UNIVERSAL
LIBRARY
OU_220453
UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. 295/M69B Accession No. 9271

Author Modi, Jivanji.

Title Bundehesh. 1901

This book should be returned on or before the date last marked below.

BUNDEHKESH.

TRANSLITERATION AND TRANSLATION, WITHI NOTES IN GUJRÁTI,

BY

JIVANJI JAMSHEDJI MODI, B.A.,

Fellow of the University of Bombay.

Bombay:

PRINTED AT THE

EDÜOATION SOCIETY' STEAM PRESS.

1901.

WORKS BY THE SAME AUTHOR

ENGLISH.

The Religious System of the Parsees.
Wine among the Ancient Persians.
Asto-déin.
The River Kárun.
The Game of Ball-Bat among the Ancient Persians, as described in the Epic of Firdousi.
The Funeral Ceremonie3 of the Parsees, their Origin and Explanation.
Dante and Virâf, and Gârdis and Kâus.
The Persian Mâr-Nâmeh or, The Book for the taking of Omens from Snakes.
The Bas Relief of Behrâm Gour and the Horse in Ancient Irân.
Cucullin and Conlokh, and Rustam and Sohrâb.
Charms or Amulets and a few Ancient Beliefs about the Eclipse.
Cashmere and the Ancient Persians and the Indian Game of Chess.
The Antiquity of the Avestâ.
The Belief about the Future of the Soul among the ancient Egyptians and Irânians.
Marriage Customs among the Parsees, their comparison with similar customs of other nations.
Aryâdgâr-i-Zarirân Shatrôîhâ-i-Airân va Afdya va Sahigîya-i-Seistan. (The Memoir of Zarir, Cities of Iran and the Wonders and Marvels of Seistân.
Impressions d'un Parsi sur La Ville de Paris.
La Cérémonie du Naojote parmi les Parsis.

ગુજરાતી.

વાયુચક્ર શાસ્ત્ર. Meteorology.
જમશેદ હોમ અને આતશ. Jamshed, Hom and Fire.
અવસ્તા જમાનાની ઘરસંસારી જીંદગી, ભૂગોળ અને એકરારનામું. The Social life, Geography and Articles of Faith of Avesta times.
અનાહીત અને ફરોહર. Anâhita and Farôhar.
ભવિષ્યની જીંદગી અથવા આત્માનું અમરપણું. Immortality of the Soul.
મેહેર અને જશને મેહેરગાન. Mithra and the, Feast of Mithras.
અવસ્તાનાં વિશેષનામોની ફરહંગ. A Dictionary of Avestic Proper Names,
ઈરાની વિષયો. Irânian Essays, Part J.
મોત ઉપર વાએજ. A Sermon on Death.
શાહનામું અને ફીરદોશી. Shâhnâmeh and Firdousi.
જ્ઞાન પ્રસારક વિષયો. Lectures before the Dnyân Prasârak Society.
ઈરાની વિષયો ભાગ બીજો. Iränian Essays. Part II.
જરથોશ્તી ધર્મ સંબંધી વાએજો. (છપાય છે In the press). Sermons and Lectures on Zbroastrian subjects.
ઈરાની વિષયો ભાગ ત્રીજો. (છપાય છે). Irânian Essays, Port III.
શાહનામું, મીનોચેહરના રાજ્યસુધી. (છપાય છે). Shâh-nâmeh up to the Reign of Minocheher.

જરથોશતી દીનની ખોળ કરનારી મંડળીના સભાસદો.

મેહેરબાન મિત્રો.

ઘણીક સુંદર સંધ્યાકાળો, તમો ભલા અને ભણેલા ભાઇઓની ભલી સંગતમાં, આપણી પુરાણી દાદીશેઠની દરેમેહરના માળા ઉપર, મેં ગુજારી છે. ત્યાં હું બોલ્યો છું અને મેં વાંચ્યું છે, તે કરતાં વધુ મેં મારા લાભ અર્થે સાંભળ્યું છે. માટે એ સઘળાં માટેની એક નાની યાદ તરીકે, અને તમો મેહેરબાન ભાઈઓ માટેના માન અને મોહોબતની એક કમીની ઈશાની તરીકે, મારૂં આ પુસ્તક, તમો ભાઈઓને અર્પણ કરવાની રજા લેઉછું.

સેવક

જીવનજી જમશેદજી મોદી.

DEDICATED

TO THE MEMBERS OF

(*JARTHOSTHI DIN* ***Nt*** *KHOL KARNARI* ***MANDLI)***

The Society for the Promotion of Researches into Zoroastrian Religion,

સાંકળિયું.

પાનું.

દિબાચો ... ૧

પ્રસ્તાવના ... ૬

આ પુસ્તકનું નામ અને બાબત ... ૬

પુસ્તકની બાબતનો સારાંશ ... ૬

બુનદેહેશ અસલમાં એક પુરાણી કેતાબ ... ૧૦

બુનદેહેશનું મુળ, દામદાદ નુસ્ક ... ૧૦

તેની સાબિતીઓ ... ૧૧

૧) લી સાબિતી. નામોના અર્થ મુજબ ... ૧૧

૨) જી સાબિતી. બાબતોનું મળતાપણું ... ૧૧

(ક) દીનકર્દના વર્ણનને આધારે ... ૧૧

(બ) દીન વજરકર્દને આધારે ... ૧૨

(ગ) રેવાયતને આધારે ... ૧૩

૩) જી સાબિતી. બુનદેહેશને મળતા જાદસ્પરમ પુસ્તકમાં દામદાદ નુસ્કનું નામ... ૧૪

બુનદેહેશનો લખનાર ... ૧૫

અસલ બુનદેહેશનો સને ... ૧૬

હાલમાં મળે છે તેમ, પાછલા વધારા સાથેની બુનદેહશનો સને... ૧૬

આરબોની જીતના ઇસારાઓ ... ૧૬

આરબોની જીત પછીના ઇસારાઓ ... ૧૮

બુનદેહેશનો અસલ અને પાછલો ભાગ ... ૧૯

અસલ જણાયલી નકલોનો પુરાણો ભાગ. તેની દલીલો... ૧૯

૧) લી દલીલ. દામદાદ નુસ્કના ફકત ૩૨ કરદા હતા. ... ૨૦

૨) જી દલીલ. કેરદારના ૨૫ બાબે નવું દાખલ થયલું તત્વ ... ૨૦

બાબ ૧—દાદાર અહુરમજદની મુળ પેદાશ ઉપર ... ૩

બાબ ૨—નૈરાન (આકાશીગોળા) ઓ પેદા કરવાની બાબતમાં ... ૯

બાબ ૩—આહરેમનનું પેદાયશ તરફ દોડવું... ૧૩

બાબ ૪—ગોશોરૂન ... ૧૯

બાબ ૫—ગ્રહો અને રાશિઓ ... ૨૧

બાબ ૬—દુનિયાની પેદાયશના, ગનામીનોની હરીફાઈ સાથેના ઝગડા બાબે... ૨૫

બાબ ૭—પાણીસાથે ઝગડો ... ૨૭

બાબ ૮—ગનામીનોએ જે ઝગડો જમીન સાથે કર્યો હતો તે બાબત ઉપર ... ૩૩

બાબ ૯—ઝાડપાન સાથે ઝગડો ... ૩૩

બાબ ૧૦—(ગનામીનોએ) ગાવ્યેદાદ સાથે જે લડાઈ કીધી તે બાબત ઉપર... ૩૫

બાબ ૧૧—જમીનની હાલતની બાબતમાં... ૩૬

	પાનું
બાબ ૧૨—પહાડોની પ્રકૃતિની બાબતપર ...	૩૭
બાબ ૧૩—દરિયાઓની પ્રકૃતિ બાબે ...	૪૫
બાબ ૧૪—પાંચ જાતના ગોસ્પન્દોની પ્રકૃતિ બાબે ...	૪૯
બાબ ૧૫—માણુસની પ્રકૃતિ બાબે ...	૫૯
બાબ ૧૬—(માણુસ જાતની) ઉત્પત્તિની પ્રકૃતિ બાબે ...	૬૯
બાબ ૧૭—આતશની પ્રકૃતિ બાબે ...	૭૧
બાબ ૧૮—જેને ગોકર્દ ઝાડ કરી કહે છે તેની પ્રકૃતિ બાબે...	૭૫
બાબ ૧૯—અલંકારિક ગધેડો ...	૭૭
બાબ ૨૦—નદીઓની પ્રકૃતિ બાબે ...	૮૯
બાબ ૨૧—પ્રવાહીઓ ...	૯૯
બાબ ૨૨—સરોવરની પ્રકૃતિ બાબે ...	૧૦૩
બાબ ૨૩—વાંદરા અને રીંછની પ્રકૃતિ બાબે ...	૧૦૫
બાબ ૨૪—માણુસો અને જાનવરો (અને) દરેક ચીજની સરદારી બાબે ...	૧૦૭
બાબ ૨૫—દીનના કામની બાબતમાં ...	૧૧૩
બાબ ૨૬—હાસર નામનો માપ ...	૧૧૯
બાબ ૨૭—ઝાડોની પ્રકૃતિની બાબતપર ...	૧૨૧
બાબ ૨૮—આહરેમન અને દેવોનાં બૂરાં કામની બાબત ઉપર ...	૧૩૩
બાબ ૨૯—કેશ્વરી (એટલે કેશ્વરોની હાકમી) ની બાબત ઉપર ...	૧૪૩
બાબ ૩૦—રસ્તાખેજ અને ભવિષ્યની શરીરની હાલતની હકીકત બાબે ...	૧૫૧
બાબ ૩૧—કેઆનીઓના તોખ્મ અને બુનીઆદની બાબતપર ...	૧૬૫
બાબ ૩૨—પોરૂશસ્પના એશીઓ ...	૧૭૭
બાબ ૩૩—મોબેદોનું કુટુંબ ...	૧૭૯
બાબ ૩૪—બારહજાર વર્ષના જમાનાની ગણત્રિ ...	૧૮૩
વધારાનો બાબ—ચીનવદ પુલ અને ગુજરેલાંઓનાં રવાનની બાબત...	૧૮૬

દિબાચો.

પેહેલવી પુસ્તકોમાં બુનદેહશ એવું પુસ્તક છે, કે જેણે યુરોપિયન વિદ્વાનોનું ઘણું ધ્યાન ખેંચ્યું છે. આંકુએટીલ ડ્યુ પેરોંએ આજથી નજદીક સવાસો વર્ષ ઉપર ઈ. સ. ૧૭૭૧ માં એનો પેહેલ વેહેલો તરજુમો ફ્રેન્ચ ભાષામાં કર્યો હતો. ૧૮૬૩ માં ડા. ઉવીન્ડીશમાને તેનો જર્મન ભાષામાં તરજુમો કર્યો છે. ૧૮૬૮ માં ડા. ફર્દીનેન્ડ યુસ્ટીએ તેનો બીજી વાર જર્મન ભાષામાં શબ્દ કોષ સાથે તરજુમો કર્યો હતો. ૧૮૮૦ માં ડા. ઉવેસ્ટે તેનો ઈંગ્રેજીમાં તરજુમો કર્યો છે. એ પ્રમાણે જો કે એ જાણીતી કેતાબનો ત્રણ યુરોપિયન ભાષામાં—ફ્રેન્ચ, જર્મન અને ઈંગ્રેજીમાં—ચાર વખત તરજુમો થયો છે, તો પણ અજબ જેવું છે કે પારસીઓની પોતાની ભાષા, ગુજરાતીમાં તેનો હજુ સુધી સંપૂર્ણ તરજુમો થયો નથી. અલબતે દસ્તુરજી એદલજી દારાબજી જામાસ્પ આશાનાએ ઈ. સ. ૧૮૧૯ માં એનો ગુજરાતીમાં તરજુમો કર્યો હતો, જે તરજુમાની બીજી આવૃત્તિ ૧૮૭૭ માં મી. પેશોતન રૂસતમે પ્રગટ કીધી છે. પણ તે તરજુમો, ડા. ઉવેસ્ટ કહે છે તેમ, તરજુમો કરતાં છુટો ભાવાર્થ (paraphrase) વધારે છે. તે તરજુમો તેના કર્તાને ઘણો માનભર્યો છે, પણ તે બુનદેહેશનો બોલે બોલ સીલસીલાબંદ તરજુમો નથી. તે તરજુમા કરતાં છુટો અર્થ અથવા મતલબ વધારે સમજાવે છે.

ગુજરાતીમાં ત્યારે બુનદેહેશનો સંપૂર્ણ તરજુમો આ પેહેલીવાર છે. હું તે એક ઊસ્તાદ તરીકે રજુ કરતો નથી, પણ એક અભ્યાસી તરીકે રજું કરૂંછું. બુનદેહશ આપણાં પેહેલવી પુસ્તકોમાં એક ઘણું અગત્યનું ગણાય છે, કારણ આ દુનિયા અને જગતની ઉત્પત્તિ બાબેના અસલી ઈરાની વિચારો તે રજુ કરેછે. માટે આસરે પાંચ વર્ષ ઊપર, મેં વિચાર કર્યો કે આ પુસ્તકનો, તેના તરજુમા મારફતે નહીં, પણ ખુદ અસલ પેહેલવી લખાણ મારફતે અભ્યાસ કરવો. ફરસુદે કરેલા તેવા એક અભ્યાસનું આ કમીનું પરિણામ છે. આ તરજુમો, જેમ સાધારણ વાચનારને સમજ પડે, તેમ અભ્યાસીઓને ઊપયોગી નિવડે, તેવો બનાવવાની કોશેશ કરીછે. હાલમાં, જ્યારે આપણી યુનીવરસીટીએ, અવસ્તા પેહેલવીનો અભ્યાસ દાખલ કરી, આ પુસ્તકને, પેહેલવીના અભ્યાસના એક પુસ્તક તરીકે કબૂલ રાખ્યું છે, ત્યારે તે વિદ્યાર્થી ભાઈઓને ઊપયોગી થઈ પડશે એવી હું આશા રાખુંછું. આ મતલબથી તેમાં ઊપયોગી થઈ પડે એવી નોટો આપવાની ખાસ સંભાળ લીધીછે. હાલમાં અભ્યાસનાં પુસ્તકોના જે નોટો સાથેનાં (annotated) પુસ્તકો કહેવાય છે, તેવા એક પુસ્તક તરીકે આ તરજુમો બહાર પાડવાની મેં કોશેશ કીધી છે. પેહેલવીનું વાચન હાલપણ અચોક્કસ છે. માટે વાચતાં તે સામા ધણીને સમજ પડે એવી રીતે વાચવાનો મેં નિયમ રાખ્યો છે.

આ તરજુમો, મેં યુસ્ટીએ પ્રગટ કરેલા ટેક્ષ્ટ પ્રમાણે કર્યો છે. એરવદ માનેકજી રૂસતમજી ઊનવાળા પાસેની એક પુરાણી નકલ અને એરવદ એદલજી કેરસાસપજી આંટીઆની પોતાની હાથની લખેલી નકલોનો, સરખામણી માટે મેં નોટોમાં ઊપયોગ કર્યો છે. પેહેલીને મેં "મા. ઊ." તરીકે અને બીજીને 'એ.આં' તરીકે નોટોમાં જણાવી છે. સેવટના બાબોના તરજુમા વેળાએ શમશુલઓલમાં ડા. દસ્તુર હોશંગજીની એક ઘણી પુરાણી નકલ, જેને D H ના નામથી મેં ઓળખી છે, તેનો, અને એરવદ તેહમુરસ દીનશાજી અંકલેસરીઆની જાણીતી TD નકલની તેવણને હાથે કરેલી એક નકલનો, અને તેવણ પાસેની એક બીજી જુની નકલ, જેને હું TD, તરીકે ઓળખુંછું, તેની નકલનો, લાભ ભોગવવાને હું શક્તિવાન થયો છું.[1] જો કે મેં આખા પુસ્તકનો તરજુમો યુસ્ટીના

(૧) બુનદેહેશની આ પુરાણી નકલો લખનારાઓના કુટંબની વંશાવળી માટે જુઓ K. R. Cama Memorial Volume માં મારૂં Introduction p. L X X I I I.

ટેક્ષ્ટ મુજબ કીધો છે, તોપણ જ્યારે પાછળથી D H અને TD ની નકલ મારે હાથ આવી ત્યારે યુસ્ટીના ટેક્ષ્ટના બાબો ઉપરાંત બીજા અગત્યના ભાગો, જેનો ડા. ઉવેસ્ટે તરજુમો આપ્યો છે, તે ભાગોનો પણ મેં તરજુમો આપ્યો છે. એ ઉપરાંત એક વધુ બાબ, જેને ડા. ઉવેસ્ટ બુનદેહેશના પોતાના તરજુમાના દિબાચામાં T D નો ૩૭ મો બાબ ગણેછે, તેનો પણ મેં તરજુમો આપ્યો છે. આ બાબનો ટેક્ષ્ટ વટીક આજસુધી છપાઈ બહાર પડ્યો નથી. માટે ગુજરાતી હરફે તેનો ટેક્ષ્ટ પણ આ પહેલીજ વાર બહાર પડશે. આ બાબનો તરજુમો આપવાનું મેં વધારે જરૂરનું આટલા કાજે ધાર્યુંછે. કે એમાં 'કેરદાર' ના સંબંધમા થોડાક તદન નવાજ વિચારો છે, કે જે આજસુધી બીજા કોઈપણ અવસ્તા યા પેહેલવી પુસ્તકમાં જોવામાં આવ્યા નથી. બીજાં પુસ્તકોમાં એક માણસના મરણબાદ તેના રવાન સામે, તેની કરણીઓનું ચિત્ર, યાને તેની કેરદાર, એક સ્ત્રીના રૂપમાં આવેછે. પણ આ બાબમાં તે કેરદારને એક બાગના રૂપમાં અને એક ગાયના રૂપમાં પણ નજરે પડતી જણાવી છે. ઉપલી નકલો ઉપરાંત નોસારીના નામધ દસ્તુર એદલજી નવરોજીની પાજંદ બુનદેહેશની એક નકલનો પણ મને સરખામણી કરવા માટે લાભ મળ્યો છે. એ સર્વ નકલના માલેક સાહેબોનો, તેઓએ પોતાની નકલો મને વાપરવા આપી તે માટે, મોટો ઉપકાર માનુંછું.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ, આજસુધી આ પુસ્તકના બે જર્મન, એક ફ્રેન્ચ અને એક ઇંગ્રેજી મળી ચાર તરજુમા બહાર પડ્યા છે અને ગુજરાતીમાં છુટો તરજુમો યા ખુલાસો બહાર પડ્યો છે. તે સર્વનો મેં લાભ ભોગવ્યો છે. તે માટે મારો મોટો આભાર જાહેર કરૂંછું, અને તેમાં વિદ્વાન ડા. ઉવેસ્ટના તરજુમાના ઉપયોગ માટે ખાસ આભાર જાહેર કરૂંછું. ડા. ઉવેસ્ટ જણાવે છે તેમ, આવા આગલા તરજુમાઓ જેમ છેલ્લા તરજુમા કરનારને કેટલીક બાબતોમાં મદદ આપેછે, તેમ તેના કામનો બોજો વધારે છે. જુદા જુદા તરજુમા કરનારાઓ, એક ફકરાને યા શબ્દને કેમ સમજે છે, તેની ખાતરી કરવાની જરૂર રહેછે. એમ સરખામણી કરતાં જ્યાં જરૂરનું દિસ્યુંછે ત્યાં નોટમાં મેં તરજુમો કરનારાઓનો તરજુમો યા ખુલાસો આપ્યો છે.

આ પુસ્તકને જરથોશ્તી દીનની ખોળ કરનારી મંડળીના નામ સાથે મેં જોડ્યું છે. આ મંડળીના મારા ભણેલા ભાઈબંદ અભ્યાસીઓની ભલી સંગતમાં મેં ઘણીક સુંદર સાંજો પસાર કીધી છે. સને ૧૮૮૪ ના સાલથી હું આ મંડળીમાં જોડાયો છું. તે વખતથી તે આજસુધી તેની ૫૦ થી વધુ બેઠકોમાં, મારા કમીના અભ્યાસની જુદી જુદી નાની મોટી બાબતો, મેં રજુ કીધી છે. તે બાબતો આ મંડળીના એહવાલોમાં છપાઈ છે અને છપાય છે. તે બાબતો બરાબર રજુ કરવા માટે તૈયાર થવા કાજે મને ખાસ કાળજી રાખવી પડતી હતી અને મારા અભ્યાસમાં મને ઉત્તેજન મળતી હતી. આ મંડળીમાં રજુ કરેલી ઘણીક બાબતો પાછળથી મેં વધારે જાહેર રીતે રજુ કીધી છે. માટે આ મંડળીના નામ સાથે મારા આ પુસ્તકને જોડવાને મને ઘણી ખુશી ઉપજી છે.

કોલાબા, તા૦ ૬ મે ૧૯૦૧.

PREFACE.

It is hoped that this book will be of some use to the students of the Bombay University which has now admitted tbe Pahlavi Bundehesh in its curriculum. It is for the first time that a complete Gujrati translation of the Bundebesh is published, with transliteration and notes. The text followed is that of Justi. Following Dr. West, I have also translated the chapter on the Family of the Mobeds. I think, we find from this chapter, that Dâtakyia was the name of the original writer of the Bundehesh and that he flourished at the end of the fifth Century. I have also translated for the first time in this book a new chapter on the fate of the soul after death. What is new in this chapter is this : that while in the Avesta and other Pahlavi books, the Kerdâr, or the picture of one's actions in this life, is made to appear in the form of a damsel, in this new chapter, it is made to appear also in the form of a cow and in that of a garden, This fact, together with several other facts, leads me to infer that the additional matter found in the lately discovered manuscripts T D, T D_2 and D II is the addition of later writers and does not form a part and parcel of the original Bundehesh, whose chapters, like those of the Dâmdâd Nask, on which it was founded, must be 32 only. For the additional chapters I have followed the text of DH kindly placed at my disposal, by its owner Dastur Dr. Hoshang Jâmâsp,[1]

Coldba, 6th May 1901.

(1) For the geneology of the writere of TD TP, and DH *vide* my Introduction to the K. R. Cama Memorial Volume L X X l l l .

INTRODUCTION.

પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તકનું નામ અને બાબત.

આ પુસ્તકનું નામ બુનદેહેશ અથવા બુનદેહેશન પડ્યું છે. તેનો સબબ આ કે તેમાં પેદાયશ (દેહશ અથવા દેહશન) ના મુળ અથવા શરૂઆત (બુન) ની હકીકત સમજાવી છે. ખ્રિસ્તીઓનાં ધર્મ પુસ્તકોમાં, જે જગ્યા તેઓનું જેનેસીસ (Genesis) નામનું પુસ્તક રોકે છે, તે જગ્યા ઇરાનીઓનાં ધર્મ પુસ્તકોમાં, કેટલીક હદે, બુનદેહેશ રોકે છે. તેના કેટલાક વિચારો ઘણા અસલ છે, જેનું મુળ આપણે અવસ્તામાં પણ જોઇએ છીએ. આ પુસ્તકની શરૂઆતમાંજ આ બાબે કહેછે કે એ પુસ્તકની બાબત "જંદ આકાસ" એટલે અવસ્તાને લગતી સરેહના ગ્નાન ઉપરથી લીધીછે.

આ પુસ્તકમાં શી શી બાબતો સમાવી છે, તે બાબે પણ શરૂઆતમાંજ કહ્યું છે કે "પેહેલે ઓહરમજદની મુળ પેદાયશ ઉપર અને પછી ગનામીનોની હરીફાઈ ઉપર, સૃષ્ટિની શરૂઆતથી તે 'તને પસીન' (યાને રસ્તા ખેજ) ની સેવટ સુધીની પેદાયશની હકીકત ઉપર" આ પુસ્તક રચેલું છે.

આ પુસ્તકની બાબતનો સારાંશ.

આ પુસ્તકમાં જુદા જુદા બાબોમાં જે બાબતો આપીછે તેનો ટુક ઇનિતેખાબ નીચે મુજબ છે.

બાબ ૧.—ઓહરમજદ, હરવેસ્પ આગાહી અને ભલાઇને લીધે, રોશનીમાં બરોબરીઆ વગનો હતો. હદ વિનાની રોશની, એ ઓહરમજદનું મકાન છે. દીન એટલે શું? "ઓહરમજદની હરવેસ્પ આગાહી અને નહીં બરોબરી થાય એવી ભલાઈ" એ દીન છે. એટલે દીન અથવા ધર્મનું કામ દાદારની આગાહી અને ભલાઈ સમજવાનું છે.

જગતમાં હાલમાં બેઉનો કારોબાર છે. ઓહરમજદ બરાબરીઆ વગરનો છે. તે હદવિનાના હમેશના જમાનાનો છે, કારણ કે ઓહરમજદ પોતે, તેની જગ્યા, તેની દીન અને જમાનો હમેશ હતો, છે, અને કાયમ રહેશે. તેના કામમાં ખલલ નાખનાર આહરેમન હમેશ હતો નહીં, પણ પાછળથી જાહેર થયો. તે અંધકારમાં હતો. તે હાલ હેયાત છે ખરો, પણ તે હમેશ કાયમ રહેનાર નથી.

ઓહરમજદે જે પેદાયશ પેદા કરી, તે પેદાયશનો એક ચકરાવો જાણે ૧૨ હજારાનો યાને ૧૨૦૦૦ વર્ષનો છે. તેની પેદાયશ શરૂઆતમાં ૩૦૦૦ વર્ષ સુધી અસ્પર્ષ (intangible) હાલતમાં હતી. જ્યારે ૩૦૦૦ વર્ષ પછી પેદાયશે સ્પર્ષ રૂપલીધું, ત્યારે આહરેમને તેમાં ખલલ દાખલ કરવા માંડી. ૩૦૦૦ વર્ષ સુધી તે જીવ જેવી ખલલ દાખલ કરી શક્યો નહીં. પણ પછી ૩૦૦૦ વર્ષ સુધી, યાને છઠાથી નવમા હજારા સુધી, તેની ખલલો અવાર નવાર અસર કરવા લાગી, અને ભલાં ભુંડાંની ભેળાભેળ થઈ. પણ સેવટના ૩૦૦૦ વર્ષમાં, એટલે ૧૦ થી ૧૨ મા હજારામાં, આહરેમન તદન અકાર થઈ પડશે યાને ભુંડાઇ ઊપર સેવટે ભલાઇ તદન ફાવશે. ઓહરમજદ અહુનવરના પવિત્ર કલામ (Word) થી પેદાયશ પેદા કરી શક્યો છે, અને તે શબ્દથીજ આહરેમનની બદકારીને દુર કરી શક્યો છે અને સેવટે કરશે.

ઓહરમજદની મીનોઇ પેદાયશમાં પેહેલો બહમન હતો. પછી અર્દીબેહેશ્ત, શેહરીવર, સપંદારમદ, ખોરદાદ અને અમરદાદ. એ મીનોઈ અમેશાસપેંદો, તે દાદારની ગેથીની પેદાયશો ઊપર અમલ કરવા લાગ્યા. આ ગેથીની પેદાયશોમાં, દાદારે, પેહેલવહેલે આસમાન પેદા કર્યું. એ આસમાન ઉપર બહમન અમલ કરવા લાગ્યો. આસમાનની રોશની એના અમલનું મુખ્ય ખેતર હતું. આસમાન પછી બીજી ગેથીની પેદાયશો, જે

દાદારે પેદા કીધી, તે પાણી, જમીન, ઝાડપાન, ગોસપંદ અને આદમી હતાં. એ સર્વે ઉપર પાસબાની કરનારા ઉપલા અમેશાસપંદોનાં કામને આડે આવવા, આહરેમને ખલલ નાખી, અને તે માટે તે અમેશાસપંદો સામે અકોમન, અન્દર, સરવર, નાકહેદ, તારીચ અને જારીચ નામના દેવોને તેણે ઉભા કર્યા.

આ બાબમાં, જેને હિમત કહેછે, તેનું અનુમાન રજુ કર્યું છે. આ જગતમાં સારૂં અને માઠું ભેળાયલું છે. સ્પેનામીનોની વૃદ્ધિ કરનારી શક્તિનું કામ ભલાઇ પાથરવાનું છે. આહરેમન તે સામે બુંડાઈ ફેલાવેછે. પણ સેવટે ભલાઈ બુંડાઈ ઉપર ફાવશે અને દીનનું કામ આ છે, કે આ પરિણામ જલદીથી લાવવું.

બાબ ૨.—દાદારની પેહેલી પેદાયશ આસમાન હતી. તે આસમાનમાં તેણે સેતારાઓ, ગ્રહો, ચંદ્ર અને સૂર્યને પેદા કર્યા. તેણે ૧૨ રાશિઓ અને ૨૮ નક્ષેતરોની રચના રચી. સેતારાઓની સંખ્યા ૬૪,૮૦,૦૦૦ ની જણાવી છે. એ સેતારાઓમાં તેશતર, સતવશ, વનન્ત અને હફતરંગ મુખ્ય છે. પેદાયશની શરૂઆતમાંજ દાદારે તે પેદાયશોનાં ફરોહરો રચી રાખ્યાં હતાં. તેમ માણસનાં પણ ફરોહરો પેદા કર્યાં હતાં. દાદારે ગોયા ને માણસોનાં ફરોહરોને પુછ્યું કે ૧) તેઓને હમેશાં આહરેમનથી બચાવ ભરેલી હાલતમાં રાખવામાં આવે તે પસંદ? કે ૨) તેઓ શારીરિક હાલતમાં જગતમાં જાય અને ત્યાં આહરેમન, જે મુશ્કેલીઓ નાખે, તે મુશ્કેલીઓ સામે લડે અને તેમાં ફાવે અને પછી અમર્ગ થાય તે પસંદ? ત્યારે ફરોહરો પાછલો માર્ગ પસંદ કરેછે. આ વર્ણન જરથોશતી ધર્મની એક અગત્યની શિખવણી જાહેર પાડેછે. આ દુનિયામાં માણસ એક સીપાહ બચ્ચા તરીકે છે. તેણે શાંત (passive) જીંદગી કરતાં બૂરાઈ સામે લડવાની ચપળ (active) જીંદગી પસંદ કરવી.

બાબ ૩.—આસમાનને પેદા પડેલો જોઈ, આહરેમન, પોતાની બૂરી ઇચ્છાઓથી ઉશકેરાઈ, દાદારની પેદાયશોમાં ખલલ નાખવાને દોડયો. તેણે આસમાન, તેમ પાણી, જમીન, ઝાડપાન, ગોસપંદ માણસ અને આતશ, એ સર્વેથી મળતાં માણસજાતનાં સુખમાં કાંઈ નહીં ને કાંઈ ખલલ નાખી. દાખલા તરીકે જમીનપર તેણે સાપ, વીંછુ જેવાં ઝેહેરી જાનવરો પેદા કર્યાં. આતશની સુંદર રોશની અને ગરમી સાથે તેણે ધુમાડો ભેળ્યો. આ બાબની મતલબ આ છે, કે તે દાદારની બધી પેદાયશોના ઉપયોગમાં, કાંઈ નહીં ને કાંઈ ખલલ છે. સઘળું સારૂં અને સુખાળું નથી. માટે તે સઘળી પેદાયશનો ભોગવટો બરાબર કરવા માટે માણસે કોશેશ કરવી જોઈએ, અને તે પેદાયશો સાથે બુંડું જોડાયું હોય તે તન અને મનના બળે દૂર કરી તેનો ભોગવટો કરવો જોઈએ.

બાબ ૪.—શરૂઆતમાં ગાય ગોસપંદના રવાને અને કુલ કુદરતના રવાને, આ દુનિયામાં, આહરેમનની બૂરી અસરથી, પોતાઉપર આજાબ પડતાં જોયો, ત્યારે ઓહરમજદ આગળ ફર્યાદ કીધી. ઓહરમજદે દિલાસો દીધો કે થોડા વખતમાં જરથોશતનો જનમ થશે અને તેની રેહબરીથી સઘળું સારૂં થશે.

બાબ ૫.—આ બાબમાં અસલી ઇરાની કેશવરોની હકીકત આપીછે. એ કેશવરોની ગોઠવણ હાલના કટિબંધો (Zones)ની ગોઠવણની થોડીક બરોબરની દિસે છે. આ બાબ અને ૨૫)માં બાબ મુજબ, અલબુર્જના તએર નામના પહાડમાંથી, જેને આપણે હાલની ભાષામાં, પેહેલી મધ્યાન રેષા (First Meridian) કહીએ છીએ, તે પસાર થતી જણાવી છે. તેની આજુબાજુ ૧૮૦ રોજન, જેને હાલની ભાષામાં આપણે અંશ (degree) કહીએ છઈએ, તે છે. ખનીરથનો કેશવર હાલનો ઉષ્ણ કટિ બંધ Torrid Zone ને મળતો છે.(૧)

બાબ ૬ થી ૧૦.—આપણે આગળ જોયું, કે કુલ જગતમાં, વૃદ્ધિ અને નાશ, ભલાં અને બુંડાં વચ્ચે જાણે લડાઈ ચાલેછે. આહરેમન ભલાં સામે ગોયા ઝગડો મચાવે છે. જુદી જુદી પેદાયશો સાથે તેનો ઝગડો કેવા પ્રકારનો છે, તે અહીં જણાવે છે. દાખલા તરીકે, વરસાદ, જે ઉપર તેશતર મવક્કલ છે, તે દુનિયાને

(૧) જુઓ જરથોશતી દીનની ખોજ કરનારી મંડળી સનમુખ આ બાબતપર વાંચેલો મારો વિષય આ મંડળીનો ૨૨) મા વર્ષનો રીપોર્ટ. જરથોશતી દીનની ખોજ કરનારી મંડળીનો સને ૧૨૩૮-૩૯ યજદજર્દીથી સને ૧૨૫૮-૫૯ સુધીનાં વીસ વરસનો હેવાલ પાનું ૨૪૧.

આબાદ કરે છે, તો તે સામે, અપોશ દેવ, જે ગરમી અને સુકાશ ઉત્પન્ન કરે છે, તે જંગ મચાવે છે. જમીન ઉપર ધરતીકમ્પ વિગેરેના બનાવથી, તેની સપાટી ફાટી પહાડોનું નીકળી આવવું, જાણે આ ઝગડાનું પરિણામ છે. ઝાડપાનો, જે દુનિયાની આબાદીનું મૂળ છે, તેને સુકવી નાખવાં, તે પણ ઉપલા ઝગડાનું પરિણામ છે.

બાબ ૧૧ થી ૧૪.—આ બાબોમાં અસલી ઇરાની કેશવરો, પહાડો અને દર્યાઓનું અને ગોસપંદોની જાતોનું વર્ણન છે.

બાબ ૧૫.—આ બાબમાં માણસ જાતની પેદાયશ માટેનું વર્ણન છે. પેહેલે દાદારે માણસનું શરીર પેદા કર્યું કે આત્મા? તો તેના જવાબમાં કહેછે કે આત્મા. તેનું શરીર, બીજી આગળ પેદા થયલી પેદાયશમાંથી ઉત્પન્ન થયું. પહેલું જોડકું, જાણે ઝાડપાનની પેદાયશમાંથી પ્રગટી નીકળ્યું. એ જોડકાએ દુનિયાની નિયામતો ચાખી, અને પેહેલે તે દાદારને તેનો પેદા કરનાર કબૂલ રાખ્યો. પણ પાછળથી આહરેમને, જેમ બીજી પેદાયશોમાં, આગળ વર્ણવવા મુજબ, ઝગડો શરૂ કર્યો, તેમ માણસની પેદાયશના સંબંધમાં કર્યું, અને તેઓનાં મનમાં બૂરા વિચારો દાખલ કીધા. તેથી માણસે એ નિયામતોની પેદાયશ આહરેમનને લાગુ પાડી. આ એક જુઠું હતું. તેઓ તે બોલ્યાં અને દોજખને પાત્ર થયાં. તેઓની હાજતો વધતી ગઇ અને તે આહરેમનના બૂરા વિચારોને લીધે હતી. તેઓ પેહેલે વસ્ત્ર વિના ફરતાં, તે હવે વસ્ત્રનાં હાજતમંદ થયાં. પછી તેઓ ગોશ્તના ખોરાકના હાજતમંદ થયાં. ચામડાંના પોષાકપરથી વણેલા પોષાકો પેહેરવા લાગ્યાં. તેઓએ લોખંડ મેળવ્યું અને તેના હથિયારથી લાકડાં કાપી લાકડાંનાં ઘરો બનાવવાં માંડયાં. પછી મશી મશયાનીથી માણસોની ઘણીક જાતોની વૃદ્ધિ થઈ.

બાબ ૧૬.—આ બાબમાં ફરજંદની વૃદ્ધિ કેવી રીતે થાયછે, અને બેટાનું અને બેટીનું ફરજંદ કયારે થાયછે તે બાબે અસલી ઇરાની વિચારો જાહેર કરેછે.

બાબ ૧૭.—આ બાબમાં જૂદી જૂદી જાતના આતશો યાને ગરમીના રૂપો (Manifestations of heat) વિગેરેનું અને આદર ફરોબા, આદરગુશસ્પ અને આદરબુર્ઝીન નામના જાણીતા આતશકદેહોની ઉત્પત્તિનું વર્ણન છે.[1]

બાબ ૧૮.—આ બાબમાં ગોકર્ન નામનું ઝાડ, જે અસલમાં સઘળાં ઝાડોનું મૂળ ગણાતું, તેની હકીકત છે.

બાબ ૧૯.—આ બાબમાં "ત્રણ પગનાં ગધેડા" ના નામનાં એક જાનવરનું વર્ણન છે, જે અલંકારિક રીતે કોઈ કુદરતના મોટા બનાવનું વર્ણન દિસેછે. જેમ આકાશમાંની કેટલીક રાશિઓને અસલમાં તેઓના કલ્પિત દેખાવથી, જાનવરોનાં નામો આપવામાં આવતાં,તેમ આ બાબમાં દિસેછે. આ અલંકારિક જાનવરનાં વર્ણન પછી બીજાં ચરન્દાં અને પરન્દાં પ્રાણીઓનું વર્ણન છે.

બાબ ૨૦ થી ૨૨.—આ બાબો સઘળાં પાણીના સંબંધના છે. તેઓમાં અસલી ઇરાનની નદીઓ અને સરોવરોનું વર્ણન છે અને પાણી અથવા પ્રવાહી પદાર્થ, જે જૂદાં જૂદાં રૂપે જોવામાં આવેછે, તેની હકીકત આપી છે.

બાબ ૨૩.—આ બાબમાં વાંદરા અને રીંછની ઊત્પત્તિની વિચિત્ર દંતકથા દિસેછે, કે જેવી કેટલાંક જાનવરોના અને વળી ઝાડપાન અને ફળફળાદીના સંબંધમાં, આપણે બીજી કેટલીક પ્રજાઓના સંબંધમાં પણ જોઈએ છીએ. આ બાબમાં ઘણુંક અલંકારિક છે. કહેવાની મતલબ આ દિસે છે કે ભલાંએ બુંડાં સાથે જોડાવાથી તેનું ફળ બૂરૂં આવે છે.

બાબ ૨૪.—આ દુનિયાની જૂદી જૂદી પેદાયશોમાં, તે વર્ગની ખાસ સર્વેથી સરસ જાતની પેદાયશ કેઇ છે? તે આ બાબમાં જણાવ્યું છે. જેમ કે સરસમાં સરસ બકરો તે કયો? સરસમાં સરસ પક્ષી યા મેવો યા અનાજ તે કયાં?

---

(૧) જુઓ મારા ઈરાની વિષયો. ભાગ પેહેલો.

બાબ ૨૫.—આ બાબ અસલી ઇરાનીઓની વખતની વેહેંચણી બાબેનાં વિચાર માટે અગત્યનો છે. કબીસાની અને જમશેદી નવરોઝ બાબેની તકરારમાં આ બાબ ઘણીક રીતે શાહાદત તરીકે એક યા બીજી બાજુથી રજુ કરવામાં આવેછે. નાના મોટા દિવસો કયા અને રૂતુઓ કી? તેનું આ બાબમાં વર્ણન છે.

બાબ ૨૬.—આ નાના બાબમાં હાસ્ર નામના અસલી ઇરાની માપની હકીકત છે.

બાબ ૨૭.—જૂદી જૂદી જાતનાં ઝાડપાનો, ફુલો, ફળો, અનાજો વિગેરેની બાબત આ બાબમાં સમાવી છે. આ બાબની સેવટે ફુલોનું વર્ણન છે. તે એક જાતની અસલી ઇરાનીઓની ફુલની ભાષા (Language of flowers) રજુ કરેછે. એમાં જૂદાં જૂદાં ફુલોનો, ત્રીસે રોજોનું નામ ધરાવનારા જૂદા જૂદા ત્રીસે યજદો સાથે, સંબંધ દરસાવ્યો છે કે ઓહરમજદનું ફલાણું ફુલ છે, બહમનનું ફલાણું ફુલ છે. હવે એ યજદો જેમ ગેથીની પેદાયશો ઊપર, તેમ માણસ જાતના સદગુણો ઊપર મવક્કલ છે, તેથી એ ફુલોનો તે સદગુણો સાથે સંબંધ છે. ત્યારે તે સદગુણોનો સંબંધ, એક જાતની ફુલોની ભાષા રજુ કરેછે.

બાબ ૨૮.—જેમ અસલી ઇરાની યજદ મંડળમાં અમેશાસ્પંદો ઊપરાંત ઘણાક યજદો છે, તેમ દેવ મંડળમાં ૬ અમેશાસ્પંદોની વિરૂદ્ધનાં ૬ દેવો ઊપરાંત બીજા ઘણા દેવો છે. તે દેવોનું કામ શું છે અને તેઓ શું દુર્ગુણો દેખાડેછે, તેનું આ બાબમાં વર્ણન છે.

બાબ ૨૯.—અસલી ઇરાનીઓ જમીનને હફ્ત કેશ્વરમાં વેહેંચતા હતા. તે સાતે મુલકોમાં અને બીજા મુલકોમા, અસલમાં જે ઇરાની મહાત્માઓ ધર્મ સંબંધી રાહનુમાઇ કરતા હતા, તેઓનાં નામો અને તેઓની હકીકત આ બાબમાં લખી છે.

બાબ ૩૦.—રસ્તાખેજ અથવા કેઆમત અને ફરશોગર્દ, એ જરથોશ્તી ધર્મમાં, ભવિષ્યની જીંદગીના સંબંધના વિચારમાં અગત્યનો ભાગ લેછે. તે બાબેનું આ બાબમાં લંબાણ વર્ણન છે. ઓહરમજદને જરથોશ્તથી સવાલ કરવામાં આવેછે કે, જ્યારે ગુજરેલા માણસોનાં શરીરો, હવા, પાણી, ખાક વિગેરે તત્વો સાથે મળી જાયછે, ત્યારે ઓહરમજદ રસ્તાખેજ વખતે તેઓને પાછાં કેમ ઊભાં કરશે? ઓહરમજદ જવાબ દેછે કે તે કામ મુશ્કેલ નથી. જ્યારે પેદાયશની શરૂઆતમાં, જ્યારે કાંઇ નહીં હતું ત્યારે, તે, પેદાયશને એક પછી એક ઉત્પન્ન કરી શકયો, ત્યારે રસ્તાખેજની વખતે ગુજરેલાંઓને પાછાં ઊભાં કરવાનું કામ મુશ્કેલ નથી, કારણ માણસોનાં હાડકાં, લોહી, બાલ વિગેરે શારીરિક પદાર્થો, જો કે ઉપર ટપકેથી જોતાં નાશ પામ્યાં છે, તોપણ ખરેખરાં નાશ પામ્યાં નથી. તેઓ હવા, પાણી વિગેરે તત્વોમાં એક યા બીજે રૂપે હૈયાત છે. તેમાંથી તે, સર્વને પાછાં ઉભાં કરશે.

બાબ ૩૧.—આ બાબમાં પેશદાદીઅન અને કેઆનીઅન વંશના પાદશાહોની વંશાવળી આપીછે. આ બાબ અગત્યનો એટલા માટે છે કે તે કેટલીક બાબતમાં શાહનામાની એક પુરવણી મિસાલ છે. શાહનામામાં કેટલાક પાદશાહોના સગપણો વચ્ચે ગાળા દિસેછે તે આ બાબથી પુરાય છે.

બાબ ૩૨—૩૩.—આ બાબોમાં પેગમબર જરથોશ્તના ખાનદાનની અને અસલી ઇરાનના મોબેદાનાં ખાનદાનોની વંશાવળી આપી છે.

બાબ ૩૪.—આ બાબમાં ઇરાનનાં રાજ્ય કરી ગયલાં વંશોના, અને તેમાં મુખ્ય કરી પેશદાદીઅન અને કેઆનીઅન વંશોના પાદશાહોનાં રાજ્યનાં વર્ષો આપ્યાં છે. એ વર્ષો, જે શાહનામું, જમાસ્પી વિગેરેમાં પણ આપ્યાં છે તે સાથે સરખાવવા માટે અગત્યનાં છે. (જુઓ મારી અવસ્તાનાં વિશેષ નામોની ફરહંગમાં, સેવટે આ બાબતનો કોઠો.)

વધારાનો બાબ.—આ બાબમાં ગુજરેલાંઓ જે ચીનવદ પુલપરથી પસાર થાયછે તેને લગતી બાબત છે, કે જે બાબત વંદીદાદ, હદોખ્ત નુસ્ક, વીશતાસ્પ યશ્ત, વીરાફનામું, મીનોખેરદ, દાદસ્તાને દીની વિગેરેમાં પણ આવેછે. પણ આ બાબમાં આ બાબતના સંબંધમાં અગત્યનો વધારો આ છે કે જ્યારે

ઉપલા પુસ્તકોમાં માણસની કેર્દાર યાને કરણીને ત્રીજી બામદાદે, મરનારની સનમુખ એક સ્ત્રીના રૂપમાં આવી ઊભી રહેતી જણાવીછે, ત્યારે આ બાબમાં સ્ત્રી ઉપરાંત, એક બાગના રૂપમાં, અને એક ગાયના રૂપમાં પણ તેણીને આવી ઊભી રહેતી જણાવી છે.

બુનદેહેશ અસલમાં એક પુરાણી કેતાબ.

બુનદેહેશ કેતાબ, હાલ જેમ આપણને મળે છે તેમ, એક હાથ લખાયલી નથી. તેમાં અવાર નવાર જૂદે જૂદે હાથે લખાણો થયાંછે. તે અસલમાં પુરાણી છે પણ પાછળથી તેમાં વધારો થયોછે.

તે પેહેલે ક્યારે લખાઈ હતી તે ચોકસ નથી. એ એક પુરાણી કેતાબ છે એમ મનાતું આવ્યું છે. કાંઈ નહીં તો તેમાં સમાવેલી બાબતો ઘણા પુરાણા વખતમાં અવસ્તામાં લખાઈ હોય, અને ત્યારપછી તે અસલનો, અથવા અસલના કોઈ મોટા ભાગનો, પેહેલવીમાં તરજુમો થયો હોય, એ સંભવિક છે. એ અસલ પેહેલવીમાં પાછળથી થોડો થોડો વધારો થયો હોય એ પણ સંભવિક છે.

બુનદેહેશનું મૂળ. દામદાદ નુસ્ક—આ પેહેલવી કેતાબનું અસલ મૂળ કોઈ અવસ્તા કેતાબ હોય એવા પારસી વિચારને મરહુમ દસતુરજી એદલજી દારાબજી જામાસ્પજી પોતાની બુનદેહેશમાં નીચલા શબ્દોમાં, જાહેર પાડેછે, જે શબ્દો તેવણનીજ ઇબારતમાં આપુંછું. "કેતાબ પેહેલવીમાં બુનદેહશને નામની "છે. જેહવારેકે આપડા પેગમબર શાહેબ જરથોશ્ત હકની દરગાહથી (૨૧) શે નશક લાવા હતા. પાદ- "શાહ ગોશતાશપની પાદશાહીનાં વખત ઊપર તે (૨૧) શે નશકમાંહાંથી પેગમબર શાહેબ જરથોશતના "શાગેરદોએ દાદાર હોરમજદની પેદાયશની શરૂઆતથી તે કએઆમતના તલકની હકીકતો તમામ "ચુંટી કાહાડી તેહની (૧) કેતાબ પેહેલવીમાં બનાવી હતી. તેહનું નામ બુનદેહશને પાડીઉં હતું.[1]"

દસ્તુરજી એદલજી કહેછે તેમ પેહેલવી બુનદેહેશનું અસલ મૂળ કોઈ ગુમ થયલું અવસ્તાનું નુસ્ક હોવું જોઈએ. ડા. વેસ્ટ[2] કહેછે, તેમ તે 'દામદાદ' નામનું નુસ્ક હોવું જોઈએ. દીનકર્દ મુજબ દામદાદ નુસ્ક ૨૧ નુસ્કોમાંથી ચોથું નુસ્ક હતું.[3]

દીન વજર કર્દ પ્રમાણે તે પાંચમું નુસ્ક હતું. એ પેહેલવી કેતાબ પ્રમાણે અને રેવાયતો પ્રમાણે આ નુ- સ્કનું બીજું નામ દવાજદે હમાસ્ત હતું. યથા અહુવઇર્યોના ૨૧ શબ્દોના નામથી, આ ૨૧ નુસ્કોને, આ કેતાબ અને રેવાયતોમાં ઓળખવામાં આવેછે. તે મુજબ યથાઅહુવઇર્યોના પાંચમા શબ્દ રતુશને મળતું આ દામદાદ નુસ્ક હતું, એમ દીન વજર કર્દ જણાવે છે. જૂદી જૂદી રેવાયતોમાં એના અનુક્રમ બાબે ફેર છે. બહમન પુંજીઆ (ઇ. સ. ૧૬૨૭)[4] ની રેવાયત મુજબ તે ચોથું નુસ્ક છે. કામા બોહરાની રેવાયત એને પાંચમું નુસ્ક જણાવે છે. નરીમાન હોશંગ (ઇ. સ. ૧૪૭૮) ની રેવાયત મુજબ પણ એ પાંચમું નુસ્ક છે. બર્જો કામદીન (ઇ. સ. ૧૬૧૪ થી ૧૬૮૧) મુજબ પણ એ પાંચમું નુસ્ક છે. દીનકર્દના લખાણને આપણે વધારે વજન આપવું જોઈએ. ત્યારે તે પુસ્તક મુજબ, બહમન પુંજીઆની રેવાયત એને ચોથું પુસ્તક ગણેછે, તે બરાબર છે.

---

(૧) દિબાચો પા. ૪–૫. (૨) S. B. E. Vol. V. West. Introduction XXIV.

(૩) અવસ્તાનાં ૨૧ નુસ્કોના પેહેલવી દીનકર્દે (દફતર ૮ બાબ ૧ ફ. ૧૦ ઊવેસ્ટ) ત્રણ ભાગ કીધા છે. ૧) ગાથાનાં નુસ્કો. ૨. હધ માથ્રનાં નુસ્કો અને ૩. દાતનાં નુસ્કો. એ ત્રણમાંથી બીજા પ્રકારનાં નુસ્કો એટલે હધ માથ્રના વર્ગનાં નુસ્કોમાં દામદાદ નુસ્ક આવેછે. બચી રહેલાં નુસ્કના અવસ્તાના ભાગ અને તેની પેહેલવી હકીકતની કેટલીક સરખામણી ઊપરથી ડા. ઊવેસ્ટ ગણત્રિ કરેછે કે એ નુસ્કના અસલ અવસ્તાના પુસ્તકમાં આસરે ૮૯૦૦ અવસ્તાના શબ્દો હોય અને તેની અસલ પેહેલવીમાં આસરે ૨૯૩૦૦ શબ્દો હોય. (S. B. E. XXXVII. West. Introduction p. XLV.)

(૪) આ તારીખો આ વહીઓના જવાબો લઈ ઈરાનથી પાછા ફરવાની છે.

બુનદેહેશનું મૂળ દામદાદ નુસ્ક. તેની સાબિતીઓ. ૧. પહેલી સાબિતી. પુસ્તકોનાં નામોના અર્થ—હવે બુનદેહેશનું મૂળ ડા. ઉવેસ્ટ કહેછે તેમ દામદાદ નુસ્ક હોય તે અનુમાનના ટેકામાં કેટલીક બાબતો રજુ કરી શકાય.

૧. પેહેલું તો હું ધારૂં છું કે બુનદેહેશ અથવા બુનદિહશ્ને અને દામદાદ શબ્દોમાં તેઓના અર્થ પ્રમાણે, કેટલુંક મળતાપણું છે. બુનદેહેશ અથવા બુનદેહશ્ન શબ્દનો અર્થજ દેખાડે છે કે તેમાં 'દેહશ અથવા દેહેશ્ને,' એટલે પેદાયશની બાબત છે. તેજ મુજબ દામદાદનો અર્થ પણ દેખાડે છે કે તે 'દામ' અથવા 'પેદાયશ'ની બાબત ઉપર છે "બુનદેહેશને" નો અર્થ 'પેદાયશનું મૂળ' થાય. તેમ 'દામદાદ' નો અર્થ 'પેદાયશનો કાયદો અથવા તરીકો' થાય. એ દામદાદ નુસ્કનું બીજું નામ દીનકર્દમાં 'દેહેશ્ને એ ગેતીદાદ[1]' છે, જે નામ પણ "બુનદેહેશ્ને" નામ સાથે તેનું વધુ સરખાપણું દેખાડે છે.

૨. **બીજી સાબિતી. બાબતોનું મળતાપણું.**—આ ગુમ થએલા દામદાદ નુસ્કમાં સમાયલી બાબતોની હકીકત જે પાછળાં પેહેલવી ફારસી લખાણોમાં બચી રહીછે, તેને બુનદેહેશની બાબતોની હકીકત સાથે સરખાવતાં માલૂમ પડેછે, કે આ બેઉ પુસ્તકોમાં લખાયલી બાબતો મોટે ભાગે સરખી છે. આ ગુમ થયલાં દામદાદ નુસ્કમાં શું શું બાબતો સમાયલી હતી, તેનો ટુંક ઇનતેખાબ, સરખામણી કરવા કાજે, આપણને ત્રણ ઠેકાણે મળેછે.(ક) તે મુખ્ય કરીને દીન કર્દના આઠમાં દફતરમાં મળેછે.[2] (ખ) તે દીન વજર કર્દ નામના પુસ્તકમાં મળેછે[3]. (ગ) અને તે રેવાયતોમાં મળેછે, જેમાં તે દીન વજર કર્દને આધારે લીધેલી દિસે છે.[4] દામદાદ નુસ્કમાં શું બાબતો સમાયલી હતી તે બાએના દીનકર્દના, દીન વજર કર્દના અને રેવાયતોના ફકરા આપણે અહીં તપાસીશું, કે તે ઊપરથી જોવાને બને કે દામદાદ નુસ્ક, બુનદેહેશનું મૂળ કેટલી હદે છે.

(ક) **દીનકર્દને આધારે દામદાદ નુસ્કની બાબત.**—દીનકર્દના આઠમાં દફતરમાં નુસ્કોની બાબત આવી છે. તેમાં દામદાદ નુસ્ક બાબે નીચલો ફકરો મળેછે, જે દેખાડે છે, કે તેમાં બુનદેહેશની માફક પેદાયશની ઊત્પત્તિ તે લગતી બાબત હતી. આ ફકરામાં પેહેલાજ વાક્યમાં આપણને 'દામદાદ'માટે નો જાણે બીજો શબ્દ મળે છે કે 'દામદાદ' તે "યેહબુન્તને દામ", એટલે "પેદાયશનું આપવું અથવા ઊત્પન્ન કરવું." ઇરાની 'દાદ' ને બદલે આ શબ્દોમાં આપણે સેમેટીક 'યેહબુન્તન' જોઇએ છીએ.

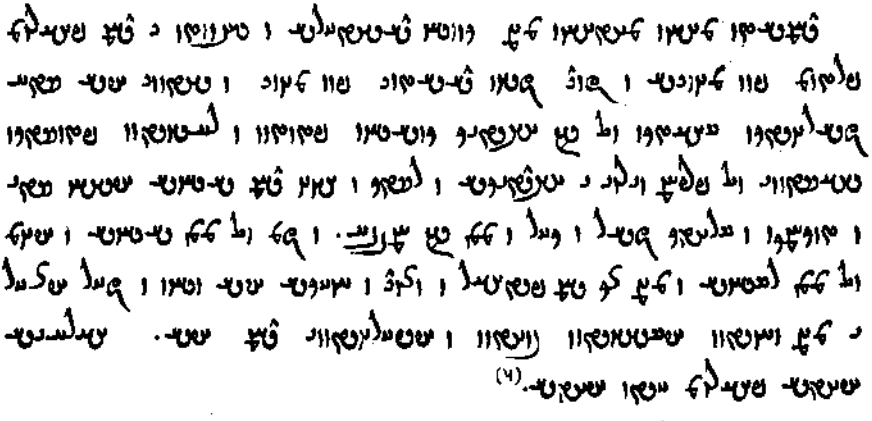

(૧) S. B. E. XXXVII. West. p. 8, Bk. VIII., Ch. I. 16.
(૨) S. B. E. XXXVII. West. p. 13, Bk. VIII., Ch. V.
(૩) Ibid. p. 439. (૪) Ibid. pp. 418, 420, 427, 433.
(૫) એ. તેહમુરસની નકલ, ફોલીઓ ૩૦૭.

દામદાદ મીઆન માદીગાન મદમ કુનશન દાશતાર્ઈઆ વ યેહઅુન્તન દામે પાહલુમ. કુર્દુમ પવન મીનોઈ-અ વ ચન્દ ચેગુન દાશતની પવન મીનોઈ વ દાદને અજશ ગેતી ચીહરીનાતિ(૧) વ સાખ્તે વલ દયન અર્મે—બદતીક કુરાશને ફ્રુદન(૨) વ રાઈનીદન પતવસ્તે શાસ્તને વલ ફ્રજોમ નીરૂઈ અબિહદીગીઅ વ રસ્તે(૩) વ આઈનીન દામ દેહશનીઅ અવશાન ગેતી વ તોખ્મે વ સરાતે ચેહર વ કાર વ મેમન દયન હમબખ્ત વ ચિમ વલ મેમન દેહશનીઅ વ અફ્દુમ વલ મેમન રસશનીઅ વ મદમ જક દામ પઈતીઆર(૪) વ વજન્દ વ હનાકીઅ અવશ નેહુન વ ચાર અવજારે મદમ વાનીદન અવસાઈનીદન બોખ્તન વ અવીજારીનીદન દામ અજશ. આહલાયશ આવાદીઅ પાહલુમ અર્મેત આવાદીઅ.

અર્થ—દામદાદ નુસ્કની અંદર કામની જાળવણી અને ચઢતી પેદાયશની ઉત્પત્તિ બાબે વર્ણન (છે). પેહેલું મીનોઈ હાલત બાબે, અને કેટલું અને કેવી રીતિ મીનોઈ હાલતમાં રહેવા બાબે, અને તેમાંથી ગેતીનું લાયક બની અને તમામ બની ઉત્પન્ન થવા બાબે, અને આહરેમનને મારવાની બાબતમાં વિચાર કરી બોલવા બાબે, અને આહરેમંદીના જોરને સેવટે હાંકી કાઢવા (રાઈનીદન) ને હમેશાં શક્તિવાન થવા બાબે, અને પેદાયશની ઉત્પત્તિના માર્ગ અને તરીકા બાબે, અને તેઓની દુનિયાઈ (હાલત) બાબે, અને તોખ્મ અને જાતના મુળ અને ઉપયોગ બાબે, અને બીજી બાબત ઉપર જે ખી કાંઈ હોય તે બાબે, અને પેદાયશ શા કાજે છે અને સેવટે તેનું ક્યાં પોહોંચવું છે તેનાં કારણ બાબે, અને તે પેદાયશને નુકસાન અને દુઃખ અને હલાકી (પહોંચે છે તે) બાબે, અને તેના ભેદ અને ઈલાજ અને ઊપાય બાબે, અને તે (નુકસાન વિગેરેને) મારી હટાડવા અને નાશ કરવા બાબે, અને પેદાયશને તે (દુઃખ) થી છોડવવા અને નુકસાન વગરની કરવા બાબે (આ દામદાદ નુસ્કમાં વર્ણન છે). અશોઈની આબાદી એ પેહેલા પ્રકારની આબાદી છે.

દીન વજર કર્દને આધારે દામદાદ નુસ્કની બાબત.

દીન વજર કર્દને આધારે દામદાદ નુસ્કની બાબત.—દીન વજર કર્દમાં દામદાદ નુસ્ક બાબે નીચલો ફકરો મળેછે.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (૫)

---

(૧) [illegible] to qualify. (૨) ફા. نفرودن to speak With premeditation. (૩) ફા. رسته
(૪) [illegible] અને ફા. زار affliction.

(૫) દીન વજર કર્દ કેતાબ વજર કર્દ દીની નામે જણાયલી કેતાબથી જુદી છે અને તે હાલસુધી ફક્ત દસ્તુરજી ડા. હોસંગજી જામાસ્પજી પાસેજ જણાયલી છે. તેમાંથી દસ્તુર કેકોબાદ આદરબાદે ઊપલો ફકરો મેહેરબાની કરી મારે માટે ઊતારી મોકલ્યો છે. આ ફકરાની ઈબારત દેખાડે છેકે રેવાયતમાં દામ-દાદ નુસ્કની બાબતનું જે વર્ણન છે, તે આ કેતાબને આધારે છે. આ પેહેલવી અને રેવાયતના ફારસી ફકરા લગભગ મળતા છે.

પન્જુમ નુસ્ક સ્તુશ દવાજદેહ હોમાસ્ત, કર્દે ઍ જ઼ નુસ્ક બીસ્તો દો હુમન્દ. દયન જ઼ નુસ્ક હમાક ચીમે મીનોઈ ગરૂતમાનીઅ. નીઍકીઅ ઍ સરીતરીઅ ઍ ગેતીક[1] વ દેનમન ગીહાનીઅ વ મદમ આસ્માન વ મદમ જમીક વ કોલા મન્દવમ સુન્ ઍહરમજ્દ બરેહીનીદ દયન મય વ આતશ વ ઍર્વર હુમન્દ, વ મર્દુમાન ચેહાર પાયાન ફ્રાજ સ્તારાન વ વાઇ/નન્દગાન વ કોલા મન્દવમ સુન મિન આવ હમબરેહીનીદ વ દબરી ઍ કોલા મનદવમીહા. દીગર જ઼ સુન સ્તાખીજ વ તન પસીન કર્દન વ ચીનવદ[2] વદર્ગ હસરસશને વ જ્વીતાક કર્દન વ મદમ કેરફ્કારાન પાત દેહશને વ મદમ વિનાસકારાન પાદ-ફરાસ પેહવુન્દ પવન તને પસીન હમ અઍહુન ચેગુન હુમન્દ.

અર્થ—પાંચમું નુસ્ક સ્તુશ (અથવા) દવાજદે હોમાસ્ત (છે). ઍ નુસ્કના ૩૨ કર્દ છે. તે નુસ્કમાં સઘળી (નીચલી) બાબતો (છે). મીનોઈ અને ગરેથમાની હાલત, ગેથીની અને આઍ જેહાનની નેકી અને બદી, અને આસમાન ઊપર અને જમીન ઊપર દરેક ચીજ જે ઍહરમજદે પેદા કીધી હોય (અને જે)પાણી અને આતશ અને ઝાડપાનમાં હોય; અને માણસો અને ચોપગાં અને ચરન્દાં અને પરન્દાં અને દરેક ચીજ જે પાણીમાંથી પેદા કીધી હોય અને દરેક ચીજની ખાસિયતો. બીજું તે કે જે રસ્તાખેજ અને તન પસીનનું ઉત્પન્ન કરવું છે, અને ચીનવદ (પુલ)ના રસ્તાને પહોંચવું અને તેનાથી છુટા પડવું છે અને સવાબકારોનો બદલા ઊપર અને ગુનેહગારોની સજા ઊપર છે. તને પસીનને લીધે આ મુજબની બાબતો (બને) છે.

રેવાયતને આધારે દામદાદ નુસ્કની બાબત— દારાબ હોર્મજદયારની રેવાયતમાં નુસ્કોની હકીકત બાબે જુદીજુદી રેવાયતોમાંથી જે સાર આપ્યો છે, તેમાં કામા બોહરાની રેવાયતમાંથી દામદાદ નુસ્કની હકીકત બાબે નીચલો સાર મળે છે. બોંબે યુનીવરસીટીની દારાબ હોરમજદયારની રેવાયત જે ૧૬૭૯ માં લખાઈ છે તેમાંથી હું નીચલો ફકરો આપું છું.(૩)

پنجم (૫) نامش دوازده هامست است و تفهيم (૪) اين كتاب در امداد است و
اين كتاب سی و دو كرده است كه بارئ سبحانه تعالي فرو فرستاد در ذكر بدي
خلق عالم علوي وعالم سفلي و صفت جمع آن و آنچه حق سبحانه وتعالي ياد
كرد در آسمان و زمين و آب و اورور و آتش و مردم و چهارپاي و چرنده و فرنده
و آنچه بيافريد در منفعت والات آن و مثل اين ديگر قيامت يعني رستاخيز و
صراط و گرد كردن و پراگنده كردن و چگونگي احوال قيامت از نيك كرداران و بد
كرداران بسنگ هر عمل كه در نيك بد كنند (૬)

---

(૧) ફકરામાં જો 'વ' ને શબ્દની સાથે લેઓ તો કદાચ 'વહીસ્તીક' એટલે બેહેસ્તી' માટે હોય, એટલે પેલી જેહાનની.' (૨) મને મળેલા ફકરામાં આ શબ્દ ڈاموڑ છે જે દેખીતી રીતે ڈاموڑ નો બિગડેલો આકાર છે, કારણ ફારસી રેવાયત, જેમાં આ ફકરો મોટે ભાગે દીન વજર કર્દ મુજબ છે. તેમાં આ શબ્દની જગ્યાએ صراط શબ્દ છે જે ચીનવદ પુલને અર્થે વપરાય છે અને જે નામથી ઈસલામી ધર્મમાં પણ એક ચીનવદ પુલના જેવો પુલ યા માર્ગ જણાયલો છે.

(૩) **Fragments relatifs a la religion de Zoroaster par Mohl. et Olshausen** નામના ૧૮૩૯ માં છપાયલા નાના પુસ્તકમાં પણ એ નુસ્કો બાબેના ફકરાઓ પ્રગટ થયાછે.

(૪) **Olshausen et Mohl. p. 12.** પ્રમાણે تفسير **explanation** ખુલાસો.(૫)ડા. ઊનિસ્વ, 'દામદાદ,' સુચવેછે.

(૬) **Revayet of Dârâb Hormazdyâr *in* the Bombay University Library. f. 109a.**

અર્થ—પાંચમા (નુસ્ક) નું નામ દવાજદે હોમાસ્ત છે અને આ કેતાબની સહમજ (ઓદાની)મદદ-માટે છે.(1) અને આ કેતાબના ૩૨ કરદા છે અને તે આરાધણાને લાયકના ઓદાતાલાએ ઊપરની દુનિયા અને નીચેની દુનિયાની ખલકની ભલાઈ અને ભુંડાઈનાં વર્ણનને માટે નીચે (એટલે આ દુનિયામાં) મોકલી છે. અને તે સઘળાંનુ, અને આરાધનાને લાયકના ઓદાતાલાએ આસમાન અને જમીન અને પાણી અને ઝાડપાન અને આતશ અને માણસ, અને ચોપગાં અને ચરનારાં જાનવરો અને પક્ષીઓ બાબે, જે કાંઈ પાદ કર્યું અને જે કાંઇ તેઓના ફાયદાને માટે અને તેઓના ઊપયોગનાં સાધનો તરીકે પેદા કર્યું છે, તે બાબત ઊપર, અને આના જેવી બીજી બાબત ઊપર તેમાં વર્ણન છે. બીજું કીઆમત એટલે રસ્તાખેજ અને ચીનવદ(2) પુલ અને સઘળું એકઠું કરવું અને વીખરી નાંખવું અને કેઆમતના એહવાલની પ્રકૃતિની બાબત અને ભલું કરનારા અને ભુંડુ કરનારા ભલા ભુંડાના સંબંધમાં જે કામો કરેછે તેની અગત્યતા ઊપર (આ પુસ્તકમાં વર્ણન છે).

અસલ દામદાદ નુસ્કમાં સમાયલી બાબતો, જે ઉપલા ત્રણ ફકરાઓમાં જણાવી છે, તેને બુનદેહેશ-માં સમાયલી બાબતો, જેનો સારાંશ ઊપર આપ્યો છે, તે સાથે સરખાવી જોતાં, વધારે ખુલ્લુ દિસેછે કે દામદાદ નુસ્ક આ બુનદેહેશ પુસ્તકનું મુળ હોવું જોઇએ.

૩. ત્રીજી સાબિતી. બુનદેહેશને મળતા જાદસ્પરમ પુસ્તકમાં દામદાદ નુસ્કનું નામ.

બુનદેહેશનું મુળ દામદાદ નુસ્ક હોવું જોઈએ, તેની એક બીજી સાબિતી ડા. ઉવેસ્ટ રજુ કરેછે. તે નીચે મુજબ છે. જાદસ્પરમના નામથી ઓળખાતી કેતાબ, જે જાદસ્પરમ નામના હેરબદે ઇ० સ० ની નવમી સદીની સેવટે લખેલી દિસેછે, તેમાં કેટલીક બાબત બુનદેહેશની બાબતોને મળતી છે. તેની કેટલીક ઇબારત બુનદેહેશને મળતી છે. નીચે તેના થોડાક દાખલા રજુ કરૂં છું. બુનદે-હેશની ઇબારત આ પુસ્તકમાં ઉતારી છે તેનો અર્થ આ પુસ્તકમાં આપ્યો છે, તેથી અહીં ફરીથી એલાયદો આપ્યો નથી. જાદસ્પરમની ઇબારત એ. તેહમુરસ દીનશાજી અંકલેસરીઆએ મેહેરબાની કરી વાપરવા આપેલી એક નકલ ઉપરથી ઉતારી છે. તેનો અર્થ તેની નીચે આપ્યો છે.

૧. બુનદેહેશ.—ચેગુન ફ્રાજ વદર્દ એઓર્વર ચીહરક રાએ મિન હમ અન્દામે તોરા પન્જા વ પંજ સર્દ ગોર્તાક દવાજદેહ સર્દ એઓર્વર બએશાજ. મિન જમીક ફ્રાજ. વખ્શીદ (બાબ ૧૦ ફ. ૧ પાનું ૩૪).

જાદસ્પરમ.—ચેગુન તોરાએ અયોક દાદ વદર્દ મિન જક ચેગુનીઆ એ ચીહરકે એઓર્વરીક(3) દાશ્ત પન્જા વ હફ્ત સર્દ ગોર્તાક વ દવાજદે સર્દ એઓર્વરે બએશાજ. મિન અન્દામ અન્દામ વખ્શીદ ફ્રુમન્દ ચેગુન વીનન્દ અયોક અયોક મિન કતાર અન્દામ દયન દામદાદ પએતાક(4)

અર્થ.—જ્યારે પેહેલે ઉત્પન્ન કરેલો ગોશ-ઉર્વન ગુજર પામ્યો (ત્યારે) ઝાડપાનનું બીજ, જે તે ધરાવતો તેની ખાસિયતથી ૫૭ જાતનાં અનાજો અને ૧૨ જાતનાં દવાઇનાં ઝાડો તેના શરીરના ભાગોમાંથી ઉગી નીકળ્યાં. દરેક જાત ક્યા ભાગમાંથી નીકળેછે તે બાબે દામદાદ (નુસ્ક)માં જણાયલું છે.

૨. બુનદેહેશ—અરપ હશ્ત સર્દ. સપેદ સ્યાહ, જર્દ, બોર, ફ્રુમઇત, તાજી પારસી અસ્તર ખરી ગોર અરપે આવિ અવરે અસ્પ સર્દગાન. અમલા દો સર્દ કોહ ચરા અર્જની મેમન અયોક પવન ક્રુફ શાયદ દાશ્તન અયોક પવન દશ્ત અએત અયોક કોફ દુ કોફ (બાબ ૧૪ ફ. ૯ અને ૭ પાનું ૫૩ અને ૫૨).

(૧) 'દામદાદ' ને બદલે ભુલથી આ શબ્દ 'દર ઈમદાદ' લખ્યો છે એમ ડા. ઊવેસ્ટ ધારે છે.

(૨) 'આલ સરાત' નામના ઈસલામી પુસ્તકોમાં પણ એક પુલ છે, જે ચીનવદ પુલને મળતો છે.સરાતનો અર્થ 'રસ્તો.''

(૩) નકલમાં [illegible] છે જે [illegible] ને બદલે ભુલથી છે

(૪) એ. તેહમુરસની નકલ પા. ૪૯૨ લીટી ૧૦

જાદસ્પરમ.—મિન હમ સદીહા ચેગુન પવન દામદાદ દોગાન હુશમોંદ અવમ દવન નપીકે તોખ્મ હુશેમારશની અહનગરીક નપીશત. દેનમન જીનાક હતગરીક આઈ અએતે નુમાઈએત મદમ સદે અસ્પાન કુહુંમ તાજીક વ અપૂશાન રદ સપીદ જદેગુરા. દેદીમર પાર્સીક વ અસ્તર વ ખખા વ ગુર વ અસ્પે આવીક વ અવારીક. વ ઊશ્તોર મદિવર દો. દશ્ત કુફ દોગાને કુફ.

અર્થ.—સઘળી જાતો દામદાદ (નુસ્ક) માં વિગતવારે ગણુલિથી જણાવી છે, તેથી મેં આ લખાણમાં તેઓની ઊત્પત્તિનું વર્ણન ટુંકમાં લખ્યું છે. આ જગ્યાએ તેનો સાર આ છે કે ઘોડાની જાતની (બાબત) ઊપર દેખાડ્યું છે કે પેહેલી (જાત) આરબ (છે) અને તેનો સરદાર (એટલે તેની સરસ જાત) સફેદ, પીળા કાનવાળો (ઘોડો છે). બીજી જાત ઈરાની (છે અને પછી) ખચ્ચર અને ગધેડા અને ગોરખર અને દર્યાઈ ઘોડા અને બીજા ઘોડા. અને ઊંટમાં મુખ્ય બે (છે. એક) જંગલનું (અને બીજું) પહાડી બે ખુંધવાળું.

આ ફકરાઓની સરખામણી ઊપરથી દિસેછે, કે તેઓની ઈબારત કેટલેક દરજ્જે મળતી છે. એટલુંજ નહીં, પણ જાદસ્પરમની બીજી કેટલીક બાબતો બુનદેહેશની બાબતોને મળતી છે. તેનો શરૂઆતનો ભાગ, જેનો ડા. ઊવેસ્ટે ૧૧ બાબ કરી તરજુમો આપ્યો છે, તેની બાબત અને બુનદેહેશના શરૂઆતના બાબોની બાબત કેટલેક દરજ્જે મળતી આવેછે. હવે આ બુનદેહેશને મળતી જાદસ્પરમની બાબતમાં દામદાદ નુસ્કનો હવાલો આપ્યો છે કે તેમાં એ બાબત વધારે વિગતે જાહેર કરેલી છે. ત્યારે દિસે છે કે આ જાદસ્પરમનું મૂળ, તેમ બુનદેહેશ, જેની બાબત પણ તેને મળતી છે, તેનું મૂળ પણ દામદાદ નુસ્ક હોય.

ડા. ઊવેસ્ટ ધારે છે કે જાદસ્પરમના લખનારે બુનદેહશનો ઊપયોગ કર્યો હોય. ડા. ઊવેસ્ટ કહે છે કે, "Zâd-sparam uses in many places, precisely the same words as those employed in the Bundahis, interspersed with rauch matter written in a more declamatory style; it is, therefore, evident that he had the Bundahis before him to quote from"[1]—પણ હું ધારૂંછું કે જાદસ્પરમની સામે દામદાદ નુસ્કના સારનુંજ કોઈ પેહેલવી પુસ્તક હોય. જો જાદસ્પરમ સામે બુનદેહેશ હતે. અને જો તેણે તેનો ઊપયોગ કર્યો હતે, તો તે બુનદેહેશનું નામ દેતે અને દામદાદ નુસ્કનું નામ નહીં દેતે. એવું દિસેછે કે બેઊએ દામદાદ નુસ્કના કોઈ પેહેલવી સારાંશનો ઊપયોગ કર્યો હોય. ગમે તેમ હોય, પણ બુનદેહેશ અને જાદસ્પરમની કેટલીક બાબતોની સરખામણી દેખાડે છે, કે બુનદેહેશનું મૂળ દામદાદ નુસ્ક હોય કે જે નુસ્કનું નામ, જાદસ્પરમ, જે બાબતો બુનદેહેશ અને તેના પુસ્તકમાં સામાન્ય છે, તે બાબતોના વર્ણનમાં, પોતાના આધાર તરીકે લે છે. આ લખનાર પોતાના આ બુનદેહેશને મળતાં લખાણમાં દામદાદ નુસ્કનું નામ વાપરેછે અને તેનો હવાલો આપેછે. તે બે જગ્યાએ કહેછે, કે "દયન દામદાદ પએતાક" "પવન દામદાદ દોગાન હુશમોંદ" એટલે "દામદાદ (નુસ્ક) માં જણાવેલું છે" "દામદાદમાં વિગત વારે ગણુલિથી જણાવ્યું છે." આ ઉપરથી ખુલ્લું દિસે છે કે તેના પોતાના લખાણનો આધાર તેણે દામદાદ નુસ્ક ઉપર રચ્યો હોય. ત્યારે બુનદેહેશ, જેની ઇબારત પણ જાદસ્પરમને મળતી છે, તેનું મૂળ પણ દામદાદ નુસ્ક હોવું જોઈએ.

બુનદેહેશનો લખનાર.—આ પુસ્તકના ૩૩ માં બાબમાં ઈરાનના જાણીતા મોબેદ કુટુંબોની વંશાવળી આપીછે. તેમાં આ પુસ્તક લખનાર પોતાનું નામ અને વંશાવળી નીચે મુજબ આપેછે અસલ ઈબારત D.H. મુજબ હું આપુંછું.

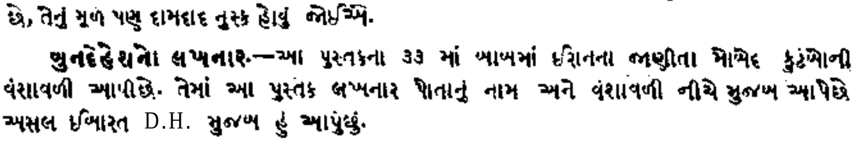

1 S. B. E. V. West. Introduction, p. XLVII.

(૨) D.H. માં [illegible] છે પણ T. D. માં [illegible] બરાબર છે.

[illegible] [1] [illegible]

[illegible]

આવાચીક કોબા મગોપતાન ઈ જ.કશાન પવન ખુદાઈઅ નામે મિન હમદુદે ઈમિલ્લુનેત મિન દેનમન તોખ્મે માનુશચેહર હુમન્દ વલ્મનૂશાનચ મગોપતાન ઈ કુન હુમન્દ હમાક મિન હમ દુદે હુમન્દ કરીતુન્દ વ લેચ લે બન્દે કરીતુન્દ દાતફીઅ ઈ અશાવહિશ્ત ઈ ગોશન જમ ઈ વાહરામશાદ ઈ જરતુહશ્ત ઈ જ.રતુહશ્ત[2] આતરપાત મારસ્પન્દાન.

અર્થ—બીજા સઘળા મોબેદો, જેઓને ખુદાઈ નામે (નામની કેતાબ) માં એક કુટંબના કહેછે, તેઓ મીનોચેહરના આ તોખમના છે. વળી તે મોબેદો, કે જેઓ હાલમાં છે, તેઓ સર્વે આ એકજ કુટંબનાં પોતાને કહેછે, અને હું બેદો પણ આજ કુટંબનો છું, કે જેને લોકો દાતફીઅ કહેછે, કે જે અશાવહિશ્ત નો (છોકરો) છું, જે ગોશન જમનો, જે વાહરામ શાદનો, જે જરથોશ્તનો, જે જરથોશ્ત આદરબાદ મારેસપન્દનો (છે).

આ ફકરા ઊપરથી ત્યારે માલુમ પડેછે કે બુનદેહશનો લખનાર દાતફીઅ નામનો મોબેદ હતો અને તે આદરબાદ મારેસપન્દના વંશની પાંચમી પેઢીનો હતો. આ લખનાર પોતાની માતાનું નામ પણ આજ બાબમાં આગળ જણાવે છે કે "મારી મા જેનાથી હું જનમ્યો તે માહઅયારન માહરોબખ્તની (છોકરી) ફરેહમાહની અને માહબોખ્તના માહ બુનદાકની છોકરી હતી.

બુનદેહેશનો સને.

અસલ બુનદેહેશનો સનેઃ—હવે આદરબાદ મારેસ્પંદ શાપુર બીજાનો વડો દસ્તુર હતો. એ શાપુર બીજાએ ઈ. સ. ૩૦૯ થી ૩૭૯ સુધી રાજ્ય કર્યું હતું. તેથી જો આદરબાદ મારેસ્પંદનો વખત તેના રાજ્યની આસરે સેવટે ગણીએ-કહો કે ઈ. સ. ૩૫૦ માં ગણીએ,—અને દરેક પેઢી ૨૫ વર્ષની ગણીએ, તો બુનદેહેશનો અસલ લખનાર દાતફીઅ ઈ. સ. (૩૫૦+૧૨૫) ૪૭૫ માં થાઈ ગયો હોય, એટલે તે ઈ. સ. ની પાંચમી સદીની સેવટે થઈ ગયો હોય.

ડા. ઊેસ્ટ ઉપલા ફકરામાં જે "દાતફીઅ ઈ અશ વહીશ્ત" શબ્દો છે તેને માટે શકમંદ છે અને કહેછે કે "This looks more like a complimentary title than a name." એટલે કે તે વિશેષ નામ ને બદલે સેફાતી ઈજતના શબ્દો છે, અને આમ લેઈ અર્થ કરેછે કે the administrator of perfect justice. ત્યારપછીના શબ્દને તે વિશેષ નામ લેઈ ઈબારત ચાલુ કરેછે. પણ DH માં અને TD ની બીજી નકલમાં, પછીનાં નામ ગોશન જમની આગમચ 'ઈ' છે, જે દેખાડે છે કે આગલું નામ વિશેષ નામ છે અને પછી તેની પેઢી દર પેઢીના નામ છે.

હાલમાં મળેછે તેમ, પાછલા વધારા સાથેની બુનદેહેશનો સને—આ તો ત્યારે બુનદેહેશના એક અસલ લખનારનો સને થયો. પણ ખુલ્લુ દિસેછે કે તે અસલ બુનદેહેશમાં પાછળથી ઘણો વધારો થયો છે. તેમાં કેટલોક ભાગ, છેક આરબોને હાથની ઈરાનની ફતેહ પછીનો પણ છે. તે જોતાં ત્યારે બુનદેહેશ, જેવી રીતે તે આપણી પાસે હાલ છે, તેવી રીતે તેનો થોડોક ભાગ આરબોની ફતેહ પછીનો છે. ત્યારે એ બાબેના આપણે ફકરાઓ તપાસીએ અને જોઈએ કે તેમાં આરબોની ફતેહ પછી કયા વખત સુધી ફકરાઓ ઊમેરાયા હતા.

આરબોની જીતના, પાછળા વખતના ઈસારાઓ.—૧) બાબ ૩૪ માં, જ્યાં જૂદા જૂદા પાદશાહોનાં સને આપ્યાં છે, ત્યાં સેવટે "આબેર વલ તાજીકાન વજ.લુન્ત" એટલે "સેવટ આરબોને હાથ

(૧) T. D. માં આ બરાબર છે. D H માં 'બ' અને 'ન' ફેરબદલ લખાયા છે.

(૨) TD માં એ નામ એકજ વખત છે. પણ TD માં બે વખત છે.

પાદશાહી) અઈ" એમ જણાવે છે. એ ઇસારો ત્યારે ખુલ્લું દેખાડે છે કે આરબોને હાથ ઇરાનીઓની હાર થવા પછી પણ, એમાં કોઇક ભાગ ઉમેરાયો હોય.

૨. વળી આરબોનો ઇસારો એક બીજે ઠેકાણે પણ છે. તે બાબ ૨૩ ફ. ૩ માં છે. ત્યાં "જીન્ગે સીહાક પુસ્ત" એટલે "કાળી ચામડીના હબસીઓ"ની ઊત્પત્તિ કેમ થઈ, તે જણાવી કહે છે કે " કુન હોબારસ્તને તાજીકાન બષ્વાર વલ ઇરાન શત્ર ગોમીખ્ત હુમંદ" એટલે "હાલમાં તાજીઓ (એટલે આરબો)ના હુમલા (સાથે) તેઓ ઇરાન શેહરમાં પાછા (બીજાઓ સાથે) ભેળાઈ ગયા છે." આરબોની ફતેહ માટેનો આ બીજો ઇસારો પણ ત્યારે દેખાડે છે કે બુન્દેહેશનો આ ભાગ, જેવી રીતિ આપણે તેને હાલ જોઇએ છીએ તેવી રીતિ, તે આરબ ફતેહ પછી એટલે ઇ. સ. ૬૫૧ પછી લખાયલો હોવો જોઇએ.

૩. આરબોની ફતેહનો વધુ ખુલ્લો ઇસારો D. II. અને T. D. ની નકલોની શરૂઆતમાંજ મળેછે. એ નકલ પ્રમાણે તો આરબોની ફતેહ પછી તેઓ ઇરાનમાં મુળકમાં આવવા પછીજ (ચીન મતને તાજીકાન વલ અઇરાન શત્ર) આ ભાગ લખાયો હોય.

૪. આરબોની ફતેહના ઇસારા માટેનો બીજો અગત્યનો અને લંબાણ ફકરો, જે ડા. ઉવેસ્ટ રજુ કરેછે, તે બુનદેહેશની હાલની સાધારણ નકલોમાં નથી મળતો, પણ તે D H અને T. D. ની જુની નકલોમાં નીચે મુજબ છે.[1]

અમત ખુદાઇઅ વલ યજદગર્દ મદ બીસ્ત શન્ત ખુદાઇઅ કર્દ અદીન તાજીકાન પવન કબદ મરઝીઅ વલ અઇરાન દોબારીસ્ત હુમન્દ. યજદગર્દ પવન કારીજાર લેવત્મન વલ્મનશાન લા શીકુફ્ત,[2] વલ ખોરાસાન વ તુર્કસ્તાન વજલુન્ત, અસ્પ વ ગબ્રા અઐબારીઅ બવીકુનસ્ત. અવ્શાન તેમમન જકતલુન્ત. બેનમને યજદગર્દ વલ હીન્દુકાન વજલુન્ત. સેપાહ વ ગોર્દ યાઇત્તુન્ત. પીશ મિન સાતુનતન વલ ખોરાસાન અઐઆજીત[3] વ જક સેપાહ વ ગોર્દ વશુફ્ત[4] વ ઇરાન શત્ર પવન તાજીકાન ફતુન્ત. અવ્શાન જકે નેકુશમન દાતે અકદીનીઅ રૌબાકીનીત વ કબદ આઇનીને પીશીનીકાન વશુફીનીત. વ દીને મજદયસ્નાન જારીનીદ વ નસા શુયશ્નીઅ વ નસા નેગાનીઅ[5] વ નસા ખુરશ્નીઅ પવન કર્દ બનબતુન્ત વ મિન બુનદેહશ્નીઅ વદ લ દેન્મન યુમ હલાકીઅ મિન દેન્મન ગેરાન્તર[6] લા મદ મેમન દુશ કુનશ્નીઅ એ વલ્મનશાન શએ નેઆજ વ હુગેરાનીઅ[7] વ મુસ્ત[8] કુનશ્નીઅ વદ્દાનીઅ વ વદ્દીનીઅ શએ સીય નીઆજ. વ અવારીક હલાકીઅ મેહમાન વાદુન્ત.

અર્થ.—જ્યારે પાદશાહી યજદગર્દને પહોંચી, ત્યારે તેણે ૨૦ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. પછી આરબો મોટી સંખ્યામાં ઇરાન ઉપર ધસી આવ્યા. યજદગર્દ તેઓ સાથેની લડાઇમાં ફતેહમંદ થયો નહીં. તે ખોરાસાન અને તુર્કસ્તાન ભણી ગયો અને ઘોડાઓ અને માણસોની મદદ માહી. તેઓએ તેને મારી નાખ્યો. યજદગર્દનો છોકરો હિંદુઓના (મુલક) તરફ ગયો (અને) લશ્કર અને પેહેલવાનો લાવ્યો. ખોરાસાન ભણી જવા આગમચ, તેઓ અટકી પડ્યા અને તે લશ્કર અને પેહેલવાનો નાશ પામ્યાં અને ઇરાનનો મુલક આરબોના હાથમાં રહ્યો. તેઓએ પોતાની ઊલટી દીનનો કાયદો જારી કીધો અને અસલનાં લોકોના ઘણા તરીકાઓનો નાશ કર્યો અને માજદયસ્ની દીનને નબળી કીધી અને નસાને પાણીમાં નાખવો (lit. ધોવો) અને નસો દાટવો (*lit.* છુપાવવો યા તપાસી રાખવો) અને નસો ખાવો (એ સઘળું) અમલમાં લાવ્યા અને પેદાયશની શરૂઆતથી તે હાલના દિવસ સુધી, આના કરતાં વધારે સખત હલાકી

(૧) D.H. પાનું ૨૨૨ લીટી ૨૦. T. D. ની નકલ પા. ૨૫૨. (૨) ફા. شکفتن શીકુફ્તન to expand, flourish, open. (3) ફા. آویزان to suspend. TD [illegible] આપેલો તે બરાબર છે.

(૪) ફા. کشوفتن કુશુફ્તન to destroy T D માં [illegible] છે. તે દુરસ્ત છે.

(૫) ફા. [illegible] or for نهانی (નેહાનીઅ) મુકું રાખવું. (૬) T.D. માં [illegible] ઉમેરો છે તે બરાબર છે. D. H. માં [illegible] છે. (૭) T. D. માં [illegible] ઉમેરો બરાબર છે. D. H. માં [illegible] છે. તે ઉપર 'ગેરાન' શબ્દ એ નકલમાં લખ્યો છે, તેમ વાંચીએ તોપણ હુગેરાનીઅ એટલે 'ઘણી સખ્તી' અર્થ થાય. ડા. ઉવેસ્ટ "અન-ઈરાનીઅ" વાંચે છે. (૮) ફા. [illegible] મુસ્ત trouble, distress.

કોઈ પણ વખત પહોંચી હતી નહીં, કારણ કે તેઓનાં બુરાં કામને લીધે, અને તંગી અને ઘણી સખ્તી અને મુશ્કેલ કામો અને બુરા કાયદા અને બદ દીનીને લીધે, દુઃખ અને હાજતમંદી અને બીજી હલાકીઓએ (દેશમાં) મકાન કીધું.

આ ફકરા ઊપરથી ત્યારે આપણને ખુલ્લું દિસેછે કે યજદગર્દની હાર અને કતલ પછી, અને વળી તેના બેટાની હાર પછી, લાંબે વખતે બુનદેહેશનો કોઈક ભાગ લખાયલો હોવો જોઇએ. દેશમાં ફેલાયલી તંગી' ગરીબી અને બદ આફતની માટે, અને માજદયસ્ની દીન નબળી પડવા માટે, અને પારકી દીન ફેલાવા માટે' જ્યારે અંકી બોલવામાં આવેછે, ત્યારે ખુલ્લું દિસેછે, કે યજદગર્દની હાર પછી ઘણે લાંબે વખતે, કાંઈ નહીં તો સો બસો વર્ષ પછી, આ ભાગ લખાયલો હોવો જોઇએ. કારણ આરબોની ફતેહ પછી, તેઓની દીન ફેલાવા માટે, અને જરથોશ્તી દીન નબળી પડવા માટે કેટલોક વખત લાગવો જોઇએ.

આરબોની જીત પછીના વધુ પાછલા વખતના ઈસારાઓ.—૧. હવે ત્યારે સવાલ ઊઠેછે કે યજદ-ગર્દ પછી, કેટલે લાંબે વખતે, બુનદેહેશ હાલમાં જેમ છે તેમ લખાઈ હતી. આગળ બાબ ૨૩ માંના 'જંગી સીહા પોશત'ના ઈસારવાળા ફકરાની આપણે તપાસ લીધી છે, તે ફકરાને આધારે, મરહુમ દાર્મસ્ટેટરે આ પુસ્તક યાને તેનો કોઈક ભાગ લખવાનો વખત વધારે ચોકસ મુકરર કરવાની કોશેશ કીધી છે.

બાબ ૨૩ માં "જીન્ગે સીહાક પુસ્ત" એટલે "કાળીચામડીના હબસીઓ"ની ઊત્પત્તિનો ઈસારો છે. ત્યાં નીચલો ફકરો છે "હાલમાં તાજીઓ (એટલે આરબો) ના હુમલા (સાથે) તેઓ (એટલે હબસીઓ) ઈરાન શેહરમાં પાછા ભેળાઈ ગયા છે." આ બાબત ઊપરથી, પ્રોફેસર દાર્મસ્ટેટરે દલીલ રજુ કીધી છે કે બુનદેહેશ કેતાબ ઈ. સ. ૮૬૨ પછી લખાઈ હોય. આ ફકરાના "જીન્ગે સીઆક પુસ્ત"ને દાર્મસ્ટેટર "જંગી લોકો" યાને "જંગબારના લોકો" ગણેછે. જંગબારના લોકોએ ખલીફાઓના વખતમાં થોડો વખત સુધી ઘણી બહાદુરી કીધી હતી. ઈ. સ. ૬૮૬ માં અલી એબને અબદુલ રેહમાન નામે એક સરદારે એવો ખોટો દાવો કીધો કે તે હજરત અલીથી ઊતરી આવેલો છે, માટે તેને ખેલાફત ઘટેછે. એ વિ-ચારથી તેણે જંગબારી ગુલામો ખરીદ કરી તેઓનું એક લશ્કર ઊભું કીધું અને તે લશ્કરની મદદથી ૨૦ વર્ષ સુધી લડી ઈરાનની પુર્વના મુલકો જીતી લઈને તેને તારાજ કીધા. પાછળથી ખલીફાઓએ ઈ. સ. ૮૯૨ માં તે જંગબારીઓને મારી હઠાવ્યા હતા. માટે, ધારી શકાય કે, બુનદેહેશના સેવટના લખ-નારનો જમાનો ઈ૰ સ૰ ૮૬૨ થી ૮૯૨ ની વચ્ચે હોય.[1]

૨. સુરતીની અને બીજી નકલોમાં ૩૯ મા બાબની સેવટે ઉપર જણાવલા મુજબ ઈબારત છે કે "આખેર વલ તાજીકાન વજ-લુન્ત" એટલે "સેવટે (પાદશાહી) આરબોને હાથ ગઈ." એ ફકરાને બદલે દસ્તુર હોશંગજી વાળી અને એરવદ તેહમુરસવાળી પુરાણી D. H. અને T. I), નકલોમાં નીચલી ઈબારત છે "વદ જીનાક અયાફત અનરાકુઇ તાજીકાન વદ શન્તે. ચેહાર સદ ચેહલો હફ્ત ઈ પાર્સીકાન. કુન પન્જ બીસ્તો હફ્ત શન્તે પાર્સીક." આ જરા ગુચવણ ભર્યો ફકરો છે. પણ એનો અર્થ હું નીચે પ્રમાણે કરીશ. "જ્યાં સુધી કમ બખ્ત આરબોએ (ઈરાનના મુલકની) જગ્યા મેળવી (ત્યાં સુધી) ૪૪૭ પારસીઓનાં વર્ષ. હાલ પારસીઓના પાંચ ૨૭ વર્ષ."

એ ફકરા ઉપરથી મતલબ નીચે મુજબ દિસેછે. આગલા ફકરામાં કહ્યું છે કે "અર્દેશીર બાબે-ગાન અને કુલે સાસાનીઅનોએ ૪૬૦ વર્ષ પાદશાહી કીધી." હવે આ લખનાર કહેવા માગે છે કે, એ સઘળાં ૪૬૦ વર્ષ સાસાનીઅનોની પાદશાહીનાં નહીં ગણવાં, પણ આરબોને હાથ પાદશાહી ગઈ ત્યાં સુધી ૪૪૭ વર્ષ ગણવાં. તેની મતલબ એવી હોય કે (૪૬૦—૪૪૭) ૧૩ વર્ષ તો એમાં યજદગર્દની નાસ ભાગના હોય, જે બાદ કરવાં જોઈએ. પણ ઉપર ઊતારેલા ફકરામાં જે અગત્યનો ભાગ છે તે પાછલો ભાગ છે. જેમાં કહેછે કે "હાલ પારસીઓના પાંચ ૨૭ વર્ષ" એટલે ૧૩૫ વર્ષ. આપણે જાણીએ છીએ કે યજદગર્દની હાર પછી પણ આવારનવાર જરથોશ્તી પાદશાહો અને હાકમોનું છુટું રાજ્ય કેટલુંક સુધી ખોરાસાનના પાહાડી

(૧) "જરથોશ્તી દીનની ખોળ કરનારી મંડળીનો એહવાલ (૧૯૯૧) પા. ૨૫૦. પ્રોફેસર દાર્મસ્ટેટ૨-નો વિષય."

મુલકોમાં અને બીજા મુલકોમાં ચાલ્યું હતું. ત્યારે આ લખનારની મતલબ એવી દિસે છે, કે, આરબોને હાથ યજદગર્દનું રાજ્ય જવા પછી પણ ૧૩૫ વર્ષ સુધી પારસીઓનું છુટું છવાયું કેથે રાજ્ય હતું. આ લખાણના સંબંધમાં, લખનાર 'કુન' એટલે 'હાલ' શબ્દ વાપરે છે, તે ઉપરથી ત્યારે દિસે છે કે યજદગર્દ પછી ૧૩૫ વર્ષે કોઈ લખનારે બુનદેહેશમાં એ ફકરો ઉમેર્યો હોય. ત્યારે દિસે છે કે યજદગર્દ પછી ૧૩૫ વર્ષે એટલે આસરે (૬૫૧+૧૩૫=) ઈ. સ. ૭૮૬ માં બુનદેહેશમાં એ ફકરો ઉમેરાયો હોય.

૩. વળી બાબ ૩૩ માં નીચલો ફકરો મળેછે "જાદસ્પરમ ઈ ગોશનજમ[1] આતરોપાત હામીદાન ઇ અશો વહીશ્ત ઈ ફરેહ સરશ અવારીક મગોપતાત મિન હમદુદે યેહવુન્ત હુમન્દ" એટલે "જાદસ્પરમ, જે ગોશન જમનો, અને આદરબાદ જે હામીદનો, જે અશ વહીશ્તનો, જે ફરેહ સરશનો, અને બીજા મોબેદો આ એકજ કુટુંબના હતા."

આ ફકરામાં જણાવેલો જાદસ્પરમ તે પેહેલવી જાદસ્પરમ કેતાબનો લખનાર છે. આ જાદસ્પરમ દાદિસતાને દીનીનાં લખનાર માનુશચેહરનો ભાઈ થતો હતો. ડા. ઊવેસ્ટ વિગતવાર દેખાડેછે તેમ એ માનુશચેહરના એક લખાણનો યજદજર્દી ૨૫૦ (ઈ. સ. ૮૮૧) ના સને મળેછે. ત્યારે ખુલ્લું દિસે છે કે હાલની બુનદેહેશમાં કોઇ ભાગ છેક ઈ. સ. ૮૮૧ પછી ઉમેરાયો હોય.

બુનદેહેશનો અસલ ભાગ અને પાછલો ભાગ.—એ તપાસ ઉપરથી આપણે જોયું કે દામદાદ નુસ્કને આધારે રચેલો અસલ બુનદેહેશમાં પછવાડેથી થોડોથોડો ઉમેરો થતો આવ્યોછે. હવે ૩૦ વર્ષ આગમચ જણાયલી નકલો ઊપરાંત હાલ બુનદેહેશની બીજી નકલો, એ. તેહમુરસવાળી T.D અને દસ્તુર હોશંગજીવાળી D.H. જાણમાં આવીછે. તેમાં કેટલીક બાબનો વધારે છે. આ નવી વધારાની બાબતો અસલ દામદાદ નુસ્કના મુળવાળી બુનદેહેશની ગુમ થયલી બાબતો છે, યા તેની નકલ કરનારાઓએ ઉમેરેલી બાબતો છે, એ એક સવાલ છે. ડા૦ ઊવેસ્ટ આ બાબે કહેછે, કે " Whether T. D. may be considered as a copy of the text as it stood originally, or merely of an after roscension of the work, can hardly be determined with certainty, until the whole conteuts of the manuscript have been carefully examined . . . . . . But the writer of the text as it appears in T. D. calls Zadsparam, one of his contemporaries(see Chapter XXXIII., 10, 11 of the translation), It may therefore be suspected that he merely re-edited an old text with some additions of his own, which, however, are rather difficult to distinguish from the rest." (*)

ડા૦ ઊવેસ્ટ કહેછે, તેમ આ નવી યા વધુ બાબતોનો તરજુમો આ સવાલ ઊપર રોશની નાખે કે તે અસલ દામદાદ નુસ્કના મુળવાળી બુનદેહેશનો ભાગ છે, કે પછવાડેના લખનારાઓએ ઉમેરેલો ભાગ છે. એક વધુ બાબનો તરજુમો, જે મેં કર્યો છે, અને આ પુસ્તકની સેવટે આપ્યોછે, તે ઉપરથી હું ધારૂં છું કે આ પાછળથી જણાયલી બુનદેહેશની નકલો, T. I). અને D.H. માંનો સઘળો નહીં તો બચીત થોડો ભાગ, અસલ બુનદેહેશનો નથી. તે પાછળથી કોઈ લખનારે ઉમેર્યો છે. તે આપણ હેઠે જોઇશું

અસલ જણાયલી નકલોમાં પુરાણો ભાગ. તેની દલીલો.

એવું દિસેછે કે અસલ જણાયલી નકલો, જેમાં થોડાજ બાબો છે, તે બુનદેહેશના અસલ ભાગોથી બનેલી છે, અને થોડુંક થયું હાથ આવેલા વધારે પુરાણા હસ્ત લેખોમાં, જે વધુ ભાગો મળે છે, તે પાછલા ભાગો દિસેછે. એ અનુમાન માટે મને બે દલીલો મળ્યુ દિસે છે.

---

૧ ડા. ઊવેસ્ટ આ નામ 'યુદાન યીમ' વાંચેછે, પણ D. H. અને T. D. ની જુના નકલોમાં જો હર્ફ જેમ લખેલો હમેશ મળેછે તેમ તે 'દાન' કદી વંચાતો નથી, તે 'ગ્રને' જ વંચાવો જોઈએ.

(²) Introduction XXXVIII.

૧. **પેહલી દલીલ. દામદાદ નુસ્કના ફક્ત ૩૨ ફરદ**—જો દામદાદ નુસ્કને આપણે બુનદેહેશનું મૂળ લઈએ, અને આપણે જોયું કે તેમ તે દિસેછે, તો એક બાબત આપણું ધ્યાન ખેંચે છે, અને તે આ, કે દીને વજર્ડ કર્દ અને રેવાયતો મુજબ દામદાદ નુસ્કના ૩૨ ફર્દ હતા.[1] બુનદેહેશની કેટલીક નકલો, જે ઘણી સાધારણ છે, તેમાંની ઘણીકમાં ૩૩ મથાળાં અથવા બાબ તળે સઘળી બાબતો વેંહેચેલી છે. પણ કોઈક અસાધારણ જુની નકલોમાં, દાખલા તરીકે DH અને TD માં, આશરે ૪૨ મથાળાં યા બાબો છે. ત્યારે સવાલ આ છે કે, "અરૂ શું છે? કે અસલમાં ઘણા બાબો હોય તે પાછળથી નીકળી ગયા હોય, યા અસલમાં થોડા હોય અને પાછળથી નવા ઉમેરાયા હોય?" જો દામદાદ નુસ્ક, જે બુનદેહેશનું મૂળ ગણાય છે, તેના ફરદ અથવા બાબ તરફ જોઈએ છીએ, તો પાછલું અનુમાન સંભવિક દિસેછે.

૨. **બીજી દલીલ. નવું દાખલ થયલું તત્વ**—બીજા બાબોના સંબંધમાં આમ હોય કે નહીં, પણ એક બાબના સંબંધમાં તો મને દિસેછે કે પાછલું અનુમાન સંભવિક છે, કે નવા ઉમેરાયલા બાબ, અસલ બુનદેહેશમાં નથી, પણ પાછળથી ઊમેરાયા છે. ચીનવદ પુલ અને ગુજરેલાઓનાં રવાનની બાબત ઊપરનો એક બાબ, જે D.H. અને T.D. માં મળે છે, પણ બીજી નકલોમાં નથી, તે મને અસલ બુનદેહેશમાં પાછળથી વધારેલો દિસેછે. આ બાબમા એક મરનારના રવાનની સામે તેની કરણીનું, તેની કેરદારનું ચિત્ર, એક સ્ત્રીના રૂપમાં આવી ઊભું રહેછે. આ વિચાર અસલી પુરાણો વિચાર છે, જે આપણે અવસ્તા વદીદ-માં જોઈએ છે. તે બીજાં પેહલવી પુસ્તકોમાં પણ મળેછે. પણ આ ઉપરાંત આ નવા બાબમાં આપણે કેરદારને એક બાગના રૂપમાં, અને વળી એક ગાયના રૂપમાં પણ રજુ થતી જોઈએ છીએ. આ-ત્યારે કોઈ પાછળું તત્વ, કોઈ પાછળો વિચાર છે, જે આપણે નથી અવસ્તામાં જોતા, કે નથી કોઈપણ પેહેલવી પુસ્તકમાં. એ ત્યારે દેખાડે છે કે આ બાબતવાળો બાબ અસલ બુનદેહેશમાં નહીં હોવો જોઈએ, પણ પાછળથી દાખલ થયલો હોય. એ વિચાર ત્યારે દેખાડેછે, કે કદાચ સંભવિક હોય કે અસલ બુનદેહેશમાં તેના મૂળ દામદાદ નુસ્કની માફક ૩૨ ફર્દ યા બાબો હોય અને પાછળથી તેમાં વધારો થયો હોય.

---

(૧) این کتاب سی و دو کرده است Revayet Folio 109, Bombay University Library.

બુનદેહેશ.

બુનદેહેશ.

બાબ ૧.

પવન શમ-એ-દાદાર ઓહરમજદ.

૧. મિન જંદ આકાસ ઈ નજદેસ્ત મદમ બૂનદેહેશનીઅ-એ-ઓહર્મજ્દ વ પત્યારે-એ-ગનાક મીનોએ, આખેર મદમ ચેગુનીઅ એ દામ મિન બુનદેહેશનીઅ વદ ફ્રજામે તને પસીન ચેગુન મિન દીને મજદયસ્નાન,[1] અવીન પએતાક આઈગ ઓહર્મજ્દ બાલેસ્તન પવન હર્વેસ્પ આકાસીઅ વ શપીરીઅ દયન રેશનીઅ અન-હમેકી[2] બુદ. જક રેશ્નીઅ ગાસ વ જનાકે ઓહર્મજ્દ અએત મુન અસર રેશન ઈમલ્લુન્દ. વ હર્વેસ્પ આકાસીઅ શપીરીઅ અહમકી એ ઓહર્મજ્દ અએત મુન ઈમલ્લુન્દ દીન.

૨. હમ કોલા દો વજ્જરશ્ને અયોક જક ઈ અહમકી જમાને અકેનારેહોમંદ ચેગુન ઓહર્મજ્દ વ ગાસ વ દીન વ જમાને ઓહર્મજ્દ યેહવુન્ત વ અએત વ હમાએ યેહવુનેત. આહરેમન દયન તારીકીઅ પવન આખેર--દાનેશ વ જદાર--કામગીઅ વ જર્પેહા[3] યેહવુન્ત વ અએત મુન લા યેહવુનેત. વ જક જદારીઅ વ હમ જક તારીકીઅ જનાક અએત મુન અસર તારીક ઈમલ્લુન્દ અવ્શાન મીઆન તોહીગીઅ બુત. અએત મુન વાએ ઈમલ્લુન્દ, મુન કુન ગોમીજશ્ને પતશ. કોલા દો મીનોએ, કેનારેહોમંદ વ અકેનારેહોમંદ. બાલેસ્ત જક ઈ અસર રેશનીઅ ઈમલ્લુન્દ વ જર્પેહા જક અસર તારીક. આઈગ શાન મીઆન તોહીક વ અયોક લેવત્મન દુદ લા પતવસ્ત ઈકવીમુનેત. વ દુદ કોલા દો મીનોએ પવન નેફ્રશ્મન તન કેનારેહોમંદ હુમંદ વ દુદ હર્વેસ્પ આકાસીઅ એ ઓહરમજદ રાએ કોલા દો મનદવમ દયન યહબુનશ્ને-એ-ઓહર્મજ્દ કેનારેહોમંદ વ અકેનારે હોમંદ. મેમન દેન્મન જક ઈ દયન કોલા દો આન મીનોએ પતમાન ખવીતુનદ વ દુદ બુન્દે વ પાતખશાહીઅ વ દામે ઓહર્મજ્દ પવન તન પસીન યેહવુનેત વ જકીચ અએતે વદ હમાક હમાક રોબશ્નીઅ અકેનારેહોમંદ.વ દામે આહરેમન પવન જક જમાન બરા અફ્રુસીનેત મુન તન્પસીન યેહવુનેત જકીચ અએત અકેનારગીઅ.

---

(૧) મહીસ્તાન અથવા મજદયસ્નાન.

(૨) સાથી વગરનો.

(૩) ફા. [illegible]

બુનદેહેશ.

બાબ ૧.

દાદાર ઓહરમજ્દના નામથી.

૧. અવેસ્તાને લગતા જ્ઞાનપરથી (આ બાબત લીધી છે), જે પેહેલે ઓહરમજ્દની મૂળ પેદાયશ ઉપર, અને પછી ગના મીનોની હરીફાઈ ઉપર, સૃષ્ટિની શરૂઆતથી તે તનેપસીનની છેવટ સુધીની પેદાયશની હકીકત ઉપર (લખેલીછે). જેમ માજદયસ્નની દીનમાં (જણાવેલું છે) તેમ, એ પ્રમાણે જણાયલું છે કે, બુલંદ મરતબાનો ઓહરમજ્દ (પોતાની) હરવેસ્પ આગાહી અને ભલાઈને લીધે રોશનીમાં બરોબરીઆ વગરનો હતો. તે રોશની, કે જેને અસર રોશની કહેછે, તે ઓહરમજ્દની જગ્યા અને મકાન છે. અને જેને દીન કહેછે તે, ઓહરમજ્દની હરવેસ્પ આગાહી (અને) નહીં બરોબરી થાય એવી ભલાઈ છે.

૨. બેઉ જણનો સાથે (આ દુનિયામાં) કારોબાર છે. એક તે, કે જે બરોબરીઆ વગરનો અને હદવિનાના હમેશના જમાનાનો છે, કારણ કે ઓહરમજ્દ અને ઓહરમજ્દની જગ્યા અને દીન અને જમાનો હતા, છે અને હમેશ કાયમ રહેશે. (બીજો) આહરેમન (પોતાની) પછિમ બુદ્ધિ, નાશ કરનારી ઇચ્છા, અને ઊંડાણ (ની બૂરી મતલબ) ને લીધે અંધકારમાં હતો અને છે પણ જે કાયમ રેહેવાનો નથી. અને તેના તે નાશ કરનારા ગુણ અને વળી અંધકારની તે જગ્યા તે છે કે જેને અસર* તારીકી કહેછે. એ બેની વચ્ચે એક ખાલી જગ્યા હતી. (તે જગ્યા તે) છે કે જેને 'વાએ' કહેછે કે જેમાં (ઉપલા બેઉનું, હરીફાઈ માટે) હાલ મળવું થાયછે. બેઉ મીનો હદવાળા અને હદવિનાના છે. બુલંદ તે છે કે જેને "અસર રોશની" કહેછે અને ઊતરતો તે છે કે જેને "અસર તારીક" (હદ વિનાનું અંધકાર) કહેછે. એપ્રમાણે તેઓ વચ્ચે ખાલી જગ્યા છે, અને એકને બીજા સાથે સંબંધ નથી. અને બીજું એ કે બેઉ મીનો પોતાની જાતમાં હદવાળા છે. વળી બીજું એ કે ઓહરમજ્દની હરવેસ્પ આગાહીને લીધે, એ બેઉ ચીજો હદવાળી અને હદવિનાની, ઓહરમજ્દની બખશેશથી (છે). કારણ કે આ (ગોઠવણ) ને તે બેઉ મીનો વચ્ચેના સંબંધ તરીકે તેઓ (એટલે તે બે મીનો) પીછાને છે. અને બીજું એ કે ઓહરમજ્દની સંપૂર્ણતા અને પાદશાહી અને પેદાયશ, તનપસીનના વખત સુધી રેહેશે અને વળી તે પણ હમેશાં હમેશ સુધી વગર હદે ચાલુ રેહેશે, અને આહરેમનની પેદાયશ તે વખતે ખલાસ થશે કે જ્યારે તનપસીન થશે. તે (વખત) પણ વગર હદનો છે.

---

* અસર એટલે હદવિનાના.

૩. ઓહરમજદ પવન હરવેસ્પ આકાસીઅ ખવીતુનાત આઈગ આહરેમન અઓત મેમન અનદાજેદ(૧) પવન રેશક વ કામે દયન ગોમીજેત વદ ફ્ર્ર્જામ. મેમન ફ્ર્ર્જામ પવન ચન્દ અવબ્વર અનજામીનેદ અવશ મીનોઈહા જક દામી પવન જક અવબ્વર દયન આવાયસ્ત ફ્રરાજ બરહેનીદ સે હબ્વર શન્ત દયન મીનોએ ઈકવીમુનેત હુમંદ આઈગ બુદ હુમંદ અ-મુર્ઈતાર(૨) વ અ-રવા તન -અગેરફતાર.

૪. ગનાક મીનોએ આખેર-દાનેશ્નીઅ રાએ મિન અઓતે ઓહરમજદ લા આકાસ યેહવુન્ત વ આખેર મિન જક જપીહા આખેજ્જત વ વસ દયન વદ રેશન મત. વ મુનશ(૩) ખદીતુન્ત જકે ઓહરમજદ રેશનીઅ અગેરફતાર પવન દરુજ જદાર-કામે વ અર્શીક ગુહરીઅ રાએ પવન મરોચીનીતન દયન હોબારેસ્ત. અવશ ખદીતુન્ત ચીરીઅ વ અપરવીજ્જ(૪) ફ્રેહ મિન જકે નેફુશમન લખ્વાર વસ તારે તુમ હોબારેસ્ત વ(૫) કરીનીદ કબદ શએદા વ દરુજ દામે મરોચીનીદાર ખાસ્ત વસ અરગંદ.(૬)

૫. ઓહરમજદ મુનશ દામે ગનાક મીનોએ દીદ દામે સહમ્ગુન(૭) ગુત(૮) સલીઆ અવશ લા બુર્જશ્નીક મઅમમુનેસ્ત. આખેર ગનાક મીનોએ દામે ઓહરમજદ ખદીતુન્ત, મઅમમુનેસ્ત કબદ દામે ખય(૯) દામે પુરસશ્નીક, અવશ બુર્જશ્નીક મઅમમુનેસ્ત વ બુર્જ્જેત જકે ઓહરમજદ દામ વ યહબુનશ્ને.

૬. અદીન ઓહરમજદ લેવતમન મેમન આઈનીને ખવીતુનેસ્ત ઈ ફ્ર્ર્જામે કાર વ પતીરે એ ગનાક મીનોએ વજલુન્ત મલીઆ આરતીઅ મદમ દારત ગોફ્રત આઈગ ગનાક મીનોએ મદમ વસ દામે લે અઈબારીઅ ઈદ્રુન સેતાયશ્ને વાદુન વદ પવન જક પાદેહશ્ને અમર્ગ વ અજર્માન અસુજશ્ને વ અપુજશ્ને યેહવુનીત. અજશ દરાઈદ ગનાક મીનોએ આઈગ બરા લા વજલુનમ,(૧૦) વીશ અઅબારીઅ વસ દામે લક લા વાદુનમ વ સેતાયશ્ને પવન દામે લક લા વાદુનમ વ પવન મનદવમ નીઆક

(૧) અન્દાખતન શબ્દ ફા. [illegible] 'એકઠું કરવું, રચવું' એમ અર્થે વપરાય છે.

(૨) અવ. [illegible] નહીં અને ... હોવું એટલે 'હોસે નહીં એવું, મકમ.'

(૩) 'અમત' ને બદલે લેવો.

(૪) ફા. [illegible] (અથવા અપરવીજ્જઅ).

(૫) સરખાવો.

[illegible]

હમકારાની આફ્રીનની શરૂઆત. [illegible] વંદી ૨૨ ફ. ૨.

(૬) ફા. [illegible] passioinate, covotous, angry.

૩. ઓહરમજ્દે પોતાની હરવેસ્પ આગાહીથી જાણ્યું કે આહરેમન હૈયાત છે અને (ઓહરમજદ) જે પણ યુક્તિ રચેછે તેમાં અદેખાઈ અને બૂરી ઇચ્છાથી સેવટ સુધી ભેળાઈ જાયછે. તે કેટલાંક સાધનોથી પોતાના કામનું સેવટ તમામ કરી શકે છે, તેથી તેણે એવી રીતે તે પેદાયશને, તે સાધનો મારફતે, જેમ ઘટતું હતું તેમ પેદા કીધી. ૩૦૦૦ વર્ષ સુધી (તે પેદાયશ) એવી હાલતમાં રહી હતી એટલે કે તે મક્કમ અને હીલચાલ વગરની અને તેનું શરીર નહીં પકડી શકાય એવી હાલતમાં રહી.

૪. ગનામીનો, પોતાની પછિમ બુધ્ધિને લીધે, ઓહરમજ્દની હસ્તીથી નાવાકેફ હતો, અને સેવટે ઊંડા ગારમાંથી ઊઠી બહાર આવ્યો અને રોશની તરફ અંદર આવ્યો. અને (૧૦) જ્યારે તેણે ઓહરમજદની રોશનીને દરજથી નહીં-ગીરફતાર થયલી જોઈ, ત્યારે પોતાની નુકસાન કરનારી ઇચ્છા અને અદેખા ખવાશને લીધે, તેનો નાશ કરવાને દોડ્યો. (જ્યારે) તેણે તે (રોશની) નું કૌવત અને ફતેહ પોતાના કરતાં વધારે જોયું, ત્યારે પાછો અંધારામાં અને ગીહા અંધકારમાં દોડ્યો, અને તેણે ઘણાક દેવો અને દરૂજોને ઉત્પન્ન કર્યા અને (એ પ્રમાણે) નુકસાન કરનારા (આહરેમન) ની પેદાયશ જોસ્સામાં ઉભી થઈ.

૫. ઓહરમજ્દને, જ્યારે તેણે ગનામીનોની પેદાયશ જોઈ ત્યારે, તે ભયંકર, સડેલી અને બૂરી પેદાયશ માલૂમ પડી. તેને તે બુલંદ નહીં માલૂમ પડી. સેવટે ગનામીનોએ ઓહરમજ્દની પેદાયશને જોઈ. તે ઘણી જાન ધરાવનાર પેદાયશ, ઘણી પુછપરછ કરવા લાયક પેદાયશ માલૂમ પડી. તેને તે બુલંદ માલૂમ પડી, અને (તેથી) તેણે ઓહરમજ્દની પેદાયશ અને ખલકતને બુલંદ ગણી.

૬. ત્યારે ઓહરમજ્દે, તે કે જે કામનું સેવટ, તે કેવી રીતથી (આવશે) તે જાણ્યું અને ગનાક મીનોની સામે ગયો, દોસ્તીનાં સખુન આગળ ધર્યાં (અને) કહ્યું કે, "ઓ ગનામીનો! મારી પેદાયશને મદદ કર (અને) તેની સ્તુતિ કર કે તેથી તેના બદલામાં તું અમર્ગ અને જવાન, વગર બળાપાનો અને માફીની જરૂર વિનાનો થશે." તે ઉપરથી ગનામીનો પોકારી ઊઠયો કે "હું પાછો હઠીશ નહીં, તારી પેદાયશને ઘણી મદદ કરીશ નહીં, અને તારી પેદાયશની હું સ્તુતિ કરીશ નહીં, અને ભલી ચીજોમાં હું

(૭) ફા. [illegible] formidable.

(૮) ધાતુ અવ. ૧૭ પૂ- Lat. pu-trere-to putrefy.

(૯) [illegible] એ શબ્દ આગળ કોઈ નકલમાં । આવેછે તેથી [illegible] વખરા લેતાં અર્થ બુલંદ. એ શબ્દ [illegible] ઉગવું, વધવું ઊપરથી લેવો.

(૧૦) મા. ડિ. નકલમાં એ શબ્દ નથી. એ શબ્દની જરૂર દિસતી નથી. દ. એ. વાસીપાજંદ બુનદેહેશમાં પણ એને મળતો કોઈ શબ્દ નથી.

લેવત્મન લક હુમદાદસ્તાન લા યેહવુનમ વ દામે લક મરોચીનમ વદ હમાક હમાક રોબશ્નીઅ બરા હર્વેસ્પ દામે લક વલ અ-દુસ્તીઅ એ લક વ દુસ્તીઅ એ નેકુશમન વાહુનમ. અવશ વઝ્રશ્ને હેન્મન, આઈગ ગનાકમીનોએ પવન ઈ[1] દાશ્ત આઈગ ઓહરમજદ દયન વલ અચારે અએત, હના રાએ આશ્તીઅ ઈદ્રુનેત વ લા મઠીરૂન્ત અવશ પવન સતીજય[2] મદમ ઈદ્રુન્ત મલીઆ.

૭. ગોફ્ત ઓહરમજદ આઈગ લા હર્વેસ્પ આકાસ હુમનીદ વ હર્વેસ્પ કેરદાર ગનાક મીનોએ! આઈગત લે લા તાબાન મરોચીનીદન અવત દામે લે અએહુન લા. તાબાન કર્દન આઈગ લપ્વાર વલ નેકુશ્મનીઅએ લે લા યામતુનન્દ. આપેર ઓહરમજદ પવન હર્વેસ્પ આકાસીઅ ખવીતુનેશ્ત, આઈગ આત જમાને કારીજાર લા યહબુનમ અદીનશ તાબાન કર્દને દામે લે નીઆજાનીદન વલ નેકુશ્મન કર્દન તાબાન ચેગુન કુનચ મર્દુમ દયન ગોમીજશ્નીઅ કબદ હુમંદ મુન અવારૂનીઅ વીશ વરજન્દ આઈગ ફ્રાઝૂનીઅ. મીનશ ગોફ્ત ઓહરમજદ વલ ગનાકમીનોએ આઈગ જમાન વાહુન, વદ કારીજાર પવન ગોમીજશ્નીઅ વલ નોહ હજાર શન્ત, મુનશ ખવીતુનેસ્ત આઈગ પવન હેન્મન જમાન વાહુનતન સ્પકાર અએત ગનાક મીનો. અદીન ગનાકમીનોએ અવીનાક વ અફ્રજાનગી રાએ પવન જક પત્માને હમદાદસ્તાન યેહવુન્ત અએદૂન ચેગુન દો ગબ્રાએ હમ-કોખશશ્ને મુન જમાન ફ્રાજ વાહુનન્દ આઈગ હામાન[3] ગુમ વદ કારીજાર વાહુનમ.

૮. ઓહરમજદ હેન્મન મેમન પવન હર્વેસ્પ-આકાસીઅ ખવીતુનેશ્ત આઈગ દયન હેન્મન નોહ હજાર શન્ત સે હજાર શનત હમા કામે એ ઓહરમજદ સાતુનેત સે હજાર શન્ત દયન ગોમીજગી કામે એ ઓહરમજદ વ આહરેમન વ સે હજાર શન્ત અફ્દુમ ગનાક મીનોએ અકાર યેહવુનેત, મિન દામે પત્યારે લપ્વાર યખસુનન્દ. આપેર ઓહરમજદ અહુન્વર ફ્રાજ સરૂદ આઈગ યથા અહુ વઈર્યો ચક બીસ્તો અયોક મારીક[4] બરા ગોફ્ત. અવશ ફ્રજામ પીરૂજીઅ એ નેકુશ્મન અકારીઅ એ ગનાકમીનોએ અઓસીનીદને શએદાઆન રીસ્તાખીજ તનેપસીન અપતીઆરે એ દામાન વદ હમાક હમાક રોબશ્નીઅ બરા વલ ગનાકમીનોએ નમુદ વ ગનાક મીનોએ મુનશ અકારીઅ એ નેકુશ્મન

---

(૧) ફા. [illegible] વિચાર્યું પાન્દેદ [illegible] (૨) ફા. [illegible] કુ્જ ઓ. (૩) ફા. [illegible]

(૪) મા.ફ. માં એ હમલા [illegible] છે તે બરાબર દિસેછે. જો એ શબ્દને [illegible] સંખ્યા ઉપરથી લઈએ તો એમ પણ અર્થ થાય કે "યથા અહૂ વઈર્યો એક ૨૧ સંખ્યામાં (એટલે ૨૧ વાર) ભણ્યો."

તારી સાથે એકમત થઈશ નહીં, અને તારી પેદાયશનો હમેશાં હમેશ સુધી નાશ કરીશ, (અને) તારી સઘળી પેદાયશને તારી દુશ્મની તરફ અને મારી પોતાની દોસ્તી તરફ ચલાવીશ, (એટલે તારી તરફ નારાજ અને મારી તરફ રાજી બનાવીશ)." એનો ખુલાસો એ કે ગનામીનોએ ધાર્યું કે ઓહરમજ્દ તે(બાબત)માં નાચાર થયોછે, તેથી સુલેહ કરવા માગેછે અને (એવા વિચારથી આહરેમને) સુલેહ કબૂલ રાખી નહીં અને તેની સામે વળી કજીઆના શબ્દો વાપર્યા.

૭. ઓહરમજ્દે કહ્યું કે "ઓ ગનામીનો! તું સર્વ જ્ઞાની અને સર્વ શક્તિવાન નથી, તેથી તું મને નુકસાન કરી શકશે નહીં અને તું મારી પેદાયશને એ પ્રમાણે કરી શકશે નહીં કે તે પાછી મારી પોતા તરફ નહીં આવે." (એટલે તારા ભમાવવાથી કદાચ થોડો વખત મારી પેદાયશ તારે બૂરે માર્ગે ચાલશે પણ સેવટે તે સમાર્ગે ચાલી મારાથી રાજી થશે). આખરે ઓહરમજ્દે પોતાની હરવેસ્પ-આગાહીથી જાણ્યું કે "અગરજો લડાઈ કરવા માટેની મુદત હું નહીં આપું તો તેથી તે મારી પેદાયશને મારા પોતા તરફ નાફરમાન(૧) કરી શકવાનું કામ કરી શકશે; કારણ કે હાલમાંજ માણસો, જેઓ ભલાઈ કરતાં બુંદાઈ વધારે કરેછે, તેઓ (સારાં નરસાંની) ભેળાભેળમાં ઘણાં છે." તે ઉપરથી ઓહરમજ્દે ગનામીનોને કહ્યું કે "એક મુદત મુકરર કર, કે ભેળાભેળથી (સારાં નરસાં વચ્ચેનો) ટંટો નવ હજાર વર્ષસુધી (રહે)," કારણ કે તે (ઓહરમજ્દ) જાણતો હતો કે એટલી મુદત કરવાથી ગનામીનો વગર કામનો (અથવા અકારો) થઈ પડશે. ત્યારે ગનામીનો આંધળો થઇને અને બીઅક્કલને લીધે તે કરાર ઊપર એકમત થયો, એ પ્રમાણે કે, જેમ બે કજીઓ કરતા શખસો, જેઓ મુદત બાંધેછે કે 'ફલાણા દહાડાસુધી હું કજીઓ કરીશ.'

૮. ઓહરમજ્દ હરવેસ્પ-આગાહીથી આ પણ જાણતો હતો કે આ નવ હજાર વર્ષમાંથી(૨) ત્રણહજાર વર્ષ ઓહરમજ્દની સઘળી ઈચ્છા ચાલુ રહેશે, ત્રણહજાર વર્ષ ભેળાભેળીમાં, ઓહરમજ્દ અને આહરેમનની ઈચ્છા (ચાલુ રહેશે), અને સેવટના ત્રણહજાર વર્ષ ગનામીનો વગર કામનો થઈ પડશે, અને હરીફાઇની પેદાયશમાંથી તેઓ તેને દૂર રાખશે. સેવટે ઓહરમજ્દ અહુનવર ભણ્યો એટલે યથા અહુ વઇર્યો એક (અને) તેના એકવીસ શબ્દો બોલ્યો. તેનું સેવટ (એ કે તેણે) પોતાની ફતેહમંદી, ગનામીનોનું નિરૂપયોગીપણું, દેવોનું નાશ થવું, રસ્તાખેજ, તનેપસીન અને પેદાયશનું હમેશ અને

(૧) "નીઆજ્તન કર્દન" એટલે લલચાવવું, આડે માર્ગે લઈ જવું.
(૨) મા. ઉ. માં 'દેનમન' શબ્દ આગળ 'દ્દયન' શબ્દ આપેલો છે તે દુરસ્ત છે.

વ અઓસીનીદને શઅેદાઆન બરા ખદીતુન્ત સ્તર્તે(૨) યેહવુન્ત લખ્વાર વલ તારતુમ નેકુનેસ્ત અવીન યેગુન પવન દીન પઅેતાક, આઇગ અમતશ સે અયોકી ગોફુત યેહવુન્ત, ગનાક મીનોઅ મીન બીમ તન દયન અઓચીદ(૩) વ અમતશ દો બાર ગોફુત યેહવુન્ત પવન જાનુક દયન નેકુનેસ્ત વ અમતશ હમાક ગોફુત યેહવુન્ત સેતર્તે વ અકાર યેહવુન્ત પવન દામાને આહુરમજદ હલાકીઅ કર્દ સે હજાર શન્ત પવન સેતર્તીઅ ઈકવીમુનેત.

૯. આહુરમજદ પવન સેતર્તીઅ એ આહરેમન દામ દાદ નજદેસ્ત વોહુમન ફરાજ બરેહુનીદ મુનશ રોબાકીઅ એ દામે આહુરમજદ ફરાજ બુદ ગનાકમીનોઅ નજદેસ્ત મીતોખ્ત(૪) વ આખેર અકોમન યહવુન્ત. આહુરમજદ મિન દામે ગેતી અવલ આસ્માન અવશ વહુમન મિન નીઓક રોઅરનીઅ એ ગેતી રોશનીઅ ફરાજ બરેહુનીદ, મુનશ-દીને શપીરે મજદયસ્નાન લેવતમન યેહવુન્ત દેનમન આઈગ જકે વલ દામ યામતુનેત ફર્શ-કર્દ અશ ખવીતુનેસ્ત. આખેર અશવહિશ્ત વ આખેર શતવીન વ આખેર સ્પેંદોમદ વ આ-ખેર ખુરદદ વ આખેર અમેરોદદ. વ આહરેમન મિન ગેતીએ તારીક અકોમન(૫) વ અન્દર વ આખેર સરવર વ આખેર નાકહેદ વ આખેર તારીચ વ જારીચ.

૧૦. આહુરમજદ મિન દામે ગેતી ફર્દુમ આસ્માન વ દેદીગર મય વ સેદીગર જમીક ચેહારૂમ ઓર્વર પન્જુમ ગોસ્પન્દ શશુમ અનશુતા.

બાબ ૨.

મદમ ફરાજ બરહેનીદને રોશનાન.

૧. આહુરમજદ અન્દરે આસમાન વ જમીક રોશનીઅ બરહેનીદ સેતારાને અખ્તરીક વ જહીગે લા-અખ્તરીક પસ માહ આખેર ખુર્શેદ, ચેગુન ઈમલ્લુનેત(૬) ફર્દુમ

(૧) [illegible] અઓસીનીદનઃ નાશ કરવો. [illegible] = અવ. [illegible] = ફા. [illegible] નાશ, મોત.

(૨) [illegible] સ્તર્તઃ અવ. [illegible] સરખાવો [illegible] [illegible] [illegible] 'દરૂજ બોલીને દૂર નાઠો' વંદી. ૧૯ ફ. ૨.

(૩) કદાચ [illegible] અને [illegible] ચીદન એટલે એકઠું કરવું. (શરીરને) સારી રીતે એકઠું કર્યું એટલે મંડયું, ચોળાવ્યું.

(૪) [illegible] મીતોખ્તઃ જુઠાનો દેવ. અવ. [illegible] (એટલે ખોટું બોલેલુ) [illegible] [illegible] વંદી ૧૯ ફ. ૪૬.

(૫) એ દેવોનાં અવસ્તાનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે. અકમનઠહ, ઈદ્રિ, સાઊરૂ, નાઓંઙહઇથ્ય, તઊરવી અને જૈરિચ એ દેવો ઊપલા અમેશાસ્પંદોના હરીફ છે.

હમેશાની (વખતની) ચાલ સુધી વગર હરીફાઈએ રેહેવું, આહરેમનને દેખાડયું; અને ગનામીનો, જેણે પોતાનું નિરૂપયોગીપણું અને દેવોનું નાશ થવું જોયું તે, બીહીકો થયો, (અને) પાછો અંધકારમાં પડયો, તે એવી રીતે કે, જેમ દીનમાં જણાવ્યું છે તેમ, જ્યારે તે (યથા અહુ વર્યો)નો ત્રણમાંથી એક ભાગ ભણાઈ રહ્યો ત્યારે ગનામીનોએ પોતાના શરીરને મરડયું અને જ્યારે બીજો ભાગ ભણાઈ રહ્યો ત્યારે ગુંડાપર પડયો, અને જ્યારે આખો ભણાઈ રહ્યો ત્યારે બીહીકો અને અહુરમજદની પેદાયશને હલાક કરવાના કામ માટે વગર કામનો થયો [એટલે હલાક કરી શકયો નહીં] (અને) ત્રણ હજાર વર્ષ ગભરાટમાં રહ્યો.

૯. આહરેમનના ગભરાટ(ની વેળા)માં ઓહરમજદે પેદાયશ પેદા કરી; પેહેલવેહેલાં તેણે બહમનને પેદા કીધો કે જેનાથી ઓહરમજદની પેદાયશનું ચાલવું આગળ થયું. ગનાકમીનોએ પેહેલવેહેલાં મીનોક્ષ (જુઠડા સુખન)ને અને પછી અકોમન (બૂરો વિચાર)ને પેદા કર્યો. ઓહરમજદે આએ દુનિયાની પેદાયશમાં પેહેલે આસમાન (પેદા કીધું), અને તે ઊપર બહમને (અહુરમજદના ભલા વિચારે) દુનિયાની ભલી ગેરદેશથી રોશની પેદા કીધી કે જે (બહમનની) સાથે (સંબંધ રાખનાર) માજદયશની ભલી દીન હતી. આ (સઘળું એટલા માટે કર્યું) કારણ કે તે જાણતો હતો કે (સેવટે) પેદાયશને કુશેકદે પહોંચશે. તે પછી અરદીબેહેસ્તને, અને પછી શેહેરેવરને, અને પછી સપંદારમદને અને પછી ખોરદાદને અને પછી અમરદાદને (ઓહરમજદે પેદા કર્યા.) આહરેમને અંધકારની દુનિયામાંથી અકોમન અને અન્દરને અને પછી સરવરને અને પછી નાકુંહદને અને પછી તારીચ અને જારીચ (દેવો) ને (પેદા કર્યા.)

૧૦. ઓહરમજદે દુનિયાની પેદાયશમાં પેહેલાં આસમાન, બીજું પાણી, ત્રીજું જમીન, ચોથું ઝાડપાન, પાંચમું ગોસ્પેંદ, છઠું આદમી (પેદા કર્યા.)

બાબ ૨.

રોશન (આકાશી ગોળા) ઓ પેદા કરવાની બાબતમાં.

૧. ઓહરમજદે આસમાન અને જમીનની વચ્ચે રોશનીઓ પેદા કરી—(જેવીકે) સેતારઓ* અને વળી ગ્રહો, પછી ચંદ્ર અને સેવટે ખુરશેદ. જે પ્રમાણે કહે છે તેમ, પેહલ વેહલાં

---

(૧) કોઈ નકલોમાં 'ગ્રમહલુનમ' (ખાવ્દ) લખેલ છે. એમ વાંચતાં અર્થ કરવો કે "જે પ્રમાણે હું (નીચે) કહું છું તેમ."

* 'સેતારને અખ્તરીક' તે સેતારા (fixed stars), અને ના-અખ્તરીક તે ફરતા તારાઓ અથવા ગ્રહો. નહીંવાસંગ અખ્તરને રાશિને અર્થે લેછે.

સેપેહેર બરહેનીદ અવશ સેતરાને અખ્તરીક પતશ ગુમાર્દ હુમંદ. માદેવર હેન્‌મન[1] દવાઝદેહ મુન શમ વર્ક વ તોરા વ દોપતકર વ કર્ચંગ વ શીર વ ખુરો વ તરાજુ વ ગજદુમ વ ની-માસ્પ વ વીઆઝ્‌ વ દુલ વ માહી મુનશાન મિન બુનદેહશ્‌ને પવન બીસ્તો હસ્ત ખોરદે એ હામારીશ્‌ને[2] મુન્‌શાન શમ પદેવર પેશ પરવિજ પરવિજ પહ અવેસર ઐષન રખ્વત તરહ અવ નહુન મિયાંન અવદેમ માષાહ સ્પુર હુસ્તુ સોબ નુર ગેહુ અફ્‌શ વરન્ત ગાઓ ગોઈ સુરૂ બુન્દ કહુતસર વહુત મિયાન કહુત.

૨. અજશ હર્વેસ્પ બુનદેહશ્‌નાને ગેતી માનશ્‌ને ખુબીઅ કર્દ હુમંદ, વદ અમત અએબ્‌દત યામતુનેત પત્યારે હમીમાલે નેકૂશ્‌મન કુશીનન્દ[3] વ દામાન મિન વલ્‌મનશાન પતીઆરગાન ગોખ્તન્દ. અન્દાજે સેપાહી ચન્દ મુન વશ કારીજાર ખરકુન્ત ઈકૂ્વીમુનન્દ કોલા અખ્તરી મિન વલ્‌મનશાન શશ હજાર ચેહારસદ હરતાદ હજાર ખુરદે સેતારે પવન અએબારીઅ ફ્રોજ બરહેનીદ હુમંદ. વ પવન વલ્‌મન્‌શાન અખ્તરાન ચેહાર સેપાહ્‌પત પવન ચેહાર કોસ્તે ગુમાર્દ સેપાહ પતાન. મદમ વલ્‌મન્‌શાન સેપાહ્‌પતાન ગુમાર્દન કબદ હુશ્‌માર સેતારે નામ્‌ગેશ્તી પવન કોસતે કોસ્તે વ જીનાક જીનાક ગુમાર્દ પવન હમજોરીઅ નીરૂ એ દાદે વલ્‌મનશાન અખ્તરાન. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ તીશ્‌તર[4] ખોરાસાન સેપાહ્‌પત સત્‌વશ ઊર્વેરાન સેપાહ્‌પત વનન્દ નીમ્‌રૂજ સેપાહ્‌પત હફ્‌તોરંગ આપાખ્તર સેપાહ્‌પત. મસે ગાસ કરીતુન્દ મુન મસી મીઆને આ-સ્માન ઈમલ્લુન્દ વદ લવીન મુન અએબ્‌દત મત હમીશે નીમરૂજ બુદ અએત એ રપીતવીન.

૩. ઓહરમજ્દ લેવત્‌મન અમેશોસ્પન્દાન પવન રપીતવીન ગાસ મીનોઈ ઈજશ્‌ને ફ્રાજ સાખ્ત અવશ દયન ઈજશ્‌ને કોલા અફ્‌જારી પવન જદને પત્યારે દયન આવાયસ્ત બરા યહબુન્ત લેવત્‌મન બુએ ફ્રોહરે અનશુતાઆન હુસ્કાર્દ વ ખોરદે હર્વેસ્પ આકાસ પવન મર્દુમાન ફ્રાજ ઈદ્ધુન્ત.

(૧) મીનોખેરદ (બા. ૪૯ ફ. ૧ ૮) માં પણ સેતારાઓ માટે બોલતાં એજ રૂશી વાપરવામાં આવેલો [illegible] અહીં નેર્યોસંગ '[illegible]' અર્થ કરેછે. ધાતુ કદાચ [illegible] to measure અથવા [illegible] માપ્યું. તે ઉપરથી 'માપ્યું તોલવું' તે પરથી 'અગતનું'.

(૨) એ બાર રાશિઓનાં પેહેલવી નામને મળતાં ફારસી નામો નીચે પ્રમાણે છે (૧) [illegible] અથવા بره (૨) ثور (૩) دو پیکر (૪) خرچنگ (૫) شیر (૬) خوشه (૭) ترازو (૮) کژدم (૯) نیم‌اسپ lit. half horse or centaur. ફારસીમાં ૯મી રાશિ માટે શબ્દ વપરાતો નથી (૧૦) [illegible] (૧૧) دول (૧૨) [illegible] 'ખોરદેહે હમારીશાને' એટલે 'ગણત્રીના નાના ભાગ.' યુસ્તી ફા. [illegible] 'સરખા ભાગ' સાથે સરખાવે છે ને (ખોરદેહ એટલે) નાના "સરખા ભાગ" અર્થ કરેછે. ઊવેસ્ટ 'હમારીગાન' વાંચી "ગણત્રી ભાગ સાથે કરનાર" અર્થ કરેછે.

(૩) કોઈ નકલો ફકત [illegible] કુશીન્દ આપેછે. જેને [illegible] મારી નાખવું પરથી લેવું. કુશીનીતન એટલે લડવું, સામે થવું. આગલા તરજુમો કરનારાઓ ફા. کوشش ઉપરથી 'કોશેશ કરવી' લેછે.

(૪) તીશ્તર તે Sirius છે, હફ્તોરંગ તે Ursa Major છે, સત્‌વસ તે Antares છે અને હફ્તોરંગ તે Fomalhaut છે.

આકાશને પેદા કર્યું અને પછી તેની ઉપર થમ સેતારાઓ મેલ્યા. (તેની) મુખ્ય કરીને આ બાર (રાશિ) જેનાં નામ (નીચે પ્રમાણે છે). મેશ, અને વરખ અને મિથુન અને કરક અને સિંહ અને કન્યા અને તોલા અને વૃશ્ચિક અને ધન અને મકર અને કુંભ અને મીન કે જેઓ પેદાયશની શરૂઆતથી અઠાવીસ નક્ષત્રો(ની સાથે છે), કે જેઓનાં નામ (નીચે પ્રમાણે છે*). અશ્વિની, ભરણી, કૃત્તિકા, રોહિણી, મૃગશર, આરદ્રા, પુનર્વસૂ, પુષ્ય, આશ્લેશા, મઘા, પૂર્વા, ઊત્તરા, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, વિશાખા, અનુરાધા, જેષ્ઠા, મૂળા, પૂર્વાષા, ઉત્તરાષા, અભાજેત, શરવત, ધનિષ્ઠ, શતારેકા, પૂર્વાભાદરપદ, ઉત્તરાભાદરપદ, રેવતી.

૨. તે (નક્ષત્રો) થી આ દુનિયામાં વસનારી સઘળી મૂળ પેદાયશોએ ખુબી કીધી છે, (એટલે તે નક્ષત્રોની અસર તળે આ દુનિયાની પેદાયશનું સારૂમાઠું થાયછે) કે તેથી જ્યારે આહરેમન† આવી પહોંચે છે, ત્યારે તેઓ પોતાના હરીફ સાથે સામે થઈ લડેછે અને તે સામે થનારાઓથી પેદાયશને છોડવે છે. એનો અંદાજો (એટલે મિસાલ એમ છે) કે, જેમ કેટલાક સેપાહો, જેઓને લડાઈ માટે નેમેલા હોય છે, તેમ તે ૬૪૮૦ હજાર (એટલે ૬૪,૮૦,૦૦૦) નાના સેતારાઓમાંથી દરેક સેતારો (આ જગતમાં) મદદ આપવાને પેદા થયલો છે. અને એ સેતારાઓમાં ચાર સરદાર (એટલે મુખ્ય તારાઓ) ચાર બાજુએ સરદારો તરીકે નેમાયલાછે. તે સરદાર સેતારાઓની રચનાની બાબતમાં (એમ છે કે), નામ બ નામ સેતારાઓની મોટી સંખ્યા ઠેકાણે ઠેકાણે અને જગેજગ તે નક્ષત્રોનાં ભેગાં જોર માટે અને મુકરર કરેલી શકતી માટે ગોઠવી મેલીછે. જેમકે કહેલું છે કે તીશ્તર સેતારો પૂર્વ તરફનો સરદાર છે, સતવશ સેતારો પશ્ચિમ તરફનો સરદાર છે, વનન્દ દક્ષિણ તરફનો સરદાર છે, અને હફ્તોરંગ ઉત્તર તરફનો સરદાર છે. જે (સેતારો) આસમાનની વચ્ચે મોહટો છે તેને દરજ્જા (ગાસ) માં ચઢતો કહેલો છે. (આએ જેહાનમાં પોતાની અસર ચાલુ કરવાને) તે કે જે આહરેમન પહોંચ્યો તેની આગમચ સુધી તે હમેશાં દક્ષિણે હતો એટલે કે રપીથવન (દિશાએ હતો.)

૩. ઓહરમજદે અમેશાસ્પંદો સાથે રપીથવન ગેહમાં મીનોઇ ઈજશ્ને કીધી. તેણે તે (ઈજશ્નેમાં આહરેમનને મારવા માટે જે કોઈ હથિયારો જરૂરનાં હતાં તે આપ્યાં. તેણે માણસોના બોએ (અને) ફરોહર સાથે વિચાર કર્યો‡ અને માણસો માટે સઘળી સમજ ધરાવનારી અક્કલ આગળ બહાર પાડી (એટલે ઓહરમજદે માણસોના બોએ અને ફરોહરની પેદાયશ બાબે વિચાર કર્યો અને તે પેદા કરી તેઓને પછી અક્કલ બક્ષી.)

* એ નક્ષત્રોનાં હિંદી નામો છે.

† એબનો આપનાર એટલે આહરેમન.

‡ ફા. ـ inelined.

૪. ગોફ્‌ત આઈગ કતાર જઅેતાન સુદહુમેદતર મયમસુનેત મુન તાન બરા વલ ગેતી ચહબુનમ ? તન–કર્દગીહા લેવત્મન દરૂજ બરા કુશીત, વ દરૂજ બરા અવ્સીનેદ, અવ્તાન પવન ફ્રજામ દરૂરત વ અનુશે લપ્વાર વીરાયમ, અવ્તાન પવન ફ્રજામ લપ્વાર વલ ગેતી યહબુનમ, હમેશે અમર્ગ અજર્માન અવીપતીઆરે ચેહલુનીત ? આયુપ તાન હમીશે પાનકીઅ મિન અઅેબ્દત આવાઅેદ કર્દન ? ફુદ ફ્રોહરે મર્દુમાન પવન જક પેરદે હરવેરપ–આકાસ, હલાકીઅ મિન દરૂજે આહરેમન દયન ગેતી પતશ યામતુનેત, વ અલ્દુમ અવી–હમીમાલ મિન પતીઆરે વ દરૂરત વ અનુશે લપ્વાર ચેહલુન્તન પવન તને પસીન વદ હમાક હમાક રોબરનીઅ રાઅે પવન વજ્‌લુન્તન વલ ગેતી હમદાદસ્તાન ચેહલુન્ત હુમંદ.

બાબ ૩.

મદમ દોબારેસ્તને અઅેબ્દત વલ દામ.

૧. ઈમલ્લુનેત પવન દીન આઈગ ગનાક મીનોઅે અસતશ અદારીઅ અે નેકુશ્મન વ દાગીત[1] શઅેદાઆન મિન ગઆઅે આહલોબન બદીતુન્ત સેતર્દ ચેહલુન્ત સે હજ્વર શન્ત પવન સેતર્દીઅ[2] મયમસુનેરત. દયન જક સેતર્દીઅ કમાર્ગાન[3] શઅેદાઆન જવીદ જવીદ દરાઈદ હુમન્દ આઈગ મદમ આખીજ અબુ અે લેન્મન, મેમન લેન્મન દયન જક ગેતી કારીજાર વાદુનીમ, જક બયશ આહરમજ્દ અમેશોસ્પન્દાન તંગીઅ[4] વ હલાકીઅ મિનશ ચેહલુનેત. જવીદ જવીદ દુશ-કુનશ્નીઅ અે નેકુશ્મન દોગાને હુશ્મોર્દ અજશ લા રામા-ચસ્ત વ વલ્મન દરવન્દ ગનાકમીનોઅે બામે ગઆઅે આહલોબન રાઅે રોયશ્મન મદમ કર્દન લા તોબાનેસ્ત વદ અમત જહી અે દરવન્દ મદ પવન બુન્દગીઅ અે સે હજ્વર શન્ત, મિનશ[5] દરાઈદ વલ ગનાકમીનોઅે આઘાગ મદમ આખીજ અબુઅે લેન્મન, મેમન લે દયન જક ગેતી કારીજાર વાદુનમ, જયશે આહરમજ્દ વ અમેશોસ્પન્દાન તંગીઅ વ હલાકીઅ અજશ ચેહલુનેત, અનશ જવીત જવીત દુશ્કુનશ્નીઅ અે નેકુશ્મન દોગાને હુશ્મોર્દ અજશ લા રામીનીદ વલ દરવન્દ ગનાકમીનોઅે લા ખારેત મિન જક સેતર્દીઅ બામે ગઆઅે આહલોબનરાઅે.

(૧) દામીરતઃ પુસ્તો અે ‘દામ’નો Superlative લે છે. અર્થ “સર્વ”. જી૦ઈસ્ટ દામ દસ્ત વાંચી “અેક હાથે કામ કરનાર અથવા સાથી” અેમ અર્થ લે છે. (૨) સેતરદીઅઃ ફા૦ સેતોરદન અેટલે જુસી નાખવું, રદ કરવું. ઉપરથી અેનો અર્થ ‘હાર અથવા સુસ્તી’ પણ થાય. (૩) કમાર્ગાનઃ બૂરાં માથાંઓ અેટલે બૂરા સરદારો. અવસ્તા “ દઅેવનામ કમરેધના ૧.”

(૪) અે ઇમિલો બરાબર નઉંન જોઇઅે.

૪. (ઓહુરમજ્દે) કહ્યું કે "જ્યારે હું તમોને દુનીયામાં આપું (એટલે મોકલું) ત્યારે તમોને વધારે ફાયદેમંદ શું લાગેછે ? તમારા શરીરની હાલતમાં તમો દરૂજ સાથે લડો અને દરૂજ નાસ પામે અને સેવટે હું તમોને દુરસ્ત અને વગર નુકસાનના પાછા બનાવું અને સેવટે તમોને પાછા દુનિયામાં પેદા કરૂં અને તમો હમેશાં અમર્ગ, જવાન અને નુકસાન વિનાના થાઓ તે ? યાતો આહરેમનથી તમારો હમેશાં બચાવ કરી રાખવો જોઇએ તે ?" પછી માણસોના ફ્રોહરો, પેલી સર્વ બાબતની વાકેફી આપનારી અક્કલ (જે તેઓને ઉપર પ્રમાણે બક્ષવામાં આવી હતી તેથી) દુનિયામાં દરૂજ આહરે-મનથી તેઓને જે હલાકી પહોંચે તે બાબતમાં, અને સેવટે પાછા આહરેમનની દુશ્મની વગરના, દુરસ્ત અને વગર નુકસાનનાં તન પસીનના વખતે થવાની બાબતમાં, અને તેમ હમેશ અને હમેશ ચાલુ રેહેવાની બાબતમાં, આ દુનિયામાં જવા માટે (ઓહુરમજ્દ સાથે) એકમત થયાં.

બાબ ૩.

આહરેમનનું પેદાયશ તરફ દોડવું.

૧. દીનમાં કહેલું છે કે ગનામીનોએ જ્યારે અશો માણસોને લીધે પોતાનું અને સઘળા દેવોનું નિરૂપયોગીપણું જોયું ત્યારે ગભરાયલો બન્યો (અને) ત્રણ હજાર વર્ષસુધી ગભરાટમાં દેખાયો. તે ગભરાટમાં દેવોના સરદારો જૂદા જૂદા પોકારી ઉઠ્યા કે "ઓ અમારા બાપ! તું ઉઠ, કારણકે પેલી દુનિયામાં અમો લડાઈ કરીશું, કે તેથી જે કોઈ ઓહુર્મજ્દ અને અમેશાસ્પંદોને લગતી ચીજો છે તેને સખતી અને હલાકી થશે." તેઓએ જૂદી જૂદી પોતાની બૂરી કરણીઓ વિગતે વર્ણવી (પણ) તેથી તે ખુશી થયો નહીં અને તે દરવન્દ ગનામીનો અશો માણસની ધાસ્તીથી પોતાનું માથું ઊંચકી શક્યો નહીં, ત્યાંસુધી કે જ્યારે દરવન્દ બૂરી ઓરત ત્રણ હજાર વર્ષની સેવટે (આહરેમન આગળ) ગઈ, અને ગનામીનોને પોકાર કરી કહ્યું કે "ઓ અમારા બાપ ! તું ઉઠ, કારણ હું તે દુનિયામાં લડાઈ કરીશ, કે તેથી ઓહુરમજદ અને અમેશાસપંદોને લગતી ચીજોને સખતી અને હલાકી થશે." તેણીએ જૂદી જૂદી પોતાની બૂરી કરણીઓ વિગતે વર્ણવી પણ તેથી તે ખુશી થયો નહીં અને તે દરવન્દ ગનામીનો અશો માણસની ધાસ્તીને લીધે પેલા ગભ-રાટથી બીદાર થયો નહીં.

---

(૫) મિનશ એટલે "તેથી, તે ઉપરથી". કોઈ નકલ અજ્રશ આપેછે, તે ઉપરથી એ અર્થ દુરસ્ત દિસેછે. એ શબ્દ "મલ્યા" વાંચી "શબ્દ" અર્થ સેવાય કે તેણીએ "શબ્દો પોકારીને કહ્યા."

૨ વ દુદ જહીએ દરવન્દ દરાઈદ આઈગ મદમ આખીજ. અશુ એ લેન્‌મન મેમન લે દયન જક કારીજાર દેન્‌મન ચન્દ વીશ[1] મદમ ગબ્રાએ આહલોબન વ તોરાએ વર્ઝીક શેદ્‌કુનેમ[2] આઈગ કુનરને એ લે રાએ જીવન્દગીઅ લા આવાયેત અવ્‌શાન ગદ્‌મન બરા મરોચીનમ બીશીનમ મય બીશીનમ ઓર્વર બીશીનમ આતશે ઓહરમજ્દ બીશીનમ હરવેસ્પ દેહશ્ને એ ઓહરમજ્દ. અવશ જક દુશકુનશ્નીઅ અવીન પવન દોગાને હુશ્‌મોઈ આઈગ ગનાક મીનોએ બરા રામીસ્ત, વ મિન જક સેતર્દીઅ ફ્રાજ જસ્ત વ સરે જહી મદમ બુસીદ વ દેન્‌મન રીમનીઅ ઈ દશ્તાન કરીતુન્દ પવન જહી પએતાક યેહવુન્ત.

૩. દરાઈદ વલ જહી આઈગત મેમન કામે વદત યહબુનમ? અવશ દરાઈદ જહી વલ ગનાક મીનોએ આઈગ ગબ્રા કામે વદ વલ લે યહબુન ગનાકમીનોએ કલ્પ સેતુન દરેક વજ્રગ[3] કલ્પ અજશ ગબ્રાએ ગોશ્ને પાન્જદેહ શન્તે વલ જહી નમુદ. જક જહી મીનશ્ને અઓબશ ઈદ્રુન્ત. આખેર ગનાક મીનોએ લેવન્‌મન હામીસ્ત શએદાઆન વલ પતીરે એ રોશનાન વજ્લુન્ત હુમંદ અવશ ખદીતુન્ત આસ્માન અવ્‌શાન અર્શીક કામગીહા તન્ગ[4] મદમ ઈદ્રુન્ત મિન અન્દરૂને આસ્માન સેઅયોક બરા ઈકવીસુનાત અજશ માર હુમાનાક આસ્માન અજીરે જમીક બરા જસ્ત. બીના એ ફ્રવરદીન યુમે ઓહરમજ્દ દયન હોબારેસ્ત નીમરૂજ, અજશ આસ્માન અએદુન અજશ શેકસ્ત વ બરા તરસીદ ચેગુન મીશ મીન ગોસ્ફ.

૪. બરા વલ મય મદ વ[5] અજીરે દેન્‌મન જમીક વીનાઈ ઈકવીસુનાત. અવશ આખેર મીઆને દેન્‌મન્ જમીક સુફ્રત દયન યાઈત્સુન્ત. આખેર વલ ઓર્વર મદ વ આખેર વલ તોરા વ આખેર વલ ગયોમર્દ આખેર વલ આતશ મદ અએતુન ચેગુન મગુસ હુમાનાક પવન હરવેસ્પ દેહશ્ને બરા હોબારેસ્ત અવશ

---

(૧) [illegible] વીશ દુખ. [illegible] નો ફેરવાયલો આકાર જે અવસ્તામાં [illegible] વિષ છે. અથવા એ અવસ્તાના [illegible] અથવા [illegible] વિષ એટલે 'જેહેર, વિખ' એ ઉપરથી લેવાય.

(૨) શેદ્‌કુનતન નાખવું ફેકવું. કોઈ એને ફા. શેકસ્ટન તોડવું એની સાથે જોડે છે.

(૩) સેતુન દરેક વજ્રગ. એમાં [illegible] તે અવસ્તા [illegible] ફા. [illegible] થાંભલો. [illegible] "દરક"તે અવસ્તા [illegible] નિશાણી. [illegible] તે અવસ્તા [illegible] ફા. [illegible] દેડકો. દેડકાની જીંદગી લાંબી ગણાયછે. તે સુકા તત જેવો સીધો લાંબો વખત પડી રહેછે અને વરસાદનું પાણી પડતાં તાજો અને નવો દેખાયછે. તેનો આ ફકરામાં ઈસારો છે કે જેમ દેડકો બુઢો છતાં જવાન દેખાયછે તેમ.

(૪) [illegible] તન્ગ તંગીથી. જો 'દુદ' વાંચીએ તો 'બીજી વખત' એટલે 'પછી : અર્થ કે "પછી તે દેવાને ઉપર લીધા."

૨. બીજી વખત દરવન્દ બૂરી ઓરતે પોકાર કરી કહ્યું કે "ઓ અમારા બાપ! તું ઊઠ, કારણ કે હું એ લડાઇમાં આ પ્રમાણે કેટલુંક દુ:ખ અશો મરદની ઉપર અને ખેતીનું કામ કરતા બળદની ઉપર ગુજારીશ કે મારા (તેવા) કામથી (તેઓની) જીંદગીની જરૂર રેહેશે નહીં અને તેઓનાં ખોરેહનો હું નાશ કરીશ. હું પાણીને નુકશાન કરીશ, ઝાડપાનને નુકશાન કરીશ, ઓહરમજદના આતશને નુકશાન કરીશ, ઓહરમજદની સઘળી પેદાયશને નુકશાન કરીશ." તેણીએ (પોતાની) તે બૂરી કરણીઓ એવી રીતે બીજીવાર (અથવા વિગતવાર) વર્ણવી કે, ગનામીનો ખુશી થયો અને તે સુસ્તીમાંથી બીદાર* થયો અને બૂરી ઓરતના માથા ઉપર બોસો દીધો, અને તે રીમની, કે જેને દસ્તાન કહેછે તે, પેલી બૂરી ઓરતમાં જાહેર પડી.

૩. તેણે બૂરી ઓરતને કહ્યું કે "તારી શું મોરાદ છે કે તે હું તને બક્ષું"? તે બૂરી ઓરતે ગનામીનોને કહ્યું કે "મારી મોરાદ એક મરદ (મેળવવાની છે). તેથી તે મને આપ." ગનામીનોનું શરીર એક દેડકાના શરીરની નિશાણીવાળા થાંભલા (ની મિસાલે સીધ્ધું હતું) તેથી તે પેલી બદકાર ઓરતને ૧૫ વર્ષના જવાન મરદની માફક દેખાયો. તેણે તે બૂરી ઓરતનો વિચાર તે (પોતાના જવાન રૂપ) ઉપર ખેંચ્યો. સેવટે ગનામીનો સર્વ દેવોની સાથે રોશન સેતારાઓ સામે ગયો અને તેણે આસમાન જોયું. અને તેઓ (દેવો) ને અદેખાઈની ઇચ્છાથી મુશ્કેલીથી ઉપર ખેંચ્યા અને આસમાનના અંદરના ભાગમાંથી ત્રીજે ભાગે ઉભો રહ્યો અને ત્યાંથી સાપ મિસાલે આસમાન પરથી જમીનપર કુદયો. ફરવરદીન મહિના ને ઓહરમજદ રોજે ખરી બપોરે તે અંદર ધસ્યો અને તેથી આસમાન તેનાથી એ પ્રમાણે ભાગ તુટ થઈ ગયું અને ધાસ્તી ખાઈ ગયું કે જેમ એક મેંઢું† વરૂથી (ધાસ્તી ખાઈ જાય).

૪. (પછી આહરેમન) પાણી નજદીક આવી પહોંચ્યો કે જે પાણી આ જમીન નીચે તૈયાર કરવામાં આવેલું હતું. ત્યાર પછી તેણે આ જમીનનું પેટું ફોડયું અને અંદર દાખલ થયો. પછી તે ઝાડપાન ઊપર (નુકસાન કરવા માટે) આવી પહોંચ્યો, અને પછી ગોશપંદ ઊપર, અને પછી ગયોમર્દ (એટલે માણસ જાત) ઊપર, અને સેવટે આતશ ઊપર આવી

(૫) કોઈ નકલોમાં એ 'વ' નથી તે વધારે દુરસ્ત દિસેછે. એમ લઈ "કે" આપણે મતલબ તમામ કરવા માટે લેવો જોઈએ.

* કુદી ઉઠયો.

† મેંઢા વરૂથી ધાસ્તી ખાઇ જાય તેની એને મળતી મિસાલ આપણે અરદા ફેરોશની આફ્રીનમાં પણ જોઈએ છીએ.

[illegible]
[illegible]

ગેહાન પવન નીમરૂજ અવીન હન્ગીદતુમ[1] બરા કર્દ ગેગુન પવન લેલીઆ એ તાર હુમાનાક. અવશ જમીક ખરફ્સ્તર મદમ શેદકુન્ત ગન્ધક જેહરહુમંદ ગેગુન માર હુમાનાક ગજ્હુમ, કુર્વાક[2] વ વજગ[3] આઈગ સુજની[4] તહી મિન ખરફ્સ્તર લા માન્દ. અવશ ઓરવર મખા[5] મદમ શેહ્કુન્ત વ હમ જમાન બરા ખુશીનીદ. અવશ આજ વ નેઆજ દર્દ સુઈ[6] અયસ્ક વરૂન બુશાસ્પ પવન તને તોરા વ ગયોમર્દ ફ્રાજ શેહ્કુન્ત.

૫. લવીન મિન મતને વલ તોરા ઓહર્મજ્દ બગ્એશાજ મીનોએ[7] મુન અગ્લ બીનાક કરીતુન્દ વલ મય પવન ખુરદે ફ્રાજ પીશે ચશમ બરા સુદ આઈગ વદ મિન જનશ્ને વજન્દ દુશાર્મીગ્ય કયમ યેહવુનેત વ અમત હમ જમાન જાર વ વીમાર યેહવુન્ત પવન દમ બરા વજ્લુન્ત ફ્રાજ વર્દ મલીઆ ગોફ્ત તોરા આઈગ જકે ગોસ્પંદાન કેહરને વલ્મનશાન કુનરને કાર પાહરીજ ફ્રમાયશ્ને.

૬. લવીન મીન મતન વલ ગયોમર્દ ઓહર્મજ્દ ખુઈ[8] મદમ ગયોમર્દ ફ્રાજ યદ્ધુન્ત ચન્દ દરાના વચેસ્તે[9] વાજ બરા ઈમલ્લુનેત મદમ બરહેનીત ઓહર્મજ્દ જક ખુઇ પવન કલ્પે (ગથા[10]) ગોશાન પાંન્જદેહ શન્તે રોશાન બુલંદ. અમત ગયોમર્દ મીન ખુઈ ફ્રાજ્ બુદ અહુ[11] ખદીતુન્ત તારીક ગેગુન લેલીઆ વ જમીક ગેગુન ખરફ્સ્તરાન સુજન તહી લા માન્દ, સેપેહેર વલ ગેર્દશ્ને, ખુર્શીદ વ માહ વલ રોબશ્ને ઈફ્લીમુનાત, ગેહાન મીન દરાયશ્ને એ માજનીકાન શએદાઆન કોખ્શાન લેવત્મન અખ્તરાન. અવશ મીનીદ ગનાક મીનોએ આઈગ દામાને ઓહર્મજ્દ હમાક અકારીનીદ જવીદ મિન ગયોમર્દ અવશ અસ્તોવીદાત લેવત્મન હવ્વર શએદા એ મર્ગકેરદેશાન પવન ગયોમર્દ ફ્રાજ શહ્કુન્ત. મિનશે જમાને બરીન લા મત ઇક- વીમુનાત આવૂજ્જદન[12] ચારે લા યાફ્ત ગેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ અમત ગનાકમીનોએ પતીઆરે મદ જમાન જકે ગયોમર્દ જીવન્દગીઅ વ ખુદાઈઅ વલ સી શન્ત બરહેનીદ.

---

(૧) [illegible], હંગીદન એટલે "રંજીદે થવું" [illegible], જખમ, નુકસાન તુમ superlative નો પ્રત્યય છે.

(૨) ફા. گرزه (૩) ફા. وزغ (૪) ફા. سوزن

(૫) 'મખીતુનતન' એટલે "નાશ કરવો", એ શબ્દ ઉપરથી. કોઈક નકલ [illegible] દાર (અવ. [illegible]) એટલે ભાકડું શબ્દ આપેછે. પાજંદ પુસ્તક પણ એ શબ્દ આપેછે પણ એમ લેતાં અર્થ બરાબર ઉકતો નથી.

(૬) અવ. [illegible] ક્ષુધા ભુખ.

(૭) ઉવેસ્ટ, અને સુરતી પાજંદમાં મીનંગ વાંચેછે. ઉવેસ્ટ 'મીનંગ બગ્એશાજ'નો 'સારૂં કરનારો મેંનો' અર્થ કરેછે. (૮) ફા. خوی

(૯) અવ. [illegible] stanza. " The meaning of this word is proved . by a passage in the Pahlavi Rivayet which states that the five Gâthâs together with the Yasna Haptanhaiti contain 278 Vachest 'Stanza'. Glossary of Viraf, West-Haug. p. 249.

પહોંચ્યો. એપ્રમાણે એક માખ માફક તમામ પેદાયશમાં દોડી વળ્યો. તેણે દુનિયાને બપોરને વખત* એપ્રમાણે સૌથી ઘણી રંજીદે કીધી કે જેમ અંધારી રાતને વખત હોય. તેનાથી જમીન ઊપર ડંખ દેનારા જેહેરી જાનવરો જેવાં કે સાંપ વીછુ બિલાડી અને દેડકા છુટાં મેલ્યાં કે જેથી એક તાંચણી (જેટલી જગ્યા પણ) ખરફસ્તરથી ખાલી રહી નહીં. તેનાથી ઝાડપાન ઊપર સડો પડ્યો અને તેથી તુરત તેઓ સુકાઈ ગયાં. તેનાથી લોભ અને તંગી, દરદ, ભુખ, બિમારી, હવશ, આળસાઈ, ગાવનાં અને ગયોમર્દનાં તન ઊપર લાગુ પડ્યાં.

તે (આહુરેમન) ના ગોસ્પંદની આગળ આવી પહોંચવા આગમચ મીનો ઓહરમજ્દે એક દવા જેને 'બીનાક' કહેછે તે પાણીમાં બારીક કરીને તેની આંખ આગળ ઘસી. કે (આહુરેમનના) મારથી દુખ અને બેચેની કમ થાય અને જ્યારે તેજ વખતે (તે ગોસ્પંદ) નબળું અને બિમાર થયું અને દમ જવા લાગ્યો અને ગુજરવા લાગ્યું ત્યારે ગોસ્પંદે (નીચલા) શબ્દો કહ્યા કે "ગોસપંદોની પેદાયશને અને તેઓનાં કામ અને મેહેનતને તપાસવાને ફરમાવ."

તે (આહુરેમન) ના ગયોમર્દ આગળ આવી પહોંચવા આગમચ ઓહરમજ્દે ગયોમર્દની ઊપર પરસેવો ઊતપન્ન કર્યો. જેટલા વખતમાં બાજની એક કલી ભણાય તેટલો વખત પરસેવો ઊતપન્ન કર્યો. ઓહરમજ્દે તે પરસેવાનો ૧૫ વર્ષની ઊમ્મરના જવાનના શરીરનો એક રોશન અને બુલંદ મરદ બનાવ્યો.

જ્યારે પરસેવામાંથી ગયોમર્દ બહાર પડ્યો (ત્યારે), તેણે જોયું કે (આ દુનિયાના) ઘરમાં રાત માફક અંધારૂં (હતું), જમીન ખરફસ્તરોથી એક તાંચણી જેટલી જગ્યા ખાલી રહેલી નહીં એવી રીતની (હતી), આકાશ ફરતું (હતું), ખોરશેદ અને ચંદ્ર પોતાની ગતિમાં હતા (અને) દુનિયા માજનદરાનના દેવોના પોકારથી સેતારાઓ સાથે લડતી (હતી). ગનામીનોએ વિચાર કર્યો કે ગયોમર્દ સિવાય ઓહરમજ્દની સઘળી પેદાયશ વગર કામની હતી, તેણે અસ્તો વીધાત દેવને મોત લાવનાર હજાર† દેવો સાથે ગયોમર્દ ઊપર છોડી દીધો. (પણ) ઘટતો વખત આવી પહોંચ્યો ન હતો તેથી (ગયોમર્દને) લટકાવી દેવાનો ઊપાય કરી શક્યો નહીં કારણ કહેલું છે કે જ્યારે ગનામીનો સામે થયો ત્યારે ગયોમર્દની જીંદગી અને પાદશાહીનો વખત ૩૦ વર્ષનો નેમાયલો હતો.

(૧૦) એ શબ્દની જરૂર દિસેછે. તે બીજી નકલોમાં છે.

(૧૧) કોઈ નકલમાં દિશાન છે જે લેતાં અર્થ થાયછે કે "તેમણે (ગયોમર્દે) રાત માફક અંધારૂં જોયું."

(૧૨) ફા. [illegible] અથવા [illegible] એટલે લટકાવવું.

* અથવા દક્ષિણ તરફના મુલક સુધી.

† કોઈક નકલમાં હશ્ત હજાર એટલે આઠ હજાર દેવો લખ્યા છે.

આખેર મિન મતને પત્યારે સી શન્ત જીવસ્ત મિનશ ગોફ્ત ગયોમર્દ આઇગ અમત અએબદત મદ મર્દુમ હમાક મિન તોખ્મે એ લે યેહવુનન્દ વ મનૂહવમી હેનૂમન્ શપીર અમત કાર વ કેરફે વાદુનન્દ.

૬. વ આખેર વલ આતશ મદ મિનશ દુદ વ તારીકીઅ મદમ ગોમીખ્ત. અપાખ્તરાન લેવતૂમન કબદ શએદા વલ સેપેહેર પતકુફ્ત વ અખ્તરાન ગોમીખ્ત હુમંદ વ હર્વેસ્પ દેહશ્ને અવીન આહુકીનીદ[1] ચેગુન અમત આતશ હમાક જીનાક આહુકીનેત વ દુદ મદમ આખીજેત. વ નવદ યુમ શપાન મીનોયાંન યજ્દાન લેવતૂમન ગનાકમીનોએ હામયરત શએદાઆન વલ ગેતી હમ કોખ્શશ્ને. ગેહવુન્ત હુમંદ સેતુકાઈનીદ[2] વલ દુશપુ રમીતુન્દ વ દરપુશ્તી[3] એ આસ્માન કર્દ આઈગ વદ પત્યારે અએબશ ગોમીખતન લા તોબાન.

૭. દુશપુ દયન મીઆને એ જમીક તેમમન આઈગ ગનાકમીનોએ જમીક સુફ્ત પતશ દયન હોબારેસ્ત ચેગુન હમાક ચબને ગેતી પવન તરીનીઅ[4] વર્દશનીક, હમીમાલ વ હમકોખ્શશ્ને લાલા વ ફ્રૂદ ગોમીજગીઅ પએતાક યેહવુન્ત.

બાબ ૪.

૧. હેનૂમનચ ઈમલ્લુનેત આઇગ અમત તોરાએ અયોકદાદ ફ્રાજ વદર્દ પવન દશીન[5] યદ્મન નેફ્રુનેસ્ત વ ગયોમર્દ આખેર અમત વદર્દ પવન હોઇ[6] યદ્મન. ગોશોરૂન ચેગુન રોબાને તોરા એ અયોકદાદ મિન તને તોરા બીરૂન યાઈત્યુન્ત લવીન તોરા બરા ઈકવીમુનાત ચન્દ હજાર ગબ્રા અમત પવન અયોકબાર વાન્ગ દારેન્દ વલ ઓહર્મજ્દ ગરજીદ આઈગત સરદારીઅએ દામાન પવન મુન બરા શેદ્કુન્ત અમત જમીક વજ્ન્દ દયન તેશુન્ત[7] વ ઓર્વર ખુશ્ક વ મય[8] વજ્લુન્ત આઈગ અએત જક ગબ્રા મુનત ગોફ્ત આઇગ યહ્બુનમ વદ પાહરીજ બરા ઈમલ્લુનેત.

---

(૧) From آهو વાંક, ખામી, દાગ. (૨) ફા. ستوهانیدن causal of ستوهیدن એટલે નાચાર કરવો. (૩) ફા. [illegible] (૪) સેમિટીક 'તરીન' એટલે બે ઊપરથી.

(૫) અવ. [illegible] સં. दक्षिण L. dexter.

(૬) અવ. [illegible] સં. सव्य

(૭) તાખુન્તન: ફાડી નીકળવું. Arab. تبار desfcruction.

(૮) " વ મય" એ શબ્દો કોઈક નકલોમાં નથી.

સામે થનાર (આહરેમન) નાં આવી પહોંચવા પછી તે ત્રીસ વર્ષસુધી જીવ્યો અને પછી ગયોમર્દ બોલ્યો કે "જોકે આહરેમન આવી પહોંચ્યો છે તોપણ મારી તોખ-મથી સઘળાં માણસો (ઊત્પન્ન) થશે અને એ ચીજ ભલી (છે) કે તેઓ (ભલાં) કામ અને સવાબ કરે."

૬. અને ત્યારપછી તે (આહરેમન) આતશ તરફ પહોંચ્યો અને તે સાથે ધુમાડો અને અંધકાર ભેલી નાખ્યો. ગ્રહો ઘણાક દેવો સાથે આસમાનને અથડ્યા અને સેતારાઓ ભેલાઈ ગયા અને સઘળી પેદાયશ એવી બગડી ગઈ કે જે જ્યારે આતશ સઘળી જગ્યાને ખરાબ કરેછે અને ધુમાડો ઊઠેછે (ત્યારે બગડી જાયછે તેમ). અને ૯૦ દહાડા અને રાતસુધી મીનો યજદો ગનામીનો (અને તેના) સોબતી દેવો સાથે દુનિયામાં લઢ્યા, તેઓને લાચાર કર્યા અને દોજખમાં નાખી દીધા, અને આસમાનને કિલ્લેબંદી કીધી કે સામે થનાર (આહરેમન) તેઓ સાથે ભેલાઈ શકે નહીં.

૭. દોજખ જમીનના વચલા ભાગમાં (આવ્યું છે) ત્યાં કે જ્યાં ગનામીનોએ જમીનને ચીરી નાખી હતી અને તેમાં પોતે દોડી ગયો હતો, કે જ્યારે આ દુનિયાની સઘળી ચીજોનું બે રીતમાં ફરવું*, અને હરીફાઈ, અને તંતો, અને ચઢતા અને ઊતરતાઓનું ભેલાઈ જવું, એ સઘળું જાહેરમાં આવ્યું.

બાબ ૪.

૧. વળી એ પ્રમાણે કહેલું છે કે જ્યારે પેહેલો પેદા કીધેલો ગોધો (ગયોદાદ) ગુજરી ગયો ત્યારે તે જમણા હાથ ઉપર પડ્યો અને ગયોમર્દ, પછી જ્યારે ગુજર્યો ત્યારે, ડાહબા હાથ ઉપર (પડ્યો). પેહેલા પેદા કરેલા ગોધાના રવાન તરીકે, ગોધાના તનમાંથી, ગોશોરૂન જ્યારે બહાર આવ્યો, ત્યારે ગોધા સનમુખ ઉભો રહ્યો, અને જેમ એક હજાર મરદો એકી વખતે પોકાર ઉઠાવે, તેમ ઓહર્મજ્દ આગલ પોકાર કર્યો, કે "પેદાયશની સરદારી તુંએ કોણને આપીછે? જ્યારે જમીન ઉપર આફત ફાટી નીકળે, અને ઝાડપાન સુકાં (થાય), અને પાણી સુકાઇ જાય (lit. જતાં રહે), ત્યારે કયાં છે તે શખ્સ કે જેને માટે તેં કહ્યું છે કે 'હું તેને પેદા કરીશ કે તે (બુરાઈથી) પરહેજ રહેવા માટે (સખુન) બોલશે?'"

('ગોશોરૂન' તે ગાવ ગોસપંદના પ્રાણીનું રૂપ આપેલો (personified) આત્મા છે. તે કુલ કુદરતનો પણ ગોયા એવો આત્મા છે. તે ઓહર્મજ્દને પુછે છે કે "આ દુનિયાને સારી સમજણ આપવા માટે તે જરથોશ્ત જેવા મરદને પેદા કરવા કહ્યું હતું, કે તે પેદાયશનું રક્ષણ કરશે, તે કયાં છે?")

* એટલે ગનામીનોને લીધે વૃદ્ધિ સામે નાશ ઊત્પન્ન થયો.

૨. મિનશ ગોફ્તુ ઓહરમજ્દ આઈગ વીમાર હુમનીદ ગોશોરૂન મિન જક ગનાક-મીનોએ વીમારીઅ મદમ ઈટ્ટુન્ત હુમનીદ આત જક ઈ ગબ્ના દયન દેન્મન્ જમીક દયન દેન્મન્ જમાને ફ્રરાજ શાયદ યહબુનૂતન ગનાક મીનોએ પવન દેન્મન્ સેતહુમ્બગી લા યેહવુન્ત હુમનાત.

૩. ફ્રરાજ ગોશોરૂન રફ્તુ વદ સેતર પાયાક ગરજીદ પવન હમ આઈનીને વ ફ્રરાજ વદ માહ પાયાક ગરજીદ પવન હમ આઈનીને ફ્રરાજ વદ ખુરશીદ પાયાક અવશ આખેર ફ્રરોહરે જર્તોહશ્ત બરા નસુદ આઈગ બરા યહબુનમ વલ ગેતી મુન પારહીજ બરા ઈમ-લ્લુનેત ખુરસન્દ યેહવુન્ત મીનો એ ગોશોરૂન મકીરૂન્ત આઈગ દામ બરા પરૂવરમ આઈગ પવન ગેતી લખ્વાર વલ ગેતી દેહરનીઅ હમદાદસ્તાન યેહવુન્ત.

બાબ ૫.

૧. હફ્તુ અપાખ્તરાન સેપાહપતાન વલ હફ્તુ સેપાહપતાન્ આખ્તરીક યેગુન તીર અપાખ્તર વલ તીશ્તર વાહરામ અપાખ્તર વલ હફ્તોરંગ ઓહરમજ્દ અપાખ્તર વલ વનન્દ અનાહીત અપાખ્તર વલ સેતૂવસ કએવાન અપાખ્તર વલ મસ ઈ મીઆને આસમાન ગુરચેહર વ દુજ્દો મુશ્પર દુમ્બોહુમંદ વલ ખુર્શેદ વ માહ વ સેતારેગાન મત ઈક્વીમુનેત. ખુર્શેદ મુશ્પર વલ રએ(૧) નેફુશ્મન અસ્રુનસ્ત ઈકવીમુનેત પવન હમપન્માને આઈગ વદ વિનાસ(૨) કમ તોબાન કર્દન.

૨. કુફે અલબુર્જ પએતાક આઇગ પએરામુને ગેહાન કુફે તીરક મીઆને ગેહાન ખુર્શેદ ગર્દીન યેગુન મયગીર પએરામુને ગેહાન દયન અવીજગી મિન વરે કુફે અલબુર્જ પએરામુને તીરક લખ્વાર ગર્દેદ. યેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ તીરકે અલબુર્જ મુન જકે લે ખુરશેદ વ બીના(૩) વ સેતારેગાન મિન આખેર લખ્વાર વર્દીદ.

---

(૧) અવ. [illegible]=સં. રૈ L. rés એટલે ચળકાટ. ray.

(૨) જો વનાસ વાંચીએ તો અર્થ "તેનીથી થોડો ગુનાહ થઈ શકે."

(૩) ડા. વેસ્ટ અને હાગ એ શબ્દને 'બિદના' વાંચી તેને 'વિદના'નો બીજો આકાર લેછે જેનો અર્થ વખત થાવછે અને જે અરબીક [illegible]ને મળતો છે. ફા. [illegible] month તેપરથી ચંદ્ર જેની ચાલથી મહિનો બનેછે. ફા. [illegible] પણ એમ 'મહિનો' અને 'ચંદ્ર' એ બેઉ માટે આવેછે.

૨. તે પરથી ઓહરમજદે જવાબ દીધો કે "ઓ ગોશોરૂન! તું બિમાર થયોછે. તે ગનામીનોથી તેં બિમારી મેળવીછે. અગર જો આ જમીનપર આ વખતે તે મરદને પેદા કરી શકાતે તો ગનામીનો આવા પ્રકારના જુલમ સાથનો થતે નહીં."

(ઓહરમજદ કહેછે કે જરથોશતને જનમ આપવાનો વખત હજુ આવ્યો નથી. જો તેને જનમ આપી શકાતો હોતે તો ગનામીનોનો દોર એટલો ચાલતે નહીં.)

૩. (પછી) ગોશોરૂન સેતર પાયા (બેહેશ્ત) તરફ આગળ ગયો. અને તેજ (ઉપલી) રીતે પોકાર કર્યો; અને (પછી), માહા પાયા સુધી આગળ (ગયો અને) તેજ રીતે પોકાર કર્યો, (અને પછી) ખુર્શેદ પાયા સુધી આગળ (ગયો). સેવટે તેને (ઓહરમજદે) જરથોશતનું ફ્રોહર (દેખાડ્યું) (અને કહ્યું) કે "હું તેને દુનિયામાં પેદા કરીશ કે તે (બુરાઈથી) પરહેજ રેહેવાનાં (સખુનો) કહે." (તેથી) ગોશોરૂનનું મીનોઈરૂહ ખુશ થયું અને કબુલ કીધું કે "પેદાયશને હું પાળીશ" એટલે કે તે દુનિયામાં દુનિયાની પેદાયશ માટે પાછું એકમત થયું.

(એ ફકરાની મતલબ એ દિસેછે કે શરૂઆતમાં ગાય ગોસપંદના રવાને, પોતા ઉપર આએ દુનિયામાં આજાબ પડતાં જોયો, ત્યારે ઓહરમજદ આગળ પોતાની હાલત માટે ફર્યાદ કીધી. ત્યારે ઓહરમજદે પએગમબર જરથોશતનું ફ્રોહર દેખાડી તેને દિલાસો દીધો, કે થોડા વખત પછી, ઘટતે વખતે, એનો દુનિયામાં જનમ થશે, અને એ તમો ગોસપંદોને દુખ દેવાથી પરહેજ રેહવાને માણસજાતને શિખામણ દેશે.)

બાબ ૫.

૧. ગ્રહોના સાત સરદારો નક્ષત્રના સાત સરદારોને પહોંચેલા છે; જેમકે તીર (બુધ) નો ગ્રહ તીશતરને, વાહરામ (બેહેરામ એટલે મંગળ) નો ગ્રહ હફતોરંગને, ઓહરમજદ (બ્રસપતી) નો ગ્રહ વનન્તને, અનાહીત (શુકર) નો ગ્રહ સેતવસને, કએવાન (શનીશ્વર) નો ગ્રહ આસમાનની વચે આવેલા* મસને અને ગુરચેહર અને પુછડી સાથના દુજદો મુશપર† એ ખુર્શેદ અને ચંદ્ર અને સેતારાઓને. ખુર્શેદે મુશપરને પોતાના નુર સાથે એકમેક સાથના (ખેંચાણના) સંબંધથી જોડી રાખ્યો છે કે તે થોડું નુકસાન કરી શકે.

૨. અલબુર્જ પહાડ માટે જણાયલું છે કે તે દુનિયાની આસપાસ (છે). તીરક પહાડ દુનિયાની વચ્ચોવચમાં (છે). ખુર્શેદનું ફરવું દુનિયાની આસપાસ પાણીની નીખ‡ (પ્રમાણે છે). અલબુર્જ પહાડના ઘેરાવાથી તીરકની આસપાસ તે ખાલેશીની હાલતમાં પાછો ફરેછે. કારણકે કહે છે કે અલબુર્જનો તીરક (તે પહાડ છે કે) જેની પાછળથી મારો ખુર્શેદ અને ચંદ્ર અને સેતારાઓ પાછા ફરેછે, કારણ કે

---

* ફા. ડા. ઉવેસ્ટ the greart one એમ અર્થ કરેછે. બાબ ૨ જામાં પણ એમજ શબ્દ આવેછે.

† એઓની સાથ અપાખ્તર શબ્દ નથી વાપર્યો તેથી દિસેછે કે તેઓ ગ્રહ નહીં એવા આકાશી પદાર્થો, જેવા કે પુંછડીઆ તારાઓ છે. જુઓ બા. ૨૮. ફ્ઞ. હા. ૧૧ ફ. ૮: હા. ૬.૭ ફ. ૮ [illegible] જુઓ મારી અવસ્તાના વિશેષનામોની ફરહંગ [illegible] શબ્દ. એ નામ સાથ 'દુજદો' (ફા. [illegible] ચોર) શબ્દ આવેછે. 'મુશ' શબ્દનો ધાતુ પણ એમજ અર્થ દેખાડી શકે. સં. મુષ ચોરવું એ શબ્દ અંગ્રેજી mouse ફા. [illegible] છે. ડા. ઉવીનદીશમાન એ શબ્દને 'ગુર્ગ ચેહર' લેવો એમ સુચવેછે તે દુરસ્ત છે, કારણ એ ખરતા તારાના પડવાથી જમીનપરના માણસોને એ પ્રમાણે બીહતાં જણાવ્યાછે કે જેમ મેઢાંઓ વરૂ (ગુર્ગ) થી બીહે.

‡ મયગીર એ ફા. [illegible] (pound) ને મળતો છે. એ શબ્દમાં ફા. 'આબ' ને બદલે સેમેટીક મય (પાણી) શબ્દ વપરાયો છે. પાજંદ નકલો [illegible] આપેછે.

મેમન સેદો હશ્તાદ યુમ[1] અએત પવન ખોરાસાન વ સેદો હશ્તાદ પવન ખુર્વરાન પવન અલ્બુર્જ્ ખુર્શેદ કોલા યુમ પવન રોજીની દયન સાતુનેત વ પવન યુમી બરા વજ્લુનેત બીના વ અખ્તરાન વ અપાખ્તરાન હમાક બન્દ વ રોબરને વલ વલ્મેન કોલા યુમ સે કેશ્વર નીમ હમાએ તાપેત[2] ચેગુન પવન ચશમ્-દીદ પએતાક. વ પવન કોલા શન્ત દો બાર યુમ વ લેલીઆ રાસ્ત મેમન પવન બુન હરદો મુન મિન નજદેસ્ત ખોર્દેશી વલમન ફ્રાજ રફ્ત યુમો લેલીઆ રાસ્ત બુદ હંગામે વહાર બુદ મુન વલ નજદેસ્ત ખોર્દેક કરજંગ યામતુનેત જમાને મહીસ્ત બુન્દગીઅએ હામીન મુન વલ ખોર્દેક તરાજુ યામતુનેત યુમ વ લેલીઆ રાસ્ત બુને પાતીજ વ મુન વલ ખોર્દેક વહી યામતુનેત શપ મસ બુને જમેસ્તાન મુન વલ વરક યામતુનેત લેલીઆ યુમ રાસ્ત લખ્વાર ચેહુન્ત, ચેગુન મુન મિન વરક ફ્રાજ સાતુન્ત. વદ અમત લખ્વાર વલ વરક સાતુનેત પવન સે સદ એ શરત યુમ વ જકે પન્જ રોજીને[3] ગાસાનીક પવન હમ યુમી[4] દયન સાતુનેત બરા વજ્લુનેત રોજીન લા ગોફ્તુ ઈકવીમુનેત મેમન આત બરા ગોફ્ત હુમનાત શએદાઆન રાજ બરા ખવીતુનેસ્ત હુમના વ વજન્દ અન્દાખ્તન તોબાનેસ્ત.

૩. મિન તેમમન આઈગ ખુર્શેદ પવન યુમે મહીસ્ત મદમ સાતુનેત વદ પવન યુમે કસીસ્ત મદમ સાતુનેત ખોરાસાન કેશ્વર સવહી મિન તેમમન આઈગ પવન યુમે કસીસ્ત મદમ સાતુનેત વદ પવન યુમે કસ બરા વજ્લુનેત કોસ્તે નીમરૂજ કેશ્વરે ફ્રદદફુશ વ વીદ-દફુશ મિન તેમમન આઈગ પવન (ગ્રીચ[5]) યુમે કસ દયન વજ્લુનેત વદ પવન યુમે મસ દયન વજ્લુનેત ખુર્વરાન[6] કેશ્વર અર્જહી મિન તેમમન આઈગ પવન યુમે મસ દયન સાતુનેત વદ તેમમન આઈગ પવન યુમે મસ દયન વજ્લુનેત અપાખ્તર કેશ્વર વોરૂબરેશ્ત વોરૂજરેશ્ત.

---

(૧) બીજી નકલોમાં [illegible] રોજીન શબ્દ આપેલ છે તે પણ દુરસ્ત છે. ધુસ્તી યુમ આપેલ છે, તે ભુલ છે. [illegible] એટલે બારી, અથવા રોશની આવવાનાં શુરાખ. જે નકલોમાં યુમ શબ્દ આપ્યો છે તેમાં એ શબ્દને [illegible] એટલે "દરરોજનો નેમેલો દર" એ ઊપરથી લઈ તેને મળતો સેમેટીક શબ્દ આપ્યો છે. એકેક રોજીનમાંથી સૂર્યને દરરોજ પસાર થતો જણાવ્યો છે, તે પરથી એ શબ્દ વાપર્યો હોય. એ બાબમાં રોજીન શબ્દ meridian મધ્યાન રેષાથી ગણાતી રેખાંશોને મળતો છે. તએરક પહાડપર પેહેલી મધ્યાન રેષા first meridian મણી બેઊ બાજુએ ૧૮૦ રેખાંશો degrees of longitude ગણીછે. હિંદી લખનારાઓએ વાપરેલો બુરૂજ શબ્દ તરજુમામાં વાપર્યોછે.

(૨) અથવા "તાજેત" વાંચીએ તો અર્થ "સેતાબીથી ચાલેચ."

(૩) બીજી નકલોમાં "રોજીન" ને બદલે 'રોજ' આપેછે તે દુરસ્ત દિસેછે.

અલબુર્જમાં ૧૮૦ બુર્જ પૂર્વ ભણી છે અને ૧૮૦ પશ્ચિમ ભણી છે. ખુર્શેદ દરરોજ એક બુર્જમાં દાખલ થાયછે અને એક બુર્જમાં બહાર નિકળેછે. ચંદ્ર અને સેતારાઓ અને ગ્રહો સઘળા પોતાનો સંબંધ અને ચાલ તેની સાથે (રાખેછે). દરરોજ જેમ આંખે નજરે પડેછે તેમ, સાડાત્રણ કેશ્વરોને (તે ખુર્શેદ) રોશન કરેછે, અને દરવર્ષે બે વખત દહાડો અને રાત સરખાં (થાયછે), કારણકે જ્યારે (મુન) શરૂઆતમાંતે (ખુર્શેદ) પેહેલાં અંશ (આદેક)થી આગળ ચાલ્યો (ત્યારે) બેઊ (એટલે) દિવસ અને રાત સરખાં હતાં અને બહારની મોસમનો વખત હતો. જ્યારે તે (ખુર્શેદ) કરક રાશિના પેહેલા અંશ આગળ આવી પહોંચે છે, ત્યારે (દહાડાનો) વખત લાંબામાં લાંબો (થાયછે અને) અને ઊનાળાની શરૂઆત (થાયછે).* જ્યારે તે તોળા રાશિના અંશ ઊપર આવી પહોંચેછે ત્યારે દિવસ અને રાત સરખાં (થાયછે) અને પાનખર રૂતુની શરૂઆત (થાયછે), અને જ્યારે તે મકર રાશિના અંશ ઊપર આવી પહોંચેછે ત્યારે રાત મોટી (થાયછે અને) શિયાળાની શરૂઆત (થાયછે). જ્યારે તે મેષ રાશિપર આવી પહોંચે છે ત્યારે, જેપ્રમાણે કે મેષ રાશિમાંથી બહાર પડ્યો હતો (ત્યારે બન્યું હતું તે પ્રમાણે), રાત અને દિવસ પાછા સરખાં થાયછે. તેથી જ્યારે તે મેષ રાશિમાં ૩૬૦ દહાડા અને ગાથાના ૫ દહાડામાં પાછો આવેછે ત્યારે તેજ બુર્જમાં દાખલ થાયછે અને બહાર આવેછે. તે બુર્જ (કયો) તે કહેલો નથી, કારણ કે જો કહેલો હતે તો, દેવો તેનો ભેદ જાણી લેતે અને (દુનિયાપર) આફત નાખવાને શક્તિવાન થતે.

૩. જ્યાંથી લાંબામાં લાંબે દહાડે ખુર્શેદ નિકળે છે, ત્યાંથી ટુંકામાં ટુંકે દહાડે જ્યાં સુધી તે જઈ પહોંચેછે ત્યાં સુધી, પૂર્વ ભણીનો ' સવહી ' કેશ્વર છે. જ્યાંથી ટુંકામાં ટુંકે દહાડે તે નિકળે છે, ત્યાંથી ટુંકે દહાડે જ્યાં સુધી તે જઇ પહોંચે છે ત્યાં સુધી, દક્ષિણ બાજુના ફ્રદદફ્રશ અને વીદદફ્રશના કેશ્વરો છે. જ્યાં ટુંકે દહાડે તે આવી પહોંચે છે, ત્યાંથી મોટે દહાડે જ્યાં સુધી તે જઈ પહોંચેછે ત્યાં સુધી, પશ્ચિમ ભણીનો અર્જહી મુલક છે. જ્યાં લાંબે દહાડે તે આવી પોંહચે છે, ત્યાંથી લાંબે દહાડે જ્યાં સુધી તે જઈ પહોંચે છે ત્યાંસુધી, ઉત્તર ભણીના વોરૂબરેશ્ત અને વોરૂજરેશ્ત કેશ્વરો છે.

---

(૪) ' યુમી'ને બદલે બીજી નકલોમાં 'રોજીન' આપેછે. તે સહી છે.

(૫) ફા. خرد નાનું થોડું. એ શબ્દ કોઇ નકલોમાં નથી. એ ફાલતુ જરૂર વગરનો દિસેછે.

(૬) ફા. خاوران પશ્ચિમ.

* ખરેખર તો લાંબામાં લાંબો દહાડો ઊનાળાની અધવચમાં થાયછે. મહીશ્તને બદલે 'મસ' શબ્દ વાંધાવિનાનો થઈ પડે.

૪ અમત ખુર્શેદ મદમ સાતુનેત કેરવરે સવહી વ ફ્રદફ્દકુશ વીદદફ્કુશ નીમ મિન ખો-નીરસ તાપેત મુન પવન જક કોસ્તે એ તારીક દયન વજૂલુનેત કેરવરે અર્જહી વોરૂબરેશ્ત વોરૂ જરેશ્ત નીમી મિન ખોનીરસ તાપેત અમત લેતમમન ચુમ તેમમન લેહીઆ.

બાબ ૬.

મદમ અંદેબે (૧) દેહશ્નાને ગેતી લેવત્મન પતીઆરે એ ગનાકમીનોએ.

૧. ઈમલ્લુનેતપવન દીન આઘાગ ગનાકમીનોએ ચેગુન દયન દોબારેસ્ત મેમન મદમ ચીરીઅ એ અવીજેહ એ યજહાન (૨) વ જુરીઅ એ નેકુશ્મન દીદ લખ્વાર દોબારેસ્તન કામેસ્ત.

૨. મીનો એ આસ્માન ચેગુન જક અર્તેશ્તરાન મુન જરાએ (૩) પતમુખ્ત ઈડ્વીમુનેત બેનેકુશ્મન અએત આસ્માન પતીરે એ ગનાક મીનોએ બરા વીનાર્દ (૪) વ પવન સતીચ મદમ ઈદ્રુન્ત વદ અમત ઓહરમજ્દ દરપુરતીઅ સાખ્તતર (૫) મિન આસ્માન પતીરે એ આસ્માન પએરામુન બરા કર્દ. અવશ ફ્રોહરે અર્તેશ્તરાન વ આહલોબન ગુર્તાસ્પ (૬) વ નીજે યદ્મન પએરામુને આસ્માન અવીન હુમાનાક મુઇ દયન રોયશ્મન આનગોશીદે (૭) વલ્મન્શાન મુન દર્પુરતીઅ પાસ નેગુનન્દ.

૩. મિનશ લા યાકુત ગનાક મીનોએ વદર્દ મુન લખ્વાર દોબારેસ્ત અવશ બરા ખદીતુન્ત અવ્સીનીદને શએદાઆન વ અકારીઅએ નેકુશ્મન ચેગુન ઓહર્મજ્દ ફ્રરજ્વમે પીરૂજીઅએ નેકુશ્મન ફ્રશકન્ત કેર્તાર વદ હમાક હમાક રોબશ્નીઅ.

---

(૧) પાજંદ નકલો એ શબ્દ 'હરેદા' વાંચેછે. આએ બાબમાં એમ વાંચતાં અર્થ ઉઠી શકેછે પણ એ પછીના બીજા ચાર બાબોમાં એ પ્રમાણે અર્થ વાંચતાં અર્થ ઉઠતો નથી. યુસ્તી 'અરદબ' વાંચેછે તે દુરસ્ત દિસેછે. એ ફા [illegible] કજીઓ છે. ડા. ઉવેસ્ટ એને બરહ ફા. [illegible] વાંચેછે જેનો અર્થ હુમલો થાયછે.

(૨) પાજંદ નકલો આગલી, '[illegible]' ને એ શબ્દ સાથે લેઈ 'જેહાન' વાંચેછે તે પણ દુરસ્ત છે.

(૩) અવ. [illegible] ફા. [illegible] (૪) [illegible] બનાવવું, કરવું. (૫) ફા. [illegible]

(૬) ફા. [illegible] બહાદુર અથવા મજબુત ઘોડા. પછી 'મજબુત ઘોડાપર સવારી કરનાર.

(૭) ગાહમબારની આફ્રીનમાં [illegible]

એટલે "માણસોએ પણ એ પ્રમાણે કરવું જોઇએ." ડા. ઉવેસ્ટ "આનગુને અઇતકે" વાંચેછે. એ વાચણ એનો અર્થ બરાબર સમજાવે છે [illegible]

૪. જ્યારે ખોરશેદ બહાર નિકળે છે ત્યારે સવહી અને ફ્રદદફશ વીદદફશ(અને) અર્ધો ખનીરથના મુલકોને રોશન કરેછે. જ્યારે તે અંધારી બાજુમાં દાખલ થાયછે ત્યારે અર્જહી, વોરૂબરેશ્ત, વોરૂજરેશ્ત (અને) અર્ધો ખનીરથના મુલકને રોશન કરેછે. જ્યારે અહીં (એટલે પાછલા મુલકોમાં) દિવસ હોયછે ત્યારે ત્યાં (એટલે આગલા મુલકોમાં) રાત (હોયછે).*

બાબ ૬.

દુનિયાની પેદાયશનાં, ગનામીનોની હરીફાઈ સાથેના ઝગડા બાબે.

૧. દીનમાં કહેલું છે કે જ્યારે ગનામીનો (પેદાયશની) અંદર દાખલ થયો, અને વળી યજદોની ખાલેશ ગાલેબી ઉપર અને પોતાના જોર ઉપર નજર કીધી, ત્યારે તેણે પાછું દોડી જવાને ચાહયું. (એટલે યજદોની શકિત આગળ પોતાના જોરને બીસાદ વિનાનું જોયું તેથી આહરેમને નાશી જવાને ચાહ્યું.)

૨. આસમાનનું મીનોઈ રૂહ લડવૈયાઓના(રૂહ) ની માફક છેકે જેણે બખતર પેહેરેલું હોયછે. તેણે (એટલે આસમાનના મીનોઈ રૂહે) આસમાનને ગનામીનોની સામે(થવાને)તૈયાર કીધું, અને જ્યાં સુધી ઓહરમજ્દે આસમાનના કરતાં વધારે મજબુત કિલ્લેબંધી આસમાન સનમુખ આજુબાજુથી તૈયાર કીધી, ત્યાં સુધી(ગનામીનો સામે), લડાઇમાં આગળ પડ્યું, અને મજબુત ઘોડા પર સવારી કરનાર અને હાથમાં નેજા સાથેના રથેશ્તારો અને અશો માનસ્રોના તેના ફરોહરો આસમાનની આસપાસ(ચોકી કરતા હતા). જે પ્રમાણે કે બાલ માથા ઉપર (માથાના બચાવ માટે હોયછે) તેજ પ્રમાણે (આનગોશાદ) તેઓ (હતા કે) જેઓ કિલ્લેબંદીના બચાવ (પાસ)ની તપાસ રાખતા.

૩. તેથી ગનામીનો રસ્તો મેળવી શકયો નહીં અને પાછો દોડી ગયો. તેણે દેવોનો નાશ અને પોતાનું નિરૂપયોગીપણું જોયું, જ્યારે ઓહરમજદ પોતાની ફ્રતેહનું એવટ હમેશાં હમેશ સુધી ફ્રશોકર્ત ઉત્પન્ન કરનાર (તરીકે જોયું).

---

* અંહી વર્ણન કરેલા કેશ્વરો તે હાલના કટીબંધો (Zones) છે. ખનીરથ તે ઉષ્ણ કટીબંધ (Torrid Zone) છે. જુઓ મારી " અવસ્તા જમાનાની ઘર સંસારી જીંદગી ભૂગોળ અને એકરારનામું" પાનાં ૧૦૩ અને ૧૦૪.

ફરગર્દ ૭.

૧. હેકીગર અર્દબ સેવત્મન મય કર્દ મિન જક ચેગુન તીશ્તર સેતર પવન ફ્ર્જેંગ મય ઈ પવન બુર્દક અવક કરીતુન્દ શનાવ[1] બુદ દયન હમ ગુમ અમત અઍબૂદત દયન હોબા-રેસ્ત લખ્વાર અચારે[2] પવન કોસ્તે ખુરવરાન મદમ વલ પઍતાકીઅ સાતુન્ત. મેમન કોલા બીનાઈ નેકુશમને અખ્તરી. બીના એ તીર ચેહારૂમ બીના મિન શન્ત, ફ્ર્જેંગ ચેહારૂમ અખ્તર મિન વરક, ચેગુણ નેકુશમને ફ્ર્જેંગ, સુનશ તીશ્તર દયન જસ્ત વ દખ્શકે[3] વારાન કેરદાર નમુદ, મિનશ મય લાલા મદમ હેકુન્ત પવન નીરૂ[4] એ વાત. હમકારાન સેવત્મન તીશ્તર ઈકવીમુનેત હુમંદ વહુમન વ હોમ યાતુન પવન પર-વાનગીઅ[5] બોર્જ યાતુન વ અદીફ્રેહાર પવન પત્માન વીનારશ્નીઅ.

૨. તીશ્તર પવન તર્તી કર્પ બરા વશ્ત. ગબ્રા કર્પ વ અસ્પ કર્પ વ તોરા કર્પ. રસી ગુમ શપાન દયન રોરનીઅ વજેદ[6] વ પવન કોલા કર્પી[7] દેહ ગુમ શપાન વારાન કર્દ, ચેગુન અ-પ્તરમારાન ઈમલ્લુન્દ આઈગ કોલા સેતારે તર્તી કર્પ દારેન્દ. જક વારાન કોલા સરરથી[8] ચન્દ તશ્તી[9] રબા વશ્ત, વ હમાક હેત્મન જમીક ગબ્રા બાલા મય બરા ઈકવીમુનેત જકે ખરફ્સ્તરાન ઈ પવન જમીક હમાક પવન જક વારાન બરા જફ્તલુન્ત પવન સુલાખે[10] જમીક દયન વજલુન્ત હુમંદ. વ આખેર મીનો એ વાત ચેગુન લા ગોમીખ્ત ઈકવીમુનેત ચેગુન ખય દયન તન જુમ્બીનેદ વાત અન્દરવાએ ફ્રાજ જુમ્બીનેદ અવશ જક મય હમાક બરા મુસ્ત[11] બરા વલ કેનારે જમીક યાઈત્યુન્ત વ જરેહે ફ્રાહોકન્ત મિનશ ચેહલુન્ત.

---

(૧) ફા. [illegible] તરવું. (૨) ઇન્ડ ઓફિસ નકલમાં એમ દમિલો [illegible] છે. ડા. ઉવેસ્ટ તેને આવારક વાંચી mischief અર્થ કરે છે. જો એમ વાંચીએ તો તે ફા. [illegible] છે.

(૩) અવ. [illegible] નિશાની. (૪) ફા. [illegible] (૫) અવ. [illegible] અને [illegible] મદદ. ફા. پروانگي

(૬) [illegible] અવ. [illegible] અને [illegible] પસંદ કરવું. ફા. [illegible]

(૭) અવ. [illegible] સં. कल्प F. corpus ફા. [illegible]

(૮) અવ. [illegible] ફા. [illegible] એ શબ્દ જેમ આસુન અર્થે તેમ ઢીપાંને અર્થે પણ આવે છે. from [illegible] એટલે ઢીપાવું.

(૯) અવ. [illegible] ફા. [illegible] Fr. tasse, Ger. tasse,dish રકાબી, from [illegible] તક્ષ ફા. [illegible] ઘડીને બનાવવું.

(૧૦) ફા. [illegible] અથવા [illegible], ગુજરાતી સુલાહ વાંચે છે. તે ફા. [illegible] સાથે સરખાવાય જેનો અર્થ પણ એજ છે.

(૧૧) [illegible] સુકાઈ જવું, માફ થઈ જવું. અવ. [illegible] = मुच = L. mungero 'છોડી દેવું' એ ધાતુપરથી.

બાબ ૭.

૧. (ગનામીનોએ) બીજો ઝગડો પાણી સાથે કર્યો, કારણકે જ્યારે તીશ્તર સેતારો કર્ક રાશિમાં (હતો) ત્યારે, જે નક્ષત્રને અવ્રક* કહેછે, તે (નક્ષત્ર) માંનું પાણી, તેજ દાહાડે, કે જ્યારે આહરેમન (પેદાયશની) અંદર ધસી આવ્યો અને નાચાર થઇને પશ્ચિમ ભાણીની બાજુએ એોક્ષી રીતે પાછો ફર્યો ત્યારે વેહતું હતું. કારણ કે દરેક મહિનો એકેક રાશિનો પોતાનો (ઠેરવી આપેલો)છે. તીર મહીનો વર્ષનો ચોથો મહિનો (છે અને) કર્ક રાશિ એ મેષ રાશિથી ચોથી રાશિ છે. તેથી (તીર) કર્ક રાશિનો પોતાનો છે કે જે (કર્ક રાશિ) માં તીશ્તર પ્રગટી નિકળ્યોછે† અને વરસાદ ઉત્પન્ન કરનારી નિશાનીઓ દેખાડીછે અને તેમાંથી પવનની શક્તિ (ની મદદ) થી પાણી ઊપર ખેંચી કાઢ્યું છે. બહમન અને હોમ યજદ, બર્જે યજદ અને અશો ફ્રોહરોના હુકમ સાથે, અને અંદાજ સરની ગોઠવણ સાથે તીશ્તરની સાથેના સાથે કામ કરનારા છે.

૨ તીશ્તર‡ ત્રણ રૂપમાં ફર્યો હતો. માણસના રૂપમાં, ઘોડાના રૂપમાં અને ગોધાના રૂપમાં. ત્રીસ દિવસ અને રાત તે રોશનીમાં જાહેર પડતો હતો. દરેક રૂપમાં તે ૧૦ દિવસ અને રાત વરસાદ વરસાવતો. જે પ્રમાણે સેતારેશનાસો કહેછે, કે દરેક સેતારો ત્રણ રૂપો ધરાવે છે (તે પ્રમાણે તીશ્તરના સંબંધમાં હતું.) તે વરસાદનું દરેક ટીપું એક રકાબી જેટલું મોટું થયું અને કુલે આ જમીન માણસ પુર પાણી પાણી થઈ ગઈ હતી. જે ખરફસ્તરો જમીન ઉપર (હતાં, તેઓ) સઘળાં તે વરસાદથી માર્યા જતાં હતાં, (તેથી) તેઓ જમીનનાં સુરાખમાં અંદર ભરાઈ ગયાં. સેવટે પવનનો મીનો (ગોઆદ યજદ), (જે એ સઘળાં સાથે) ભેળાયલો નહીં હતો, તેણે જે પ્રમાણે કે શરીરમાં જાન હીલચાલ કરેછે, તેમ પવન (અને)હવાને હીલચાલ આપી, અને તે પાણી સઘળું સુકાઈ ગયું અને જમીનના કિનારાપર લાવ્યામાં આવ્યું અને તેમાંથી ફ્રાહોકન્ત દરિયો બન્યો.

(ઘણાં પુરાણાં જમાનામાં મધ્ય એશિઆમાં બનેલા જમીનના ફેરફારના એક બનાવનો ઇસારો છે. અંહી ઈસારો કરેલો ફ્રાહોકન્ત અથવા ફ્રાખોકન્ત દરિયો તે અવસ્તાનો વોઉરૂકશ અને હાલનો કેસપીઅન છે. પૃથ્વીની પ્રાકૃતિક ભૂગોળ (physical geography) લખનારાઓ જણાવે છે કે હાલનો કેસપીઅન અને એરલ સરોવરોવાળો મુલક અને તેઓની આસપાસનો ઓહોળો મુલક એક વખત પાણીના મોટા ભાગથી ઢંકાયલા હતા અને આસ્તે આસ્તે કોઈ મોટા કુદરતી બનાવ પછી ને પાણી નિકળી જઈ ખુશ્ક જમીન બની અને એ સરોવરો બન્યાં.)

* બાબ ૨જામાં ચંદ્રના માર્ગના ૨૮ વિભાગો છે. તેમાંનો ૯ મો. † lit. કુદી નિકળ્યો છે.
‡ તીર યશ્તમાં પણ તીરને એમ ત્રણ રૂપમાં જણાવ્યો છે. તીરયશ્તનું અનુક્રમ અંહીથી જરા જૂદું છે. ત્યાં માણસ પછી ગાય યા ગોધો અને પછી ઘોડો એમ રૂપો જણાવ્યાં છે.

જક ખરફ્સ્તરાન મોર્દે પવનં જમીક દયન માન્દ અવશ જોહર વ ગુન્દગીઅ પવન જમીક દયન ગોમીખ્ત વ જક વિશ મિન જમીક બરા ઇંદ્ધનતન રાએ તીશતર પવન અસ્પ કર્પે સફીદ વ દરાજ સુમ્બ દયન જરેહ ફરૂદ વજલુન્ત.[1]

૩. મિનશ અપવશ[2] શએદા પવન હુમાનાકે અસ્પે સીહાક કોક[3] સુમ્બે પતીરે સાતુન્ત બરા તચીદ[4] મિનશ અયોક ફરસન્ગ તીશતર પવન સેતુકી બરા તાજ્વનીદ.[5] વ તીશતર મિન ઓહરમજદ પીરૂજીઅ ખ્વારેત વ ઓહરમજદ અઓજો વ જુર યહબુન્ત ચેગુન ઇમલ્લુ-નેત આઇગ તીશતર પવન હુમજમાન દેહ સુસીઆએ[6] ગોશન દેહ જમલાએ[7] ગોશન દેહ તોરાએ ગોશન દેહ કુફ વ દેહ રૂદ અઓજ મદમ ઇદ્ધુન્ત. મિનશ યક ફરસન્ગ અપવશ સએદા પવન સેતુકી નીરૂ બરા તાજ્જદ હના રાએ પવન જક ચિમ[8] તીર સેવતુમન તીશતર નીરૂ ઇમલ્લુન્દ.

૪. આખેર પવન અબ્ર[9] વલ ખુમ્બી[10] પતમાને અજ જરેહ જક કાર અએતુન ઇમલ્લુન્દ મય મદમ ઇનસ્યુન્ત ચન્દ શેગુફતતર વારાનીદ પવન સરરકે તોરા રોયશ્મન વ ગબ્રા રો-યશ્મન મુરત જકાક[11] યદમન જકાક મેહુચ વ કેહુચ.

---

(૧) સરખાવો તીરયશ્ત ક. ૩૦ [illegible]

(૨) તીરયશ્તનો [illegible] દેવ. સરખાવો તીર યશ્ત ક. ૨૧.

[illegible]

(૩) કદાચ ફા. کوک . [illegible] کوک એટલે 'એક મળતું કરવું'. ડા. ઊવેસ્ટ એ ઇમલો 'કુન્દ' લઇ 'ઘોડાળ' અર્થ કરેછે જે ફા. [illegible] ને મળતો છે.

(૪) [illegible] વેહેવું, નિકળવું. ફા. [illegible] અવ. [illegible] વેહવું, દોડવું. સરખાવો તીરયશ્ત ક. ૨૩

[illegible]

(૫) ઊપલા શબ્દનો પ્રયોજક છે. ફા. [illegible] દોડાવવું. એક નકલ(માં ઉ.) માં [illegible] એ શબ્દની નીચે ફા. [illegible] ઇમલો આપેછે અને એ વાક્યનો અર્થ એમ સમજે છે કે "અને ઘોડાને દોડાવ્યો." એ નકલમાં એ ઇમલાની આગળનો [illegible] શબ્દ આપ્યો નથી. ફા. [illegible] 'ધાસ્તી' એ વધારે દુરસ્ત દિસે છે, કારણ તીરયશ્ત (ક. ૨૩) માં પણ તેને [illegible] 'સંકત' સાથ નાહસતો જણાવ્યો છે જો પવન શબ્દ નહીં લઇએ તો અર્થ કે "ગભરાટે તેને નહસાડયો."

(૬) અરબી [illegible]. (૭) ફા. [illegible] નર. (૮) ફા. [illegible] અર્થ 'મતલબ'.

(૯) અવ [illegible] (lit. 'આપબર' એટલે પાણી લઇ જનાર.) સં. અભ્ર. ફા. ابر Gr. ombros L. imber. યુસ્તી 'જોર' એમ અર્થ કરે છે. ત્યારે એ શબ્દ અવ. [illegible] સં. વીર L. vir ફા. [illegible] અથવા [illegible] (જેનો અર્થ 'નર' પણ થાયછે,) સાથ સરખાવી શકાય. તેનો અર્થ નર અથવા વિરો થાય. જે પરથી નર અથવા મરદનું કૌવત. જેમ એ 'અબ્ર' (ફા. ابر) શબ્દ વાદળ તેમજ નર અથવા મરદ એ બેઊ અર્થે વપરાયછે તેમજ એને મળતો *Gr.* ombre પણ વપરાયછે, જેને મળતો L. homo Fr. homue છે.

તે ખરફસ્તરો મરણ પામી જમીનમાંજ રહી ગયાં, અને તેઓનું જેહેર અને ગંધકી જમીન સાથે મળી ગયાં, અને જમીનમાંથી તે જેહેર ખેંચી કાહાડવાને માટે તીશ્તર (યજદ) સફેદ અને લાંબી ખરીવાળા ઘોડાના રૂપમાં દરિયામાં દાખલ થયો.

(ઊપલી દરિયાવાળી જગ્યા અસલમાં ખારી હોવાથી વેરાન હતી, અને તે આસ્તે આસ્તે દરસાલ વરસાદ પડવાથી સુધરતી અને જેહેર વિનાની યાને મીઠી થતી ગઈ, તેનો એ ઈસારો દિસેછે. હવે નીચે વરસાદ પડવાના બનાવનું જે અલંકારીક વર્ણન છે કે એક હાથ ઊપર વરસાદ ઊપરના મવક્કલ તીર અને બીજા હાથ ઊપર સુકાશ અને ગરમીનો દેવ અપોશ વચ્ચે જોયા લડાઇ ચાલેછે, તે લડાઈનું અલંકારીક વર્ણન તીરયશ્ટ ૨૦–૩૦ પરથી લીધેલું છે.

૩. પછી અપઓશ દેવ ગોળ ખરીવાળા કાળા ઘોડાના રૂપમાં સામે આવ્યો. તેનાથી તીશ્તર એક ફરસંગ દૂર દોડી ગયો. ગભરાટને લીધે તેણે (પોતાને અથવા ઘોડાને) દોડાવ્યો. તીશ્તરે ઓહરમજદ પાસેથી ફતેહ માગી અને ઓહરમજદે કૌવત અને જોર આપ્યું. કારણ કે કહેલું છે કે તીશ્તરે તેજ વખતે દસ નર ઘોડા, દસ નર ઊંટ, અને દસ નર ગોધા, દસ પહાડ, અને દસ નદીનાં જેટલું જોર બહાર પાડ્યું*. તેનાથી અપઓશ દેવ તેના જોરથી ગભરાઇ જઇ† એક ફરસંગ દૂર નાઠો, એટલા માટે, એ સબબને લીધે, 'તિશતરના જોર સાથેનો તીર' એમ લોકો બોલેછે. (એટલે એક ઘણા સરસ ફેકાયલા તીર માટે બોલવું હોયછે તો 'તીશતર યજદના કૌવતથી ફેકાયલો તીર,' એમ કહેવત તરીકે બોલાય છે.)

૪. સેવટે (તીશ્તર) એક બરનીના કદના વાદળ રૂપે દરિયામાંથી તે કામ માટે (એ-ટલે અપોશ દેવને આજેજ કરવા માટે), એમ કહેછે કે, પાણી બાહાર લાવ્યો,‡ અને ઘણી અજબ રીતે ગોધાના માથાના અને માણસના માથાનાં જેટલાં, અને મુઠી જેટલાં મોટાં અને હાથ જેટલાં મોટાં, જેમ મોટાં તેમ વળી નાનાં ટીપામાં તેણે વરસાદ વરસાવ્યો.

---

(૧૦) અવ. [illegible] સં. કુમ્મ ફા. [illegible] એટલે (કુંભારનું) માટીનું વાસણ, બરણી. યુસ્તી એને એક તફાવતનું માપ ગણેછે.

(૧૧) કદાચ અરબી [illegible] એટલે, 'આગેવાની લેનાર, પછી મોટું.' અથવા 'વેહતું' અર્થ પણ થાય. જુઓ પાનું ૩૦ નોટ ૯ "હાથ જેટલા વેહતાં". *સરખાવો તીરયશ્તનો એને મળતો ફકરો ૨૫.

[illegible]

[illegible]

† અથવા તેના જોરથી થાકી જઇ. ફા. [illegible]

‡ યુસ્તી અર્થ કરેછે "કે ત્યાર પછી જોર સાથે દરિયાથી દૂર એક જુગ્મસુધી (તીશતરે અપોશ દેવને હાંકી કાઢયો). એ કામ માટે કહેછે કે તે (તીશતર) પાણી લાવ્યો."

૫. હયન જક વારાન કેર્દારીઅ અસ્પનજરગાક[1] અપવશ શએદા કોખશીત હુમંદ[2] વ આતશ વાઝીશ્ત[3] ગદ હયન સાતુન્ત વ અસ્પનજરગાક મિન જક ગદ મખીતુનશનીઅ ગેરાનતુમ કાલા[4] કર્દ ચેગુન કુનય પવન જક અહૈય પવન વારાન કેરદારીઅ દરાનાએ[5] વ રઓયાક[6] પએતાક.

૬. અવશ હેહુ લેલીઆ વ યુમ પવન જક આઈનીને વારાન કર્દ વ જક વિશ વ જહુરે ખરફુસ્તરાન હયન જમીક ચેહુવુન્ત હુમાક હયન જક મય બરા ગોમીખ્ત વ જક મય શુર બરા ચેહુવુન્ત મેમન હયન જમીક બરા માન્દ મિન જક તોખ્મે ખરફુસ્તરાન હુમાએ હુમયોકસેન્દ.[7]

૭. આખેર વાત જક મય પવન હુમ આઈનીને વદ બુન્દગીઅ એ રે યુમ પવન કોસ્તે કોસ્તે એ જમીક લખ્વાર દાશત વ તર્તી જરેહે મસ ખીરતા સે જરેહે કસ અજશ ચેહુવુન્ત. દો ચશ્મે એ જરેહુ અજશ પએતાક ચેહુવુન્ત હુમંદ અયોક ચગ્યચસ્ત વર વ અયોક સોવૂબર મુનશાન ખાનાન[8] વલ ચશ્મે એ જરેહુ પનુવસ્ત હીકવીમુનેત. અવશ વલ કોસ્તે અપાખ્તર દો રૂદ બરા તાચ્હુત અયોક વલ ખોરાસાન અયોક વલ ખુરવરાન વજલુન્ત હુમંદ અએત અરંગ રૂદ વ વેહુ રૂદ ચેગુન હીમલ્લુનેત આરંગ પવન જક અન્ગુરેત જહાક[9] હન્દ આહુરમજદ દો મય તચેત ફ્રાજ કેશ. જક કોલા દો રૂદ પવન સરે જમીક બરા ગર્દેન્દ વ જરેહુ ફ્રાહોકન્ત લખ્વાર વલ આવ હયન ગોમીજેત.

૮. અમત જક દો રૂદ બરા તચેત મિન હુમ બુન ખાનાન વલ વલ્મનુશાન હુશ્ત દોહુ રૂદે નાવતાક બરા તચેત વ આખેર અવારીક મય હા મિન જક નાવુતાક બરા તચેત હુમંદ વલમનુશાન હુમાક લખ્વાર વલ અરવન્દ રૂદ વ શપીર[10] રૂદ રીજેન્દ મુનશાન ખ્વાપરદારીઅ[11] ગેહાન મિનશ.

---

(૧) વંદીદાદનો [illegible] દેવ જે વાઝીશ્ત અગર તો વીજળી. જે વરસાદના કામને મદદ કરેછે, તેના આડે આવેછે. ફા. [illegible] હમકારાની આફીનનો [illegible]

(૨) ફા. [illegible] ફુછ ઝાંખા કરવો. (૩) અવ. [illegible] ગુરૂજ. સં. ગદા.

(૪) અંદરેનાર [illegible] કલો, પોકાર. (૫) [illegible] એટલે પોકાર કરવો. ફા. [illegible]

(૬) [illegible] એ 'રઓઆદાક'નો બીજી રીતે વંચાએલો શબ્દ છે. પેહેલવીના 'ય' અક્ષરના 'ચ.દ' જે ને મળતો છે. ધાતુ [illegible] સં. રુદ્ = L. rudere = રડવું.

(૭) [illegible] ફા. [illegible] એ શબ્દના ઘણાક અર્થ થાયછે જેમ કે 'જાહેર પડવું; એકઠું થવું; મરી જવું.' ડા. ઊવેસ્ટ 'એકઠું થવું' લેછે. ડા. ધુરતી 'મરી જવું' લેછે.

(૮) અવ. [illegible] સં. ખા ફા. [illegible] ઝરો.

(૯) [illegible] ફા. [illegible] to flow. તે ઉપરથી. 'નાના ઝહરા.'

૫. તે વરસાદ ઊત્પન્ન થવાના કામમાં અસ્પનજરગાક (અને) અપઓશ દેવ સામે થયા, અને આતશ વાજીશત ગુરજ ફેરવતો હતો, અને અસ્પનજરગાક તે ગુરજનો માર ખાવાથી ઘણો મોહોટે બુમ મારતો હતો, જે પ્રમાણે કે હાલમાં પણ વરસાદ ઊત્પન્ન કરવાના કામ (સામે)ના જઘડામાં બુમ અને પોકાર જાહેર છે.

(વરસાદ સાથે જે ગગડાટ અને વીજળીના તોફાન થાય છે તેનો એ ઈસારો છે. તેમાં એક હાથ ઊપર તીશતર અને વાજીસ્ત (હવાની વીજળી) અને બીજા હાથ ઊપર અપઓશ (ગરમી) અને સ્પેનજગર દેવ વચ્ચેની ગોયા લડાઈ થાયછે. ગગડાટનો અવાજ તે પાછલા દેવનો પોકાર છે.)

૬. તેણે (તીશતરે) એ પ્રમાણે દસ રાત અને દાહડા સુધી વરસાદ ઊત્પન્ન કર્યા, અને ખરફસ્તરોનું તે વિખ અને જેહેર, કે જે જમીનમાં હતું, તે સઘળું તે પાણીમાં મળી ગયું, અને તે પાણી ખારૂં થયું, કારણ કે જમીનની અંદર (તે બીઆં), કે જે તે ખરફસ્તરોના તોખમથી હમેશા માલમ પડેછે, તે રહી ગયલાં હતાં.

૭. ત્યારપછી પવને, તે પાણીને, તેજ રીતે, ત્રણ દહાડાની સેવટે, જમીનની બાજુ બાજુએ અટકાવી રાખ્યું અને તેથી ત્રણ મોટા દરિયા (અને) તેવીસ નાના દરિયા ઊત્પન્ન થયા. (વળી) દરિયાના (પાણીના) બે ચશ્મા તેથી ઊત્પન્ન થયા, એક ચએચસ્ત સરોવર, અને બીજો સોવબર, જેના ઝરાઓ દરિયાના ચશ્મા સાથે જોડાયલા છે. અને તેની ઊત્તર બાજુએ બે નદીઓ વહેતી હતી, એક પૂર્વ ભણી અને (બીજી) એક પશ્ચિમ ભણી જતી હતી. અરંગ નદી અને વેહ નદી (નામની એ બે નદીઓ) હતી. જેમ કહેવાયલું છે તેમ, ઓ ઓહુરમજદ ! એ બે નદીઓ આંગળાં જેટલા ઝહરામાંથી બુલંદ તરીકાની વહેછે. (એટલે આંગળાં જેટલા નાના ઝરામાંથી શરૂ થઈ તેનો બુલંદ પ્રવાહ બન્યોછે.) તે બેઊ નદીઓ દુનિયાના છેડાસુધી ફરી વળેછે અને પાછી ફરાહોકન્ત દરિયાના પાણીને મળી જાયછે.

૮. જ્યારે તે બે નદીઓ વેહેછે ત્યારે તેઓનાજ મૂળ ઝહરાઓમાંથી વહાણ ચાલી શકે તેવી ૧૮ નદીઓ તેઓ તરફ વહેછે અને સેવટે તે વહાણ ચાલી શકે તેવા પાણીમાંથી બીજી નદીઓ વહેછે. તે સઘળીઓ પાછી અરવન્દ નદી અને શપીર નદી તરફ વેહેછે કે જેઓથી દુનિયાની આબાદી (થાયછે.)

(૧૦) અંહી 'વેહેરૂદ'નાં 'વેહ' શબ્દને બદલે તેનો સેમટીક ઈમલો 'શપીર' વાપર્યો છે, તેથી 'વેહેરૂદ' ને માટેજ બોલવાની મતલબ છે.

(૧૧) [illegible] અવ. [illegible] ફ. [illegible] ભોરાક.

બાબ ૮.

મદમ અર્દબ ઇ ગનાકમીનોએ લેવતમન જમીક કર્દ.

૧. ચેગુન ગનાક મીનોએ દયન દોબારેસ્ત જમીક બરા ચીનીદ[1] જક ગુહરે કુક દયન જમીક ચેહ્રુન્ત ઇકવીમુનેત. ફર્દુમ અલબોર્જ કુક બાખ્ત[2] આખેર અવારીક કુફ્‌હાનીહા[3] એ માઆને જમીક મેમન ચેગુન અલબોર્જ ફ્રાજ વખ્શીદ હરૂવેસ્પ કુક વલ રોબશ્ને ઇકવીમુનેત હુમંદ મેમન હમાક મીન રીશ્કે[4] અલબોર્જ ફ્રાજ વખ્શીદ હુમંદ[5]. પવન જક જમાન મિન જમીક મદમ સાતુન્ત હુમંદ દરખ્ત હુમાનાક મુન વદ વલ અબ્ર રજાક[6] વલ અજ્જર રૂસ્ત અવ્‌શાન રીશ્ક અયોક દયન દુદ અવીન બરા વદાર્દ પવન હમ બુન્દેશ્નીઅ બરા વીનાર્દ હુમંદ.

૨. આખેર મિન જક જમીક પવન જક શેગુફ્ત ચીનીદન ઇમિહ્લુનેત આર્ઇગ કુકે મસ બન્દે જમીકાન વદર્ગ મયાન દયન કુફ્‌હા રીશ્કે કુફ્‌હા અજ્જર અજપર બરા શેદ્‌કુનન્દ આર્ઇગ પતશ દયન તાજેન્દ અવીન ચેગુન રીશ્કે દરખ્તાન દયન જમીક પદીરેન્દ[7] આન-ગોશીદ[8] એ ખુન દયન રગે મર્દુમાન મુન જુર વલ હમાક તન યહ્‌બુનન્દ.

૩. પવન હમ[9] જવીદ મિન અલબુર્જ પવન હરતદેહ શન્ત હમાક બરા કુક મિન જમીક મદમ રૂસ્ત હુમંદ, મુન[10] પરહીખ્તશને[11] સુદે અનશુતાઆન મિનશ.

બાબ ૯.

૧ અર્દબ લેવતૂમન આવૈર કર્દ જક મુન ખોરક બરા ચેહ્રુન્ત અમોરદદ અમશાસ્પંદ ચેગુનીઅ[12] આવૈર નેફ્રુશમન જક આવૈર ખોઈ ક્રાસ્ત[13] લેવતૂમન મય તીશ્તર ઇનસ્રુન્ત

(૧) [illegible] ફા. [illegible] to pluck, to .swallow. ગરક કરવું, પકડવું. અથવા ફા. [illegible] to glean, pluck ડા. ઉવેસ્ટ 'જુદનીદ' વાંચી તેને 'જુનદીદ'નો ફેરવાયલો કમલો લેખે અને તેને 'જુમ બીદ'નો બીજો આકાર ગણે છે જેનો અર્થ 'હીલવું' થાયછે. બેઉ રીતે લેતાં મતલબ એકજ રહેછે.

(૨) ફા. [illegible] રમવું. તે પરથી અર્થ 'એકદમ બહાર આવવું.'

(૩) અથવા 'કુહાનગાસ' એટલે પહાડોની જગ્યા.

(૪) ફા. [illegible] ઝાડનું મુળ.

(૫) આ ફકરામાં અલબુર્જને માટે જે કહેછે તે સાથે જમ્યાદ યશ્તનો ફકરો ૧ લો સરખાવો [illegible]

(૬) ફા. [illegible] ખીનારી.

(૭) એનો મજદર પતીરફતન ફા. [illegible] જેનો અર્થ જેમ 'કબુલ કરવું' તેમ 'બંધાવવું, દાખલ થવું' પણ થાયછે.

(૮) એ શબ્દ માટે જુઓ બાબ ૬ નોટ ૭.

(૯) 'પવન હમ' એનો પાજંદ કમલો [illegible] છે. પુરઠી પણ એને મળતોજ અર્થ આપેછે.

(૧૦) એક નકલ એ કમલો [illegible] આપેછે તે પુસ્તીનાં 'મિન'ને બદલે દુરસ્ત દિસેછે.

બાબ ૮.

ગનામીનોએ જે ઝગડો જમીન સાથે કર્યો હતો તે બાબત ઉપર.

૧. જ્યારે ગનામીનો ધસી આવ્યો, ત્યારે જમીન ફાટી ગઈ (અથવા જમીનમાં સુરાખ પડ્યો) અને પહાડોનું ગોહર (અથવા મૂળ) જમીનમાં ઉત્પન્ન થયું. પહેલાં અલબુર્જ પહાડ ઉભો થયો અને પછી પૃથ્વીની અધવચના બીજા પહાડોની હારો (ઉભી થઈ), કારણ કે જ્યારે અલબુર્જ પહાડ બહાર ઉગી નિકળ્યો ત્યારે, સઘળા પહાડો હીલચાલમાં પડ્યા, કારણ કે સઘળા (પહાડો) અલબુર્જના મૂળમાંથી ઉગી નિકળ્યા છે. તે વખતે તેઓ જમીનમાંથી, જેમ એક ઝાડ, કે જે વાદળાની ટોચ સુધી અને (જમીનના) છેક નીચલા ભાગ સુધી, ઉગ્યું હોય, તેમ ઉપર નિકળી આવ્યા, અને તેઓનાં મૂળ એક બીજાની અંદર એ પ્રમાણે પસાર થયાં અને તેઓ (સઘળા) એ પ્રમાણે મૂળમાં સાથે ગોઠવાઈ ગયા.

૨. પછી તે જમીન માટે, (જમીનની) તે અજબ ફાટ (અથવા ધ્રુજરી) માટે કહેછે કે એક મોહોટો પહાડ જમીનોનો (જોડી નાખનાર) ગાંઠ* છે. પહાડોની અંદર પાણીના માર્ગો, નીચે પહાડોનાં મૂળો(માં છે). (તે માર્ગો જમીનના) ઉપલા ભાગોને તજી દેછે, કે તેથી તેઓ અંદર વહે, જે પ્રમાણે કે ઝાડોનાં મૂળ જમીનના અંદર પસાર થાયછે, જે પ્રમાણે કે માણસોની રગમાં લોહી (વહેછે) કે જે આખા શરીરને જોર આપેછે.

૩. સામટી રીતે અલબુર્જ સિવાય બીજા સઘળા પહાડો, ૧૮ વર્ષમાં જમીનમાંથી ઉપર ઉગી નિકળ્યા, જેઓથી માણસોને (દુ:ખોનું) ટાળવું (અને) ફાયદા (થયા).

બાબ ૯.

૧. (આહરેમને) ઝાડપાનો સાથે ઝગડો કર્યો તે (તે હતો કે) જ્યારે તેઓ સુકઈ ગયાં.† અમરદાદ અમેશાસ્પંદે, ઝાડપાનોની જાત પોતાની (હોવાને લીધે એટલે પોતે તે ઉપર

(૧૧) અરો ઇમિલો 'પરહીજ્શને' એનો મજ્દર [illegible] છે જેમાં 'હ' પેહેલો આવેછે. જ્યારે આ શબ્દમાં 'ર'ની પછી આવેછે જેમ આપણે તેના ફા. ઇમલા [illegible] માં જોઇએ છે અવ. [illegible] અને પા. ઊવેરઝ "ફ્રહજ્તગાન" લે છે. [illegible] propriety.

(૧૨) ફા. [illegible] હાલત, બાસિયત, જાત. (૧૩) ફા. [illegible] ટાળવું, ધકેલવું.

* ભૂગોળ નવેશો એપ્રમાણે પૂર્વ ગોળાર્ધમાં છેક પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધી એકજ પહાડની હાર લંબાઇમાં ૯૦૦૦ મૈલ ગણેછે. સઘળા પહાડો એમ બાંધી હારની જાણે શાખા છે (એન્ગ્લેન્ડના ફીઝીકલ જીઓગ્રાફી પા. ૭૮).

† અથવા એનો તરજુમો એમ પણ થઈ શકે કે "આહરેમને ઝાડપાનો સાથે ઝગડો કર્યો તે(તે ઝગડો) હતો કે જેઓ સુકાઈ ગયાં હતાં."

નીશ્તર જક આવ[1] પવન હુમાક જમીક બરા વારાનીદ. પવન
૬ આર્વિર બરા રૂસ્ત ચેગુન મુર્દ દયન રોયશુમને મર્દુમાન. દેહ હુજ્વાર
૧ ચોક સર્દે માહિવર[2] ફ્રાજ વખ્શીદ હુમંદ પવન લખ્વાર યખ્રુસુનશ્નીઅ એ દેહ
૨ સર્દે વીમારીઅ ઈ ગનાકમીનોએ વલ દામાન ફ્રાજ કરીનીદ. મિન જક
૩ હુજ્વાર યક સદો બીસ્ત હુજ્વાર સર્દે આર્વિરાન ફ્રાજ વખ્શીદ હુમંદ. મિન
૪ક હુમ તાખ્મે આર્વિરાન વને હરવેસ્પ તાખ્મે ફ્રાજ દાદ, દયન જરેહે ફ્રાલોકન્ત
મદમ રોસ્ત, મુન હુમાક સર્દે એ આર્વિરાન તાખ્મે મીનશ હુમાએ વખ્શીદ, વ
નજદીક વલ જક વને હરવેસ્પ તાખ્મક ગોકર્દ દરખ્ત બરા યહવુન્ત પવન લખ્વાર
યખ્રુસુનશ્નીઅએ જમીન[3] દુશપદ[4]. પુર પરદ્દીખ્તશ્નીઅ ગેહાન મિનશ યેહવુન્ત.

બાબ ૧૦.

મદમ અર્દિબ લેવતમન તોરા અયોક દાત કર્દ.

૧. ચેગુન ફ્રાજ વદર્દ આર્વિર ચીહરક[5] રાએ મિન હુમ અનદામે[6] તોરા પન્જા વ પંજસર્દે[7] ગોતીક દવાજદેહ સર્દે આર્વિરે બએશાજ મિન જમીક ફ્રાજ વખ્શીદ. અવ્રશાન રોશ-ની વ જુર જક તાખ્મીઅ તોરા બુદ. વલ બીના પાયાક અવસ્પાર્દ જક તાખ્મ. પવન રોશનીએ માહ બરા પાલુદ[8], પવન હુમાક ગુને બરા વીરાયસ્ત, વ જાન દયન તન કર્દ. મિન તમમન દો તોરા અયોક જકર[9] વ અયોક વકદ[10] વ આખેર મિન કોલા સર્દેહ દો સદ હફ્તાદ વ દો સર્દે પવન જમીક ફ્રાજ પએતાક યેહવુન્ત હુમંદ. મોર્વીન માનેસ્ત પવન અન્દર્વાએ વ માહીક પવન મય જીવશ્નીઅ.

બાબ ૧૧.

મદમ ચેગુનીઅ એ જમીક.

૧. પવન દીન ઈમલ્લુનેત આઈગ જમીક સી આ સે સર્દે, જક યુમ અમત તીશ્તર વારાન કર્દ, અમતશ જરેહ મિનશ યેહવુન્ત હુમંદ, હુમાક જીનાક નીમ મય ગીરફ્ત,

---

(૧) મુસ્તીમાં એ શબ્દ પછી '૧' છે તેની અગત નથી. બીજી નકલમાં તે નથી.

(૨) મીનોખેરદમાં એ શબ્દ આવેછે ત્યાં સંસ્કૃતમાં નેર્યોસંગ એ શબ્દ માટે મુસ્તનવ શબ્દ વાપરે છે. કોઈ એને 'માહિવર' અથવા 'માહિનર' વાંચી 'નરમાદાનાં જોડાં' અર્થ કરેછે. કોઈ નકલમાં ફા. માં [illegible] એ માટે અર્થ કરેછે.

(૩) ફા. [illegible]   (૪) ફા. [illegible] એક કદરૂપું જાડકું.

(૫) અવ. [illegible] ફા. [illegible] તોખમ.   (૬) અવ. [illegible] શરીરનો ભાગ, સાંધો.

મતફલ હોવાને લીધે) તે ઝાડપાનોનો ઝીણો ઝીણો ભુંકો કર્યો, અને (જે) પાણીને તીશતરે ઊતપન્ન કર્યું હતું તે સાથે તેને ભેળી નાખ્યો અને તીશતરે તે પાણીને સઘળી જમીનપર વરસાવ્યું. (તેથી) સઘળી જમીન ઊપર ઝાડપાનો, જેમ માણસોના માથા ઊપર બાલ (ઊગે), તેમ ઊગી નિકળ્યાં. (એટલે ઝાડોનાં બીજો પાણી સાથ ભેળાઈ જઈ જ્યાં તે પાણી ગયું ત્યાં ઝાડો ઊગી નિકળ્યાં). તે (ઝાડપાનો)માંથી એક મુખ્ય જાતનાં ૧૦૦૦૦ (ઝાડો), ૧૦૦૦૦ જાતની બિમારી, જે ગનામીનોએ પેદાયશમાં ઊતપન્ન કરી હતી, તે દૂર કરવા માટે ઊગી નિકળ્યાં. તે ૧૦૦૦૦ માંથી ૧૨૦૦૦૦ જાતનાં ઝાડો ઊગી નિકળ્યાં. તે ઝાડોનાં તેજ બીજમાંથી હરવેસ્પ તોખમ (એટલે સઘળાં બીજોનું) ઝાડ પેદા કરવામાં આવ્યું, અને તે ફ્રાખકર્ત દરિયામાં ઊગી નિકળ્યું, જેમાંથી સઘળી જાતનાં ઝાડોનાં બી ઊગી નિકળ્યાં, અને હરવેસ્પ તોખમનાં તે ઝાડની આગળ, ગોકર્ન દરખ્તને કદરૂપા બુઢાપાને દૂર રાખવાને માટે ઊતપન્ન કરવામાં આવ્યું. દુનિયાનું (દરેકથી) પુરતી રીતે પરહેજ રેહેવું એથી થયું હતું.

બાબ ૧૦.

(ગનામીનોએ) ગાવ્યોદાદ સાથે જે લડાઈ કીધી તે બાબત પર.

૧. જ્યારે (પેહેલા ઉત્પન્ન કરેલો ગોધો અથવા ગાવ્યોદાદ) ગુજર પામ્યો (ત્યારે), તે ગોધાના ખુદ શરીરના ભાગોમાં ઝાડપાનનું બીજ હોવાને લીધે જમીનમાંથી ૫૫ જાતનાં અનાજો અને ૧૨ જાતનાં દવાઈનાં ઝાડો ઉગી નિકળ્યાં. તેઓની રોશની અને જોર તે ગોધાના તોખમ (ને લીધે) હતાં. તે બીજ માહ પાયા (આસમાન) ને સોંપવામાં આવ્યું. ચંદ્રની રોશનીથી તે સ્વચ્છ થયું, સઘળી રીતે સીગાર પામ્યું અને તનમાં જાન ઉત્પન્ન કર્યો. તેમાંથી બે ગાવ, એક નર અને એક માદા, અને સેવટે દરેક જાતમાંથી બસો ને બોતેર જાત જમીનપર જાહેર થઈ. પક્ષીઓનું રેહવું વાતાવરણમાં અને માછલીઓનું જીવવું પાણીમાં (થયું).

બાબ ૧૧.

જમીનની હાલતની બાબતમાં.

૧ દીનમાં કહેલું છે કે જમીનની ૩૩ જાત છે. તે કહે છે, કે જ્યારે તીશતરે વરસાદ વરસાવ્યો, અને જ્યારે તેમાંથી દરિયા ઉત્પન્ન થયા, ત્યારે, તમામ જમીન

(૭) અવ. [illegible] ફ્રા. [illegible]. (૮) ફ્રા. [illegible] અવ. [illegible] અને [illegible] 'એટલે ઘસવું, ચોળવું' તે પરથી 'આજુ બાજુથી ઘસવું અથવા ચોળવું, એટલે સાફ કરવું.'

(૯) અરબી [illegible] નરુ.

(૧૦) ફ્રા. [illegible] માદા.

પવન હફ્ત પારે બરા ચેહુલુન્ત. પારે હુના ચંદ નીમે મીઆને શશ પારે. પએસાગુન જાક શશ પારે ચન્દ ખ્વનીરસ. અવશ કેશ્વર શમ ખનખુતુનાત વ કશ કશ બરા ચેહુલુન્ત ચેગુન પારે હુના. પવન કોસ્તે ખોરાસાન સવેહ કેશ્વર, ખુરવરાન અર્જેહે કેશ્વર દો પારે. પવન કોસ્તે નીમરૂજ ફ્રદદફ્શ વિદદફ્શ કેશ્વર, દો પારે. પવન કોસ્તે અપાખ્તર વોરૂબરેશ્ત વોરૂજરેશ્ત કેશ્વર દો પારે.(૧) જાક મીઆન ખ્વનીરસ.

૨. વ ખ્વનીરસ જરેહ ચખ્ખુનેત મેમન બાહરી મિન જાક જરેહ ફ્રાખોકર્ત પએસાગુને બરા ગરત. વોરૂબરેશ્ત વોરૂજરેશ્ત કુફે બુલંદ બરા રોસ્ત આઈગશ વદ મિન કેશ્વર વલ કેશ્વર લા તાબાન વજલુન્ત. વ મિન હેનમન હફ્ત કેશ્વર હમાક નીઆકીઅ દયન ખ્વનીરસ વીશ દાદ, વ ગનાકમીનોઅચ વલ ખ્વનીરસ વીશ કરીનીદ જદારીઅ(૨) રાએ જીઅશ અવશ ખદીનુન્ત. મેમન કયાન વ વીરાન દયન ખ્વનીરસ ચહુલુન્ત, વ દીને શપીર મજદયસ્નાન પવન ખ્વનીરસ દાદ, વ આખર વલ અવારીક કેશ્વર ઈદ્રુન્ત. શોશીઆસ દયન ખ્વનીરસ જરહુનાત, મુન ગનાકમીનોએ અકાર વાદુનેત વ રસ્તાખેજ તનેપસીન વાદુનેત.

બાબ ૧૨.

મદમ ચેગુનીઅ એ કુફાન.

૧. ઈમલલુનેત પવન દીન આઈગ ફ્રદુમ કુફ ફ્રરાજ રૂસ્ત હુમંદ પવન હુસ્તાદ શન્ત. અલબુર્જ વલ બુન્દગીઅ હરતશદ શન્ત હમાક રૂસ્ત. દો સદ શન્ત વલ સેતર પાયાક વ દો સદ શન્ત વલ માહ પાયાક, વ દો સદ શન્ત વલ ખુર્શીદ પાયાક, વ દો સદ શન્ત બલ અસર રોશન. ચેગુન અવારીક કુફાન મિન અલબુર્જ રૂસ્ત હુમંદ પવન મર્દ દો હઝાર દો સદ ચેહલ ચહાર. કુફ અએત હુગરે બુલંદ, તીરક અલબુર્જ, ચેકાતે દાઇતીક, વ અર્ઝુર પુસ્ત

---

(૧) આ 'કેશ્વર દો પારે' શબ્દો કોઈ નકલમાં નથી. પાજંદ નકલમાં પણ એ નથી. ડા. ઉવેસ્ટની નકલમાં નથી.

(૨) કોઈ નકલમાં એ શબ્દો જોઈએ છે, જે ડા. ઉવેસ્ટ "સરદાર" વાંચી "સર" ઉપરથી 'સરદારી, ઉપરીપણું' અર્થ કરે છે. પણ પાજંદ નકલપ્રમાણે તે લખનારાઓ એ શબ્દને "સેલીઆં" વાંચી 'બદી' અર્થ કરે છે. એ બીજી રીતે વાંચતા પણ અર્થ બેસે છે. જદારીઅ શબ્દો બંન્ને દુરસ્ત દીસે છે, કારણ કે સ્પેનામીનો અને આહરેમનની પેદાયશો એકમેકને મારવા માટે છે એમ બિનારત આપણને બીજે ઠેકાણે પણ મળે છે, જેમકે આફ્રીને હફ્ત અમેશાસ્પંદમાં, જ્યાં સાતે અમેશાસ્પંદોની પેદાયશને [illegible] આહરેમનની પેદાયશને મારવા માટે પેદા કરેલી જણાવી છે. એ આફ્રીનમી સરૂઆતમાંજ આહરેમનને ઓદાતાલાની પેદાયશને નુકસાન કરવા માટે દેવોને પેદા કરતો જણાયો છે.

[illegible]

અડધો અડધ પાણીમાં ગીરફતાર થઈ હતી, અને તેના સાત ભાગો થયા હતા. તે ભાગો એ પ્રમાણેના, કે (જમીનવાળો) અડધો ભાગ ૬ ભાગોની વચ્ચે આવેલો હતો. તેઓની આજુબાજુ, તે ૬ ભાગોના જેટલો ખનીરથ (નો મુલક આવેલો હતો). તે (ભાગો)ને કેશ્વર નામ આપેલું છે, અને (તેઓ એક બીજાની) બાજુબાજુએ આવ્યા છે, જેમકે (એ) ભાગો એ પ્રમાણે (છે). પૂર્વબાજુએ સવેહ કેશ્વર, અને પશ્ચિમ બાજુએ અર્જેહે કેશ્વર (ના) બે ભાગો. દક્ષિણ બાજુએ ફ્રદદફશ વીદદફશ કેશ્વર (ના) બે ભાગો. ઊત્તરની બાજુએ વોઊરૂ બરેશ્ત વોઊરૂ જરેશ્ત કેશ્વર (ના) બે ભાગો. વચ્ચો વચ્ચમાંનો ખનીરથ.

૨. અને ખનીરથે દરિયો પકડેલો છે (એટલે તેની એક બાજુએ દરિયો આવેલો છે), કારણ કે પેલા ફ્રાહીકન્ત દરિયાનો એક ભાગ તેની આસપાસ ફરી વળેલો છે. વોરૂબરેશ્ત વોરૂજરેશ્ત (આગળ) એક મોટો પહાડ ઊગી નિકળ્યો છે, કે તેથી એક કેશ્વરથી બીજે કેશ્વર જવાઈ શકાય નહીં. અને એ સાત મુલકો કરતાં ખનીરથમાં સઘળી નેકી વધારે ઊત્પન્ન કરેલી છે, અને વળી આહરેમને પણ ખનીરથમાં, તેણે જે કાંઈ (નેક) જોયું તેને નુકસાન કરવા માટે, ઘણું (બૂરૂં) ઊત્પન્ન કર્યું છે. કારણકે કેઆનીઓ અને શહરિયારોને ખનીરથમાં પેદા કરવામાં આવ્યા હતા, અને ભલી મજદયસ્નની દીન ખનીરથમાં બખશવામાં આવી હતી, અને સેવટે (ત્યાંથી) બીજા મુલકોમાં લઈ જવામાં આવી હતી. સોશીઓસ, જે ગનામીનોને વગર કામનો કરશે અને રસ્તાખેજ તનપસીન ઊત્પન્ન કરશે તે ખનીરથમાં જન્મશે.

બાબ ૧૨.

પહાડોની પ્રકૃતિની બાબતપર.

૧. દીનમાં કહેલું છે કે પેહલા ૧૮ વર્ષમાં પહાડો ઊગી નિકળ્યા છે. અલબુર્જ* ૮૦૦ વર્ષની આખેરી સુધી વધ્યા કીધો હતો. ૨૦૦ વર્ષમાં સેતરપાયાક (બેહેશ્તના આસમાન) સુધી, અને ૨૦૦ વર્ષમાં માહ પાયાક સુધી, અને ૨૦૦ વર્ષમાં ખુર્શીદ પાયાક સુધી, અને ૨૦૦ વર્ષમાં અસર રોશની (વાળા બેહેશ્તના આસમાન) સુધી (તે ઊંચે વધ્યા કીધો હતો.) અને અલબુર્જમાંથી બીજા પહાડો, સંખ્યામાં ૨૨૪૪, ઊત્પન્ન થયા છે. તે પહાડો (નીચે

* સઘળા પહાડો ૧૮ વર્ષમાં ઊગી નિકળ્યા છે, તે બાબે જુઓ બાબ ૮ ફ. ૫. જમ્યાદયશ્તમાં પણ કહેછે કે પહેલો પહાડ અલબુર્જ છે. અવસ્તાનો હર બેરેજઐતી તે એ અલબુર્જ પહાડ છે. પણ તે હાલના અલબુર્જ માટેજ વપરાતો નથી, પણ તે પશ્ચિમે એશિઆ માઇનરથી, પૂર્વે હિંદુકુશ અને હિમાલયસુધીની આખી હારને માટે વપરાયલો છે. જુઓ મારી અવસ્તાની જૂગોળ.

વ ઓસીનદુમ કુફ, કુફે હરપાર્સીન મુન કુફે પાર્સ ઈમદ્દલુન્દ, કુફે જરિદય મુન અગેત કુફે માનુશ, કુફે અદરય, કુફે કાફ, કુફે વાદગીસ, કુફે હુશ દાશતાર, કુફે અર્જુરબુમ, કુફે રોશન હુમંદ, કુફે પદશખ્વારગર મુન મદ્દીસ્ત દયન ખ્વારીહ કુફે ચીન કરીતુન્દ, કુફે રઓવંદ, કુફે દાસીપીત બઓર, કુફે કબદ શીકફ્ત, કુફે સીદાક મુર્ઇમંદ, કુફે વદ્દહુમંદ, કુફે સેપન્દયાદ, કુન્દ્રાસ્પ, કુફે અસ્નવંદ કુન્દ્રાસ્પ, કુફે સચદહી, કુફ દયન જઝી દયન કન્દજ મુન ઈમદ્દલુન્દ આઈગ આસાનીહાહુમંદ વ રામશ્ને દાતાર શપિર, બુદે કુફ.

૨. અવૂશાન હોગાને ઈમદ્દલુનમ અલબુર્જ કુફ પર્ઇરામુને દેનમન જમીક વલ આસ્માન પતવસ્ત ઈક્વિમુનેત. પ[1] તીરકે અલબુર્જ જક મુન સેતર માહ ખુર્શીદ પતશ દયન વજ્લુનેત વ પતશ લખ્વાર યાતુનેત. હુગરે[2] બુલંદ જક મુન આપોઅ અર્દ્વિસુર[3] અજશ ફરૂદ જહેદ હજાર ગબ્રા બાલા. ઓસીનદુમ કુફ જક મુન મિન ખુનઆહીન[4] મિન ગોહરે આસ્માન મીઆને જરેહ ફ્રાહોકન્ત અમતશ મય ઈ મિન હુગર પતશ ફરૂદ રીજેદ. ચેકાતે દાઈતીક જક ઈ મિઆને ગેહાન સદ ગબ્રા બાલા મુનશ ચીન્વર પુહર પતશ ઈક્વિમુનેત. રોબાન પવન જક જબનાક હામિમારેન્દ. અલબુર્જ કુફ અર્જુર[5] ચીવક[6] ચેકાતી પવન બબા એ હોશખુ મુનશ હજાર શઓદાઆન દ્વારશિનઅ[7] તેમમન વાહુનેન્દ. હેન્મનય ઈમદ્દલુનેત આઈગ જવીદ મિન અલબુર્જ હરપાર્સીન[8] કુફ મસ અઓત. હરપાર્સીન કુફ કુફે પાર્સ કરીતુન્દ અવશ બુન પવન સીસ્તાન અવશ[9] ચેચશમન પવન ખોજસ્તાન.

---

(૧) અંહી 'પ' ઉપજતો રીતે ભૂલથી દાખલ થયો છે. કદાચ 'વ' નેબદલે ભૂલ થઈ હોય. એ અવસતાનો ... છે. આપણે આગળ કહ્યું તેમ એમાંથી first meridian પસાર થતી ગણાતી. અથવા તો એ શબ્દ 'પદીર' લઈએ તો "અલબુર્જની મોકાબેલ તે પહાડ કે જે" એમ અર્થ થાય. એ પણ 'તએર' પહાડનો ઈશારો છે. અહીં અર્દ્વિસુરને હુકર્યે પહાડમાંથી ૧૦૦૦ માણસ પુર ઉંચાઈથી પડતી જણાવેછે. તે સાથે સરખાવો આવાવસ્તનો એવોજ ફકરો (ફ. ૯૬) "હુકઈરીમ બરેઝો પહમાન મે હય ફજગયઈતે અર્દ્વિસુર અનાહિત હજંઘરઈ બરેશ્ન વીરનામ." જુઓ ઈજ. હા. ૬૫ ફ. ૩ આવાંયશ્ત ફ. ૩ રશ્નેય. ફ. ૨૪. ફરૂવર્દીન ય. ફ. ૬ દાદિસ્તાને દીની બાબ ૯૨ ફ. ૫.

(૨) અવ. [illegible]

(૩) એ ઈમિલો પાછળ એક '1' ફાજલ છે તેનો અગત નથી. અવસ્તાની ઈસ્તિલાહને એમની એમ અંહી લખેલી દિસે છે.

(૪) લોહીનો પથ્થર, એટલે લાલ અથવા માણેક. [illegible] અવ. [illegible] सं. वसा ફા. [illegible] અને અવ. [illegible] सं. अशन् ફા. [illegible]. કોઈ એનો અર્થ 'તીખું લોહું' કરેછે (લોહી જેવું લોહું). એમ લઈએ તો ફા. [illegible] અને [illegible]. મીનોખેરદની સંસ્કૃતમાં નેર્યોસંગ એજ અર્થ લે છે, કારણ ત્યાં (બા. ૯ ફ. ૭) એ શબ્દ આવેછે તેનું સંસ્કૃત તે तीक्ष्ण लोह આપેછે. મા. ઊ. નકલમાં એ ઈમિલાની નીચે [illegible] એમ લખે છે જે દેખાડે છે કે એવો રંગ ભૂરો ગણાતો.

પ્રમાણે) છે. બુર્લંદ હુગર, અલબુર્જનો તીરક, ચેકાતે દાઈતીક, અને અર્જુરની હાર, અને ઓસીનદુમ પહાડ, હર્પાર્સીન પહાડ, જેને પારસનો પહાડ કહેછે, વળી જરીદ પહાડ જે માનુશ પહાડ છે, અઈરચ પહાડ, કાફ પહાડ, વાદગીસ પહાડ, હુશદાસ્તાર પહાડ, અર્જુર બુમ પહાડ, રોશનહુમંદ પહાડ, પદશખ્વારગર પહાડ જે ખ્વારીહ(ના મુલક)માં મોટામાંમોટો (છે અને જેને વળી) ચીન પહાડ કહેછે, રએવંદ પહાડ, દાસીપીન બઘીર પહાડ, કબદ શીકફ્ત પહાડ, સીલાક મુઈમંદ પહાડ, વફ્રહુમંદ પહાડ, સેપન્દયાદ પહાડ, કુન્દ્રાસ્પ અસ્નવંદ કુન્દ્રાસ્પ પહાડ, સચદહી પહાડ, કુન્દજમાંનાં તે (પહાડ) માંનો પહાડ કે જે, કહેછે કે આસાની ભર્યો અને ખુશાળી આપનાર ભલોછે, (અને એ વતરોગે બીજા) નાના પહાડો.

૨. તેઓ માટે હું બીજ્જવાર (એટલે વિગતે) બોલુંછું. અલબુર્જ પહાડ, આ આસપાસ જમીનની આસમાન તરફ જોડાયલો છે. અલબુર્જનો તીરક તે (છે કે), જેમાંથી સેતરા, ચંદ્ર, અને ખુર્શીદ અંદર પસાર થાયછે અને પાછા આવેછે. બુર્લંદ હુગર પહાડ તે છે કે, જેની ઊપરથી અર્દવીસુરના પાણી, એક હજાર માણસપુર ઊંચાઈથી, નીચે કુદી પડે છે. ઓસીનદુમ પહાડ તે કે જે, જ્યારે તેનું પાણી, જે હુગર પહાડમાંથી આવેછે તે તેની ઊપર પડે છે ત્યારે, લાલ અને આસમાનના ગોહર (ના રંગનો બનેલો) છે. અને વોઉરૂકશ દર્યાની વચ્ચે (આવેલો છે). ચેકાત દાઈતીક તે કે જે દુનિયાની વચોવચમાં, સો માણસપુર ઊંચો (આવેલો છે, અને) જેની ઊપર ચીનવદ પુલ આવેલો છે. તે જગ્યાએ (ફરેસતાઓ) રવાનનો શુમાર (એટલે ઈનસાફ) કરે છે. અલબુર્જ પહાડ (ની) અર્જુર (નામની) સાકડી ટોંચ, દોજખના દરવાજા પર આવેલી એક ટોંચ છે, કે જ્યાં હમેશાં દેવો મિજલસ કરેછે. વળી એમ પણ કહે છે કે અલબુર્જ શિવાય હર પાર્સીન પહાડ મોટામાં મોટો છે. હર પાર્સીન પહાડને પારસનો પહાડ કહેછે. તેની શરૂઆત સીસ્તાનમાં છે અને તેનો છેડો ખોજ્જસ્તાનમાં છે.

---

(૫) અવ. [illegible] સ. [illegible] પછી 'સાંકડી ઉંચે આવેલી જગ્યા અથવા ટેકરી.' સરખાવો વં. ૩ ફ. ૭માં [illegible] (૬) ફા. [illegible] પહાડની ટોંચ.

(૭) દોડવું. એ શબ્દ 'દોબારરનીઅ' પણ આવેછે. [illegible] દોડવું અવ. [illegible] સ. [illegible] = (ખરાબ માણસનું) દોડવું. સરખાવો [illegible] (સરોશ હદોખ્ત ફ. ૪) 'દેવોની સાથે મળવાની જગ્યા અથવા મિજલસ. ખેતમાં એ દવારશિનઅ શબ્દ ફકત 'દોડવા' ને અર્થ આવેછે જેમકે 'બરહને દવારશિનઅ' એટલે 'નાગું દોડવું અથવા ફરવું.' (૮) અવ. [illegible] આફ્રીને હફત અમેશાસપંદનો [illegible]

(૯) અરબી [illegible] માથું અથવા છેડો. જેમ ફા. [illegible] એ બેઊ અર્થ વપરાયછે તેમ એ શબ્દ પણ વપરાયછે.

કુકે માનુશ મસ જક કુફ્ મુનશ માનુશચેહુર પતશ બ્વદ. અવારિક કુફ્ ફ્રહસ્ત[1] મિન વલ્મન્શાન રૂસ્ત હુમંદ. ચેગુન હેમલ્સુનેત આઇગ અફ્સારીઅ[2] મતા પએરામુને વલ્મન્શાન સે કુફ્ વીશીસ્ત[3] હક્વિમુનેત. કુકે અર્ઝરચ પવન મિઆને હુમદાન વદ ખ્વારજમ વ મિન કુકે હર્પાર્સીન રૂસ્ત હક્વિમુનેત. કુકે ચીન મુનશ પવન ખોરાસાન પવન વીમંદ[4] તુર્કિસ્તાન વલીચ હર્પાર્સીન પતવસ્ત હક્વિમુનેત.

કુકે કાફ્[5] મિન હમ કુકે હર્પાર્સિન રૂસ્ત હક્વિમુનેત. કુકે હુશ-દાશ્તાર પવન સીસ્તાન. કુકે અર્જુર[6] જક ઈ પવન કોસ્તે અરૂમ. વ પાદશ્ખ્વારગર કુફ્ જક ઈ પવન તપરિસ્તાન વ ગીલાન જક કોસ્તે. રએવન્દ કુફ્ પવન ખોરાસાન મુનશ આતરે બુર્ઝીન પતશ નશેસ્ત. અવશ રએવન્દ હના આઇગ રયોમંદ. વાદગીસ કુફ્ જક[7] ઈ પવન વાદગીસાન વીમંદ જક કોસ્ત પુરૂદાર પુરૂદરખ્ત. બઝીર કુફ્ જક ઈ ફ્રાસીઆવે તુર પવન દરપુશ્તીઅ કર્દ. અવશ જક માન અન્દરૂન કર્દ અવશ લેનૂમન રૂજ[8] શત્રો રામશ્ને પીરૂજ બીવર મતા વ શત્રોસ્તાન મદમ રમીતુન્ત. કુકે કબદ શેકફુત જક પવન પારસ મિન હમ કુકે હર્પાર્સિન.

---

(૧) અવ. [illegible] સં. પ્રથ first. Ger. ferste. (૨) ફા. [illegible] Head stall. લગામનો તે ભાગ કે જે માથાને કબજામાં રાખેછે. તેપરથી 'હકુમત, કબજો.' (૩) યુસ્તી પ્રમાણે 'વીશીસ્તન' ફા. [illegible] એટલે 'એકઠું થવું, પાથરવું.' એ 'વીશીસ્ત' 'શબ્દને' 'વીરા જસ્ત' લઈ 'વીરા'નો અર્થ (ફા. [illegible]) 'ઘણો' કરવો અને 'જસ્તન' એટલે 'પહોંચવું,' એમ લઇ 'મુખ્ય કરી પહોંચ્યા છે,'' એમ અર્થ લેવો. 'પાજંદ. બુનદેહેશમાં [illegible] એમજ વાંચ્યુંછે.

(૪) અવ. [illegible] સરહદ.

(૫) બીજી નકલો અને પાજંદ કેતાબ પણ ઘ 'કફ્' આપેછે 'કાફ્' નહીં.

(૬) એ આગલો 'અર્જુર' જેને અલબુર્જનો અર્જુર કહ્યો છે તેથી જુદો છે. એને આગળ 'અર્જુર બુમ' કરી ઓળખ્યો છે 'જમ્યાદયશ્ટ'ના બે પહાડો નામે [illegible] અને [illegible] એ બે મળી એ બનેલો દિસેછે, એમ ડા. ઉવેસ્ટ કહેછે.

(૭) જમ્યાદયશ્ટનો [illegible]. એના લતાને ઝાડપાનથી ભરેલો કહ્યોછે, તે આજે પણ ખરૂં છે. હાલમાં પણ 'બાદગીસ' ને નામે જણાયલો એ મુલક અફગાનીસ્તાનનો ઘણો ફળદ્રૂપ ભાગ ગણાયછે. હેરાતને મધ્ય એશિઆનો 'બાગ અને અનાજની વખાર' (garden and granary) કહેછે તે એ તેની પડોશમાં આવેલા બાદગીસના મુલકને લીધેછે.

(૮) યુસ્તી 'રોમન રૂજ.' વાંચી એને વિશેષ નામ ગણી અર્થ કરેછે કે "તેણે (અફ્રાસીઆબે) રોમન રૂજ. નામનું ખુશાલી અને ફતેહનું શેહેર અને ૧૦૦૦૦ ગામો અને શેહેરો સ્થાપ્યાં." ડા. ઉવેસ્ટ 'શત્રો રામશને'ને એક શબ્સનું નામ લેછે તે દુરસ્ત દિસેછે. પાજંદ નકલોમાં 'લેનૂમન રૂજ.'ને માટે [illegible] 'હમેરોજ' આપે છે તેમાં 'મીમ'ને ઉવેસ્ટ 'મીમ' 'જમશેદ' લેછે તે ભુલ દિસેછે. એ [illegible] તે ફા. [illegible] ''આજના વખતમાં'' ને માટે દિસેછે.

મીનોચેહેર જનમ્યો હતો.* બીજા પહાડો મુખ્ય કરીને તેઓમાંથી ઊગ્યા હતા. જેમકે કહે છે કે (સઘળા) મુલકોની હકુમત એ ત્રણ પહાડોની આજુબાજુ પથરાયલી છે. (એનો અર્થ એવો દિસેછે કે એ ત્રણ પહાડો નામે અલબુર્જ, હરપારસેન અને માનુશની આસપાસના મુલકોમાં મુખ્ય કરીને ઈરાનનું રાજ્ય ફેલાયલું છે. એ પહાડની આસપાસના મુલકોની સત્તા સઘળા મુલકો ઊપર પથરાઈ હતી. તેજ પ્રમાણે સઘળા પહાડો પણ એજ પહાડોની શાખા જેવા હતા). અઈરચ પહાડ હમદાનથી ખારજમ સુધીની વચમાં આવેલો છે અને હરપાર્સીન પહાડમાંથી ઊગી નિકળ્યો છે. ચીન પહાડ, જે ખોરાસાનમાં તુર્કસ્તાનની સરહદમાં (આવ્યો છે) તે પણ હરપાર્સીન સુધી જોડાયલો છે. કાફનો પહાડ પણ તેજ હરપાર્સીન પહાડમાંથી ઊગી નિકળ્યો છે. હુશદાશ્તાર † પહાડ સીસ્તાનમાં છે. અર્બુર પહાડ તે (છે) કે જે અરૂમની તરફ આવેલો છે. અને પાદશ ખ્વારગર પહાડ તે (છે) કે જે તબરીસ્તાન અને ગીલાનની તે તરફ છે. રએવન્દ પહાડ ખોરાસાનમાં છે, કે જેની ઊપર આદરબુર્જીન (આતશ) ને પરઠ્યો છે.‡ તેને રએવંદ એટલા માટે (કહેછે) કે તે નુરમંદ છે. વાદગીસ પહાડ તે કે જે વાદગીસની સરહદની પેલી બાજુએ લાકડાંથી ભરપૂર અને ઝાડોથી ભરપૂર છે. બકીર પહાડ તે, કે જેપર તુરના અફ્રાસીઆબે કિલ્લો કર્યો હતો. તેણે તે માંહે રેહેઠાણ કીધું હતું અને આપણા વખતમાં ફતેહમંદ શત્રો રામશ્નેએ દસહજાર ગામો અને શહેરો તે ઊપર બાંધ્યાં છે. કબદ શેકફતનો પહાડ તે (છે), કે જે પારસમાં, તેજ હર પાર્સીન પહાડમાંથી (નિકળેલો છે).

---

* મીરખોન્દની રોઝે તુસ સફા પ્રમાણે એરચની એક બાયડી, સેલમ અને તુરથી બીહીને, એરચના મરણ બાદ માનુશ નામના પહાડમાં નાસી ગઈ હતી. તેણીએ ત્યાં એક બેટાનો જન્મ આપ્યો હતો અને તેનું નામ માનુશચેહર અથવા મીનોચેહર આપ્યું હતું.

† એ પહાડ અવસ્તાનો [illegible] પહાડ છે. તે દાદેસ્તાને દીની (બા. ૩૭ ફ. ૨) પરથી દિસેછે, કારણ કે ત્યાં ચેહારમની બામદાદે 'રશ્ને આસ્તાદ'ની બાજ ભરવામાં આવેછે, તેનો સબબ જણાવતાં કહેછે કે આસ્તાદ યજદની ક્ષનુમનમાં 'હોશદાસ્તાર' પહાડને યાદ કરવામાં આવેછે. હવે સીરોજામાં આસ્તાદ યજદની ક્ષનુમનમાં જોઈએ છીએ તો 'ગઈરીમ ઊશિદરેનેમ' એટલે ઊશિદરેન પહાડને યાદ કરેછે. ત્યારે દિસે છે કે દાદિસ્તાનનો હોશદાશ્તાર તે અવસ્તાનો ઉશિદરેન છે.

‡ કોઈ આકાશી ગેબી કુદરતી બનાવથી ઉત્પન્ન થયલો એ આતશ, જે લોહોરાસ્પે પરોલો તે. પેગમ્બર જરથોસ્ત પેહેલાં શાહ ગુશ્તાસ્પ સનમુખ લાવ્યા હતા. શાહગુશ્તાસ્પે જરથોશ્તી દીન કબુલ કરી ત્યારે તે આતશને પેહેલાં એક કામ ચલાઊ આતશકદેહમાં પરઠ્યો. પછી દીન દુશ્મન અરજાસ્પ સાથેની પેહેલી લડાઈથી ફારેગ થઇ, તેમાં મેળવેલી ફતેહની યાદમાં, રએવન્દ પહાડની પુશ્તે વીશ્તાસ્પાન નામની એક ટેકરી ઉપર, સોવર નામના સરોવરની પડોશમાં, "ખાને વીશ્તાસ્પી" નામનું એક બુલંદ આતશકદેહ બાંધી તેમાં તેને જાથુકનો પરઠ્યો. જુઓ મારા "ઈરાની વિષયો" પાનું ૧૬૯.

કુકે સીઆક હુમંદ[1], કુકે વફ્ર હુમંદ[2] વદ જશાને કાવુલ જક ડોરસ્તેહા અજશ રૂસ્ત ઈશ્વિમુનેત વદ ડોસ્તે ચિન. સપેન્દયાત કુકે પવન વર રઅવન્દ. કુન્દ્રાસ્પ[3] કુકે પવન તુસ શત્રો મુનશ વરે સોવબર પવન સર. કુન્દ્રાસ્પ[4] કુકે પવન અર્ઈરાન વેજ. અસ્નવન્દ[5] કુકે પવન આત્રો પાતકાન. રોઈશ્નહુમંદ[6] કુકે જક મુન આવેર પતશ રૂસ્ત ઈશ્વિમુનેત. બુમ[7] કુકે જકી પવન હમાક જનાક શત્રો શત્રો બુમ બુમ અજશ વર્ઝ આવાદાનીઅ પતશ વાદુનન્દ. કબદ શમ વ કબદ મર્દ મિન હમ હેનમેન કુકેહા રૂસ્ત ઈશ્વિમુનેત. કુકે ગનાવદ[8] કુકે અસ્પરૂજ[9] કુકે પાહરગર[10] કુકે દમાવંદ[11] કુકે રાવક કુકે જરીન[12] કુકે ગીસબખ્ત કુકે દાવદ[13] કુકે મીચાન કુકે મર્દ[14] મુન હમાક મિન કુકે હર પાર્સીન રૂસ્ત ઈશ્વિમુનેત. મુનશ અવારિક કુકેહા હુ-શ્મોદ ઈશ્વિમુનેત.

મેમન દાવદ કુકે વસ બાખ્તાન રૂસ્ત ઈશ્વિમુનેત હમ મિન હર પાર્સીન કુકે. દમાવન્દ કુકે જક જઅશ બીવર અસ્પ[15] પતશ બસ્ત ઈશ્વિમુનેત. મિન હમ પાદશ-ખ્વારગર કુકે વસ કુકે કોમીશ કુકે મદ્દ કુર્યાદ કરીતુન્દ જક મુનશ વિશ્તાસ્પ અરજાસ્પ પતશ સેતુકાઈનિદ[16] કુકે મીઆને દસ્ત મિન જક કુકી તેનમન વસેસ્ત[17]

---

(૧) જસ્માદવટ ફ. ૫નો [illegible] (૨) જસ્માદવટનો [illegible] (૩) જસ્માદવટ ફ. ૬નો [illegible]

(૪) એ નામ મા. ફિ. નકલમાં [illegible] 'કુન્દર અસ' છે, જો કે રાહ આતમાં જ્યાં પહાડોનાં નામ દીધાં છે ત્યાં તો 'કુન્દર અસ્પ છે.' પાઝંદ કેતાબોમાં એ એવો નામો મળ્યાં છે. પણ અગલા કુન્દ્રાસ્પથી એને જુદો પાડવા એ નામમાં કંઈ ફરક હોવો જોઈએ. ડા. વેસ્ટ એણે ટેકાણે એ નામ કોન્દાસ વાંચે છે અને એને જસ્માદવટ ફ. ૬નો [illegible] ગણે છે.

(૫) જસ્માદવટનો [illegible]

(૬) જસ્માદવટનો [illegible]

(૭) બીજી નકલો પ્રમાણે એ શબ્દને બદલે ડા. વેસ્ટ [illegible] શબ્દ લે છે. તે 'ફોડપિસ્નુ' એમ અર્થ કરે છે. પણ એ બાબની સેવટે જ્યાં બાકીના પહાડોનું સામાન્ય વર્ણન આવે છે ત્યાં પાછો 'બુમ' શબ્દ આવે છે તેથી અંહીપણ 'બુમ' લેવો દુરસ્ત દિસે છે. કેટલાક પહાડો માટે બારા બોલી રહી એન્તે બાબની સેવટે મુલકે મુલક (બુમ) ના પહાડો માટે સામટો બોલ બોલે છે.

(૮) શાહાનામાનો [illegible] કનાબડ પહાડ, કે જ્યાં ઈરાન અને તુરાનના ચુનંદા ૧૨ સેપાહો લડ્યા હતા. બેજન જે મનીજેહના પ્યારને લીધે અફ્રાસીઆબના બંદમાં પડ્યો હતો તેને છોડવવા રૂસતમ અફ્રાસીઆબને હરાવે છે. ત્યારપછી અફ્રાસીઆબ મોટું લશ્કર એકઠું કરે છે ને લડાઈ કરે છે તેમાં એ બાર પેહેલવાનોની લડાઈ થાય છે. એ એક પહાડ હતો તે નીચલી સતર પરથી દિસે છે.

بیامد چون پیش کنابد رسید ∴ بدان دامن کوه لشکر کشید

Viiller lll, p. 1154.

(૯) શાહાનામાનો اسپروز همی رفت کاوس لشکر فروز ∴ بزد گاه بر پیش کوه اسپروز
Mohl. I, p. 500; rile Ihid l, p.530: IV, 150.

સીઆકહુમંદ પહાડ, અને વફ્હુમંદ પહાડ, તે કે જે કાબુલની પેલી સરહદ અને ચીનની સરહદ ત્યાંસુધી, તે (હરપાર્સીન પહાડ) માંથી ઉગી નિકળ્યા છે. સપેન્દયાત પહાડ રયેવન્દ (પહાડ) ની* ગોફ્રા પાસે છે. કુન્દ્રાસ્પ પહાડ, જેના મથાળા ઊપર સોળબરનું સરોવર (છે) તે, તુસના મુલકમાં (છે). કુન્દ્રાસ્પ પહાડ ઈરાન વેજમાં છે. અસ્નવન્દ પહાડ આત્રોપાતકાનમાં છે. રોઈશન હુમંદ પહાડ તે, કે જેની ઊપર ઝાડપાનો ઊગેલાં છે. મુલકે મુલકના પહાડ તે, કે જે સઘળી જગ્યાએ, શેહેરે શેહેર, મુલકે મુલક (છે.) તેનાથી ખેતી અને આબાદાની (લોકો) કરેછે. ઘણા (પહાડો જૂદાં જૂદાં) નામનાં અને ઘણી સંખ્યામાં એજ પહાડોમાંથી નિકળ્યા છે. ગનાવદ પહાડ, અસપરૂજ પહાડ, પાદરગર પહાડ, દમાવંદ પહાડ, રાવક પહાડ, જરીન પહાડ, ગીસ્ બખ્ત પહાડ, દાવદ પહાડ, મીચીન પહાડ, મર્ક પહાડ, (તે કે) જે સઘળાઓ હરપાર્સીન પહાડમાંથી ઊગી નિકળ્યા છે કે જેમાંથી (નિકળેલા) બીજા પહાડોનાં નામ દેવામાં આવ્યાં છે. કારણકે દાવદ પહાડ પણ હર્ પર્સીન પહાડમાંથીજ ખોરાસ્તાનમાં ઊગી નિકળ્યોછે. દેમાવંદ પહાડ તે કે જેની ઊપર બીવર્ અસ્પ (એટલે જોહાક) ને બાંધ્યોછે. એજ (એટલે ઊપર નામ દીધેલા) પાદશખ્વારગર પહાડમાંથી, કોમીશનો પહાડ, જેને મદો ફર્યાદનો પહાડ કહેછે, અને જેની ઊપર ગુશ્તાસ્પે અર્જાસ્પને હરાવ્યો ત્યાંસુધી મીઆને દશ્તનો પહાડ (છે. તે) તે પહાડમાંથી ત્યાં ભાગી છુટો પડી ગયો હતો. કહેછે કે દીન સંબંધી લડાઈમાં, જ્યારે ઈરાનીઓ થાકી જવા પર હતા, ત્યારે તે પહાડમાંથી તે (ડુંગર) ભાગી છુટો પડ્યો, અને મેદાનની વચ્ચે નીચે આવી પડયો. ઈરાનીઓ તેથી છુટકારો પામ્યા અને તેઓ તેને "મદ વદ ફર્યાદ" (અથવા "મદો ફર્યાદ" એટલે "અમારી મદદે પહોંચ્યો") કહેવા લાગ્યા. (એટલે જ્યારે ગુશ્તાસ્પનું લશ્કર થાકી ગયું હતું, અને તુરાની લશ્કર તે ઊપર હુમલો લાવવાની તૈયારીમાં હતું, ત્યારે કોઈ કુદરતી બનાવથી નજદીકમાં આવેલા એ પહાડમાંથી એક ડુંગરનો કકડો ધસી પડ્યો, જેથી તુરાની અરજાસ્પના લશ્કરનો માર્ગ બંધ થઈ ગયો અને ઈરાનીઓ બચ્યા. તેથી ઈરાનીઓએ

(૧૦) એ ખોરાસાનનો એક પહાડ છે. (૧૧) શાહનામાનો [illegible] જેઊપર જોહાકને ફરેદુને બંધ કીધો હતો.
(૧૨) યુસ્તી પ્રમાણે જદ્રમરાનનો એક પહાડ છે. (૧૩) યુસ્તી એને સુનીઆનાનો પહાડ આંગેછે.
(૧૪) યુસ્તી પ્રમાણે સાકીસ્તાનનો એક પહાડ.
(૧૫) એને મળતીજ ઈબારત આપણને આફ્રીન હફત અમેશાસ્પંદમાં મળેછે કે
[illegible]
(૧૬) ફા. [illegible] નાચાર કરવું, થાકી નાખવું; ગભરાવી નાખવું.
(૧૭) ફા. [illegible] ભાગી જવું.
* યુસ્તી "પર રઓવંદ" એમ વિશેષનામ લેછે.

ઈક્વિમુનેત. ઈમલ્લુન્દ પવન કારિજારે દીન મુન સેતુગીઅ પવન અઈરાનગાન બુદ મિન જક કુફ બરા વસેસ્ત મીઆને દશ્ત ફ્રરૂદ સાતુન્ત. અઈરાનગાન પતશ ગોપ્ત હુમંદ અવશાન મદ વલ ફ્રયીદ કરીતુન્દ. ગનાવદ કુફ પવન હુમ તેમમન પવન પુશ્તે વીશ્તાસ્પાન વલ માને આતરે ગુશ્નસ્પ મીત્રો તીશીઆ ફ્રરસંગ વલ બુર્વરાન.

રાવક બીશન પવન જશાવકદ દેનમન જીનાક અગ્અેત મુન અઅેતુન ઈમલ્લુન્દ જરા-વદ અગ્અેત મુન બીશન અગ્અેત મુન કલાક કરીતુન્દ મિન દેનમન દો કોસ્તે કુફ રાસ મીઆને દજી ફ્રરૂદ હુનારાગ્અ આહંગ તેમમન કર્દ ઈક્વિમુનેત રાગ્અ કલાક દજી કરીતુન્દ દેનમન જીનાક દર સર્દચ બુમ કરીતુન્દ. કુફે અસ્પરૂચ મિન વરે ચગ્અચસ્ત દએસુનેસ્ત પવન પાર્સ. પાહરગર પવન ખોરાસાન. કુફે મેરક[1] પવન લારાન. કુફે જરીન પવન તુર્કસ્તાન. કુફે બખ્તતન પવન સ્પાહાન. અવારીકી મિન દેનમન મર્ક મુન પરવરશ્ને હુમંદ કુફે બુમ બરા અન્ગારેન્દ દયન દીને માજદયસ્નાન બુર્દે કુફે જકે મારે પારે પવન જીનાક રૂસ્ત ઈક્વિમુનેત.

બાબ ૧૩.

મદમ ચેગુનીઅ એ જરેહહા.

૧. ઈમલ્લુનેત પવન દીન આહંગ જરેહ ફ્રરાહોકન્ત પવન કોસ્તે નિમરૂજ કેનારે એ અલબુર્જ સે અચોક દેનમન જમિક ગપસુનેત અઅેતુન જરેહ ફ્રરાહોકન્ત આઈગશ હજાર વર મચ દાશ્ત ઈક્વીમુનેત અઅેતુન ચેગુન ચશ્મેઅ અરેદ્વીઉસુર અગ્અેત મુન ખાનીક વર ઈમલ્લુન્દ.

૨. કોલા વરી રાગ્અ આહંનીને અગ્અેત મુન મસ વ અગ્અેત મુન કસ. અઅેતચ મુન ચન્દ અમત ગશ્રાઈ લેવતમન સોસીઆઈ પવન ગેહલ ચુમ પઅેરામુન બરા ગદેંદ મુન ચેહલુનેત હજાર હફ્રત સદ ફ્રરસંગ મસ.[2] મિન જક આપો પવન ગર્મીઅ વ ખવીતીઅ[3] ચોશદાસર ફ્રરેહ મિન અવારિક આપોહા.[4] કોલા મનદવમ મિન ચશ્મેઅ અરેદ્વીઉસુર હમાગ્અ તચેત.[5]

(૧) ડા. ઊવેસ્ટ અેન લારીસ્તાનનો 'મેખીના' પહાડ ધારેછે.

(૨) અર્દવિસુર નીઆએશમાં પણ તેના કોઈક ગુણ માટે એમજ કહેલછે. (આવાં ય. ક. ૪)
[illegible]

(૩) ફા. ખુર્ક લીલોતરી ભર્યું અનાજ; લીલોતરી, તાજગી, સરદી.

એ પહાડનું નામ મદો ફ્ર્યાદ (અમારી મદદે પહોંચનાર) આપ્યું. એ ફતેહની યાદમાં ગુરતાસ્પે 'પુશ્તે વીશ્તાસ્પાન' નામની ટેકરી ઊપર "ખાને વીસ્તાસ્પી"ના મકાનમાં આદર બુર્ઝીન આતશ સ્થાપ્યો.)

ગનાવદ પહાડ પણ ત્યાંજ 'પુશ્તે વીશ્તાસ્પ' (નામની ટેકરી) ઊપર, 'આદરબુર્ઝીન મેહેર' (નામના આતશ)ના મકાન આગળ પશ્ચિમ તરફ નવ ફરસંગ (દૂર આવેલો છે).

રાવક બીશન જરાવકદમાં છે. કેટલાકો છે જેઓ એ જગ્યાને જરાવદ એ પ્રમાણે કહે-છે, કેટલાકો છે જેઓ બીશન, (અને) કેટલાકો છે જેઓ કલાક કહેછે. આ પહાડની બેઊ બાજુએથી રસ્તો એક કિલ્લાની વચમાંથી નીચે (જાયછે). એ સબબને લીધે. એટલે કે ત્યાં તે બનાવેલો છે તેને લીધે, કલાકને એક કિલ્લો કહેછે. એ જગ્યા વળી સર્ક મુલકમાં (આવેલી) કહેછે. અસ્પરૂચ પહાડ ચએચસ્ત સરોવરથી પારસસુધીમાં લંબાવેલો છે. પાદુરગર ખોરાસાનમાં (છે). મરકનો પહાડ લારાનમાં (છે). જરિન પહાડ તુર્કસ્તાનમાં છે. બખ્તતન પહાડ ઇસ્પહાનમાં (છે). આ (ઊપલી) ગણત્રિ, જે મુલકેમુલકના (લુમ) પરવરશી આપનાર પહાડોની ગણત્રિ કરેછે, તે ઊપરાંત માજદયસ્નની દીન (નાં પુસ્તકો) માં બીજા નાના પહાડો છે, કે જે કટકે કટકે (જુદી જુદી) જગ્યાઓમાં ઊગેલા છે.

બાબ ૧૩.

દરિયાઓની પ્રકૃતિ બાબે.

૧. દીનમાં કહેછે કે ફરાહોકન્ત દર્યો અલબુર્ઝના કિનારાપર દક્ષિણ બાજુએ આ જમીનનો ત્રીજો ભાગ રોકેછે. એ પ્રમાણે ત્યારે ફરાહોકન્ત દરિયો તે છે કે જે હજાર સરોવરોનું પાણી ધરાવેછે. એ પ્રમાણે ત્યારે તે અર્દવીસુરના ચશ્માની માફક છે કે જેને (લોકો) સરોવરનું મૂળ કહેછે.

૨. દરેક સરોવરની જાત છે જે મોટાં હોય છે અને નાનાં હોયછે (એટલે સઘળાં સરોવરો જુદી જુદી જાતનાં મોટાં કે નાનાં હોય છે). વળી કેટલાંક એવાં (મોટાં) હોયછે કે એક ઘોડા સાથેનો શખસ તેની આસપાસ ચાલીસ દહાડામાં ફરી શકે, (એટલે કે) જે ૧૭૦૦ ફરસંગ મોટાં છે. તે પાણીથી શું ગરમીમાં કે સરદીમાં બીજાં પાણીઓ કરતાં વધારે પવિત્રાઈ (મળેછે.) (એટલે અર્દ્વિસૂરના ચશ્માની માફક સરોવરનાં પાણી, એકસરખી રીતે ગરમીમાં અને ઠંડીમાં, બીજાં પાણીઓ કરતાં વધારે પવિત્રાઈ આપનાર છે). અર્દવીસુરના મૂળ ચશ્મામાંથી સઘળી ચીજ વહેછે.

---

(૪) સરખાવો અર્દ્વિસૂર નીઆબ્અેશરાનો ફકરો આવાં ૫. ફ. ૫.
[illegible]

(૫) સરખાવો આવાં ૫. ફ. ૬.
[illegible]

૩. વલ નિમ રૂજ કુકે અલબુર્જ તેમમન સદ હજાર નાવીગે[1] જરીનકર્દ હકિવમુનેત. જક મય પવન ગર્મીઅ વ ચીહુરીઅ[2] પવન નાવિગે મહમ વલ જક હુગરે બુલંદ વજ્લુનેત, પવન બાલિસ્તે જક કુકુ વરી અઅેત દયન જક વર રીજેત, યોશ્દાસ્ર બરા યેહ્લુનેત, પવન જવીદ નાવીગે જરીન લપ્વાર યાતુનેત. પવન હજાર ગશ્રા બાલા મિન જક નાવીગે તાકી[3] શુદાખ્તે[4] જરીન ફ્રાજ વલ કુકે ઓસી નદુમ્બ જાહ્દ મીઆને જરેહ ફ્રાહોકન્ત, મિન તેમમન બાહરી[5] યોશ્દાસીઅ એ જરેહ રાએ ફ્રાજ વલ જરેહ રીજેત. બાહરી પવન હમાક દેનમન જમીક પવન નીમ્બા[6] પશીનજેદ[7], વ હમાક દેહરનીઅએ આહરમજદ બઅશાજ્જઅ મિનશ તખ્તુનન્દ વ પુરશ્રીએ અન્દરવાએ બરા જકૂતલુનેત.

૪. જરેહે સુર સે હુમંદ માહેવર, બીસ્તો સે અઅેત કસ. જક સે માહેવર અયોક પુતીક વ અયોક કમરૂદ વ અયોક સીહબુન. મિન કોલા સે પુતીક મસ, મુન પીર[8] હુગાર પતશ હુમ કોસ્તે જરેહે ફ્રાહોકન્ત. વલ જરેહે ફ્રાહોકન્ત પતવસ્ત હકિવમુનેત. મીઆને દેનમન જરેહ ફ્રાહોકન્ત જક પુતીક પહ્લુકીઅ[9] જરેહ યખ્બુનેત મુન વરે સત્વીસ કરિતુન્દ[10].

૫. સેતુરી[11] સુરી ગંદગીઅ મિન જરેહે પુતીક વલ જરેહે ફ્રાહોકન્ત કામેત વજ્લુનતન, પવન વાતે રબા વ બુલન્દ મિન જક વરે સત્વસ લપ્વાર મખીતુનેત ગન્દક. બરા મેમન દકીઆ વ રોશન દયન વલ ફ્રાહોકન્ત ચશ્મેએ અરેદ્રીઉસુર વજ્લુનેત, જક દેદીગર લપ્વાર વલ પુતીક રીજેત. બન્દે દેનમન જરેહ વલ માહ વાત પતવસ્ત હક્વીમુનેત. પવન અકુબ્બયરને વ કાહરને લપ્વાર સાતુનેત ફ્રૂદ વજ્લુનેત મેમનશ ગેહેરનીઅ[12]. બન્દશે વરે સત્વેસ વલ સત્વેસ સેતારે અસ્રુનરત[13] હક્વીમુનેત મુનશ જરેહે કોસ્તે નિમરૂજ દયન પનાહીઅ અવીન ચેગુન હફ્તોરિન્ગ વલ કોસ્તે અપાખતર દયન પનાહીઅ.

---

(૧) અવ. [illegible] સં. [illegible] ફા. [illegible] વહેતું પાણી, નેહેર. (૨) અવ. [illegible] દેખાતું; દેખાતું સ્વચ્છ રૂપ. (૩) ફ. [illegible] twig શાખા. (૪) ફા. [illegible] પ્રવાહી થયલો; સ્વચ્છ થયલો. (૫) ફા. [illegible] (૬) અવ. [illegible] એટલે ભીનું થવું. (૭) ફા. [illegible] એટલે છાંટવું અવ. [illegible] અને [illegible] સિંચવાનું કરવું.

(૮) કોઈ નકલ (એમ. આંતાવા) એમ શબ્દ [illegible] આપેછે જે ફા. [illegible] અવ. [illegible] છે, અને જેનો અર્થ ભરપૂર થાયછે. નદીમાં પાણીનું 'પૂર' થાયછે એમ હજુ પણ ભરતીને માટે બોલાયછે. [illegible] એમ અરબી [illegible] દીસેછે.

(૯) ફા. [illegible] પેહેલુ, બાજુ.

(૧૦) શરૂઆતના ભાગનો એમ પણ અર્થ થાય કે "આએ ફ્રાહોકન્ત દરિયા અને તે પુતીકની વચ્ચેના બાજુ એક દરિયો પસરેછે."

૩. અલબુર્જ પહાડની દક્ષિણે સો હજાર સોનેરી નેહેરો બનેલીછે. તે ગરમી અને સફાઈ સાથેનું પાણી તે નેહેરમાંથી તે બુલંદ હુકર્યે (પહાડ) ઊપર જાયછે. તે પહાડની ટોંચ ઊપર એક સરોવર છે, તે સરોવરમાં તે વહેછે, પાક થાયછે, અને બીજી સોનેરી નેહેરમારફતે પાછું જાયછે. હજાર માણસ પૂરની ઊંચાઇએ તે નેહેરમાંથી એક સ્વચ્છ થયલી સોનેરી (પાણીની) શાખા ફરાહોકન્ત દરિયાની વચ્ચેના આસીનદુમ પહાડપર ચડેછે. ત્યાંથી એક ભાગ દરિયાને પવિત્ર કરવાને માટે દરિયા તરફ વહેછે. એક ભાગ આ સર્વ જમીન ઊપર ભીનાશથી છટકાવ કરેછે અને આહુરમજદની સઘળી પેદાયશ તેનાથી તનદુરસ્તી મેળવેછે અને તે હવાના સુકાશને મારી નાખેછે.

૪. ખારા દરિયા ત્રણ મુખ્ય છે, અને ત્રેવીસ નાના છે. તે ત્રણ મુખ્યમાં, એક પુતીક અને એક કમરૂદ અને એક સાહીબુન (છે). સઘળા ત્રણમાં પુતીક મોટો છે, જેમાં ફરાહોકન્ત દરિયાની બાજુએ ભરતી ઓટ (થાય છે). તે ફરાહોકન્ત દરિયાની સાથે જોડાયલો છે. એ ફરાહોકન્ત દરિયાની વચ્ચે તે પુઈતીકની બાજુએ એક દરિયો ધરાવેછે, જેને સતૂવસ વર કહેછે.

૫. એક મજબુત ખારી ગંધ પુતીક દરિયા તરફથી ફરાહોકન્ત દરિયા તરફ જવાને ઇચ્છેછે. (પણ તે) સતવસ વર, તે તરફથી એક મોટા અને બુલંદ પવન મારફતે તે ગંધને પાછી હાંકી કાડે છે. જેની કાંઈ પાક અને રોશન (હોયછે તે) ફરાહોકન્ત તરફ અને અર્દવીસુરના ચશ્મા તરફ જાયછે અને તે પાછું બીજી વખત પુઇતીક તરફ વહેછે. આ દરિયાનો સંબંધ ચાંદ (અને) પવન સાથે જોડાયલો છે. વધારા ઘટાડાથી તે પાછો જાયછે અને નીચે આવેછે તે તેના ફરવાને લીધે છે.

(એ દરિયામાં થતી ભરતીઓટનો ઈસારો છે કે મહતાબની અસર પ્રમાણે દરિયામાં પાણી વધારો પામી ભરતી થાયછે અને ઘટાડો પામી ઓટ થાયછે. પવનને પણ પાણીના વધારા સાથે થોડોક સંબંધ છે. તોફાની પવનો કિનારાપર ભરતીનું જોર વધારે છે.)

સતવસ વરનો સંબંધ પણ સતવસ સેતારા સાથે જોડાયલો છે, કે જેની પનાહમાં દક્ષિણ તરફના દરિયાઓ (છે) કે જે પ્રમાણે હફતોરંગની પનાહમાં ઉત્તર તરફના (દરિયાઓ છે).

---

(૧૧) ફા. استوار strong.

(૧૨) એ ફકરામાં 'બન્દ' શબ્દ છે તેને 'બુઈ' વાંચી શકાય અને "માહ વાત" શબ્દોને બદલે કોઈક નકલ (એ. આંતી આના) "મી આને વાત" આપેછે. એમ હોય એ તો એ ફકરાનો અર્થ નીચે પ્રમાણે છે. "એ દરિયાનો વાસ પવનના માધનસાથે સંબંધ ધરાવેછે. (તે પવનનાં) વધારા ઘટાડા પ્રમાણે વાસ પાછો આવેછે યા નીચે બેસી જાયછે. તેનો સબબ (પવનનું) ફરવું છે."

(૧૩) [illegible] અથવા [illegible] વાંચવું. અરબી [illegible]

૬. પિર હોગાર રાએ ઇમહ્લુનેત આઇગ મિન રવીને બીના કોલા[1] ગાસી દો વાત હુમાએ વજેત, મુનશ માનેસ્ત દયન વરે સતવેસ. અયોક ફ્રૂદ આહુન્ગ વ અયોક લાશા આહુન્ગ કરીતુન્દ. અમત જકે લાલા આહુન્ગ વજેત પિર વ અમત જકે ફ્રૂત આહુન્ગ વજેત હોગાર યેહવુનેત. પવન અવારિક જરેહા મિન જક ચેગુનીઅ વ ગેદિરનીઅ માહ પતશ લવેત, પીર હોગાર લા યેહવુનેત.

૭. જરેહ કમરૂદ જક ઇ પવન અપાખ્તર પવન તપરિસ્તાન વદારેન્દ. જકે સહીબુન પવન અરૂમ.

૮. મિન જરેહા એ કસ જક ઇ નીરતુમ[2] જરેહ કેઆનસી ચેગુન પવન સીસ્તાન. ફ્રદુમ ખરફ્રરતર માર વ વજગ દયન લા યેહવુન્ત. મય શીરીન અવારીકચ જરેહા. હેદીગર સુર પવન નજહેસ્ત ગન્દગીઅ રાએ વદ અયોક ફ્રરસંગ વલ નજદીક લા તોબાન વજ્લુન્તન. હુન્દ હુન્દ પવન જનરનીઅએ વાતે ગર્મ જક ગન્દગીઅ વ સુરીઅ. અમત ફ્રીકન્ત યેહવુનેત શીરીન લખ્વાર યેહવુનેત. (ચુસ્ટીમાં અંહી બીજો થોડોક ભાગ છે તે દેખઈતી રીતે નદીની બાબતનો છે માટે તે તેના બાબમાં લઇશું).

બાબ ૧૪.

મદમ ચેગુનીઅ એ ગોસ્પન્દાન પંજ આઇનીને.

૧. ઈમહ્લુનેત પવન દીન આઇગ અમત તોરાએ અયોકદાદ બરા વદદે નેમમન આઇગ મજગ[3] બરા મદ જુર્તાક લખ્વાર રૂસ્ત પન્જદહ વ પન્જ સર્દે દવાજદે સર્દે એરાવિરે બએશાજ રૂસ્ત. ચેગુન ઈમહ્લુનેત આઇગ મિન મજગ[4] દામે જવીદ જવીદ કોલા મનદવમી મુન પવન મજગ મેહમાન. મિન સરૂવ[5] માવે[6] મિન વીનીક[7] ગન્દનાક[8] મિન પુન

(૧) ફા. [illegible] ધારણા, મરજી, હાર, બાજુ.

(૨) ડા. ઊવેસ્ટ ફા. [illegible] નિશત એટલે તંદુરસ્ત સાથે સરખાવી wholesome અર્થ કરેછે પણ એ દરિયાનું જે વર્ણન અહીં આપ્યું છે તે પ્રમાણે તે દુરસ્ત દિસતું નથી. ડા. 'પુસ્તી સર્વથી નાનો' અર્થ કરેછે પણ તે કયા શબ્દ સાથે તેને સરખાવેછે તે કહેતો નથી. એને ફા. [illegible] નશત સાથે સરખાવવો દુરસ્ત દિસેછે જેનો અર્થ ruined, withered, થાયછે. એમના વર્ણન પ્રમાણે એ અર્થ દુરસ્ત દિસેછે.

(૩) અવ. [illegible] ફા. [illegible] સં. मज्जन्.

(૪) [illegible] એ ઇમિલાને પાજંદ નકલો, અને બીજી નકલો છેલ્લા અક્ષરપર 'દ' ની નિશાની મુકી 'મજદ' વાંચેછે અને 'અહુરમજદ' ને માટેનો એ શબ્દ ગણેછે. એમ લેતાં પણ અર્થ થઇ શકેછે કે "જુદી જુદી પેદાયશ અહુરમજદથી છે." પણ 'અહુરમજદ' ને માટે 'મજદ' ઇમિલો ક્વચીતજ જોવામાં આવેછે. તેથી મજગ લેવો દુરસ્ત દિસે છે.

(૫) અવ. [illegible] ફા. [illegible] Ceros, જેમ rhinoceros માં.

૬. ભરતીઓટ માટે કહેછે કે ચંદ્રની આગળથી સર્વે જગ્યાએ બે પવન ફુંકેછે કે જેઓનું રહેઠાણ સતવસ વરમાં છે. એકને નીચલી બાજુનો અને એકને ઊપલી બાજુનો (પવન) કહેછે. જ્યારે તે ઊપલી બાજુનો (પવન) ફુંકેછે (ત્યારે) ભરતી અને જ્યારે તે નીચલી બાજુનો ફુંકેછે (ત્યારે) ઓટ થાય છે. બીજા દરિયાઓમાં આવી પ્રકૃતિ અને ચંદ્રનું ફરવું નથી હોતું તેથી ભરતી ઓટ થતી નથી. (એ ઉત્તર તરફના ન્હાના દરિયાઓ જેને inland seas કહેછે તેને માટે છે કે તેમાં ભરતીઓટ થતી નથી.)

૭. કમરૂદનો દરિયો તે કે જે ઊત્તર તરફ તબરીસ્તાનમાં (લેકો) પસાર કરેછે. સહીબુનનો (દરિયો) અરૂનમાં (છે).

૮. ન્હાના દરિયાઓમાં, સૌથી ખરાબ દરિયો, કેઆનસી છે જે સીસ્તાનમાં છે. પેહેલાં ખરફસ્તર સાપ અને દેડકા તેમાં રહેતા હતા નહીં. વળી બીજા દરિયાનાં પાણી તેનાથી મીઠાં છે.* બીજું એ કે તે ખારો (દરિયો છે). ઘણી નજદીકીમાં ગંધકીને લીધે એક ફરસંગ નજદીક (પણ) જવાઈ શકાય નહીં. ગર્મ પવન મારવાથી (એટલે જોરાબંદ ફુકવાથી) એટલી બધી ગન્દગી અને ખારાશ (છે). (એ Dead sea જેવા ઊતરના દરિયાઓનો ઈસારો છે). જ્યારે ફ્રેશોકર્ત થશે ત્યારે (તેનાં પાણી) પાછાં મીઠાં થશે.

બાબ ૧૪.

પાંચ જાતના ગોસ્પન્દોની પ્રકૃતિબાબે.

૧. દીનમાં કહેલું છે કે, જ્યારે ગાવયોકદાદ હક થયો, ત્યારે ત્યાં, કે જ્યાં તેનું મગજ નિકળી પડ્યું, ત્યાં પંચાવન જાતનાં અનાજો ઊગી નિકળ્યાં, (અને) બાર જાતનાં તનદુરસ્તી આપનારા રોપાઓ ઊગી નિકળ્યા. જેમ કહેલું છે તેમ (તે) મગજમાંથી જૂદી જૂદી પેદાયશ, દરેક ચીજ કે જે તે મગજમાં રહેલી હતી (તે ઊત્પન્ન થઈ). શિંગડાંમાંથી મેવો, નાકમાંથી ગાજર, લોહીમાંથી દરાખના ઝુમખા (બન્યા છે) કે જેમાંથી શરાબ બનાવે છે. એને લીધે શરાબ લોહીથી વધે છે.†

---

(૬) ૪૭૮ યુસ્તી 'મીકુન્ગ' વાંચી એનો અર્થ મેવો કરે છે. પાજંદ નકલ અને બીજી નકલ એને 'માવ' વાંચેછે. એ. આંતીયાની એક નકલ એ ફમિશા બરાબર ૪૭૮ 'મીવ' આપેછે. ડા. ઊવેસ્ટ 'મીન્ગુક' વાંચેછે ને 'વટાણા' અર્થ કરેછે. તે ત્યારે ફા. ... ને મળતો છે. ગુજરાતી તરજુમામાં પણ 'ચણા' તરીકે એમેવોજ અર્થ કરેલ છે.

(૭) ફા. ... (૮) ફા. ... a leek જે 'કુવાર'ની જાતનો એક છોડવો છે, જેને ગુજરાતી તરજુમામાં ગાજર કહ્યાછે.

* યુસ્તી અને ઊવેસ્ટ પ્રમાણે "તેનાં પાણી બીજા દરિયાઓથી મીઠાં છે."

† (અંહી કહેવાની મતલબ એ દિસેછે કે લોહીનો શરાબથી વધારો થાય છે.) 'પવન અશા બુન' એમ ઈબારત વધારે દુરસ્ત દિસેછે.

કતુકે[1] રજ[2] મુન અસ અજશ વાદુનેન્દ હના રાએ અસ પવન બુન અફુજ્વએત મિન સુશ[3] સેપન્દાન[4] મિન મીઆને સર[5] આવીશન[6] લબ્વાર યબ્સુનશ્નીઅ ગન્દગીઅ અવારીક અયોક અયોક ચેગુન પવન અવસ્તા પએતાક.

૨. શૌસરે[7] તોરા મદમ વલ માહાપાયાક બોર્દ તેમમન બરા પાલુહ ગોસ્પન્દ પુર સર્દે ફ્રાજ બરેહુનીદ. ફ્રદુમ હો તોરા અયોક જક વ અયોક વકદ વ આખેર મિન કોલા સર્દે ઈ જુફ્તી[8] દયન જમીક શદકુન્ત. હાસરી મુન અઈ ફ્રસંગ હુમાનાક પવન અર્ઇરાનવેજ પએ-તાક બુદ. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ નકદીએ[9] તોરા રાએ હોબાર યહબુન્ત અયોક બાર પવન તોરા વ અયોક બાર પવન ગોસ્પન્દે પૂર સર્દે.

૩. હજાર યુમ શપાન વલ્મનશાન અબુતાર બુદ હુમદ. અવશાન નજદેસ્ત મય વ આખેર ઓર્વર વશતમુન્ત. મિનશ આખેર સે કર્દે[10] ગોસ્પન્દ ફ્રાજ બરેહુનીદ. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ નજદેસ્ત બુજ[11] વ મીશ[12] વ આખેર ગમલા[13] વ ખોક[14] વ આખેર સુસીઆ વ ખમરા[15] મેમનશ ફ્રદુમ યહબુન્ત ચરાક–અર્જાનીક[16] જક કુન પવન રાએ[17] દાશ્ત હકવીમુનેત હેદીગર યહબુન્ત જક ઈ ગીરીસચી[18] અએત ફ્રાખુ રફતાર[19] વ અન્દક વલ વલ્મનશાન લા-યદ્મન આમુખ્ત સેદીગર દાદ આવી બુની[20].

૪. ચેગુન આઈનીને ફ્રદુમ આઈનીને જક ઈ ચકાફુત[21]–પાય ચરાક–અર્જાનિક મુન મિન વલ્મનશાન ગમલા મસ[22] મિન સોસીઆ કસ નોક જદે.

---

(૧) ફા. ککد 'ઘર' એટલે 'જુમએ' 'જથ્થા.' (૨) ફા. رز દરાખ. (૩) ફા. شش દમ લેવાની રગ (૪) ફા. سپند wild rue. (૫) પાજંદ નકલ અને બીજી નકલ એમ વાંચેછે. યુસ્તી 'જીગર' વાંચેછે. ઊંવેસ્ટ 'દેલ' વાંચેછે.

(૬) ફા. ورنو અથવા ورنوی Wild marjoram.

(૭) અવ. [illegible] સં. ક્ષુર = ખો, મની. ધાતુ—સં. ક્ષુર L. Cudere ફા. شکستن ભીજવવું, બી નાખવું. ફા. شکوفه આ ધાતુ પરથીજ છે.

(૮) અવ. [illegible] સં. युक्ति ફા. جفت. પેહેલવી જુફ્તિમાં 'ભ' છે તે ફા. جفت માં 'ફ' થઈ ગયોછે. એમ કેટલીક વાર બનેછે. જેમકે 'તાખ્તન' ને 'તાફતન' 'નાખ' ને 'નાફ.' એ શબ્દને કોઈ 'દવાદ' વાંચેછે અને એને 'દો' ઊપરથી ગણી 'જોડકુ' અર્થ કરેછે. અવ. 'યઅાકૃતિ' સાથ સરખાવતાં તેને [illegible] युज એટલે 'જોડવું' એ ધાતુપરથી લેવો.

(૯) અરબી نقد (૧૦) ફા. کرد અવ. ધાતુ [illegible] સ. कर्त् *L.* Curtare tu out કાપવું; કાપીને ભાગ કરેલા.

(૧૧) અવ. [illegible] સં. बुक्क બકરો Fr. Boue, Ger. Bock ફા. بز

(૧૨) અવ. [illegible] સં. मेष ફા. میش (૧૩) અરબી جمل (૧૪) ફા. خوک (૧૫) અરબી حمار

(૧૬) ફા. جرا. "ચરાક અર્જાની" એટલે 'ચરવા લાયક' ચરનારાં (પ્રાણીઓ).

(૧૭) [illegible] ફા. راه ને બદલે. યુસ્તી એમ લેછે. પણ ડા. ઊવેસ્ટ એ શબ્દને 'જાઈ' ફા. جای એટલે ખીન વાંચેછે અને અર્થ કરેછે કે "તેઓને હાલ ખીનમાં રાખ્યાછે."

ફેફસાંમાંથી સેપન્દ પાલો, માથાના વચલા ભાગમાંથી ગંધકી દૂર રાખવા માટેનો આવીશન પાલો, અને બીજા એક પછી એક (પાલાઓ) જેમ અવસ્તામાં જણાવેલા છે (તેમ ઉત્પન્ન થયા.)

૨. તે બળદનું બીજ માહા પાયાક ઉપર લઈ જવામાં આવ્યું. ત્યાં તે સ્વચ્છ થયું અને તેણે પુષ્કળ જાતનાં ગોસ્પન્દો પેદા કીધાં. પેહેલાં બે બળદ, એક નર અને એક માદા, અને આખરે સઘળી જાતનાં એકેક જોડકાં (નાં બીજ) જમીનમાં છોડવામાં આવ્યાં. ઈરાન વેજમાં તેઓ એક હાસર, કે જે એક ફરસંગ બરાબર છે, ત્યાં સુધી તેઓ જાહેર થયાં હતાં, કારણ કે કહેલું છે કે, બળદના હિમતિપણાને લીધે, તેને બે વખત પેદા કર્યો, એક વખત બળદ તરીકે અને એક વખત પુષ્કળ જાતનાં ગોસપન્દ તરીકે.

૩. એક હજાર દિવસ અને રાતસુધી તેઓ વગર ખોરાકે હતાં. તેઓએ પેહેલાં પાણી અને (પીધું) અને પછી ભાજીપાલો ખાધો. સેવટે તેમાંથી ત્રણ વર્ગના ગોસપંદો પેદા કર્યા જેમકે કહેછે કે પેહેલાં બકરાં અને મેંઢાં અને પછી ઉંટ અને ડુકર અને પછી ઘોડા અને ગધેડાં (પેદા કર્યા). કારણ કે પેહેલવેહેલાં ચરન્દાં (જાનવરો) પેદા કર્યા. તેઓને હાલ રસ્તા માટે રાખ્યાં છે. (એટલે માણસ હાલ તેઓને સવારીમાં વાપરે છે). બીજાં પેદા કીધાં તે તે કે જેઓ પહાડમાં રહેનારાં છે. (તેઓ) ફરાખ રીતે ફરહર કરનારાં અને નાનાં છે. તેઓને હાથથી શીખવી શકાય નહીં (એટલે પેહેલા વર્ગનાં જાનવરો માફક તેઓને સવારી વિગેરે-નાં કામમાં લાવી શકાય નહીં). ત્રીજાં પાણીમાં રહેનારાં (જાનવરો) પેદાં કીધાં.

૪. (એ જાનવરોની જૂદી જૂદી) જાતોની બાબતમાં પેહેલી જાત તે, કે જે ફાટેલા પગનાં અને ચરનારાં જાનવરોની છે, જેઓમાંથી ઊંટ, જે ઘોડા કરતાં મોટું (છે), તે નાનામાં નાનું અને નવામાં નવું જન્મેલું છે. (અથવા એમ પણ અર્થ થાય કે "જેઓમાંથી ઊંટ, ઘોડો, જે નાનો છે અને નવો (એટલે છેલ્લો) જન્મેલો છે, તેનાં કરતાં મોટું છે)."

---

(૧૮) અવ. [illegible] (જમ્યાદ ય. ફ. ૬૬) પહાડી,પહાડમાં રેહનાર. [illegible] અને [illegible] સં. સત્ર લા. [illegible] પુઠે લાગતું. ઊવેસ્ટ એ શબ્દ 'સરે દેઝ' વાંચી "ડુંગરની ટોચ" (પર રહેનારાં) અર્થ કરેછે.

(૧૯) ફા. [illegible] આગળનાં ન. સાથે ઊવેસ્ટ એ શબ્દને 'નેહાદ' વાંચેછે, જે ફા. [illegible] અથવા [illegible] છે. જેનો અર્થ 'રીતભાત' 'જાતી ખાસિયત' થાયછે. એમ વાંચી તે અર્થ કરેછે કે "તેઓને તેઓની" ખાસિયતો હાથથી શીખવી શકાતી નથી.

(૨૦) ફા. [illegible] અથવા [illegible] (૨૧) ફા. [illegible] to split.

(૨૨) પછવાડે જે બીજા ચાર "આઈનીને" 'વર્ગ'ની ઇબારત છે તે પરથી દિસેછે કે આ 'મિન' ફોકટ દાખલ થયોછે. એની અગત નથી કારણકે પાછલી ઇબારતમાં નથી. એમ એ મિન મેલી દેતાં અર્થ બરાબર થાયછે કે "જે જાનવરોમાં ઉંટ મોટું છે અને ઘોડો નાનો અને નવો એટલે છેલ્લો જન્મેલોછે" એ તરજુમો વધારે દુરસ્ત દિસેછે.

* અથવા ચુસ્તી અર્થ કરેછે, તેમ 'ઇરાનવેજથી એક હાસ્ર દૂર.'

દેહીગર આઈનીને બમરા-પાએ મુન મિન વલ્મનુશાન સોસીઆ જબાર મસ બમરા નીતુમ.[2] સેહીગર આઈનીને જકે પન્જ અન્જનાક[3] પન્જ[4] મુન મિન વલમનુશાન ડશ્બા મ-સ મેશ્કા[5] કૂરૅાબ નિતુમ. ચેહારૂમ આઇનીને વાયન્દ[6] કે અજ આશાન સીને[7] સે અવીના[8] મેહ નતરૂ[9] નીતુમ. પન્જુમ આઈનીને આને આઆઈ કે અજ આશાન ડરઆહી મેહ નેમદુ નીતુમ.

દેન્મેન પંજ આઇનીને પવન દો સદ હશ્તાદ દો સદૅ બરા બરેહ્નીદ ઈકિ્વમુનેત.

૫. કૂદૅમ બુજ પંજ સદૅ પરૅગેજ[10] ગોસ્પન્દ[11] અરશાન[12] પાજેન[13] નરીક બુજ.

૬. દેહીગર મીશ પંજ સદૅ. જકે પવન દેમ્બ,[14] જક ઈ મુન દુમ લા દારેદ, સગમીશ, મેશે તગર,[15] કારીરક મેશ, મેશ મુન સરૂ રબા વલ અસ્પ હુમાનાક સે કોહ યામ્રુનેત વેશ વલ બારેહ[16] વાદુનન્દ ચેગુન ઈમેલ્લુનેત આઈગ માનુશચેહેર કારીરકી પવન બારે દાશ્ત.

૭. સેઊમ[17] ગમલા દો સદૅ કોહ ચરા[18] અર્જાની. મેમન અયોક પવન કુકૂ શાયદ દાશ્તન અયોક પવન દશ્ત. અએત અયોક કોકૂ[19] દુ કોકૂ.

---

(૧) એ એક ધોડાની જાત છે જે ચાલમાં ઘણો સેતાબ અને ઝડપવાળો છે. ફા. [illegible] ઝડપથી જતો ઘોડો.

(૨) અવ. [illegible] Superlative of [illegible] નિ નીચું.

(૩) ફા. [illegible] ભાગ. મસદર [illegible] to divide.

(૪) ફા. [illegible] પંજો. એ શબ્દને આગલા શબ્દો સાથે પાજંદ બુનદેહેશવાળાએ [illegible] [illegible] વાંચ્યોછે. એમ વાંચી ગુજરાતી તરજુમો કરનારે તરજુમો કર્યોછે કે "ત્રીજી રસ્તે પાંચ જણસના તે જેવા માટે નથી અને તે પાંચમાં સગ મુજેગે છે." આગલા ફકરાઓની એને મળતી ઇબારત ઉપરથી એ અર્થ ભુલ ભરેલો દિસેછે કારણ અહીં એ વર્ગનાં જાનવરોનો કોઇ શારીરીક ગુણ દેખાડવાની મતલબ છે.

(૫) ગુજરાતી તરજુમો કરનારે એનો "મેશ્ક ખીલાઈ" તરજુમો કર્યોછે. એ એક જાતની બિલાડી છે. જેને આપણે હાલ "મશ્કતી (ખરી રીતે મશ્કી) બિલાડી કહીએ છીએ તે છે. [illegible] ફા. [illegible] Ger. moschus, mnsk. [illegible] ફા. [illegible] The Lybian lizard on crocodile (Richardson).

(૬) અવ. [illegible] ઊડનારાં 'પરદાં' જે વિ. L. avis પક્ષી. એ શબ્દ પાજંદ નકલમાં અને બીજી કોઈક નકલોમાં ગોસ્પન્દ [illegible] આપ્યો છે તે ભુલ છે.

(૭) અવ. [illegible]

(૮) અસલ શબ્દ [illegible] 'અનજના'ને 'અવિના' વાંચી અવસ્તા હરફે એમ લખ્યોછે. આપણે આગળ કહ્યું તેમ આગલા ફકરામાં પણ પાજંદ નકલવાળાએ એમ ભુલથી વાંચેછે. પાજંદ નકલમાં અને ગુજરાતી તરજુમામાં એ ફકરો ઘણો ગુંચવાઈ ખરાબ થઈ ગયોછે. દાખલા તરીકે એમાં આગલા ફકરાઓની પેહેલવી ઇબારત "મિન વલમનશાન"ના પાજંદ ઇબારત 'અજ અમોશાન' (એટલે તેઓમાંથી) આપી છે. તેથી ગુજરાતી તરજુમામાં ભુલ ખાઇ તેનો ભુલ ભર્યો અર્થ કર્યો છે કે 'તેને પેહેલવીમાં અજોએશરાશેન' કહેછે. એ ગુચવણ ભર્યો ફકરો હોવાથી કોઇ નકલમાં અવસ્તા હરફે લખેલો દુરસ્ત થાયો છે. બા. ૨૪ ફકરો ૧૧ માં એ શબ્દ આઇનીને મળેછે તે વધારે દુરસ્ત છે.

બીજી જાત ગધેડાનાં પગવાળાં (જાનવરો) ની છે, જેઓમાં જબાર જાતનો ઘોડો ઘણો મોટો છે અને ગધેડો નાનામાં નાનો છે. ત્રીજી જાત, પાંચ ભાગમાં વેહેંચાયલી ખરીવાળાં (જાનવરો) ની છે, કે જેમાં, કુતરો સૌથી મોટો અને મરકી બિલાડી સૌથી નાની છે. ચોથી જાત પરંદા (પક્ષીઓ) ની છે, કે જેઓમાં ત્રણ વર્ગનું સએન પક્ષી (એટલે ત્રણ જાતનાં જાનવરોની ખાસિયત ધરાવનાર સએન પક્ષી) મોટું છે અને નતરૂ (નામનું પક્ષી) સૌથી નાનું છે. પાંચમી જાત પાણી (માં રહેનારાં જાનવરો) ની છે, કે જેમાં કર માછલી મોટી છે અને નેમદુ નાની છે. આ પાંચ જાત બસો ને બેઆસી જાતમાં (વેહચાઈને) પેદા થયલી છે.*

૫. પેહેલું બકરાં પાંચ જાતનાં (છે.) ખરબેજ (એટલે ગધેડાંની જાતનાં બકરાં), ગોસપંદ, મેંઢું, પહાડી બકરો, નરીક જાતનો બકરો.

૬. બીજું મેંઢાં પાંચ જાતનાં છે. પુછડી સાથેનાં, તે કે જે પુછડી ધરાવતાં નથી, સગમીશ (એટલે કુતરાં જેવાં મેંઢાં), શિંગડાવાળો મેંઢો, કોરીશ્ક જાતનો મેંઢો (જે એવો) મેંઢો છે કે જેના શિંગડાં મોટાં છે અને જે ઘોડાની માફક ત્રણ પહાડો ધરાવે છે (એટલે પહાડોપર ચઢી જાયછે). તેનો ઘણો ખરો ઘોડા (તરીકે ઉપયોગ) કરેછે, જેમકે કહેછે કે મીનોચેહરે ઘોડા તરીકે એક કોરીશ્ક રાખ્યો હતો.

૭. ત્રીજું. ઊંટ બે પ્રકારનાં (છે). પહાડી (અને) ચરવા લાયક (મેદાનનાં). કારણ કે એક પહાડોમાં રાખવા લાયક છે અને એક મેદાનમાં (રાખવા લાયક છે). તેઓ

(૯) 'નતરૂ' એ એક જાતનું પક્ષી છે. એ શબ્દને છુટો પાડી ઊવેસ્ટ 'વ તરૂ' એમ વાંચી તેને ફા. [illegible] a small bird with a melodious voice સાથે સરખાવેછે. પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે એને મળતા આગલા ફકરાઓમાં એમ 'મોટાં' અને 'નાનાં' વચ્ચે । 'વ' આવ્યો નથી.

(૧૦) 'ખરબેજ' અને 'ખરબુજ' તે એકજ.

(૧૧) બીજે ઠેકાણે એ શબ્દ [illegible] લખાયછે. 'મેંઢું.' કોઈ નકલમાં એ શબ્દ નથી.

(૧૨) ફા. [illegible] a mountain goat. (૧૩) ગુજરાતી તરજુમામાં એને 'વરેહ' વાંચેછે. એમ લઈએ તો તે પેહેલવી [illegible] ફા. [illegible] છે જેનો અર્થ 'હલવાન' થાયછે. (૧૪) ફા. [illegible] અને [illegible] અવ. [illegible]. ધાતુ [illegible] = ધ્રૂ = હીલવું.

(૧૫) ફા. [illegible] "a horned and pugnacious sheep." Steingass.

(૧૬) ફા. [illegible]

(૧૭) ગુજરાતી તરજુમામાં ભૂલથી એને 'સે સુમ' વાંચી 'ત્રણ દહાડા' અર્થ કર્યો છે.

(૧૮) ફા. [illegible] ચરવાની જગ્યા.

(૧૯) અવ. [illegible] ફા. [illegible]

* ગાહમબારની આફ્રીનમાં પણ પાંચ જાતના ગોસપંદની પેદાયશ માટે બોલવામાં આવેછે.

[illegible]

૮. ચેહારૂમ તોરા પાંજદેહ સર્દે સપેદ, અશ્ગુન[1], સુર્ખ, જર્દ, સ્યાહ, પએસ[2], ગવજન[3], ગાઓમેશ[4] અશ્તર ગાઓ પલન્ગ[5], ગાઓમાહી[6], ખુ ઊશાન[7] ગાવે પાર્સ, કજાઓ, અવરે તોરા સર્દે.

૯. પન્જુમ અસ્પ હશ્ત સર્દે સપેદ, સ્યાહ, જર્દ, બોર[8], કુમૈત[9], તાજી, પાર્સી, અસ્તર[10] ખરી, ગોર, અસ્પે આવી, અવરે[11] અસ્પ સર્દે ગાન.

૧૦. શશુમ કલબા દો સર્દે, પસુશ્હવર[12] વિશ્હવર[13] હસ્તી માનવાન, વોહુનજગ[14], તરોક[15], બઓઉવરયી[16] આવિ કે સગે આવી કરીતુન્દ, રૂબાસ[17], રાસુ[18], જઓજુગ[19] મુન ખારપુશ્ત[20] કરીતુન્દ, ઊદ્ર[21], મેશ્કા કુરોખ, કે વલ્મન્શાન દો સર્દે સુરખ[22] આમોખ્તેશ્ન અયોક રૂપાહ, અયોક રાસુ. વેશ આમોખ્તેશ્ન ચેગુન ઊદ્ર કે ખાર પ પુશ્ત ગખ્સુનેત જોજગ ચે હુમ.

૧૧. હફ્તુમ સેગા ખરગશ[23] પંજ સર્દે દો ન્યાવાની[24] સર્દે અયોક ખુ માનેસ્ત અયોક વીશે[25] માનેસ્ત.

૧૨. હશ્તુમ રાસુ હશ્ત સર્દે અયોક સમુર[26] અયોક સ્યાહ સમુર સેન્જઓ[27] બેજકાકેમ[28] કાકેમે સ્પેદ અવરે રાસુ સર્દે.

૧૩. નોહુમ મેશ્ક હશ્ત સર્દે. અયોક જક ઈ પવન મુશ્કી આશ્નાએ[29] અયોક મેશ્ક નાફ કેશા બોયે ખ્વાએ[30] અન્દર બેશ મેશ્ક મુન બેશ[31] ખરેદ મેશ્કે સ્યાહ ક્ષી હમેસ્તારે ગેરેજ[32] પવન દર્યાક વીશ ગેહુનેત અવરે મેશ્ક સર્દે.

---

(૧) યુસ્તી પ્રમાણે ધોળું. ઊવેસ્ટ પ્રમાણે 'ચીકલના' રંગનું. ફા. [illegible] ગુજરાતી તરજુમો 'આસમાની'. આંકુએટીલ એ બળદની ખાસિયત બાબે કહેછે કે 'એના પગલાં ધીમાં અને મજબુત હોય છે'.

(૨) ફા. [illegible] કદાચ અવ. [illegible]

(૩) ફા. گوزن "kind of mountain ox." Steingass. (૪) ફા. گاومیش

(૫) ફા. اشتر گاو پلنگ Camel, leopard, giraffe.

(૬) گاو ماهی a creature half bull, half fish.

(૭) યુસ્તી પ્રમાણે 'ખુ ઊશાન' તે પાણીનો બળદ. એ એમ સમજાવી શકાય. અંહી પાજંદ હરફે [illegible] લખ્યોછે તે પેહેલવી હરફે [illegible] થાય એ 'આવ' વાંચી શકાય. જો કે 'આવ' પાણીનો ઈનલો જૂદો છે. અને [illegible] તે અવસ્તાનો [illegible] उक्षन ox. ઊવેસ્ટ 'ગાઓ માહી ખુ ઉશાન' એ પાજંદ હરફે લખેલા શબ્દોને પેહેલવી હરફે લખી તેઓને 'માહીકાન ખ્વરાન' વાંચી અર્થ કરેછે કે 'માછલી ખાનારો ગોધો. આંકુએટીલ 'ખુઉશાન' ને જૂદો લઈ 'પહાડી બળદ' અર્થ કરેછે તે નજદીક દુરસ્ત છે. યુસ્તી ધારે છે કે આંકુએટીલ 'ખુ' ને કોહ ને બદલેલે છે, પણ નહીં એ 'ખુ' તે ફા. [illegible] a narrow pass between twohills ખોહ.

(૮) ફા. بور a bay horse. (૯) અરબી کمیت a bay horse with a black tail and mane.

(૧૦) ફા. استر સં. अश्वतर a mule. (૧૧) [illegible] 'અવારીક'નું બીજું રૂપ. અવ [illegible] સં. अवर.

(૧૨) અવ. [illegible] (૧૩) [illegible] વંદી. ૫.ફ. ૨૯. (૧૪) અવ. [illegible] વંદી ૫.ફ. ૩૦

(૧૫) અવ. [illegible] तरुण 'નાનું બચ્ચુ'. (૧૬) અવ. [illegible] beaver.

(૧૭) અવ. [illegible] ફા. [illegible]. (૧૮) ફા. راسو a weasel.

(૧૯) અવ. [illegible] વં. ૧૩. ફ. ૨. એનું બીજું નામ અવસ્તાપ્રમાણે 'વંઝહાપર' છે. એનું કામ હોરાન ગેહમાં તપાસ રાખવાનું છે. વંદીદાદની પેહેલવી સરેહમાં એને [illegible] કરી લખ્યો છે. (સ્પીગલ પા.૧૦૭).

એક ખુંધવાળાં (અને) બે ખુંધવાળાં છે.

૮. ચોથું. બળદ ૫ જાતના છે. સફેદ, અશગુન રંગનો, રાતો, પીળો, કાળો, (અને પંચરંગી; પહાડીબળદ, ભેંસ, જીરાફ, ગાઓમાહી, (પહાડના) ખોહની ગાય, પારસ (ના મુલક) ની ગાય, કજાઓ ગાય, અને બળદની બીજી જાતો.

૯. પાંચમું, ઘોડાની આઠ જાત છે. સફેદ, કાળો, પીળો, ભુરારંગનો, (કુમઈત નામનો) બદામી રંગનો, આરબી, પારસી (એટલે પારસનો ઘોડો), ખચ્ચર, ભુંડ, દરિયાઈ ઘોડો અને ઘોડાની બીજી જાતો.

૧૦. છઠું. કુતરાની ૧૦ જાત છે. પસુની પાસબાની કરનાર, મોહલાની પાસબાની કરનાર કે જે ઘરોનો બચાવનાર છે તે, વોહુનજગ, તરોક, પાણીનું બવરી કે જેને પાણીનો કુતરો કહેછે તે, કોહોલું, નોળિઓ, જઓજુગ જેને ખારપુશ્ત કહેછે તે, ઊદ્ર, મેરકા ફ્રેખ. એઓમાંથી બે જાતના (કુતરાઓ) ખારો (ખોડી તેમાં રહેવાને) સીખેલા છે. (તેમાં) એક કોહલું અને એક નોળીઓ. જંગલમાં (રહેવાને) શીખેલાઓમાં (નીચલાં છે). જેવાં કે ઊદ્ર કે જે પીઠ ઉપર કાંટા ધરાવે છે, (અને) જોજગ કે જેપણ એજ પ્રમાણે છે.

૧૧. સાતમું. સીહા ખરગોશ પાંચ જાતનાં છે. બે જંગલી જાતનાં છે. એક ખોહમાં રેહેનાર છે અને એક જંગલ (યાને મેદાનમાં)માં રેહેનાર છે.

૧૨. આઠમું. નોળીઆની આઠ જાત છે. એક સમુર અને એક કાળો સમુર. સન્જાબ, બેજ કાકેમ, સફેદ કાકેમ, અને બીજી નોળીઆની જાતો.

૧૩. નવમું. મેરક (જાનવરો) ની આઠ જાત છે. એક જે કસ્તુરી સાથે મિત્ર છે (એટલે જે કસ્તુરીને ઘણી પસંદ કરેછે) અને બીજો મેરક નાફ (એટલે જે પોતાના નાફમાં કસ્તુરી ધરાવેછે) કે જેનાં બીજની કોથળી (ખાયે) માં સોરમ (ભરેલી છે). બેશ મેરક કે જે બેશ નામનો પાલો ખાયછે. કાળો મેરક જે સાપોનો દુશ્મન છે (કે જે સાપો) દરિયામાં ઘણા થાય છે અને બીજી મેરકની જાતો.

---

(૨૦) એટલે "પીઠ ઊપર કાંટાસથિનો." વંદીદાદ (પર. ૧૩, ફ. ૨) માં પણ એમ કુતરાને [illegible] એટલે 'કાંટાવાળો' કરી કહ્યો છે. (૨૧) અવ. [illegible] સં. उद्र otter (૨૨) ફા. سمور.

(૨૩) ફા. خرگوش. અર્થ પ્રમાણે 'ગધેડાના કાનનું જાનવર'. સસલું. (૨૪) ફા. [illegible].

(૨૫) ફા. [illegible] or [illegible] આંકુએટીલ અર્થ કરેછે કે 'વસ્તીમાં રહેનાર.' કદાચ તે અવ. [illegible] સં. स=विश= 1. vicus, 'wick' 'મોહલો' એ સાથે સરખાવતા હોય.

(૨૬) ફા. سمور the Scythian weasel or marten.

(૨૭) ફા. سنجاب Ermine. (૨૮) ફા. قاقم Ervimis. (૨૯) ફા. [illegible]

(૩૦) ફા. [illegible]. પાજંદ નકલવાળો એ શબ્દને 'ખુશ' વાંચેછે, જોકે 'ખુશ'નો હમેશાનો ઇમલો [illegible] છે. ડા. ઊવેસ્ટ પણ ખુશ વાંચી અર્થ કરેછે.

(૩૧) આંકુએટીલ પ્રમાણે 'ઘણું'. ફા. [illegible] (૩૨) ફા. [illegible] a venomous serpent.

બુનદેહેશ, બાબ ૧૪.

૧૪. દેહુમ મુવાન્ સદ હેઠ સર્દે વેય ચુન સીન[1] મુ કર્શીફ્ત[2] અર્વા[3] કહર્કાસ[4] કે કર્ગીજ્ કુન્દ વરાગ[5] અર્દા[6] કુલવંગ[7] દેહુમ શબા[8].

અજ્ વજ્મન્શાન દો હુમંદ કે શીર યખ્સુનન્દ પવન પીસ્તાન[9] વર્શે[10] પરવરન્દ સીનમુ વ શબા કે પવન લેલીઆ પરન્દ ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ શબા પવન સે સર્દે દાદ ઈફ્વીમુનેત; કલબા મુરૂ મેશ્ક આઈન મેમન વજ્દ ચેગુન મુરૂ વીશ દાતાન[11] યખ્સુનેત ચુન સગ, મુલા માનેસ્ત ચુન મુર્ક. ઈન સદ હેઠ સર્દ મુરૂઆન પવન હસ્ત આદ્દનીને બરા દાદ વીશ અએતુન બરા પેરગન્દ[12] ચુન મહીં અમત તોખમ પેરગન્દ જક તોખમ દયન અન્ગોસ્ત[13] બે એ[14] જમીક શેદ્કુનન્દ[15] મસ મીઆને કતશ.

૧૫. દવાજ્ દેહુમ માહી દાદ હેઠ સર્દે નજ્દેસ્ત માહી અરીજ્[16] અર્જુવ અર્જુકા મરજુકા અવરે નામે અવસ્તાએ. આખેર દયન કોલા સર્દેઈ સેર્દેઈ દયન સર્દે દાદ હુમંદ. અએતુન બુન્દ એ દવેસ્ત હશ્તાદ દો સર્દે.

૧૬. કલબા રાએ ઈમલ્લુન્દઆઈગ મિન સતર પાયાક આઈગ મિન જક કોસ્તે સેતર હફ્તોરંગ અશ[17] મિન મર્દુમાન પવન યોજ્દેસ્ત[18] નીરો ફ્રાજ્ દાદ. પનાહે ગુસ્પન્દાન રાએ ચેગુન ગમેજ્દ[19] મિન ગુસ્પન્દાન મર્દુમાન હના રાએ સગ બાની હુમંદ મેમનશ સે અયોક મિન મર્દુમ વેશ દાદ અર્વન્દ[20] બ્વીશમુક બ્વીશ વસ્તર્ગ અપ્વેશ તુખ્શા વીરાક[21].

---

(૧) અવ. [illegible] ફા. [illegible].

(૨) વંદી. પર. ૨ ફ્. ૪૨ ના [illegible] ને કરીપ્ત નામનું પક્ષી (વીશ) ગણી તેને આ કર્શીફ્ત સાથે સરખાવે છે. કેટલાકો એમ વીશ કરીપ્ત નામના શખ્સને એક ડાહ્યો પુરૂષ ગણે છે. ઊપર આવેલા 'સીન મુ' 'સીમાર્ગ' માટે પણ એમ છે. કોઈ એ નામનો એક ડાહ્યો પુરૂષ ગણે છે.

(૩) ફા. [illegible].　(૪) અવ. [illegible] ફા. کرکس ગીધ.

(૫) અવ. બેરામ ય. ફ. ૧૯ [illegible] ફા. [illegible]. એ ફ્રમેલો અહીં અવસ્તા હરફે લખેલો છે. પેહેલવી હરફે તે બાબ. ૧૯ માં [illegible] લખેલો મળે છે જે 'વલાગ' પણ વંચાય.

(૬) ઊવીનદીશમાન પ્રમાણે મરઘો.

(૭) ફા. [illegible] અથવા [illegible] crane સં. कुरंकरः અથવા कुरंकुर.

(૮) ફા. [illegible] 'રાત્રે ઊડનાર.'

(૯) અવ. [illegible] સં. स्तन ફા. [illegible]. (૧૦) ફા. [illegible] (૧૧) અવ. [illegible] દાંત. ફા. [illegible]

(૧૨) ફા. [illegible] (૧૩) ફા. [illegible] (૧૪) 'બે એ' એ શબ્દો સેમેટીક "બરા વલ" ને મળતા ઈરાની શબ્દો છે "બરા વલ જમીક" એટલે "જમીન ઉપર."

(૧૫) અવ. [illegible] ફા. [illegible] એટલે જગ્યા, કયારા. ડા. યુસ્તી અને ઊવેસ્ટ તરજુમો કરે છે કે "મોટાં વચલાં અને નાનાં (ફા. [illegible])" એટલે "જેમ નાનાં મોટાં ભેળસેળ બી નાખે તેમ."

(૧૬) બુનદેહેશના બાબ ૧૮ અને ૨૪ પ્રમાણે, માછલીઓમાં એ મોટામાં મોટી માછલી છે. કદાચ ફા. [illegible] swan જે એક માછલી નથી પણ પાણીનું હંસ છે. બાબ ૨૪ માં એનું બીજું નામ કરમાહી કહે છે.

૧૪. દસમું. પક્ષીઓની ૧૧૦ જાત છે. પક્ષી જેવાં કે સીનમુ, કર્શીફત, ગુરૂક, કહુકી-સ કે જેને કર્ગસ કહેછે, કાગડો, અહો, બગલું અને દસમું (પક્ષી) વાગલું. એઓમાંથી બે (જાત એવી છે) કે પોતાનાં થાનમાં દુધ ધરાવે છે (અને તેથી) બચ્ચાંઓને ઊધારે છે. સીનમુ અને વાગલું કે જે રાત્રે ઊડેછે. જેમ કહેલું છે તેમ, વાગળાં ત્રણ જાતનાં બનાવેલાં છે. કુતરાની, પક્ષીની અને મેરકની જાતનાં, કારણ કે તે પક્ષીની માફક ઊડેછે, કુતરાની માફક ઘણા દાંતો ધરાવે છે અને મુશ્કની માફક ખાડાઓમાં રેહેનાર છે. પક્ષીઓની આ ૧૧૦ જાત, આઠ જાતમાં વેહેચાયલી છે. મુખ્ય કરીને તે એ પ્રમાણે વીખરાઈ ગયલી છે, કે જે પ્રમાણે એક માણસ જ્યારે બી વીખરી નાખેછે ત્યારે તે બીને આંગળાંમાં (લઈને) જમીનપર ઘણાં ખરાં તેના ક્યારાઓની વચ્ચે નાખેછે.

૧૫. બારમું. માછલી ૧૦ જાતની પેદા કરીછે. પેહેલી અરીજ (માછલી.) અર્જુવ, અર્જુકા, મરજુકા અને બીજાં અવસ્તાનાં નામો (પ્રમાણેની). સેવટે દરેક જાતમાં, જાતની અંદર જાત, પેદા કરીછે. એપ્રમાણે ૨૮૨ જાતનો જુમલો થયો છે.

૧૬. કુતરાને માટે કહેછે કે સતર પાયાક (બેહેશ્ત) થી, એટલે કે હફ્તોરંગ સેતારાની પેલી બાજુથી, માણસ કરતાં વધારે કૌવતમંદ શક્તિ સાથે તેને પેદા કર્યો. ગોસપંદોની પનાહી કરવાને લીધે, (અને) ગોસપંદો અને માણસો સાથે મળી જઇ રહેવું એ સબબને લીધે, કુતરો ઘેરગતું (જાનવર ગણાય) છે. આ સબબથી માણસથી ત્રણ ગણો દરજ્જો (એટલે ફાયદો) તેને આપ્યોછે. (તે એ કે) તે પોતાનાજ જોડાવાળો (છે). પોતાનાજ વસ્ત્રવાળો (છે) અને જાતી કોશેશ વગર સાહેબ જેવો છે.

---

(૧૭) એ શબ્દને 'ખય' વાંચીએ તો એરેબીક [illegible] ને મળતો એનો અર્થ 'જાન' થાય. તો અર્થ કરીએ કે 'તેનો જાન પેદા કર્યો.'

(૧૮) યુસ્તી ને ઊવેસ્ટ એક માપનું નામ લે છે. તે અવ. [illegible] 'એક તફાવત માપવાનું માપ છે, વંદીદાદ (પર. ૧૩) માં એ શબ્દ એક કુતરાના સંબંધમાંજ વાપરવામાં આવેછે. જાનવરોની જગ્યા જ્યાં તે બચાવ કરેછે ત્યાંથી તે કેટલો દુર, તેના સંબંધમાં બોલવામાં આવેછે. એ પ્રમાણે એનો અર્થ એમ થાય છે કે "તે કુતરાને સતર પાયાક બેહેશ્તમાં (તેની રક્ષણ કરવાની ખુબીને લીધે) માણસ કરતાં એક ચોક્કસ માપ જેટલો દુર પેદા કર્યો." હું ધારૂંછું કે એ શબ્દને અવ. [illegible] "ઘણોજ જોરાવર, કૌવ-તમંદ" સાથે સરખાવવો દુરસ્ત છે. માણસ કરતાં તે વધારે જોરાવર શાઆ ત્રણ સબબે છે તે પછી જણાવેછે.

(૧૯) ફા. [illegible]

(૨૦) ફા. [illegible] અથવા [illegible] એટલે દરજ્જો, અનુભવ.

(૨૧) યુસ્તી ફા. [illegible] સાથે સરખાવે છે, જેનો અર્થ "યાદદાસ્ત રાખનાર, શીખનાર" છે. એ અર્થ કરેછે કે "પોતાનો ફાયદો જોતો (જાણતો) નથી" [illegible] Lord (Steingass) એ અર્થ દુરસ્ત દિસેછે. એટલે વગર કામ કર્યે માણસ પેર પેહેરો તેને બવડાવેછે.

૧૭. ચેહાર[1] દેહુમ. કકા[2] તેજ દેન્દાન રમા સાલાર મેમન રમે ગુસ્પંદાન જક સલીતર પતાયીહેદ[3] કે સગ લેવત્મન લવેત પવન જક મસ બીમ અએત.

૧૮. ગોફ્તશ ઓહરમજ્દ અમતશ મ્રુગ્એ વારેશ[4] દાત અએત મ્રુગ્એ શકરા[5] આઈગમ દાત હે તો મ્રુગ્એ વારેશ, આઈગમ મિન લક બાંશીઅ[6] વીશ યેહવુન્ત હુએ કુ શનાઇનરને[7] મેમન કામે ગનાક મીનોએ વીશ વાદુન્દ કુ જકે લે. ચેગુન મર્દુમે દરવંદ મેમન મિન ખ્વાસ્તે સીર લા બુદ તો ચીચ મિન મ્રુ અવજદન[8] સીર લા ગેહવુની બરા અગરેમ[9] લા દાત હે લક મ્રુગ્એ વારેશ અશ દાત હુમનાએ ગનાકમીનોએ જુરીક[10] ૫ નર પાય કર્ફ[11] અશ દામ જેવેશ્ત લા હીશ્ત હુમનાએ.

૧૯. વીશ ગુસ્પન્દ પવન અએ હમાક સર્દે હના રાએ યહબુન્ત આઈગ અમત ગનાક મીનોએ અયોક બરા સ્ત્વસ્રીહેત અયોક બરા માનન્દ.

બાબ ૧૫.

મદમ ચેગુનીઅ એ મર્દુમાન.

૧. પવન દીન ઈમલ્લુનેત આઈગ ગયોમર્દ દયન વદીરશ્નીઅ તોખમ બરા દાદ. જક તોખમ પવન રોબશ્નેએ રોશનીએ ખુરશીદ બરા પાલુદ[12] વ દો બાહર[13] નીર્યોસંગ નેકાસ દાશ્ત વ બાહરી સ્પેન્દોમદ પદીરફ્ત. ગેહલ શન્ત રીવાસ[14] કર્પાસ અયોક સેતુન પાન્જદેહ શન્તે પાન્જદેહ વર્ગ મશો મશોયાન[15] મિન જમીક મદમ રોસ્ત હુમંદ અવીન હુમાનાક આઈગ શાન યદ્મન પવન દુશ લખ્વાર ઈક્વીમુનાત વ અયોક વલ દુદ પતવસ્ત હુમબીશન[16] વ હુમદસ્ક[17] યેહવુન્ત હુમંદ. અવ્શાન મીઆને કોલાદો દયન મદમ યાઈતુનેત અવીન હુમબીશન બુદ હુમંદ આઈગ લા પએતાક કોદામ જક વ કોદામ વકદ વ કોદામ જક ઈ ગદમને[18] ઓહરમજ્દ લખ્વાર લવેત.

(૧) ૧૧ મા અને ૧૩ મા વર્ગોનાં વાર્ણન મળતાં નથી.

(૨) પેહેલવી પાર્જેદ શબ્દ કોશમાં એ શબ્દ 'દન્દાન' (દાંત)ના સેમેટીક શબ્દ તરીકે છે (બા. ૧૦). કેલદીક ભાષામાં દાંત માટે એને મળતોજ શબ્દ છે. વંદીદાદ (૫ર. ૨૬. ૨૯) ના [illegible] શબ્દનો પેહેલવીમાં એ [illegible] શબ્દથી તરજુમો કર્યોછે. એ ઊપરથી અહીં 'કકા' શબ્દનો 'અર્થ દાંતવાળાં જાનવરો.' થાય.

(૩) Inf. 'પત આમદન' = ફા. [illegible] (૪) ફા. [illegible] અથવા [illegible] (૫) અરબી. [illegible]

(૬) અવ. [illegible] (૭) અવ. [illegible]=ખુશી થવું. (૮) અવ. [illegible] અવ-हन. મારી નાખવું. (૯) ફા. [illegible] (૧૦) ફા. [illegible] ઊપરથી જોરાવર, જાલેમ. ઊવેસ્ત ફા. [illegible] ("female pigcon." Steingass) સાથે સરખાવી 'સમડી પક્ષીનો અર્થ લે છે.

(૧૧) [illegible] અવ. [illegible] શરીર.

૧૭. ચૌદમું. દાંતવાળાં જાનવરો (કે જેઓ) તેજ દાંતવાળાં (અને ગોસપંદોના) ટોળાના સરદાર છે, કારણ ગોસપંદોનું તે ટોળું, જેના સાથે (પાસબાની કરવા માટે) કુતરૂં હોતું નથી, તેની ખરાબ હાલત થાયછે. (lit તે ખરાબ રીતે પાછું આવેછે). એથી (ગોસપંદના ટોળાને નુકસાન કરનાર જાનવરને) ઘણી ધાસ્તી રહેછે.

(અહીં વર્ણન કરેલું જાનવર કોઇ એવું જાનવર દિસેછે કે જે, કુતરાઓની ગેર હાજરીમાં કુતરાની માફક ગોસપંદોને, ફાડી ખાનારાં જાનવરોથી બચાવેછે. યુસ્તી એ દાંતવાળું જાનવર તે ફાડી ખાનારૂં જાનવર ગણેછે. પણ તેમ નહીં હોવું જોઈએ. કારણ આ બાબના વર્ણનમાં વાઘવરૂ જેવાં જાનવરની હકીકત છેજ નહીં).

૧૮. ઓહરમજદ, જ્યારે તેણે વારેશ પક્ષી, જે સકરો પક્ષી છે, તે પેદા કર્યું, ત્યારે બોલ્યો કે "ઓ વારેશ પક્ષી ! તું મરીથી પેદા થયું છે. તારીથી મને ખુશી કરતાં દુઃખ વધારે થયું છે, કારણ કે તેં મારા કરતાં ગનામીનોની વધારે મરજી કીધીછે. એક બુરો માણસ, જે દોલતથી સંતોષ પામતો નથી, તેની માફક તું પણ પક્ષીઓને મારવાથી સંતોષ પામતું નથી પણ ઓ વારેશ પક્ષી ! અગર જો હું તને નહીં પેદા કરતે તો તેં જાલેમ ગનામીનોથી તું માણસના પગ અને શરીરનું પેદા થતે (અને) તેથી કોઈપણ પેદાયશ જીવતી રહેતે નહીં.

૧૯. આ સઘળી જાતનાં ઘણા ગોસફંદો એટલા માટે પેદા કર્યાં છે કે જ્યારે ગનામીનો એકને પોતાને વશ કરે તો બીજાં બાકી રહે.

બાબ ૧૫.

માણસની પ્રકૃતિ બાબે.

૧. દીનમાં કહેછે કે ગયોમર્દ, ગુજરતી વખતે તોખમ બહાર આવ્યું. તે તોખમ ખોરશેદની રોશનીની ચાલથી સ્વચ્છ થયું અને (તેના) બે ભાગ નેર્યોસંગે તપાસી રાખ્યા અને એક ભાગ સપેન્દારમદે કબુલ રાખ્યો. રીવાસ (નામનું ઝાડ, જે) એક થાભલા (માફક) ૧૫ વર્ષે ૧૫ પાત્રાં (સાથેનું ઊગેછે, તેના) રૂપમાં (કપાસ) ચાલીસ વર્ષે મશી અને મશીઆન જમીનમાંથી એ મિસાલે ઊગી નીકળ્યાં કે, તેઓના હાથ તેઓની ખાંધ ઊપર પાછળ રહેલા, અને એક બીજા સાથે જોડાયલા અને એક સરખી ઊંચાઈના

---

(૧૨) ફા. [illegible] સ્વચ્છ થવું. અવ. [illegible] એટલે 'વધારે ચલકતું યા ચોખ્ખું.' (૧૩) ફા. [illegible]

(૧૪) ફા. [illegible] Sorrel જે Rumex નામના વર્ગની જાતનો પાલો છે.

(૧૫) આંકુએટીલ અને યુસ્તી એને " મેહેર મેહેરંગાન" ને અર્થે લે છે. કે એ મેહેરંગાનના જશનને દિને એમ બન્યું. પણ ફારસી તરજુમો કરનારા આ શબ્દોને 'મશી મશયાન' માટે લેછે તે બરાબરછે. (૧૬) [illegible] અને [illegible] એટલે કદ, ઊંચાઈ, શરીર. અવ. [illegible] કદ.

(૧૭) [illegible] અને [illegible] એટલે 'સરખાં' યુસ્તી અવ. [illegible] સાથે સરખાવેછે જેનો અર્થ 'દેખાવ' થાયછે.

(૧૮) [illegible] કોઈ નકલમાં એ શબ્દની આગળ '1' મળેછે. તે લેતાં એ ઇમલો 'નેશમન' એટલે દમ અથવા જાન. ફા. [illegible] અથવા [illegible] થાય. એમ લેતાં પણ અર્થ એક સરખો થાયછે. પણ ચોથા ફકરાની ઇબારત જોતાં અહીં અને તે ફકરામાં એ ઇમલો દુરસ્ત દિસેછે.

* કોઈ નકલમાં [illegible] છે અને તેનો ફારસીમાં અર્થ કરેછે કે [illegible] તે ફા. [illegible] (" seized, taken ") સાથે યુસ્તી સરખાવે છે. ' યુસ્તી ' અફસાનમન્દ ' ઇમલો આપેછે તે શબ્દ જો કબુલ રાખીએ તો તે ઇમલો ' અફસાનદ ' જોઇએ. ફા. to tarme, make obedient. [illegible]

૨. ચેગુન ઈમહલુનેત આઈગ કાદામ પીશ યહબુન્ત ગહ્‌મન આયુપ તન. મિનશ ગોઃ ઓહરમજ્‌દ આઈગ ગહ્‌મન લવીન યહબુન્ત તન આમેર વલ જકે દાદ ઇક્વીમુને દયન તન દાદ આઈગ ખ્વીશ્‌કારીઅ(૧) બરા બરહેનીત વ તન બરા વલ ખ્વીશકારીઅ યહબુન્ત. મિનશ વચારશ્‌ને(૨) દેનુમન આઈગ રોબાન લવીન દાદ વ તન આમેર મિનશ.

૩. કાલા દો મિન આરવર કર્પીઅ બરા વલ અનૂશુતા કર્પીઅ વશ્‌ત(૩) હુમંદ. જક ગહ્‌મ મીનોઈહા દયન વલ્‌મનશાન્‌(૪) વજલુન્તે અહત ઈ રોબાન. કુનચ પવન જક અનુગુશીદ દરપ લાલા રૂસ્ત ઇક્વીમુનાત કેશ બર દેહ આઇનીને મર્દુમ.

૪. ગોફ્તશ ઓહર્મજ્‌દ વલ મશી મશીની આઈગ અનૂશુતા હુમનીદ, અબીતારીઅઁ(૫) ગેહાન હુમનીદ, અવમ બુન્દે(૬) મીનરને પાહલુમ(૭) યહબુન્ત હુમનીદ. કાર દીના બુન્દે મીનરનેદ વાદુનીદ. હુમત મીનીદ, હુખ્ત ઈમહલુનીદ, હુવર્શ્‌ત વર્જ્દ, શએદાઆન અલ ઈજ્જત.

૫. વલ્‌મનૂશાન કાલા દો ફ્રુદુમ દેન્‌મન મીનીદ આઈગ્‌ શાન(૮) અયોક વલ દુદ રામીનેદ આઈગશ મર્દુમ અએત. મિન શાન નજદેરત કુનશ્‌ને દેન્‌મન કર્દ અમત બરા રફ્‌ત હુમંદ(૯) મિન્‌શાન બરા મીજ્જત(૧૦) હુમંદ અવશાન અવલા ગોબરને દેન્‌મન ગોફ્તુ આઈગ ઓહર્મજ્‌દ યહબુન્ત મય વ જમીક વ ઓર્વર વ ગોસ્પંદ વ સેતર વ માહ વ ખુર્શેદ વ હુરવેસ્પ આવાદીઅ મુન મીન આહલાયશ પએતાકીઅ બુન વ બર.

૬. અવ્‌શાન આમેર પત્યારે પવન મીનશ્‌ને મદમ દોબારેસ્ત. અવ્‌શાન મીનરને બરા આહુર્શીનીદ(૧૧) મીન્‌શાન દરાહેદ(૧૨) હુમંદ આઈગ ગનાકમીનોઅ યહબુન્ત મય વ જમીક વ ઓર્વર વ ગોસ્પંદ અવારીક મનદવમ ચેગુન ગોફ્તુ. જક કદબા ગોબરનીઅ પવન

---

(૧) ફા. خویشکاری lit. જાતે કામ કરવું. (૨) ફા. گزارش ‘ખુલાસો.’

(૩) ફા. شکفتن ફુરવું. કોઈક નકલમાં આગલો । નથી હોતો જેથી [illegible] ‘દાદ’ એટલે ‘પેદા કર્યાં’ અર્થ થાય. આંકુએટીલે પણ એમ વાંચ્યું છે.

(૪) એમ ડમિલાને યુસ્તી ‘યજદાન’ વાંચી અર્થ કરેછે કે “તે નૂર યજદાને જાણી માન્યું.”

(૫) અવ. [illegible] ફા. [illegible]

(૬) સરખાવો “બુન્દે મીનશ્‌ને કાર વર્જે” આશીર્વાદની દુઆ.

(૭) એમ અવ. ના [illegible] શબ્દના તરજુમા તરીકે વંદીદાદમાં આવેછે અને એ શબ્દ ઊપરથીજ એ કદાચ બન્યો હોય એમ ડા. ઉવેસ્ટ ધારેછે. એને મળતો પાઝંદમાં [illegible] મળેછે. ત્યારે એ [illegible] અથવા પેહેલવી [illegible] તે અવ. [illegible] ઊપરથી બન્યો. ‘વ’ નો ‘પ’ વંચાતાં બન્યો હોય, અને સેવટના ‘ત’ નો લોપ થયો હોય.

(૮) યુસ્તી ‘યજદાન’ (યાહાન) વાંચી અર્થ કરેછે. કે “યજદાએ તેઓને એકેમેક તરફ ખુશ કીધાં.”

અને એક સરખા દેખાવના બનેલા હૈતા, અને બેઊની કમર એકમેકની અંદર આવી ગઈ હતી, અને તેઓ એપ્રમાણે સરખાં કદનાં હતાં કે જણાતું હતું નહીં કે નર કોણ અને માદા કોણ અને (બેમાંથી તે) કયું કે જેમાંથી ઓહરમજદનું નુર દૂર થયલું નથી.

૨. એ પ્રમાણે કહેલું છે કે "પેહેલું શું પેદા કીધું હતું (આત્માનું)નુર કે તન?" તેઉપરથી ઓહર્મજદે કહ્યું કે "નુર (અથવા આત્મા) આગમચ પેદા કર્યું હતું અને શરીરને તે પછી પેદા કર્યું હતું." (આત્માના નુરને) શરીરને આપવામાં આવ્યું કે તેથી તે જાતે ઉદ્યોગ ઊત્પન્ન કરે અને શરીરને ઊદ્યોગ કરવા માટે ઊત્પન્ન કર્યું છે. એ ઊપરથી ખુલાસો એ કે આત્માને પેહેલાં પેદા કર્યો છે અને શરીરને તેની પછી.

૩. બેઊ ઝાડના રૂપમાંથી માણસના રૂપમાં ફેરવાયાં. તે (જીંદગીનું) નુર કે જે ગેબી રીતે તેઓમાં (એટલે માણસમાં) દાખલ થયું છે તે રવાન છે. વળી હાલમાં તેજ રીતે એક ઝાડ બુલંદ ઊગ્યું છે કે જેનાં ફળ માણસ જાતની ૧૦ જાતો છે.

૪. ઓહર્મજદે મશી મશ્યાનને કહ્યું કે "તમો માણસ છેઓ, દુનિયાના વડવા છો, મારાથી તમો પુખ્ત વિચારના સર્વેથી સરસ પેદા થયા છો. દીનનાં કામ પુખ્ત વિચારથી કરજો. સારા વિચાર વિચારજો, સારા શબ્દો બોલજો, સારાં કામ કરજો, દેવોને ઈજતાં માં."

૫. તેઓ બેઊ જણે પેહેલાં એ વિચાર્યું કે, તેઓએ એકબીજાને ખુશ રાખવાં, કારણ કે તે (બેઊ જણ હવે) માણસ થયાં છે. તેઓથી પેહેલું કામ આ કરવામાં આવ્યું કે જ્યારે તેઓ બાહાર ગયા ત્યારે તેઓએ ખાણું ખાધું. તેઓ પેહેલ વેહેલા સખુન એ બોલ્યા કે "ઓહરમજદે પાણી અને જમીન અને ઝાડપાન અને ગોસપંદ અને સેતારા અને ચંદ્ર અને ખુર્શેદ અને સઘળી આબાદી, કે જેનું મૂળ અને ફળ અશોઇથી જાહેર છે, તે પેદા કર્યાં.

૬. આખરે તેઓના વિચારમાં (આહરેમનની) હરીફાઈ ધસી આવી (યાને આહરેમને ઊશ્કેરેલો વિચાર દાખલ થયો). તેઓનો વિચાર ખરાબ થયો, અને તેથી તેઓએ પોકાર કર્યો કે "ગનામીનોએ પાણી અને જમીન અને ઝાડપાન અને ગોસપંદ

(૯) યુસ્તી અર્થ કરેછે કે "તેઓનું પેહેલું કામ જવાનું અથવા ચાલવાનું હતું અને પછી ખાવાનું હતું."

(૧૦) પ૦. [illegible] to taste. ગુજરાતી તરજુમો કરનાર પ્રમાણે 'તેઓ મળ્યાં (મેળાપ કીધો)' ફા. [illegible] એ પણ દુરસ્ત દિસેછે. ફારસી તરજુમો કરનાર [illegible] એટલે 'પીશાબ કીધો' અર્થ કરેછે. એમ લેતાં તે અવ. [illegible] L. mingere 'મુતરવું' એને મળતા છે.

(૧૧) ફા. [illegible] એબ. (૧૨) ફા. [illegible]

૧૩. (વંદીદાદની બીજી ફરગરદમાં એને મળતા ઇસારા છે કે ફરીનવેરમાં ચાલીસ વર્ષે એક જોડકું જનમેછે. અને બાપ અને દીકરા ૧૫ વર્ષના જવાન હોય એવા દિસેછે.)

૧૪. અથવા વદ્દમન વાંચીએ તો 'ઓહરમજદનો' હાથ દૂર થયો નથી." એટલે માલમ નહીં પડતું કે કયું જીવતું છે અને કયું મુવેલું.

આવાયસ્તે[1] શએદાઆન ગોફ્તુ. ગનાકમીનોએ નજદેસ્ત ઊર્વીખમીનીઅ[2] મિન વલ્‌મન્‌શાન અજ દેન્‌મન ખ્વીશીનીદ. પવન જક દરૂગ ગોબરનીઅ કોલા દો દર્વન્દ બુદ હુમંદ. અવ્‌શાન રોખાન વદ તને પસીન પવન દોશખુ. મિન્‌શાન સી યુમ ખુરશ્ને વજ્‌લુન્ત યેહ્‌વુન્ત. વસ્તર્ગે ગીહા[3] નહુફ્તુ. આખેર મિન સી યુમ પવન વશકર[4] ફ્રાજ રફ્તુ હુમંદ વલ બુજે સફીદ મુઈ મદ હુમંદ. અવ્‌શાન પવન ફ્રુમમન પીમ મિન પીસ્તાન દુખ્ત[5].

૭. અમત્‌શાન પીમ[6] વરતમુન્ત યેહ્‌વુન્ત હુમંદ મશી વલ મશીની આઇગ શાદીઅ એ હી મિન જક અમતમ લા વશ્તમુન્ત યેહ્‌વુન્ત જક શીર, અવમ શાદીઅ શાદતર કુન અએત અમતમ વશ્તમુન્ત અમ પવન તન સલીઅ.[7] જક દેદીગર દરૂગ ગોબરનીઅ શએદાઆન અઓજ મદમ મદ. અવ્‌શાન મીજે[8] ખુરશ્ને બરા આપોઇ[9] અવીન આઇગ મિન સદ બાહર અયોક બાહર બરા મોન્દ.

૮. આખેર પવન સી યુમ શપાન દેદીગર વલ ગોસ્પન્દી મદ હુમંદ ગર્ફ[10] સફીદ અઈરવાર[11] અવ્‌શાન બરા કુશ્ત અવ્‌શાન મીન દારે કુનાર[12] વ શમશીર[13] પવન નમુદારીઅ એ યજદાને મિનોયાન આતશ રમીતુન્દ, મેમન વલ વલ્‌મનુશાન કોલા દો દાર આતશ દાતારતર હુમંદ. મિનુશાન પવન ફ્રુમમન આતશ અફ્રુખ્ત. અવ્‌શાન નજદેસ્ત ચીબાએ કહ્‌કે[14] કેન્દાર કેનાર[15] પેશી[16] ખેરમા[17] મુર્ત[18] સુજ્જનીદ. અવ્‌શાન જક ગોસ્પન્દ ગર્તાનાક[19] કઈ. મિન્‌શાન સે મુસ્ત

(૧) ફ્રા. [illegible] ([illegible] wish).

(૨) અવ. [illegible] ખુરાલી (આતશ-નીઆએશ).

(૩) ફ્રા. [illegible] યુસ્તી 'સહીફ' વાંચી અરબી [illegible] પાતરાં સાથે સરખાવેછે. અર્થ "પાતરાંનો પોષાક." આંકુએટીલ એ કમિલાને 'સીઆહ' વાંચી 'કાલું' અર્થ કરેછે. ફારસી તરજુમો કરનાર પણ 'સીહા' અર્થ કરે છે.

(૪) ફ્રા. [illegible] ફારસી અને ગુજરાતી તરજુમો કરનાર 'વરાકર' વાંચી 'જંગલ' અર્થ કરેછે. તે ફ્રા. [illegible] ની બરાબર છે. આંકુએટીલ પણ 'શેકાર' અર્થ કરેછે.

(૫) અવ. [illegible] દુઘ ફ્રા. [illegible] દોહવું. ફ્રા. [illegible] daughter Ger. Tochter સં. दुहितर નો અસલ અર્થ 'દુધ દોહોનારી.'

(૬) અવ. [illegible] (૭) 'પવન તન સલીઅ'. આંકુએટીલ એ ફકરો જુદો લઈ અર્થ કરેછે કે "દુધ પીધાથી ઊપજેલી ખુશી શરીરમાટે એક બદી હતી" યુસ્તી એ ફકરાને પછવાડેના વાક્ય સાથે લે છે કે "અને બીજું જુઠું તેઓનાં શરીરની હાણી માટે હતું."

(૮) ફ્રા. [illegible] to taste મજાહ. યુસ્તી અને આંકુએટીલ એ 'મીવે' વાંચી 'મેવો' અર્થ કરેછે કે "દેવો મેવાનો ખોરાક માણસ સનમુખ લાવ્યા" ([illegible]). (૯) ફ્રા. [illegible]

(૧૦) અવ. [illegible] સં. गर्भ એટલે ગર્ભસ્તાન. તેપરથી 'ફરબે'. યુસ્તી પોતાના અવસ્તાના શબ્દકોશ અને ફ્રા. [illegible] સાથે સરખાવે છે જેનો અર્થ 'જવાન ઊધરતું બચ્ચું' થાયછે.

(૧૧) એ શબ્દ માટે જુઓ બા. ૨૪. (૧૨) ફ્રા. [illegible] the lote fruit. (૧૩) ફ્રા. [illegible]

(૧૪) ફ્રા. [illegible] સુકું ઘાસ. (૧૫) કદાચ ઊપલું કુનાર ફ્રા. [illegible] (૧૬) એક જાતનો ઝેરી પાલો.

(૧૭) ફ્રા. [illegible] (૧૮) ફ્રા. [illegible] અથવા [illegible] (૧૯) ફ્રા. [illegible] ભુંજવાની સીંક.

(અને) બીજી ચીજો જે પ્રમાણે (ઊપર) કહીછે[1] તેમ પેદા કરીછે." એ જુઠા સખુન તેઓ દેવોની મરજીથી બોલ્યા. ગનામીનોએ તેઓ તરફથી પેહેલ વેહેલી ખુશી આ (શબ્દો) થી મેળવી.[2] એ જુઠા સખુનોથી બેઊ જણ બુરાં થયાં. તેઓનાં રવાન રસ્તાખેજ સુધી દોજખમાં (ગયાં). તેઓથી ત્રીસ દહાડા સુધી ખોરાક જતો રહ્યો (એટલે તેઓને ખોરાક મળ્યો નહીં). (તેઓએ પોતાનાને શરીરને) ઘાસપાલાથી ઢાંક્યું. ત્રીસ દહાડા પછી શિકાર માટે બહાર ગયાં, એક સફેદ બાલની બકરી આગળ આવ્યાં. તેઓએ પોતાને મોહોડે (તેના) થાનમાંથી દુધ દોહી લીધું.

૭ જ્યારે તેઓએ દુધ પીધું, ત્યારે મશીએ મશીઆનીને (કહ્યું) કે "જ્યારે મેં તે દુધ નહીં પીધું હતું ત્યારે તેથી મને ખુશી હતી અને હુ જ્યારે બુરાં શરીરથી તે મેં પીધું છે ત્યારે મારી ખુશી વધારે ખુશાલ થઈ છે (એટલે પેહેલું માણસ જેમ તેની હાજતો વધતી જાયછે તેમ ખુશાલ થતું જાયછે, એ બદીની નિશાણી છે. પેહેલે તેને ખાધા અને પીધા વગર ચાલતું હતું. હવે તેની શારીરિક હાજતો વધતી ચાલી). આ બીજું જુઠું બોલવાથી દેવોનું જોર બુલંદ થયું. તેઓએ ખોરાકની મઝા લઈ લીધી, તે એપ્રમાણે કે, સો ભાગમાંથી એક ભાગ રહ્યો.

(એટલે માણસ જાતની શારીરિક હાજતો દેવો વધારવા લાગ્યા. પેહેલાં તેઓ ખોરાક અને વસ્ત્ર વિના ફરી શકતાં હતાં. તેઓએ તેઓને ખોરાક અને વસ્ત્રનાં હાજતમંદ કીધાં, પછી તેઓ દુધ પીવા લાગ્યાં, પણ તેથી તેઓને અસંતોષી કરવા દુધનો સવાદ જાણે ઘટાડી નાખ્યો, એટલે દુધને દુધ પીતાં તેઓને કંટાળો આવ્યો અને તેઓનું મન ગોસ્તના ખોરાક ઉપર લગાડ્યું.)

૮. બીજા ત્રીસ દહાડા અને રાત પછી તેઓ એક ગોસ્પન્દ આગળ આવી પહોંચ્યા (જે) ફરએ સફેદ જર્બાનું (હતું). તેઓએ તેને માર્યું. તેઓએ મીનો યજદોના દેખાડવા પ્રમાણે, કુનાર અને શમશીરના લાકડાંથી આતશ રોશન કર્યો, કારણ કે તેઓને માટે (એ જાતનાં) બેઊ લાકડાં આતશને વધુ ઉત્પન્ન કરનારાં હતાં. તે (લાકડા) ઓથી મોહડાએ કરી આતશ રોશન કીધો. તેઓએ પેહેલાં સુકું ઘાસ, કેન્દાર, કેનાર, પેશી, ખજુરીનું ઝાડ, મેડીનું ઝાડ (એ સર્વે) નાં લાકડાં સળગાવ્યાં. તેઓએ તે ગોસપંદને ભુંજ્યું (Lit. ભુંજવાની સીક ઉપર કીધું.) તેમાંથી ત્રણ મુઠીભર મેદાંનું ગોસ્ત તેઓએ આતશમાં નાખ્યું (અને) કહ્યું કે "આ ભાગ આતશનો (છે)." તેમાંથી બીજો કટકો આસમાન ભણી

(૧) યુસ્તી 'ચેગુન મોફત' એ શબ્દોને પાછલા વાક્ય સાથે લે છે કે "જ્યારે તેઓએ જુઠા શબ્દો બોલ્યા ત્યારે તે દેવોની મરજીથી બોલ્યા." (૨) Lit. પોતાની કીધી.

મીશ ગુરત દચન આતશ શેહકુન્ત ગોફત આઈગ હેનૂમન બાહરે આતશ મિન જક ઈદુદ પારેહ (૧) વલ આસ્માન રવનીદ (૨) ગોફત આઈગ હેનૂમન બાહરે યજદાન. મિન પીશ સુરૂએ કહકીસ મદમ રફત મિન વલ બરા ઈદ્રુન્ત ચેગુન ફ્રુદુમ ગુરતી કલબા વરતમુન્ત.

૯. અવ્શાન મિન જક નજદેસ્ત વરતર્ગ પુસ્તીન નેહુફત આખેર પવન વશકર.(૩) અશાએ (૪) તદ (૫) જકે તથ (૬) જમે બરા કદ ગોફત હુમંદ. મીનૂશાન પવન જમીક ગારી (૭) બરા ખફુન્ત અજ્શાન અસીન (૮) બરા યાફત અજ્શાન પવન સન્ગ બરા જદ મિનૂશાન તાવકી (૯) બરા તેહી (૧૦) અજશ બરા જદ અવ્શાન દાર પતશ બરીદ જકે દારીન પદશખુર (૧૧) આરાસ્ત.

૧૦. મિન જક અનસેપાસ જ્શાન કદ શએદાઆન સેતાએતર ચેહવુન્ત હુમંદ. અવ્શાન એનફૂશમન પવન એનફૂશમન જક ઈ અવારૂન અરક મદમ ઈદ્રુન્ત. અચોક પવન દુદ ફ્રાજ સાતુન્ત હુમંદ મખીતુન્ત વ દરીદ હુમંદ વર્ષ રૂદ (૧૨). આખેર શએદાઆન મીન તુમ કાલા કદ આઈગ મર્દુમ હુમનીદ શએદા યજબહુનીદ, વદતાન અશક શએદા ઈતીશુનેત. મશી ફ્રાજ રફત વ શીરે તોરા દુશીદ વલ અપાખ્તર (૧૨—ક) રૂન મદમ રીખ્ત પવન જક શએદાઆન અચોજમંદતર ચેહવુન્ત હુમંદ. અજ્શાન વલ્મનૂશાન કોલા દો અએદુન ખુરક (૧૩) શતમન બુદ હુમંદ મિનૂશાન પવન પંજાહ જમેસ્તાન કામગીઅ પવન હુમગોમી-જરનીઅ લા બુદ અમતૂશાન હુમગોમીજરનીઅ કદ અદીન શાન ફ્રજંન્દ જરહુન-

(૧) અવ. ... ફા. ... (૨) ... ના પ્રયો ગ, જવા દેવું, મોકલવું.

(૩) પુરતી ફા. ... સાથે સરખાવી 'શિકારનાં પ્રાણીઓ'નો અર્થ કરેછે. આંકુએટીલ પણ એ અર્થ લેછે. ઊવેસ્ટ એને અર્થ 'જંગલ' કરેછે જે ફા. ... છે. ફારસી અને ગુજરાતી તરજુમો કરનારા એ અર્થ લેછે.

(૪) પુરતી અરેબીક ... gray સાથે સરખાવે છે. ઊવેસ્ટ એ પાઝંદ રૂમિજાને એશી (ફા. ... coarse linen cloth) વાંચેછે. એ નામે 'એશ' નામનું કપડું હાલપણ સુરતમાં જણાય છે.

(૫) પુરતી ... 'દદ' (ફા. ... ફાડી ખાનારાં જાનવર) ને બીજા આકાર છે. પણ ઊવેસ્ટ પ્રમાણે ફા. ... વર્ણવેલું. (૬) 'તથ' ઉપલા 'તદ' ને બીજો આકાર લે છે. (૭) અરબી ... (૮) અવ. ... अयस् ફા. ... (૯) ફા. ... ભઠ્ઠી a frying pan.

(૧૦) ફા. ... anything sharp. એ સાથે સરખાવી ઊવેસ્ટ 'તિખ' વાંચેછે. ફા. ... સાથે સરખાવી ડા. પુરતી 'તેહી' વાંચેછે. અર્થ એઉના નજદીક સરખા છે.

(૧૧) છુપડું, 'પત' અવ. ... અને 'ખુર' "ખોરશેદ સામે (બચાવ)." ડા. ઊવેસ્ટ 'પીશખુર' વાંચેછે એટલે "સુરજથી અથવા સુરજ આગળ" (બચાવ.)

(૧૨) અવ. ... ફા. ... ગુજરાતી તરજુમો કરનાર 'નદી' અર્થ કરી 'વર્ષ રૂદ' નામની નદી લઈ પાછલા વાક્ય સાથે ભૂલથી જોડેછે. (૧૨—ક) ... બાજુ. આ શબ્દ ફારસી ... (બાહારની બાજુ) અને ... (ઉલટી બાજુ unlucky) માં મલે છે.

(૧૩) અરબી ... buttocks.

નાખ્યો (અને) કહ્યું કે "આ યજદોનો ભાગ છે." આગળથી કહર્કાસ પક્ષી આવ્યું (અને) તે (ગોશ્ત) માંથી ખેંચી લઈ ગયું, જે પ્રમાણે કે પેહેલે થોડુંક ગોશ્ત કુતરો ખાતો હતો.

(હાલમાં જેમ ગંભીર ખાણા વખતે કુતરાંનો બુક કાહડવાનો રિવાજ છે તેને મળતા કોઈ રિવાજનો ઈસારો છે. અહીં કહેવા માગેછે કે જેમ પેહેલું ગોશ્ત કુતરાને ખવાડવામાં આવતું તેમ થોડું તે આતશમાં અને આસમાન પર પણ નાખવામાં આવતું.)

૯. પેહેલાં તેઓ મેઢાંનાં ચામડાના પોષાકથી (પોતાના શરીરને) ઢાંકતા હતાં. પછી કહેછે કે જંગલમાં કાબરચીલા રંગનાં વણેલાં કપડાંમાંથી વણેલા પોષાકો બનાવ્યા.* અને તેઓએ જમીનમાં એક ખાડો ખોદયો. તેઓએ લોખંડ મેળવ્યું અને તેઓએ તેને પથ્થરથી ઠોકયું અને એક ભઠ્ઠીમાં તેને અણી માટે ઠોકયું, અને તે (અણીદાર બનેલા હથિયાર) થી તેઓએ લાકડું કાપ્યું (અને) તેથી એક લાકડાનું મકાન બનાવ્યું.

૧૦. તેઓએ એ નિરઉપકારીપણું જે કર્યું તેથી દેવો વધારે જુલમી થયા. તેઓ એકમેક પોતપોતા ઉપર બૂરી અદેખાઈ કરવા લાગ્યાં. તેઓ એક બીજા ઉપર આગળ વધવા લાગ્યાં અને મારવા લાગ્યાં અને બાલ અને ચેહરા પીખવા લાગ્યાં. સેવટે દેવોએ અંધકારમાંથી પોકાર કર્યો કે, "તમો માણસ છો, તમો દેવને પુંજો કે તેથી અદેખાઈનો દેવ શાંત થાય (Lit. બેસી જાય)." મશી આગળ વધ્યો અને એક ગાયનું દુધ દોહ્યું અને ઉતર બાજુએ ઢોળ્યું તેથી દેવો વધારે મજબુત થયા. તેઓથી (એટલે દેવોથી) તેઓ બેઉ એ પ્રમાણે સૂકકી કમ્મરનાં થયાં કે તેથી ૫૦ શિયાળા સુધી (એટલે ૫૦ વર્ષ) તેઓને એકમેકની સોબતની મરજી થઈ નહીં. (અને) જો તેઓ એકમેકની સોબતમાં પડ્યાં હતે તો તેઓને ફરજંદનું જણવું નહીં થતે. પચાસ વર્ષની સેવટે ઓલાદની ખાહેશની શરૂઆત પેહલાં મશીમાં અને પછી મશીઆનીમાં બરપા થઇ. તે ઉપરથી મશીએ મશીઆનીને કહ્યું કે "જ્યારે આ તારી જાત હું જોઉં છું ત્યારે....(એટલે મને શોખ ઉત્પન્ન થાયછે). પછી મશ્યાનીએ કહ્યું કે ભાઇ મશી જ્યારે હું તારી મોટી જાત જોઉં છું ત્યારે મારી ઈચ્છા ઉશ્કેરાય છે.

૧૧. સેવટે તેઓની મરજી એક સરખી થઇ કે તેઓની ઈચ્છા પાર પાડવામાં આવે. તે પ્રમાણે તેઓએ કર્યું. તેઓએ એપ્રમાણે વિચાર્યું કે આપણું આ ૫૦ વર્ષ સુધી પણ એ કામ હતું.

૧૨. નવ મહિનામાં તેઓથી નરનારીનું જોડકું જન્મ પામ્યું. ફરજંદ માટેનાં

* પુરતી પ્રમાણે "પછી શિકારના કાબરચીત્રા રંગના ફાડી ખાનારાં જાનવરો(નાં ચામડાંમાં) થી કાબરચીત્રા રંગના પોષાકો તૈયાર કીધા." આંકુએટીલ પણ એને મળતોજ અર્થ લેછે. ગુજરાતી તરજુમામાં અર્થ કરેછે કે "જંગલમાં જઈને તે પોશ્તીન ને લીલા સોટાની છાલ કાઢીને કાંતારો સાંધીને પેહેરવાનું કપડું કરતા હતા." એ તરજુમો કયા શબ્દોને આધારે છે તે સમજ પડતી નથી.

-રનીઅસા યેહવુન્ત. વ પવન બુન્દગીએ પન્જ શન્ત પૈખ[1] પાહેરની ફ્રાજ મદ નજદેસ્ત મશી વ આખેર મશીની. મેમન ગોફુત મશી વલ મશીની આઇગ અમત દેનમન લક કેરેયિમ[2] ખદીતુનમ જકે લી મસ લાલા આખીજેત આખેર મશીની ગોફુત આઇગ બરાદ મશી અમત જકે લક કરએમ મસ ખદીતુનમ જકે લી કરએમ દરફ્રૂશેત.

૧૧. આખેર વલ્મનશાન કામે વલ હમ મદ આઇગ શાન કામે વજારશ્નીઅ કર્દ. ૭૭શાન કર્દ. અએતુન મદમ મીનીદ આઇગ લેનમન જકીચ પન્જાહ શન્તે કાર દેનમન યેહવુન્ત.

૧૨. મિન વલ્મનશાન જદ પવન તીશીઆ બીના જોષ્તે ગબ્રા નીશ્મન. મિન શીરીનીઅ[3] એ ફ્રજંદ અયોક અમ વ અયોક અણુ બરા દુદ[4]. વ આખેર ઓહર્મજ્દ શીરીનીઅ એ ફ્ર્જન્દ મિન વલ્મનશાન લખ્વાર ઇનરેયુન્ત, વદ ફ્ર્જન્દ પર્વરેદ વ ફ્રજન્દ બરા કતુનેત. અવ્શાન હફ્ત જોષ્ત મિનશ યેહવુન્ત હુમન્દ જકર વકદ. હમાક અખ વ અખ્તમન નર નીશ્મન બુદ હુમંદ. અજ્શાન કોલાઇ પવન પંજાહ શન્ત ફ્ર્જન્દ મિનશ જરહુન્ત હુમંદ વ ઐનફ્રશમન પવન સદ શન્તે બરા યમીતુન્ત[5] હુમન્દ. મિન જક હફ્ત જોષ્ત અયોક ર્સીઆકમક શમ ગબ્રા વ નીશ્મન નેશાક અજ્શાન જોષ્તી મિનશ જદ મુન ગબ્રા ફ્રવાક વનીશ્મન ફ્રવાકઇન શમ બુદ હુમન્દ.

૧૩. મિન વલ્મનશાન પાન્જદેહ જોષ્ત જરહુન્ત હુમન્દ મુન કોલા જોષ્તી સરદેઈ યેહવુન્ત હુમન્દ અજ્શાન પુર રોબશ્નીઅ પતવન્દ ગેહાન મિનશ યેહવુન્ત. મીન કોલા પાન્જદેહ સર્દે જ્જશાન[6] નોહ સરદે પવન પુશ્તે તોરા એ સર્સઓક પવન જકે ફ્રાહોકન્ત જરેહ વલ જક શશ કેશ્વરે દેહીગર વદાર્દ વ તેમમન યેહવુન્ત હુમન્દ વ શશ સર્દે મર્દુમ પવન ખ્વનીરસ માન્દ હુમન્દ. મિન જક શશ સર્દે જોષ્તી ગબ્રા તાજ વ નીશ્મન તાજ્જક શમ યેહવુન્ત હુમન્દ વ દશ્ને તાજ્જકાન વજ્લુન્ત હુમન્દ વ જોષ્તી હોશ્યંગ[7] ગબ્રા વ નીશ્મન ગુજક શમ અજ્શાન. અઇરાનકાન મિન વલ્મનશાન યેહવુન્ત હુમન્દ વ જોષ્તે માજ્જન્દરાન[8] અજશ યેહવુન્ત હુમન્દ. પવન આઇ[9] મેર જકે પવન સુરાએ[10] મતાઆન જકે પવન અનીર[11] મતા જકે પવન તુર[12] મતાઆન જકે પવન સરમ[13] મતા અહાત ઈ અરમ જકે પવન સીની[14] મતા જકે પવન ચીનસ્તાન જકે પવન દાઇ[15] મતા (જકે પવન સીન્દ[16] મતા.) જકીચ પવન હફ્ત કેશ્વર હમાક મિન પતવન્દ ફ્રવાક સીઆકમક[17] મશી હુમન્દ.

૧૪. ચેગુન દેહ સર્દે મરદુમ પાન્જદેહ સર્દે મિન ફ્રવાક બુદ વ બીસ્તોપંજ સર્દે હમાક મિન તાખ્મે ગયોમર્દ યેહવુન્ત હુમન્દ ચેગુન જમીકી આવી વરગુશ વર્ચશ્મ વ અયોક રેગલ્મન જકીચ મુન પર્ર દારેન્દ ચેગુન શબા વેહુશી[18] શીઇ દેમ્બીમેદ મુન મુઇ પવન તન દારેન્દ.

---

(૧) ફા. [illegible] મુ. રાઇઆન. યુસ્તી 'પસ' વાંચેછે અને તેને 'પુસ'નો બીજો આકાર ગણી તેને અવ. [illegible] ફા. [illegible] સાથે સરખાવેછે. "પસ પાહેરની" એટલે "બચ્ચાં જણવાની મરજી" એમ કે 'હવસ' અર્થ કરેછે.

મોહાસ (એટલે પ્યાર) ને લીધે માએ એક અને બાપે એક (ફરજંદ) ને ઉધાર્યું. અને પછી ઓહરમજદે તે ફરજંદો માટેનો પ્યાર તેઓથી છીનવી લીધો, કે ફરજંદોને પાળે અને ફરજંદો કાયમ રહે. તેઓમાંથી સાત જોડકાં નર અને નારી પેદા થયાં. તેઓ સર્વ, ભાઈ અને બેહેન, નર અને નારી હતાં. તેઓ દરેકમાંથી ૫૦ વર્ષમાં ફરજંદોને જનમ્યાં હતાં અને તેઓ પોતે ૧૦૦ વર્ષમાં ગુજરી ગયાં હતાં. તે સાત જોડકાંમાંથી એક સીઆકમક નામનો મરદ અને ઓરત નેશાક (નામની હતી). તેઓમાંથી એક જોડકું જનમ્યું જેમાં મરદ ફ્રવાક નામનો અને ઓરત ફ્રવાકઇન નામની હતી.

૧૩. તેઓથી ૧૫ જોડકાં જનમ્યાં હતાં, જેઓમાંથી દરેક જોડકું, એક જાત (એટલે એક મૂળ પેઢી) થઈ પડી હતી. તેઓથી દુનિયાની ઓલાદોનું પૂર ચાલવું થયું હતું. તેઓમાંની પંદર જાતમાંની દરેકમાંથી નવ જાત સરસઓક ગાયની પીઠ ઉપર ફ્રાહોકન્ત દરિયા તરફથી બીજા ૬ કેશ્વરો ભણી પસાર થઈ અને ત્યાં રહી અને માણસની ૬ જાત ખ્વનીરસમાં રહી. તે ૬ જાતોમાંથી એક જોડકું, (જેનો) મરદ તાજ અને ઓરત તાજીક નામની, તે પેદા પડ્યું અને તેઓ તાજીઓનાં જંગલ ભણી ગયાં; અને એક જોડકું, જેનો મરદ હોશ્યંગ અને ઓરત ગુજક નામની, તે તેઓથી (પેદા પડ્યું). ઈરાનીઓ તેઓથી પેદા થયા અને માજનદરાનીઓનું જોડકું તેમાંથી પેદા થયું. તે સંખ્યામાં સુરાએના મુલકોનાં, અનીરના મુલકના, તુરના મુલકોનાં, સલમનો મુલક, જે અરૂમ છે, તેનાં, સીનીના મુલકનાં, ચીનસ્તાનના મુલકનાં, દાઈના મુલકનાં (અને) સીન્દના મુલકનાં (લોકો હતાં). વળી હફ્ત કેશ્વરના સઘળા લોકો મશીના સીઆમકના ફ્રવાકના સંબંધથી છે.

૧૪. જેમ માણસની ૧૦ જાત (ઉપર વર્ણન કરવા પ્રમાણે છે) અને ફ્રવાકથી ૧૫ જાત ઉતરી છે અને (એ પ્રમાણે) ગયોમર્દના તોખમથી સઘળી મળી ૨૫ જાત ઉત્પન્ન થઈ છે, તેમ (વળી નીચલી જાતો છે). જમીનની, પાણીની, છાતી ઊપરના કાન વાળી, છાતી ઊપરની આંખવાળી, એક પગવાળી, વળી જેઓ વાગલાં માફક પાંખ ધરાવેછે તેઓની, જંગલી પુછડી સાથેની, અને જેઓને શરીરપર વાળ ઊગેલા હોયછે તેઓની (એ પ્રમાણે રાક્ષસી માણસોની પણ જાત છે).

---

(૨) એક સમેટીક શબ્દ જેનો અર્થ organs of generation થાયછે.

(૩) પુસ્તી ફા. [illegible] an eruption common to children. સાથે સરખાવી એક દરદનો અર્થ કરેછે કે 'મા બાપે તે બચ્ચાંઓને દરદને લીધે તજી દીધાં.'

(૪) ઉધાર્યું. ફા. [illegible] to run, make haste, to be carried up. આંકુએટીલ અને ગુજરાતી તરજુમો કરનાર એમ અર્થ કરેછે. પણ પુસ્તી ઉપલા ફારસી શબ્દ સાથે સરખાવી અર્થ કરેછે કે "મા અને બાપે ફરજંદને વિઘ્ન તજી દીધાં." ઉવેસ્ટ અર્થ કરેછે કે "ખાઈ ગયાં" અને પેહલવી રેવાયતનો દાખલો આપેછે કે જેમાં એ ખાવાનો ઇશારો આવેછે. (૫) અરબીક. [illegible]

(૬) ડા. ઉવેસ્ટ 'જાવરન' વાંચી 'વધારો' અર્થ ગણી અર્થ કરેછે કે "તે સઘળી પંદર જાતના વધારામાંથી". બીજી નકલો અને ગુજરાતી તરજુમો કરનાર અંહી "શઅદાઆન" (દેવો) ઇમિલો લેછે, પણ તેથી અર્થ બરોબર ઉકલતો નથી. (૭) અવસ્તાનો [illegible] (૮) અવસ્તાનો. [illegible] (૯) ફા. [illegible] સંખ્યા. પુસ્તી 'આઇમિર' વિશેષ નામ ગણી એક મુલકનું નામ ગણેછે. (૧૦) ઉવેસ્ટ એને અવસ્તાનું [illegible] ગણેછે જેને પેહેલવી તરજુમામાં [illegible] લખ્યુંછે. સ્પીગલ પા. ૩-૪. (૧૧) અવ. [illegible], જે મુલકો ઇરાની નહી તે. તેઓનાં નામ નીચે આપેછે. ફરવ. ય. (૧૨) અવ. [illegible] (૧૩) અવ. [illegible] (૧૪) અવ. [illegible] (૧૫) અવ. [illegible] (૧૬) એ ફકરો પુસ્તીની નકલમાં નથી પણ બીજી નકલોમાં છે. (૧૭) પુસ્તી એ પ્રમાણે નામોની વચ્ચે 'વ' આપેછે. પણ બીજી નકલોમાં નથી તે દુરસ્ત દિસેછે. (૧૮) ફા. [illegible] A beast.

બાબ ૧૬.

મદમ ચેગુનીએ જરહુનશ્નીઅ.[1]

૧. ઈમલ્લુનેત પવન દીન આહીગ નીરમન અમત મીન દશ્તાન[2] બરા યાતુનેત વદ દેહ યુમ લેલીઆ અમતશ વલ વજ્લુનન્દ લવીન અપોસ્તન[3] ચેહવુનેત. અમતશ મીન દશ્તાન ખલલુન્તા[4] ઈક્વીમુનેત અમત અપોસ્તન જમાન મદ ઈક્વીમુનેત હમાક અમત તોખ્મે ગબ્રા નીરૂકહુમંદતર બેનમન અમત જકે નીરમન નીરૂકહુમંદતર હોખ્ત અમત કોલા દો રાસ્ત તોખ્મ હોકાને વ સેકાને મીનશ ચેહવુનેત. આત તોખ્મે જકર લવીન યાતુનેત વલ માદે અફ્જાયેદ અવશ ફ્રૂપાએ[5] ચેહવુનેત આત તોખ્મે વકદ લવીન યાતુનેત ખુન ચેહવુનેત વકદ મીનશ જારીઅ.[6]

૨. તોખ્મે વકદ સર્દ વ ખવીત.[7] તીજશ્ને[8] મિન પાહલુ વ ગુને સફીદ સુખ્ર વ જર્દ વ તોખ્મે નરાન ગર્મ વ ખુશ્ક તીજશ્ને મિન મજગે રોયેશમન ગુને સફીદ વ અશગુન.[9]

૩. હમાક તોખ્મે વકદાન લવીન બરા યાતુનેત દયન કતે ગાસ વખદુનેત વ તોખ્મે નરાન અજ્જર જક બરા ઈકવીમુનેત જક કતે ગાસ પુર બરા વાદુનેત. કોલા મેમન મિનશ બરા પરીજેદ[10] લખ્વાર વલ ખુન ચેહવુનેત, પવન રગે[11] માદગાન દયન વજ્લુનેત પવન હંગામ મુન બરા જરહુનેત શીર ચેહવુનેત અવશ પરવરેદ ચેગુન હમાક શીર મિન તોખ્મે નરાન ચેહવુનેત ખુન જકે માદેગાન.

૪. દેનમન ચેહાર મનદવમ નર માદે ઈમલ્લુનેત, આસ્માન અયોકશુસ્ત વાત આતશ જક અંકેર્જ જવીદતર લા ચેહવુનેત. જક મય વ જમીક વ ઓર્વર વ માહીક[12] વકદ અંકેર્જ[13] જવીદતર લા ચેહવુનેત. અવારીક દેહશ્ને નર વકદ વલ[14] ચેહવુનેત.

---

(૧) [illegible] સેમેટીક. જન્મ આપવો. (૨) અવ. [illegible] (૩) ફા. آبستن (૪) [illegible] સેમેટીક. નાહવું. (૫) ફા. [illegible] (૬) ફા. [illegible]

(૭) યુસ્તી ફા. [illegible] સાથે સરખાવેછે પણ ફા. [illegible] 'પરસેવા' સાથે પણ સરખાવાય. 'પરસેવા સાથેનું' એટલે 'ભીનું'.

(૮) યુસ્તી 'તીજશ્ને' પછી 'વ' આપેછે તે બીજી નકલોમાં એ શબ્દની આગળ મળેછે તેમ દુરસ્ત દિસેછે.

(૯) [illegible] સેરવો અને [illegible]. ઉવેસ્ત પ્રમાણે 'ચીકલનાં રંગનો' ફા. [illegible] mud.

(૧૦) [illegible] 'પાહરીજેદ'ને બદલે. ફા. [illegible] અવ. [illegible] અને [illegible] 'દૂર રેહેવું, કોઈ ચીજ નહીં કરવું'. ફારસી તરજુમો કરનાર [illegible] અર્થ કરેછે તે એને મળતો છે. યુસ્તી 'ફ્રીફ્રેદ' વાંચી [illegible] 'ડગવું' સાથે સરખાવેછે અને અર્થ કરેછે કે 'જે ભાગ ડગેછે' એટલે 'જે ભાગ ગર્ભસ્તાનમાં દેખાઈતી રીતે દાખલ થાયછે પણ ખરેખર ફરજંદનું તોખમ બનાવવામાં કામ લાગતો નથી'.

બાબ ૧૬.

(માણસ જાતની) ઉત્પત્તિની પ્રકૃતિ બાબે.

૧. દીનમાં કહેછે કે ઓરત જયારે દસ્તાનથી ફારેગ થાયછે ત્યારે જો દશ દહાડા (અને) રાત સુધીમાં (મરદો) તેણીની પાસે જાયતો તેણી હમેલદાર થાયછે. જયારે તેણી દસ્તાનથી નાહેછે, (અને) જયારે હમેલદાર થવાનો વખત આવી પહોંચેછે, ત્યારે હમેશાં જો મરદનું બી (ઓરતના બી કરતાં) વધારે મજબુત હોયછે, તો છોકરો અને જો ઓરતનું (બી) વધારે મજબુત હોય છે તો છોકરી (જન્મે છે). જયારે બેઉનાં બી સરખાં હોય છે ત્યારે તેમાંથી બેનાં જોડકાં અથવા ત્રણનાં જોડકાં પેદા થાયછે. અગર જો મરદનુ બી સ્ત્રી તરફ પેહેલું આગળ વધેછે, તો વૃદ્ધિ પામે છે અને તે પુખ્ત થાયછે. અગર જો સ્ત્રીનું બી પેહેલું આગળ વધેછે તો લોહી બને છે અને તેથી સ્ત્રીને દુઃખ (થાયછે).

૨. ઓરતનું બી થંડું અને ભીનાશવાળું (હોયછે). તેનું વેહેવું કમ્મરમાંથી છે અને રંગ સફેદ, લાલ અને પીળો છે; અને મરદોનું બી ગરમ અને સૂકું છે (અને તેનું) વેહેવું માથાના મગજમાંથી છે અને રંગ સફેદ અને ફીકો (છે).

૩. સ્ત્રીઓનું બીજ હમેશાં આગળ બહાર પડેછે. ગર્ભસ્થાન (ક્તે)માં જગ્યા લે છે અને મરદોનું બીજ તેની [15]નીચે રહેછે અને તે ગર્ભસ્થાનની જગ્યાને પૂર કરેછે. જે કાંઈ એથી દૂર રહેછે (એટલે ગર્ભસ્થાનમાં ફરજંદનું તોખમ બંધાવાથી બીજનો જે ભાગ બાકી રહેછે) તે પાછું લોહી બનેછે, સ્ત્રીઓની રગોમાં દાખલ થાયછે (અને) તે વખતે કે જયારે જન્મ આપેછે ત્યારે દુધ બનેછે જે તે (બચ્ચાં) ને ઉછેરે છે, કારણ કે સઘળું દુધ મરદોનાં બીજમાંથી બનેછે અને લોહી સ્ત્રીઓનું છે.

(એટલે દુધ મરદોનાં બીજમાંથી અને લોહી સ્ત્રીઓનાં બીજોમાંથી બનેછે. યુસ્તી અર્થ કરેછે કે "સઘળું દુધ મરદોનાં બીજમાંથી અને સ્ત્રીઓનાં લોહીમાંથી બનેછે." આંકુએટીલ અર્થ કરેછે કે સઘળું દુધ મરદોનાં બીજમાંથી ઓરતોનાં લોહીમાં બદલાઇને બનેછે.)

૪. આ ચાર ચીજોને નર (અને) નારી કહેછે. આસમાન, ધાતુ, પવન (અને) આતશ નર (છે). હરગેજ બીજાં (એટલે નારી) થતાં નથી. પાણી અને જમીન અને ઝાડપાન અને માછલી નારી (છે), હરગેજ બીજાં (એટલે નર) થતાં નથી. બીજી પેદાયશો નર અને માદા હોયછે.

---

(૧૧) યુસ્તી [illegible] આપેછે પણ બીજી નકલો 'રગ' આપેછે તે વધારે દુરસ્ત છે.

(૧૨) આંકુએટીલ 'માહ' વાંચી 'ચંદ્ર' અર્થ કરેછે. (૧૩) ફા. [illegible]

(૧૪) યુસ્તી એ શબ્દ [illegible] નર આપેછે અને વાક્ય 'વકુદ' આગળ ખલાસ કરી એ શબ્દને પછીના શબ્દો સાથે વાંચેછે, કે "નર પેહવુનેત પેગુન જકે જક" એટલે "નર (શબ્દ) જકના જેવોજ છે."

(૧૫) કોઈ નકલમાં [illegible] અજાપર ફા. [illegible] છે તે દુરસ્ત છે.

ચેગુન જ.કે[1] માહીક રાએ ઈમલ્લુનેત આઈગ પવન હંગામે પસ-પ્વાહેશનીઅ પવન જ.ક તચાક મય અયોક હાઝ દરાનાએ મુન અએત ચેહાર અયોકે ફ્રરસંગ દોદો પવન મય ફ્રરાજ.શાયેન્દ[2] વ લપ્વાર યાતુનન્દ. દયન જ.ક યાતુન્તાન વ વજ.લુન્તન અદીન કર્પ ફ્રરાજ સાયન્દ[3] અજ.શાન બેયે[4] આહનીને મીઆન બરા નેકુનેત કોલા દો અપોસ્તાન ચેહુવુનન્દ.

બાબ ૧૭.

મદમ ચેગુનીઅ એ આતશ.

૧. ઈમલ્લુનેત પવન દીન આઈગ પન્જ આહનીને આતશ બરેહુનીદ દકવીમુનેત, ચેગુને આતશે બેરેજીસવંઘ[5] આતશ ઈ લવીને ઓહુર્મજ.દ[6] બોદાએ વખ્શેદ[7]. આતશે વોહુ ફ્રૈયાન આતશ જ.ક ઈ દયન તને મર્દુમાન વ ગોસ્પન્દાન[8]. આતશે ઊર્વાજીશ્ત આતશ જ.ક ઈ દયન ઊર્વરાન[9]. આતશે વાજીશ્ત[10] આતશ જ.ક ઈ પવન અબ્ર પતીરેએ સેપીન્જગર પવન કોખશશ્ને ઈક્વીમુનેત. આતશે સ્પનેનીશ્ત આતશ જ.ક ઈ પવન ગેહાન પવન કાર દારેન્દ આતશીચ વાહુરામ[11].

૨. મિન વલ્મનૂશાન પન્જ આતશ અયોક મય ખુરશ્ને કોલા દો વશતમુનેત ચેગુન જ.ક દયન તને મર્દુમાન. અયોક મય વશતમુનેત ખુરશ્ને લા વશતમુનેત ચેગુન જ.ક દયન ઊર્વરાન મુન પવન મય જીવેત વખ્શેદ. અયોક ખુરશ્ને વશતમુનેત મય લા વશતમુનેત ચેગુન જ.ક પવન ગેતી પવન કાર યખ્સુનન્દ વ આતશ મેમન વાહુરામ. અયોક લા મય વશતમુનેત વ લા ખુરશ્ને વશતમુનેત ચેગુન આતશે વાજીશ્ત. જ.કે બેરેજીસવંઘ જ.ક દયન જમીક વ કુફ અવારીક મનદવમ. મિન બુનદેહેશ્ને[12] ઓહુરમજ.દ ચેગુન સે ગદમન[13] યહુમુન્ત વલ વલ્મનૂશાન. પવન પાસ્પાનીઅ વ પનાહુકીઅ ગેહાન હુમાક હુમાક વખ્શેદ.

---

(1) એ શબ્દની પાછળ પુસ્તીની નકલમાં 'જ.ક' શબ્દ મળેછે જે બીજી નકલોમાં મળતો નથી. પુસ્તી આગલા વાક્યને અહીં સુધી લંબાવી ઉપર પ્રમાણે અર્થ કરેછે. (૨) ફા. [illegible] to go.

(૩) ફા. [illegible] to rub. (૪) ફા. [illegible]

(૫) અવ. [illegible]

(૬) એની આગમચ પુસ્તીની નકલ 'વ' આપેછે. એ બીજી નકલોમાં નથી મળતો તે દુરસ્ત છે. પુસ્તી અને આંકુએટીલ અર્થ કરેછે કે "અને પાદશાહ."

(૭) અવ. [illegible] સં. [illegible] આગળ વધવું. Ger. wachsen, to wax. એ બેરેજીસવંઘ આતશને માટે અહીં જે કહેછે તે યજશનેના ૧૭ મા હા ફ. ૧૧ ના પેહેલવી તરજુમામાં પાચમાં સ્પેનીશ્ત આતશને લાગુ પાડયું છે અને જે સ્પેનીશ્તને માટે કહેછે તે બેરેજીસવંઘને લાગુ પાડેલુ છે. જાદસ્પરમમાં પણ એમ છે. માટે અહીં એ અનુક્રમ ફેરવાયલુ દિસેછે. ૧૭ ના હાની પેહેલવીમાં એ આતશ માટે કહેછે કે [illegible] આતશ બુલંદ સુદ યજ.બહુનમ વહેરાન પવન અમેશસ્પંદીઅ આક્ષફ્ફ ચરન પા. ૨૬૧).

માછલીની બાબતમાં કહેછે કે ફરજંદ ખાહેશ કરવાની વખતે તે વેહતાં પાણીમાં એક હાસ-જે ફરસંગનો ચોથો ભાગ છે-તેની લંબાઈ સુધી બબે (નાં જોડકામાં) પાણીમાં આગળ જાયછે અને પાછી આવેછે. તે આવજાવમાં તેઓ પોતાનાં શરીરને (એકમેક સાથે) મસળેછે. (એમ કરતાં) તેઓમાંથી એક જાતનો પરસેવો બહાર પડેછે અને બેજી હમેલ દાર થાયછે.

બાબ ૧૭.

આતશની પ્રકૃતિ બાબે.

૧. દીનમાં કહેછે કે પાંચ જાતનો આતશ પેદા થયો છે, જેવો કે બેરજીસવંધ આતશ, તે આતશ કે જે ઓહરમજ્દ ખોદાની આગળ વૃદ્ધિ પામે છે. વોહુફ્રયાન આતશ, તે આતશ કે જે માણસોના અને ગોસ્પંદોનાં તનમાં (છે). ઊર્વાજીશ્ત આતશ, તે આતશ કે જે ઝાડપાનોમાં છે. વાજીશ્ત આતશ, તે આતશ કે જે વાદળાંની અંદર સેપીન્જગર (દેવ) સામે લડાઈ કરતો રહેછે. સ્પેનીશ્ત આતશ, તે આતશ કે જે દુનિયામાં લોકો કામમાં લાવેછે અને વળી જે (આતશ) બેહેરામનો આતશ (છે).

(યુસ્તી અને ગુજરાતી તરજુમો કરનાર પાછલા ભાગનો અર્થ કરેછે કે "જેને બેહેરામનો આતશ (કહેછે)." આંકુએટીલ પ્રમાણે "જેમાંથી બેહેરામનો આતશ આવેછે.")

૨. તે પાંચ આતશોમાંથી એક પાણી (અને) ખોરાક બેઉ ખાયછે, જેવોકે તે (આતશ) કે જે માણસોનાં તનમાં (છે). એક પાણી પીએ છે, ખોરાક ખાતો નથી, જેવો કે તે કે જે ઝાડોમાં છે કે જે (ઝાડો) પાણીથી જીવેછે (અને) વધેછે. એક ખોરાક ખાયછે, પાણી પીતો નથી, જેવોકે તે કે જે દુનિયામાં (માણસો) કામમાં લે છે અને આતશ કે જે બેહેરામનો છે. એક નથી પાણી પીતો કે નથી ખોરાક ખાતો, જેવો કે વીજળીનો આતશ. બેરેજીસવંધનો (આતશ) તે કે જે જમીન અને પહાડ અને બીજી ચીજોમાં (છે). પેદાયશની શરૂઆતથી ઓહરમજદે ત્રણ ખોરેહ જેટલું (ખોરેહ) તેઓને આપ્યું. (અથવા ત્રણ ખોરેહ જેટલાં ખોરેહ સાથે તેને પેદા કર્યો). તેઓની પાસબાની અને પનાહથી દુનિયા હમેશને હમેશ વધેછે.

---

(૮) એને મળતું પેહેલવી યજશનેમાં કહેછે કે "આતશે રાયીર ફ્રૂહનાર યજ બહુનમ જક દયન તને અનશુતા" એટલે "જલી વૃદ્ધિ કરનાર આતશને આરાધું છું કે જે માણસોનાં તનમાં છે."

(૯) પેહેલવી યજશનેમાં "આતશે ફ્રરાખ્ન જીવશ્ને યજબહુનમ જક દયન ઉર્વર" એ પ્રમાણે છે એટલે "જીંદગીના વૃદ્ધિ કરનાર આતશને આરાધું છું જે ઝાડપાનોમાં છે."

(૧૦) પેહેલવી યજશનેમાં "આતશે વાજીશ્ત યજબહુનમ જકે શએદા સેપુજગર મખીતુનેત" એટલે "વાજીશ્ત આતશને આરાધું છું જે સેપુજગર દેવને મારેછે."

(૧૧) પેહલવી યજશનેમાં "આતશે અવજુનીક યજબહુનમ દયન અશ્તમીન પીશે ઓહરમજદ પવન મીનોઇએ કકવીમુનેત" એટલે "વૃદ્ધિ કરનાર આતશને આરાધું છું (કે જે) ગરોથમાનમાં ઓહરમજદની આગળ મીનોઇમાં છે."

(૧૨) યુસ્તી અને આંકુએટીલની નકલો 'મુન' કમલો લેછે તેથી તેઓ અર્થ કરેછે કે "જે (એટલે જમીન પહાડ અને બીજી) ચીજો ઓહરમજદે પેદા કરીછે."

(૧૩) ઉવેસ્ટની અને બીજી નકલો એ કમલાની આગળ 'વ' વધારે આપેછે તેથી તે 'નીસમા' વચાય, જેનો અર્થ આગલા એક બાબની નોટમાં કહ્યું તેમ 'દમ' થાયછે એટલે "ત્રણ દમો માફક પેદા કર્યો." પાજંદ નકલ એ શબ્દને 'યદમન' વાંચી [illegible] 'હાથ' અર્થ કરેછે.

૩. દયન ખુદાઈએ તખ્મુરપ આઇગ મર્દુમ (મુન[1]) પવન પુશ્તે તોરા એ સરસ-ઓક મિન ખ્વનીરસ વલ અવારીક કેશ્વર હુમાએ વર્દ હુમંદ લેલીઆઇ મીઆને જરેહ આતરોગાસ વાત સેતફુત[2] આતરોગાસ મુનશ આતશ દયન યેહવુન્ત યેગુન પવન પુશ્તે તોરા પવન સે જીનાક કર્દ ઈક્વીમુનેત મુન[3] વાત લેવત્મન આતશ બરા વલ દર્યાક નેકુન-રેત. વલ્મન્શાન કોલા સે આતશ યેગુન સે ગદમન[4] પવન જીનાક વ ગાસે આતશ પવન પુશ્તે તોરા હુમાએ વખ્શીદ હુમંદ વદ રોશન બરા યેહવુનેત જક મર્દુમાન પવન જરેહ લખ્વાર વદીરેન્દ[5].

૪. વ જમ દયન ખુદાઈઅ હુમાક કાર પવન અએબારીએ વલમનશાન કોલા સે આતશ અવીરતર કરદ, અજશ આતરો ફ્રોબા વલ દાદગાસ પવન ગદમન હુમંદ કુફ ઈ પવન ખ્વારજ્મ ઈતીબુનેસ્ત ઇક્વીમુનેત મુનશાન જમ બરા કરીનીદ[6] વ ગદમને જમ મીન યદમને દહાક આતરો એ ફ્રોબા બુજીદ[7]. દયન ખોદાઇએ વિશ્તાસ્પ મલેકા પવન પએનાકીઅ મિન દીન મિન ખ્વારજ્મ વલ રોશન કુફ પવન કાબુલિસ્તાન કાબુલે મતા ઇતીબુનેસ્ત યેગુન કુનચ[8] તેમમન કત્રુનેત.

૫. આલો ગુશસ્પ વદ ખોદાઇએ કએખુસ્રુબી પવન જક આઇનીને પનાહીએ ગેહાન હુમાએ કર્દ. અમત કએખુસ્રુબ અજર્દીનચારે[9] વરે ચએચસ્ત હુમાએ કુન્દ[10] મદમ વલ બુશે[11] સુસીઆ નેશસ્ત વ તાર તુમ બરા જદ વ રોશન બરા કર્દ વદ અજદીનચાર ખફુન્દ[12] પવન હુમ તેમમન પવન અસ્નવંદ કુફ આત્રો ગુશસ્પ બરા વલ દાદગાસ ઇતીબુનેસ્ત.

૬. આતરો બુર્જીન મીત્રો વદ ખુદાઇએ વીશ્તાસ્પ મલકા હુમ આઇનીને દયન ગેહાન હુમાએ વજીદ[13] પનાહીઅ હુમાએ કર્દ અમત અનુશેરોબાન જરતુહસ્ત દયન યાઈત્યુન્ત પવન રોબાકીઅ દીન અવી ગુમાનીઅ વાદુનતન[14] વીશ્તાસ્પ મલેકા વ ફ્રજન્દાન પવન દીને યજદાન ઇક્વીમુનેત હુમંદ વીશ્તાસ્પ પવન કુફે રએવન્દ આઈગ પુશ્તે વીશ્તાસ્પાન ઈમસ્ત્રુન્દ વલ દાદ્ગાહ ઇતીબુનેસ્ત.

---

(૧) એ 'મુન' બીજી નકલોમાં નથી. પાજંદ નકલમાં પણ નથી. એની અગત્ય નથી.

(૨) અથવા વસ્પો ફ્રા. ...

(૩) બુસ્તી 'મિન' આપેછે પણ બીજી નકલો અને પાજંદ નકલ આપેછે તેમ ... મુન જોઇએ.

(૪) બીજી નકલોમાં એ શબ્દ આગળ 'વ' આવેછે તેથી આગળ માફક અંહી પણ ડા. ઉવે. નીસ્મ વાંચી 'દમ' અર્થ કરેછે.

(૫) એ ફકરાની મતલબ બરાબર સમજ પડતી નથી. પણ એમ દિસેછે કે એક દરિયામાં ક્રીસ્તીઓને રાતને વખતે માર્ગ બતાવવા માટે કોઈ યુક્તિથી દીવાદાંડી માફક રોશનીનું મકાન બાંધવામાં આવ્યું. તે મકાન એક રાતે તોફાનથી ભાગી ગયું. તે વખતે આ કોઇ આતશ કોઇ કુદરતી બનાવથી ઉત્પન્ન થયો અને દરિયાનો માર્ગ રોશન કીધો.

૩. તેહમુરસ્પની પાદશાહીમાં જ્યારે માણસો સરસઓક બળદની પીઠ ઉપર ખનીરસમાંથી બીજા મુલકોમાં પસાર થતાં હતાં, ત્યારે એક રાત્રે દરિયાની વચ્ચે, પવને એક આતશગાહ બુજાવી નાખી-આતશગાહ કે જેની અંદર જે પ્રમાણે બળદની પીઠ ઊપર ત્રણ જગ્યાએ બરપા કરેલો હતો તેવો આતશ હતો. તે (આતશગાહ) ને પવને આતશ સાથે દરિયામાં નાખી દીધી. (તે વખતે) તે ત્રણે આતશો ત્રણ ઓરેહની માફક આતશની જગ્યા અને મકાનપર બળદની પીઠ ઊપર પ્રગટી નિકળ્યા કે તેથી સઘળું રોશન થાય અને માણસો દરિયામાંથી પાછાં પસાર થાયછે.

૪. અને જમશેદે (પોતાની) પાદશાહીમાં સઘળું કામ એ દરેક ત્રણ આતશોની મદદથી ઘણું સરસ રીતે કર્યું હતું, અને તેનીથી આતશ ફરોબા ખારજમમાં ગદમન હુમંદ પહાડમાં દાદગાહે સ્થપાયલો છે, કે જે (દાદગાહ) જમશેદે બનાવી હતી, અને જમશેદના ઓરેહને જોહાકના હાથથી આતર ફરોબાએ બચાવ્યું. ગુશ્તાસ્પ પાદશાહની પાદશાહીમાં, દીનના ખુલાસા પ્રમાણે ખારજમમાંથી કાબુલના મુલકમાં કાબુલસ્તાનમાં રોશન પહાડપર તે (આદર ફરોબા) ને સ્થાપ્યો કે જેમ ત્યાં હાલમાં જારી છે.

૫. કએખુસ્રુની પાદશાહી સુધી આદરગુશસ્પ એજ રીતે દુનિયાની પાસબાની કરતો હતો. જ્યારે કએખુસ્રુએ ચએચસ્ત સરોવરની મૂર્તિઓનાં મકાનો ખોદી કહાડ્યાં ત્યારે (તેના) ઘોડાની યાળ ઊપર તે બેઠો અને સીહા અંધકારને મારી દૂર કીધું અને (સઘળું) રોશન કીધું કે તેથી મૂર્તિઓનાં મકાનો ખોદી કહાડ્યાં. તેજ જગ્યાએ અસ્નવંદ પહાડ ઊપર તેણે દાદગાહમાં આદર ગુશસ્પને સ્થાપ્યો.

૬. ગુશ્તાસ્પ પાદશાહના રાજ્ય સુધી આદરબુર્ઝીન મેહેર એજ પ્રમાણે દુનિયામાં ઊગી નિકળ્યો અને રક્ષણ કરવા લાગ્યો. જ્યારે અનોશેરવાન જરથોશ્ત એદીન ઉત્પન્ન કરવાને માટે (અવીગુમાનીહ વાદુનતન) દીનને ચળણમાં (પવન રોબાકીહ) લાવ્યા ત્યારે ગુશ્તાસ્પ પાદશાહ અને (તેના) ફરજંદો ખોદાતાલાની દીન ઊપર સાબેત હતા. ગુશ્તાસ્પે રેવંદ પહાડ, જ્યાં કહેછે કે પુશ્તેવીસ્તાસ્પાન (નામની ટેકરી છે, તે) ઉપર દાદગાહમાં (એ આતશને) સ્થાપ્યો.

---

(૬) 'ફરીનીતન' ના બે અર્થ થાયછે, 'બનાવવું' અને 'કાપવું.' બુસ્તી "કાપવું" અર્થ લઈ તરજુમો કરેછે કે "જ્યારે તેઓએ જમશેદને કાપી નાખ્યો ત્યારે જમશેદનું ઓરેહ વિગેરે." પણ એમ અર્થ લેતાં 'ફરીનીદ'પછીનો 'વ' ગલત દિસેછે. આપણે જેમ અર્થ કર્યોછે તે લેતાં 'મુનરાન' માં 'રાન'બેઊ વચનમાં છે તે જરા ગુચવાવેછે.

(૭) [illegible] અવ. [illegible] 'છુટકો થવો, બચી જવું.' એ ફકરાનો એમ પણ અર્થ થાય કે 'આતર ફરોબાએ જમશેદના ઓરેહને જોહાકના હાથથી છોડાવ્યું."

(૮) [illegible] "હાલમાં પણ."

(૯) અવ. [illegible] lit. 'ઉંચે બાંધેલું, પુતળું.' પનેતપશેમાનીમાં 'બોજદીશ્ન પરસ્તી' 'પુતળાં પુજવાં' એક ગુનાહ ગણાયો છે. પેહેલવી વંદીદાદ પરગ. ૧ ફ. ૩૨ શ્પીગલ પા. ૪ ના [illegible]

(૧૦) [illegible] to dig (૧૧) ફા. [illegible] (૧૨) અરબીક [illegible] ખોદી કહાડવું.

(૧૩) અવ. [illegible] ફા. [illegible] ઉગવું.

(૧૪) બુસ્તી તેક્ષ્ટમાં 'વાદુનેત' આપેછે પણ 'વાદુનતન' વાંચેછે. તેક્ષ્ટમાં ભૂલ દિસેછે. બીજી નકલોમાં એનો પાજંદ ઇમલો 'કદેન' મળેછે તે બરાબર છે.

૭. વલમનશાન કોલા સે આતરાન આતશે વાહરામ હમાક તન, હમ આતશે ગેતી. અવ્શાન જ્ક ગદ્મન પતશ મેહમાન. અન્ગુશીદ તને મર્દુમાન અમત દયન અશ્કુએ અમીતર ફ્રાજ ચેહલુનેત શેબાની મિન મીનોઈ દયન હતીલુનેત મુન જક તન વદ જીવન્દે વલ રાહનેદ. અમત જક તન ફરુદ યમીતુનેત તની વલ જમીક ગોમીજ્ત શેબાન લખ્વાર વલ મીનોઈ વજલુનેત.

બાબ ૧૮.

મદમ ચેગુનીએ ગોકર્દ[1] દરખ્ત કરીતુન્દ.

૧. ઈમલ્લુનેત પવન દીન આહીગ રૂજે નખુસ્ત અમત ગોકર્દ દરખ્ત કરીતુન્દ દયન જરેહ ફ્રાહોકન્ત પવન જકે જક્ ગર[2] રૂસ્ત હક્વીમુનેત પવન ફ્રશકન્ત કેતાર[3] દયન આવાયદ મેમનશ અનુશેઇઅ અજશ વીરાયન્દ. ગનાકમીનોએ પવન જકે વલ હમીસ્તાર દયન પવન જક જક્ મય વજગી[4] વલ હમીસ્તાર દયન કરીનીદ હક્વીમુનેત આહીગ જક હોમ બરા વનાસેન્દ[5]. વ લખ્વાર યખ્સુનશ્નીઅ જક વજગ રાએ ઓહરમજ્દ હેર્ક માહીએ કર તેમમન યહબુન્ત હક્વીમુનેત મુન પેરામુને જક હોમ હમ્વાર હમાએ ગર્દન્દ વદ હમાક અયોકી મિન જક માહી રેયશમન વલ વજગ[6]. વ હમ[7] વજગ વલ્મન્શાન માહીકાન મીનોઈ ખોરશ્ને હુમંદ આહીગ શાન ખુરશ્ને લા આવાયદ. વદ ફ્રશકન્ત પવન કોખશશ્ને હક્વીમુન્દ.

૨. અએત જીનાક જક માહીક અરિજ મય નપેશ્ત ઈન્વિસુનેત[8]. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આહીગ મહીસ્ત જકે ઓહરમજ્દ દામાન જકે માહીક વ મહીસ્ત જકે મિન ગનાકમીનોએ જકે વજગ. પવન તન જક્ (મય)[9] મુન મીઆને વલ્મન્શાન દયન બુદ મિન કોલા દો દામાન પવન દો બરા નસીવન્દ[10] જવીદ જક અયોક માહીક મુન અએત વાસી પન્જ

---

(૧) અવ. [illegible]. પેહલવી લખનારાઓ એને [illegible] 'હોમે સફીદ' પણ કહેછે.

(૨) ઉવેસ્ટ ગેબ. ફા. [illegible] વાંચી 'ચીકલ' અર્થ કરેછે.

(૩) મા.ઉ. નકલમાં 'ફ્રશકર્દ કેતારીઅ' છે એટલે "ફ્રશકિરદના કામ માટે."

(૪) એ શબ્દ માટે જુઓ બાબ ૩ (૫) [illegible] અવ. [illegible] અને [illegible]

(૫) એ શબ્દ પછી પુસ્તોની નકલમાં [illegible] શબ્દ છે કે જે બીન જરૂરનો છે અને બીજી નકલોમાં નથી.

(૭) એ શબ્દનો અર્થ અહીં 'બી અથવા પણ' થઈ શકશે.

(૮) આંકુએટીલ એ ફકરાનો અર્થ કરેછે કે "એ માછલીની જગ્યા પાણી છે કે જે તેને એક કિલા મિસાલ છે." 'અરિજ' માછલી માટે જુઓ બા. ૧૪ ની નોટ.

૭. એ સઘળા ત્રણ આતશો, આતશ બેહેરામનાં સઘળાં તન (જેવા છે), તેમજ દુનિયાનાં આતશ (નાં તન જેવા છે). તેઓના તે ખોરેહે તે (આતશબેહેરામ) માં વાસો કરેલો છે. તેજ મિસાલે (અનુશાદે) માણસોનું તન (છે કે), જ્યારે માઓના પેટમાં (તે શરીર) બનેછે ત્યારે રવાન મીનોમાંથી તેમાં આવી બેસે છે કે જે (રવાન) તે તનને જ્યાં સુધી જીવે ત્યાંસુધી ચલાવેછે. જ્યારે તે શરીર મરણ પામેછે, ત્યારે તે તન જમીન સાથે આમેજ થાયછે અને રવાન પાછું મીનોઇમાં જાયછે.

(એટલે જેમ જાન મીનોઈ છે ને તે આ શરીરીક તનમાં આવી વાસો કરેછે તેમ ઉપલા આતશો મીનોઈ છે તેઓ આ જેહાનમાં માણસોને રાહપર ચલાવવા માટે આવી આતશકદેહોમાં વાસો કરેછે).

બાબ ૧૮.

જેને ગોકર્દ ઝાડ કરી કહેછે તેની પ્રકૃતિ બાબે.

૧. દીનમાં કહેછે કે, જેને ગોકર્દ ઝાડ કહેછે તે, ફરાહોકન્ત દરિયામાં પહાડની ઊંડાણમાં (એટલે ખીણમાં) પહેલે દહાડે જ્યારે ઊગ્યું ત્યારથીજ ફ્રશોકર્દ ઉત્પન્ન કરનાર તરીકે જરૂરનું છે. કારણ કે અમર્ગી તેનાથી ઉત્પન્ન કરવામાં આવેછે. ગનામીનોએ તેના હરીફ તરીકે તે ઊંડા પાણીમાં એક દેડકાને તેનો હરીફ પેદા કર્યો કે તે હોમનો નાશ કરે. અને તે દેડકાને દૂર રાખવા માટે ઓહરમજદે દસ કર માછલી ત્યાં પેદા કીધી છે, કે જે તે હોમની આજુબાજુ હમેશાં ફર્યા કરેછે, એવી રીતે કે, હમેશાં તે માછલીમાંની એકનું માથું તે દેડકાની તરફ (રહેછે). અને તે દેડકા સાથે તે માછલીઓ મીનોઈ ખોરાક લેનારી છે એટલે કે તેઓને ખોરાકની અગત્ય નથી. તેઓ ફ્રશોકર્દ સુધી (દેડકા સાથે) લડાઈ કરતી રહેશે.

૨. કેટલીક જગ્યા છે (એટલે લખાણો છે) કે જેમાં તે માછલીને "પાણીની અરિજ" કરીને લખીછે. જેમ કહેલું છે તેમ ઓહરમજદની પેદાયશોમાં મોટામાં મોટી તે માછલી છે, અને ગનામીનોની પેદાયશમાં મોટામાં મોટો તે દેડકો છે. પોતાના શરીરના જડબાંથી બેઉ (મીનો) ની પેદાયશમાંથી જેબી કાંઈ તેઓની વચમાં આવેછે, તેને તેઓ બે ભાગમાં, ચીરી નાખે છે, સિવાય તે એક માછલી, જે "વાસી પન્જાસદ વરાન" (નામની) છે.

---

(૯) એ 'મય' શબ્દ બીજી નકલોમાં નથી. સુરતી અને આંકુએતીલની નકલોમાં એ શબ્દ છે એ શબ્દ લેઈને સુરતી "પવન તન" શબ્દો આગલા વાક્ય સાથે લેઇને કે "શરીર સાથેનો દેડકો." પછી "જફ મય" ને પાછલા વાક્ય સાથે લઈ અર્થ કરેછે કે "પાણીની ઊંડાઇ કે જે તેઓની વચમાં છે તે બે (પ્રકારની) પેદાયશોને લીધે બે ભાગમાં વેહેચાઈ ગઇછે (કે તેથી બેઉ પેદાયશો પોત પોતાની હદમાં રહે).

(૧૦) "નસીવનતન." સેમેટીક. વેહેચાઈ જવું.

સદવરાન.(૧) હેનમનચ ઈમલ્લુનેત આઇગ જક માહી અવીન માર આ દો(૨) દયન જકે જક્રૂ મય સુજન(૩) તેહ(૪) માલેશ્ને મય પતશ બરા અફ્જયન્દ આયુપ મુન કેહાન(૫) હુમંદ ખ્વીતુનેત.(૬)

વાસી પંજાસદ વરાન શએ પએતાક આઇગ દયન જરેહ ફ્રાહોકન્ત રોએત. અવશ દરાનાએ હન્દ ચન્દ અએત મુન વદ ગબ્રાઈ પવન તકે તીજ બરા સાતુનેત બામદાદ વદ અમત ખુર્શીદ ફ્રુરદ વજ્લુનેત હન્દ ચન્દ આઇગશ દરાનાએ નેફ્રશમન લા સાતુનેત મિન જક મસ કર્પે હરવેસ્પ. હેનમનચ ઈમલ્લુનેત આઇગ જક સરદારીઅ ઈ દામાને આપીગાન ફ્રરહેરેત મેમન જીવન્દ.

૩. વને કબદ તાખ્મે મીઆને જરેહ ફ્રાહોકન્ત ફ્રેત ઈક્વીમુનેત. અવશ તાખ્મે હરવેસ્પ ઓર્વરાન પતશ, અએત મુન ફ્રાઝુન બજરક અએત મુન તાખ્શાક બજરક અએત મુન હમાક બજરક ઈમલ્લુનેત.(૭)

દયન અએ વનઈ ઓઇ(૮) નોહ બરેહનીદ ઈકવીમુનેત જક ગરે સુરેમંદ નોહ હજાર નોહસદ નોહાદનોહ બીવર, કોલા બીવરી દેહ હજાર યેહવુનેત.

દયન જક ગર પાનકીઅ આપાન યેહબુન્ત ઇકવીમુનેત આઇગ મગ મિન તેમમન પવન જક જુઈ વદદે(૯) ફ્રાજ સાતુનેત પવન હફ્ત કેશ્વર જમીક, ચેગુન હમાક મગ એ જરેહ પવન હફ્ત કેશ્વર જમીક ચશ્મે મિન તેમમન.

બાબ ૧૯.

૧. પશ્રાએ(૧૦) તર્તા રેગલમન રાએ ઈમલ્લુન્દ આઇગ મીઆને જરેહે ફ્રાહોકન્ત ઇકવીમુનેત. અવશ રેગલમન સે, ચશ્મ શશ, યોન્ગ(૧૧) નોહ, ગુશ દે, સરૂબન અયોક, તન સફીદ. મીનોઈ ખોરશ્ને અએત વ આહલોબન.

---

(૧) ઈજી. હા ૪૨ ફ. ૪ ની [illegible]

(૨) 'માર આ દો' એ પાજંદ ઈમલાને પેહેલવીમાં લખતાં [illegible] 'તે માર આદિન' વંચાય. ડા. ઉવેસ્ટ એમ વાંચેછે અને "સાપ માફક" અર્થ કરેછે. ધુરતી 'માર' નો અર્થ [illegible] અવ. [illegible] 'સ્મર' [illegible] 'ગણવું' લઈ 'ગણતી' અથવા 'જાણતી' એટલે 'તિક્ષણ નજરની' અર્થ કરેછે. બેહેરામ યશ્ત (ફ. ૨૯) માં એ કરમાહી માટે આને મળતો નીચલો ફકરો છે.

[illegible]

[illegible]

એ ફકરામાં 'મારયેઇતી' એટલે 'જોએછે તપાસેછે.' શબ્દને અર્થે એ "માર આ દો" બગડીને પાજંદ હરફે લખાયલો દિસેછે. કોઇ નકલોમાં એ શબ્દની હેઠે ફા. [illegible] એટલે 'ગણવું' અર્થ આપેછે તે એ વિચારને ટેકો આપેછે. (૩) ફા. [illegible] (૪) પ્રા. [illegible]

(૫) બીજી નકલોમાં 'કેહાન હુમંદ' બદલે [illegible] 'કાહેદ' મળે છે. બેઉનો અર્થ સરખો છે.

(૬) આ ફકરામાં કરમાહીને ઉંડા પાણી (જ.ફ.મય)માં રહેનારી ગણીછે, તે વંદીદાદ (ફરગ. ૧૯ ફ. ૪૨) પ્રમાણે છે જ્યાં તેને નીચલા શબ્દોમાં આરાધી છે. [illegible] એટલે "ઉંડા સરોવર (દરિયા) ના તળિયાના પાણીમાં રહેનારી કરમાહીની હું સ્તુતિ કરૂંછું." આ બાબમાં કરમાહીનું જે કામ દરશાવ્યું છે તે કામનો મીનો ખેરદ (૬૨ ફ૰ ૩૦) માં પણ ઈશારો છે.

વળી એમ પણ કહેલું છે કે એ માછલી તે ઊંડાં પાણીમાં એ પ્રમાણે તપાસે છે કે એક સોયના અણીભાર ઘસારાને પિછાની શકે છે કે જેથી પાણી વધેછે યા ઘટતાં રહેછે.

"વાસી પંજ્જસદવરાન" (માછલી) માટે જણાયલું છે કે તે ફ્રાહોકન્ત દરિયામાં ફરેછે. તેની લંબાઈ એટલી બધી છે કે એક શખસ બામદાદથી તે સુરજ અસ્ત પામે ત્યાંસુધી ઝડપની દોડથી જેટલી મજલ કાપે તેટલી; એટલી બધી કે તે પોતાની લંબાઈ (જેટલો તફાવત) તે તમામ મોટાં આંગને લીધે નહીં જઈ શકે. વળી કહેલું છે કે તે (માછલી) ની સરદારી છે કે જેની નીચે પાણીની પેદાયશો મુખ્ય કરીને જીવેછે.

૩. ઘણાં બીજવાળું ઝાડ ફ્રાહોકન્ત દરિયાની વચ્ચે ઊગેલું છે. સઘળાં ઝાડોનાં બી તેની અંદર (છે), તેથી કેટલાકો એવા છે કે જેઓ તેને 'સારા ઊપાયવાળું,' કેટલાકો 'મજબુત ઊપાયવાળું' અને કેટલાકો 'તમામ ઊપાયવાળું' કહેછે.

આ ઝાડમાંથી તે સુરાખદાર પહાડ (ઉપર) ૯૯૯૯૯ દસ હજાર (બીવર) નવાં (ઝાડો) પેદા કર્યા છે. દરેક 'બીવર' તે ૧૦ હજાર થાયછે. (એટલે ઉપલાં હરવેસ્પ તોખમી ઝાડનાં બીજમાંથી કરોડો અને અબજો નવાં ઝાડો ઉત્પન્ન થયાં છે. સુરાખદાર એટલે છીદ્રવાળો, એટલે ખડક નહીં પણ માટીવાળા પહાડો ઉપર, તે બી પણાથી અગણિત ઝાડો ઉત્પન્ન થાયછે.)

તે પહાડને પાણીની તપાસ સોંપીછે, એટલે કે પાણી ત્યાંથી નાળાંઓના માર્ગોથી હફ્તકેશ્વર જમીનમાં વહેછે, કારણ કે હફ્તકેશ્વર જમીનમાંના દરિયાના પાણીનું મૂળ ત્યાંથી છે.

બાબ ૧૯.

ત્રણ પગના ગધેડા માટે કહેછે કે તે ફ્રાહોકન્ત દરિયામાં છે. તેને ત્રણ પગ, ૭ આંખ, નવ મોહડાં, બે કાન, એક શિંગડું અને સફેદ શરીર (છે). તેનો ખોરાક મીનોઈ છે અને તે અશો છે.

---

(૭) એ રૂને યશ્ત ફ. ૧૭ માં જણાવેલાં 'સર્મ્મન' ઝાડ માટે છે. ત્યાં બરાબર એને મળતો નીચલો ફકરો છે. આ પેહેલવી ફકરો જાણે તેનો તરજુમો છે.

[illegible]

[illegible]

ત્યારે એ ફકરાના "હુ-બિશ એરેધ્વોબિશ અને વીસ્પોબિશ" તે બુનદેહેશના આપણા ઊપલા ફકરાના "ફ્રારૂન બજશ્ક તો-ખશાક બજશ્ક અને હમાક બજશ્ક" છે. હું ધારૂંછું કે બુનદેહેશમાં આ વાક્ય પછી "અએમ વન ઇ એઓઈ નોહ" એ શબ્દો છે, તે ઊપલા રૂને યશ્તના "અવામ વનામ યામ સઈનહે"નો તરજુમો છે. એમાં "એઓઈ નોહ" શબ્દો જે પાઝંદ હરફોમાં લખેલા છે તે [illegible] નું બિગડેલું રૂપ છે.

(૮) ફા. નૌ અવ. [illegible] l. નવ novs Fr.neuf. Germ. neu new.

(૯) ફા. ગુઝર પસાર થવાનો માર્ગ.

(૧૦) આ ફકરો યજિશ્ને હા. ૪૨ ફ. ૪ માં ઇસારો કરેલા 'અશો ખર'ની બાબતમાં છે, જેને વોઊરૂકશ દરિયામાં ઉભેલો જણાવેછે.

[illegible]

આ ખર અને આગલા બાબની કરમાહીનું વર્ણન કોઈ દરિયાઈ રાક્ષસીક પ્રાણી (Sea-mouster) નું દિસેછે. દાર્મેસ્ટેટર એને કોઈ હવાને લગતા બનાવનું અલંકારીક વર્ણન ગણેછે.

(૧૧) ઉવેસ્ટ એને યોગ્ય વાંચી અવ. [illegible] (હા. ૨૮ ફ. ૧૨) સાથે સરખાવેછે.

૨. અજશ જક શશ ચશ્મ દો પવન ચશ્મગાસ, વ દો પવન બાલેસ્તે રોયશમન, દો પવન કુફાન[1] ગાસ. પવન જક શશ ચશ્મ સીજહુમંદીઅ[2] તરવીનેત[3] મખીતુનેત. જક નોહ યોન્ગ સે પવન સર સે પવન કુફાન સે પવન અન્દરૂને નીમે પાહલુ[4] વ કોલા યોન્ગી ચન્દ કતે મસાઈ અવશ હન્દચન્દ કુફે અલવન્દ. જક સે રેગલમન કોલા અયોક અમત ખનખતુન્ત ઇકવીમુનેત પવન જમીક ચન્દ હજાર મીશ અમત પવન હમ ઈતીબુનન્દ ગેદ ફરૂદ સાતુનન્દ. ખુરદકે રેગલમન હન્દ ચન્દ હજાર ગબ્રા લેવત્મન સોસીઆ હજાર વેરદુ[5] પતશ દયન વદીરેન્દ. પવન જક દો ગુસ માઝીનદરાન મુન જક બરા વદીનેદ. જક અયોક સોબન જરીન હુમાનાક સુરાખહુમંદ મિનશ હજાર સોબન પતશ રૂસ્ત ઇઝિવમુનેત, અએત ગમલા જહાક[6], અએત અસ્પ જહાક, અએત તોરા જહાક અએત ખમરા જહાક મસચ કસચ. પવન જક સોબન હરનેસ્પ જકે કોપ્શશનીએ[7] ખરફસ્તર સરીતર સીચ[8] બરા જનેત બરા તશુનેત[9].

૩. અમત જક ખમરા દયન જરેહ ગર્દન બરા યખસુનેત ગુશ બરા આસામેદ હુમાક મય એ જરેહે ફરાહોકન્ત પવન જુન્દાન બરા જુન્દીનેત[10] બરા શેદુનેત[11] કોસ્તે દવાનેદ[12].

૪. અમત કાલા વાદુનેદ હુમાક દામે આપીક વક્દ ઓહરમજ્દ દામાન આપોસ્તન બરા યેહવુનન્દ વ હુમાક ખરફસ્તર આપીક આપોસ અમત જક કાલા વશ્મસુનન્દ રીતક[13] બરા રમીતુન્દ. અમત દયન જરેહ મીજેત હુમાક મય એ જરેહ ગોશદાસ બરા યેહવુનેત મુન પવન હફ્ત કેશ્વર જમીક. પવનચ[14] જક ચીમ અમત ખબ્રા હુમાક પવન મય યામતુનન્દ દયન મય મીજેન્દ યેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ આત ખબ્રાએ સે રેગલમન બરા વલ મય લા યેહબુન્ત હુમનેદ હરવેસ્પ મય ઈ પવન જરેહ અવ્સીનેત[15] હુમનાત મિન અયોક ગોશ્નીએ[16] જીઅશ જેહરે ગનાકમીનોએ મદમ વલ મય ઈદ્ધુન્ત ઇકવીમુનેત પવન મર્ગે દામાને ઓહરમજ્દ.

---

(૧) ફા. کوهان "the hump of a camel or of au Indian o x" (Steingass). (૨) ફા. [illegible] sharp (૩) [illegible] અવ. [illegible] વર્તુ L. torquere. Fr. Tortuer, to torturo દુઃખ દેવું.

(૪) ફા. پهلو side, જાંગની ઊપરનો ભાગ. (૫) ફા. گرد ચકરાવો. બીજી નકલોમાં એ શબ્દ [illegible] ગેરદુ લખેલા છે.

(૬) ઉવેરટ 'જીયાક' વાંચી ફા. ઝીબ્દિન to suit, befit સાથે સરખાવેછે. પણ ફારસીમાં એ અર્થે ઝીબદન જેવો કોઇ શબ્દ નથી મળતો. ખરૌ શબ્દ એ અર્થે તો [illegible] છે. આંકુએટીલ એ શબ્દનો અર્થ 'જીંદગી આપનાર' કરેછે. પાજંદ નકલવાળા જી કરેછે તે કદાચ એજ અર્થ હોય.

૨. તે છ આંખોમાંથી બે, આંખની જગ્યાપર (છે), અને બે, માથાંના ઊપલા ભાગપર (અને) બે, ખુંધની જગાપર (છે). એ છ આંખોના તિક્ષણપણાથી તે (બીજાઓને) દુઃખ દે છે અને મારી નાખે છે. તે નવ મોહોડાં (માંથી) ત્રણ, માથામાં, ત્રણ, ખુંધ ઊપર, ત્રણ, બાજુના અંદરના ભાગમાં (છે). અને દરેક મોહોડું એક ઘરની મોટાઈ જેટલું અને તે (ખર) પોતે એટલો (મોટો) કે જાણે અલવન્ડ પહાડ. તે ત્રણ પગમાં (થી) દરેક જ્યારે જમીનપર મેલેછે ત્યારે એટલો (મોટો હોય છે), કે જ્યારે એક હજાર મેંઢાઓ સાથે બેઠેલાં હોયછે ત્યારે તેઓ તેની આસપાસ ફરી વળેછે. (એટલે તેના પગનો ચકરાવો એટલો મોટો છે કે ૧૦૦૦ બકરાંઓ તેની આસપાસ બેસી શકેછે). તેનો નાનો પગ એટલો મોટો છે કે હજાર માણસો હજાર ઘોડાઓ સાથે તેની આજુબાજુ ચકરાવો ફરી વળેછે. તે બે કાનથી માઝનદરાન (નો મુલક છે કે) જે તે ઢાંકે. (એટલે તે ખરના કાન એટલા મોટા છે કે તેથી ને આખા માઝનદરાનના મુલકને ઢાંકી શકે). (તેનું) પેલું એક શિંગડું સોનેરી મિસાલનું (અને) સુરાખદાર (છે). તેમાંથી હજાર શિંગડાં તે ઊપર ઊગેલાં છે, (જેમાંનાં) કેટલાંક ઊંટ જેટલાં મોટાં છે, કેટલાંક ઘોડા જેટલાં મોટાં છે, કેટલાંક બળદ જેટલાં મોટાં છે, કેટલાંક ગધેડાં જેટલાં મોટાં છે. તેઓ મોટાંબી છે અને નાનાં પણ છે. તે શિંગડાથી તે બૂરાં નાશકારક ખરફસ્તરોની સઘળી દુશ્મનીને મારે છે અને નાશ કરે છે.

૩. જ્યારે તે ગધેડો દરિયામાં ગર્દન ઊડાવે છે અને કાન ફફરાવે છે ત્યારે ફરાહોકન્ત દરિયાના તમામ પાણીને હીલચાલથી હીલાવે છે, તે (પાણી)ને ગતિ આપે છે અને કિનારાપર દોડાવે છે (અથવા તે પાણીને કિનારાપર મોકલે છે (શેદુનેત) અને દોડાવે છે.)

---

(૭) ફા. [illegible] જેનો "ઝગડો, લડાઈ" તેમજ "કોશેશ અથવા યત્ન" એમ બેઉ અર્થ થાયછે. પેહેલવી 'કોખશશ'નો પણ એમ બેઉ રીતે અર્થ થાયછે અને તે બેઉ અર્થ અહીં લાગુ પડી શકશે.

(૮) અવ. [illegible] ફા. [illegible] trouble અથવા [illegible] vehement. (૯) [illegible] તોડવું. અરબી [illegible] (૧૦) જુન્દીનંતન ફા. [illegible] નો પ્રયોજ્ય 'હીલવવું'. (૧૧) ઉવેસ્ટ ફા. [illegible] 'to cause to tremble' સાથે સર ખાવેછે. યુસ્તી શેદુનતન વાંચી 'હીલવવું, ગતિ આપવી' અર્થ કરેછે. 'શેદુનતન'નો અર્થ મોકલવું પણ થાયછે. (૧૨) ફા. [illegible] to cause to run. ઉવેસ્ટ 'ગનાવદ' વાંચેછે અને એ વાક્યનો અર્થ કરેછે કે "ગનાવદ (પહાડની) બાજુ ધ્રુજેછે." (૧૩) ફા. [illegible] a lad.

(૧૪) 'પવન ચ' ને બદલે યુસ્તીની નકલ 'પવન મુન' આપેછે પણ બીજી નકલોમાં મળતો ' ચ ' વધારે દુરસ્ત દિસેછે. (૧૫) [illegible] નાશ પામવું. અવ. [illegible] નીચે અને [illegible] થી પડી રહેવું.

(૧૬) 'અયોક ગોશનીઅ' મેળાપ, મેળવણી mixture ફા. [illegible] act of geueration. પેહેલવી [illegible] અવ. [illegible] એટલે નર.

૫. તીશતર મય મિન જરહ પવન અએબારીંગ ખશ્રાએ સે રેગલમન રાએ અવીરતર ઈનસ્યુનેત હુમબોઅર્જ[1]. પએતાક આઈગ સર્ગીને[2] ખશ્રાએ સે રેગલમન અએત મેમન આન કબદ મીનોએ બુરરને અએત આબેરીચ જક નમે પરવરેશ આબીક રગાન વલ તન વજ્‌લુનેત પવન ગોમીજ સર્ગીન લખ્વાર રમીતુનેત.

૬. તોરાએ હુધયઓશ કે સરસઓક કરીતુન્દ ઈમલ્લુનેત આઈગ પવન બુન્દેહરને મર્દુમ મિન કેશ્વર વલ કેશ્વર વદદ હુમંદ પવન ફ્રશીકન્ત હુશ[3] મિનશ આરાયંદ.

૭. ઈમલ્લુનેત આઈગ જન્દાહ પવન યદ્‌મને જકે અગ્રી[4] મર્દ પવન સરે શ્વદર્દ[5]. દેન-મન, જમીક વીશ દરપુસ્તીહા પએરાસુન કર્દ શક્વીમુનેત અન્દા ફ્રશીકન્ત અન્દર આવાયેદ.

૮. ચામરૂશ મુરૂ રાએ ઈમલ્લુનેત આઈગ પવન સરે કુફે અલબુર્જ કોલા સે શન્ત કબદ અનીરાન મતાન વલ ગેર્દ સાતુન્દ પવન વજ્‌લુન્તન વલ ઈરાન મતાઆન ઝીઆન[6] યા--ઈતુનરને વીનાસરનીઅ[7] ગેહાન કર્દન અદીન બોઅર્જ યજદ મિન જક જકૂ રોસ્તાક વરે અરન્ગ મદમ સાતુન્ત જઠીય ચામરૂશ મુરૂ લાલા શક્વીમુનેત પવન બાલેસ્તે હુમાક જકે બુલન્દ કુફ વજેત[8] જક હુમાક અનીરાન મતાઆન ચીનેત ચેગુન મુરૂ દાને[9].

---

(૧) [illegible] અને [illegible] બુરૂજ constellation. બુરતી બોઅર્જને બરજોયજદ ગણેછે અને અર્થ કરેછે કે 'તેશતર બરજો યજદ સાથે પાણી ખેંચેછે.'' આંકુએટીલ એની પછીના 'પએતાક' શબ્દને પણ એજ વાક્યમાં ગણી અર્થ કરેછે કે ''અને તે (પાણી) ને બોઅર્જમાં જાહેર કરેછે.' મા. ઉ. ની નકલમાં એનો અર્થ [illegible] 'હમ બુલંદ' કર્યોછે એટલે 'પોતાની બરાબરની ઉંચાઇએ પાણીને ખેંચેછે.' ડા. વેસ્ટ ''અમબ-રય'' વાંચેછે અને પાછલા વાક્ય સાથે લઇ અર્થ કરેછે કે ''વળી અમબર માટે કહેછે કે ''તે ત્રણ પગવાળા ગધેડાના છાણ (મરીન) માંથી (બને) છે.''

(૨) ફા. [illegible] (૩) ફા. [illegible] આત્મા, જીવ.

(૪) અવ. [illegible] lit માથાને લગતું. પેહેલા પંક્તિનું માણસ, સરદાર. અવ. [illegible] અપ એટલે માથું.

(૫) ફા. [illegible] સુદી porfectiou, completion. અહીં ફ્રશોકન્તનો ઇસારો છે કે જ્યારે દુનિયા એક રીતે સુધરી રહેશે. ડા. વેસ્ટ એ સમજાને પેહેલવી હરફ [illegible] લખી શતીહ વાંચેછે અને 'વર્ષની મુદત' અર્થ કરેછે. અરબી [illegible]

(૬) અવ. [illegible] ફા. [illegible] (૭) [illegible] નુકસાન કરવું. અવ. [illegible] અને [illegible] નસ.

(૮) ફા. [illegible] to blow as the wind અવ. [illegible] = उद्–वह = ઉડવું.

(૯) એ ચામરોશ પક્ષીને ફરવરદીન ય. (ફ. ૧૦૯) નાં [illegible] ની સાથે સરખાવવામાં આવેછે. એનું નામ ત્યાં અમરૂ સાથે આવેછે. જેમ સીમોર્ગ માટે કોઇ કહેછે કે તે બુઝોર્ગ પીર મર્દ હતો અને કોઇ કહેછે કે પક્ષી હતું તેમ અમ્રુ અને ચમ્રુ માટે દિસેછે. મીનોખેરદ (બાબ ૬૨-૩) માં એ પક્ષીઓ માટે કહે છે કે અમ્રુ પક્ષી જાદબીરા (એટલે દુશ્મને દફે કરનાર) ઝાડપર બેસેછે ત્યારે તેના ભારથી ડાંખળીઓ ભાગી તેનાં બીજો નીચે પડેછે ને ચમ્રુ ઉચકી લઇ જ્યાં તેશતર પાણી રેડેછે ત્યાં લઇ જાયછે. ત્યાં તે પાણી સાથે જમીનપર પડેછે. ત્યારે એ પણ કોઇ વાતાવરણના બનાવનું અલંકારીક વર્ણન દિસેછે.

૪. જ્યારે (તે ખર) પોકાર કરેછે ત્યારે ઓહરમજદની પેદાયશમાંની સઘળી નારીવર્ગની પાણીની પેદાયશ ગર્ભવતી થાય છે અને પાણીના સઘળાં ગર્ભવંતા ખરફસ્તરો જ્યારે તે અવાજ સાંભળે છે ત્યારે બચ્ચાંને ફેંકી દે છે (એટલે તેઓના ગર્ભ તુટી પડેછે). જ્યારે તે દરિયામાં મુતરે છે ત્યારે દરિયાના તમામ પાણી, જે સાતે ખંડોમાં છે, તે પવિત્ર થાય છે. વળી તે સબબને લીધે જ્યારે સઘળાં ગધેડાં પાણીમાં આવેછે (ત્યારે) પાણીમાં મુતરે છે, જેમ કે કહેછે કે 'અગરજો ત્રણ પગના ગધેડાને પાણીમાં પેદા કર્યો નહીં હતે તો દરિયાનું સઘળું પાણી, જે મેળવણી ગનામીનોના જેહરે ઓહરમજદની પેદાયશનું મરણ ઊપજાવા માટે પાણીમાં દાખલ કરીછે, તેનાથી ખરાબ થતે.'

૫. તીશ્તર ત્રણ પગવાળા ગધેડાની મદદથી ઘણું સરસ રીતે દરિયામાંથી પાણી પોતાના બુરૂજપર ખેંચેછે (એ ફકરો વધારે ખુલ્લી રીતે દેખાડે છે કે એ 'ખર'ને લગતી બાબત કોઈ વાતાવરણના બનાવનું અલંકારીક વર્ણન છે). જણાયલું છે કે એ ત્રણ પગના ગધેડાનું છાણ હોય છે, કારણ કે અગરજો તેનો મીનોઈ ખોરાક વધારે હોય છે તો વળી સેવટે તેના પ્રવાહી ખોરાક (પરાશ્ર્ત આબીક)નો ભીનાશ રગો (મારફતે) શરીરમાં જાયછે અને મુતર સાથે છાણ પાછું (બહાર) ફેંકી દે છે.

૬. હધયઓશ ગાવ કે જેને સરસઓક કહેછે તેને માટે કહેછે કે પેદાયશની શરૂઆતમાં માણસો (તેની ઊપર) એક કેશ્વરથી બીજે કેશ્વર પસાર થતા હતા (અને) ફ્રશોકરતની વખતે તેમાંથી હોશ ઊત્પન્ન કરશે. (ફ્રશોકરત વખતે માણસને અમર્ગી આપવા માટે એ ગાયની ચરબી તૃપ્તી અથવા સંતોષની નિશાની તરીકે ખવાડવામાં આવશે એવો ઈસારો બુનદેહશના બાબ ૩૦ (ફ. ૨૫)માં અને દાદિસ્તાને દીનીના ૮૯ ના સવાલના જવાબમાં પણ આવેછે. સરશઓક ગાયની પીઠપર માણસોએ સફર કરી હતી તેના ઈસારા આગળ બાબ ૧૫ (ફ. ૨૭) અને બાબ ૧૭ (ફ. ૪)માં પણ આવ્યા છે).

૭. કહેછે કે આ યુગની શેવટે જીવતાંઓ એક સરદાર મરદના હાથમાં(રહેશે)કે જેણે આ જમીનપર આજુબાજુ ઘણી પનાહબંદી કીધી છે, જે ફ્રશોકરત સુધી જરૂરની છે. (એ સરદાર માણસ તે સોસ્યોસનો ઈસારો દિસેછે કે જે સઘળી બૂરાઈઓ સામે બચાવો બરપા કરી ફ્રશોકરત ઊત્પન્ન કરશે).

૮. ચામરૂશ પક્ષી માટે કહેછે કે તે અલબુર્જ પહાડની ટોચ ઊપર (છે અને) દર ત્રણ વર્ષે ઘણાક ઈરાનની બાહારના મુલકો(ના લોકો) ઈરાનનાં ગામો ઊપર (હુમલો લઈ) જવાને, તેપર નુકસાન લાવવાને, અને દુનિયાને ખરાબ કરવાને એકઠા મળેછે (ગંદ સાતુન), ત્યારે બરજો યજદ અરંગના સરોવરના મુલકના નીચલા (lit. ઊંડી ખીણવાળા) ભાગમાંથી ઊપર આવેછે અને તે ચામરૂશ પક્ષી પણ ઊપર આવેછે અને તે સઘળા બુલંદ પહાડોમાંના ઊંચા પહાડ ઊપર ઊડેછે અને જેમ પક્ષી દાણા ચુટે તેમ સઘળા ઈરાનની બહારના મુલકોને ચુટે છે.

૯. કર્શીપ્ત રાએ ઈમલ્લુનન્દ આઈગ મલીઆ ખવીતુનેસ્ત ગોફુતન. દીન વલ વરે જમ-કર્દ ઈફ્રુન્ત શેબાફ્રીનીત. તેમમન અવરતા પવન હુજ્વાને[1] મુરૂઆન ઈમલ્લુન્દ[2]. તોરા માહીક રાએ ઈમલ્લુનન્દ આઈગ દયન હમાક જરેહ યેહવુનેત. અમત વાન્ગ વાદુનેત હમાક માહીકાન અપોરતન યેહવુનન્દ વ હમાક ખરફસ્તરાને આપીક રીતક બરા અફ્ગનન્દ. સીન મુરૂ ઈ શવ બાક[3] પવન હાન બબા દો ગાન કર્દ યકવીમુનેત. મુરૂ ઈ અશોઝુશ્ત[4] કે મુરૂ ઈ જોબર[5] વ હમ આન મુરૂ ઈ શોકનચ[6] રાએ ઈમલ્લુનન્દ આઈગ અવરતાક પવન હવજવાન યેહવુન્ત યકવીમુનેત. આઈગત ઈમલ્લુનેત શએદાઆન મિનશ લર્જેન્દ તેમમન બરા લા ગીરેન્દ.

૧૦. નાખુન અમત લા અફ્સુદ યકવીમુનેત શએદાઆન જાદુગાન ઈનરયુન્દ તીર હુમાનાક વલ જક મુરૂ શદીતુનેત[7] જકતલુનેત. હના રાએ જક મુરૂ નાખુન અમત અફ્સુદ[8] યકવીમુનેત ઈન્સ્યુનેત વરતમુનેત આઈગ વદ શએદાઆન કાર લા ફ્રરમાયન્દ. અમત લા અફ્સુદ યકવીમુનેત લા વરતમુનેત શએદાઆન વનાસ પતશ કર્દન તોબાન.

૧૧. અવારીકચ દદાન વ મુરૂઆન હમાક પવન હમેરતારીએ ખરફસ્તરાન યેહવુન્ત યકવીમુનેત યેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ અમત મુરૂઆન દદાન હમાક પવન હમેરતારીએ ખરફસ્તરાન જાદુગાન.....

૧૨. દેન્મનચ ઈમલ્લુનેત આઈગ મુરૂ હમાક જગર[9] વલાગ[10] જગરતર યેહવુનેત.

---

(૧) અવ. [illegible] जिव्हा. L. Lingua, Fr. Langue, Ger. Zunge زبان tongue જુબાન.

(૨) જેમ અમ્રુ અને ચમ્રુ પક્ષીઓના સંબંધમાં તેમ કર્શીપ્તના સંબંધમાં કોઈ તેને પક્ષી ગણેછે તો કોઈ ડાહ્યો પુરૂષ ગણેછે. બુનદેહેશ અંહી તેમ બાબ ૧૯ માં તેને પક્ષી ગણેછે. વંદીદાદમાં (ફરગ. ૨ ફ. ૪૨ માં) પણ એ બાબતનો ઇશારો છે કે જમશેદના 'વર'માં 'કીશ્કરીશ' દીન ફેલાવી હતી.

(૩) ફા. [illegible] lit. 'રાત્રે ઉડનાર.' આગળ એ શબ્દ ફક્ત "રાબા" તરીકે પણ આવેલોછે. 'સીનમુરૂ' ઉપરથી સીમોર્ગ બનેલો કોઈ ધારેછે. 'સીનમુરૂ એ શવબાક' એનો અર્થ 'રાત્રે ઉડનાર સીનમુરૂ' પણ થઈ શકે.

(૪) વંદીદાદ (૧૭ ફ. ૯) [illegible] અર્થ પ્રમાણે 'અશોઇને શોખ રાખનાર.' અંહી બુનદેહેશમાં કહેછે તેમ ત્યાં કહેછે કે નખ ઊતારી પરહેજવાં તે જાણે એ પક્ષીને અર્પણ કરવા બરાબર છે. એમ એને અર્પણ કરવાથી તે નખો લડાઈનાં હથિયાર તરીકે દેવોની સામે થવાને તેને કામ લાગેછે અને જો નહીં અર્પણ કર્યાં તો સામા તે દેવોના હાથમાં હથિયાર તરીકે થઈ પડેછે.

(૫) કદાચ ફા. ورج a bird of prey, a hawk. એની સાથના શબ્દ 'વહમાન' ને ઊવેસ્ટ વિશેષ નામ ગણે છે પણ તે و آن છે એટલે "અને તે વાજી."

(૬) સુરતીની નકલમાં શોકનીન વાંચ્યો છે, તે ભૂલથી નકલ કરનારે છેલ્લા ‹ 'ચ'ને ‹ 'ઇન' વાંચી લખ્યોછે.

૯. કર્શીપ્તને માટે કહેછે કે તે શબ્દો બોલવાને જાણતું હતું. જમશેદના બનાવેલા વરમાં તે દીન લાવ્યું અને ચાલુ કીધી. ત્યાં અવરતા પક્ષીઓની બોલીમાં બોલે છે. ગાયની સીકલની માછલી માટે કહેછે કે તે સઘળા દરિયાઓમાં હોયછે. જયારે તે પોકાર મારેછે ત્યારે સઘળી માછલીઓ ગર્ભવતી થાયછે અને સઘળાં પાણીનાં ખરફસ્તરો બચ્ચાં (એટલે હમેલ) મેલી દે છે. સીનમુરૂ જે (એક જાતનું) વાગલું (છે તે માટે) બીજા બાબમાં બે વખત (અથવા વિગતવાર વર્ણન) કરેલું છે. અશોઝુસ્ત પક્ષી, કે જે ગોબર પક્ષી, અને જે વલી શોકન પક્ષી બી છે તેને માટે કહેછે કે તે પોતાની જબાનથી અવસ્તા આપે છે (એટલે બોલેછે). જ્યારે તે (અવસ્તા) બોલેછે ત્યારે દેવો તેનાથી ધ્રુજેછે અને ત્યાં પકડી શક્તા નથી (એટલે અસર કરી શક્તા નથી).

૧૦. જયારે નખ પરહેજવામાં આવતા નથી ત્યારે દેવો (અને) જાદુગરો પકડી શકેછે અને તીરની માફક તે પક્ષી તરફ (હથિયાર) ફેંકેછે અને તેને મારી નાખે છે. એ સબબને લીધે તે પક્ષી, જયારે નખ પરહેજવામાં આવેછે ત્યારે તે પકડી લે છે અને ખાઇ જાયછે કે તેથી દેવો કાંઈ કામ ફરમાવી શકતા નથી (એટલે તે નખ મારફતે બુરી અસર કરી શકતા નથી). જયારે તેને પરહેજવામાં આવતાં નથી ત્યારે તે (પક્ષી તે નખને) ખાતું નથી અને દેવો તેમની મારફતે નુકસાન કરી શકે છે.

૧૧. બીજાં પણ જાનવરો અને પક્ષીઓ (એ) સર્વેને ખરફસ્તરોની સામે થવા માટે પેદા કર્યાંછે, જેમ કે કહેછે કે જયારે પક્ષીઓ અને જાનવરો એ સર્વેને ખરફસ્તરો અને જાદુગરોની સામે થવા માટે (એ ફકરો અધુરો રહી ગયો છે. કહેવાની મતલબ એ દિસે-છે કે જયારે એવાં પક્ષીઓ અને જાનવરોને પેદા કરવામાં આવેછે ત્યારે તેઓ નજીસાત વિગેરે ખાઇ જઇ ખરફસ્તરોથી થતાં નુકસાનથી આપણો બચાવ કરેછે).

૧૨. વળી કહેછે કે સઘળાં હલકા વર્ગનાં પક્ષીઓ(માં) કાગડો વધારે હલકા વર્ગનો છે.

---

(૭) [illegible] શદીતુન્તન અથવા [illegible] શીદુન્તન ફેંકવું.

(૮) افسانیدن " to subdue especially by magic' અથવા ફા. افسانیدن to subdue. આપણી રેવાયતોમાં નખને ઊતારી પરહેજીને દાટવા માટે ખાસ નીરંગ ફરમાવેલા છે. બુરા આદમીઓ એક માણસના નખ બાળ વિગેરે મારફતે તેની ઊપર જાદુ અથવા ખરાબ અસર કરી શકે છે એવો વિચાર હાલ પણ ઘણાંક ટોળાઓમાં છે.

(૯) પેહેલવી પાજંદ શબ્દ કોશ (હોશાંગજી હાઉ. પા. ૨૯)માં એ [illegible] શબ્દનો અર્થ [illegible] ફા. [illegible] એટલે 'સસતું' આપેછે અને તેથી ઊલટું [illegible] 'દગર'નો અર્થ [illegible] ફા. [illegible] એટલે 'ભારી, મોંઘુ' આપેછે. તેથી યુસ્તી અને ઉવરદ એ શબ્દનો અર્થ કિમત કરેછે, તે બરાબર દિસતું નથી.

(૧૦) ફા. [illegible] અથવા [illegible]

બાજે સદીદરાએ ઈમલ્લુનેત આહીગ માર ઈ પવન પર જકતલુનેત. કાસ્કીને (૧) મુરૂ મલક (૨) જકતલુનેત. પવન જક હમેસ્તારીઅ ચેહરુન્ત ઇકવીમુનેત. કહકાસે જર્માન માનશ્ને (૩) અએત કર્ગસ. નસાએ વશ્તુમુનતન રાએ દાત ઇકવીમુનેત. અએતુનચ વશાકે સારે (૪) ગિર. તોરાએ કુફીક પાજુન (૫) આહૂ ગુર અવારીક દહાન હમાક માર વશ્તુમુનન્દ.

૧૩. અએતુનચ અવારીક (૬) સગાન પવન હમેસ્તારીઅ ચેહરુન્ત ઇકવીમુનેત ગુર્ગ સર્દગાન. પાનકીએ ગુસ્પંદાન કર્તન રાએ ચેહરુન્ત ઇકવીમુનેત. રૂપાહ પવન હમેસ્તારીએ બ્વ શએદા ચેહરુન્ત ઇક્વિમુનેત. રાસુઈ પવન હમેસ્તારીએ ગર્જક (૭) અવારીક ખર્ફસ્તરાને સુલાહાક ચેહરુન્ત ઇકવીમુનેત. અએતુનચ મીરકે વજર્ગ પવન હમેસ્તારીઅ કતુક દાને (૮) ગર્જક (૯) ચેહરુન્ત ઇકવીમુનેત. જુજક (૧૦) પવન હમેસ્તારીએ મુરે (૧૧) દાનેકશ ચેહરુન્ત ઇકવીમુનેત. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આહગ જુજક કોલા સુર (૧૨) મુન દયન મુર ખાનેઈ મીજેત હવ્વર મુર બરા જકતલુનેત. જમીક અમતશ દાનેકશ મદમ સાતુનેત સુરાક બરા વાહુનેત અમતશ જુજક મદમ સાતુનેત સુરાક અવશ બરા જકતલુનેત (૧૩) વ શસ્ત લેવતુમન ચેહવુનેત. બીવર્કે આપીક પવન હમેસ્તારીએ શએદા ઈ દયન મય ચેહવુનેત દાદ ઈકવીમુનેત. હનગેર્દ (૧૪) દેનુમન

---

(૧) ફા. [illegible] a green mugpie. કોઈ ચોક્સ પક્ષી તીડોનો ઘાણ કાહાડવા માટે, જ્યારે બોલાવીએ ત્યારે, આવી ઊભાં રહેછે એવી એક આર્મીનીઅનોમાં મનાતી વાર્તા મી. જેમસ બ્રાઇસ આપેછે. (Trans-Caucasia and Arrarat, by James Bryce, p. 223), " There is a bird, called by the Armenians tetagusch, which pursues and feeds on the locusts whose swarms are such a plague to this country. Now the water of this sacred spring posseases the proporty of attracting the tetagusch, and when the locusts appear the first thing to be done is to fetch a bottle of it and set it on the ground near them, taking care not to let it touch the ground upon its way. The bird immediately appears, the locusts are dovoured and the crops are saved."

(૨) ફા. [illegible] (૩) બેહેરામ યશ્ટ (ક. ૩૩) અને દીન ય. (ક. ૧૩)નું [illegible]. અવસ્તાના એ શબ્દનો દાર્મેસ્ટેટર, સ્પીગલ, કાંગા, મેહેરજીરાના, વાછા, "સોનેરી રંગનું કહકાસ પક્ષી" એમ અર્થ કરેછે. પણ હારલે 'બુઢું' એવો અર્થ કરેછે. બુનદેહેશ લખનાર પણ "જર્માન માનશ્ને" શબ્દ વાપરી એજ અર્થ (ઘણો વખત સુધી રહેનાર) સમજતો દેખાયછે. અવ. [illegible] વખત (ધાતુ [illegible] जर=બુઢું થવું). ફા. [illegible] બુઢો શખ્સ. યુસ્તી અને દાર્મેસ્ટેટર (Le Zend Avesta, Vol.II.,p. 570) પણ બુનદેહેશના એ શબ્દનો એજ અર્થ કરેછે.

(૪) سار એક જાતનું પક્ષી. ફા., سار Ger. Staar. યુસ્તી 'અએતુનચ'થી સઘળા ભાગને પછીના વાક્ય સાથે લઈ સર્વને સાપ ખાનાર પક્ષી ગણેછે.

(૫) [illegible] mountaiu goat. (૬) 'બીજા કુતરાઓ' એટલે આગળ કુતરાઓનું વર્ણન કર્યુંછે તે સિવાયના. અથવા બીજાં (જાનવરોમાં) કુતરાઓ.

સફેદ બાજને માટે કહેછે કે પાંખ સાથેના સાપને તે મારી નાખે છે. કારકીને પક્ષી તીડને મારી નાખે છે. તેની હરીફાઈ માટે તેને પેદા કીધું છે. બુઢાપા સુધી જીવનાર કહર્કાસ (પક્ષી તે) કર્ગસ છે. તેને નસા ખાવાને માટે પેદા કર્યું છે. વળી એજપ્રમાણે પહાડી સાર પક્ષી (ની જાત) નો કાગડો. (એટલે એ કાગડાને પણ નજીસાત ખાવા માટે પેદા કર્યો છે). પહાડી બળદ, પહાડી બકરો, હરણ, ગુરખર (અને) બીજાં જાનવરો સઘળાં સાપ ખાય છે.

૧૩. એજપ્રમાણે બીજાં (જાનવરોમાં) કુતરાઓને વરૂની જાતોની સામે થવાને માટે પેદા કર્યા છે. ગોસપંદોની પાસબાની કરવા માટે (તેઓને) પેદા કર્યા છે. કોહલાંને ખવ દેવની સામે થવા માટે પેદા કર્યું છે. નોળીઆને ઝેરી સાપની અને બીજા સુરાખમાં રેહેનારાં ખરફસ્તરોની સામે થવા માટે પેદા કર્યો છે. એજ-પ્રમાણે મોટાં મસ્ક જાનવર દુખારો દેતા કરમની સામે થવાને માટે પેદા કર્યો છે. (એટલે એ જાનવરમાંથી ઊત્પન્ન થતી કોઈ દવા કરમનો ઈલાજ છે). જુજકને દાણો ખેંચી લઈ જનારી કીડીની સામે થવા માટે પેદા કર્યા છે. કારણ કે કહેછે કે જુજક હરેક દર જેમાં કીડીનું મકાન (હોય તેમાં) મુતરે છે, ત્યારે હજારો કીડીને મારી નાખે છે. જયારે દાણો ખેંચી લઈ જનાર (કીડી) જમીનપર ચાલે છે (અને) દર બનાવે છે અને જયારે જુજક તેની ઊપર ચાલેછે ત્યારે તે દરોનો નાશ કરેછે (Lit, મારી નાખે છે) અને (જમીન) સરખી થઇ જાયછે. (એ ફકરા પ્રમાણે જુજક કુતરાના મુતરથી કીડીઓ મરી જાયછે અને વળી તેની ચાલ હાલથી કીડીઓના દરો પુરાઈ

---

(૭) ફ્રા. [illegible] એક ઝહેરી સાપ. (૮) 'કતુક-દાને' ફ્રા. [illegible] lit. દોધી (કદુ) નાં બી (દાને). પેટમાં બંધાતા કરમ. (૯) અવ. [illegible] ग्रह = પકડવું, અમળાવું. griping pain. (૧૦) બાબ ૧૪ માં એને જ.ઓ જાગ કહેલાછે. જુઓ તે રાબ્દ. (૧૧) વંદીદાદ ૧૪ ફ. ૫ ના [illegible] [illegible] વંદીદાદના એ અને બીજા ફકરાઓમાં (પરગ. ૧૬ ફ. ૧૨ પરગ. ૧૮ ફ. ૭૩) કીડીઓ જેઓ અનાજ ખેંચી લઈ જઈ નુકસાન કરેછે તેઓને ખરફસ્તર તરીકે ગણીછે. [illegible] સં. वम्रा ફ્રા. [illegible] Fr, fourmi. (૧૨) [illegible] hole દર. બીજી નકલમાં [illegible] સુરને બદલે [illegible] આપેછે જે ઇમલો 'દાનર' વંચાયછે. અવ. [illegible] વખત. ઊવેસ્ટ 'હરવખતે' એમ તરજુમો કરેછે. (૧૩) બીજી નકલો 'જકતલુનેત'ને બદલે વજ-લુનેત [illegible] આપેછે. એમ લઇએ તો અર્થ થાયછે કે 'તેથી (અજરા) દરો જતાં રહેછે, એટલે પુરાઇ જાયછે.' (૧૪) અવ. [illegible] lit સાથે કીધેલું એટલે 'સાર, સેવટ.'

આઈગ હમાક દદાન મુરૂઆન માહીકાન કોલા અયોક પવન હમેસ્તારીએ ખરફ્સ્તરી દાદ દકવીમુનેત.

કર્કાસરાએ ઈમલ્લુનેત આઈગ મિન જકે બુલન્દતરચ પરવાજ અમત મુસ્ત મસાઈ બસ્રીઅ[૧] પવન જમીક ખદીતુનેત[૨]. અવશ મુઈએ મુરૂક અજ્જરે પર યેહબુન્ત દક્વિમુનેત આઈગ આત પવન નસાઈ મુર્દન ગન્દગીઅ નસાએ અવશ યાતુનેત સર અજ્જરે પર લખ્વાર વાદુનેત લખ્વાર આસાયેદ. સુસીઆએ તાજ્જકરાએ ઈમલ્લુનેત આઈગ આત પવન લેલીઆ એ તારીક મુએ તાક[૩] પવન જમીક મએમમુનેત ખદીતુનેત[૪].

હલકા[૫] પવન હમેસ્તારીએ શએદાઆન જદુગાન યેહબુન્ત દકવીમુનેત. લેવત્મન કલ્બા હમકાર હુમંદ. ચેગુન ઈમલ્લુનેત પવન દીન આઈગ મિન ગેતી દામાન જકે પવન દરૂજ જદારીઅ લેવત્મન સરૂશ હમકાર હુમંદ હલકા વ કલબા. દેનમનચ ઈમલ્લુનેત આઈગ લા વીનાર્દ[૬] હુમનાત અમતમ લા દાત હુમનાએ કલબાએ શવાઈ[૭] પસુશહુવર કલ-બાએ માનપાન જકે વીશહુઊર્વન. મેમન ઈમલ્લુનેત પવન દીન આઈગ કલબા પવન જકી પવન અએતીઅ એ મર્દુમ વ જકે ગોસ્પન્દ અએતુન દરૂજ જદાર ચેગુન અન્બુરીઅ[૮].

મેમન ઈમલ્લુનેત આઈગ પવન મેમન[૯] બરા જકતલુનેત હમાક અસ્રુસ્તાને. અમત વાંગ વાદુનેત દદ બરા જકતલુનેત. અવશ બસ્રીઅ વ તર્બા[૧૦] પવન સીચ વ દદ મિન મર્દુમાન બરા જદન બએષાજ.

---

(૧) એજ અર્થનો એવો એક કેલ્દીક શબ્દ છે. (૨) એ પક્ષીની જોવાની તીક્ષણ શક્તિ માટે બેહેરામ યશ્ટ (ફ. ૩૩) માં એવુંજ વર્ણન છે ત્યાં કહેછે કે તે બુલંદીથી મુઠ્ઠીભર ગોસ્તના કટકાને તેમજ જીણી સોય વટીકને જોઈ શકેછે.

[illegible]

[illegible]

(૩) ફા. [illegible] અથવા [illegible]

(૪) એને મળતુંજ ઘોડા માટે વર્ણન બેહેરામ યશ્ટ (ફ. ૩૧) માં છે.

[illegible]

[illegible]

(૫) પેહેલવી પાજંદ શબ્દકોશ (બાબ ૮ પ્રમાણે) 'ખરૂશ' મરઘાનો એ પેહેલવી શબ્દ છે. મરઘા માટેનો યુનાની શબ્દ Aleotor કોઈ એ 'હલકા' પરથી નીકળેલો ધારેછે. બુનદેહશમાં બીજી જગ્યાએ મરઘા માટે [illegible] અર્દ શબ્દ આવેછે તે એ [illegible] શબ્દજ દિસેછે. એમાં 'ક' [illegible] નું પલાંગડું લાંબુ થઈ 'દ' [illegible] બન્યો છે.

(૬) [illegible] ઉત્પન્ન કરવું, ગોઠવણ કરવી. મીનોખેરદ (બાબ ૨૨-૬૨) માં એ શબ્દ આવેછે ત્યાં નેર્યોસંગ 'સમારવા'ને અર્થે લેછે. એ ફારસી [illegible] ને મળતો છે. આરાસ્તન, વીરાસ્તન અને વીનારતન એ શબ્દો નજદીક એક અર્થે આવેછે જેમકે આફ્રીને રપીથ્વનમાં અરેદરાર બાબેગાન, જેણે દીન સજીવન કરી હતી તેના, જેવા કામ કરનારાઓને [illegible] [illegible] [illegible] કહેલા છે.

જાયછે). પાણીના બીવર જાનવરને દેવ કે જે પાણીમાં હોય છે તેની સામે થવા માટે પેદા કર્યું છે. સાર એ કે સઘળાં જાનવરો, પક્ષીઓ અને માછલીઓ દરેકને કોઈ એક ખરફ્સ્તરની સામે થવા માટે પેદા કર્યા છે.

કર્કાસ માટે કહેછે કે જ્યારે મુડીની કદનું ગોસ્ત જમીનપર (પડેલું હોય છે ત્યારે તે) છેક ઘણીજ બુલંદ ઊડવા(ની ઊંચાઈપર)થી બી જોયછે. તેને માટે કસ્તુરીની ખુશબો તેની પાંખની નીચે પેદા કરીછે કે નસો ખાતાં નસાની ગંધકી તેને આવે તો પોતાનું માથું પાંખ નીચે પાછું કરે અને પાછું આસાન થાય (એટલે ખોદાતાલાએ તેને નસો ખાવા પેદા કર્યું છે, તેથી નસો ખાતાં નસાના કોહોવાટનો વાસ જો તેને આવે તો તેની પાંખ તળે એવો ખુશબો ઊત્પન્ન કરેલો છે કે ત્યાં માથું લઈ જતાં તે પાછું હોશિયાર થઈ જાયછે). આરબી ઘોડાને માટે કહેછે કે અગર જો અંધારી રાત્રે એક એકલો બાલ જમીનપર દેખાય તો તે જોયછે.

મરઘાને દેવો અને જાદુગરોની સામે થવા માટે પેદા કર્યોછે. તે કુતરાની સાથે કામ કરનારો છે, કારણ કે દીનમાં કહેછે કે આ દુનિયાની પેદાયશમાં દરૂજને મારવા માટે જે સરોશની સાથે કામ કરનારાં છે તે મરઘો અને કુતરો છે. વળી એમ પણ કહેછે કે અગરજો મેં ભરવાડોનો કુતરો પસુશહઊર્વ અને ઘરનું રક્ષણ કરનાર કુતરો જે વીશહ-ઊર્વ તે નહીં પેદા કર્યા હતે તો (જાનદાર પેદાયશના રક્ષણ માટે) બરાબર ગોઠવણ થઈ શકતે નહીં. વળી દીનમાં કહેછે કુતરો માણસ જાતની પેદાયશ અને ગોસપંદોની (પેદાયશ અગેતી Lit. હસ્તી)માં જે કાંઈ છે તેમાં દરૂજને એપ્રમાણે મારનાર (જદાર) છે કે તે વગર જોરનો (અજુરીઅ) (થઈ જાયછે) (એટલે જાનદાર પેદાયશમાં તે દરૂજને નાચાર કરેછે.)

(ડા. ઉવેસ્ટ પ્રમાણે કુતરો લોભ (આજુરીઅ ફા. [illegible]) જેવા દેવનો નાશ કરનાર છે. યુસ્તી પ્રમાણે "કુતરાની પોતાની મારફતે અને માણસો અને ગોસપંદોની હૈયાતી મારફતે લોભ જેવા દરૂજનો નાશ થાયછે.")

વળી કહેછે કે તેટલા માટે (પવન મેમન) તે સઘળા નાફરમાનોને મારેછે. જયારે તે બાંગ મારેછે (એટલે ભસેછે) ત્યારે દર્દને નાબુદ કરે છે. તેનું માસ અને ચરબી માણસોમાંથી નાશ અને દરદને મારી કાહાડવાને માટે ઈલાજ તરીકે છે.

---

(૭) ફા. [illegible] અથવા [illegible] from [illegible] [illegible] પશુનું રક્ષણ કરનાર.

(૮) આંકુએટીલ Sans. forces અર્થ કરેછે તે બરાબર દિસેછે.

(૯) એ વાક્યનો અર્થ એમ પણ થાય કે (ઉપર કહેછે કે તે સઘળા દરૂજને મારેછે, તેથી પૂછે છે કે) "તે શાથી (પવન મેમન) સઘળા નાફરમાનો (અસ્રુશ્તાને એટલે 'તેનું ભસવું અથવા ચેતવણીને નહીં સાંભળનારાઓ) ને મારેછે" ? (જવાબ કે) "જ્યારે તે બાંગ મારેછે (એટલે ભસેછે ત્યારે) તેનો ભય અથવા દરદ તેને મારી નાખેછે." અહીં કુતરાની મતલબ સાધારણ કુતરા કરતાં વધુ દિસે છે. જેમ કુતરાઓ ચારકાઓને પોકાર મારી ઘરથી દૂર રાખેછે તેમ અહીં અંતઃકરણના ભલા વિચારોથી બૂરા વિચારોને દૂર રાખવાનો ઇસારો છે. (૧૦) [illegible] fat, grease.

૧૪. ઓહુર્મજ્દ મન્દવમીચ અવીસુદ લા આફ્રીદ મેમન કોલા અએ(1) પવન સુદગીઅ યેહબુન્ત ઇકવીમુનેત. અમતશ ચીમ લા ખવીતુનેત મિન દસ્તોબરાન આવાયદ પુર્સીદન. મેમનશ પંજ ખુક પવન હેન્મન આઇનીને આફ્રીદ આઈગ દરૂજ હમાગ્એ જકતલુનેત.(2)

(એ પાંચ ખાસિયતો નીચે પ્રમાણે છે.)

[illegible]

બાબ ૨૦.

મદમ ચેગુનીએ રૂદહા.

૧. ઈમદ્લુનેત પવન દીન આઈગ હેન્મન દો રૂદ મિન અપાખ્તર. નીમે અલબોર્જ નીમે મિન અલબોર્જ ઓહુર્મજ્દ(3) ફ્રરાજ તચેત. અયોક વલ ખુરવરાન આઈગ અરંગ અયોક વલ ખોરાસાન આઈગ વેહ.

૨. રૂદ મિન આખેરે વલ્મન્શાન હુસ્તદેહ રૂદ મિન હમ બુને ખાન ફ્રરાજ તચેદ હુમંદ ગેશુન અવારીક મય મિન વલ્મન્શાન પવન કબદ મરઝીઅ(4) ફ્રરાજ તચેદ

(૧) ધુસ્તો એને 'સે' વાંચેછે. ફારસી તરજુમો કરનાર પણ એમ વાંચેછે. જો એમ લઇએ તો છેલ્લાં ત્રણ પ્રાણીઓ 'કહ્કાસ મરઘો અને કુતરો' એનો ઇસારો હોય.

(૨) આથ્રોરનાનોની એ પાંચ ખાસિયત શું તે બાબે આપણને વજર કરે દીનો (દસતુર પેશોતનજી ૫ા. ૧૩-૧૪) માં એ ફકરો મળેછે.

(૩) "અલબોર્જ નીમે મીન અલબોર્જ ઓહરમજદ" એને બદલે કેટલીક નકલોમાં (મા. ઉ. અને એ.આ.ની અને પાજંદ નકલમાં) ફકત [illegible] એટલે "પૂર્વ બાજુના અલબોર્જથી" મળેછે. (૪) [illegible] ફા. [illegible] અથવા [illegible] સંખ્યા અથવા જરથો.

૧૩. ઓહરમજદે કાંઈપણ ચીજ ફાયદા વિનાની પેદા કીધી નથી, કારણ કે આ દરેક (પેદાયશ) ફાયદાને માટે પેદા કીધી છે. જયારે કોઈ તેનો સબબ નહીં જાણે ત્યારે તેણે દસ્તુરોથી પૂછવું જોઇએ. કારણ કે તે (દસ્તુર)ની પાંચ ખાસિયતો આ રીતને માટે પેદા કીધી છે કે તે દરૂજને મારે. (એટલે દસ્તુરોમાં પાંચ સદ્‌ગુણો મેલ્યા છે તે એટલા માટે છે કે અજ્ઞાનોને સમજ આપી દરૂજનું જોર તોડે. (એ સદ્‌ગુણો વજર કર્દ દીનીમાં નીચેપ્રમાણે આપેછે. ૧) નિરદોષીપણું. ૨) વિચાર, વચન અને કામનું ડહાપણ. ૩) એક ડાહ્યા ઉસ્તાદ માફક ધર્મને ખરી રીતે શિખાડવો. ૪) ખોદાની સેતાયશ ઘટતી ક્રિયા સાથે કરવી અને ૫) પોતાના પેશામાં ઘટતી રીતે ઉસ્તવાર રેહેવું. વજર કર્દ દીનીના પાસેના પાના પર આપેલા પેહેલવી ફકરાનો તરજુમો નીચે પ્રમાણે છે.

બુજોર્ગ ખોદાતાલાના નામથી, આથોરનાનની પાંચ ખાસિયતો ઊપર અને દસ નસિયતો, કે જેની[૫] ઊપર સઘળી દીનની નસિયતનો આધાર છે, તે બાબત ઉપર. તે પાંચ ખાસિયતો (માંથી) પેહેલી બીગુનાહપણું (અવનાસીઅ). બીજી વિચાર, વચન અને કામની સારી પસંદગી (વછીન કેર્દારીઅ). ત્રીજી ઘણાજ દાનાવ અને ઘણું રાસ્ત બોલનાર સરદાર, કે જે દીન આગાહી સાથે શિખે છે અને સચ્ચાઈ સાથે શિખવે છે, તેના જેવી દસ્તુરદારી. ચોથી રાસ્ત[૬] સખુનોવાળી (રાસ્ત વાચકહા) બાજે (વાજહા) અને મોહોડે ભણાયલા નુસ્કા સાથની (નમે નસ્કીહા), નીરંગની આરાધના સાથેની ખોદાતાલાની ઈજશને. પાંચમી રાત દહાડો (રૂજ[૭]ને શપાન) પોતાના કામમાં મશગુલ (શ્નાયા[૮]નીહા) રહેવું, અને પોતાની સાથેજ હરીફ તરીકે ઝગડો કરતા રેહેવું (એટલે પોતાના હવશો સામે લડવું), અને જીંદગીની લંબાઈ સુધી દીનની ઉસ્તવારી પરથી પાછું નહીં ફરવું, અને પોતાના કામમાં કોશેશ કરતા રહેવું[૯].)

બાબ ૨૦.

નદીઓની પ્રકૃતિ બાબે.

૧. દીનમાં કહેછે કે આએ બે નદીઓ ઉત્તરબાજુ (નામે)થી, અલબુર્જની બાજુથી, ઓહરમજદના અલબુર્જ તરફથી વહેછે. એક પશ્ચિમ ભણી (વહેછે) જે અરંગ (નામની છે, અને) એક પૂર્વ ભણી જે વહે (નામની છે).

૨. એઓ પછીની નદી (માં) ૧૮ નદીઓ તેજ મૂળમાંથી વહેછે, જે પ્રમાણે કે બીજાં પાણીઓ (એટલે નદીઓ) તેઓમાંથી મોટી સંખ્યામાં વહેછે. જેમકે કહેછે કે (તે

---

(૫) વજર કર્દમાં [illegible] આવ્યું છે તે [illegible] નહીં જોઇએ. દસ્તુરજી ડા. જામાસ્પજીવાળી યાદગારે જરીરાન સાથેના પેહેલવી લખાણની નકલમાં એ [illegible] નથી. (૬) વજર કર્દ દીનીમાં ફક્ત [illegible] છે તે ભૂલ છે. દસ્તુરજી ડા. જામાસ્પજીવાળું એ બાબતનું લખાણ [illegible] આપે છે તે દુરસ્ત છે. (૭) ડા. જામાસ્પજીવાળી નકલમાં 'રુમાન શપાન.' (૮) [illegible] શ્નાઇનીદન to pay attention.

(૯) દસ્તુરોના પાંચ સદ્‌ગુણોની બાબત જાદરપરમમાં પણ આવેલછે (S. B. E. Vol. V., p. 187. ઉવેસ્ટ પેહેલવી તેક્સ્ટ તરજુમો પાન ૧૮૭).

ઇક્વીમુનેત, ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ અએતુન જુદજુદ અયોક મિન દુદ બરા તચેત હુમંદ ચેગુન ગબ્રાઈ અમત અશેમ વહુઈ મિન પતીસાર[૧] બરા ઇમલ્લુનેત. વલ્મનુશાન હુમાક રૂદ મિન હમ મય લખ્વાર વલ દેનુમન રૂદ ગોમીખ્ત હુમંદ અએત અરંગ રૂદ વેહે રૂદ.

૩. વલ્મનુશાન કોલા દો પવન દો કેનારગીઅ જમીક હુમાએ ગર્દેન્દ પવનચ જરેહ વદારેન્દ વ હુમાક કેશ્વર વશતમુનન્દ મીન જક કોલા દો જહાક[૨] ઈ આખેર કોલા દો બર વલ જરેહે ફ્રાખોકન્ત વલ હમ યામતુનન્દ લખ્વાર વલ બુને બાનાન યામતુનન્દ આઈગ અજશ બરા તચેદ હુમંદ, ચેગુન ઈમલ્લુનેત પવન દીન આઇગ અવીન ચેગુન રોશનીઅ પવન અલબોર્જ દયન યાતુનેત પવન અલબોર્જ બરા વજલુનેત મય મેમન પવન અલબોર્જ બરા યાતુનેત વ પવન અલબોર્જ[૩] બરા વજલુનેત.

૪. દેનુમન મેમન ઈમલ્લુનેત આઈગ મીનોએ અરંગ મિન ઓહર્મજ્દ ખ્વાસ્ત આઈગ "ફ્રૂદુમ હરવેસ્તીન[૪] રનાઇનીદારીઅ મુન વેહેરૂદ નીઓકીઅ અવશ બરા ફ્રહુનસ્ત[૫] આઈગ બરા યેહબુન્ત[૬] આખેર પવન લે મરઠીઅ બરા યેહબુન."

મીનોએ એ વેહરૂદ મિન ઓહર્મજ્દ અરંગ રૂદ રાએ અએતુન ખ્વાસ્ત. દુશાર્મ અએબારીઅ અયોક દયન દુદ રાએ પવન હમ જુરીઅ ફ્રાજ તચેત હુમંદ ચેગુન પીશ મિન મતને અએબદત અતજશ્ને ફ્રાજ યેહબુન્ત હુમંદ વ અમત દરૂજ બરા જકતલુનન્દ અતચશને લખ્વાર યેહબુનન્દ.

---

(૧) ફા. [illegible] "Taking up and finishing any business which has already been begun." Steingass. પેહેલવી પાજંદ શબ્દકોશમાં એ શબ્દ [illegible] 'પેતીસર' મળેછે. ત્યાં કહેછે કે [illegible] એટલે "દરેક મહિનાની પાછી શરૂઆત (પઇતીસર) અને સેવટ ઓહરમજદથી અનેરાન સુધી છે." ડા. ઉવેસ્ટ 'series' હાર અર્થ કરેછે, એટલે "જ્યારે ઘણી અશેમવોહુ ભણવાની હોય ત્યારે તેમાંની એક અશેમ વહુ જેટલી ઝડપથી ભણવામાં આવેછે તેટલી ઝડપથી." એ અર્થ પણ થઈ શકે છે. પુસ્તી 'સેવટ' અર્થ કરેછે પણ એ અર્થ લેતાં 'પઇતી' નો અર્થ લેવી દેવાયછે.

(૨) ફા. જહાક અથવા 'જહે'ભી વંચાય. ફા. offspring, bringing forth. તે પરથી ફળદ્રુપપણું અથવા રોહ. ઉવેસ્ટ discharge એટલે 'તેઓ જે પાણી બહાર પાડેછે તે,' અર્થ કરેછે, તે પણ એજ ફારસી શબ્દ પરથી લેવાય. પુસ્તી 'ફળદ્રુપપણું' અર્થ કરેછે.

(૩) અલબુર્જના ૧૮૦ રોજનોમાંથી રોશની આવવા જવાની બાબત આગળ (બાબ ૫ માં) આવીછે

નદીઓ) એક બીજામાંથી એટલી તો ઝડપથી વહેછે કે (જેટલી ઝડપથી) જ્યારે એક માણસ અશેમવોહુ ફરીની શરૂઆતથી ભણી જાય. તે સઘળી નદીઓ જે એકજ પાણીમાંથી (એટલે એકજ મૂળના પાણીમાંથી નિકળેલી છે તે) પાછી આ નદી જે અરવંદ નદી અને વેહે નદી છે તેની સાથે મળી જાયછે.

૩. તે બેઉ (નદી) જમીનના બેઉ છેડાઓ ઊપર ફરી ફરી વળે છે અને વળી દરિયામાં વહેછે અને સઘળા કેશ્વરો એ બેઉના (પાણીના) રોહથી આબાદી મેળવે છે (Lit. ખાએ છે) કે જે રોહ એ બેઉ ફરાખ્રોકન્ત દરિયામાં સાથે મળેછે તે પછી પાછા અસલ મૂળ ભણી પહોંચે છે કે જ્યાંથી તેઓ વહેતા નિકળ્યા હતા. જેમકે દીનમાં કહેછે કે જે પ્રમાણે રોશની અલબુર્જમાંથી આવેછે અને અલબુર્જમાંથી જાયછે તે પ્રમાણે પાણી પણ અલબુર્જમાંથી આવે છે અને અલબુર્જમાં જાયછે.

૪. આ પણ કહેછે કે અરંગના મીનોએ ઓહરમજદ પાસે અરજ કરી કે "પેહેલવેહેલાં (તુંને) સઘળી ખુશનુદી! વેહે નદીએ જે નેકી ચાહી કે તું તેણીને આપે તે (નેકી) સૌવટે મારા પુરતા જથ્થા (ભરકાઅ)માં આપ." (એટલે અરંગ નદીએ પોતાની બેહેનપણી વેહે નદી માટે અરજ ગુજારી કે તેણીની અરજ કબુલ રાખી મારા પાણીના જથ્થા જેટલો જથ્થો તેણીને આપ. એવીજ દુઆ નીચેના ફકરામાં વેહે નદી પોતાની બેહેનપણી અરંગ માટે ગુજારે છે).

વેહે નદીના મીનોએ (એટલે મીનોઈ શક્તિએ) ઓહરમજદ પાસે અરંગ નદી માટે એજ પ્રમાણે દુઆ ગુજારી. એકબીજાને માટે ખુશાલી ભરી મદદ સાથે, એકસરખા કૌવત સાથે, તેણીઓ (તે પ્રમાણે) વેહેવા લાગી કે જે પ્રમાણે આહરેમનના આવી પહોંચવાની આગમચ ઊતાવળા પ્રવાહ વગર (અ-તજશ્ને) તેઓ આગળ જતી હતી અને જ્યારે દરૂજને મારી નાખવામાં આવશે ત્યારે પાછી ઉતાવળા પ્રવાહ વગરની થશે.

(એટલે એ બે નદીઓ સમધાત રીતે શાંતપણે વેહેતી હતી. જોશબંદ પ્રવાહો, જેઓથી કિસ્તી વિગેરેને નુકસાન થાય તે તો આહરેમને તેઓમાં એબ તરીકે પેદા કર્યા હતા. આહરેમનના નાશ પછી તેઓ પાછી અસલની માફક સમધાત રીતે વેહેશે.)

---

(૪) [illegible] અવ. [illegible] ફ્રા=પુરી કરવું. બીજી નકલોમાં એ શબ્દવાળો વાક્ય નીચે પ્રમાણેછે [illegible] "ફરદુમ હરવેસ્પ આફારા દાદારીઅ" એટલે "ઓ પેહલવેહેલા હરવેસ્પ આગાહ દાદર." (૫) [illegible] ચાહવું; માગવું. (૬) કેટલીક નકલોમાં આગ્રાર્થમાં લખે [illegible]

૫. જ઼ક હુશ્તદેહ રૂદ માદેવર[1] જવીત મિન અરંગ રૂદ વેહ રૂદ અવારીક મેમન[2] રૂદહા મિન વક્ષ્મનશાન બરા તચેત હુમંદ નામચેશ્તીકતર ઈમલ્લુનમ. અરંગ[3] રૂદ, વેહ રૂદ, દેચ્રીદ[4] રૂદ, વેહ[5] રૂદ દુદિગરીચ કરીતુન્દ, ફ્રાત રૂદ, દાઈતીક રૂદ, દર્ગામ રૂદ, ઝોન્દક રૂદ, હરોઈ રૂદ, મર્વ રૂદ, હુએતમુન્દ રૂદ, ખાન્શીર[6] રૂદ, નાવદા રૂદ, જી઼રમુન્દ રૂદ, ખજન્દ રૂદ, બલ્ખ રૂદ, મેહર્વા રૂદ હેન્દવા રૂદ કરીતુન્દ, સ્પેદ રૂદ, રદ રૂદ મુન કોઈરીચી[7] કરીતુન્દ, બોહુરહે રૂદ મુન મેસીગાનેચ કરીતુન્દ, હરહજ રૂદ, તરેમેત રૂદ, ષ્નન-ચીદીશ[8] રૂદ, દારજ રૂદ, કાસીક રૂદ, શેદ રૂદ, પેદામેયન ચીત્રમેયન રૂદ, મોકરસ્તાન રૂદ.

૬. અવ્શાન દોગાને ઈમલ્લુનમ. અરંગ રૂદ જ઼કી ગોફ્રત આઇગ મિન અલબોર્જ઼ બરા યાતુનેત પવન સુરીક[9] ગુમ મુનશ આમેચે કરીતુન્દ. પવન અસ્પેતુસ[10] ગુમ મુન મેસ્રચ કરીતુન્દ બરા વદીરેદ મિનશ તેમમન રૂદી નીવ[11] કરીતુન્દ. વેહરૂદ[12] પવન ખોરાસાન બરા વદીરેદ પવન સીન્દ ગુમ વજ઼લુનેત પવન હિંદુસ્તાન વલ જ઼રેહ રીજ઼ેત અવશ તેમમન મેહરા રૂદ કરીતુન્દ. ફ્રાત રૂદ ગુને ખાનાન મિન વીમંદે[13] અરૂમ. પવન સુરિસ્તાન વશ્તમુનન્દ[14] વલ દેજ઼લત રૂદ રીજ઼ેત, અજ઼શ ફ્રાત હના આઇગ

---

(૧) જુઓ એ શબ્દ માટે પાનું ૧૦ નોટ ૧. (૨) બીજી નકલો અને પાજંદ નકલમાં એ [illegible] શબ્દ નથી તે બરાબર દિસેછે. (૩) કેટલીક નકલમાં એ નામ 'અરગ' [illegible] છે. (૪) પેહેલવી 'દીજલત'નું એ ભૂલ ભર્દું પાજંદમાં વાચન છે એમ ડા. ઉવેસ્ટ ગણેછે. (૫) આએ "વેહરૂદ" શબ્દ કેટલીક નકલો અને પાજંદ નકલમાં નથી અને 'દુદીગર'ને બદલે 'દીદગર' શબ્દ છે તેથી અર્થ એમ થાયછે કે "દેયારીદ નદી જેને વળી દીદગર કહેછે." ઉવીન્દીશમાન એમ અર્થ કરેછે. (૬) ઉવેસ્ટ વાંચેછે તેમ 'અખોશીર' અને ઉવીનદીશમાન વાંચેછે તેમ 'અહુશીર' અથવા 'અશાનશીર' પણ વંચાય.

(૭) ઉવેસ્ટ 'ચી'ને જુદો લેઈ 'વળી કોઈરિ' અર્થ કરેછે. આંકુએટીલ, યુસ્તી, ઉવીન્દીનમાન સર્વે આખા શબ્દને નદીનું નામ ગણેછે.

(૮) એ પાજંદ હરફે નામ લખ્યું છે માટે બીજાઓ વાંચેછે તેમ 'ì' ને 'વ' વાંચવો દુરસ્ત દિસતું નથી.

(૯) બીજી નકલોમાં [illegible] અથવા [illegible] સુરાક મળેછે. પાજંદ નકલમાં એ શબ્દને [illegible] અએ-નાક વાંચેછે તેમ ઉવન્દીશમાન પણ 'એરાક' વાંચેછે. ઉવેસ્ટ પ્રમાણે એ સુરાકનો મુલક તે Sogdiana છે.

(૧૦) બીજી નકલોમાં [illegible] સ્પેતાસ છે. ઉવીનદીશ્માન અને યુસ્તી એને ઇજીપ્તનો મુલક લેછે. ઉવેસ્ટ કહેછે કે એ શબ્દના પેહેલા હરફ [illegible] ને 'ઇગ' અથવા 'ઇક' લેઈ ઇગપેટાસ અથવા ઇકપેટાસ વાંચીએતો તે Egypt માટેનો શબ્દ થાય.

(૧૧) પાજંદ હરફે લખેલા એ 'નીવ' શબ્દને પેહેલવી હરફે લખીએ તો છેલા 'વ' નો 'લ' પણ વંચાય. ત્યારે એ શબ્દ 'નીલ' પણ વંચાય. ત્યારે તે નાઇલ નદી ગણાય. એ પ્રમાણે ઇકપેટાસ તે ઇજીપ્ત, 'મીસ્ર' તે 'ઈજીપ્ત'નું પૂર્વે ભણીના લખનારાઓનું નામ અને તેની 'નીલ' નદી તે નાઇલ નદી છે. ત્યારે

૫. અરંગ નદી (અને) વેહનદી સિવાયની તે ૧૮ મુખ્ય નદીઓ (અને) બીજી નદીઓ જે તેઓમાંથી વેહેછે તેઓનાં હું વિગતવારે નામ દેઉંછું.

(યુસ્તી અર્થ કરેછે કે "અરંગ અને વેહે નદી પછી તે ૧૮ નદીઓ મુખ્ય છે, કારણ કે (મેમન) બીજી નદીઓ તેઓમાંથી વેહેછે. તેઓનાં હું નામ દેઉંછું").

અરંગ નદી, વેહ નદી, દેયરીદ નદી (જેને) વળી બીજી વેહ નદી કહેછે, ફ્રાત નદી, દાઈતીક નદી, દર્ગામ નદી, ઓન્દક નદી, હરોઈ નદી, મર્વ નદી, હુએતમુન્દ નદી, ખાન્શીર નદી, નાવદા નદી, જીરમુન્દ નદી, ખજન્દ નદી, બલ્ખ નદી, મેહર્વા નદી (જેને) હેન્દવા નદી કહેછે, સ્પેદ નદી, રદ નદી જેને કોઈર પણ કહેછે. બોહરહે નદી જેને મેસ્રીગાન પણ કહેછે, હરહજ નદી, તેરેમેત નદી, ખ્નનયીદીશ નદી, દારજ નદી, કાસીક નદી, શેદ નદી, પેદામેયન ચિલુમેયન નદી, મોકસ્તાન નદી.

૬. બીજી વખત હું તેઓને બોલી જઈશ. અરંગ નદી તે (છે કે જેને માટે) કહેલું છે કે તે અલબુર્જમાંથી સુરીકનો મુલક જેને આમી પણ કહેછે તેમાં વેહેછે. અસ્પેતુસનો મુલક જેને 'મેસ' પણ કહેછે તેમાં ત્યાં એક નદી વેહેછે (જેને) નીવ કહેછે. (અથવા 'કરીતુન્દ' આગળ વાક્ય તમામ કરી અર્થ થાય કે "જ્યાંથી એક નદી વહેછે જેને નીવ કહેછે").

વેહરૂદ પૂર્વભણીના મુલકમાં વેહેછે, સીન્દ મુલકમાં જાયછે, અને હિંદુસ્તાનમાં દરિયા ભણી વેહેછે, અને તેને ત્યાં મેહેરા નદી કહેછે. ફ્રાત નદીના ઝરાનાં મુખો અરૂમની સરહદથી છે. તે (ઝરા) ઓ સુરિસ્તાનમાં ખોરાક લે છે (એટલે પોતાનાં પાણીનો મોટો જથ્થો એકઠો કરેછે) અને દેજલત નદીતરફ તે વેહેછે અને એ ફ્રાત (નદી) થી એ પ્રમાણે છે કે (માણસો) જમીન ઉપર ખોરાક ઉત્પન્ન કરેછે.

એ અરંગ નદી જે અવસ્તાની ર્ઙ્હા નદી છે તે એક હાથપર એશિઆની નદી છે કારણ તેને અલબુર્જમાંથી નિકળતી જણાવી છે અને બીજા હાથપર આફ્રિકાની નદી હોય એમ દિસેછે. પણ એવું દિસેછે કે એ ફકરામાં ફક્ત મિસાલ આપેલી છે કે જેમ અલબુર્જમાંથી અરંગ નામની મોટી નદી વેહેછે તેમ મીસરમાં એક નાઈલ નામની નદી વેહેછે. હવે એ અરંગ અથવા રંગાના નદીવાળા મુલકને 'આમી' પણ કહ્યોછે તે પરથી એનું નામ 'આમુ' પણ હોય તે વિચાર સુજ પડેછે. એમ હોય તો તે Oxus નદી ઠરેછે કે જેમ ડા. ઉવેસ્ટ ધારે છે. પણ વળી અવસ્તાની અર્દવીસુર નદીને Oxus સાથે સરખાવવામાં આવેછે. ત્યારે એવું દિસેછે કે એ અરંગ અથવા રંગા અર્દવીસુર (Oxus)ની મોટી શાખા છે. આવાંયજમાં વફ્રનવાજ અર્દવીસુર આગળ બંદગી કરી તેણીને મદદે બોલાવેછે અને કબુલ થાયછે કે જો તેની મોરાદ પાર પડે તો તે રંગા આગળ 'જોર' રજુ કરે. એ દેખાડેછે કે એ રંગા અર્દવીસુરની મોટી શાખા હોય.

(૧૨) એ નદી તે હાલની ઇન્ડસ ધારવામાં આવેછે. (૧૩) સરહદ. અવ. ર્ઙ્હ વધારે જીઆદે અને મ્ઙ્ગ્ય મધ્ય L. medius ger. mitte માપ. (૧૪) "પવન સુરિસ્તાન વશતમુનન્દ" એનો અર્થ એમ પણ થાય કે "સુરીસ્તાનના મુલકમાં (લોકો એના પાણી) ખાએછે અથવા પીએછે". એ સુરીસ્તાન તે સીરીઆનો મુલક છે. અરૂમ તે આરમીનીઆ છે જે રોમનો પૂર્વ તરફનો મુલક હતો.

મદમ જમીક ખ્વારશ્ને વાદુનન્દ. પએતાક આઈગ જક બુને ખાનાન માનુશ્-ચેહેર કુન્દ મય હુમાક લખ્વાર વલ અયોક જીનાક રમીતુનેત ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ યજબહુનમ ફ્રરાતે(૧) પુર માહીક મુન બેનફુશમન રોબાન રાએ ખફુન્દ માનુશચેહર મય ઈનરયુન્ત(૨) વ ખવારીનીદ.

(૩) દજ્લત રૂદ મિન સલમાન બરા યાતુનેત પવન ખોજીસ્તાન વલ જરેહ રીજેત. દાઈતીક(૪) રૂદ મિન અઈરાનવેજ બરા યાતુનેત પવન કુફે ગોપિસ્તાન(૫) બરા વજ્લુનેત. મિન હુમાક રૂદ ખરફ્સ્તર દયન જક વીશ ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ દાઈતી(૬) રૂદ પુર ખર્ફસ્તર. દર્ગીમ રૂદ પવન સુદે. જેન્દુ(૭) રૂદ પવન કુફે પન્જસ્તાન વદીરેદ લખ્વાર વલ હરે રૂદ રીજેત. હરે(૮) રૂદ મિન અપાર્સેન ગર બરા તચેદ. હએતુમંદ(૯) રૂદ પવન સીસ્તાન. અવશ બુને ખાનાન મિન અપાર્સેન ગર. દેનમન જવીત મિન જકે ફ્રરાસ્યાવ સેપુર્દ(૧૦).

રૂદે ખાનશીર પવન કુમીશ. જીરમંદ રૂદ પવન કુસ્તે સોગ્દ લખ્વાર વલ ખેજન્દ રીજેત. ખેજન્દ(૧૧) રૂદ પવન મીઆને સમરકંદ ફરગાનં બરા વજ્લુનેત અવશ રૂદચ અશારદ કરીતુન્દ. મર્વ(૧૨) રૂદ રૂદે ગદમનહુમંદ પવન ખોરાસાન મિન અપાર્સેન ગર બરા તચેત. બક્ખ રૂદ અપાર્સીન કુફ ઈ બામીયાન(૧૩) બરા યાતુનેત બરા વલ વેહે રૂદ રીજેત(૧૪) સ્પેદ રૂદ પવન આત્રોપાતકાન. ઈમલ્લુન્દ આઈગ દહાક આયફુત(૧૫) મિન આહુરીમન. શએદાઆન લેતમમન ખ્વાસ્ત.

---

(૧) અરબી [illegible] તોડવું. (૨) એ ફકરામાં જણાવેલી 'ફરાત' નદી તે યુફ્રેટીસ છે, જે ઘણીક નેહેરો મારફતે આજુબાજુ આબાદી પાથરેછે. આ ફકરામાં જણાવેલા શબ્દો પ્રમાણે ફરાત નદીજ કેયઆરાધી હોય, એમ હાલના પુસ્તકોમાં મળતું નથી. પણ આફ્રીને હફ્ત અમેશાસ્પંદમાં અરવંદ (ઊપલી અરંગ) અને વેહે નદી સાથે એને યાદ કરીછે. ત્યાં કહેછે કે

[illegible]

એ નદીના માર્ગનું વર્ણન જે બુનદેહેશમાં આપ્યું છે તે ખરૂં છે, કારણ કે યુફ્રેટીસ આરમીનીઆમાંથી નીકળી, સીરીઆમાંથી પસાર થઈ, ત્રાઈગ્રીસને મળેછે.

(૩) એરબીક [illegible] હાલની તાઈગ્રીસ. (૪) યુસ્તી [illegible] આપેછે. એવું દિસેછે કે એ શબ્દની આગળનો શબ્દ [illegible] ભૂલમાં અસલ નકલ કરનારથી ફરીથી લખાયો હશે તેથી પાછલા નકલ કરનારાઓએ તેને પાછળના [illegible] સાથે જોડી 'વેવતમન' કરી નાખ્યો. માટે ખરી ઈબારત તો "દાઈતીક રૂદ મિન અઈરાન વેજ" એ પ્રમાણે છે જે આગલા વાક્યો સાથે જોતાં બરાબર છે.

(૫) બીજી કોઈક નકલ, જેવી કે આંકુએટીલ અને ઉવીનદીશમાનવાળી 'ગોપસ્તાન' આપેછે. બીજી નકલો (માં. ઊ. અને એ. આ. અને પાજંદ નકલ.) [illegible] આપેછે.

(૬) એ દાઈતી નદી તે અવસ્તા (વંદી. ૫રગ. ૧ ફ્. ૩)ની [illegible] છે. યુસ્તી એ નદીને હાલની
Araxes ધારેછે. ઉવેસ્ટ અવસ્તામાં એ વિશેષ નામ હોય તે માટે શક બતાવે છે.

(૭) ડા. ઉવેસ્ટ એને મરાદ આગળ વેહેતી 'તેજેન્દ' નદી ગણેછે કે જે હેરાતની નદીમાં વહેછે.

જણાયલું છે કે એ ઝરાઓનાં મૂળ મીનોચેહેરે ખોદ્યાં હતાં અને તે સઘળાં પાણીને પાછાં એક જગ્યાએ લઈ ગયો હતો (lit. ફેંકયાં હતાં) કારણ કે કહેછે કે "માછલાંથી પુર ફ્રાત (નદી) ને આરાધુંછું કે જેને મીનોચેહેરે પોતાના રવાન(ના સવાબને) માટે ખોદી, પાણીને પકડયું અને પીવડાવ્યું" (એટલે એક જગ્યાએ પાણીને એકઠું કરી નેહરો મારફતે માણસોને વાપરવા આપ્યું).

દજ્‌લત નદી સલમાનમાંથી આવે છે (અને) ખોજીસતાનમાંથી દરિયાતરફ વહેછે. દાઈતીક નદી ઈરાનવેજમાંથી આવે છે અને ગોર્પીસ્તાનના પહાડમાં જાયછે. સઘળી નદીઓ કરતાં એમાં ખરફ્સ્તરો ઘણા છે, કારણ કે કહેછે કે દાઈતી નદી ખરફ્સ્તરોથી ભરપૂર છે. દર્ગામ નદી સુદેમાં છે. જેન્દ નદી પન્જસ્તાનના પહાડમાંથી પસાર થાયછે અને પાછી હરો નદીમાં ખાલી થાયછે. હરો નદી અપાર્સેન પહાડમાંથી વહેછે. હએતુમંદ નદી સીસ્તાનમાં (છે). તેના ઝરાઓનું મૂળ અપાર્સેન પહાડમાંથી છે. એ (નદી) જે અફ્રાસીઆબે બંધ કીધી તેથી જુદી છે.

ખાનુશીર નદી કુમીશમાં છે. જરમંદ નદી સોગ્દની તરફ (જઈ) પાછી ખેજન્દ તરફ વહેછે. ખેજન્દ નદી સમરકંદ (અને) ફ્રગાનની વચમાંથી પસાર થાયછે અને તેને વળી અશારદ નદી પણ કહેછે. મર્વ નદી (જે) ખોરહવાળી નદી (છે તે) અપાર્સેન પહાડમાંથી ખોરાસાનના મૂળમાં વહેછે. બલ્ખ નદી અપાર્સેન પહાડ, એટલે બામીયાન (માંથી) નિકળે છે (અને) વહે નદીમાં વહેછે.

સ્પેદ નદી આત્રો પાતકાનમાં છે, કહેછે કે જોહાકે આહરેમન અને દેવો પાસે અંહી મોરાદ માગી હતી.

---

(૮) એ અવસ્તાની [illegible] હેરાતની નદી છે, જે હેરાત ખીલારોકો લેખોનું Hariva યુનાનીઓનું Aria છે.

(૯) હાલની હેલમંદ નદી. યુનાનીઓની ઈતીમાન્દર અવ. [illegible]

(૧૦) અવ. [illegible] સ્કુર. L. spargere ફા. [illegible] = to fold up, to wrap together. અફ્રાસીઆબે હએતુમંદ નામની એક બીજી નદીનો માર્ગ બંધ કર્યો હતો તે બાબત એ બાબમાં પાછળથી આવેછે.

(૧૧) ડા. ઉવેસ્ટ એ નદી તે સર દર્યા અથવા જાકજારટીસ ધારેછે. એનું બીજું નામ આરાારદ તે Jaxartes ને મળતું છે. (૧૨) એ હાલની મુર્ગાબ છે. (૧૩) હાલના બામીઆનના પહાડો.

(૧૪) એ બલખની નદી તો ઓક્સસમાં ખાલી થાયછે, પણ અહીં તેને વેહ, જેને સિંધુ ધારવામાં આવેછે, તેમાં ખાલી થતી જણાવેછે, તેનો ખોલાસો ડા. ઉવેસ્ટ એ કરેછે કે એક આરબીની અન લખનાર પ્રમાણે ઈરાનીઓ કોઈવાર ઓક્સસ ને 'વેહ' નદી પણ ગણતો. એવું દિસેછે કે ઓક્સસ કોઈ વખતે અરગ અથવા અરંગનો ભાગ ગણાતી તો કોઈ વખત વેહેનો ભાગ ગણાતી.

(૧૫) અવ. [illegible]. આંવાયશ્ત (ફ. ૨૦) અને રામયશ્ત (ફ. ૨૦) માં જોહાકે શું દુઆ ગુજારી હતી તે માટે કહેછે કે તેણે એવું માગ્યું કે "તે હફ્ત કેશ્વર જમીનને માણસો વિનાની વેરાન કરે". એ દુઆ એણે આંવાયશ્ત પ્રમાણે બવરી યાને બાબીલોનમાં ગુજારી હતી. રામયશ્ત પ્રમાણે તેણે એ દુઆ [illegible] [illegible] નામની જગ્યા જે દાર્મેસ્ટેટર હમઝાને આધારે દેખાડેછે તેમ [illegible] નામનો તેનો મેહેલ હતો ત્યાં ગુજારી હતી. એ મેહેલ પણ બાબીલોનમાં હતો. ત્યારે એ સ્પેદ નદી પણ બાબીલોનની નજદીક હોવી જોઈએ.

તોરત[૧] રૂદ મુન કોહ્‌રીશે કરીતુન્દ મિન જરેહ કીકલાન[૨] બરા યાતુનેત વલ જરેહે વેર્ગા રીજેત. જહાવથી જક રૂદ મિન આત્રોપાતકાન બરા યાતુનેત પવન પાર્સ વલ જરેહ રીજેત. ખોહરે[૩] રૂદ બુને ખાનાન મિન સ્પાહાન. પવન ખોજીસ્તાન બરા વદીરેદ ફ્રાજ વલ દારીદ રૂદ રીજેત અવશ પવન સ્પાહાન મેસ્રકા રૂદ કરીતુન્દ. હરહુજ[૪] રૂદ પવન તખેસ્તાન અવશ બુને ખાનાન મિન કુફે દમાવન્દ. તેરેમેત રૂદ લખ્વાર વલ વેહ રૂદ રીજેત. વેન્દેસેશ[૫] રૂદ પવન પાર્સ મુન સીસ્તાન કરીતુન્દ.

કાસક રૂદ પવન કાફ[૬] પવન તુસ શત્રો બરા યાતુનેત. અવશ તેમમન કાસ્પ રૂદ કરીતુન્દ. હેનૂમન હમ રૂદે વેહ તેમમન કાસક કરીતુન્દ પવન મેમન[૭] સીન્દ કાસક કરીતુન્દ. પએતાકમીઆન ઈ રૂદ ચતુમીઆન જક ઈ પવન કન્ગદીજ. દારજ રૂદ પવન અઇરાનવેજ મુનશ માને પુરશસ્પ અબીતરે જરતુહશ્ત પવન બાર[૮] યેહહુન્ત. અવારીક અમર મય વ રૂદ વ ખાનીક કતસ[૯] અએત મિન વલ્‌મન્‌શાન. બુન અયોક. અએતુન પવન શત્રો શત્રો જીનાક જીનાક પવન શમ શમ કરીતુન્દ.

ફ્રાસીઆવ[૧૦] રાએ ઈમલ્લુનેત આઇગશ દયન જરેહે કયાન્સેહ હજાર ખાનીક બરા સેપોર્દ ઈ સુસીઆ જહાક[૧૧] જમલા જહાક તોરા જહાક ખમ્રા જહાક મસચ કસચ અવશ સેપોર્દ. દયન હમ જરેહ ખાને જરીનમંદ મુન હેદમેંદ રૂદ ઈમલ્લુન્દ. અવશ ખાને એ વચએની રૂદ હકુત મય એ નાવતાક દયન હમ જરેહ સેપોર્દ મર્દુમ કતીબુન્તે કર્દ.[૧૨]

---

(૧) આગળ એ નદીનું નામ 'રદ' આપ્યું છે તે ઉવેસ્ટ સુચવે છે, તેમ અસલ નકલમાંથી 'તોરદ' માંનો 'તો' નિકળી ગયાથી હોય. એનું બીજું નામ 'કોહ્‌રી' છે તે ઉપરથી યુસ્તી તેને જીઓરજીઆની કુર નદી ગણે છે કે જે કેસ્પીઅન સમુદ્રમાં ખાલી થાય છે. એ કેસ્પીઅન સમુદ્ર વેર્ગાન (બુનદેહેશનો વેર્ગા, અવસ્તા- વેહર્કાન, યુનાની હીરકેનીઆ) નો સમુદ્ર ગણાય છે. (૨) બીજી નકલો એ નામ [illegible] આપે છે. (૩) એ ખોરેહ તે હાલની કારૂન, અવસ્તાની ખરેનંઘ હતી (જમ્યાદયષ્ટ ક. ૬૭) યુનાનાઓની Eulœcus અને ઓલ્ડ તેસ્ટેમેન્ટની Ulia છે. એ માટે જુઓ મારો રસાલો. (The River Karun 1889).

(૪) ઉવેસ્ટ પ્રમાણે એ આમુલ આગળ કેસ્પીઅન સમુદ્રમાં ખાલી થતી નદી છે.

(૫) આગળ ૭ મા ફકરામાં એનું નામ ખનવિદીશ આપ્યું છે.

(૬) ફા. [illegible] ક્રાટ, ઓહ. આ કદાચ 'કુફ' પહાડને માટે ભૂલથી લખાયો હોય. (૭) કોઈ નકલોમાં [illegible] છે.

(૮) કીનારો. મીનોખેરદ (બાબ ૬૨ ક. ૩૩) માં 'દયાવ બાર' એટલે 'દર્યા કીનારો' એમ આવે છે. કદાચ ફા. [illegible] entrance. (૯) ઊવેસ્ટ 'ખાનીક' પછી 'અને' નથી તોપણ તેમ લઈને 'કતસ'ને જુદો બોલ લેછે. અવ. [illegible] યુસ્તી ફા. [illegible] એટલે નાનાં સાથે સરખાવી 'ખાનીક' નું વિશેષણ લે છે કે "નાના ઝહરાઓ." આંકુએટીલ પણ એમ લે છે. ઊવીન્દીશમાન ફા. [illegible] તરીકે લઈ 'જે' અર્થ કરે છે.

(૧૦) ઘણી નકલોમાં એ નામ [illegible] 'પુરશસ્પ' (પોઊરૂશસ્પ) મળે છે. પણ ડા. ઉવેસ્ટ કહે છે તે બરાબર છે કે એ નામ અને ફ્રાસીઆવ [illegible] ના હુમિલા વચ્ચે જરાક મળતાપણું હોવાથી કોઈ અસલ નકલ કર્તાએ 'ફ્રાસીઆવ'ને બદલે 'પુરશસ્પ' નામ લખી દિધેલું દિસે છે. એ નામ ફ્રાસીઆવ છે તેની સાબેતી એ છે કે આગળ એ બાબમાં આએ ફકરાની 'હએતુમંદ' નદી માટે ઇસારો કીધો છે ત્યાં 'ફ્રાસીઆવ'નું નામ ખોલ્લું વાપરેલું છે. વળી જે નકલમાંથી આંકુએટીલે તરજુમો કીધો છે તેમાં ફ્રાસીઆવ નામ હોવું જોઈએ કારણ તે તરજુમામાં Afrasiab (ફ્રાસીઆવ) નામ આવેછે તેમજ ઉવીનદીશમાનની નકલ પણ Fracis નામ આપેછે.

તેરત નદી, જેને કોઈરી પણ કહેછે, તે ફીફલાનના દરિયામાંથી નિકળે છે (અને) વેગીના દરિયામાં ખાલી થાય છે. જહાવચી તે નદી (છે કે જે) આત્રોપાતકાનમાંથી નિકળે છે અને પાર્સમાંથી દરિયામાં ખાલી થાય છે. ખોહરે નદી (ના) ઝરાઓનાં મૂળ ઈસ્પહાનમાંથી છે. તે ખોજ્જસ્તાનમાંથી પસાર થાયછે અને દાઈરીદ (એટલે દીજ્લત અથવા ત્રાઈગ્રીસ) નદીમાં ખાલી થાયછે, અને તેને ઈસ્પહાનમાં મેસ્રકા નદી કહેછે. દરહજ નદી તબ્રીસ્તાનમાં છે અને તેના ઝહરાઓનું મૂળ દમાવંદ પહાડમાંથી છે. તેરેમેત નદી પાછી વેહે નદીમાં ખાલી થાયછે. વેન્દેસેશ નદી પાર્સ જેને સીસ્તાન કહેછે તેમાં છે.

કાસક નદી તુસ શેહેરમાં એક ફાટમાંથી નિકળે છે. તેને ત્યાં કાસ્પ નદી કહે છે. વળી એમ પણ છે કે વેહ નદીને ત્યાં (એટલે તુસ શેહેરમાં) કાસક કહે છે. સીન્દમાં પણ કાસક કહે છે. પએતાક મીઆન જે ચત્રુમીઆન નદી છે તે તે છે કે જે કન્ગદેજમાં છે. દારજ રૂદ ઈરાનવેજમાં છે જેના કિનારા ઉપર જરથોશ્તના બાપ પોરૂશસ્પનું ઘર હતું.

બીજાં અગણિત પાણીઓ અને નદીઓ અને ખોદેલા ઝરાઓ (એટલે નેહેરો) તેઓમાંથી (એટલે ઉપર નામ દીધેલી નદીઓમાંથી) છે. તેઓનું મૂળ એકજ છે. એ પ્રમાણે શેહેરે શેહેર અને જગે જગ (લોકો જૂદે જૂદે) નામે નામે તેઓને બોલે છે.

અફ્રાસીઆબ માટે કહે છે કે તેણે કાસું દરિયામાં હજાર ઝરાઓ સોંપ્યા, જે ઘોડા જેટલા (મોહટા) રોહના, ઉંટ જેવા રોહના, બળદ જેવા રોહના, ગધેડા જેવા રોહના, મોહટા તેમ વળી નાના, તે સોંપ્યા (એટલે નાના મોટા ઝરાઓ તેમાં વેહતા કીધા). વળી તેણે તેજ દરિયામાં જરીનમંદ ઝરો જેને હેલમંદ નદી કહે છે તે સોંપ્યો. તેણે વચએની નદીનાં મૂળ (ખાન) ની નાવ ચાલી શકે તેવી સાત નદીઓ (મય) તેજ દરિયામાં સોંપી (અને ત્યાં) માણસોને વસ્તાં કર્યાં.

---

(૧૧) જુઓ પા. ૯૦ નોટ ૨.

(૧૨) અફ્રાસીઆબે નદીના માર્ગો ફેરવ્યા તે બાબેના ઘણાક ઈસારા બીજે ઠેકાણેથી મળે છે. પેહેલું તો એણે હેલમંદને કાંસુ દરિયામાં વહેતી કીધી તેનો ઈસારો જમ્યાદ યશ્ત (ક. ૬૬)માં મળે છે. ત્યાં જણાવે છે કે અફ્રાસીઆબે ત્રણ ત્રણ મરતબે ઈરાનીઓનું ખોરેહ અથવા કીર્તિ છીનવી લેવાની કોશેશ કીધી હતી, પણ તે ફાવ્યો નહીં. એ ત્રણે કોશેશો બાદ ત્રણ સરોવરો બરપા થયાં. એ પરથી એમ દિસેછે કે એણે ઈરાનની નદીઓના માર્ગો ફેરવી નાખવાની કોસેસ કીધી હોય કે તેથી તે નદીઓ ઉપર આવેલાં શેહેરોને અડચણ થાય. એમ માર્ગ ફેરવવાથી તે નદીઓ બીજે માર્ગે જઈ ત્રણ સરોવરો ઉત્પન્ન થયાં. ત્યાર પછી કાંસુ દરિયા માટે બોલતાં તેને હેલમંદ નદીવાળો કહ્યો છે. [illegible], એણે પહાડો ફોડી નદીઓના માર્ગો નવા બનાવ્યા તે બાબે દાદિસ્તાને દીની (સવાલ ૬૯) માં પણ કહે છે. અફ્રાસીઆબે કાંસુ (હાલના હામુન)ના ખારા દર્યાવને મીઠો કરવા માટે ઈરાનની કેટલીક નદીઓને તેઓના માર્ગો ફેરવી નાખી તેમાં વહેતી કીધી તેને લગતી બુનદેહેશની બાબતના સંબંધમાં મીનોચેહેર માટે મીનોબેરદમાં કહે છે કે, [illegible] (દસ્તુર દારાબ પેશોતન સંજાનાનું એડીશન બા. ૨૭ ક. ૪૪) એટલે "કાંસુ દરિયાનો વધારો જે પ્રમાણે અફ્રાસીઆબે કર્યો હતો (તેના સંબંધમાં) તેણે (મીનો ચેહેરે) તેમાંથી પાણીને પાછાં દૂર કીધાં" એટલે મીનો ચેહરે ઈરાનની નદીઓને પાછી તેઓના અસલ માર્ગમાં વેહેતી કીધી હતી.

બાબ ૨૧.

૧. પવન દીન હફ્તુ દેહ સદે મય ઈમલ્લુન્દ, ચેગુન મય અયોક મદમ ઉર્વરાન ઈતી-બુનેત. દેદીગર જક ઈ ગીરાન તજશને અએત ઈ રૂદીહા. સેદીગર જક ઈ વારાનીક(૧) મય. ચેહારૂમ જક ઈ અર્મેસ્ત(૨) અવારીક શમ-ચેશ્તીક. પન્જુમ સુસરે(૩) ગુસ્પન્દાન અનૂશુતાઆન. શશુમ ગોમીજે ગુસ્પન્દાન મર્દુમાન. હફ્તુમ ખ્વૈ(૪) ગુસ્પન્દાન અનૂશુતાઆન. હશ્તુમ મય ઇ જકે દયન પુસ્તે ગુસ્પન્દાન મર્દુમાન. નેહુમ અર્સ(૫) ઓરાઆન(૬) અનૂશુતાઆન. દેહુમ ખુને ઓરા-આન મર્દુમાન. યાજદેહુમ રોગન(૭) ઈ દયન ઓરાઆન મર્દુમાન દયન કોલા(૮) દુ અહ્‌વાન(૯) કામે.

---

(૧) અવ. [illegible] फा. [illegible]

(૨) અવ. [illegible] ([illegible] સાત અને [illegible])

(૩) અવ. [illegible] From [illegible] फा. [illegible] L. cud-ere બાંધું કરવું. (૪) પેહેલવી [illegible] ખોઅ્હ ફા. [illegible] જેદ પેહેલવી શબ્દકોષ પ્રમાણે અવ. [illegible] સં. स्वेदः sweat. Ger. sehweiss. Tr. sueur પરસેવો.

(૫) ફા. [illegible] આંસું.

(૬) હીબ્રુ כר a lamb.

(૭) અવ. [illegible] ફા. [illegible] અહીં જે કહે છે કે માણસોને જેમ આ દુનિયામાં તેલનો ખોરાક છે તેમ આવતી દુનિયામાં પણ છે તે "મીનોઇ તેલ" ની બાબત છે કે જે કહે છે કે તૃપ્તીનો, એટલે આ દુનિયાની ચીજોથી ફારેગ થાઈ સંતોષ પામવાનો ખ્યાલ આપવાને એક નિશાણી તરીકે રવાનને પેલી જેહાનમાં આપવામાં આવેછે. એને મઇધ્યોજરેમ રોગન કહેછે. બાહારની મોસમની અધ-વચમાં બનાવવામાં આવતું રોગન અથવા માખણ ઘણું સરસ હોય છે, તેપરથી એ નામ દિસેછે. એ બાબે મીનોખેરદ (બાબ ૨ ક. ૧૫૨) માં અહુરમજદ પજદોને કહેછે કે [illegible] "અવશ ખુરશ્નાને બસીમતુમ જકઈ મઇધ્યોજરેમ રોગન અઓબરા હદુનીદ" એટલે "અને તમો સૌથી સરસ ખોરાક કે જે મઇધ્યોજરેમ રોગનનો તે તેના આગળ લાવો." હદોખ્ત નુસ્ક (બાબ ૨ ક. ૧૮) માં એ રોગનને ફક્ત "જરેમય રોગન" કહેછે અને એક સારા વિચાર વચન અને કામવાળા મરદ યા સ્ત્રીનો તેને લાયક ખોરાક ગણ્યો છે.

[illegible]

અર્થ—તેને માટે લાવવામાં આવતા ખોરાકમાં જરેમય રઓગનનો (ખોરાક છે). તે સારા વિચાર, સારાં વચન અને સારાં કામવાળા અને સારી દીનવાળા એક જવાનનો મરણ પછીનો ખોરાક છે. તે સારા વિચાર સારાં વચન અને સારાં કામવાળી સારી રીતે શીખેલી, ધણીને તાબેદાર અને અશો સ્ત્રીનો (તેણીના) મરણ પછીનો ખોરાક છે." થોડાક ફેરફાર સાથેનો એનેજ મળતો ફકરો વીશતાસ્પ યશ્ત (ક. ૬૪) માં આવેછે. (૮) pl. of [illegible] 'અહુ' અવસ્તા [illegible] (૯) અવ. [illegible] काम ફા. [illegible]

બાબ ૨૧.

૧. દીનમાં ૧૭ જાતના પ્રવાહીઓ કહે છે, જેમકે એક પ્રવાહી ઝાડપાનોમાં રહે છે. બીજું તે કે જે પહાડોમાંથી વહે છે કે જે નદીઓ છે. ત્રીજું તે કે જે વરસાદનું પાણી છે. ચોથું તે કે જે થમ અને બીજા એવાં નામનાં (એટલે એવા પ્રકારનાં છે.) પાંચમું ગોસ્પન્દો અને માણસની ધાત. છઠું ગોસ્પન્દ અને મરદોનું મુતર. સાતમું ગોસપન્દ અને માણસોનો પરસેવો. આથમું પ્રવાહી તે કે જે ગોસ્પન્દો અને માણસોની ચામડીમાં (હોય છે). નવમું ગોસ્પન્દો અને માણસોનાં આંસું. દસમું ગોસ્પન્દ અને માણસોનું લોહી. અગીઆરમું એક તેલ જે (મેળવવાને) બેઉ દુનિયામાં ગોસ્પન્દો અને માણસોને ખાહેશ હોય છે. બારમું ગોસ્પન્દો અને માણસોનો મુખ-રસ જેથી તેઓ (પેટમાં) બચ્ચાંઓને ઊધારે છે. તેરમું તે કે જે ઝાડોની છાલની નીચે છે જેમકે કહેલું છે કે દરેક છાલ, જેની ડાખળીમાં પાણીનું ટીપું તે આતશથી ચાર આંગળ દૂર (રાખવી જોઇએ). ચૌદમું ગોસ્પન્દ અને માણસનું દુધ.

(અંહી મથાલે ૧૭ જાતનાં પ્રવાહી માટે બોલે છે. પણ વિગત ૧૪ ની છે. કોઈ નકલો ' હફ્તદેહ ' ને બદલે ' હફ્ત્ ' અથવા ' હફ્ત ' ' સાત ' આપે છે તે મોતી બુનદેહેશ અને ઇજશનેનાં ૩૮ માં હા પરથી માલૂમ પડે છે કે ભૂલ છે. અંહી જે જૂદી જૂદી પ્રકારના પાણી જણાવ્યાં છે તે ઇજશને હા. ૩૮ માં જણાવેલાં પાણી છે જેનું વર્ણન તેના પેહેલવી તરજુમામાં આપેલું છે. "મય અયોક મદમ ઉર્વરામ ઈતીઘુ-નેત." મોતી બુનદેહેશ (એ. તેહેમુરસવાળી) માં એ ફકરો નીચે પ્રમાણે છે. "નમી મદમ ઊર્વરામ ઇતીઘુનેત." એ અવસ્તાનાં (હા. ૩૮ ફ. ૩) ના [illegible] પાણી માટે છે જેને માટે તેની પેહેલવી સરેહમાં કહેછે કે [illegible] બીજું "જકે ગીરાન તજશને" એ. હા. ૩૮ નું [illegible] છે જેની પેહેલવી સરેહમાં પણ [illegible] "ગીરાન તજશ્ને" એવા શબ્દો આપ્યા છે. ત્રીજું. "જકે વારાનીક" તે હા. ૩૮ નું [illegible] છે જેની પેહેલવી સરેહમાં એને [illegible] વારાનીક કહ્યુંછે. ચોથું. "જકે અર્મેશ્ત અવારીક શમચીસ્તીક" એ હા. ૩૮ નું [illegible] છે. તેની પેહેલવી સરેહમાં કહેછે કે [illegible] "અર્મેશ્ત ચાહીક અવારીક મયચ અનામગેશ્તીક." બુનદેહેશ કરતાં યજશ્નેની એ પેહેલવી સરેહ-માં "ચાહીક" એટલે 'કુવાના' એ શબ્દ વધારે છે. પાંચમું સુસર, એ હા. ૩૮ નું [illegible] છે જેની પેહેલવી સરેહમાં પણ તેને [illegible] કહેછે. "ગોસ્પન્દાન અન-શુતાઆન" શબ્દો અંહી વધારે છે. છઠું. ગોમીજ એ હા. ૩૮ નું [illegible] છે. જેની સરેહ [illegible] મેશક છે જેનો અર્થ પણ મુતર થાયછે. સાતમું. 'ખઈ' એટલે પરસેવો અથવા થુક. છઠાં નામ સુધી અવસ્તાનાં નામો અને બુનદેહેશનાં નામો એક પછી એક બરાબર છે, પણ ત્યારપછી અવારનવાર થયાંછે. આ સાતમું હા. ૩૮ ના ૧૧ મા નામ [illegible] ની સરેહમાં 'ખયુક' કરી છે. આઠમું. "મય ઈ જકે દયન

દવાજ દેહુમ ખયુએ(૧) ફ્રીરાઆન મર્દુમાન મુન પુસ પતશ પરવરેન્દ. સીજદેહોમ (જક ઈ અછરે(૨) અઇવને(૩) ઓર્વરાન ચેગુન ગોફૂત આઇગ કોલા અઈવની મય)ઈ સરશ્ક(૪) પવન તેહ(૫) એ આતશ ચેહાર અંગુશ્ત પીશ પતશ. ચેહાર દેહુમ શીરે ફ્રીરાઆન મર્દુમાન.

૨. દેન્મન હરવેસ્ત પવન વખ્શીઅ આયુપ તને કર્દ લખ્વાર વલ દેન્મન મયહા ગોમીજેત મેમન જક તને કર્દ વખ્શીઅ કોલા દો અયોક અએત.

૩. દેનમેનચ ઈમલ્લુનેત આઇગ દેન્મન તર્તીએ રૂદ અએત અરન્ગ રૂદ મર્વ રૂદ શપીર(૬) રૂદ અખુરસન્દ ચેહવુન્ત હુમેદ મીનોએ વલ્મનશાન, આઇગ દયન ગેતી લા તચીન્દ મિન આહુ(૭) કીનશ્ને અમૈશ્ત જકશાન ખદીતુન્ત, આઇગ શાન દયન અએબદહીઅ પતશ ચેહવુન્ત વહ્શાન જર્તુહશ્ત બરા ખદીતુન્ત. આઇગ બરા યહબુનમ મુનત શશુમ જોર ઓબશ રીજેત હરવેસ્ત લખ્વાર વાદુનેત પાહરીજ બરા ઈમલ્લુનેત.

૪. દેન્મનચ ઈમલ્લુનેત આઇગ મય મુન જુર વીશ વ હીહર(૮) કમ જુર વીશ મદ ઇક્વીમુનેત પવન સે શન્ત લખ્વાર વલ બુને ખાન વજલુનેત. મુન હીહર(૯) વ જુર કોલા દો રાસ્ત મદમ મત ઇક્વીમુનેત પવન શશ શન્ત લખ્વાર યામતુનેત. મુન હીહર વીશ વ જુર કીમ પવન નોહ શન્ત લખ્વાર યામતુનેત. અવીનચ ઓર્વરાન રોયશ્ને પવન દેન્મન

---

(૧) ફા. [illegible] saliva.

(૨) એટલો વલાયામાં મેલેલો ભાગ બીજી નકલો (મા. ઉ. અને એ. આં) અને પાજંદ નકલમાં નથી.

(૩) ફુરતી, ઉવેસ્ટ, ઉર્વીનદીશામાન 'છાલ' અને આંકુએટીલ 'રસ' અર્થ કરેછે (ફા. [illegible] expressed juice of fruits, etc.) દામેસ્ટેટર 'થડ.' એ શબ્દ અવ. [illegible] પેહેલવી [illegible] વન tree પરથી દિસેછે અથવા થડ લઇએ તો [illegible] બુનપરથી.

(૪) ફા. [illegible] a drop.

(૫) એ પેહેલવી [illegible] નું બીજું રૂપ દિસેછે ઝંદ પેહલવી શબ્દકોષ (બા. ૪ પા. ૧૬) માં [illegible] ના અર્થ તરીકે [illegible] આપ્યોછે. તે પરથી દિસેછે કે એ શબ્દનો અર્થ 'ડાખળી' થાયછે.

(૬) નદીનું ખરૂં નામ 'વેહ' છે તેનો એ શબ્દ તરજુમો છે.

(૭) [illegible] આહુ ફા. [illegible] એબ.

(૮) અવ. [illegible] સુકો નસો.

(૯) ફુરતીની નકલમાં એ શબ્દ પછી વીશ શબ્દ મેલેછે તે ભૂલ છે. બીજી નકલોમાં નથી.

પુસ્તે...." એ હા. ૩૮ના સાતમા નામ [illegible] માટે છે જેની પેહેલવી સરેહમાં કહેછે કે [illegible] "આઈગ માન નમ દયન તન રોબાક ચેહલુનાત" એટલે "ભીનાશ જે આપણાં શરીરમાં ચાલુ રહેછે." નવમું. 'અર્સ' તે હા. ૩૮ ના આઠમા નામ [illegible] ની પેહલવી સરેહમાં [illegible] 'અર્સ' તરીકેજ મળેછે. દસમું. 'ખુન' લોહી. એ મોટી બુનદેહેશમાં ૧૩ મું નામ છે. એ હા. ૩૮ નું ૧૩ મું નામ [illegible] છે, જેની પેહેલવી સરેહમાં પણ એને [illegible] 'ખુન' 'લોહી' ગણ્યું છે, અગીઆરમું. "રોગની....દયન કોલા દુ અહવાન કામે" 'તે હા. ૩૮ ના દશમા શબ્દ [illegible] ની પેહેલવી સરેહમાં નીચે પ્રમાણે છે [illegible] "જક દયન કોલા દો અહવાન કામે મસીહા" એટલે "જે બેઉ દુનિયામાં ઘણીજ ઈચ્છવામાં આવે છે." હું ધારૂં છું કે પેહેલવી સરેહના એ વાક્યમાં છેલ્લો શબ્દ [illegible] 'મસીહા' ('મોહટાઈથી,' ઘણીજ) છે તે ભૂલભર્યો ઈમલો છે. તે ઈમલો [illegible] 'મિશ્ગા' છે, જેને કોઈ 'મશ્યા' પણ વાંચે છે અને જેનો અર્થ 'રોગન' થાયછે. અંહી રોગન માટે બોલવામાં આવે છે. તેથી સરેહ કરનાર કહેછે કે "જે (પ્રવાહી) બેઉ દુનિયામાં ઈચ્છવામાં આવે છે (જે) 'રઓગન' (મીશ્ગા) છે." બારમું. "ખયુએ.... મુન પુસ પતશ પરરન્દ" મોતી બુનદેહેશમાં એ ફકરો નીચે પ્રમાણે છે. ત્યાં તે ૧૪ મું પ્રવાહી છે. "પ્રવાહી કે જે ગોસ્પન્દો અને માણસોના ગર્ભસ્તાનમાં અને જે ગર્ભને ઊઘારે છે." એ હા. ૩૮ ના ૧૪ મા નામ [illegible] નું વર્ણન છે. તેની પેહેલવી સરેહ નીચે પ્રમાણે છે [illegible] મય દયન પુસદાન એટલે "ગર્ભસ્તાનનું પાણી." તેરમું. એ મોટી બુનદેહેશમાં ૧૫ મું નામ છે. એ હા. ૩૮ ના ૧૫ મા નામ 'વીસ્પોપઈતીશ' ની પેહેલવી સરેહમાં નીચે પ્રમાણે છે. "મયઈ પવન ઓર્વર ખાને ઓર્વર વખ્શીએત" એટલે "તે પ્રવાહી કે જે ઝાડપાનમાં, ઝાડપાનનાં મૂળ થડોમાં વધેછે. ૧૪મું. એ હા. ૩૮ નું [illegible] છે જે તેની પેહેલવી સરેહમાં જણાવવા પ્રમાણે [illegible] 'શીર' એટલે દુધ છે.)

૨. આ સઘળી (પ્રવાહીઓ) વધારા અથવા બનેલા શરીર મારફતે પાછી એ પ્રવાહીઓ સાથે મળી જાયછે કારણ કે બનેલું શરીર અને વધારો બેઉ એકના એકજ છે. (એટલે ઊપલી જાનદાર પેદાયશો વિગેરેમાંની પ્રવાહીઓ પાછી પોતાનાં મૂળ સાથે એક યા બીજે રૂપે મળી જાય છે).

૩. વળી એમ કહેલું છે કે આ ત્રણ નદીઓ, કે જે અરન્ગ નદી, મર્વ નદી (અને) વેહ નદી, તેઓના મીનો નાખુશ થયા હતા, એટલે દુનિયામાં થમ રેહેવાની એબ જે તેઓના દીઠામાં આવી તેને લીધે તે (નદીઓ) વહેવા નહીં લાગી. તેથી કરીને જ્યાં સુધી તેઓ જરથોશ્તના દીઠામાં આવી ત્યાંસુધી તેઓ એવા નુકસાનમાં હતી. (ઓહરમજદ નદીને કહેછે કે) "હું એવી બખશેશ કરૂં કે જે (જરથોશ્ત) તમારામાં (મુનત) છ જોર (એટલે ક્રિયા કરેલું પાણી) રેડે (અને તમારી હાલત) પાછી દુરસ્ત કરે અને (લોકોને તમારીથી નસો) દૂર રાખવાને કહે."

૪. આ પણ કહેલું છે કે તે પાણી, કે જેમાં સ્વચ્છ પાણી ઘણું અને નજીસાત ઓછી, તેમાં સ્વચ્છ પાણી ઘણું પહોંચેલું હોય છે (અને) તે ત્રણ વર્ષમાં પાછું ઝરાના મૂળમાં

આઈનીને નીરૂ વલ બુન બુન્દ. અગેતુનચ આદ્દીન ઈ આહલુબાન વાહુનન્દ પવન દેન્મન પત્માને લખ્વાર વલ બેનફ્રુશમન યામતુનન્દ.

૫. રૂદે નાહવતાક રાએ ઈમિલ્લુનેત આઈગ ફ્રાસીઆવે તુર બરા વલ સેપુર્દ મુન હુરીદ્દર યામતુનેત અરૂપ જહાક લખ્વાર યામતુનેત. અગેતુનચ ચશ્મેહા જરેહ કયાસેહ-કયાસેહ હના આઈગ તાખ્મે એ કયાન જક ઉઝનાક અએત.

બાબ ૨૨.

મદમ ચેગુનીઅએ વરહા.

૧. ઈમિલ્લુનેત પવન દીન આઈગ દેન્મન અન્દ[1] ચશ્મે એ આપાન વલ પગેતાકીઅ મદ હુમંદ મુન વર કરીતુન્દ. અન્દાચકે[2] ચશ્મે મર્દુમાન વલ્મનશાન ચશ્મે એ આપાન હુમંદ,[3] ચેગુન વરે ચએચસ્ત વરે સોવબર વરે ખ્વારઝમ વરે ફ્રઝદાન વરે ઝરીન્મેન્દ વરે આસ્વસ્ત વરે હુસુ વરે સત્વેસ વરે ઊર્વીસ.

૨. અવ્રુશાન દોગાને ઈમિલ્લુનમ. વરે ચએચસ્ત[4] દયન આતરો પાતકાન. ગર્મ મય જવીત બીશ આઈગ મન્દવમીય જાનવર દયન લા ચેહવુનેત. અવશ બુન વલ જરેહ ફ્રાખોકન્ત પતવસ્ત યક્વીમુનેત. વરે સોવબર પવન મદમ શત્ર વ બુમ પવન રોચશમને કુફે તુસ[5] ચેગુન ઈમિલ્લુનેત આઈગ સુદ-બાદર[6] હુ-ચશ્મે શપીરે અફ્રઝયરનીક. રાદીઅ અજશ બરા યહબુન્ત યક્વીમુનેત.

---

(૧) અવ. [illegible] ફ્રા. [illegible] (૨) ફ્રા. [illegible] (૩) અંહી 'ચરામ' શબ્દ ઉપર જાણે રમુજ સાથેની સરખામણી કરીછે કે જેમ માણસની આંખો છે તેમ એ પાણીનાં સરોવરો છે. (૪) હાલનો ઊરૂમીઆ. આ ફકરાના વર્ણન પરથી દિસેછે કે એનાં પાણી ખારાં છે. વળી આવાં (ફ. ૪૯) ગોશ (ફ. ૧૮, ૨૧, ૨૨) અને અશીસંગ (ફ. ૩૮, ૪૧) યશ્તોમાં એને ઉંડા અને મોટા કહ્યોછે. ત્યારે એવો એક મોટા અને ઊંડા તેમજ ખારો સરોવર (આતરોપાતકાન) આઝર બાએજાનમાં જોતાં તે ઊરૂમીઆનોજ સરોવર દિસેછે. ઊપલી યશ્તોમાં એને [illegible] એટલે 'ઓહળા પાણી-વાળો' કહ્યોછે. હું ધારૂંછું કે હાલનું એનું 'ઊરૂમીય' Urumiya નામ ([illegible] અને [illegible] અરેબીક 'મા' એટલે પાણી) પણ એમજ અર્થ દેખાડેછે. (૫) એ તુસનો પહાડ તે બાબ ૧૨ પ્રમાણે કોન્દ્રાસપ (અવ. કઋવ અસ્પ) પહાડ છે. તુસનો મુલક હાલના મશદની નજદીક છે. માટે એ સરોવર મશદ નજદીક હોવો જોઈએ. (૬) ફા. [illegible]

પહોંચે છે. જેમાં નસો અને સ્વચ્છ પાણી બેઉ સરખાં થયલાં હોય છે, (તે પાણી) છ વર્ષે પાછું (મૂળને) પહોંચે છે. જેમાં નસો વધારે અને પવિત્ર પાણી કમ, તે નવ વર્ષે પાછું (મૂળને) પહોંચે છે. (અંહી મતલબ એ દિસેછે કે જે પાણી નજાસાત વિનાનું સ્વચ્છ હોય તેમાં બાફીકરણની ક્રિયા (evaporation) ત્રણ વર્ષમાં જલદી ચાલી તે પાણી જલદી વરાળરૂપે પહાડો, જ્યાંથી તે નીકળ્યું હોય, ત્યાં જાયછે. જેમાં સ્વચ્છ પાણી સાથે ગદલું પાણી પણ સરખું હોય તેને છ વર્ષ લાગે. પણ જે વધારે ગદલુ હોય તેમાં બાફીકરણ ધીમે ચાલે અને તેને સ્વચ્છ થઈ પોતાનાં મૂળ આગળ જતાં નવ વર્ષ લાગે.) વળી એજ પ્રમાણે ઝાડોના ઊગવાની શક્તિને એ રીતે (તેના) મૂળ સાથે સંબંધ છે. વળી એજ પ્રમાણે જે દુઆ અશો માણસો કરેછે તે એજ પ્રમાણમાં તેને પોતાને પહોંચેછે.

૫. નાહવતાક નદી માટે કહેછે કે તુરના અફ્રાસીઆબે તેને બીજે માર્ગે સોંપ્યો હતો (અથવા તેને બીજે માર્ગે લઈ ગયો હતો). જ્યારે હોશેદર આવી પહોંચશે ત્યારે ઘોડાના જેવા મોટા શોર સાથે તે પાછી (પોતાના માર્ગપર) પહોંચશે. વળી એજ પ્રમાણે કાંસુ દરિયાનાં મૂળ ઝરાઓ. કાંસુ તે છે કે જે જગ્યાએ કેઆનીઓનું તાખમ હતું, (એટલે જ્યાં કેઆનીઓના વડવાઓનું વતન હતું.)

બાબ ૨૨.

સરોવરની પ્રકૃતિ બાબે.

૧. દીનમાં કહેછે કે આએ કેટલાએક પાણીના ચશ્માઓ જેઓને સરોવર કહેછે તેઓ જાહેરીમાં આવ્યા છે. માણસોની ચશમ (આંખ) ની માફક તેઓ પાણીના ચશ્મા (મૂળો) છે. જેવા કે ચએચસ્ત સરોવર, સોવબર સરોવર, ખારજમ સરોવર, ફ્રાજદાન સરોવર, જરીનૂમન્દ સરોવર, આસ્વસ્ત સરોવર, હસુ સરોવર, સત્વેસ સરોવર, ઊર્વીસ સરોવર.

૨. તેઓને માટે હું બીજી વખત (એટલે વિગતવાર) બોલુંછું. ચએચસ્ત સરોવર આતરોપાતકાનમાં છે. (તેનાં) પાણી ગરમ (અને) નુકસાનથી નીરાળાં (છે) કે કોઈપણ જાનદાર ચીજ તેમાં હોતી નથી. તેનું મૂળ ફ્રાખોકન્ત દરિયા સાથે જોડાયલું છે. સોવબર સરોવર, ઊપરનાં શેહેર અને મુલકમાં તુસના પહાડની ટોંચ ઊપર (છે) જેમકે કહેછે કે, તે ફાયદામંદ હિસ્સાવાળો, સારાં મૂળવાળો, ભલો અને વૃદ્ધિ કરનારો (છે). તેનેથી સખાવત આપવામાં આવેછે (એટલે તેનાં પાણી ઘણાં ફળદ્રુપ છે જેથી આબાદી ફેલાય છે.)

વરે ખ્વારજમ[1] રાએ ઈમલ્લુનેત આઈગ સુદ વ નીઓશી મિનશ બરા યહુમુન્ત ઇક્વીમુનેત. અર્શસ્વંન્ગ ઈ ખ્વાસ્તે તોબાનગરે હુબાહર અકુન્વાયરનીક ઊર્વાખ[2]મીનીઅ. વરે ફ્રજદાન[3] પવન સીસ્તાન. ઈમલ્લુન્દ આઈગ આબ્વત[4] ગશ્રાઈ આહુલોબન મન્દવમી અઓાબશ રમીતુનેત મશીરૂનેત. અમત લા આહુલોબન લખ્વાર વલ બીરૂને આપ[5] રમીતુનેત. જકય બુન[5] ચશ્મે વલ જરેહ ફ્રાખોકન્ત પતવશત ઇક્વીમુનેત. વરે જરીનૂમન્દ પવન હમદાન ઈમલ્લુન્દ. વરે આસ્વસ્ત રાએ પએતાક આઈગ મયએ આવનસ્તી[6] ઈ અએત હમ્વાર દયન જરહ હમાએ તચેત. અવીન રેશન ગદ્દમન હુમંદ[7] ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ ખુર્શીદ પવન વલ મદ વરે આસવસ્ત રાએ દીદ દયન જક મય ઈ પવન ફ્રશકન્ત આવાયદ રીસ્ત[8] વએરાસ્તન[9] રાએ દયન આવાગદ.

વરે હુસ્રુ[10] પવન પન્જા ફ્રસંગ વરે ચએચસ્ત. વરે સત્વેસ જકે નપીશ્ત[11] પવન મીઆને જરેહ ફ્રાખોકન્ત જકે પુતીક. ઈમલ્લુનેત આઈગ પવન કમીનદાન જક્રી અએત મુન હમ્વાર અજશ યાતુનેત. કોલા મનદવમ દયન રમીતુનન્દ જવીત મિન જાનવર અવશ લા પદીરેત. અમતશ જાનવર અઓાબશ દયન રમીતુનન્દ ફ્રરદ ઈદ્રુનેત. મર્દુમાન ઈમલ્લુન્દ આઈગ મિન દુજખુ ચશ્મેઈ પતશ અએત. વરે હુરવીસ પવન પુશ્તે હુગરે બુલંદ.

બાબ ૨૩.

મદમ ચેગુનીઅએ કપીક[12] વ ખર્સ[13].

૧. ઈમલ્લુનેત આઈગ જમ, અમત ગદ્દમન અજશ બરા વજલુન્ત, બીમે શએદા રાએ શએદાઅઈ પવન નીશ્મનીઅ વખ્દુન્ત વ જમક મુન અખ્રમનર[14] ગુદ પવન

(૧) અવ. (મેહેર ય. ૧૪) નો [illegible] એ કાસ્પીઅન સરોવરની પૂર્વે આવેલો મુલક છે અને એનો સરોવર તે હાલનો એરલ સરોવર છે. (૨) અવ. [illegible] ખુશાલી અને [illegible] મનસ [illegible] વિચાર, મન. (૩) અવ. (આવાંય. ફ. ૧૦૮) નો [illegible]. પુસ્તી પ્રમાણે સીસ્તાનની દક્ષિણે આવેલો 'આબે ઈસ્તાદે' નામનો સરોવર. આરમીનીઅન લખનારાઓ એને 'ફ્રજદાન' કહેછે.

(૪) અવ. [illegible] ફા. [illegible]

(૫) એ શબ્દ બીજી નકલોમાં નથી હોતો, તેથી અર્થમાં કાંઈ ફેર પડતો નથી.

(૬) 'અ' નહીં અને [illegible] વિનાસીતન ([illegible]) નાબુદ થવું. એ ઉપરથી 'અપ્લુટ'. ડા. ઉવેસ્ત અર્થ કરેછે કે 'નહીં નાશ પામેલું' એટલે 'નહીં ખરાબ થયલું, સાફ.' પણ આંહી એના પાણી માટે કહેછે કે તે હમેશાં દરિયામાં વહેછે તે ઉપરથી 'અપ્લુટ' અર્થ વધારે સાચો દિસેછે.

(૭) બીજી નકલો [illegible] ફ્રેહું મંદ એમ ઈમલો આવે છે જેનો અર્થ 'વૃદ્ધિ ભર્યું' એટલે 'પુષ્કળ' થાય ([illegible] અથવા [illegible] ફ્રેહ તે અવ. [illegible] વૃદ્ધિ.) (૮) અવ. [illegible] (૯) lit. સીંગારવું. ફા. پیراستن અથવા آراستن

ખારજમના સરોવર માટે કહેછે કે તેનાથી (આજુબાજુના મુલકોને) ફાયદો અને નેકી ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે. (તે ફાયદો એ કે) તવંગર, દોલતવાળી, સારા હિસ્સાવાળી, અર્શીસંગ (અને તેનાથી) વૃદ્ધિ અને ખુશી. (એટલે એ નદીથી આજુબાજુ લક્ષ્મી (અશીસંગ) નો ફેલાવો થયોછે અને વૃદ્ધિ અને ખુશી પથરાઈ છે.) ફ્રાજદાન સરોવર સીસ્તાનમાં છે. કહેછે કે એક મોટા મનનો અશો શખસ તેમાં કાંઈ ચીજ ફેંકેછે તો તે કબૂલ રાખે છે. જો તે અશો નહીં હોય તો પાછી પાણીની બહાર ફેંકી દે છે. તેના ચશ્મા-નું મૂળ પણ ફરાખોકંત દરિયાસાથે જોડાયલું છે. જરીનમંદ સરોવરને હમદાનમાં કહેલો છે. આસ્વસ્ત સરોવરને માટે જાહેર થયલું છે કે (તેનું) અખુટ પાણી, જે કાયમ રહેછે, તે દરિયામાં વહેછે. તે એવું તો રોશન અને ખોરેહવાળું છે, કે જેમ કહેછે તેમ, (જાણે ખુદ) ખોર્શેદ તેની નજદીક પહોંચ્યો (હોય અને) અસ્વસ્ત સરોવરને (તેના) તે પાણીમાં જોયો હોય, કે જે (પાણી) ફ્રશોકર્તની વખતે જોઈશે, ગુજરેલાંઓને પાછા ઉઠાડવા માટે જોઈશે. હુસ્રુ સરોવર ચએચસ્ત સરોવરથી ૫૦ ફરસંગ છે. સત્વસ સરોવર તે (છે કે જે આગે આગળ) લખાયલું છે. તે ફરાખોકન્ત દરિયા અને પુતીક દરિયાની વચ્ચે છે. કહેછે કે કમીનદાનમાં એક (પાણીનો) ખોહ છે જે હમેશાં તેમાંથી આવેછે (એટલે જેના પાણી હમેશાં ઉપલા સત્વસ સરોવરમાંથી આવેછે). જાનવર સિવાય તેમાં કોઇ પણ ચીજ તેઓ ફેંકેછે તે તે કબૂલ રાખતો નથી. જ્યારે જાનવર તેમાં નાખેછે ત્યારે તે (જાનવર) ને નીચે લઈ જાયછે. માણસો કહેછે કે તેમાં દોજખનો ચશ્મો (એટલે દોજખનાં પાણીનું મૂળ) છે. હુરવીસ સરોવર બુલંદ ડુંગરને મથાળે છે.

બાબ ૨૩.

વાંદરા અને રીંછની પ્રકૃતિ બાબે.

૧. કહેછે કે જમશેદ—જ્યારે તેનાથી નુર જતું રહ્યું ત્યારે—દેવની બીહીકને લીધે એક દેવીને બાયડીપણા માટે લીધી (એટલે તેણીને પોતાની બાયડી કરી), અને જમક

---

(૧૦) અાતશ નીઆએરા અને જમ્યાદયષ્ટ (ફ. ૫૬) નો [illegible]. આતશ નીઆએરામાં "કવોઈરિ હએઆજવંઘહે" અને 'વરોઈરિ હએઓસ્રવંઘહે' શબ્દો સાથે આવેછે તે ઉપરથી દિસેછે કે એ સરોવરે 'કએ ખુસ્રુ' પાદશાહના નામ ઊપરથીજ પોતાનું નામ લીધુંછે. એ ઉરમીઆથી થોડેક દૂર આવેલો 'વાન' અથવા 'સેવન' સરોવર હોય એમ ઊવેસ્ટ ધારેછે.

(૧૧) બાબ ૧૩ માં એનું વર્ણન આવ્યું છે.

(૧૨) સં. कपिः ફા. [illegible] or [illegible] (૧૩) ફા. خرس (૧૪) અરબી [illegible]. એમાં સેવટના 'ર'ની અગત્ય નથી. પણ ફારસીમાં 'બેન'ને માટે [illegible] શબ્દ પણ આવે છે. તેવો 'ર' અહીં દાખલ કરેલો દિસેછે, કારણ પાજંદ નકલવાળાઓએ એ શબ્દને આનુસર [illegible] વાંચ્યો છે. એ બાબે જુઓ Cama Memorial Volume, p. 115. ડા. ઊવેસ્ટનો રેસાલો.

નીશ્મનીઅ(૧) વલ શએદાઈ યહબુન્ત. અજશાન કપીક વ ખર્સ દુશ્મનંદ અવારીક વેનાસ(૨)-શિનઅ સર્દે અજશ યેહવુન્ત હુમંદ.

૨. હેનમન મેમન ઈમિલ્લુન્દ આઇગ અજ્જહહાક હયન ખુદાઇ યુદાન(૩) જન શએદા મહમ શહ્કુન્ત વ યુદાન ગબ્રા મહમ પરીક શહ્કુન્ત. અવ્શાન પવન દીદારી વલ મર્જ(૪)ને કર્દ મુન જક અયોક ગોરનીઅ(૫) જીન્ગે(૬) સીઆક પુસ્ત મિનશ યેહવુન્ત.

૩. અમત ફ્રીદુન મેહ વલ વલ્મનશાન મિન અઈરાન શત્ર દોબારેસ્તે(૭) પવન કેનારે એ જરેહ ઇતીબુન્તે કર્દ. કુન દોબારેસ્તને તાજીકાન લખ્વાર વલ ઇરાન શત્ર ગોમીખ્ત હુમંદ.(૮)

બાબ ૨૪.

મહમ રદીઅ એ મહુંમાન ફ્રીરાઆન ફોલા મનદવમી.

૧. પવન દીન ઈમિલ્લુનેત આઈગ ફ્રુહુંમ મહુંમ સર્દે ગયોમર્દ બરહીનીદ રેશન સપીદ(૯) દોસર મુન વલ મસ(૧૦) બરા ખદીતુન્ત. વલ્મન લેતમમન જરતુહશ્તરતુમ, હુમાક મનદવમ રદીઅ મિન જરતુહશ્ત(૧૧) યેહવુન્ત.

૨. ખરબીજે(૧૨) સપીદ મુન સર ફ્રુરૂદ યખસુનેત બુજ્બન રદ. ફ્રુહુંમે વલ્મનશાન સર્દગાન દાદ.

---

(૧) બાયડીપણું. અરબી [illegible] બાયડી. (૨) નુકસાનમંદ [illegible] નાશ કરવો. [illegible] અને [illegible] (૩) અવ. [illegible] યુવન ફા. جوان 'વ'નો 'બ' થયો અને ب 'બ' ભૂલથી د 'દ' વંચાયો હોય. (૪) ફા. مرز sexual intercourse. (૫) અવ. [illegible] from [illegible] વર્ધ એટલે વાવવું બી નાખવું. ફા. گشن preguancy. (૬) ફા. زنگی

(૭) પુસ્તીની નકલ દોબારિસ્તન આપેછે તે ભૂલ છે. કોઈ નકલ [illegible] આપેછે તેમાં ભૂલથી એક 'ા' વધવાથી એ ભૂલ થઈ છે. પાજંદ નકલ 'દોબારેસ્ત' આપેછે, તે પણ બરાબર છે.

(૮) આ બાબ ઉપરથી પ્રોફેસર દાર્મસ્ટેટરે એક દલીલ રજુ કીધી છે કે બુનદેહેશ કેતાબ ઈ. સને ૮૬૨ પછી લખાઇ હોય. એ બાબમાં 'જીન્ગે સીઆક પુસ્ત' માટે બોલેછે. તેઓને દાર્મસ્ટેટર 'જંગી' લોકો યાને જંગબારનાં લોકો ગણેછે. "જંગબારનાં લોકોએ ખલીફાઓના વખતમ થોડો વખત સુધી ઘણી બાહાદુરી કીધી હતી. ઇસવી ૮૬૮ માં અલી એબને અબદુલ રેહેમાન નામે એક રાજદરબારી સરદારે એવો ખોટો દાવો કીધો કે તે હજરત અલીથી ઉતરી આવેલો છે માટે તેને ખેલાફત ઘટે છે. એ વિચારથી તેણે જંગબારી ગોલામો ખરીદ કરીને તેઓનું એક લશ્કર ઉભું કીધું અને તે લશ્કરની મદદથી ૨૦ વર્ષ સુધી લડી ઇરાનની પૂર્વના મુલકો જીતી લઇને તેને તારાજ કીધા. પાછળથી ઇરાનીઓએ ઇસવી ૮૯૨ માં તે જંગબારી એોને મારી હઠાવ્યા હતા. માટે ધારી શકાય છે, કે બુનદેહેશ લખનારનો જમાનો ઇસવી ૮૬૨ થી ૮૯૨ની વચ્ચે હોવો જોઇએ." જરથોસ્તી દીનની ખોળ કરનારી મંડળીના હેવાલો (૧૮૯૧) પા. ૨૫૦ પ્રોફેસર દાર્મસ્ટેટરનો વિષય.

જેણી (તેની) બેન હતી, તેણીને એક દેવને બાયડીપણા માટે આપી. તેઓથી વાંદરો અને પુછડીવાળું રીંછ અને તેનીથી બીજી નુકસાનકારક જાતો પેદા થઇ.

૨. આએ પણ કહેછે કે જોહાકની પાદશાહીમાં એક જવાન ઓરતને દેવ આગળ જવા દેવામાં આવી હતી અને જવાન નરને પરી (યાને દેવી) આગળ જવા દેવામાં આવ્યો હતો. તેઓએ એકમેકને જોઇને સંગત કીધી, જે એક સંગતથી તેઓથી કાળી ચામડીનો હબસી પેદા પડ્યો.

૩. જ્યારે ફ્રેદુન તેઓ આગળ આવ્યો ત્યારે ઇરાન શેહેરથી નાસીને તેઓએ દરિયાના કિનારાપર (ના મુલકોમાં) પોતાની બેઠક કીધી (એટલે રહ્યા). હાલમાં તાજીઓ (એટલે આરબો) ના હુમલા (સાથે) તેઓ ઇરાન શેહેરમાં પાછા (બીજાઓ સાથે) ભેળા ...

બાબ ૨૪.

માણસો અને જાનવરો (અને) દરેક ચીજની સરદારી બાબે.

૧. દીનમાં કહેછે કે માણસજાતમાં પેહેલો ગયોમર્દને રોશન સફેદ આંખ સાથેનો પેદા કરવામાં આવ્યો હતો કે જે આંખો તે મોટા (સાહેબ એટલે ખોદા તરફ) જોતી હતી. તે અંહીં (આએ દુનિયામાં) જરથુશ્ત્રતેમો (એટલે વડા ધર્મગુરૂ મિસાલે હતો). સઘળી ચીજની સરદારી જરથોશ્તથી છે.

૨. સફેદ ખરબીજ જે માથું નીચું રાખેછે તે બકરાઓનો સરદાર છે. તેઓની

---

(૯) અવ. [illegible] આંખ ધાતુ [illegible] થી ફા. [illegible] જોવું.

(૧૦) યુસ્તી 'મોટા' નો ઇસારો 'મોટા સેતારો' તે 'સુરજ' માટે લેછે કે 'તેની આંખો અંજાવા વગર સુરજ તરફ જોઇ શકતી હતી.' આંકુએટીલ અર્થ કરેછે કે 'ઉંચે' જોતો હતો. ઉવીનદીરામાન 'મય' વાંચી પાણી અર્થ કરેછે પણ એ ઇમલો 'મય' થી જુદો છે.

(૧૧) 'વીસ્પરદ' જેનો અર્થ "સર્વ સરદારો" કરી થાવછે તેમાં આએ અને પેલી દુનિયામાં સરદારી ભોગવનાર પેદાયશને યાદ કરવામાં આવેછે. તેનાં પેહલા કર્દામાં શરૂઆતમાં જમીનોને લગતા સરદારોને અને ગેથીના લગતા સરદારોને યાદ કર્યા છે. તેની પેહેલવી સરેહમાં મીનોને લગતાઓના સરદાર તરીકે હોરમજદને ગણ્યા છે ([illegible]) અને ગેથીને લગતાઓના સરદાર તરીકે જરથોશતને ગણેલો છે. ([illegible])

(૧૨) [illegible] અને [illegible] (અવ. [illegible] સં. [illegible] ફ્રેંચ Boue જર્મન Bock બકરો) એક બકરો જે ઘેટાને મળતો આવે તે, ass-goat. બાબ ૧૪માં એને બકરાના વર્ગનો ગણ્યો છે. મધ્ય એશિઆમાં મળતા Ovis poli કદાચ એ હોય. વીસપરદ (કરદો ૧ ક.૧) ની પેહેલવીમાં 'ચરક અરજાની કાન'(અવસ્તા [illegible]) એટલે ચરવા માટે લાયક સરજેલાં જાનવરોમાં એ ખરબુજને સરદાર ગણ્યુંછે [illegible]

મીશે સ્યાક ઈ ગક્કે[1] સપીદ અઈર્‌વાર[2] મીશાન ૨દ ફ્રદુંમ મિન વલ્‌મન્‌શાન સર્દગાન વલ યહબુન્ત. ગમ્‌લા[3] એ સફીદ સુઇ હુજ્જનૂકે[4] દો કુફાન ગમલાઆન ૨દ. ફ્રદુંમ તોરાએ સીઆક સુઇ જર્દ[5] હુજ્જનૂ યહબુન્ત, જક અએત તોરાઆન ૨દ. ફ્રદુંમ સુસીઆ એ અરૂસ[6] જર્દ ગુશ, શએત[7] વર્સ, સપીત ચશ્મ, પુસ્ત[8] ફ્રરાજ બરેહનીદ. જક અએત અસ્પાન ૨દ. ખશ્રાએ સફીદ--ગુરએ-રેગલમન ખશ્રાઆન ૨દ. ફ્રદુંમ મિન કલબા કલબાએ અરૂસે જર્દ સુઇ બરેહનીદ. વલ અએત કલબાઆન ૨દ. ખરગુશે બુર[9] ફ્રરાજ બરેહનીદ. વલ અએત ફ્રરાખુ રફતારાન ૨દ[10]. વલ્‌મન્‌શાન દદાન લા યદમન-આમુક[11] હુમંદ મેમન સલીઆ હુમંદ. ફ્રદુંમ મિન મુરૂઆન સીને[12] સે આઇનીને યહબુન્ત. લા વલ લેતમ-

---

(૧) બા. ૧૫ માં એ શબ્દની નોટ જુઓ. (૨) એ શબ્દનો અર્થ આંકુએટીલ 'ડાહ્યો કાન' કરેછે. ઉવીનદીશ્‌માન એ શબ્દનો અર્થ કરવાનો મુકી દેછે. યુસ્તી અને ઉવેસ્ટ 'જરખું' અર્થ કરેછે. હવે એ શબ્દ [illegible] તરીકે ઇજિશનેના ૧૧ મા હા માં (ફ્. ૪ શપીગલનો ૧૬ પા. ૮૮ લીટી ૧૭.) [illegible] શબ્દના તરજુમા તરીકે આવેછે જ્યાં તેનો તરજુમો કરતાં દસ્તુ-રોએ એ શબ્દનો અર્થ 'ડાહ્યો કાન' [illegible] કરી શકીયા છે. કોઈ દસ્તુરે "ઊંડ કાન" એમ અર્થ કર્યો છે. ત્યારે તે પરથી એ અઇરવાર શબ્દનો અર્થ પણ દસ્તુરો અને આંકુએટીલ 'કાન' કરેછે. એજ પ્રમાણે હારલે ઊપલા 'હંમુહરેન' શબ્દનો અર્થ 'કાન' કરેછે. પણ મીલ્સ, શપીગલ, કાંગા એ શબ્દનો અર્થ 'ખોરાક' કરેછે. ધાતુ [illegible] (એનું બીજું રૂપ [illegible] [illegible]) ખાવું. દાર્મસ્ટેટર એ 'હંમુહરેન' શબ્દનો અર્થ જડબું લેછે. એમ અર્થ લેઈ તે એ શબ્દ ઊપલા 'હવર' એટલે ખાવું એ ધાતુ ઊપરથીજ લેછે, એટલે 'મોહડાનો જે ભાગ ખાએ તે.' ઇજિશનેમાં એ શબ્દનો જે પહેલવી શબ્દ [illegible] આવ્યો છે તેને મળતો દાર્મસ્ટેટર ફા. [illegible] આપેછે. પણ 'જડબાંને' અર્થે યા બીજા કોઈ અર્થે એ શબ્દ રીચર્ડસના શ્ટાઇનગાસ, બુરાનેકાતે વિગેરે શબ્દ કોષોમાં આપણને મળતો નથી.

(૩) એ ફકરાની ઇબારત બીજી નકલોમાં હેરફેર ગુંથાયલી છે.

(૪) અવ. [illegible] જાનું ફા. [illegible] લા. gen« ફ્રે. genou. જર્મન knie. અં. knee.

(૫) ઊવીન્દીશમાન નોટમાં અહીં 'ગુશ' શબ્દ લેઈ 'જર્દ ગુશ' લેઈ 'પીળા કાનવાળો' અર્થ કરેછે, કે જેને મળતો [illegible] શબ્દ બેહેરામ યશ્ટ (ફ્. ૭ માં) બળદને માટે આવેછે. મીનોખેરદ (બાબ ૬૧ ફ્. ૮) માં જ્યાં કેટલીક પેદાયશોના સરદાર બાબે બોલવામાં આવેછે ત્યાં પણ 'કાન' નું વર્ણન છે ત્યાં કહેછે કે.

[illegible]

એટલે "ખોરેહવાળો, ઊંચા કાનવાળો, ગોવાળાંવાળો બળદ, બળદોનો સરદાર છે."

જાતમાં તે પેહેલો પેદા થયોછે. કાળો મેંઢો જે ફ્રરએ અને સફેદ જડબાવાળો છે તે મેંઢાઓનો સરદાર છે. તેઓની જાતમાં પેહેલ વેહેલો તેને પેદા કર્યો હતો. સફેદ બાલવાળું ઊંટ (જે) સારા ગુંઠણવાળું અને બે ખુંધવાળું (છે તે) ઊંટોનો સરદાર છે. પેહેલાં કાળા બાલવાળા, પીળા, સારા ગુંઠણવાળા બળદને પેદા કરવામાં આવ્યો તે બળદોનો સરદાર છે. પેહેલાં, ક્ષીરમજી (રંગના) પીળા કાનવાળા, ચળકતા બાલવાળા, સફેદ આંખવાળા, પોહોળી પીઠવાળા ઘોડાને પેદા કર્યો તે ઘોડાઓનો સરદાર છે. સફેદ બિલાડીના જેવા પગવાળો ગધેડો ગધેડાઓનો સરદાર છે. કુતરાઓમાં પેહેલાં ક્ષીરમજી રંગનો, પીળા બાલનો કુતરો પેદા કર્યો. તે કુતરાઓનો સરદાર છે. ભુરા રંગનું સસલું (પેહેલું) પેદા કરવામાં આવ્યું હતું. તે બુલંદ ચાલવાળાં (જાનવરો) માં સરદાર છે. તે જંગલી જાનવરો સતાને માન આપનારાં નથી કારણ તેઓ ખરાબ છે. પક્ષીઓમાં પેહેલાં ત્રણ તરીકાવાળાં સએનને પેદા કરવામાં આવ્યું છે. તે અહીં (આ દુનિયામાં) (પક્ષીઓના સરદાર તરીકે) નથી

---

(૬) અવ. [illegible] સં. अरुष. પુરતી અને બીજી કોઇક નકલમાં 'અલુસ' લખ્યોછે. (૭) અવ. [illegible] ફા. [illegible] (૮) પુરતી પુસ્ત ને ચામડીને અર્થે લીએછે (અવ. [illegible] ફા. [illegible]). તે એ શબ્દને આગલા શબ્દ સાથે લેઈ અર્થ કરેછે કે "સફેદ આંખની ચામડી સાથના." એના પછીનો ફ્રરાજ' શબ્દ બીજી નકલોમાં નથી. હું ધાઇછું કે એ શબ્દ [illegible] ને બદલે [illegible] (અવ. [illegible] સં. पृष्ठ. ફ. [illegible] પીઠ) લેવો અને "પુશ્ત ફ્રરાજ"નો અર્થ 'પોહોળી (ફ્રરાજ) પીઠવાળો' કરવો. એક નકલ ('માં ઊ')માં એ શબ્દની હેઠે ફા. [illegible] આપ્યોછે જે દેખાડે છે કે તેને ચામડી (પુસ્ત) ને બદલે પીઠ (પુશ્ત) ને અર્થે લેવો દુરસ્ત છે. ફ્રરાજના એવા અર્થ માટે સરખાવો [illegible] 'ફ્રરાજ-બીરતાન' 'એટલે' ફ્રરાખ છાતીવાળો 'શબ્દ. (વીશાફ બા. ૪ ફ. ૧૯). પુરતી 'ફ્રરાજ'ને પાછળના 'બરેહર્નાદ' શબ્દ સાથે લે છે કે જેવી ઇબારત આફ્રીન વિગેરેમાં આવેછે. અહીં ઘોડાનાં જે વિશેષણો આપ્યાં છે તેમાંનાં થોડાંક બેહેરામ યશ્ટ (ફ. ૯)માં ઘોડાનાં નીચલાં વર્ણનમાં મળેછે.

[illegible]

અહીં જેમ 'અરૂશ' રંગના ઘોડાને, ઘોડાઓનો સરદાર ગણ્યો છે તેમ મીનોખેરદ (બા. ૬૧ ફ. ૨૦) માં પણ કહેછે. [illegible]

(૯) ફા. [illegible] અંગ્રેજી brown જર્મન braun ફ્રેંચ brun ગુજરાતી ભુરૂં.

(૧૦) માનોખેરદમાં કહેછે કે [illegible] "જંગલી જાનવરોમાં સસલું સરદાર છે." "ફ્રરાખ રફ્તારાન" એ શબ્દ વીસપરદ (ક. ૧ ફ. ૧)માં [illegible] શબ્દના તરજુમા તરીકે આપ્યો છે.

(૧૧) lit. 'હાથ એટલે સતા લીખનારાં'. આમુક એ [illegible] નું રૂપ લેવું. બાબ ૨૯ માં 'યદમને આમુખ્ત' એવા શબ્દો નજદીક એજ અર્થે મળેછે. એ વાક્યનો અર્થ જુદા જુદા તરજુમા કરનારાઓએ જુદો જુદો કર્યોછે. ઊવીનદીશ્માન અર્થ કરેછે કે "તેઓનાં નામ દેવામાં આવતાં નથી કારણ તેઓ બુરાં છે." ઊપલા શબ્દને તે "શામ નામે હુમંદ" એમ વાંચતો દિસેછે. આંકુએટીલનો અર્થ કે "જે જાનવરોના ગધેડાના જેવા પગ હોતા નથી તેઓ બુરા છે" તે તદન ભુલભર્યો છે. ડા. ઊવેસ્ટ અર્થ કરેછે કે "જેઓને હાથનો દર હોતો નથી."

(૧૨) એને સીમોર્ગ પક્ષી ગણવામાં આવેછે.

દવાજ દેહુમ ખયુએ[1] ફીરાઆન મર્દુમાન મુન પુસ પતશ પરવરેન્દ. સીજદેહોમ (જક ઈ અજીરે[2] અઇવને[3] ઓર્વરાન ચેગુન ગોફુત આઈગ કોલા અઈવની મય)ઈ સરશ્ક[4] પવન તેહ[5] એ આતશ ચેહાર અંગુશ્ત પીશ પતશ. ચેહાર દેહુમ શીરે ફીરાઆન મર્દુમાન.

૨. દેન્મન હરવેસ્ત પવન વખ્શીઅ આયુપ તને કર્દ લખ્વાર વલ દેન્મન મયહા ગોમીજેત મેમન જક તને કર્દ વખ્શીઅ કોલા દો અચોક અએત.

૩. દેનમેનચ ઈમલ્લુનેત આઈગ દેન્મન તર્તીએ રૂદ અએત અરન્ગ રૂદ મર્વ રૂદ શપીર[6] રૂદ અખુરસન્દ ચેહલુન્ત હુમંદ મીનોએ વલ્મનશાન, આઈગ દયન ગેતી લા તચીન્દ મિન આહુ[7] ફીનરને અર્મેશ્ત જકશાન ખદીતુન્ત, આઈગ શાન દયન અએબદદીઅ પતશ ચેહ-લુન્ત વદ્શાન જતુહશ્ત બરા ખદીતુન્ત. આઈગ બરા યહબુનમ મુનત શશુમ જોર ઓબશ રીજેત હરવેસ્ત લખ્વાર વાદુનેત પાહરીજ બરા ઈમલ્લુનેત.

૪. દેન્મનચ ઈમલ્લુનેત આઈગ મય મુન જુર વીશ વ હીહર[8] કમ જુર વીશ મદ ઇ-ફ્વીમુનેત પવન સે શન્ત લખ્વાર વલ બુને ખાન વજલુનેત. મુન હીહર[9] વ જુર કોલા દો રાસ્ત મદમ મત ઇફ્વીમુનેત પવન શશ શન્ત લખ્વાર યામતુનેત. મુન હીહર વીશ વ જુર કીમ પવન નોહ શન્ત લખ્વાર યામતુનેત. અવીનચ ઓર્વરાન રોયશ્ને પવન દેન્મન

---

(૧) ફા. [illegible] saliva.

(૨) એટલો વધારામાં મેલેલો ભાગ બીજી નકલો (મા. ઉ. અને એ. આં) અને પાજંદ નકલમાં નથી.

(૩) યુસ્તી, ઉવેસ્ટ, ઉવીનદીશમાન 'છાલ' અને આંકુ એટીલ 'રસ' અર્થ કરેછે (ફા. [illegible] expressed juice of fruits, etc.) દાર્મેસ્ટેટર 'થડ.' એ શબ્દ અવ. [illegible] પેહેળવી [illegible] વન tree પરથી દિસેછે અથવા થડ લઇએ તો [illegible] બુનપરથી.

(૪) ફા. سرشک a drop.

(૫) એ પેહેલવી [illegible] નું બીજું રૂપ દિસેછે. જંદ પેહલવી શબ્દકોષ (બા. ૪ પા. ૨૯) માં [illegible] ના અર્થ તરીકે [illegible] આપ્યોછે. તે પરથી દિસેછે કે એ શબ્દનો અર્થ 'ડાખળી' થાયછે.

(૬) નદીનું ખરૂં નામ 'વેહે' છે તેનો એ શબ્દ તરજુમો છે.

(૭) [illegible] આહુ ફા. [illegible] એબ.

(૮) અવ. [illegible] સુકો નસો.

(૯) યુસ્તીની નકલમાં એ શબ્દ પછી વીશ શબ્દ મેલેછે તે ભૂલ છે. બીજી નકલોમાં નથી.

પુસ્તે...." એ હા. ૩૮ના સાતમા નામ [illegible] માટે છે જેની પેહેલવી સરેહમાં કહેછે કે [illegible] "આઇગ માન નમ દયન તન રેઆક ચેહુનાત" એટલે "ભીનાશ જે આપણાં શરીરમાં ચાલુ રહેછે." નવમું. 'અર્સ' તે હા. ૩૮ના આઠમા નામ [illegible] ની પેહલવી સરેહમાં [illegible] 'અર્સ' તરીકેજ મળેછે. દસમું. 'ખુન' લોહી. એ મોટી બુનદેહેશમાં ૧૩ મું નામ છે. એ હા. ૩૮ નું ૧૩ મું નામ [illegible] છે, જેની પેહેલવી સરેહમાં પણ એને [illegible] 'ખુન' 'લોહી' ગણ્યું છે, અગીઆરમું. "રોગની....દયન કોલા દુ અહવાન કામે" "તે હા. ૩૮ ના દશમા શબ્દ [illegible] ની પેહેલવી સરેહમાં નીચે પ્રમાણે છે [illegible] "જક દયન કોલા દો અહવાન કામે મસીહા" એટલે "જે બેઊ દુનિયામાં ઘણીજ ઈચ્છવામાં આવે છે." હું ધારૂં છું કે પેહેલવી સરેહના એ વાક્યમાં છેલ્લો શબ્દ [illegible] 'મસીહા' ('મોહટાઈથી,' ઘણીજ) છે તે ભૂલભર્યો ઈમલો છે. તે ઈમલો [illegible] 'મિશ્ગા' છે, જેને કોઈ 'મશ્યા' પણ વાંચે છે અને જેનો અર્થ 'રોગન' થાયછે. અંહી રોગન માટે બોલવામાં આવે છે. તેથી સરેહ કરનાર કહેછે કે "જે (પ્રવાહી) બેઉ દુનિયામાં ઈચ્છવામાં આવે છે (જે) 'રઓગન' (મીશ્ગા) છે." બારમું. "પયુએ.... સુન પુસ પતશ પરરન્દ" મોતી બુનદેહેશમાં એ ફકરો નીચે પ્રમાણે છે. ત્યાં તે ૧૪ મું પ્રવાહી છે. "પ્રવાહી કે જે ગોસ્પન્દો અને માણસોના ગર્ભસ્તાનમાં અને જે ગર્ભને ઊધારે છે." એ હા. ૩૮ ના ૧૪ મા નામ [illegible] નું વર્ણન છે. તેની પેહેલવી સરેહ નીચે પ્રમાણે છે [illegible] મય દયન પુસદાન એટલે "ગર્ભસ્તાનનું પાણી." તેરમું. એ મોટી બુનદેહેશમાં ૧૫ મું નામ છે. એ હા. ૩૮ ના ૧૫ મા નામ 'વીસ્પોપઈતીશ' ની પેહેલવી સરેહમાં નીચે પ્રમાણે છે. "મય ઈ પવન ઓર્વર ખાને ઓર્વર વખ્શીએત" એટલે "તે પ્રવાહી કે જે ઝાડપાનમાં, ઝાડપાનનાં મૂળ થડોમાં વધેછે. ૧૪મું. એ હા. ૩૮ નું [illegible] છે જે તેની પેહેલવી સરેહમાં જણાવવા પ્રમાણે [illegible] 'શીર' એટલે દુધ છે.)

૨. આ સઘળી (પ્રવાહીઓ) વધારા અથવા બનેલા શરીર મારફતે પાછી એ પ્રવાહીઓ સાથે મળી જાયછે કારણ કે બનેલું શરીર અને વધારો બેઊ એકના એકજ છે. (એટલે ઊપલી જાનદાર પેદાયશો વિગેરેમાંની પ્રવાહીઓ પાછી પોતાનાં મૂળ સાથે એક યા બીજે રૂપે મળી જાય છે).

૩. વળી એમ કહેલું છે કે આ ત્રણ નદીઓ, કે જે અરન્ગ નદી, મર્વ નદી (અને) વેહે નદી, તેઓના મીનો નાખુશ થયા હતા, એટલે દુનિયામાં થમ રેહેવાની એબ જે તેઓના દીઠામાં આવી તેને લીધે તે (નદીઓ) વહેવા નહીં લાગી. તેથી કરીને જ્યાં સુધી તેઓ જરથોસ્તના દીઠામાં આવી ત્યાંસુધી તેઓ એવા નુકસાનમાં હતી. (ઓહરમજ્દ નદીને કહેછે કે) "હું એવી બખ્શેશ કરૂં કે જે (જરથોસ્ત) તમારામાં (સુનત) છ જોર (એટલે ક્રિયા કરેલું પાણી) રેડે (અને તમારી હાલત) પાછી દુરસ્ત કરે અને (લોકોને તમારીથી નસો) દૂર રાખવાને કહે."

૪. આ પણ કહેલું છે કે તે પાણી, કે જેમાં સ્વચ્છ પાણી ઘણું અને નજીસાત ઓછી, તેમાં સ્વચ્છ પાણી ઘણું પહોંચેલું હોય છે (અને) તે ત્રણ વર્ષમાં પાછું ઝરાના મૂળમાં

હુઝમે[1] હામિનિ મુન પગચ[2] કરીતુન્દ કુતક-દાને જુદાકાન ૨૬. કુરતી વરતર્ગાન ૨૬. બાજ[3] આઇવાન જરેહા ૨૬.

૫. દો ગબ્રા અમત અકવીન[4] ફરાજ યામતુનન્દ જકે દાનાકતર રાસ્ત-ગોબશ્નેતર ૨૬.

૬. દેન્મન મેમન ઇમલ્લુનેત પવન દીન આઈગ માને હરવેસ્પ અહુ અસ્તુહુમન્દ ઓહરમજદ દાદ આઈગ હમાક અયોક હુમન્દ. મેમન રએ વ ગદમને ખ્વીશ્કારીઅ પવન જેહાન કબદ અએત.

૭. કોલાસુન[5] જકે શપીર વર્જેત વાદુનેત ખય મય અર્જ મેમન મય લા હમાક અર્જ યેહબુન્ત. મેમન અરેદવ્યુસુર મય ઈ મુન મહીસ્ત મય એ ખ્વનીરસ આસ્માન જમીક અર્જેત જવીદ મિન અરન્ગ રૂદ વેહ રૂદ.

૮. મિન ઓર્વરાન મોદે ખોર્મા મુન ઓર્વર મદમ કરીનીનેત ઇમલ્લુનેત હરવેસ્પ ઓર્વરે ખ્વીનીરસ અર્જેત જવીદ મિન જક ગોકર્દ દરખ્ત ઓઅશ રીસ્ત પતશ વીરાયન્દ

૯. મિન કુફ્હા કુફે પાર્સીન બુન યખ્સુનેત પવન સીસ્તાન સર પવન ખોજ્ઞસ્તાન અએતે હમાક કુફે પાર્સ. ઇમલ્લુનેત હરવેસ્પ કુફ્હા ૨૬ જવીદ મિન અલબુર્જ.

૧૦. મિન મુરૂઆન ચમરૂસ ૨૬ મુન વલ હરવેસ્પ મુરૂ એ પવન ખ્વનીરસ અર્જેત જવીદ મિન સીને સે આઇનીને.

૧૧. હનગર્દ દેન્મન આઈગ કોલાસુન કારે મસ વાદુનેત અદીનશ કરીચ[6] વેહ.

બાબ ૨૫.

મદમ કારે દીન.

૧. ઈમલ્લુનેત પવન દીન "આઇગમ દામે ગેતી પવન સે સદ શસ્ત પંજ યુમ હંગાર્દ નહબુન્ત અએત શસ ગાસે ગાસાનબાર ઈ પવન શન્તી હંગાર્દ ઇકવીમુનેત." હમાએ નજદેસ્ત યુમ આવાયેદ હુશ્મારીનીદન, પવન આખેર લેલીઆ, મેમન નજદેસ્ત યુમ બરા વજલુનેત આખેર લેલીઆ બરા યાતુનેત. વ મિન મીદયોકૃશેમ ગાસ ઇ અએત માહે તીર વેહયજશીક[8] યુમે ખુર વદ મીધારેમ ગાસ ઈ અએત બીનાએ દેઓએ વેહયજશીક રૂજ

(૧) ફા. حمز Name of a plant of the species called hamz. (૨) ફા. پگ millet (panicum miliacoum (૩) આંકુએટીલ અર્થ કરે છે કે Des Prières aux eaux celle qui est adresée aux. zaréé est la meilleure એટલે પાણીની બંદગીઓમાં દરિયાની બંદગી ઘણી સારી છે. જો એમ લઇએ તો ફા. زو akind of Zoroastrian prayer બાજ અને ફા. آوا or آبا water ના બિગડેલા આકાર કોઈ નકલમાં આઇવા=આવ છે the prayer for water, પણ આ બાબમાં સઘળી ચીજોનાં નામ છે, ત્યારે એ અર્થ દુરસ્ત દિસતો નથી. ઉવેસ્ક અને ચુસ્ઠી કોઈ દરિયાનું નામ પ છે.

(૪) ફા. دم અને ما time જો 'અકોદન' વાંચીએ તો કદાચ ફા. دم گاه એકદમ સાથે સરખાવાય. ફારસી તરજુમામાં روز گاه આપેછે.

(૫) વુસ્તી એની આગમચ 'મેમન' આપે છે તે બીજી નકલોમાં મળતો નથી તે દુરસ્ત છે.

(૬) ફા. کرس individuality, personality.

અનાજોમાં સરદાર છે, કુસ્તી પોષાકોમાં સરદાર છે. બાજ આઈવાન દર્યાઓમાં સરદાર છે.

૫. જ્યારે બે શખસો એકજ વખતે (કોઈ કામ માટે) બહાર પડે ત્યારે તેઓમાંથી જે કોઈ વધારે દાનાવ અને વધારે સાચ્ચું બોલનાર હોય તે સરદાર છે.

૬. આએ પણ દીનમાં કહેલું છે કે સઘળી હાડમંદ દુનિયાને માટે એક મથક ઓહર-મજદે પેદા કર્યું કે સઘળું એકજ છે (એટલે કે જોકે પેદાયશો એક બીજીની ઉપર સર-દાર છે યાને ચહડ ઉતર દરજ્જાની છે તો પણ સઘળીને દાદારે એક જગ્યાએ એકજ રીતે પેદા કરી છે). વળી દુનિયામાં (ઓહરમજદના) જાતી કામનું નુર અને દબદબો ઘણો છે.

૭. જે (શખસ) કાંઇ ભલું કામ કરે છે તે આખે હૈયાતની કિમતનું કામ કરે છે, કારણ કે પાણી પણ સઘળું એકજ કિમતનું (એટલે એક સરખું સરસ) પેદા કર્યું નથી. જેમ કે અર્દિવસુરનું પાણી, જે ખનીરસ આસમાન અને જમીનનાં પાણીમાં સર્વેથી સરસ કિમત-નું છે સિવાય કે અરન્ગ નદી અને વેહ નદીનાં પાણી.

૮. ઝાડોમાં મેદી અને ખજુરી, જેનાં ઝાડો બુલંદ બનાવ્યાં છે, તેઓ માટે કહે છે કે, તેઓ ખનીસરનાં સઘળાં ઝાડોની કિમતનાં છે, સિવાય કે તે ગોકર્દ દરખ્ત, કે જેમાંથી ગુજરેલાંઓને આરાસ્તે કરવામાં આવશે.

૯. પહાડોમાં પાર્સીનનો પહાડ પોતાનું મૂળ સીસ્તાનમાં અને સેવટ ખોજીસ્તાનમાં ધરાવે છે, એટલે કે તે પારસના મુલકનો આખો પહાડ છે. તે માટે કહે છે કે તે સઘળા પહાડોનો સરદાર છે, સીવાય કે અલબુર્જ.

૧૦. પક્ષીઓમાં ચમરૂસ સરદાર છે, જે ખનીરસનાં સઘળાં પક્ષીઓની કિમતનું છે, સિવાયકે ત્રણ આઈનવાળું સએન પક્ષી.

૧૧. સાર આ કે જે કોઈ મોટું કામ કરે તેની પ્રત્યેકતા સરસ.

બાબ ૨૫.

દીનના કામની બાબતમાં.

૧. દીનમાં કહેછે કે "મેં દુનિયાની પેદાયશ ૩૬૫ દહાડામાં એટલે કે ગાહમબારના ૬ અવસરે, જે એક વર્ષમાં તમામ થાયછે, તેમાં તમામ પેદા કીધી." હમેશાં જરૂરનું છે કે પેહેલે દિવસ ગણવો અને પછી રાત, કારણ કે પેહલાં દિવસ પસાર થાયછે અને પછી રાત આવેછે. મઇદયોશેમ ગહમબાર, જે મુબારક તીર મહિનો ને ખોરશેદ રોજે છે, ત્યાંથી તે મઇદયારેમ ગાહમબાર, જે મુબારક દેહ મહિનો ને બેહરામરોજે છે, ત્યાં સુધી દિવસ નાનો

---

(૭) અવ. [illegible] તમામ. (૮) [illegible] ફા. [illegible] ભલું અને [illegible] યજશી ઇંજનાર. 'ભલાંને ઇંજનાર એટલે 'મુબારક'. નીઆએરોની પાછળ 'રોજ નેકનામ' ભણતાં 'રોજ' ભણતાં એમ 'રોજ' ને અને માહને 'મુબારક' શબ્દ લગાડવામાં આવેછે, જેમકે 'રોજ મુબારક માહ મુબારક'. અહીં એ શબ્દ તીર મહિનાને લગાડયો છે. એ શબ્દ ફા. [illegible], [illegible], [illegible] pure સાથે પણ સરખાવી શકાય. ડા. ઊવેસ્ટ વેહઈચફ્રીક (વેહ અને હીચ) વાંચવું દુરસ્ત ધારેછે ને અર્થ કરેછે કે anything good. જુઓ નોટ ફ. ૨.

વેહરામ યુમ કસ લેલીઆ અફ્ઝાયદ, વ મિન મીધારેમ ગાસ વદ મીધોકશેમ ગાસ લેલીઆ બરા કાહેદ યુમ અફ્ઝાયદ. યુમે હામીનીક ચન્દ દો યુમે જમેસ્તાનીક કાહેદ,(1) લેલીઆ જમેસ્તાનીક ચન્દ દો લેલીઆ એ હામીનીક કેહેસ્ત. યુમે હામીનીક દ્વાજદેહ હાસર લેલીઆ શસ હાસર લેલીઆએ જમેસ્તાનીક દ્વાજદેહ હાસર યુમ શસ. હાસર ઈ જમાન ઈ પવન જમીક હમ આઇનીને. પવન હમીસ્પદમઇદેમ ગાસ—અએત પન્જે પવન બીના એ સ્પેન્દામદ રોયેશ્(2)મન-યુમ લેલીઆ રાસ્ત લપ્વાર ચેહવુનેત. ચેગુન મિન બીના એ ફ્રરવર્દીન યુમે ઓહરમજદ વેહ યજક્રીક(3) વદ બીનાએ મીત્રો યુમે અનીરાન વેહ યજક્રીક ચેહવુનેત હકૃત બીના હામીન વ મિન બીનાએ આવાન યુમે ઓહરમજદ વેહ યજક્રીક વદ માહે સ્પેન્દામદ—ઇ વેહ યજક્રીક પન્જે બરા વલમન સર ચેહવુનેત-પન્જ બીના જમેસ્તાન.

અએરપત વજરે(4) નસાએ અવારીક મન્દવમ પવન હામીન જમેસ્તાન મિન દેન્મન હુશ્માર વાદુનેત.(5) પવન જક હકૃત(6) બીનાએ હામીન ગાસે યુમાન શપાન પન્જ, મેમન રપીતવીન વલ યજબહુનેત, ચેગુન બામદાદ ગાસ હાવન, નીમરૂજ ગાસ રપીતવીન, સેપારે(7) ગાસ ઓજીરેન, અમત સેતારે વલ આસ્માન પએતાકીઅ મદ વદ નીમ શપ ગાસે અઇબિસ્રુતીમ, મિન નીમ શપ વદ સેતારે અપએતાક ચેહવુનેત ગાસ હુશા ઇન. પવન જમેસ્તાન ચેહાર ગાસ, મેમન બામદાદ વદ ઓજીરેન હમાક હાવન. અવારીક ચીમ ગોફ્રત. અવશ ચીમ દેન્મન આઇગ જમેસ્તાન એશારેહ(8) પવન દોસ્તે અપાપ્તર આ-

---

(૧) એ શબ્દ [illegible] 'કેહેસ્ત' એટલે 'નાનામાં નાનો' ને અર્થે છે કે જે શબ્દ એવીજ ઇબારતમાં હવે પછીના વાક્યમાં આવેછે. બીજી નકલોમાં એ વાક્ય નીચે પ્રમાણે છે. "રૂજે હામીક ચન્દ દો રૂજે જમેસ્તાન. ચન્દ દો રૂજે જમેસ્તાન કાહેદ. લેલીઆ એ હામીક કેહેસ્ત" (મા. ઉ. નકલ). બીજી નકલ અને પાજંદમાં એ ઇબારતમાં પણ થોડો ફેર છે. પણ મતલબ એકજ દિસેછે. ઊપલી ઇબારતનો અર્થ એમ છે કે "ઊનાળાનો દિવસ શિયાળાના બે દિવસ જેટલો. એટલા બધા શિયાળાના બે દિવસો ઘટેછે. ઊનાળાની રાત ન્હાનામાં ન્હાની છે." એ બીજી નકલોની ઇબારત પણ દુરસ્ત દિસેછે. કદાચ તેમાંથી થોડાક ભાગ નિકળી ગયાથી આપણી નકલવાળો ઇબારત રહી હોય અને તેથી તે આગલી ઇબારતનો 'કાહેદ' શબ્દ રહ્યો હોય.

(૨) માથું. ફા. [illegible] ની માફક, એ શબ્દનો અર્થ "શરૂઆત અને છેવટ" બેઊ થાય છે.

(૩) 'વેહ યજક્રીક' શબ્દનો અર્થ આંકુએટીલ 'comprse' એટલે 'અંદર ગણત્રિમાં લેતાં' (inclusive) કરેછે અને યુસ્તી પણ એ અર્થ કરેછે. તે અર્થ પણ આ ફકરામાં લાગુ પડી શકેછે. અંગ્રેજીમાં 'Both days inclusive' જે અર્થે વપરાય છે તે અર્થે એ લેવાઈ શકાય. આ ફકરામાં એ શબ્દ 'રોજ'ની પછી આવેછે તેથી એમ અર્થ લેવાય. પણ આગલા પેહલા ફકરામાં તે મહિનાના નામની પછી અને 'રોજ'ના નામની આગમચ આવેછે, તેથી તે ત્યાં એ અર્થે લેવાઈ શકાય નહીં. એ શબ્દના અર્થ બાબે ઘણો મતફેર છે. કબીસાની તકરારમાં એ શબ્દના અર્થને ઘણું વજન આપવામાં આવ્યું હતું. દસ્તુર એદલજી એને 'વધારાના દહાડા'ના અર્થે લેતા. એમ લેતાં એને ફા. [illegible], [illegible] એટલે 'વધારે' એ શબ્દપરથી લેવાય. દસ્તુર મુલ્લાં ફીરોજ એને 'શરૂઆતના'ને અર્થે લેતા. બુનદેહશની કોઈક નકલમાં એનો ફારસી અર્થ [illegible] આપેછે તે એજ અર્થ છે. ત્યારે એ શબ્દને ફા. [illegible] biginning સાથે સરખાવીએ. પણ આ ફકરામાં 'મિન' અને 'વદ' એવી ઇબારતથી શરૂ થતા ભાગમાં બે વખત એ શબ્દ આવેછે. તેમાં પેહેલી વખત એ [illegible] ને મળતો અર્થ લાગુ પાડી બીજી વખત

(થાયછે અને) રાત વધેછે અને મઇદયારેમ ગાહમબારથી મઇદયોશેમ ગાહમબાર સુધી રાત કમી થાયછે (અને) દિવસ વધેછે. ઊનાળાનો દિવસ શિયાળાના નાનામાં નાના બે દિવસ જેટલો, અને શિયાળાની રાત ઊનાળાની નાનામાં નાની બે રાત જેટલી (હોયછે). ઊનાળાનો દિવસ ૧૨ હાસર, રાત ૬ હાસર અને શિયાળાની રાત ૧૨ હાસર અને દિવસ ૬ (હાસર હોયછે). હાસર એ વખતનો, તેવીજ રીતે જગ્યાનો (માપ છે). હમસપથમએદેમ ગાહમબાર—કે જે સ્પેન્દાદમદ મહિનાની સેવટના પાંચ (દહાડા) છે—તેમાં દિવસ અને રાત પાછાં સરખાં થાયછે, કારણ કે ફરવર્દીન મહિનો અને મુબારક ઓહરમજદ રોજથી તે મેહેર મહિનો અને મુબારક અનેરાન રોજ સુધી ઊનાળાના સાત મહિના થાયછે, અને આવાં મહિનો અને મુબારક હોરમજદ રોજથી તે સ્પેન્દાદમદ મહિનો—કે જેની સેવટે મુબારક પાંચ દહાડા છે તે—સુધી શિયાળાના પાંચ મહિના છે.

૨. ઊનાળા અને શિયાળામાં નસાની અને બીજી ચીજોની વ્યવસ્થા એરવદ આ ગણત્રિથી કરેછે. ઊનાળાના તે સાત મહિનામાં, દિવસ અને રાતની ગેહ પાંચ (છે),—કારણ કે રપીથવન ઇંજવામાં આવેછે—જેમકે બામદાદે હાવન ગેહ, બપોરે રપીથવન, પાછલા પોહોરે ઓજીરન, જ્યારે સેતારા આસમાનપર દેખાવા માંડે ત્યારથી મધરાત સુધી અઈવિસ્રુથ્રેમ ગેહ, મધરાતથી તે સેતારા બેમાલૂમ થાય ત્યાંસુધી હોશેનગેહ. શિયાળામાં ચાર ગેહ (હોયછે), કારણકે બામદાદથી ઓજીરન સુધી સઘળી હાવન. બીજી (ગેહો ઊપર)

એ નકલવાળાઓ આ શબ્દ [illegible] ને [illegible] વાંચેછે અને [illegible] એટલે 'જાહેર' અર્થ કરેછે. એટલે ત્યારે એ શબ્દ ફા. [illegible] અથવા [illegible] (open ખોલ્લું) છે. દસ્તુર એદલજી એ શબ્દને વધારાના 'દહાડા' ને અર્થે લેતાં ફા. [illegible] (Persian intercalary month) સાથે સરખાવે છે. (૪) ફા. [illegible] **the decree of a judge.** (૫) એટલે ધર્મગુરૂઓ ઊપર પ્રમાણે વખતની ગણત્રિ કરી નસાથી જગા સાફ કરવા વિગેરેનાં ફરમાનો આપેછે. (૬) બધી નકલોમાં પાંચ (પંજ) છે, પણ 'સાત' (હફ્ત) જોઇએ કારણ કે અહીં જણાવવા પ્રમાણે રપીથવન ગેહ સાત મહિના, ફરવર્દીન મહિનોને ઓહરમજદ રોજથી તે મેહેર મહિનોને અનેરાન રોજ સુધી, ભણવામાં આવેછે.

(૭) યુસ્ટીવાળી નકલમાં એ ઇમલો ભૂલ ભરેલી રીતે છપાયલો છે, તેથી તે 'અઇ ફારક' વાંચેછે. ફા. [illegible] — ત્રીજો પોહોર, પાછલો પોહોર.

(૮) ફા. [illegible] **a sign, token.** નિશાણી. યુસ્ટી અને ડા. ઊવેસ્ટ 'અશારીશ' વાંચી તેને [illegible] ને બદલે ભૂલ થયલી ગણેછે. એમ લઇએ તો તે ફા. [illegible] સં. आविष्कार (**manifest open,** આશ્કારા, જાહેર) શબ્દ છે. આંકુએટીલ એ શબ્દને 'એશારેશ' વાંચી "**Son sign**" 'તેની નિશાણી' એમ અર્થ કરેછે. બીજી નકલો [illegible] (એ. આં.) અથવા [illegible] (મા. ઊ.) ઇમલો આપેછે. પાજંદ નકલ [illegible] શબ્દ આપેછે. એ શબ્દની હેઠે ફારસીમાં કોઇક નકલ (મા. ઉ.) માં અર્થ કરેછે કે [illegible]. દસ્તુર એદલજીએ એજ અર્થ કર્યો છે (જીઆંગાર તાહાડ પા. ૨૯૪). એવું દિસેછે કે [illegible] 'પઇતાકીઅ' (ફા. [illegible]) શબ્દને બદલે એ નકલવાળાઓએ એ શબ્દને ભૂલથી લીધો હોય. વંદીદાદ (ફરગ. ૧ ફ. ૩) માં સખત શિયાળાને દેવનો પેદા કરેલો ([illegible]) જણાવ્યો છે તે ઊપરથી એઓએ કદાચ એ 'પઇતાકીઅ' શબ્દને 'પઇત્યાર' એટલે 'જીઆનકાર' અથવા નુકસાનકારક સમજી તેને સુધાર્યો હોય. 'ઇશારેહ' અથવા 'આશકારેહ' કોઇપણ શબ્દ લેતાં અર્થ નજદીક મળતો આવેછે, કે જેને મળતો 'પએતાકીઅ' શબ્દ કોઇ નકલવાળાએ પેહેલે વાપર્યો હોય.

ઈગ અપાખ્તર[1] કેશ્વર વોરૂબરેશ્ત વોરૂજરેશ્ત. હામીનચ બુન ઈ કતે પવન નીમરૂજ આઈગ કેશ્વર ફ્રદદફ્શ વીદદફ્શ.

૩. પવન બીનાએ આવાને વેહયજાકીક યુમે ઓહર્મજ્દ જમેસ્તાન બુર વખ્-ફુનેત, પવન ગેહાન દયન યાતુનેત, મીનોએ રપીતવીન મિન અજપરે જમીક વલ અજીરે જમીક વજ્લુનેત, આઈગ ખાને આવાન ગર્મીઅ વ ખવીતીઅ પવન આવો દયન શેદ્કુનેત. હુન્દ રીશ્કે દરખ્તાન પવન સર્દીઅ ખુશ્ક લા યેહવુનેત;[2] વ બીનાએ દેઓ એ વેહયજાકીક યુમે આતશો જક જમેસ્તાન પવન વીશ સર્દીઅ વલ અબ્રાનવેજ યામતુનેત. પવન બીના-એ સ્પેન્દામદ વેહયજાકીક વદ સર જમેસ્તાન પવન હમાક ગેહાન બરા યામતુનેત. હના-રાએ બીનાએ દેઓ એ યુમે આતશો હમાક જીનાક આતશ અકુજેન્દ, નેશાન વખ્દુનેન્દ આઈગ જમેસ્તાન મદ. પવન જક પન્જ બીના મય એ ખાનીક[3] કતસ હમાક ગર્મ, મેમન રપીતવીન તેમમન ગર્મીઅ ખવીતીઅ યખ્સુનેત. ગાસે રપીતવીન લા યજેત.

૪. યેગુન બીનાએ ફ્રવર્દીન યુમે ઓહર્મજ્દ યેહવુનેત જમેસ્તાન નીરૂ યખ્સુનેત અશ કાહેત, હામિન મીન બુને કતે એ ખ્વીશ દયન યાતુનેત નીરૂ પાતશાહીઅ પદીરેદ. રપીતવીન મિન અજીરે જમિક મદમ યાતુનેત બરે દરખ્તાન પજમીનેદ.[4] હનારાએ પવન હામીન આવે ખાનીક સર્દ મેમન રપીતવીન તેમમન લવેત. જક હફ્ત[5] બીના રપીતવીન વલ યજેત, હામીન પવન હમાક જમીક બરા યામતુનેત, વ પવનચ કોસ્તે હીંદુસ્તાન[6] તેમ-મન બુને કતે એ હામીન નજ્દીકૂતર, હમ્વાર લા સર્દ લા ગર્મ હામીન, મેમન પવન જક હંગામ, મુન પાતશાહીઅ હામીન, હમ્વાર વારાન ગર્મીઅ વીશ બરા જફ્તલુનેત, પએતાક લા યેહવુનેત, પવન જમેસ્તાન વારાન લા વારેત સર્દીઅ વીશ પએતાક લા યેહવુનેત.

---

(૧) એ શબ્દ ઊવેરટની બીજી કોઈ નકલોમાં અને પાજંદ નકલમાં નથી પણ આંકુએટીલની નકલમાં છે. પછવાડે એને મળતીજ ઇબારતમાં નીમરૂજ. શબ્દ પાછો આવતો નથી તેથી અંહી પણ એ શબ્દની જરૂર દિસતી નથી.

(૨) કોઇક નકલોમાં એ ઇબારત નીચે પ્રમાણે છે "પવન સર્દીઅ વ ખુશ્કીઅ લા ખુશીનેદ" એટલે 'સરદી અને સુકારાથી સુકાઈ જાય નહીં.' ફા. خشکانیدن to dry. (૩) ફા. کاریز જમીનમાં અંદરથી વેહતી પાણીની નીકો અથવા ઝરાઓ.

(૪) پزانیدن **to cook, ripen.**

(૫) ધુસ્તી અને આંકુએટીલ વાળી નકલો '૭' મહિના આપેછે. બીજી નકલો (એ. આ. અને આ. ઊ.) અને પાજંદ નકલ 'પાંચ' મહિના આપેછે. પણ એ સંખ્યા સાત જોઈએ. આગળ પણ એવા પ્રકારની સંખ્યાની ભૂલ થઈ છે. પણ જો એ શબ્દ પન્જ 'પાંચ' લઈએ તો અહીં તેનો બીજી રીતે અર્થ

જેમ કહ્યું તેમ (છે). તેનો સબબ આંકે શિયાળાની નિશાણી ઊત્તર દિશા તરફ છે એટલે કે ઊત્તર તરફના કેશ્વર વોરૂબરેશ્ત અને વોરૂજરેશ્ત તરફ છે. વળી ઉનાળાનું મૂળ યાને મકાન દક્ષિણ તરફ, યાને ફ્રદદફ્રુશ અને વીદદફ્રુશ કેશ્વર તરફ છે.

૩. મુબારક આંવા મહિનો અને ઓહુર્મજ્દ રોજથી શિયાળો જોર પકડેછે, અને દુનિયામાં દાખલ થાયછે, (અને) રપીથવનની મીનોઈ શકિત જમીનની ઊપરથી જમીનની નીચે જાયછે, કે જ્યાં પાણીના ઝરાઓ પાણીમાં ગરમી અને તાજગી ફૂંકે છે, કે જેથી ઝાડોનાં કેટલાંક મૂળો ભીનાશથી સુકાં થતાં નથી; અને મુબારક દેહ મહિનો અને આદર રોજે, તે શિયાળો ઘણી સરદી સાથે ઈરાનવેજમાં આવી પહોંચે છે. મુબારક અસ્પંદાદ મહિનામાં, સેવટ સુધીમાં શિયાળો આખી દુનિયામાં પહોંચી વળેછે. આ સબબને લીધે દેહ મહિનો ને આદર રોજે સઘળી જગ્યાએ (લોકો) આતશ સળગાવે છે, અને તેને નિશાણી ગણેછે કે શિયાળો આવી પહોંચ્યો. તે પાંચ મહિનામાં ઝહરા અને નીખના પાણી સઘળાં ગરમ હોયછે, કારણ કે રપીથવન ત્યાં ગરમી અને તાજગી રાખેછે. (તે મહિનામાં) રપીથવન ગેહ ઇંજતા નથી.

૪. જ્યારે ફ્રરવર્દીન મહિનો અને ઓહુર્મજ્દ રોજ થાય છે ત્યારે શિયાળો જે જોર ધરાવેછે તે ઓછું થાયછે, (અને) ઊનાળો ખુદ પોતાના અસલ મકાનમાંથી (એટલે જમીનના ભીતરમાંથી) દાખલ થાયછે અને જોર અને સત્તા અખત્યાર કરેછે. રપીથવન જમીનના ભીતરમાંથી ઊપર આવેછે અને ઝાડોનાં ફળોને પકવેછે. એ સબબને લીધે ઊનાળામાં ઝહરાના પાણી થંડા હોય છે, કારણકે રપીથવન ત્યાં હોતી નથી. તે સાત મહિના રપીથવન ઇંજેછે અને ઊનાળો સઘળી જમીન ઊપર આવી પહોંચે છે. તોપણ હિંદુસ્તાનના મુલક તરફ—ત્યાં કે જ્યાં ઊનાળાનું અસલ મથક વધારે નજદીકમાં છે ત્યાં—હમેશાં ઊનાળો નથી (હોતો વધારે) થંડો કે ગરમ; કારણકે તે વખતે—કે જ્યારે ઉનાળાની હકુમત ત્યારે—હમેશાં વરસાદ ગરમીને મોટે ભાગે મારી નાખેછે (અને તેથી) તે માલૂમ પડતી નથી, અને શિયાળામાં વરસાદ વરસતો નથી તેથી થંડી વધારે માલૂમ પડતી નથી.

ઊઠી શકેછે. તે એ કે "તે પાંચ મહિના (જો) રપીથવન ઇંજવામાં આવે તો સઘળી જગ્યાએ ઊનાળો આવી પહોંચે" એટલે કે "રપીથવન ને તેના લાયક વખતેજ ઇંજવી. જો ઊનાળાને બદલે કોઈ શિયાળાનાં પાંચ મહિનામાં તેને ઇંજે તો ઊનાળો બેસી જાય."

(૯) અહીં હિંદુસ્તાનની રૂતુમાટે કહેછે કે ત્યાં હવા માફકસર છે. જે ઘણી ગરમીના મહિના તેમાં એ મુલકમાં વરસાદ પડેછે તેથી ગરમી સમતોલ રહેછે. વળી શિયાળાના મહિનામાં વરસાદ નહીં તેથી થંડી સમતોલ રહેછે. કોઈ નકલો હિંદુસ્તાનને બદલે સીસ્તાન નામ આપેછે.

૫. પવન કોસ્તે અપાખ્તર આઈગ આરાયશ્ને(૧) એ જમેસ્તાન, હમ્‌વાર સર્દ મેમન પવન હામીન. વીશ સેતામ્બેતર જમેસ્તાન તેમમન રાએ, સર્દીઅ અએતુન લા તોબાન જદન ગર્મ બરા વાદુનેત. પવન મીઆને જીનાક સર્મીક જમેસ્તાન, ગર્મીક હામીન જીરહુ-મંદીઅ બરા યામતુનેત.

૬. દુદ શન્તી પવન વર્દશ્નીક માહ સેવત્‌મન શન્ત હુશ્મોર્દે લા રાસ્ત. હનારાએ મેમન બીના જાવરી(૨) પવન બીસ્તો નોહ લખ્વાર ચેહવુનેત જાવરી પવન સી. અજશ જક અયોક ચેહાર જમાન કબદ. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ કોલા વિસ્પ દરૂજનેત આઈગ પવન માહ ઈમલ્લુન્દ બરા અમત ઈમલ્લુન્દ આઈગ પવન શસ્ત યુમ દોબાર. મુન(૩) શન્ત મિન વર્દશ્ને એ માહ યખ્સુનેત હામીન પવન જમેસ્તાન જમેસ્તાન પવન હામીન આમીજેદ.

૭. દેન્‌મન આઈગ માહે ફ્રવર્દીન વેહ યજ્શીક બીનાએ અર્તવહિશ્ત વ બીનાએ ખુર્દદ વહાર. બીનાએ તીર બીનાએ અમરેદદ બીનાએ શત્‌વીન હામીન. બીનાએ મિત્રો બીનાએ આવાન બીના આત્રો પાતીજ(૪). બીનાએ દેઓ બીનાએ વહુમન બીનાએ સ્પેન્દો મદ જમેસ્તાન. વ ખુર્શીદ મિન જક ખુર્દે વર્ક વદ પવન બુનીઅ બરા રફુત પવન સે સદ વ શસ્તોપંજ યુમ વ શશ જમાન ખુર્દે અએત શન્તી લખ્વાર વલ જક જીનાક યામતુનેત ચેગુન કોલા સે બીના પવન સે અખ્તર વીશ વ કમ બરા યામતુનેત. બીના પવન યક સદ હશ્તાદ યુમ લખ્વાર વલ જક જીનાક યામ્‌તુનેત મુન મિન બુનીઅ બરા સાતુન્ત.

બાબ ૨૬.

૧. હાસરી(૫) પવન જમીક ફ્રસંગે હજ્વર ગામે દો પાએ. ફ્રસંગી પત્માને અન્દ ચન્દ ગબ્રાએ દુર વીનશ્ને ફ્રરાજ નગીરેદ, સતુરી બરા ખદીતુનેત, આઈગ રીહાક આયુપ સપીદ શનાસેદ. વ ગબ્રાઈ પત્માન હશ્ત વિતશ્ત દમાને(૬).

---

(૧) ફા. آرایش embellishment, institute. આંકુએટીલ એ શબ્દનો 'le sejour' 'મંજલ જગ્યા' એમ અર્થ કરેછે. કોઈક નકલો અને પાજંદ નકલ એ શબ્દ 'ખોરાસાન' આપેછે. ત્યારે અર્થ થાય કે "ઊત્તર તરફ એટલે ખોરાસાન તરફ" અથવા 'ઊત્તર અને પૂર્વ તરફ.'

(૨) ફા. [illegible] state, condition તે ઉપરથી 'જાવરી' એટલે એક હાલતમાં એટલે "એક વખતે" એ શબ્દ 'દાનર' પણ વંચાય, ત્યારે એ અવસ્તા [illegible] છે જે વંદીદાદમાં એક 'માપ'ને અર્થે આવેછે. 'દીનાર' શબ્દ એ ઊપરથી લેવામાં આવેછે. વીરાફ (બા. ૮૧ ફ. ૩) માં એ શબ્દ 'વખત'ને અર્થે વપરાય છે.

(૩) પુસ્તીમાં એ શબ્દ અને એની પછીનો 'મિન' શબ્દ ભૂલથી અવારનવાર થઈ ગયા છે.

(૪) ફા. پائیز

(૫) [illegible]. આ બાબના માપનું કોષ્ટક નીચે મુજબ થાય

૨ પગલાં = ૧ કદમ. ૧ ફ્રરસંગ = ૧ હાસર.

૧૦૦૦ કદમ = ૧ ફ્રરસંગ. ૧ માણસ પુર ઉંચાઈ = ૮ મોટા હાથની બિલસ.

૫. ઊત્તરનો મુલક, જ્યાં શિયાળાનો સીંગાર છે (એટલે જે શિયાળાના વધારાનું મથક છે), ત્યાં હમેશાં થંડી (છે) ઊનાળા વટીકમાં. ત્યાં શિયાળો ઘણો સખત હોવાને લીધે થંડીને એવી રીતે મારી શકાતી નથી કે ગરમી ઊત્પન્ન કરાય. વચમાં વચમાંની જગ્યાઓમાં શિયાળાની થંડી અને ઊનાળાની ગરમી ઘણી સખ્ત પડેછે.

૬. બીજું, ચંદ્રની ચાલ સાથેનું વર્ષ ગણત્રિના વર્ષ સાથે એક મળતું નથી. તે એટલામાટે કે મહિનો કોઈ વખતે ૨૯ (દહાડે) પાછો આવેછે અને કોઈ વખતે ૩૦ (દહાડે). એવા એક (મહિનાથી) (ખરો મહિનો) ચાર કલાક વધારે (હોયછે). કારણ કે કહેછે કે સર્વ જન, જ્યારે મહિનાને માટે બોલેછે ત્યારે, ખોટું (એટલે ભૂલ ભરેલી રીતે) બોલેછે, સિવાય કે જ્યારે તેઓ બોલેછે કે સાઠ દહાડામાં બે વખત (મહિનો આવેછે). જે કોઈ વર્ષને ચાંદની ચાલ ઊપરથી ગણેછે તે ઊનાળાને શિયાળા સાથે અને શિયાળાને ઊનાળા સાથે ભેળી નાખેછે.

૭. આ (પણ બીજું કહેલું છે) કે મુબારક ફ્રરવરદીન મહિનો, અર્દીબેહેશ્ત મહિનો અને ખોરદાદ મહિનો, બહાર (ની મોસમના મહિના છે). તીર મહિનો, અમરદાદ મહિનો, શેહરીવર મહિનો, ઉનાળો. મેહર મહિનો, આંવાં મહિનો, આદર મહિનો, પાનખર. દેહ મહિનો, બહમન મહિનો, અસ્પંદાદ મહિનો, શિયાળો. અને સૂર્ય, મેષનાં તે નક્ષત્રથી, તે શરૂઆતમાં દાખલ થયો હતો ત્યાંસુધી, તેજ જગ્યાએ ૩૬૫ દહાડા અને ૬ નાના વખત (એટલે કલાક)માં, એટલે કે એક વર્ષમાં પાછો આવી પહોંચે છે, કારણકે દર ત્રણ મહિને ત્રણ નક્ષત્રમાં વધતો યા ઓછો તે આવી પહોંચે છે. ચંદ્ર ૧૮૦ દહાડે પાછો તે જગ્યાએ આવી પહોંચે છે કે જ્યાંથી તે શરૂઆતમાં નિકળ્યો હતો.

બાબ ૨૯.

૧ જમીનનો હાસર (માપ) બે પગલાંનાં હજાર કદમનો એક ફ્રરસંગ છે. એક ફ્રરસંગનું માપ આ છે કે જેટલું એક દૂરનું જોઈ શકનાર માણસ આગળ જોઈ શકે, તે એક ઢોરને જોઈ શકે અને પીછાની શકે કે તે કાળું છે કે સફેદ. એક માણસ (પૂર) માપ તે આઠ મોહોટી બિલસ.

---

(૬) [illegible] **strong, powerful.** અંહીં કહેવાની મતલબ 'મોટી' બિલસની છે. કોઇકિ નકલોમાં અને પાજંદમાં એ પાછલી ઈબારત [illegible] મળેછે એટલે ત્યારે તેનો આગલા વાક્ય સાથે સંબંધ લેવો કે "પેલો દૂરસુધીનું જોઈ શકનાર માણસ પેલા સફેદ યા કાળા ઢોરને પીછાની 'કબૂલ કરેછે કે તે (બરાબર) છે."

બાબ ૨૭.

મદમ ચેગુનીઅ એ ઓર્વરાન.

૧. ઈમલ્લુનેત પવન દીન આઈગ લવીન મિન મતને અએબદત ઓર્વર ખાર વ પુસ્ત પતશ લા ચેહવુન્ત, વ આખેર અમત અએબદત મદ પુસ્ત્હુમંદ ખારહુમંદ બુદ, મેમન પત્યારે બરા વશ કોલા મનુદવમી ગોમીખ્ત. મિન જક ચીમ ઓર્વરચ અએત વીશ(૧) ગોમીખ્તતર ચેગુન બીશ(૨) બાલા(૩) કીલા(૪) આઈગ જેહરહુમંદ કોલા. મદુમ અમત વશત-મુનન્દ ઈમીતુનન્દ. કીરા મેમન હમગુને.

૨. લેવત્મન પન્જાહ પન્જ સર્દે જુર્તાક દવાજદેહ સર્દે ઓર્વરે બઅએશાજ મિન તોરા એ અયોકદાત બુદ ઈક્વીમુનેત. દેહ હજ્વર સર્દે દયન સર્દે ઓર્વર માદેવર(૫), સદ હજ્વર સર્દે દયન ઓર્વર વખ્શીદ હુમંદ મિન દેનૂમન હમાક તોખ્મે ઈ વને જવીદ બીશ ઈ કબદ તોખ્મે દયન જરેહે ફ્રાહોકન્ત રૂસ્ત ઈક્વીમુનેત(૬). અમતશ દેનૂમન હમાક ઓર્વર તોખ્મ પતશ લેવત્મન જક મિન તોરા એ અયોકદાદ ચેહવુન્ત ઈક્વીમુનેત કોલા શન્ત જક મુરૂવ(૭) જક વન અવૂસીનેત(૮), જક હમે તોખ્મહા દયન મય ગોમીજેત, તીશતર લેવત્મન મય એ વારાનીક ઈન્સ્ચુનેત જક મય એ વારાનૂહા વારેત. નજદીક વલ જક વન હોમે સફીદે બઅએશાજ અવૂનસ્ત(૯) રૂસ્ત ઇક્વીમુનેત દયન ચશ્મે એ મય એ અરેદ્વીચુસુર. કોલા મુન વશતમુનેત અહુશ ચેહવુનેત, અવશ ગોકર્ને દરખ્ત કરીતુન્દ. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ હોમ દુરઅઓશ(૧૦) અજશ. પવન ફ્રશકન્ત અનુશગીઅ અજશ વીરાયન્દ વ ઓર્વરાન ૨૬ અએત.

---

(૧) બેશ ફા. بیش જો એ શબ્દને બેશ લઈએ તો ઝેહર.

(૨) ફા. بیش name of a poisonous plant resembling ginger (Steingass).

(૩) ફા. بالا an odoriferous grass. ઊવેસ્ટ ફા. بالا 'ઉંચું' લઈ પાછલા શબ્દનું વિશેષણ લે છે.

(૪) ફા. کیلا or کیلک a medlar, a tree of the genus mespilus (M. Germanica.). એ દમિશા પુસ્તીમાં જેમ છે તેમ મેં વાંચી અર્થ કર્યો છે. ઊવેસ્ટ એ શબ્દ 'kand' ફા. کند આપી **Hemp** અર્થ કરે છે.

(૫) આંકુએટીલ અને બીજાઓ એ શબ્દને 'માદે નર' વાંચી 'માદા અને નર જાતિનાં ઝાડો' એમ અર્થ કરે છે.

(૬) એ બાબતમાટે જુઓ બાબ. ૯ ફ. ૧. બાબ. ૧૮. અહીં કહેલું 'હમાક તોખ્મ' ઝાડ તે બાબ ૯ નું 'હરવેસ્પ તોખ્મ' ઝાડ છે. અહીં કહેવાની મતલબ એ છે કે એક બીજમાંથી, એક મૂળ ઝાડમાંથી, ઝાડોની તરેહવાર જાતો પ્રગટી નિકળી છે.

બાબ ૨૭.

ઝાડોની પ્રકૃતિની બાબતપર.

૧. દીનમાં કહેછે કે, આહરેમનના આવી પહોંચવા આગમચ, ઝાડપાનોને કાંટા યા છાલ તેઓ ઊપર નહીં હતાં, અને સેવટે, જ્યારે આહરેમન આવી પહોંતો ત્યારે, તેઓ છાલવાળાં અને કાંટાવાળાં થયાં, કારણકે તેની અદાવત દરેક ચીજ સાથે ભેળાઈ. તે સબબને લીધે કેટલાંક ઝાડપાનો એવાં પણ છે કે જેઓ (જેહર સાથે) અતિ ઘણાં વધારે ભેળાયલાં છે, જેવાં કે બીશ, બાલા, ફીલા' (નામનાં ઝાડો) કે જે જેહરી છે. જે કોઈ માણસો તેઓને ખાય છે તેઓ મરણ પામેછે. ગોસપંદો પણ એજ રીતે (ખાધાથી મરણ પામે છે).

૨. અનાજની ૫૫ જાતોની સાથે તનદુરસ્તી આપનારાં ઝાડોની ૧૨ જાતો ગાવ્યોદાદ ઘોધામાંથી ઊત્પન્ન થઈ છે. મુખ્ય ઝાડોની જાતમાંની ૧૦ હજાર જાત, (અને સાધારણ) ઝાડોની ૧૦૦ હજાર જાત આ 'હમાક તોખમ' (એટલે સઘળાંઓનું બીજ ધરાવનાર ઝાડ), જે દુઃખોને દફે કરનાર ઝાડ છે, તેમાંથી ઊગી નિકળી છે, કે જે ઘણાંક બીજવાળું ઝાડ ફરાહોકન્ત દરિયામાં ઊગેલું છે. જયારે આ સઘળાં ઝાડોનાં બી, ગાવ્યોદાદ ઘોધાનાં (બીઓ) ની સાથે તે (હરવેસ્પ તોખ્મ ઝાડ) ઊપર થાય છે ત્યારે દર શાલ પેલું પક્ષી તે ઝાડને ખરાબ કરેછે અને તે સઘળાં બીઓને પાણીમાં ભેળી નાખે છે. તીશ્તર તે (બીઓ) ને વરસાદનાં પાણી સાથે ઊંચકી લે છે અને તે વરસાદનાં પાણીને વરસાવે છે. તે ઝાડની નજદીકમાં તનદુરસ્તી આપનાર, ખરાબ થવા વિનાનો સફેદ હોમ અર્દવીસુરના પાણીના ચશ્મામાં ઊગેછે. જે કોઈ તે ખાએ તે અમર્ગ થાય છે, (અને) તેને લોકો ગોકર્ન ઝાડ કહે છે. જે કાંઈ કહે છે કે ' હોમ મોતને દૂર રાખનાર છે' તે તે ઊપરથી છે. ફર્શોકન્તના વખતે તેનીથી અમર્ગી ઊત્પન્ન કરવામાં આવેછે અને ઝાડપાનોમાં તે (એટલે હોમ) સરદાર છે.

---

(૭) અંહી ઈસારો કરેલુ પક્ષી તે 'અમૃ' પક્ષી છે. મીનોખેરદ (બાબ ૬૨ ફ. ૩૭)માં એ અમૃ અને તેની સાથેના ચમુ પક્ષી માટે કહે છે કે અમૃ પક્ષી જાદબીરા (એટલે દુઃખને દૂર કરનાર) નામના ઝાડપર બેસે છે ત્યારે તેના બેસવાથી સેંકડો નાની ડાંખળીઓ ભાગી જાય છે અને તેનાં બીઆં નીચે ખરીપડે છે. તે જ્યારે તે ડાંખળી પરથી ઉડી જાય છે ત્યારે હજારો નવા પીલા ફુટી નિકળે છે. ચમૃ પક્ષી અમૃની પડોશમાંજ રહે છે અને અમૃના ઝાડપર બેસવાથી જે બીઆં નીચે પડે છે તે ઊંચકી લઈ જ્યાં તીશ્તર પાણી રેડે છે ત્યાં, લેઈ જાય છે કે ત્યાં તે બીઆં પાણી સાથે જમીનપર પડે. ફરવરદીન યશ્તમાં 'અમૃ' અને 'ચમૃ'ના ફરોહરોને યાદ કર્યા છે.

(૮) 'અફસીનીદન' અથવા 'અવસીનીદન' એટલે " લેઈ લેવું, છીનવી લેવું, ખરાબ કરવું."

(૯) [illegible] નહીં અને [illegible] નાશ પામવું.

(૧૦) એટલે હોમને 'દૂર અઓષ' એટલે મોતને દૂર રાખનાર કહે છે (યજ. હા. ૯. ફ. ૨) તે એ ઉપરથી (અજરા) છે કે જે કોઈ તે ખાએ છે તે અમર્ગ થાય છે.

૩. ઓર્વર દેન્મન હન્દ આઈનીને વલ યેહવુનેત. દાર વ દરખ્ત વ મીવે જુર્તાક વ ગુલ વ સેપરમ[1] તારકે[2] વ અવજ્વરે[3] ગીહાક[4] વહાર[5] દારૂ[6] જતે[7] હમાક બરા વલા રેફન રન્ગ નામે.

૪. મિનશ દેગાને ઈમલ્લુનમ. કોલા મુન બર પવન ખારખારે મર્દુમાન[8] લા મેહમાન[9], સાલવાર અએત,-ચેગુન સરૂવ વ ચીનાર વ સપીતદાર[10] વ શમશ્યાર[11] વ અવારીક મિન દેન્મન આઈનીને-દાર વ દરખ્ત કરીતુન્દ. કોલા મન્દવમ બર પવન ખારખારે મર્દુમાન મેહમાન સાલવાર અએત--ચેગુન ખુર્મા વ મુર્તુ[12] કનાર[13] વ કર્મા[14] વ સફરચર્યા[15] વ તુફાખ[16] વ વાતરીન્ગ[17] અનાર શેફ્તા આલુ અન્જીર વ ગુચ[18] વ વાદામ[19] અવારીક પવન દેન્મન આઈનીને--મીવે કરીતુન્દ. કોલા મેમન પવન પેહની[20] રૂચકાર[21] શાયેત સાલવાર અએત દરખ્ત કરીતુન્દ. કોલા મેમન પવન રૂજકાર શાએત જહાક[22] બર ઈનસ્યુનન્દ બુન બરા અઓસીનેદ[23] અએત--ચેગુન અગ, શગ, વ બર્ઝ[24], વ જવીત જવીત મુનગાન[25] ગવીન[26], નખુત[27] અવારીક મિન દેન્મન આઈનીને--જુર્તાક કરીતુન્દ. કોલા વર્ગે બુયાક પવન યદ્મન--વર્જે મર્દુમાન કીશ્ત ઇક્વિમુનેત હમ્વાર અએત સેપરમ કરીતુન્દ. કોલા મેમન વશ્કુફે[28] હુબુઈ પવન યદ્મન--વર્જે મર્દુમાન હન્ગામ હન્ગામ યેહવુનેત આયુપ બુન હમ્વાર અએત પવન

---

(૧) ફા. سپرم basil સમજો.

(૨) [illegible] ફા. تره " garden herbs in general; eapecially beets, spinach, cresses, leek or parsely." (Steingass). એ શબ્દને પાછીના ફકરામાં [illegible] વીરક લખ્યો છે.

(૩) ફા. ابزار spiccrics. (૪) ફા. گیاه (૫) ફા. بهار "a species of odoriferous herb" (Stoingass). (૬) ફા. دارو medicine, drug. (૭) ફા. ژد gum.

(૮) ફા. خواربار food. (૯) 'લા મેહેમાન' એટલે (ફલને) "મેહેમાન તરીકે લાયક નહીં' એટલે લાયક અથવા આવકારદાયક નહીં. (૧૦) ફા. سپیدار a willow. (૧૧) ફા. شمشاد " any tall and upright tree, box tree." અથવા ફા. شمشار cypress. (૧૨) ફા. مورد myrtle. (૧૩) કદાચ ફા. کنار banana or plantain fruit જો 'કોનાર' વાંચો તો ફા. کنار the lote-fruit જે 'બેરી' અથવા આલુનાં જેવાં ફળ થાય છે.

(૧૪) કદાચ ફા. کرم " any species of plant growing by the water side પણ ફા. તરજુમો કરનારા એ શબ્દનો અર્થ انگور દરાખ આપે છે. ત્યારે એ શબ્દ સેમેટીક હોય. યુસ્ટી તેને કેલ્ડીક [illegible] સાથે સરખાવે છે.

(૧૫) અરબી. سفرجل a quince. ફારસી તરજુમો કરનારા એનો અર્થ بهدانه 'બેદાના' કરેછે.

(૧૬) અરબી تفاح an apple. ફારસી તરજુમો કરનાર سیب અર્થ કરે છે તે બરાબર છે.

(૧૭) ફા. بادرنگ a species of cucumber; an orange.

(૧૮) ફા. گوز એ બે અર્થે વપરાય છે. ૧) અખરોટ. ૨) મગજ અથવા કોપરૂં. એ શબ્દ 'જુજ.' પણ વંચાય અને ત્યારે તે ફા. جوز ગણાય જેનો અર્થ 'જાયફળ' (nutmeg) થાય છે. ફારસી તરજુમો કરનારાઓએ એ અર્થે એ શબ્દ લીધો છે. આજ બાબમાં પછવાડે એ ફળને ગોજ. [illegible] લખ્યો છે. (૧૯) ફા. بادام

(૨૦) [illegible] ફા. بازو arm બાજુ. એ શબ્દમાટે અને એ વાક્યના અર્થમાટે ઘણો મતફેર છે. એ કદાચ ફા. پهنا breadth, પોહોળાઈ હોય, એટલે છાતીની પોહોળાઈ એટલે 'બાજુનું બળ'. એ શબ્દ 'પહલુ.' ફા. پهلو side; utility, profit, advantage નું બિગડેલું રૂપ પણ હોય ('લ' પેહેલે

૩. ઝાડપાનો આ (નીચલી) કેટલીક જાતોનાં છે. લાકડાં અને (સાધારણ) ઝાડ, અને મેવો, અનાજ અને ફુલ, સબજો, ભાજી, મસાલાના રોપાઓ, ઘાસ, ખુશબોદાર પાલા, દવાના પાલા, ગુંદરનાં ઝાડ, (અને) તેલ, રંગ અને કપડાં (બનાવવા) માટેનાં સઘળાં (ઝાડો).

૪. તેઓ માટે બીજી વખત (એટલે વિગતવારે) બોલુંછું. તે સર્વ, જેનાં ફળ માણસના ખોરાક માટે લાયક નહીં, અને જે વર્ષોવર્ષ ચાલુ ઊગનારાં-જેવાં કે સરવ અને ચીનાર અને સફેદા અને શમશ્યાર અને બીજાં આવાં પ્રકારનાં—તેઓને 'દાર અને દરખ્ત' (એટલે લાકડાંનાં અને સાધારણ ઝાડો) કહેછે. તે સર્વ, જેનાં[(૨૯)] ફળ માણસના ખોરાક માટે લાયક અને જે વર્ષોવર્ષ ચાલુ ઊગનારાં હોય—જેવાં કે ખજુર અને મેદી, કેળાં, દરાખ, સફરજન, સેબ, નારંગી, દારમ, શેફ્તૂઆલુ, અન્જીર, અને અખરોટ અને બદામ (અને) આ પ્રકારનાં બીજાં—તેઓને 'મેવો' કહેછે. જે કોઈ (ઝાડો) ને હાથની મેહેનત જોઇએ છે, અને જે વર્ષોવર્ષ ઊગનાર છે તેને 'દરસ્ત' કહેછે. જે કોઈ રોજગાર માટે (એટલે જીંદગી નિભાવવા માટે) જરૂરનાં છે અને મોહટો પાક ઊતપન્ન કરેછે અને પોતાનાં મૂળનો નાશ કરેછે— જેવાં કે ઘઉં, જવ અને દાણા અને જૂદી જૂદી જાતનાં કઠોળ મઠ, અને બીજાં એ પ્રકારનાં (અનાજો)—તેઓને 'જુતોક' (એટલે અનાજ) કહેછે. જે ખુશબોદાર પાલો માણસની હાથની મેહેનતથી રોપાય છે (અને) હમેશાં થાયછે તેને સેપરમ (એટલે સબજો) કહેછે. જે કોઈ ખુશબોદાર ફુલ માણસની હાથની મેહેનતથી મોસમે મોસમ થાયછે, એટલે કે જેઓનાં મૂળ હમેશાં કાયમ હોયછે, પણ મોસમ પર ખીલેછે તેવાં નવાં ફુટતાં ખુશબોદાર ફુલો—જેવાં કે ગુલાબ અને નર્ગેસ અને ચમેલી અને રાનીગુલાબ, ગુલલાલા, ઇંદ્રવાણી, સીન્દ, ચમ્પો, હીરીનું ફુલ, કેસર, ગાજર, બેનફ્શી, કેવડો (અને) બીજાં આ પ્રકારનાં ફુલો—તેઓને ગુલ (એટલે ફુલ) કહેછે. જે કોઈ ચીજ જેનાં ખુશબોદાર

'૨' વંચાઈ એમ '૧' લખાઈ પછી 'ન' વંચાયો હોય). એમ લેઇએ તો અર્થ થાય કે "જે કોઈ (ઝાડો) દરરોજના ઉપયોગ માટે જોઇએ છે." આનકુએટીલ અર્થ કરેછે કે "Tout végétal qui sert à la vie" 'એટલે સઘળી તરકારી જે જીંદગી નિભાવવા કામમાં આવેછે,' પણ તે જણાવતો નથી કે તે એ શબ્દને શા સાથે સરખાવે છે. એના અર્થ પ્રમાણે દિસેછે કે કદાચ તે એ શબ્દને utility ને અર્થે લેતો હોય. ગુજરાતી તરજુમો કરનાર દસ્તુરજી "બાજુ સાથે કામ કીધાથી કામમાં લાએક આવેછે." એમ અર્થ કરેછે. તેવણ પણ ત્યારે એ શબ્દ 'પહલુ' side 'બાજુ' લેતા દિસેછે. કદાચ એ અર્થ તે ફા. بازو arm બાજુ સાથે સરખાવાય. ડા. ઊવેસ્ટ પશાન્ગ ફા. پشنگ a spade ને મોઢીરીતે વાંચવાથી એ શબ્દ બનેલો ધારેછે. યુસ્ટી અર્થ કરેછે કે alle (pflanzen) welche man bei der Verrichtung des Tagewerkes braucht એટલે "સર્વ (ઝાડો) જે માણસો દરરોજનું કામ કરવામાં વાપરેછે."

(૨૧) ફા. ورزکر labour. (૨૨) એ શબ્દમાટે જુઓ બાબ ૭ નોટ ૧૦. (૨૩) જુઓ પાનું ૮ નોટ ૧. (૨૪) ફા. بزر seed, a sown field. (૨૫) ફા. شلم a black intoxicating grain. (૨૬) ફા. گون. (૨૭) ફા. [illegible] vetch, pulse. (૨૮) ફા. بشکوفه a flower, blossom of fruit-bearing trees. (૨૯) 'મનદવમ' ને બદલે [illegible] દુરસ્ત દિસેછે.

હન્ગામ શકુફેત નોકશાક[1] શકુફે હુબુઈ-ચેગુન ગુલ, વ નર્ગેસ વ યાસ્મિન વ નીસ્તરૂન,[2] આલાલે,[3] કવસ્તી[4] સીન્ધી,[5] ચમ્બા, હેરી,[6] કોર્કેમ,[7] જર્દ,[8] વનવૂશ,[9] કાર્દ,[10] અવારીક મિન દેન્‌મન આઈ-નીને-ગુલ કરીતુન્દ. કોલા મનદવમીઅ બરે હુબુઈ આયુપ શકુફે હુબુઈ લા યદ્‌મન વર્જે મર્દુમાન પવન હન્ગામ ચેહુનેત વહાર કરીતુન્દ. કોલા મેમન પવન ખ્વારબારે ગુરપન્દાન વ સેતોરાન મેહમાન ગીહા કરીતુન્દ. કોલા મેમન પવન પીશપારકીહા[11] દયન વજ્‌લુનેત અવબ્બરીહા કરીતુન્દ. કોલા મેમન પવન લપ્મા[12] ખુર્દન મેહમાન-ચેગુન સેતાકે[13] તરીતી[14] ગુશ્નીચ[15] કકીજ[16] ગુન્દુનાક[17] અવારીક મિન દેન્‌મન આઇનીને-તીરક કરીતુન્દ. કોલા મેમન મુન ચેગુન નીહાનાન[18] પીમ્બે[19] આવારીક મિન દેન્‌મન આઈનીને જામે કરી-તુન્દ. કોલા મેમન મજગ[20] ચરબીગાન[21] હુમંદ ચેગુન કન્જીત[22] દુશદાનક[23] શેહુદાને[24] જન્દક[25] અવારીક મિન દેન્‌મન આઈનીને રોકન કરીતુન્દ. કોલા મેમન જામે પતશ શાયદ રિસ્તન[26] ચેગુન કલકમ[27] દારપરન્યાન[28] જચવ[29] વહ[30] અવારીક મિન દેનમન આઇનીને રન્ગ કરીતુન્દ.

---

(૧) ફા. نو અને شاخ; a new branch. (૨) ફા. نسترون a narcissus, dog-rose (૩) ફા. لاله or لالا a tulip. (૪) ફા. کوست colocynth. ઇંદ્રવારણીનાં કડવાં ફળ. (૫) ફા. سنط acacia. એ એક કાંટાદાર ઝાડ છે. ઊપલો 'કવસ્ત' અને આ 'સીન્દ' મળી બેઉ શબ્દો 'કવસ્ત સિન્દ' ઊપરથી colocynth બનેલો દિસેછે. (૬) ફા. خیری a species of violet. (૭) ફા. کرکم saffron. (૮) ફા. زردک a carrot, a parsnip. (૯) ફા. بنفشه violet. (૧૦) ફા. کیوره name of a plant with a strong scented flower (of the species of .Pandunus odoratissinus).

(૧૧) ફા. پیشپار sweetmeats presented to a guest. અથવા જો એમ બે શબ્દને છુટા લઈએ તો پیش (پیش નુ બીજું રૂપ) 'આગું' અને ફા. پاره piece. મસાલા તરીકે વપરાતી બીજી ઘણી બારી ઝીણા ઝીણા દાણાના રૂપમાં હોય છે તેનો એ ઇસારો છે. આંકુએટીલ અર્થ કરેછે કે Tout ce qui renferme beaucoupde parties. એટલે "જેમાં ઘણા ભાગો સમાયલા હોયછે" તે કદાચ એજ શબ્દ ઉત્પત્તિ પ્રમાણે હોય. ચુસ્ટીપણ پاره બોલ સાથે સરખાવે છે. મા. ઊ. નકલમાં [illegible] નો અર્થ ફા. پیشپار આપેછે, કે જે શબ્દ 'પાકેહા' પરથી બરાબર બની શકે. એમ લઈએ તો અર્થ થાય કે "જે ચીજો (પાદશાહોની) બારગાહ (દરબાર)માં દાખલ થવા પામેછે તે." તવંગરોનાં ખાણાંમાં તરેહવાર મસાલાઓ ભાગ લેછે તેનો એ ઇસારો હોય. ગુજરાતી તરજુમો કરનાર દસ્તુરજી "પીશ પાજકી હા" લઇ અર્થ કરેછે કે "કાંઈ એક ઝાડ જે આગળથી પાહલાઈએય" (એટલે પહોળું થાયછે). એ દેખાઈતી ભુલ છે.

(૧૨) અરબી لقمه લુકમે a mouthful, morsel. ફારસી તરજુમો કરનાર نان 'રોટી' અર્થ કરેછે.

(૧૩) ફા. ستاک young tree, shoot, tendril.

(૧૪) ફા. تریدن to extract, draw out. ડા. ઉવેસ્ટ [illegible] પરથી લેઈ torn shoots અર્થ કરેછે.

(૧૫) ફા. گشنیز 'ગિશનીજ' coriander seed. ધાણા, કોથમીર.

(૧૬) ફા. ککیز અથવા ککیش અથવા ککیزر the herb rocket.

(૧૭) گندنا 'ગન્દના' a leek,

ફળ અથવા ખુશબોદાર કળી માણસની મેહેનતે નહીં (પણ પોતાની મેળે) મોસમપર થાય છે તેને 'બહાર' (એટલે ખુશબોદાર પાલા) કહેછે. જે કાંઈ ગોસ્પંદો અને ઢોરોના ખોરાક માટે આવકાર લાયક તેને 'ઘાસ' કહેછે. જે કાંઈ મીઠાઈમાં વપરાય છે તેને 'અવજારીહા' (એટલે મસાલો) કહેછે. જે કાંઇ બુક (અથવા રોટલી) સાથે ખાવાલાયક હોય—જેવાકે છુટા પડેલા કુમળાપાલા, કોથમીર, કફીજનો પાલો, કુવારની જાતનો પાલો, અને બીજા એ પ્રકારના પાલા—તેઓને તીરક (એટલે ભાજી) કહેછે. તે સર્વ, કે જે (કપાસીઆમાં) છુપાતા રૂની માફક હોય છે તે, અને એવા પ્રકારના બીજા પાલાઓને 'જામે' (એટલે પોષાકને લગતા પાલા) કહે છે. જે કાંઈ ચીકાસદાર મગજ છે-જેવાકે તલ, લાખ, સણનાં બીઆં, ચંપેલીનું તેલ અને આ પ્રકારનાં બીજાં ઝાડો—તેઓને રોગન (એટલે તેલના વર્ગનાં ઝાડો) કહેછે. જે કાંઈથી કપડાં રંગવામાં આવેછે-જેવાં કે કેસર, પરન્યાનનું ઝાડ, મોરથુથું અને મજીઠ અને બીજા આ પ્રકારના પાલાઓ-તેઓને રન્ગ (એટલે રંગ ઉત્પન્ન કરનારાં ઝાડો) કહે છે. જે કાંઈ ખુશબોદાર મૂળીઆં અથવા છાલ અથવા લાકડાં-જેવાં કે

---

(૧૮) નાહાનાન. ફા. نهان hidden. ગુજરાતી તરજુમો કરનાર "છુપેઆમાં રૂ રાખે છે." અર્થ કરે છે તે બરાબર દિસે છે. ડા. ઉવેસ્ટ એ શબ્દને 'તેશ્કુનાન' ને બદલે લેઈ spinning, twisting અર્થ કરે છે. ડા. યુસ્તી 'નીશીનાન' વાંચી ફા. نشستن બેસવું ઉપરથી લેઈ અર્થ કરે છે કે was wie Baumwolle an (der Pflanze) sitzt એટલે "જે રૂની માફક ઝાડ પર બેસે છે." આંકુએટીલ રૂને 'મળતા આવતા' (qui ressemble,) એમ અર્થ કરે છે. કદાચ એ શબ્દ ફા. نشین 'નિશીન' the outward covering of a cushion ને અર્થ લેવાઈ શકાય.

(૧૯) ફા. بهار

(૨૦) ફા. مغزك 'મગ્ઝગ' a bitter almond tree. યુસ્ટી ફા. مغز marrow, brain, મગજ સાથે સરખાવે છે. આંકુએટીલ પણ એમજ (moëlle) લેછે. ઉવેસ્ટ مشك a Ientil, mountain almond સાથે સરખાવે છે. તે પણ દુરસ્ત દિસે છે.

(૨૧) ચર્બીગાન અથવા ચર્બીહાન ફા. چربش fat. (૨૨) ફા. كنجد. sesame seed.

(૨૩) દુશદાને دوش અને دانه grain. دوش a kind of lac with which they fasten knife bandles. આંકુએટીલ એ શબ્દને પછીના શબ્દ "શાહેદાને"નું વિશેષણ લઈ અર્થ કરે છે.કે " dont on exprime le jus avec la meule" એટલે "જેનો રસ ચક્કી મારફતે કહાડવામાં આવે છે" કદાચ એ دوش ને دوشیدن 'દોહી કાહાડવું, ખેંચી કાહાડવું' ને અર્થે લેછે. પણ એ અર્થ બરાબર નથી.

(૨૪) ફા. شاهدانه hemp seed. (૨૫) કદાચ એ આબી زنبق 'જંબક' oil of jesamine હોય. એ ک માં ب 'બ'નું પાંખડું ટુકું થઇ લખાઈ 'દ' બન્યું હોય. આંકુએટીલ ધારે છે કે કદાચ એ ફા. زیتون olive હોય, જેને ગુજરાતીમાં જીત વૃક્ષ એટલે 'જીતનું ઝાડ' અથવા જેતુનનું ઝાડ કહે છે.

(૨૬) ફા. ریسیدن to spin, to scatter. lit. 'પાથરવું' પછી રંગવું.

(૨૭) ઊપર આવેલો ... અને એ ... એકજ છે. જુઓ આગમચ.

(૨૮) ફા. داربرزیان brazil-wood.

(૨૯) ફા. زاج vitriol, copperas, shoemaker's black. એ શબ્દ 'જચ્ચવ' ... છે, તેમાં અસલ શબ્દ ... જ.ચ (زاج) છે અને conjunction નો ... લખનારે એ બોલનો ભાગ હોય તેમ સાથે પાજંદ હરફે લખી લીધો છે.

(૩૦) આંકુએટીલ પ્રમાણે Garence (garance) madder મજીઠનો રંગ.

કોલા મેમન રીશે[1] આયુપ તુફ[2] આયુપ દાર બુઈ ચેગુન કેન્દ્રી[3] વારત[4] કુસ્ત[5] ગેન્દર[6] કાકુર[7] કાફુર વાદ્રેન્ગબુઇ[8] આવારીક મિન હેનમન આઈનીને બુઇ કરીતુન્દ. કોલા મેમન દોસરને[9] મિન ઓર્વરાન બરા યાતુનેત જતે કરીતુન્દ દાર ઈ વલ્‌મન્‌શાન ઓર્વરાન યાતુનેત[10] અમતશ આયુપ બુરક આયુપ તર ચીબા કરીતુન્દ. દેન્‌મન હુમાક ઓર્વરહા પવન અયોક અયોક કશ[11] દારૂ કરીતુન્દ.

૪. મીત્રે માદેવર સી આઈનીને અજશ દેહ સર્દે અન્દરૂન વ બીરૂન શાયદ ખુર્દન ચેગુન અન્જીર વ તુફાખ બીઓ[12] વાતરન્ગ અન્ગુર તુત[13] ખમુર[14] અવારીક મિન હેન્‌મન આઈનીને. દેહ બીરૂન શાયદ ખુર્દન, અન્દરૂન લા શાયદ ખુર્દન—ચેગુન ખુર્મા શફ્તઆલુ જર્દઆલુ સપીત અવારીક મિન હેન્‌મન આઇનીને—જક અન્દરૂન શાયદ ખુર્દન બીરૂન લા શાયદ ખુર્દન ગોજ[15] વાદામ અનાર અનારગીર[16] ફુન્દક[17] શાહુબરોદ[18] વન[19] વર્ગાન[20] મુનચ વીશ મિન હેન્‌મન બબા કબદ માદેવર મીત્રે હુમંદ.

૫. દેન્‌મનચ ઈમલ્લુનેત આઇગ કોલા ગુલી અમશુરપન્દી નેફ્રશમન. ચેગુન સમને[21] સફીદ વહુમન[22] રાએ. મુર્દ યાસ્મિન[23] ઓહુરમજદ નેફ્રશમન મેરેજન[24] ગોશ અશવહિશ્ત

(૧) ફા. ریشه the parts of a tree which are under the ground.

(૨) ફા. تو a rope of a single twist. ઊવેસ્ટ ફા તુફ تُف તોફ spittle, saliva સાથે સરખાવી ગુંદર અર્થ કરેછે. આંકુએટીલ écorce એટલે છાલ અર્થ કરેછે.

(૩) પુસ્તી કન્દ્રી અથવા કંદ્રી સાથે સરખાવી Binse અર્થ કરેછે, જે અંગ્રેજી rush એટલે 'નાગરમોથ' નામનો પાલો છે. આંકુએટીલ પણ એજ (Jonc એટલે rush) નામનો પાલો ગણે છે. ઊવેસ્ટ ફા. کُندُر કુન્દુર frankincense 'લોબાન' સાથે સરખાવેછે. હું ધારૂંછું કે એ અરબી قندول કિન્દુલ (an aromatic bark of a prickly tree) છે, અથવા અરબી قندید કિન્દીદ musk છે.

(૪) ફા. ورقشت name of a plant resembling spinach growing on the banks of rivers.

(૫) આંકુએટીલ એનો અર્થ cannelle (cinnamon) તજ, દાલચિની કરેછે. ગુજરાતી તરજુમો કરનાર એ શબ્દને 'કોસ્ત' અને 'ગેન્દર' એમ જૂદાં જૂદાં નામ લે છે. એમ લેઇએ તો કોસ્ત ફા. کوست તે collocynth (ઇંદ્રિવારૂણીના કડવાં ફળ) છે. ઊવેસ્ટ પણ એ બે જૂદા શબ્દો લે છે અને તેમાં ગેન્દરનો અર્થ sandal-wood સુખડ કરેછે. ત્યારે એ ગેન્દર શબ્દ ફા. صندل sandal-wood જૂદી રીતે વંચાયાથી બન્યો હોય.

(૬) ફા. قاقله cardamons. (૭) ફા. کافور camphor.

(૮) ફા. بادرنگ بویه mountain-balm. ઊવેસ્ટ orange-scented mint અર્થ કરેછે. જો એમ લઇએ તો તે ફા. وادارنگ or بادرنگ an orange સાથે સરખાવાય.

(૯) ફા. [illegible] to glue, cement, stick together.

(૧૦) [illegible] ને બદલે [illegible] દુરસ્ત દિસે છે. જો યાતુનેત લઈએ તો આગલા વાકયની માફક (વલ્‌મન્‌શાન ઓર્વરાન) આગળ મિન વધારે લેવો દુરસ્ત દિસે છે.

(૧૧) ક્શ = کش અર્થ "કે તેને."

(૧૨) ફા. بهی a quince. કોઈ નકલમાં એનો અર્થ [illegible] મેહેદાના કર્યો છે.

(૧૩) ફા. توت mulberry 'સેતુર' જે શબ્દ توت شاه એટલે 'પાદશાહી તુતનો' અપભ્રંશ છે.

(૧૪) ફા. خرامرود an ill-flavoured pear. અથવા ફા. [illegible] ખર્મુલ. a large tasteless

નાગરમોથ, વારત, કુસ્ત, સુખડ, એળચી, કપુર, વાદ્રન્ગ બુઈ, અને બીજા આ પ્રકારના (પાલાઓ)–તેઓને બુઈ (એટલે ખુશબોદાર પાલા) કહે છે. ઝાડોમાંથી જે કાંઈ ચીકાશ ઉત્પન્ન થાય છે તેને ગુંદર કહે છે. લાકડાં, જે એ ઝાડો ઉત્પન્ન કરેછે તે, જ્યારે તે સુકાં હોય છે અથવા લીલાં હોય છે ત્યારે તેને 'ચીબા' (એટલે લાકડાં) કહે છે. આ સઘળાં ઝાડો એકેએક (એવાં છે) કે તેને 'દારૂ' (એટલે દવાદારૂનાં ઝાડો) કહે છે.

૪. મુખ્ય મેવો ૩૦ જાતનો છે. તેમાંથી ૧૦ જાતનો અંદર અને બહારથી ખાવાલાયક છે–જેવો કે અંજીર, સેબ, સફરજન, નારંગી, દરાખ, સેતુર, પેર (અને) બીજાં આ પ્રકારનાં (ફળો). દસ (જાત) બહારથી ખાવાલાયક, અંદરથી ખાવાલાયક નથી–જેવી કે ખજુર, શફ્તઆલુ, સફેદ જર્દઆલુ અને બીજાં આ પ્રકારનાં (ફળો). તે કે જે અંદરથી ખાવાલાયક (અને) બહારથી ખાવાલાયક નહીં તે (નીચલાં છે). અખરોટ, બદામ, દાડમ, નાળીએર, ફિનદુક, શાહબલુત, વન વર્ગાન અને વળી તે (ફળો) કે જેના આ બાબમાં (જણાવવા) ઉપરાંત વધુ ઘણા મુખ્ય મેવા છે.

૫. આઓ પણ કહેછે કે દરેક ફુલ એક અમેશાસ્પન્દનું પોતાનું છે. જેમકે સફેદ સમન

---

pear. (૧૫) આજ બાબમાં આગળ એ શબ્દને બીજ ગુચ લખ્યો છે.

(૧૬) ફા. نارگیل સં. नारिकेर અથવા नारिकेल.

(૧૭) ફા. فندق a filbert nut; a nut good against the sting of a scorpion.

(૧૮) ફા. شاه بلوط a chestnut. એક જાતનું લાલ ફળ.

(૧૯) ફા. بن a kernelled fruit called in Arabic al-habbātu'l khazrā. આંકુએટીલ 'pistachier' અર્થ કરે છે. ઊવેસ્ટ પણ એજ અર્થ 'pistachio-nut' કરેછે. પણ 'પસ્તાં'ને માટે 'વન'ને મળતો કોઈ ફારસી શબ્દ મળતો નથી. પસ્તાંને માટેનો શબ્દ તો پسته અથવા فستق છે.

(૨૦) આંકુએટીલ એને પણ એક જાતની અખરોટ (noyer) ગણે છે. એ અને એની આગળનો શબ્દ 'વન' મળી બનેલા 'વન વર્ગાન' શબ્દને ચુસ્ટી એક શબ્દ ધારે છે અને તેમાં 'વર્ગાન'ને 'વર્દન'નો બિગડેલો આકાર ધારે છે. એમ લેઈ તે એ શબ્દ 'વનવર્ગાન'ને 'વનવર્દન' ધારે છે, જે ફા. بنوردین 'બનવર્દન' wild berries છે. જો એ શબ્દમાં છેલ્લો 'ન' 'ર'ને બદલે લઈએ તો કદાચ તે ફા. وردکار 'fruit produced twice a year હોય.

(૨૧) ફા. سمن Trefoil; a certain white fragrant flower. એ નામ یاسمن Jassamine ના ટુંકા આકાર તરીકે ચંબેલી માટે પણ વપરાય છે. કોઈ નકલમાં 'સમને સફેદ' ને બદલે સમને જર્દ سمن زرد અથવા ઝર્દ એટલે પીળું સમન મળેછે. (૨૨) અહીં બહમનનું નામ ઓહરમજદની આગમચ આવેછે, પણ મા. ઉ. નકલમાં અને ગુજરાતી તરજુમામાં તે પછી આવેછે, તે બરાબર દિસેછે.

(૨૩) ફા. سمن یا مورد. ડા. ઊવેસ્ટ મોર્દ અને યાસ્મિન એમ બે જુદાં નામો લે છે. પણ જ્યારે શરૂઆતમાં કહેછે કે દરેક અમેશાસપન્દ માટે એકેક ફુલ છે ત્યારે ઓહરમજદ માટે અહીં બે જુદાં ફુલ લેવાં દુરસ્ત નથી. તેથી એ બે નામનું કોઈ એકજ ફુલ હોવું જોઈએ. દાખલા તરીકે 'મોર્દ' અને 'અસ્પરમ' નામનાં બે જુદાં ફુલો છે ખરાં; પણ 'મોર્દ અસ્પરમ' name of a fragrant flower with leaves like the myrtle, નામનું એક જુદું ફુલપણ આવેછે. مورد તે અંગ્રેજી myrtle, આપણું મેદીનું ફુલ છે.

(૨૪) مرزنگوش or مرزه گوش sweet marjorum. એ ફુલને અંગ્રેજીમાં mouse-ear કહેછે તે નામ 'મર્જનગુશ'ને મળતું છે. કારણ ફા. موش તે અંગ્રેજી mouse છે અને گوش એટલે કાન ear. એ ફુલનાં પાતરાંના આકાર ઉપરથી અને તેની સુવાળી ચામડી ઉપરથી તેને એ નામ મળ્યું છે. દ. એદલજી એને 'લીલા રંગની રેહાન' ગણેછે. આશીર્વાદ અને આફ્રીનગાનની આફ્રીનમાં એ ફુલને નામે અને એની પછીનાં શેહેરીવરનાં શાહસ્પરેમ ફુલને નામે દુવા દેવામાં આવેછે.

નેકુશમન. શાહસ્પરેમ[1] શત્વીર નેકુશમન. ફરન્જમશ્ક[2] સેપન્દાર્મદ. સુસન[3] ખોર્દદ. ચમ્પો[4] અમેરદદ. દેહ[5] વાદરૂજ[6] બુઇ. આતરો આદરગુન[7]. નીલોપર[8] આવાન. મર્વે[9] સ્પેદ ખુર્શીદ. રૂગેસ[10] માહ. વનઓશ[11] તીર. મેરૈન[12] ગોશ. કારદ[13] દેહ પવન મીત્રો. હમાક વનુશ[14] મીત્રો. ખેરી સોર્ખ[15] સરોશ. નીસ્તરૂન[16] રશ્ને.

---

(૧) ફા. شاه‌اسپرم અથવા شاه‌اسفرم અથવા شاه‌سپرم અથવા شاه‌اسپرغم છે. એ ફુલનો જેમ પેહેલવી અને ફારસી નામોમાં 'શાહ' અથવા 'પાદશાહ' સાથે સંબંધ દેખાડયો છે, તેમ બીજી ભાષાઓના એનાં નામોમાં પણ દેખાડયો છે. દાખલા તરીકે એને અંગ્રેજીમાં basil-royal કહેછે. એ Basil શબ્દ પોતે Basilicus એટલે 'પાદશાહી' ઉપરથી નિકળ્યો છે. ફ્રેન્ચમાં એને La plante royale કહેછે. જર્મનમાં königskraut કહેછે, જેનો અર્થ પણ "પાદશાહી રોપો" એમ થાયછે. શેહરીવર અમેશાસ્પન્દ અહુરમજ્દના મરજી પ્રમાણે હકુમત કરનાર પાદશાહ તરીકેનો સીફતી ગુણ દરસાવે છે, તેથી એ ફુલનો એ અમેશાસ્પન્દ સાથે સંબંધ બરાબર દિસેછે. basil એ જાતના આવેછે. તેમાં એક તે હિંદુઓનો તુળસીનો પાલો છે અને બીજો આપણો સાધારણ 'સબજા' નામનો ખુશબોદાર પાલો છે.

(૨) ફા. فرنجمشک અથવા افرنجمشک a sweet basil. અર્થ પ્રમાણે "ફરન્જ અથવા ફિરંગી લોકોની મુશ્ક અથવા કસ્તુરી." ફરન્જ (The Franks, the French ફિરંગી) નામથી સઘળા યુરોપિઅનો ઓળખાતા. (૩) ફા. سوسن a lily.

(૪) સં. चंपक. એ ચંપાના ત્રણ ગુણ અને એક અવગુણ માટે હિંદુસ્તાની એક કહેવત છે કે "ચંપા! તુજ મેં તીન ગુણ, રંગ, રૂપ, ઔર બાસ; લેકિન તુજમે યક અવગુણ કે ભમરા ન આવે તુજ પાસ" એટલે "તારામાં ત્રણ ગુણ એ છે કે તારો રંગ, રૂપ અને વાસ સારાં છે. પણ તારામાં એક અવગુણ છે કે ભમરો તારી પાસે કદી આવતો નથી."

(૫) એ ઇબારત ઘણી નકલોમાં અ દીન મળે છે. પણ એ પાઝંદ નકલમાં જંદ હરફે અ દએ 'દએ' મળે છે તે બરાબર છે. એવું દિસે છે કે અ દએ શબ્દમાંથી આગલો 'દ' ભૂલથી નિકળી જવાથી ફક્ત અ રહી ગયો. 'દએ' એ 'દાદાર'નું નામ છે. અહીં ફક્ત દએ (અથવા ભૂલ ભર્યો 'દીન') આપ્યો છે પણ ખરૂં જોતાં તે "દએ પવન આદર" ॥ ૧૦ દએ એટલે "આદરની આગમચનો દએ" અથવા "દાદાર હોરમજદનો દહાડો" એમ હોવો જોઇએ. દેપાદર નામ આ "દએ પ (વન) આદર" પરથી બન્યું છે. પછવાડે દેપમેહેર, દેપદીન શબ્દો માટે "દએ (દીન) પવન મિત્ર (મેહેર)" અને "દએ પવન દીન" એમ આખા શબ્દો આપ્યા છે. આ શબ્દ અહીં આંકુએટીલ પણ Dée દએ વાંચે છે તે બરાબર છે.

(૬) ફા. بادروزبویه અથવા بادروزبویه a kind of plant which smells like an orange એ શબ્દમાં بادروج અથવા بادرز તે ફા. بادرنگ વાદરંગ અથવા بادرنگ an orange છે. એ શબ્દ 'વાદરંગ બુઇ' પણ વંચાએ. એમ વાંચીએ તો તે ફા. بادرنگ‌بویه mountain-balm છે. આંકુએટીલ એજ મુજબ "la Melisse" (balm-mint, garden-balm) અર્થ કરે છે. એ એક સુગંધી રોપો છે. ગુજરાતી તરજુમો કરનાર "દમનાનું ફુલ" અર્થ કરે છે. જુઓ નીચે ગુઆદનાં ફુલની નોટ.

(૭) ફા. آذرگون the anemone (હજારી ફુલ), marigold, (ગલગોટાનું ફુલ), marsh mallows (થંડક કરે એવો એક સુગંધી છોડ). યુસ્તી Mohn અને આંકુએટીલ Pavot એટલે 'ખસખસના છોડ'નો અર્થ કરે છે. ગુજરાતી તરજુમો કરનાર 'લાલાનું ફુલ' ગણે છે.

(૮) ફા. نیلوپر અથવા نیلوبرگ અથવા نیلوپل અથવા نیلوفر અથવા نیلوفل અથવા لیلوپر અથવા لیلوپل The water-lily (કમળનું ફુલ). આપણે જેને 'લીલાફુલનું શર્બત' કહીએ છીએ તે એ પાલાનું છે. એ પાલાને હાલ 'કુપરી' કહેછે અને એમાંથી બનાવેલાં શર્બતને લીલાફુલનું શર્બત કહેછે. દસ્તુર એદલજીએ એમાટે એને 'કુપરી'નો પાલો કહ્યો છે. સ્ટાઇનગાસ કહેછે કે ખોરદાદ મહિનો ને અમરદાદ રોજે એક જશન પડેછે તેને જશને નિલુફર نیلوفر جشن કહેછે. આવાંબજદ પાણી ઊપર મવક્કલ છે તેથી તેને માટે એ પાણીપર ઊગતો પાલો બરહક ફુલ છે. ખોર્દાદને પણ પાણી સાથે સંબંધ છે તેથી તે મહિનાના અને તેની સાથે અતબાગનો સંબંધ રાખનાર અમર્દાદના નામના અમર્દાદ રોજને દિવસે એ પાલાનું જશન ગણવું છે તેપણ એકરીતે બરહક છે.

બહમન માટે (છે). મેદી જાતની ચંબેલી આહુરમજદની પોતાની છે. મેરેજન ગુશ અર્દી-બેહેશ્તનું પોતાનું છે. શાહ્સ્પરમ (અથવા સબજો) શેહરીવરનું પોતાનું છે. ફ્રન્જ મુશ્ક, સંપદારમદનું; નર્ગેશ, ખોર્દાદનું; ચમ્પો, અમર્દાદનું; દેપાદરનું, બાદરૂજ બુઈ (અથવા બાદરંગ બુઈ); આદરનું આદરગુન (ગોટા); નીલો ફુલ, આવાંનું; સફેદ મર્વ, ખુર્શીદનું; રૂગેસ, મોહોરનું; વનઓશ, તીરનું; મેરેન, ગોશનું; કારદ, દેપ મેહરનું; સઘળાં બેનફ્શે, મેહરનાં; રાતું ખેરી, સરોશનું; નીસ્તરન, રશ્નેનું; ગુલકેશ, ફ્રવર્દીનનું; સીસેનબર, બેહરામનું;

---

(૯) ફા. مرو name of a fragraut herb. દસ્તુર એદલજી "હજારી દાડમનું ફુલ" જણાવેછે. આંકુએટીલ Le Marum જણાવેછે જે ઇંગ્રેજી cat-thyme નામનો પાલો છે, જે ખાણાને ખુશબો આપનાર એક જાતનો પાલો છે. એ 'થાઇમ' શબ્દના અસલી ધાતુનો અર્થ to sacrifice, to smell થાયછે. કહેછે કે તેની ખુશબોને લીધે તે અસલમાં યજ્ઞકુંડ altar ઉપર ક્રિયામાં વપરાતો. ગુજરાતી તરજુમો કરનાર, "દાડમનું ફુલ" જણાવેછે. તે પણ ક્રિયામાં વપરાય છે. એનું જર્મન નામ Katzenkraut (એટલે બિલાડીનો પાલો). એના અંગ્રેજી નામ cat-thyme ને મળતું છે.

(૧૦) પાજંદ નકલમાં એ ફુલનું નામ [illegible] 'લગ' આવેછે મા. ઊ. નકલમાં એ [illegible] છે. એ. આ. માં [illegible] છે. ગુજરાતી તરજુમામાં એ ગુલાબ જણાવેછે. ઊવેસ્ટ એ શબ્દ 'રન્ગેસ' વાંચેછે. જેમ પાજંદ નકલમાં 'રગ' [illegible] આપ્યોછે તેમ એ શબ્દ લઇએ તો કદાચ તે અરબી ر‌ق 'રિક' a certain thomy plant હોય. આંકુએટીલ એને "jone" (rush) એટલે નાગરમોથ જાતનો પાલો અથવા (jubarbe એટલે Leek એટલે) કુંવારની જાતનો પાલો ગણેછે.

(૧૧) ઊવેસ્ટ અને યુસ્તી ફા. بنفشه violet લેછે. ગુજરાતી તરજુમામાં મોગરાનું ફુલ આપેછે. પાજંદ નકલમાં અને એ. આ. અને મા.ઊ.માં એ નામ [illegible] આપેછે. એમ હોય તો કદાચ એ ફા. [illegible] pure fraukincense હોય, અથવા ફા. [illegible] અથવા [illegible] gum ot tho tree 'wan' હોય. એને بنفشه બેનફ્શે violet થી જુદું લેવાનું દુરસ્ત દિસેછે. કારણ એ ફમિલો પાજંદ હરફે વનઓશ છે અને બેનફ્શેનું violet ફુલ તો મેહેરયજદનું છે, તે પછવાડે જણાવ્યું છે જ્યાં તે ફમિલો પેહેલવી હરફે બોલેલો [illegible] છે.

(૧૨) પાજંદ નકલમાં એ. આ. માં અને માં. ઊ. માં [illegible] છે. આંકુએટીલ પણ એજ શબ્દ અને અર્થ કરેછે કે "દરાક્ષના વેલાનું ફુલ" (fleur de vigne), પણ કહેછે કે એ કદાચ 'મેવરંગ' અથવા 'મીનો રંગ' (એટલે આસમાનના રંગનું) હોય. ગુજરાતી તરજુમો કરનાર દસ્તુરજી 'મેદીનું ફુલ' લેછે. ઊવીનદીશમાન અને યુસ્તી આંકુએટીલ માફક (Weinblüthe), અર્થ કરેછે. જેમ બીજી નકલોમાં છે તેમ જો એ ફમલો 'મેનગ' લઇએ તો કદાચ એ ફા. [illegible] a herb whence brooms are made હોય.

(૧૩) યુસ્તી એને 'કેવડા'નું ફુલ લેછે કે જે અર્થ ગુજરાતી તરજુમો કરનાર પણ લેછે. એમ હોય તો તે ફા. کیوره name of a plant with a strong-seented flower (of the species of Pandanus odoratissimus) છે. આંકુએટીલ અને ઊવેસ્ટ એને કોઈ સાથે સરખાવતા નથી. હું ધારું છું કે એ કદાચ ફા. کیرادرو fern, brake (a fern of the genus Pteris) હોય. ફા. کیوک (name of a plant that bears a fragrant fruit) નામનો પણ એક રોપો છે.

(૧૪) ફા. بنفشه આંકુએટીલ આ શબ્દ [illegible] 'વનુશે' ને 'નવન્દે' વાંચી 'નવા જાહેર પડતાં" ફુલો (Tout ee qui parôit nouvellement) અર્થ કરેછે. વળી એ કહેછે કે કદાચ એ શબ્દ vandeh 'વન્દેહ' હોય જે ફા. [illegible] cress (a plant of various species used as salad) છે.

(૧૫) ફા. [illegible] (name of a certain flower of which there are several species an white, black, yellow, violet, etc.) જો એ શબ્દને ફેર વાંચી 'ઈ' ને ઇઝાફતની લઇએ તો ફા. [illegible] the herb ox-eye, *(a)* plant of the genas Buphthalmum, (b) A plant of the genus Anthemis, (c) the chrysanthamum , (*d*) a plant of the genus Helenium. આંકુએટીલ passerage જે અંગ્રેજીમાં pepper grass અથવા pepper wort નામની cress ના વર્ગની તરકારી છે તેનો અર્થ કરેછે. યુસ્તી પણ એ અર્થ (Pfeffer kraut) કરે છે. (૧૬) ફા. [illegible] or [illegible] or [illegible] or [illegible] a nateissus; the dog-rose; the white rose of India. ગુજરાતી તરજુમો કરનાર સેવતી અર્થ કરેછે.

17

બોસ્તાન અફરોજ[1] ફ્રરવર્દીન સીસેનબર[2] વાહુરામ બેરી જર્દ[3] રામ વાદરન્ગ બુઈ[4] વાદ શમબલીત[5] દએ પવન દીન ગુલે સદ[6] વર્ગ દીન હુમાક હુમાક વહાર[7] અર્દ હુમાક હોમે-સફીદ[8] આસ્તાદ નના[9] નાનુ સ્પરમ આસ્માન કલકમ[10] જસ્યાદ અતશીરાન[11] માંસ્રસ્પેન્દ અનેરાન હોમ દાનો અએ હોમ મિન સે આઈનીને[12] હુસ્ત.

૬. ઓર્વરાન રાએ આઈગ કોલા આઈને વલૂમન પવન રોયશ્મન યષ્ષુનન્દ આતશ ચેહાર અન્ગુશ્ત લર્વીન[13]. મિન હુમાક અવઝુન કેનાર અઝશ આઈગ ગુયન્દ.

(૧) ફા. بوستان افروز lit. dazzling the garden; ગુલકરા. Cock's comb (a plant of several speeies which produces red flowers resembling the comb of a cock). એ ફુલ બાગને સીંગાર આપનારૂં ગણાય છે. માટે એને એનું એ ફારસી નામ "બોસ્તાન અફરૂજ." એટલે "બાગને રોશન કરનાર" મળ્યું છે. અંગ્રેજી " anemone " જે યુનાની શબ્દ Gr. ἄνεμος એટલે પવન wind ઉપરથી નીકળ્યું છે, તે ફુલ પણ એ ફારસી નામથી ઓળખાય છે. એનું ગુજરાતી નામ "હવાઈ ફુલ" ઉપલાં ઇંગ્રેજી અને યુનાની નામને મળતું છે. એને એ નામ એટલા માટે મળ્યું છે કે પવનથી તેની પાતરીઓ જલદીથી ખરી જાય છે. ગુ. તરજુમામાં એને ગુલમોહોરનું ફુલ કહે છે.

(૨) ફા. سیسنبر અથવા سیسنبرون એ શબ્દ અસલ યુનાની છે. Water mint; mother of thyme. ગુ. તરજુમામાં "બાનુ બારીક ફુદનાનું ફુલ." આંકુએટીલ 'serpolet' અર્થ કરે છે. તે ઉપલીજ thyme જાતનું ફુલ છે.

(૩) જુઓ આ બાબમાં સરોશનાં બેરી ફુલની નોટ, જ્યાં જણાવ્યું છે કે પીળા રંગનું પણ 'બેરી' ફુલ આવે છે.

(૪) જુઓ આ બાબમાં દેપાદરના ફુલ 'બાદરૂજ બુઈ' શબ્દની નોટ. એ બેઉ શબ્દોના ઇમિલા લગભગ બધી નકલોમાં મળતા છે. ડા. ઉવેસ્ટ અને યુસ્તી બેઉનાં ફુલો એકજ લે છે. પણ તે બે જુદાં હોવાં જોઇએ. હું ધારૂં છું કે અહીંનો ઇમિલો "વાદરન્ગ બુઈ" છે અને એ ફુલ ઉપલી નોટમાં જણાવેલું mountain-balm છે. ગુ. તરજુમામાં 'ગુલબારા'નું ફુલ કહે છે. આંકુએટીલ 'દાદરન્ગ કબદ' ઇમિલો વાંચી એ શબ્દનો છુટો અર્થ કરે છે કે "ઘણા રંગનું ફુલ". પણ એ ઇમિલો કોઈ નકલોમાં મળતો નથી

(૫) ફા. شنبلیت અથવા شنبلید અથવા شنبلیله Fenu-greek, (lit. યુનાની ઘાસ). name of a flower. મેથી. આંકુએટીલ એને Hyacinth નું ફુલ જણાવે છે. એ નામ મા. ઉ. માં [illegible] મળે છે જે 'સેમુલ લુઈદા' વંચાય. આ નામ કદાચ ફા. سمن لعل 'સમન લઅલ' (name of an odourless flower) હોય.

(૬) ફા. گل صد برگ ગુલે સદ બર્ગ. The hunderd-leaved rose. Rosa centi-folia. (It is metaphorieally used for the 'Sun' also). ગુ. તરજુમામાં 'ગલગોટાનું ફુલ.'

(૭) યુસ્તી એને અરબી بهار (a species of odoriferous herb; buphthalmus, ox-eye) લે છે. એ ફા. بهار orange-flower પણ હોય. ગુ. તરજુમામાં 'સદા સોવાસન' આપે છે; તે બરાબર છે. એને હાલ આપણે "સદાસોવાસન" કહીએ છીએ. એ ફુલને એ નામ આપ્યું છે કારણ સઘળી મોસમમાં અવારનવાર એ ફુલ થાય છે. એ ફુલને અશીસંગ સાથ સંબંધ છે જે યજદ સ્ત્રી યજદ છે, અને જેને 'લક્ષ્મી' દોલત સાથે સંબંધ છે. તેમજ એક સ્ત્રીને સગન તરીકે 'સદા સોવાસન' કહેવામાં આવે છે.

(૮) મા. ઊ. અને પાજંદ નકલ અને ડા. ઉવેસ્ટની નકલમાં આ વાક્યનું અનુક્રમ ફેરવાયલું છે કે "આસ્તાદ હુમાક હોમે સફીદ."

(૯) તર્કીશ અને અરબી نعنا અથવા نعنع અથવા نعناع Mint, spearmint ફુદનો. આંકુએટીલ પણ (Menthe) એજ અર્થ કરે છે. ઉવેસ્ટ એ શબ્દને 'નાની' bread વાંચે છે. એ અને એની પછીના શબ્દનો ઇમલો મા. ઊ. માં [illegible] [illegible] [illegible] છે. ત્યારે ઉવેસ્ટે એ લખાણ પ્રમાણે પેહેલાં શબ્દ 'નાન' અથવા 'નાની' ને ફા. نان નાન અથવા રોટીને અર્થે લીધો છે. બીજા શબ્દ [illegible] ને baker 'રોટીવાળા'ને અર્થે લીધો છે. એમ લઈએ તો ત્યારે એ શબ્દ ફા. نانوا a baker ને મળતો છે. પછીનો શબ્દ

પીળું બેરી, રામનું; બાદરન્ગ બુઈ, ગુઆદનું, મેથીનું ફુલ, દેપદીનનું; સો પાત્રીનો ગુલાબ, દીનનું; હમેશાં હમેશાં (બહારની મોસમ માફક) ખીલતું ફુલ (સદા સોવાસન) અશીસંગનું; સઘળા સફેદ હોમ, આરતાદનાં; રોટીની તરકારી માટેનો ફુદનો, આસમાનનો; કેસર (નું ફુલ), જમ્યાદનું; અર્દશીરાન ફુલ, મારેસ્પન્દનું; અનેરાનનું, હોમે પેદા કીધેલું (ફુલ છે) જે હોમ ત્રણ જાતનો છે.

૬. ઝાડોને માટે (કહે છે) કે તેની હરેક જાતને(માણસો) આતશમાં ચાર આંગળ નજદીકથી તેના છેડા (શાખમન) પરથી મુકે. સઘળાં (ઝાડો) માં કેનાર (નું ઝાડ) વધારે (એટલે ખાશ કરી) એવું છે. તે માટે એ પ્રમાણે કહે છે. (એટલે અંહી

---

(૯) સ્પરમ તે basil અથવા સબજાનું ફુલ છે, એમ વેસ્ટ સાહેબે bread-baker's basil અર્થ કીધો છે. યુસ્તીએ પેહેલા નના (એની નકલમાં એ શબ્દ નામ છે) શબ્દને ઊપલા અરબી [illegible] સાથે સરખાવી 'ફુદનો' અર્થ કર્યો છે અને પાછલા નાનુ સ્પરમ ' નો (Brotwürze) bread-vegetable અર્થ કર્યોછે. આંકુએટીલે જો કે 'નાના સ્પરમ' વાંચ્યોછે તો પણ તેનો તરજુમો કર્યો નથી. ગુજરાતી તરજુમો કરનારે "ભાત ભાતની રેહાન અથવા સબજે" અર્થ કર્યોછે. તે પરથી દિસે છે કે તેવણે એ શબ્દોમાં પેહેલા બે શબ્દોને " નએમા નએમા " (તરેહવાર) વાંચ્યાછે. જો કે જેમ ઇબારત છે તેમ તો એ ઇબારત વંચાઈ શકાય નહીં. હું ધારૂં છું કે યુસ્તીનો તરજુમો બરાબર દિસે છે. અહીં સ્પરમને સાધારણ 'તરકારી' ના પાલા તરીકે લેવો. ત્યારે અર્થ થાય કે " રોટી સાથે ખાવાની તરકારી, ફુદનો."

(૧૦) کرکم saffron, croeus. કેસર. ગુજરાતી તરજુમામાં 'ગુલગુન' નું ફુલ કહે છે. પાજંદ નકલ અને એ. આં.માં એ નામનો બદલે કુલકુમ આપ્યોછે. જે આંકુએટીલે goul-goum વાંચ્યોછે. ત્યારે ગુજરાતી તરજુમો કરનારે એજ અસલ નામ તરજુમામાં વાપરેલુ દિસેછે.

(૧૧) ફા. [illegible] name of a bitter plant. ગુજરાતી તરજુમામાં ગુલદાઉદીનું ફુલ આપેછે.

(૧૨) યુસ્તીમાં આ વાકયની ઇબારત ભુલભરી દિસેછે. માટે અંહી તે મા. ઉ. નકલમાંથી લીધો છે. યુસ્તી અને આંકુએટીલની નકલમાં એ ઇબારત "હોમ હતો અએ હોમ" ને બદલે [illegible] મળે છે જે એએ 'અમેસ્તાન અમ ' વાંચી એ જાતનો હોમ પાલો લેછે. એ લખનારની કોઈ ભુલ છે. આ ફકરામાં જણાવેલા ત્રણ હોમ તે હોમને લગતા નિરંગસ્તાનનાં ૯, ૧૧ અને ૧૦ મા હામાં જણાવેલા "હોમ. દુરઓષ, હોમ ફારાવી, હોમ જાહરી." છે. એ ત્રણમાં ખરેખરો પાલો તે " હોમ જાહરી છે.

(૧૩) એ વાક્ય બીજી નકલોમાં જુદી રીતે છે. મા. ઉ. પ્રમાણે તે નીચે પ્રમાણે છે. " આદગ કોલા આઈનીને હ આવી સરશ્ક પવન તેહ દારન્દ આતરા ચેહાર અનગુશ્ત પવન પીરા " એટલે કે 'દરેક જાતનું ઝાડ જે પાણીનું ટીપું ડાંખળીમાં ધરાવે તેનેથી આતરા ચાર આંગળ નજદીક (રાખવો).' એવી વાકયોની મતલબ એમજ છે. આ ઉપલી ઇબારતનો થોડોક ભાગ ૨૧ મા બાબમાં ૧૩ મી જાતના પ્રવાહી માટેની જે ઇબારત છે તેને થોડો મળતો છે. ત્યાં ઇબારત નીચે પ્રમાણે છે, " જદ્ક અજીરે અઇવને એઓવેરાન ચેગુન ગોફ્ત આદગ કોલા અઈવને મય હ સરશ્ક પવન તેહ એ આતરા ચેહાર અનગુશ્ત પીરા પતરા." અંહી પણ લીલાં બાકડાંને આતશથી દુર રાખવાની મતલબ છે. આ બે ફકરાની સરખામણી ઉપરથી દિસે છે કે ૨૧ મા બાબના ફકરામાંનો 'અઇવની' જે ત્યાં જંદ હરફે લખ્યો છે તે પણ કદાચ આ ફકરાના શબ્દ પ્રમાણે 'આઇનીને' હોય. અથવા તો આ બાબના ફકરાનો 'આઇનીને' તે કદાચ બાબ ૨૧ નો 'અઇવની' હોય. એ ઇબારત પણ જુદી જુદી નકલોમાં જુદી જુદી રીતે છે. મા.ઊ.માં તે ઉપલી રીતે 'આઇનીને' લખ્યું છે. પણ યુસ્તીમાં [illegible] એઇની (ફા. [illegible]) છે જે 'અઇવિન' વંચાઈ શકાય. એ શબ્દ માટે જુઓ બાબ ૨૧ ની નોટ. આંકુએટીલના તરજુમા પ્રમાણે દિસે છે કે તે એ ફકરાને ઇજશને વિગેરે ક્રિયામાં જે "એમમબીએ" આતશથી થોડે દુર પથર ઉપર મુકવામાં આવે છે તેનો ઇસારો ગણે છે. તે અર્થ કરે છે કે "જ્યારે બંદગી કરે ત્યારે, એ એઓવેરોની દરેક જાતનો થોડોક ભાગ નીચે ('તેહ'ને કદાચ ફા. ته bottom સાથ સરખાવતો હોય તો) એટલે પથરપર મેલવો જોઈએ. આતશથી ચાર આંગળ નજદીકમાં, અને જે ધણી જે બંદગી કરતા હોય (ગુરપંદ) તેઓની પાસે (કેનાર) તે ઓવેરો બાળવા માટે મોટા જથ્થામાં (અવફુન) રાખવાં."

બાબ ૨૮.

મદમ હુશ કુનશ્નીહ એ આહરમન વ શએદાઆન

૧. પવન દીન ઈમલ્લુનેત આઈગ હનાકીહ ઈ ગનાકમિનોએ વલ દેહશ્ને એ ઓહરમજદ કરીનીદ ઈક્વીમુનેત પવન અએ જમેશ્તાન બરા શાયદ ગોફ્તુ. અવશ જકે કહ્પ વજગ દફ્સ[1] ઈ અવર્ચ[2].

૨. નીઓકીહ એ દામે ઓહરમજદ લા મીનેત વ લા ઇમલ્લુનેત વ લા વાહુનેત. અવશ કાર અન્‌આમર્ઝ્દારીહ[3] વ જદારીહ એ દેન્‌મન આઈગ દામ ઈ ઓહરમજદ બરા અફ્ગ્વયેદ વલ્‌મન બરા જનેદ વ ચશમ મીજશ્ને મિન વજન્દ દામાન કર્દન લા ઈક્વીમુનેત. ચેગુન ઈમલ્લુનેત[4] આઈગ મિન જક અમત માન દામ દાદ લા લે આસાની-હા ઈતીબુનેસ્ત હુમનમ મુન ઓહરમજદ હુમનમ પાનાકીહ એ દામાને નેકુશમન કર્દન રાએ, વ લાચ ઈ વલ્‌મન[5] ઈ ગનાકમીનોઈ હનાકીહ વલ દામ કરીનીતન રાએ. પવન દાદે દીનીહ એ ઓહરમજદ[6] અનશુતા વલ દુસ્તીએ નેકુશમન વ અ-દુસ્તીએ ઓહરમજદ આપ્પીજેત, આઈગ દીને ઓહરમજદ શદકુનન્દ વ જકે આહરેમન વર્જેન્દ. દેન્‌મન વલ મીનશ્ને એ મર્દુમાન રમીતુનેત આઈગ દેન્‌મન દીને ઓહરમજદ લવેત પતશ અસ્તુબાન લા આવાયદ યેહવુન્તન. મુન જક મર્દુમ મુનશ દેન્‌મન ગોબશ્ને પવન દાદ ચશ્ત ઈક્વીમુનેત મન્‌દવમ યેહવુનેત અદીનશ ગનાક મીનોએ શ્નાઈનેત આઈગશ પવન રામશ્ને કર્દ યેહવુનેત.

૩. અકોમન કાર દેન્‌મન આઈગ સરીત મીનશ્નીહ અન-આશ્તીહ વલ દામાન યેહબુન્ત. અન્દર શએદા કાર દેન્‌મન આઈગ મીનશ્ને એ દામાન મિન ફ્રારૂનીહ કર્દન અવીન અફ્સારેદ[7] ચેગુન સરદારે બુપ-અફ્સાઈ. દેન્‌મન વલ મીનશ્ને એ અનશુતાઆન રમીતુનેત આઈગ શપીક વ કુસ્તીક લા આવાયદ દાશ્તન. સાવર શએદા આઈગ સરદારે

---

(૧) આ બાબનો શરૂઆતનો ફકરો ૫ સુધીનો ભાગ DH માંથી લીધોછે, કારણ તે પુસ્તીમાં નથી.

બાબ ૩ માં સેતુનની સાથે પુસ્ટીમાં [illegible] દરક શબ્દ છે તેનો ઇમિલો DH અને T D માં ત્યાં [illegible] દફ્સ (અવ. [illegible]) છે. આ બાબમાં પણ તે [illegible] દફ્સ છે. બાબ ૩ જા માં જે કહેછે કે "ગનામીનોનું શરીર એક દેડકાના શરીરની નિશાણીવાળાં (થાંભલાની મીસાલે સીધ્ધુ હતું) તેજ અહિંપણ કહેવાની મતલબ દિસેછે.

(૨) [illegible] Avar-ch ફા. [illegible] ugly, deformed અને અ + also

(૩) [illegible] નહીં અને [illegible] merciful ફા. [illegible].

(૪) એટલે આહરેમનની બૂરી નજર વદીક પેદાયશને નુકસાન કરેછે.

કહેછે કે કોઇપણ જાતનાં ઝાડનાં લાકડાં આતશ ઉપર મેલવાં તો પેહેલે તે લાકડાંને તેને છેડેથી આતશ આગળ ચાર આંગળ દૂરથી રાખવાં કે જો કદાચ તે લાકડાં લીલાં હોય તો એમ કરવાથી તેનો ભીનાશ સુકાઈ જાય અને આતશને તેથી અજાબ પુગે નહીં. કેનારનાં લાકડાં માટે ખાસ કરી એમ કરવું.)

બાબ ૨૮.

આહરેમન અને દેવોના બુરા કામની બાબત ઉપર.

૧. દીનમાં કહેછે કે તે હલાકી કે જે ગનામીનોએ ઓહરમજદની પેદાયશને માટે ઉત્પન્ન કરી છે તે એક શિયાળાથી વર્ણવી શકાય. તેનું જે શરીર તે દેડકાની નિશાણીવાળું અને વળી કદરૂપું (છે).

૨. તે (આહરેમન) ઓહરમજદની પેદાયશ માટે ભલું વિચારતો નથી, અને બોલતો નથી, અને કરતો નથી. તેનું કામ આ (પેદાયશ) તરફ બીરેહમ થવાનું અને તેને નુકશાન કરવાનું છે, કે તેથી જે પેદાયશને ઓહરમજદ વધારે તેને તે નુકશાન કરે અને તેની નજરનો મેલાપ પેદાયશને દુઃખથી દુર રાખે નહી. (૬) કારણ કે કહેછે કે "જ્યારથી મારી પેદાયશ પેદા થઈ ત્યારથી હું જે ઓહરમજદ છું તે મારી પેદાયશનો બચાવ કરવા ખાતર આસાનીથી બેઠો નથી અને તેમજ તે જે ગનામીનો તે (મારી) પેદાયશને નુકસાન કરવાને ખાતર (આસાનીથી બેઠો નથી). ઓહરમજદના ઈનસાફ અને દીનની બાબતમાં તે માણસ જાતને પોતાની દોસ્તી તરફ અને ઓહરમજદની દુશ્મની તરફ ઊશકેરે છે કે તેથી તેઓ ઓહરમજદની દીન છોડી દે અને આહરેમનની અખત્યાર કરે. માણસ જાતનાં મનમાં તે આ (વિચાર) ફેંકેછે કે "ઓહરમજદની આ દીન ખરેખરી હૈયાત નથી (અને તેથી) તે ઉપર એતેબાર રહેવું નહીં જોઇએ." જે કોઇ, તે મરદ, કે જેણે આ વચનોને કાયદા સર તરીકે આરાધીઆ હોય, તેને કાંઇ પણ ચીજ આપે, તે ત્યારે ગનામીનોને ખુશનુદ કરેછે એટલે કે તે (આહરેમનને) ખુશાલ કરવાનું કામ કરેછે (એટલે જે ધણી ઉપલા આહરેમનની ઉશકરણીના શબ્દો ખરા માને, તે ધણીને કાંઇ બખશેશ આપવું તે આહરેમનને ખુશાલ કરવા બરાબર છે).

૩. અકોમન (દેવ)નું કામ આ કે તેણે પેદાયશમાં બુરા વિચારો અને કુસંપ ઉત્પન્ન કર્યો. અન્દર દેવનું કામ આ કે પેદાયશનાં વિચારમે ભલાઈ કરવાથી તે મુજબ મના કરેછે કે જે મુજબ એક સારી રીતે દાબનાર સરદાર (દુશમનને દાબે એટલે અટકાવી રાખે).

---

(૫) આ 'ઈ' ની ગરજ નથી TD માં તે નથી.

(૬) [illegible] આ શબ્દોને બદલે T D માં [illegible] શબ્દો છે, જે ડા. ઉવેસ્ટ yatuk-dinoik વાંચી witchcraft યાને 'જાદુ' અર્થ કરેછે. T D માં [illegible] શબ્દ નથી.

(૭) ફા. [illegible] to squeeze, press, constrain. એ [illegible] 'અફસારેદ' શબ્દ 'અવી દારેદ' keeps back 'પાછું રાખેછે' પણ વંચાય.

શએદાઆન, કાર દેનૂમન આઈગ દુશપાતખશાહીઅ વ સેતામ વ અ-દાદસ્તાનીઅ વ મુસ્ત(1) કારીઅ. નાઈક્યસ શએદા કાર દેનૂમન આઈગ અ-બુરસન્દીઅ વલ દામાન યેહબુનેત.

૪. યેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ મુન મન્દવમ વલ જક મર્દુમાન યેહબુનેત મુન દાદ દેનૂમન આઈગ શપીક કુસ્તી લા આવાયદ દાશ્તન અદીનશ અન્દર વ સાવર વ નાઈક્યશ રનાયીનીત યેહબુનેત. તપ્રીવ શએદા જક મુન જેહર વલ ઊર્વરાન દામાન ગોમીજેત યેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ તપ્રીવ ઈ તરવીનીતાર(2) વ જાઈરીય ઈ જેહર કેર્દાર.

૫. વલ્મનૂશાન કોલા સસ કુમારીકાન(3) શએદાઆન ઈમલ્લુનેત વ અવારીકાન હમકાર હમ અઈબારે વલ્મન હુમન્દ. દેનૂમનય ઈમલ્લુનેત મુન મનદવમ વલ વલ્મન ગબ્રા યેહબુનેત મુન ઈમલ્લુનેત આઈગ મોગ(4) અયોક આવાયદ દાશ્તન અવશ અઈ-મોગ(5) દોબારશ્ને પવન દાદ ખનખતુન્ત ઈકવીમુનેત અદીનશ તપ્રીવ દરૂજ રનાઈનીત યેહબુનેત.

૬ તર મત શએદા મુન તર-મીનશ્નીઅ યેહબુનેત. મીતોખ્ત શએદા દરૂજે ગન્દે ગનાક મીનોએ. અશ્કિ શએદા દરૂજે કીનવર દુશ્-ચરમીઅ. વલ્મનૂશાન હુમનમ(6) અવજારીઅ એ એશમ શએદા હુમન્દ, યેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ હકૂત જુર એશમ દાદ આઈગ દામાન પતશ બરા અવસીનેત. ક્યાન વીરાન દયન જમાને એ નેકૂશમન મિન જક હકૂત જુર હકૂત બરા જનેત, અયોક બરા માનેદ(7). તેમમન આઈગ મીતોખ્ત(8) રસેદ અરરક મેહમાન યેહબુનેત, એશમ બુન ફરૂદ ચખ્દુનેત. તેમમન આઈગ એશમ બરા યખસુનેત કબ્દ દામ અવસીનેત, કબ્દ અવીરાનીઅ(9) વાદુનેત. હમાક હનાકીઅ વલ દામે ઓહર્મજ્દ એશમ વીશ કરીનેત. વલ્મન કયાને વીરાન દુશ્-કુનશ્નીઅ એશમ રાએ અવીરતર બુદ મન્દ, યેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ એશમ ફ્રવદરૂશ(10) વલ વાદુનેત.

(૧) ફા. مستکاری 'mastkâri' drunkenness.

(૨) [illegible] અવ. [illegible] તુર્ક Lit. torquere, Fr. tortuer તોડવું દુ:ખ દેવું.

(૩) જુઓ બાબ ૩ ફ. ૧ (૪) અરબી [illegible]

(૫) Cf. [illegible] Patet s. 10. હું ધારૂં છું કે એ શબ્દ 'અવીમોગ' [illegible] (એટલે જોડા-વગર) નો અપભ્રંશ થયલો છે. 'અવી'નો 'અઈ' થયો હોય. ઉઘાડે પગે ચાલવું એ ગુનાહ ભર્યું છે. એક પગે જોડા પેહેરે અને બીજે પગે નહી એમ તો કોઈજ કરે નહીં.

(૬) [illegible] (of. Yâd gâr-i-Zariran. lmmanam sepâh, strong or bravo soldiers. My edition, p. ll.) એટલે જોરાવર, બહાદુર. યાદગારે જરીરાનમાં પણ એ શબ્દ આવ્યો છે. ત્યાં ગાઈગિર એ શબ્દને ભૂલ સમજ્યો છે. ડા. ઊવેસ્ટ પણ આંહી એ શબ્દને "હમ" "નો ભૂલભરેલો રૂપ ગણે છે. આંકુએટીલ " le plus puissant " એટલે " સાૈથી શક્તિવાન " અર્થ કરે છે તે બરાબર છે.

(૭) એ કદાચ આ બાબતનો ઈસારો હોય કે, સાત કેઆની પાદશાહો અવાર નવાર ઉપલા દેવોના

આ (દેવ) માણસોનાં વિચારમાં (આ વિચાર) ફેંકેછે કે સદરો અને કુસ્તી રાખવો નહીં જોઈએ. સાવર દેવ, જે દેવોનો સરદાર, તેનું કામ આ, કે બુરી હકુમત અને જુલમ અને ઘેર–વ્યવસ્થા અને છાકટપણું (વધારવું). નાઈક્યશ (એટલે નાઆંઘઇથ્ય) દેવનું કામ આ, કે તે પેદાયશને અસંતોષીપણું આપે છે.

૪. જેમ કહેછે કે કોઇ, કાંઇ ચીજ તે માણસોને આપે, કે જેઓનો રિવાજ એ હોય કે સદરો કુસ્તી રાખવી નહીં જોઈએ, તો તેનીથી ત્યારે અન્દર અને સાવર અને નાઈક્યશ (દેવો) ખુશાલ થાયછે. તપ્રીવ દેવ તે કે જે ઝાડપાનો (અને) પેદાયશ સાથે જેહર ભેળેછે, જેમ કે કહેછે કે તપ્રીવ દુઃખ દેનાર અને જાઈરીચ જેહર ઉત્પન્ન કરનાર (છે).

૫. તે સઘળા ૬ ને મુખ્ય દેવો કહેછે અને બીજાઓ તેઓની સાથે કામ કરનારા અને મદદ કરનારા છે. વળી એમ પણ કહેછે કે કોઈ કાંઈ ચીજ તે શખસને આપે કે જે કહે કે “ એક જોડો (પગમાં) રાખવો બરાબર છે” અને જેને મનથી એક પગે ચાલવું કાયદા મુજબ ગણાયું હોય, તો તેનીથી તપ્રીવ દેવ ખુશાલ થાયછે.

૬. તરમત દેવ (તે કે) જે મગરૂરી ઉત્પન્ન કરેછે. મીતોખ્ત દેવ ગનામીનોનો ગંધીલો દરૂજ છે. અર્શીક દેવ બૂરી નજરનો (એટલે અદેખાઇનો) કીનાખોર દેવ છે. એઓ એશમ (એટલે ગુસ્સાના) દેવનાં મજબુત હથિયારો છે, કારણ કે કહે છે કે, એશમ દેવને સાત (ગણું) જોર આપેલું છે કે તેથી તે પેદાયશને ખરાબ કરે. પોતાના જમાનામાં સાત કૈઆની પેહેલવાનોને (એશમ) તે સાત જોર મારફતે મારે છે અને એક બાકી રહે છે. જ્યાં (એટલે જે શખસના મનમાં) મીતોખ્ત (જુઠાનો દેવ) પહોંચે ત્યાં અર્શીક (અદેખાઇનો દેવ) મેહેમાન થાય છે (યાને ઘર ઘાલી બેસે છે અને) એશમ દેવ જડ પકડે છે. જ્યાં એશમ (દેવ જડ) પકડે છે ત્યાં તે ઘણી પેદાયશને ખરાબ કરે છે અને ઘણી વેરાની ઉત્પન્ન કરેછે. આહરૂમજદની પેદાયશને તમામ હલાકી એશમ મુખ્ય કરીને કરેછે. તે કૈઆની પેહેલવાનોનાં બૂરાં કામો એશમને લીધે ઘણું કરીને થયાં હતાં, કારણ કે કહે છે કે મજબુત હથિયાર રાખનાર એશમ તે (બૂરાં કામો) કરેછે.

દુર્ગુણોને થોડા ઘણા શરણ થયા, પણ એક શરણ ન થયો અને તે કેખુશ્રુ હતો કે જેણે લોભ લાલચ, રાજપદ તજી એકાંત વાસ પકડયો હતો.

(૮) અવસ્તાનો “મિથઓખ્ત.” ઇજિશ્ને હા. ૬૦ ફ. ૫.

(૯) cf. વીશાફનામે બાબ ૧. ફ. ૬. [illegible] ફા. [illegible], [illegible] uninhabited.

(૧૦) [illegible] [illegible]. વંદીદાદ ફરગરદ ૧૦ ફ. ૧૩. [illegible] or [illegible] ક્રુધ કરોધ, ગુસ્સે થવું અને [illegible] = ઘ્રુ મજબુત થવું.

૭ વજીશ[1] શએદા જક મુન રોબાને મદુમાને વહદંગાન જક યુમ વ લેલીઆ અમત પવન ગેતી લેવતૂમન કોલા શપ તર્સ જનશ્ની મદમ ઈદ્રુનેત પવન બબાએ દુશખુ ઈતીબુનેત. ઊદ[2] શએદા જક મુન અમત મર્દુમાન પવન ખ્વાહેશ્નીઅ ગાસ ઈતીબુનેત આયુપ અમત પવન બુરશ્ને વશ્તમુનન્દ મીનોઈહા જાનુ મદમ પુશ્ત મખીતુનેત આઈગ "બરા-દરાય[3] બરાનેગીર" આઈગ દરાયશ્ને વશ્તમુનેત દરાયશ્ને રીયેત[4] દરાયશ્ને મીજેત આઈગ વદ આન જક ઈ પાહલુમ બાનાન લા યામતુનેત.

૮. અકતશ શએદા દરૂજે નીકીરાઈઅ[5] મુન દામાન મિન મનૂદવમે ફ્રરાફ્રન નીકી-રાઈ વાદુનેત. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ મુન મનદવમ વલ જક તન ચેહ્બુનેત "મુન મર્દુમ મિન મનદવમે ફ્રરાફ્રન નકીરાઈ યખ્રુસુનેત અદીનશ અકતશ શએદા શ્નાઈનીત ચેહ્વુનેત. મુન મનદવમ વલ જક તન ચેહ્બુનેત" મુન[6] દાદ દેનૂમન આઈગ દસ્તોબર લા આવાયદ દાશ્તન અદીનશ એશમ શએદા શનાઈનીત ચેહ્વુનેત. મુન મનદવમ વલ જક તન ચેહ્બુનેત મુન દાદ દેનૂમન ઈમલ્લુનેત આઈગ મારાનશ આવાયેદ[7] દાશ્તન અદીનશ આહૂરમન લેવતમન કાદમન શએદાઆન શનાઈનીત ચેહ્વુનેત. દેનૂમન વલમન રાએ ઈમલ્લુનેત આઈગ અમત ખરફ્સ્તર બદીતુનેત લા જકતલુનેત. માર્ગ[8] દાર ઈ ચર્મી પવન રોયશમન વએરાસ્તં ઈક્વીમુનેત, પએતાક આઈગ કોલા વેહદીની અયોકી ધન[9] આવાયદ દાશ્તન આઈગ ખરફ્સ્તરાન વ વીનાસકારાન પતશ મખીતુન્દ જકતલુન્દ કેર્ફેહુમન્દતર.

૯. જર્માન શએદા જક મુન દુશ્પત[10] બાન્દેત[11] મુન પીરીઅ કરીતુન્દ, ચીરમક જક મુન વજન્દે વાદુન્દ વાતે ગર્દેય વાદુનીએન વલ પત્યારગીઅ એ અવર વજલુનેત. વરૂન શએદા જક મુન અવારૂન મર્જશ્નીઅ વાદુનીએન ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ વરૂન અરાસ.

---

(૧) અવસ્તા (વંદીદાદ ફરગરદ ૧૯ ફ્ર. ૨૯) નો વીજરેશ દેવ, જેને માટે ત્યાં કહેછે કે, તે પાપી માણસોનાં રવાનને બાંધી દોજખમાં ઘસડી લેઈ જાય છે.

(૨) આ નામ એ. તેહમુરસવાળી નકલમાં અનદક છે. D. IL માં તે [illegible] છે. તેથી ડા. ગાઈગરે તેને વંદીદાદની (ફરગરદ ૧૮ ફ્ર. ૩૦ ની પેહેલવી સરેહમાં જે દરૂજ [illegible] અઉતક નામની છે. (Spiegel Pahl. Vend. p. 202, 1.16) તે સાથે સરખાવે છે.

(૩) આ પછીની ઇબારત D.H. માંથી લીધી છે.

(૪) ફા. [illegible] to pour.

(૫) of [illegible] Patet p. 10 ખુદપરસ્તી, મગરૂબી.

(૬) આ "નિશાની" વચ્ચે મેલેલા શબ્દો TD માં નથી પણ D. II. માં અને એ. તેહમુરસની એક બીજી જુની નકલમાં છે.

(૭) TD માં [illegible] "મારૂવન લા" છે. ત્યારે અર્થ થાય કે "જે કહે કે મારવન (એટલે સાપને

૭ વજ્રશ દેવ તે (છે), કે જે ગુજરેલાં માણસોનાં રવાનને તે દહાડાઓ[12] અને રાતોમાં, કે જ્યારે તેઓ આ દુનિયામાં સાથે (હોયછે), ત્યારે દર રાત્રે ધાસ્તીથી મારીને ખેંચી લઈ જાયછે અને દોજખના દરવાજાપર બેસેછે. ઊદ દેવ તે (છે), કે જે જ્યારે માણસો પોતાની ખાહેશ બર લાવવાની જગ્યાએ બેસેછે, અથવા જ્યારે ખોરાક ખાયછે, ત્યારે એવી રીતે તેની પીઠ ઉપર ઘુંટણ મારેછે, (એવું કહીને) કે "બુમ પાડી ઊઠ, અને નજર કર" કે તેથી તે બુમ પાડતો ખાય અને બુમ પાડતાં ખાલી થાય અને બુમ મારતો પિશાબ કરે, કે તેથી તે પેહેલી પંક્તિનાં મકાનમાં (એટલે બેહેશ્તમાં) જાય નહીં (એટલે ખાણું ખાતી વખતે યા પિશાબ કરતી વખતે અને એવી બીજી વખતે બાજ ધરી રાખવી જોઈએ, યાને મોહોડેથી મોટે બોલવું ન જોઈએ. તેવી વખતે આ દેવ તેવા ધણીને હેરાન કરી યા ઉસકેરી તેની બાજ મુકાવી દઈ મોહોડેથી બોલાવેછે કે તેમ કરવાથી તે ધણી બેહેશ્તમાં જાય નહીં.)

૮. અકતશ દેવ ખુદપરસ્તીનો દરૂજ છે, જે પેદાયશને ભલી ચીજથી ખુદપરસ્ત કરે છે. જેમકે કહેછે કે કોઈ, કાંઈ ચીજ તે શખશને આપે કે જે, માણસને ભલી ચીજથી તુંડાઈના માર્ગે લઈ જાયછે, તો તેનાથી અકતશ દેવ ખુશાલ થાય છે. કોઈ, કાંઈ ચીજ તે શખસને આપે, કે જેનો કાયદો આ, કે દસ્તુર રાખવો નહીં જોઇએ, તો તેનાથી ત્યારે એશમ દેવ ખુશાલ થાય છે. કોઈ, કાંઈ ચીજ તે શખસને આપે, કે જે પોતાનો કાયદો એ મુજબ કહે છે કે સાપોને પાળવા જોઇએ, તો તેનાથી આહરેમન સઘળા દેવો સાથે ખુશાલ થાય છે. આ તે (ધણી) માટે કહે છે કે જે, જ્યારે ખરફસ્તરને જોયછે ત્યારે તેને મારતો નથી. સાપ મારવાનું હથિયાર એક લાકડી છે, જેને મથાળેથી ચામડાંથી શણગારેલી હોય છે. (દિનમાં) જાહેર છે કે દરેક બેહદીને એક સાપને મારવાનું હથિયાર રાખવું જોઇએ, કે ખરફસ્તરોને અને ગુનેહગારોને તેથી વધારે સવાબ કારરીતે મારે અને મારી નાંખે.

૯. જર્મીન દેવ તે કે જેને કદરૂપો કહેછે અને જેને જઈફી કહે છે. ચરમક (દેવ) તે કે જે નુકસાન કરેછે અને વંટોળીઆ ઊત્પન્ન કરેછે અને વાદળાંની સામે થવાને જાયછે. વરૂણ દેવ તે કે જે ઊંધો મેળાપ કરેછે, જેમકે કહેછે કે વરૂણ ક-માર્ગ છે.

મારવાનું હથિયાર) નહીં રાખવું." સાપોને મારવાનું હથિયાર વંદીદાદ મુજબ એક અથારનાનનું હથિયાર ગણાતું. જુઓ મારો વિષય. the Mâr-nâmeh.

(૮) TD માં એ શબ્દ [illegible] મારોગન છે. પેહેલવી વંદીદાદ XVIII. ૫. ૬. માં એ શબ્દ [illegible] છે. અહીં આપેલો [illegible] શબ્દ 'મારગન'નું બિગડેલું રૂપ દિસેછે. (૯) મારગનનું ટુંકું રૂપ. (૧૦) [illegible] અને [illegible] ફા. [illegible] spoiled, useless (૧૧) TD માં [illegible] 'વાદુનેત' છે. તે બરાબર દિસેછે. એ. તેહમુરસનીબીજી પ્રતના નકલમાં [illegible] 'ફરીતુનેત' છે.

(૧૨) D H માં 'બુમ' ને બદલે સે (ત્રણીઆ) એટલે 'ત્રણ રાત' છે.

૧૦. બુશાસ્પ શએદા જક મુન અશ્ગિહાનીઅ વાદુનીએન.(૧) સીજ જક દરૂજ મુન અવાશાનશને(૨) વાદુનીએન. નીઆજ શએદા જક મુન તંગીઅ. આજ શએદા જક મુન મનદવમ અઓપારેદ.(૩) અમત નીઆજ્જ્અ રાંઅ મન્દવમ લા મદ ઈકવીમુનેત મિન તન વરતમુનેત. જક દરૂજ્જ્અ અએત ઈ અમતશ હુમાક ખ્વાસ્તે એ ગેતીહા ખરા ચેહબુના(૪) લા અમ્બારીહિ સીર લા ચેહબુનેત. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ ચશ્મે આજવરાન ગમન્દ(૫) અએત વ અવરા સામાન(૬) લવેત.

૧૧. પુશ જક શએદા મુન અંબાર વાદુનેત, લા વરતમુનેત, વલ અઈશ લા ચેહ-બુનેત. દેનૂમનચ ઈમલ્લુનેત આઈગ આજ શએદા જુર મિન જક તન મુન પવન નીશમને નેકુશમન લા બુરસન્દ જકચે અઈશાન આજારેદ.(૭)

૧૨. નસ જક મુન રીમનીઅ વ નિસ્રુશ્તીઅ(૮) કુનેદ મુન નસાએ(૯) કરીતુન્દ. ફ્રી-ફ્તાર શએદા જક મુન મર્દુમ નીઆજ્જ્નીનેત. સ્પજગ(૧૦) શએદા જક મુન મલીઆ યાઇત્યુનેત વ ઈદ્રુનેત. વ મનદવમી લવેત પવન હુમાનાઈઅ અર્વાન ઈમલ્લુનેત વ નુમાએત આઈગ મર્દુમ બેનકુશમન જનેત વ અવખ્શીનેદ.(૧૧) અનાસ્ત શએદા મુન જુર ઈમલ્લુનેત. આઈગશ શએદા જક દરૂજે(૧૨) સુર ચશ્મીઅ મુન મર્દુમ પવન આઈનમિન(૧૩) જનેત. બુત શએદા જક મુનશ પવન હન્દુકાન પરસ્તેન્દ. અવશ વખ્શ પવન જક બુતીહા મેહમાન ચેગુન બુતે અસ્પ પરસ્તેત. અસ્તેવીદાત વાએ સરીતર મુન ખય ઈનસ્યુનેત. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ અમત યદમન મદમ મર્દુમ માલેત બુશાસ્પ. અમતશ અયસ્ક મદમ રમીતુનેત તપ. અમતશ

---

(૧) In Patet [illegible] (૨) પાજંદ અવાસીનીદન to put down. નાશ કરવો અ.વ. [illegible] to be destroyed અવ. [illegible] destruction. (૩) ફા. اوباریدن or اوباشتن to devour, to swallow. (૪) 'ચેહબુન્તન'ને અર્થ. (૫) ફા. کمند

(૬) TD માં [illegible] 'ગેહાન' એમ લેઈ ડા. ઉવેસ્ટ અર્થ કરે છે કે 'તેમાં દુનિયા કાંઈપીજ નથી,' એટલે તેના લોભ આગલ દુનિયા બીશાદ વગરની છે. ફા. سامان limit (૭) ફા. آزردن to molest.

(૮) ન નહીં અને [illegible] તાબેદારી. અર્થ "(સફાઇનાં ફરમાનોની) નાફરમાની."

(૯) 'મુન નસાએ' શબ્દો બે વખત ભુલમાં બેવડા લખાયા છે.

(૧૦) TD માં એ ઇમલો [illegible] બરાબર લખેલો છે.

૧૦. બુશાસ્પ (એટલે આલસાઇનો) દેવ તે, કે જે આળસાઈ કરેછે. સીજ (એટલે દુ:ખનો દેવ) તે દરૂજ, કે જે નાશ કરેછે. નીઆજ (એટલે તંગીનો) દેવ તે, કે જે તંગી (લાવે છે). આજ (એટલે લોભનો) દેવ તે, કે જે દરેક ચીજ ખાઈ જાયછે. જ્યારે તંગીને લીધે કાઇ ચીજ તેને પહોંચતી નથી ત્યારે (ખુદ પોતાના) શરીરને ખાયછે. તે એવી દરૂજ છે, કે જે જ્યારે દુનિયાનો તમામ ખજાનો તેને અપાઈ રહેછે (ત્યારે પણ) તે ભરાઈ રહેતી નથી અને સંતોષી થતી નથી. જેમ કહેછે કે લોભી માણસોની નજર એક કમન્દ છે અને તેની હદ નથી.

૧૧. પુશ તે દેવ કે જે સંગ્રહ કરેછે, (પોતે) ખાતો નથી (અને) કોઇને આપતો નથી. વળી આ પણ કહેછે કે લોભના દેવને જોર તે શખસથી (મળેછે) કે જે પોતાની સ્ત્રીથી સંતોષ પામતો નથી પણ બીજાઓની (સ્ત્રીઓ)ને હેરાન કરેછે.

૧૨. નસ (દેવ) તે, કે જે રીમની અને નાફરમાની કરેછે, જેને નસો કહેછે. ફરીફતાર દેવ તે, કે જે માણસોને હાજતમંદ કરેછે. સપજગ (એટલે ચુગલીનો) દેવ તે, કે જે શબ્દો લાવે અને લેઈ જાય (એટલે એકમેકની વાત એક બીજાને કહે). અને જેમ તે કહેછે અને દેખાડે છે તેની બરાબરીની કોઈપણ ચીજ હોતી નથી (એટલે તે ઊંધું ચત્તું કહે છે અને દેખાડે છે), કે તેથી માણસો એકમેકને મારેછે અને માફ કરતા નથી. અનાસ્ત દેવ તે, કે જે જોર જુલમ (ની વાત) બોલે છે. આઈગશ દેવ તે પેલો બૂરી ચશમનો દરૂજ છે, કે જે માણસોને (પોતાની બૂરી) નજરથી મારેછે. બુત દેવ તે, કે જેને હિંદુઓમાં પુંજે છે. તે(ની પુંજા)નો વધારો તે પુતળાંઓમાં સમાયલો છે, જેમકે ઘોડાનાં પુતળાં પુંજેછે. અસ્તેવીદાત (દેવ) બૂરો પવન છે કે જે (માણસનો) જાન છીનવી લે છે. જેમકે કહેછે કે જ્યારે તે (પોતાનો) હાથ માણસ ઊપર મસળે છે ત્યારે સુસ્તી (ઉત્પન્ન થાય છે). જ્યારે તે નહીં બિમાર (યાને તનદુરસ્ત માણસો) ઊપર (હાથ) નાખેછે, ત્યારે તાપ (ઉત્પન્ન કરે છે). જ્યારે તે નજરથી જોયછે ત્યારે જાનને (ફટકો) મારે છે. તેને મર્ક કહેછે. સુર ચશ્મીઅ

---

(૧૧) અવ. [illegible] [illegible] બચાવવું. અથવા 'વક્ષ' 'વધવું'

(૧૨) Cf. [illegible] Patet 8. 10 شور confounded. (૧૩) عين eye.

પવન ચરમ ખદીતુન્દ ખય બરા જનેદ. અવશ મર્ગ કરીતુન્દ.[૧] સુર ચરમીઅ શએદા જક મુન મર્દુમ મન્દવમી ખદીતુન્દ પવન શમે યજદાન લા ઈમલ્લુન્દ બરા વનાસીએત.[૨]

૧૩. વલ્મન્શાન કોલા અયોક કબદ શએદા દરૂજ લેવતૂમન હમકાર હુમન્દ મુન પએતાકીનીતન દોગાન દેરન્ગ. શએદાઆનચ ખરમગાન[૩] પવન કબદ મર્કીઅ ઈમલ્લુનેત. વલ્મન્શાન શએદાઆને સીચ વ દર્દ વ જ્વારાન વ બીશ વ જરીક[૪] દાતારાન વ ખ્વીશ-[૫] જ્વીન્દનરાન તુમ-તોખ્મેગાન વ ગુન્દગીઅ વ પુતગીઅ વ વદગીઅ યાઈત્યુનતારાન[૬] મુન કબદ કબદ મર્ક કબદ નામચેશ્ત. વ અવ્શાન હમાક દયન તને મર્દુમીઅ બાહરીઅ ગોમીખ્ત ઈક્વીમુનેત વ પવન મર્દુમાન દખ્શે[૭] રોશન.

૧૪. અપર્આશ[૮] શએદા વ અસ્પાનૂજરવશ શએદા જક મુન લેવતૂમન વારાન કેર્દારાન પવન કોખ્શશ્ને ઈક્વીમુન્દ. ગનાકમીનોએ દાદ સલીતરીઅ વ દીન યાતુકીઅ વ જ્ગન દરૂજીઅ[૯] વ કુનશ્ને ગેહાન ખામીઅ. અવશ કામે દેનૂમન "આઈગમ અલ પુર્સીદ વ અવમ અલ શનાસીદ, મેમન આતમ પુર્સીદ વ શનાસીદ મિન આખેરે લે લા યાતુનીત."[૧૦]

૧૫. વ દેનમનચ ઈમલ્લુનેત આઈગ ગનાકમીનોએ કલાએ વશ દરાનાક[૧૧] વ વલચ કલાએ કુલીન્ગે સે સાલે[૧૨] વલચ કલાએ ખશ્રા વલચ વાન્ગે ગશ્રાએ આહલોબન અમત અકામે-હુમંદીહા જનેત કલાઈ વાહુનેત કનુનેત.

૧૬. કુન્દક શએદા જક ઈ બારે યાતુકાન. નોક નોક શએદા જક ઈ નોકનોક

---

(૧) એ ઠેકાણે [illegible] છે પણ તે TD માફક [illegible] જોઈએ.

(૨) આ નજર લાગવાની બાબતનો ઇસારો છે, કે જ્યારે માણસો કાંઈ સુંદર ચીજ જોય ત્યારે તેઓએ ખોદાનું નામ યાદ કરવું. નહીં તો તે સુંદર ચીજને નજર લાગે. હાલ પણ કેટલાકો કોઈ સુંદર ફળ યા ફુલ જોઈ 'શુકરાના' બોલેછે.

(૩) કદાચ ફા. [illegible] (૪) ફા. [illegible] frand.

(૫) Lit. પોતાને ઉત્પન્ન કરનાર. [illegible] ને બદલે TD માં [illegible] શબ્દ છે જે ડા. ઉવેસ્ટ 'ની-વગીઅ' વાંચી grief 'ગમ' અર્થ કરેછે.

(૬) D H માં એ શબ્દ "યાઈત્યુનતારીઅ" છે. પણ આખા વાક્યની ઇબારત મુજબ T D માં 'યાઈત્યુનતારાન' શબ્દ છે તે બરાબર છે. (૭) *lit.* નિશાણી.

(૮) 1) H માં [illegible] છે તે [illegible] જે TD માં મળેછે, તેનું બિગડેલું રૂપ છે.

(૯) D H માં [illegible] છે તે T D માફક [illegible] જોઈએ.

(એટલે બૂરી નજરનો) દેવ તે, કે જે જ્યારે માણસો કાંઈ ચીજ જોયછે, ત્યારે ખોદાના નામથી બોલતા નથી, ત્યારે તેને ખરાબ કરેછે.

૧૩. તેઓ દરેક, ઘણા દેવો અને દરૂજ સાથે કામ કરનારા છે, કે જેઓનું વિગતવાર ખુલ્લું વર્ણન કરવું લંબાણ (થઈ જાય). વલી ગોસ્સાના દેવો ઘણી સંખ્યામાં (છે એમ) કહેછે. તેઓ સંકટ અને દર્દ અને બુઢાપો અને દુઃખ અને ઠગાઈ ઊત્પન્ન કરનારા અને સ્વાર્થ ઊત્પન્ન કરનારા અને અંધકારની ઓલાદના અને ગંધકી અને નજીસાત અને રાઈ લાવનારા દેવો (છે), કે જેઓ ઘણી ઘણી સંખ્યામાં અને તરેહવાર નામનાં(છે). તે સઘળાઓએ માણસજાતનાં શરીરમાં (પોતાનો) અંશ ભેળવ્યો છે અને માણસોમાં તેઓની ખાશિયત જાહેર (છે).

૧૪. અપઓશ દેવ અને અસ્પનજરવશ દેવ તે, કે જેઓ વરસાદ ઊત્પન્ન કરનારા (યજદો) સાથે લડાઈ કરતા રહેછે. ગનામીનોનો કાયદો, બદી; અને (તેની) દિન, જાદુઈ; અને હથિયાર, દરૂજ; અને કામ, દુનિયાને નુકસાન કરવું (છે). તેની મરજી આ કે "મને ના પુછો અને ના પીછાનો, કારણ કે અગરજો મને પુછશો અને પીછાનશો તો મારી પુઠે નહીં આવશો." (એટલે કે મારે માટે ઘણી પરપુછ કર્યા વગર આંખ વીંચી તમો મારે માર્ગે ચાલો).

૧૫. અને આ પણ કહેછે કે ગનામીનો, એક પોકારથી, વળી એક ત્રણ વર્ષના મરઘાના પોકારથી, વળી ગધેડાના પોકારથી, વળી અશો માણસ, જ્યારે તેને અચાનક મારવામાં આવેછે ત્યારે પોકાર કરેછે, તેવા તેના પોકારથી, દૂર નાહસે છે (lit. રહેછે. મતલબ આ કે ઉપર કહ્યું કે ગનામીનો ઈચ્છતો નથી કે કાંઈ તેને કાંઈ પુછપરછ કરે. તે કાંઈપણ બાબતની પુછપરછથી બીહેછે, તે એટલે સુધી કે કાંઈ સાધારણ પોકારથી પણ તે બીહીને દૂર નાહસેછે).

૧૬. કુન્દક દેવ તે કે જે જાદુગરોનો ઘોડો (છે). તરેહ તરેહના દેવો તેઓ છે કે

---

(૧૦) ડા. ઉવેસ્ટ કહેછે તેમ આને મળતો વિચાર મીનોખેરદ બાબ ૪૦ ફ. ૨૭ માં છે. [illegible] દારાબજી. તેકરટ પા. ૬૦ [illegible]

(૧૧) ફા. [illegible] લાંબે નવાફતે, એટલે દૂર.

(૧૨) D H માં અસલ ઈમ્લો [illegible] છે તે છેકાને પછવાડેથી કાંઈએ [illegible] 'રારા' એટલે '[illegible]' કર્યો છે. પણ TD માં તે 'સે સાલે' છે.

મુન વનાસે દામાન વાદુન્દ. અગ્મોબશ[1] દાદ. વલ્મનુશાનચ અપાખ્તરાન ઈ દયન સેપેહર દોબારેન્દ કબદ કબદ મર્ક પવન કોખ્શશ્ને ઈકવીમુનન્દ. અવ્શાન કમારીકાન વલ્મનુશાન[2] હકુતાન ગોકચેહર રોયશ્મન વ દુમ્બ વ મુશ્પરીક દુમ્બહુમન્દ ચેહવુનેત દેહ. અજશાન હેનમન દેહ દેહશ્ને એ ગેતીક, અએત આસ્માન વ મય વ જમીક ઓર્વર ગોસપન્દ વ અયોકુખ્શોસ્ત વાત વ રોશ્નીઅ વ આતશ મર્દુમ પવન હેનમન હમાક સલીતરીઅ આહુ-કીનેત ઈકવીમુન્દ. વ મિન વલ્મનુશાન વલ મય વ ઓર્વર વ અવારીક દેહશ્ને વ મિન મય વ ઓર્વરાન આહુક[3] વલ જાનવરાન યામતુનેત. ચેગુન હેનમન દેહ દેહશ્ને મુન અએત ગેતીહા મિન જક દેહ દરૂજીઅ વજન્દ બીશે વ યસ્ક વ મર્ગ વ અવારીક હના-કીઅ વ આહુકીનશ્ને હમાએ યામતુનેત. વલ્મનુશાન શએદાઆન જીઅમ હુરમોઈ લેવત-મન અએબારીઅ વ અવજારહુમન્દ ગોહરે આહર્મનીક.

૧૭. સર્દ વ ખુશ્ક જીનાક વ તારીક વ ગન્દે દયન અફ્રાજ પએતાક દુશખુ રાએ ઈમલલુનેત આઈગ તાર પવન યદમન શાયદ ત્રખ્દુન્તન[4] વ ગન્દગીઅ પવન કારદ શાયદ બોરીદન વ આત યક હજાર ગબ્રા દયન વતીસ્તા પાદેફ્રાહ[5] વાહુનન્દ પવન હના યખસુન્દ આઈગ અયોતાક હુમન્દ. અવશ પાદફ્રાશ અયોતાકીઅ સલીતર. અવશ બન્દ વલ હકુતાન અપાખ્તરાન અએત ઈ પવન વીશ સર્દીઅ ચેગુન કએવાન અએત, પવન વીશ ગર્મીઅ ચેગુન વહરામ. અવશાન ખુરશ્ને ગન્દગીઅ વ મિન તર્શને વજગ અવારીક હનાકીઅ પત્યાન.[6]

બાબ ૨૯

મદમ ચેગુનીઅ એ કેશ્વરીહા.[7]

૧. ઈમલલુનેત પવન દીન આઈગ જક શશ રદીઅ (કેશ્વર[8]) કાલા અયોકી રદી અએત. ચેગુન અર્જેહ રદ અપાખ્ગજીહત એ પ્વનદયાન,[9] વ સવહ રદ હોહજહરોદથહરીહના પરેશત-

(૧) TD માં એ ઇમિલો [illegible] છે, તે બરાબર છે.

(૨) તેઓથી, એટલે ઊપલા ગ્રહો અને ખરતા અને પુછડીઆ તારાઓ, જેઓ પેદાયશપર બૂરી અસર કરનારા છે તેઓથી.

(૩) એ ઇમિલો [illegible] છે પણ તે [illegible] ફ્રા. [illegible] ના ભૂલથી લખાયલો ઇમિલો દિસેછે.

(૪) અતિ ઘણાં અંધારાં માટે એ એક ઇસ્તલાહ છે કે "તે હાથમાં પકડી શકાય એવું અંધારૂં છે." મીનોખેરદમાં ડા. ઊવેસ્ટ કહેછે તેમ એવોજ ફકરો છે કે

બાબ. VII ફ. ૩૧ [illegible] ૬. ધારાબ. પાનું ૨૧.

જેઓ તરેહવાર રીતે પેદાયશનું નુકસાન કરેછે. અને તે (નુકસાન) માટે તેઓને પેદા કરેલા છે. વળી તેઓ તે ગ્રહો, જેઓ આસમાનમાં ઘણી મોટી સંખ્યામાં દોડેછે, તેઓ સાથે ઝગડો કરતા રહેછે. તેઓના મુખ્ય તે સાત (ગ્રહો) ગોચેહર (એટલે ખરતાતારાઓ) નું ધડ અને પુછડું અને પુછડીવાળા મુશપરીક (એટલે પુછડીઆ તારા મળી) ૧૦ છે. તેઓથી (૬) દુનિયાની આ ૧૦ પેદાયશ, જે આસમાન, અને પાણી, અને જમીન, ઓર્વર, ગોસ્પન્દ, અને ધાતુ, પવન, અને રોશની, અને આતશ, અને માણસો છે, તે (તેઓની) આ સઘળી બદીથી એબવંતી થાયછે. અને તેઓથી પાણી અને ઝાડપાનને અને બીજી પેદાયશને અને પાણી અને ઝાડપાનથી તે એબ જાનવરોને પહોંચે છે. એ મુજબ આ ૧૦ પેદાયશો, જે દુનિયાઈ છે, તેને તે ૧૦ દરૂજીથી, આફત, દુઃખ અને બિમારી અને મર્કી અને બીજી હલાકી અને એબ હમેશાં પહોંચે છે. એ દેવો, કે જેની મેં (ઊપર) ગણત્રી કીધી, તેઓ આહરેમનની મદદ અને તાલમેલી ખાસિયત સાથેના છે.

૧૭. (દોજખની) સરદ અને સુકી જગ્યા માટે અને અંધારાં અને ગંધીલાં, છુપાંમાં જાહેર, દોજખ માટે કહેછે કે તેનું અંધારૂં હાથથી પકડી શકાય, અને તેની ગંધકી છરીથી કાપી શકાય, અને અગરજો એક હજાર આદમીઓને એક બીલસની જગ્યામાં સજા કરે તે તેઓ એમ ગણે કે તેઓ એકલા છે. તે (દોજખ) ની સજા એકાંતપણા કરતાં પણ વધુ બદતર છે. તે (દોજખનો) સંબંધ સાત ગ્રહો સાથે છે, કે જે ઘણી સરદીમાં સનીશ્વરની માફક છે (અને) ઘણી ગર્મીમાં અંદુરામ (ગ્રહ) ની માફક છે. તેઓનો ખોરાક ગંધકી છે અને તરશ (બુજાવાનાં પાણી)માટે ધલોડી અને બીજી હલાકી તેમના દુશમન તરીકે છે.

બાબ ૨૯.

કેશ્વરી (એટલે કેશ્વરોની હાકમી) ની બાબત ઉપર.

૧. દિનમાં કહે છે કે કેશ્વરોની છ સરદારીઓમાં દરેક માટે એક સરદાર છે. જેમ

---

(૫) આ. શબ્દ ફારસી હરફથી [illegible] એમ DH માં લખ્યો છે. પણ T D મા તે બરાબર [illegible] લખ્યો છે. (૬) ફા. [illegible] adversary.

(૭) આ બાબનો તરજુમો કરતી વેળા પણ બુનદેહશનો દસ્તુરજી ડા. હોશંગજી જામાસ્પજી પાસેનો ઘણો પુરાનો તેક્ષ્ટ DH જોવાનો મને લાભ મળ્યો છે. આ તેક્ષ્ટમાં આ બાબનું મથાળું [illegible] એટલે "કેશ્વરોની સરદારી ઊપર" એમ આપ્યું છે.

(૮) દ. હોશંગજીની D H નકલમાં આ કેશ્વર શબ્દ વધારે છે તે દુરસ્ત છે. તે પુસ્તીમાં નથી.

(૯) D.H. માં આ નામ [illegible] 'અરસરાગહત એ આફ્રિ ને-વન્દાન' છે. ડા. વેસ્ટ એમ ફરવરદીન યશ્ત ફ. ૧૧૦ નો [illegible] ધારે છે.

ચરો,[1] ફ્રેદદફુશ ૨દ રેવઇતનિદ એ હુસ્પાંસન્યાન,[2] વીદદફુશ ૨દ અર્ઈરીજરાસ્પ ઉસ્પાસીનાન,[3] વોરૂબરશ્ત ૨દ હુગસ્પ,[4] વોરૂજરશ્ત ૨દ ચપ્રવાક.[5] જર્તુહશ્ત કેશ્વરે ખુનીરસ વ હર્વેસ્પચ કેશ્વરહા ૨દ. આહુલોબાન ગેત ૨દ. ગોફ્ત આઈગ શાન હમાક દીન મિન જર્તુહશ્ત મકીરૂન્ત.[6]

૨. દયન કેશ્વરે ખુનીરસ કબદ બ્રનાક અએત મુનશ દયન જવીત સરીઅ[7] હમાક સેતામ્બે કોખ્શસને પત્યારે. પવન મીનોઇહા નીરૂ વદર્ગ અવશ બસ્ત ઈકવીમુનેત, હબાવનહા[8] એ ખુનીરસ કરીતુનેત.

અંગુશીદે[9] જક કેશ્વરહા એ દેદીગર ગેગુન કન્ગદેજ,[10] જમીકિ સાવકવસ્તા વ દશ્તે તાજીકાન[11] વ દશ્તે પઅેસાનસ્ગુ[12] રૂદે નાવતાક[13] અઈરાનવેજ[14] વરે જમ કર્દ કેશ્મીરે અન્દરીનીન.[15]

---

(૧) D. H. માં આ નામ [illegible] રેજ મળેછે. ડા. વેસ્ટ તે ફ્રરવ. ય. ફ. ૧૧૦ ના [illegible] ધારેછે.

(૨) D. H. પ્રમાણે [illegible]. ડા. વેસ્ટ પ્રમાણે એ ફ્રરવ. ય (ફ. ૧૨૧) ના [illegible] છે.

(૩) ધુસ્તીમાં ફ્રેદદફ્રશ અને વીદદફ્રશ બેઊ કેશ્વરના નામ સાથે આપી તેઓનો એકજ સરદાર ઉપલો રેવઇતનિદ એ હુસ્પાંસન્યાન' જણાવ્યો છે. પણ દ. હોરાંગજીની DH નકલમાં ઊપર નામ આપ્યાં છે, તેમ બે જૂદા કેશ્વરનાં બે જૂદાં ૨દ જણાવ્યા છે તે બરાબર છે. એ નામ ડા. વેસ્ટ મુજબ ફ્રરવર્દીન ય. ફ. ૧૨૧ નું [illegible] છે.

(૪) D.H. પ્રમાણે [illegible] એ ફ્રરવ. ય. ફ. ૧૨૨ ના [illegible] છે.

(૫) ફ્રરવ. ય. ફ. ૧૨૨ ના [illegible]

(૬) D.H. માં આ ઇબારત નીચે મુજબ છે. "જર્તુહશ્ત દેનૂમન કેશ્વરે ખુનીરસ હર્વેસ્તચ આહલોબન ઓસ્તી ૨દ હમાકચ રદીઅ મિન જર્તુહશ્ત આઇગ શાન હમાક દીન મિન જર્તુહશ્ત. મકદરૂન્ત" એટલે "જરથોશ્ત આ ખનીરસના કેશ્વરનો અને સઘળા અશો લોકોના મુલકનો સરદાર હતો, અને સઘળાઓની સરદારી જરથોસ્તથી હતી; કારણ કે તે સઘળાઓએ દીન જરથોશ્તથી કબૂલ રાખી હતી." આ ફકરામાં D.H. ની નકલની ઇબારતમાં [illegible] ને મેં 'આહલોબન બુસ્તી' વાંચ્યો છે, ([illegible] ફા. [illegible] a high way). એ જરાક ફેરફારથી 'આહલોબનાન ગેતી' એટલે 'અશો લોકોની દુનિયા' પણ વંચાય. બુસ્તીમાં 'ગેત' છે તે 'ગેતી' માટે છે.

(૭) D.H. માં એ ઇબારત 'દયન દેનૂમન સલીહા જમાનગીઅ સેતામે કોખ્શશ્નીઅ એ પઇત્યારે' છે. એટલે 'આ બૂરા જમાનામાં આહરેમન (lit. હરીફ) ના જુલમગાર કજીઆમાં છે.'

(૮) D.H. ની નકલમાં આ શબ્દ પેહેલવી હર્ફે [illegible] 'બુબાનગાહ અથવા બુબાશ્નેગાહ' ફા. [illegible] 'આરામની જગ્યા' છે. તે ઊપરથી દિસે છે કે આ ઇમલો પાજંદ હરફે લખાતાં બગડયો છે.

કે અર્જેહનો સરદાર 'અષાષગજીહત એ પ્વનદચાન' અને સવહનો સરદાર હોહુજરોદથ ફ્રીહના પરેશત યરો, ફ્રદદફુશનો સરદાર સ્વઈતનિદ એ હુસ્પાંસન્યાન., વીદદફુશનો સરદાર અઈરીજરાસ્પ ઊસ્પાસીનાન, વૅાઉબરશ્તનો સરદાર હુગસ્પ, (અને) વૅાઉજરશ્તનો સરદાર ચખ્રવાક. જરથોશ્ત ખનીરસ કેશ્વરનો અને વળી સઘળા કેશ્વરોનો સરદાર છે. અશો લોકો-ની દુનિયાનો સરદાર (તે છે). કહેલું છે કે તે સઘળાઓએ દીન જરથોશ્તથી કબૂલ રાખી હતી.

૨. ખનીરસના મુલકમાં ઘણીક જગ્યાઓ છે કે જે બીજી સરદારીમાં (એટલે જરથોશ્ત સિવાય બીજાઓની સરદારીમાં) આહરેમનના સઘળા જુલમ અને કજીઆમાં (રહેછે). મીનોઈ શક્તિથી તે (ખનીરસ) માં એક માર્ગ બનાવેલો છે (કે જેને) ખ-નીરશની આરામગાહ કહેછે.

એના જેવા બીજા મુલકો (છે) જેવા કે કંગદેજ, સાવકવસ્તાની જમીન, અને દશ્તે તાજીકાન, અને દશ્તે પગ્મસાનસુ, રૂદે નાવતાક, અઈરાનવેજ, (જે) જમશેદનું બ-નાવેલું સ્વરસ્થાન અને માહેલું કેશ્મીર.

આ ચીનવદ પુલનો ઇસારો દિસે છે કે ખનીરસના મુલકમાં એક જગ્યા છે જે માર્ગે મેનરની આરામ-ગાહે રવાનો જાય છે.

(૯) પાઝંદનો [illegible]. જુઓ યમબારની આફ્રીન, 'તિજ મુજબ'. (૧૦) આંતા-વશ્ત ક. ૫૮, ૫૭નો [illegible]. જુઓ મારી અવસ્તાના વિશેષ નામોની ફરહંગ પા. ૩૯ ૪૦.

(૧૧) યાદગારે જરીરાન ક. ૫૦ પ્રમાણે એ મુલક ફ્રરેદુને જીતી લઈ પોતાના વેહેવાર તે યમનના બાદ-શાહ (શાહનામાના સર્વ) બાદશાહોમેર આપ્યો હતો. જુઓ મારી યાદગારે જરીરાન પા. ૧૦૯થી ૧૧૦.

(૧૨) આંતાવશ્ત ક. ૩૭નો [illegible] અફગાનીસ્તાનનો Poshin નો બીનનો મુલક. જુઓ મારી ફરહંગ પા. ૧૨૯. (૧૩) બાબ ૨૧ ક. ૫ની 'નાહવતાક' નદીનો મુલક. (૧૪) અઇરાનવેજ તે જમશેદે બના-વેલું (જમકર્દ) સ્વરસ્થાન (વર) છે. તે બાબે જુઓ મારી જમશેદ. હોમ અને આતશ નામની ચોપડીમાં જમશેદનો વિષય. જુઓ મારી ફરહંગ 'યિમ' શબ્દ.

(૧૫) D. H. [illegible] અન્દરૂન આપે છે તે વધુ સહી છે. Inner Kashmir. આ નકલ આ નામ કેશ્મીરને બદલે [illegible] કશમીર આપે છે, જે પરથી દિસે કે તે કદાચ ફીરદોસીનું [illegible] કશમર હોય અને નહીં કે હાલનું હિંદુસ્તાનનું કેશ્મીર. એ કશમર ખોરાસાનમાં છે. જુઓ મારો B. B. Royal Asiatic Society આગળ વાંચેલો વિષય "Cashmere and the Ancient Persians," pp. 11,12. પણ પછવાડે એ મુલકને હિંદુસ્તાનમાં જણાવેછે તે પરથી ખોલવું દિસેછે કે એ કેશ્મીર છે.

૩. અવ્રૂશાંન રદી અઓશ દયન પાતખ્શાહીઅ [1] ખનખતુનેત. ચેગુન ઈમિલ્લુનેત આઈગ પિશોતન વિશ્તાસ્પાન પુન ચત્રોમીનોઈ [2] કરીતુનન્દ પવન કંગદેજ બુમ, અગ્રીરીથ [3] પ્શેન્ગા પવન જમીકિ સાઓકવસ્તા. અવશ ગોપતશાહ કરીતુનન્દ. પર્શીદગા [4] ખેમ્બયાન પવન દશ્તે પેશ્યાન્સઈ. હન રાએ ખેમ્બયાન ચેશા બીમે [5] ખશુમ રાએ દયન ખેમ્એ પર્વરીદ.

---

(૧) આ ઇબારત D.H. માં નીચે મુજબ છે. [illegible] અવશ કોલા અયોકી રદી અમ્ઓશ દયન શારીતાઈ વખ્દુનેત" એટલે "તે દરેક (ઈશ્વર) ને એક અમર સરદાર સરદારીમાં લેછે."

(૨) એ શાહ ગુશ્તાસ્પનો છોકરો હતો. દાદિસ્તાને દીની પ્રમાણે એને "ચીત્રામીનો" નામની એક નદી ઉપરથી એમ કહેતા હતા, કે જે નદી એના કંગદેજના મુલકમાં આવી છે. જુઓ મારી ફરહંગ "પેશોતન" શબ્દ પા. ૧૨૭. (૩) જુઓ મારી ફરહંગ 'અગ્રએરથ' શબ્દ પા. ૭.

(૪) D.H. આ નામ [illegible] 'પરતાશ્તી' અથવા 'ફરતાશ્તી' આપેછે તે વધારે બરાબર દિસેછે. કારણ ફરવરદીન યશ્ત ફ. ૧૩૮માં એક 'ફ.ધાક્ષતી ખુનબ્ય' નામ મળેછે. જુઓ મારી ફરહંગ "ફ.ધાક્ષતી" શબ્દ પા. ૧૮૪. કોઇની ધાસ્તીથી બચ્ચાંને એમ્બે (ફા. [illegible] સં.'ખુમ્ભ' બરની) માં શાંતી રાખી બચાવવું, અને પછી તે બરની પરથી ખેમ્બયાન નામ આપવું, એનેમળતી વાત દાર્મેસ્ટેટર ઇ સારો કરેછે. તેમ હિંદુઓ, આફ્રગાનો અને યુનાનીઓ ઉપરથી પણ મળેછે. હીરોડોટસ પ્રમાણે (Herodotus V., ch. 92) એથીની-અનો સામે લડવાને અને તેઓનો એક આગલો શેહેરી હિપીઅસ, જેને તેઓએ શેહેરમાંથી કાહાડી મુક્યો હતો, તેને તે શેહેરમાં વડા તરીકે પાછો સ્થાપવાને સ્પાર્ટનો કોશેશ કરતા હતા અને તે માટે તેઓએ પોતાને લગતાં બીજાં શેહેરોના પ્રતિનિધિઓની સભા બોલાવી હતી. તેમાં કોરીનથીઅનોના વડા સોસીકલીસે એ વાત નીચે મુજબ કહીછે.

કોરીન્થમાં પેહેલે થોડાં માણસોને હાથ રાજ્યનો અધિકાર (Oligarchy) ચાલતો. બેકીઆડી (Bacchiadæ) નામ ધરાવનારાઓ ત્યાં હકુમત કરતા હતા. એ કુટુંબવાળાઓ માહોમાહેજ લગન કરતા. એ કુટુંબમાં એમફીઅન (Amphiou) નામનો સખસ હતો, જેની લબ્ડા (Labda) નામની એક લંગડી બેટી હતી. એ સબબે તેણીની સાથે બેકીઆડી કુટુંબનો કોઈ ધણી પરણવા નિકળ્યા નહીં. ત્યારે ઈતીઓન (Eetion) નામના પેટ્રા (Petra) ના મુલકનો એક ધણી પરણ્યો. તેણીને પેટે તેને કાંઇ ફરજંદ નહીં થયાં. ત્યારે તે દેલફીના મંદિરમાં તે માટે આકાશવાણી (oracle) પુછવા ગયો. તેને જવાબ મળ્યો કે 'તારી ધણીઆણી હમેલદાર છે. તેણીને પેટે એક ગોળ પથ્થર જનમશે. તે પાદશાહોના માથાં ઉપર પડી કોરીન્થની આબરૂનો બચાવ કરશે." એવીજ એક આકાશવાણી કોરીન્થીઅનોને આગળ મળી હતી, પણ તે વખતે તેઓ તેની મતલબ સમજી શક્યા ન હતા. તેથી આ જરા વધારે ખોલ્લી આકાશવાણી જાણી તે બેકીઆડી કુટુંબવાળાઓ ચેતી ગયા અને ઇટીઓન ન જાણે તેમ ગુપચુપ ગોઠવણ કીધી કે તેની બાયડી લબ્ડાને પેટે જે બાળક અવતરે તેને તેઓએ મારી નાખવું. બાળક અવતરતાં ૧૦ જણને તેઓએ તેણીને શેહેર મોકલ્યા કે તે બાળકને મારી નાખે. તેઓ પેટ્રા શેહર ગયા અને લબ્ડા પાસે તેણીનું બાળક માગ્યું. તેણીને તેઓની પૂરી મતલબ ખબર ન હોવાથી તેણીએ તે બાળક તેઓમાંથી એકના હાથમાં આપ્યું. એવું ધારીને કે તેણીના વર ઈટીઓન માટેની મિત્રાચારી ખાતર તેઓ તેના બાળકને રમાડવા આવ્યા છે. તેઓએ નક્કી કર્યું હતું કે તેઓમાંથી જેખી કોઈના હાથમાં બાળકને આપવામાં આવે તેણે તે બાળકને જમીનપર પછાડી મારી નાખવું. જ્યારે લબ્ડાએ પોતાના બાળકને તે ૧૦ જણમાંથી એકના હાથમાં આપ્યું ત્યારે તે બાળક કોઈ ખોદાઇ બક્ષેસથી હસવા લાગ્યું. તે જોઈ તે લેનારને તે નિર્દોષ બાળક માટે દયા આવી અને તેથી તેણે તેને પછાડી મારી નાખવાને બદલે બીજાના હાથમાં આપ્યું. બીજાનો પણ મારી નાખવાનો જીવ ચાલ્યો નહીં. ત્યારે તેણે ત્રીજાને આપ્યું. ત્રીજાએ ચોથાને આપ્યું. એમ દસે જણના હાથમાંથી તે બાળક પસાર થતાં કોઇનો પણ જીવ તેને મારી નાખવાને ચાલ્યો નહીં. તેથી તેઓએ તે બાળકને તેની માતાને પાછું સોંપ્યું અને બહાર આવ્યા. દરવાજા ઉપર આવી તેઓ એકેકનો વાંક કાહાડવા મંડ્યા કે તેઓ બાળકને મારી નાખવા આવ્યા પણ મારી નાખ્યું નહીં. ખાસ કરી તેઓ પેહેલા ધણી, જેના હાથમાં પેહેલે બાળક આપવામાં આવ્યું હતું, તેનો વાંક કાહાડવા લાગ્યા કે તેણે ગોઠવણ પ્રમાણે તેને જમીનપર પટકીને મારી નાખ્યું હતું. તેઓએ મસલત કરીને ઠરાવ કીધો કે તેઓએ પાછા ઘરમાં જવું અને તે છોકરાને માગી બધા જણાઓએ સાથે મળીને તેને મારી નાખવું. પેલી માતા લબ્ડાએ બારણા આગળથી આ મસલતની વાત સાંભ-

૩. તે (મુલકો) માં પાદશાહી માટે એક અમર સરદાર નેમેલો છે. જેમ કે કહેછે કે પેશોતન વિશ્તાસ્પાન જેને ચત્રોમીનોઈ કહેછે તે કંગદેજના મુલકમાં, (અને) પશન્ગનો અગ્રેરસ સઓકવસ્તાના મુલકમાં (સરદાર છે). એને ગોપતશાહ કહેછે. પર્શદગા બેમ્બયાન, દશ્તે પેશ્યાનસાઇમાં (સરદાર) છે. એને બેમ્બયાન આ માટે (કહેછે) કે ખશુમ (એટલે ખશમ અથવા ગોસ્સા) ની ધાસ્તીથી એને એક બરણીમાં ઉધારવામાં આવ્યો હતો.

ળી અને તેઓની પૂરી મતલબથી વાકેફ થઈ. તેથી તેણીએ તુરત જઇને પોતાના બાળકને એક પેટીમાં સાંતર્યું. પેલી દસે જણ પાછા ઘરમાં ગયા અને બાળકને માગ્યું અને પછી પોતે બધે ખોળ્યું. પેટીમાં મુકવામાં આવ્યું હોય એવો શક ન જવાથી પેલી પેટી તેઓએ ખોળી નહીં. પોતાની શોધમાં નિષ્ફલ થઈ તેઓ કોરીન્થ પાછા ગયા અને સઘળી હકીકતથી એકીઆડી કુટુંબવાળાઓને વાકેફ કીધા. એ મુજબ એક પેટીમાં સંતાવાથી તે બાળકનો બચાવ થયો તે ઉપરથી તેનું નામ સીપસેલસ (Cypselus)*પડ્યું.

* પેટી (chest) માટેનો યુનાની શબ્દ κυψέλη kup-sai હોવાથી એને κυψελος, Cypselus નામ મળ્યું. (Smith's Classical Dictionary.) દાર્મસ્ટેટર કહેછે કે આ બેમ્બ નામ (અવસ્તા [illegible]) નામમાં જે [illegible] (સં. કુમ્ભ ફા. [illegible] શબ્દ છે તે પણ ઉપલા વાર્તાના Cypselus સીપસેલુસના નામના મુળ ' કુપસ ' ને મળતો છે. અફગાન સરહદપરના એક તાયફાનું નામ ' કરરાહી ' છે તે નામ પણ એક વાસણ (કરાહી) ઉપરથી પડ્યું છે. તેની વાત અફગાન સરહદની મારી સફરના અહેવાલ પરથી નીચે ઉતારૂં છું.

"આફગાનીસ્તાનના " ઓરમુર " નામના થોડા જણાયલા એક ટોળા વિષે કાંઈ જાણવું પારસીઓને અગતનું ગણાશે. એ ટોળો આતશની પરસતેશ કરેછે. એ ટોળો દર અઠવાડિએ એક વાર એ પરસતેશ માટે એકઠો થાયછે. જેમાં મરદ ઓરત સઘળાં સાથે ભાગ લીએછે. પરસતેશ ખલાસ થયા પછી તેઓનો વડો ધરમગુરૂ આતશને બુજાવી નાખેછે અને બોલે છે કે " ઓરમુર " એટલે આતશ (ઓર) બુજાવી નાખ્યો (' મુર ' એટલે મારી નાખ્યો.). એ શબ્દો ઉપરથી અને એ રીત ઉપરથી એ ટોળો એ નામથી ઓળખાયછે. આતશને માન આપવા છતાં તેને થોડાક અરસાબાદ બુજાવી નાખવાની રીત અજબ દિસેછે. પણ કહેછે કે આપણા ટોળાના કદમીવાળા સાહેબો પણ દર વરસે આતશ આદરાનના આતશો આતશ બેહેરામ સાહેબ સનમુખ ગુલ થવા દીએછે અને પછી નવા બરપા કરેછે. કેટલાક ખ્રિસ્તિઓની એક ક્રિયાની પણ એ ઉપરથી યાદ આવેછે કે જેમાં દેવલમાં બાળવામાં આવતી પવિત્ર મીણબત્તીઓ એક ચોકસ દિવસે બુજાવી નાખી નવી સળગાવવામાં આવેછે. એ " ઓરમુર " નામના આતશ પરસ્ત તાયફાની એક શાખા "કરરાહી" નામે છે, જે શબ્દોનો અર્થ એક જાતનું રાંધવાનું વાસણ થાયછે, જે વાસણ "કરાહી " ને નામે આપણ પારસીઓના બાવરચીખાનામાં ઘણું સાધારણ છે. એ ટોળાના નામની તવારીખ રમુજી છે. કહેછે કે ઓરમુર નામના ઉપલા તાયફાના બે શખસ નામે અબદુલા અને જકરીઆ એક દિને શીકાર કરવા ગયા. તેઓ ફરતા ફરતા એક જગ્યાએ આવ્યા, જ્યાં થોડા વખત આગમજ એક લશ્કર છાવણી નાખી પડ્યું હતું. ત્યાં આવતાં અબદુલાને એક " કરાહી " પડેલી મળી. આગળ ચાલતાં જકરીઆને એક નાનું નર બાળક મળ્યું. હવે જકરીઆને ઘણાં છોકરાં હતાં પણ અબદુલાને કાંઈ ન હતાં. તેથી તેઓએ એકમેકની ચીજ અદલ બદલ કરી લીધી. અબદુલાએ પોતાને મળેલી "કરાહી" આપી, જકરીઆ પાસે જે છોકરો લીધો તેને એ બનાવની યાદગારીમાં " કરાહી " કરીને નામ આપ્યું. પોતાને ઘેર લેઇ જઇ તે છોકરાને પાળી પોશી મોટો કીધો અને પોતાના ટોળાની એક છોકરી સાથે પરણાવ્યો. તેને પેટે અવતરેલા વંશવેલાનો તાયફો તેના નામ ઉપરથી "કરરાહી" તરીકે જણાવા લાગ્યો. એ તાયફો "કરલાની" અથવા "કરરાની " ના અપભ્રંશ નામે પણ જણાયછે. આફરીદી અને વજીરી તાયફાના જાણીતા ટોળાઓ એ વરગમાંથી નીકળ્યા છે.". જામેજમશેદ તા. ૧જુન ૧૮૮૭. The Races of Afghanistan by Dr. K. W. Bellew, p. 78.

હિંદુઓની એને મળતી વાર્તા આગાસ્ત્ય અને વસીશ્થની છે. તેમાં બરણીમાં પેદા પડવાની અને ઉધરવાની વાત ખાસ કરી આગાસ્તય માટે છે જેને એ સબબે બરણી (કુમ્ભ) ઉપરથી બેમ્બયાનની માફક ' કુમ્ભસમભવ ' કહ્યો છે He and Vasishtha are said in the Rigveda to be the offspring of Mitra and Varuna, whose seed fell from them at the sight of Uvasî; and the commentator Sayana adds that Agastya was born in a water-jar as a " fish of great lustre, whence he was called Kalasi-suta, Kumbha-sambhava and Ghatodbhava. " Dowson's Classical Dictionary of Hindu Mythology, *vide* Agastya. જુઓ આજ પુસ્તક Vasishthaશબ્દ " 0 Vasishtha . . . . all the God placed in the vessel thee the drop which had fallen through divine contemplation." Cf. આવી બીજી વાત માટે જુઓ Lettre de Tansar au Roi de Tabaristan. Journal Asiatique Vol., III., 1894, p. 527.

(૫) આ 'ખશુમ' ગોસ્સો, તે ફરવરદીન યશ્તમાં એજ ધણીની બાબતમાં [illegible] ' એશમ અથવા ગોસ્સાના દેવ' માટે બોલવામાં આવેછે તે છે.

૪. વને જવીત બીશ[1] પવન અઇરાનવેજ. ઊર્વતદનરે જનુહસ્તાન પવન જમ કર્દ વર. વલ્મનશાન[2] રાએ ઈમલ્લુનેત આઇગ[3] અઓશ હુમન્દ ચેગુન નરેઈ[4] વીવનઘહાન તોસે નવ્દરાન ગીવે ગોદર્જીન ઈબઈરેજે કોખશરને કેદાર અશવન્દ પુસે પોરૂદાખ્શતાઈ. વ વલ્મનશાન હમાક પવન ફુર્શકર્દ કેદાર બરા વલ અઓબારીઅ સોશ્યોસ બરા યામતુનન્દ.

૫. સામ[5] રાએ ઈમલ્લુનેત આઇગ અઓશ[6] યેહવુન્ત પવન જક મુનશ તરમીનશ્નીઅ[7] દીને માજદયસ્નાન તુરકી મુન નેહાવન[8] કરીતુન્દ અમત ખરમુન્ત ઈકવીમુનાત પવન તીર બરા વનારેત. તેમમન પવન દશ્તે પેશ્યાનસઈ અવશ જક ઈ અવાદ્ન બુશાસ્પ મદમ ગોર્દ ઈક્વીમુનાત. મીઆને ગર્મો[9] શેકસ્ત. અવશ ફ્રે અજાવર વેહેશ્ત ઈક્વીમુનેત. પવન જક કાર આઇગ અમત અજ્જદહાક અરચક[10] યેહવુનેત વલ્મન આખીજેત મિનશ ગશ્રા જકતલુનેત, અવશ બીવર ફ્રેદુરે આહલોબાન પવન પાનકીઅ હુમન્દ.[11] દહાક મુન બીવરસ્પ કરીતુન્દ હેનમનચ ઈમલ્લુનેત આઇગ ફ્રીદુન અમનશ દહાક બરા વખદુન્ત પવન કુશતન લા શાયસ્ત. ગવશ આબેર પવન કુફે દેમાવન્દ બરા બસ્ત. અમત અરચ યેહવુનેત સામ આખીજેત અવશ મખીતુનેત વ જકતલુનેત.

૬. કંગદેજ રાએ પવન કોસ્તે ખોરાસાન મિન વરે જરેહ ફ્રાખોકર્ત વલ જક કોસ્તે પવન કબદ ફ્રસન્ગ. દશ્તે પેશ્યાનસઈ પવન કાવુલસ્તાન ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઇગ બાલીસ્ત પઓતાકતુમ પવન કાવુલસ્તાન આઇગ પેશ્યાનસઈ. તેમમન ગર્મતર, પવન બાલા બુલન્દતર લવીત ગર્મો. અઈરાનવેજ પવન કોસ્તે આતરો પાતકાન. જમીક સાઓકવસ્તાન પવન રાસે તુર્કસ્તાન વલ ચીનસ્તાન પવન કોસ્તે અપાખતર. વરે જમ કર્દ મીઆને પાર્સ પવન સુવા. અઓતુન ઈમલ્લુન્દ આઇગ વરે જમકર્દ અજીરે કુફે યમકાન.[12] કેશ્મીર દરુન હીંદુસ્તાન.

---

(૧) આ "હમાક તોખ્મે" એટલે "સર્વ ઝાડનાં બીજવાળું ઝાડ" છે. જુઓ બાબ ૨૭ ફ. ૨૬ બાબ ૯ અને ૧૮. આ ફકરો સઘળા કેશ્વરોના સરદારોની બાબતની વચ્ચે શા કાજે આપ્યો છે તે સમજ પડતી નથી. (૨) DH પ્રમાણે એ ઇમિલો સુધાર્યો છે.

(૩) DH માં 'આઇગ' છે તે બરાબર છે. પુસ્તામાં 'મૂન' છે તે દુરસ્ત નથી.

(૪) એ નામ ઉપરનું TD નકલ પ્રમાણે નસાઈ આપે છે તે દુરસ્ત છે. DH નસાઈ આપે છે તેથી દિસે છે કે તેમાંથી 'ર' નિકળી ગયો છે.

(૫) 'અહી 'સામ'ના ખાનદાની નામથી કેરસાસ્પનો ઇસારો છે કે જેના બાપાવાનું નામ સમ અથવા સામ હતું. ફરવરદીન યસ્ત (ફ. ૬૧) માં એને [Avestan] [Avestan] એટલે 'સામનો કેરેસાસ્પ' કહ્યો છે. જુઓ મારી અવસ્તાના વિશેષ નામની ફરહંગ પા. ૫૯થી ૬૩ [Avestan] શબ્દ. જેમાં આ બાબતનાં ઇસારા સમજાવ્યા છે. (૬) આ ફકરામાં તેની અમર્ગીનો અને સમાધી (trance) ની હાલતમાં પીશીનની ખીનમાં રહેવાનો જે ઇસારો છે તે અવસ્તામાંથી પણ મળે છે. વંદીદાદ (પરગ ૧ ફ. ૧૦) માં તેને ખનાથઇતી પરી વળગવાનો જે ઇસારો છે, તે આ બાબતનો છે.

(૭) માજદયસ્નની દીન તરફની તેની બેદરકારીનો આ ઇસારો છે. તે તેણે આતશ ઉપર ફટકો મારવાની બાબતનો છે કે જેને લીધે તેની આકારામાં તપાસ થઈ હતી અને તેને બેહેશ્તમાં જવાના કામમાં અડચણ થઈ હતી (જુઓ મારા ઇરાની વિષયો ભાગ બીજો પા. ૨૮ અર્દાબેહેશ્તનો વિષય. કામા મેમોરીઅલ વોલ્યુમ ઇન્ટ્રોડકશન.)

૪. દુખને દૂર કરનાર ઝાડ ઈરાનવેજમાં (છે). જરથોશ્તનો ઊર્વતદનર જમશેદે બનાવેલાં સ્વસ્થાનમાં છે. તેઓ માટે કહેછે કે તેઓ અમર છે, જેમ કે વીવઘહાન નરેઈ, નોદરનો તુસ, ગોદરેજનો ગેવ, લડાઈ કરનાર કબઈરજ (અને) અશવન્દ, જે પોરૂદાખ્શ-તીનો છોકરો. અને એ સઘળાઓ ફ્રશોકર્દના કામ માટે સોશ્યોશની મદદે આવશે.

૫. સામને માટે કહેછે કે તે અમર્ગ થયો હતો, પણ તે, કે જે માજદયશ્નની દીન તરફનો તેનો બૂરો વિચાર, તેને લીધે એક તુર્કી, કે જેને નેહાવન કહેતા હતા, તેણે જ્યારે તે સુતેલો હતો ત્યારે, તેને તીરથી માર્યો. ત્યાં પેશ્યાન સાઈના જંગલમાં તે, કે જે અણઘટતી આળ-સાઈ, તેણે તેને કબજામાં લીધો. ગરમીની વચમાં તે હારીખાઈ ગયો હતો. તેને સૌથી ચઢ-ડતાં (અજાવર) બેહેશ્તનું નુર છે. તે કામને લીધે જ્યારે જોહાક છુટો થશે ત્યારે તે (ઊંઘ-માંથી) બીદાર થશે અને તેથી તે માણસ(એટલે ઊપલા નેહાવ)ને મારીનાખશે. ૧૦,૦૦૦ અશો ફ્રરોહરો તેની પાસબાનીમાં છે.

જોહાક જેને બીવરસ્પ કહેછે તે માટે આ પણ કહેછે કે, જ્યારે ફ્રેદુને જોહાકને પ-કડ્યો, ત્યારે મારી નાખી શક્યો નહીં. તેને સેવટે દેમાવન્દ પહાડ ઉપર બાંધ્યો. જયારે તે છુટો થશે ત્યારે સામ ઊઠશે અને તેને મારશે અને મારી નાખશે.

૬. કંગદેજ માટે (જાણવું કે તે) ખોરાસાનની તરફ ફ્રાખોકન્ત દર્યાની પથારીથી પેલી બાજુએ ઘણાક ફ્રસંગ (દૂર આવેલો છે.) પેશ્યાન સાઇનું જંગલ કાબુલસ્તાનમાં છે; કારણ કે, કહેછે કે કાબુલસ્તાનમાં ઘણીજ જાહેર (એટલે દૂરથી સર્વને નજરે પડે તેવી) ઉંચી જગ્યા છે, કે જયાં પેશ્યાન સાઈ (આવ્યું છે). ત્યાં વધારે ગરમ છે. પણ વધારે ઊંચી ઉંચાણની જગ્યામાં ગરમી નથી. ઈરાનવેજ આતરો પાતકાનના મુલક તરફ છે. સાઓ-કવસ્તાનની જમીન તુર્કસ્તાનથી ચીનસ્તાનના રસ્તા ઉપર ઉત્તર તરફ છે. જમશેદનો બનાવેલો વર પારસમાં સુવામાં છે. એમુજબ કહેછે કે જમશેદનો બનાવેલો વર યમકાનના પહાડની નીચે (છે). કેશ્મીર હિંદુસ્તાનમાં છે.

---

(૮) આએમ જમ્યાદયશ્ત (ક. ૬૧) નો [illegible] છે. જેને કેરેસાસ્પે મારયો હતો. એવું દિસેછે કે આ રાખસે પેહેલે કેરસાસપને, જ્યારે પીશીનની ખીનમાં તે સુતેલો હતો, ત્યારે તીર માર્યો હતો. ત્યારપછી કેર-સાસ્પે બીદાર થતાં તેને માર્યો હતો. જમીઆદયશ્ત અને બીજાં પુસ્તકોમાં વર્ણવેલાં કેરસાસ્પનાં કેટલાંક પરાક્રમોમાંનું આ એક પરાક્રમ હતું.

(૯) lit. ગરમીની વચમાં તે આળેજ થયા. એટલે ગરમીથી થાકી તે હદબાહેર આળસાઈથી સુતો હતો. વંદીદાદમાં પરીએ ઘેરવા બાબેનો જે ઇસારો છે, તે આ દિસેછે.

(૧૦) [illegible] નહીં અને [illegible] ફા. [illegible] હાર row. અર્થ 'બંધીખગરનો. છુટો.'' (૧૧) cf. Dadistani-i-Dinik [illegible]

(૧૨) એ યમકાન [illegible] હું ધાઇછું કે પછવાડેથી [illegible] યમદાન બન્યું છે. ને વળી પાછળથી [illegible] હમદાન બન્યુ હોય તે સંભવિક છે. હું ધાઇછું કે એ હમદાન અથવા Ecbatana છે. એ યમકાન [illegible] પણ હું ધાઇ છું કે ''વરે જમકર્દ'' માના [illegible] નો હરફના ફેરફારથી બનેલો છે. આગલો ભાગ [illegible] 'યમ' અથવા 'જમ' એઊમાં સરખો છે, પછવાડેનાં [illegible] કન્તમાં કદાચ સેવટેના [illegible] 'ત' નો લોપ થઈ [illegible] 'કન' રહ્યો હોય અને પછી તે [illegible] 'કન'નો [illegible] કાન બન્યો હોય. ત્યારે હમદાન [illegible] પણ જમકર્દ પરથી બનેલો ગણીએ.. Ecbatana પણ હું એ નામપરથીજ બનેલું ધાઇ છું.

બાબ ૩૦.

મદમ ચેગુનીઅ એ રશ્તાખેજ વ તન-પસીન.

૧. પવન દીન ઈમલ્લુનેત આઈગ, મિન જક ચેગુન મશી વ મશ્યાની, મુન મિન જમિક મદમ રૂસ્ત હુમન્દ, નજદેસ્ત મય વ આખેર ઓર્વર આખેર શીર વ આખેર બસ્રીઅ ખુરશ્ને વશ્ત મુન્દ, મર્દુમાનીય અમત શાન જમાને મોર્દન મદ, નજદેસ્ત બસ્રીઅ વ આખેર શીર આખેર મિન લોખમા વશ્તમુન્તન બરા ઇકવીમુનન્દ, વદ મુન બરા મિરેન્દ, મય હમાએ વશ્તમુન્દ. અએતુનય પવન હજારે એ હુશીંદર માહ નીરૂ આજ અએતુન બરા કાહેત, અમત અનશુતા પવન અયોક પશુન(1) ખુરશ્નીઅ સે યુમ લેલીઆઆન પવન સીરીઅ ઇક્વિમુન્દ. આખેર મીન બસ્રીઅ ખુરશ્નીઅ બરા ઇકવીમુન્દ, ઓર્વર પીમ વશ્તમુન્દ. આખેર મિન પીમ ખુરશ્નીઅ લખ્વાર ઈકવીમુન્દ મિન ઓર્વર ખુરશ્નીઅ લખ્વાર ઈકવીમુનન્દ મય ખુરશ્નીઅ યેહવુનન્દ. લવીન પવન અસ્રીઅ શન્ત અમત સોશ્યોસ યાતુનેત વલ અ-ખુર શ્નીઅ ઈકવીમુનન્દ લા ઈમીતુનન્દ.

૨. આખેર સોશ્યોસ રીસ્ત લાલા વીરાયન્દ ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ જરતુહશ્ત મિન ઓહરમજદ પુસીંદ આઈગ તન ઈ વાત બોર્દ, મય વજ્જદ(2) મિન આઈગ લખ્વાર વખ્દુનેત રીસ્તાખેજ ચેગુન યેહવુનેત.

૩. ઓહરમજદ પાસખુન કર્દ આઈગ અમતમ આસ્માન અવી-સેતુન પવન મીનોઈ ઈકવીમુનશ્નીઅ અરીક(3) કેનારે રોશન મિન ગોહરે ખુનઆહીન(4); અમતમ જમીક

---

(૧) [illegible] pashun is the Pahlavi equivalent of the Zend [illegible] which appears to mean a part of the day. See Zend PahlaviGlossary p. 38. [illegible] શબ્દનો અર્થ અવસ્તામાં ખોરાક food થાય છે. આ શબ્દો [illegible] [illegible] યુરોપિયન તરજુમો કરનારાઓ 'ઇજિશ્ને ખુરશ્નીઅ' વાંચેછે અને તે મુજબ અર્થ કરે છે. Anquetil અર્થ કરેછે કે "faisant izeschné et mangeant." Windischmann. " opferessen. " એટલે (ઇજિશનેની) ક્રિયા કીધેલો ખોરાક. એજ મુજબ Justi. opferspeise. West " consecrated food. " એ મુજબ સઘળા યુરોપિયન તરજુમો કરનારાઓએ આ શબ્દને 'ઇજશ્ને' વાંચ્યોછે. સઘળા આનકુએટીલના પેહેલવેહેલા આધારે ચાલેલા દિસેછે. તેણે પાજંદ બુનદેહેશનો આધાર લીધેલો દિસેછે, કારણ તેમાં એ શબ્દો બોલ્લા [illegible]. [illegible] છે. પણ એવું દિસે છે કે પાજંદ તરજુમો કરનારે એ બોલ ભુલભરેલી રીતે વાંચ્યોછે તેને આધારે ઉપલા તરજુમા કરનારાઓએ ભુલભરેલો તરજુમો કર્યોછે. અંહી કહેવાની મતલબ ફક્ત આટલી છે કે હોશીદર માહના વખતમાં એવો વખત આવશે કે માણસોની ભુખ ઓછી થતી જશે. તેઓ ફક્ત એક ભોજન અથવા ખાણું [illegible] અથવા [illegible] થી ત્રણ રાત દહાડા સુધી વગર ભુખે સંતોષ પામી રહેશે. પછી આસ્તે આસ્તે તેટલાંની પણ ગરજ રહેશે નહીં અને ગોસ્તનો ખોરાક તજશે. પછી તરકારી અને પછી દુધ તજશે અને પછી ફક્ત પાણી ઉપર રહેશે. ત્યારે અહીં "ઇજિશનેના ખોરાક" એટલે જેમ પાજંદ અને યુરોપિયન તરજુમો કરનારાઓ કરેછે તેમ "ક્રિયા કરેલા ખોરાક" સાથે કાંઇ લાગતું વળગતું નથી. અવસ્તાના [illegible] અંગ્રેજી **pith (marrow)**

બાબ ૩૦.

રસ્તાખેજ અને ભવિષ્યની શરીરની હાલતની હકીકત બાબે.

દીનમાં કહે છે કે, જેમ મશી અને મશયાની, જેઓ જમીનમાંથી ઊગી (એટલે પ્રગટી) નિકળ્યાં હતાં, તેઓ પેહેલે પાણી, અને પછી ભાજીપાલો, પછી દુધ અને પછી માસનો ખોરાક ખાતાં, તેમ માણસો પણ, જ્યારે તેઓનો મરવાનો વખત પોહોંચે છે ત્યારે, પેહેલે માસ, અને પછી દુધ, તે પછી રોટી ખાધા ઊપર રહેછે, તે ત્યાં સુધી કે જયારે તેઓ મરણ પામેછે ત્યારે હમેશાં પાણીનોજ ખોરાક ખાઈ રહેછે. વળી એજ મુજબ હોશેદર માહના હજારામાં (ખાધાની) મરજીની શક્તિ એ મુજબ કમતી થશે કે જયારે માણસો એક ખાણું ખાધા ઊપર ત્રણ દિવસ અને રાત સંતોષ સાથે રહેશે. પછી માસના ખોરાકથી દૂર રહેશે (અને) તરકારી, દુધ ખાશે. તે પછી દુધના ખોરાકથી દૂર રહેશે, તરકારીના ખોરાકથી દૂર રહેશે (અને ફકત) પાણીના ખોરાક પર રહેશે. સોશ્યોસ આવશે તેની દસ વરસ આગમચથી વગર ખોરાકે રહેશે (અને તેથી) મરી જશે નહીં.

૨. પછી સોશ્યોસ ગુજરેલાંઓને ઊભાં કરશે, કારણ કે કહેછે કે જરથોશ્તે ઓહરમજદથી પુછ્યું કે શરીર, જેને પવન લઈ ગયો હોય, પાણી લઈ ગયું હોય, તે ક્યાંથી પાછું (રૂપ) પકડે? (અને) રસ્તાખેજ કેમ થાય?

૩. ઓહર્મજદે જવાબ આપ્યો કે જયારે મેં આસમાન, વગર સ્થંભનો, મીનોઈ ટેકા સાથેનો, દુર દરાજ હદ (કિનારે) સાથેનો, લાલના ગોહરથી રોશન (ઉતપન્ન કર્યો છે);

એટલે 'ખોરાક' શબ્દનો આ પેહેલવી 'પશુન' શબ્દથી તરજુમો કરવામાં આવેછે, તેજ અર્થ અહીં લેવો દુરસ્ત દિસેછે. એમ અર્થ આપણા લોકો આગળ લેતા હતા તેની સાબેતી મને આ દિસેછે કે આ 'રસ્તાખેજ' વાળો બુનદેહેશનો ભાગ પેહેલવી જામાસ્પીમાં લગભગ એકસરખો મળેછે. તેમાં મારી પાસેની એક નકલમાં એ [illegible] શબ્દની હેઠે ફારસીમાં [illegible] 'તઆમ' એટલે ખોરાક કરી અર્થ કર્યો છે, એટલુંજ નહીં પણ બુનદેહેશની એકનકલ મા. ઉ. માં એ શબ્દને ફારસી હરફે [illegible] એમ વાંચ્યોછે અને હેઠે અર્થ લખ્યોછે કે [illegible] એટલે ખોરાક.

(૨). અવ. [illegible] વહ L. Vehere Fr. en-voyer. Eng. convey ફા. [illegible] અહીં "પવન અને પાણી શરીરને લેઇ જાય" એમ કહેવાનો મતલબ આ કે હવા અને પાણીની અસરથી શરીર છુટું પડી જાય (decompose by the action of air and water).

(૩) દસ્તુર હોશંગજીની નકલ D H માં [illegible] દુર શબ્દ આપ્યો છે. (૪) lit. લોઢીના રંગનું લોઢું, તીખું લોઢું, મીનોખેરદ (બાબ ૯ ફ. ૭) માં એ શબ્દ આસમાનના સંબંધમાં આવેછે, ત્યાં નેર્યોસંગ તિક્ષ્ણ લોહેન અર્થ કરેછે. ફારસી તરજુમો કરનાર પણ [illegible] એટલે લોઢા જેવો અર્થ કરેછે. ઊવીનદીશમાન Edelstein અને યુસ્તી પણ rubin Edelstein એટલે 'માનક અથવા લાલ' અર્થ કરેછે. ઉવેસ્ટ પણ એજ અર્થ કરેછે. તો એ અર્થ લેઇએ તો એ શબ્દને અસન (અવ. [illegible] અશન પથ્થર) સાથે સરખાવવો. ઉવેસ્ટ કહેછે તેમ જ્યારે મીનોખેરદમાં એ બાબે કહેછે કે [illegible] (દસ્તુર દારાબની નકલ પા. ૨૪) એટલે "આસમાનને હું આસીન(ખુન અહીન), જેને અલમારત (adam ant) પણ કહેછે તેના ગોહર-માંથી બનાવ્યું છે" ત્યારે દિસેછે કે એ શબ્દ લોખંડના પદાર્થને બદલે માનક જેવા કિમતિ હીરા માટે લેવો વધારે દુરસ્ત છે. આ ફકરા સાથે સરખાવો. [illegible] અર્થ "ઓ જરથોસ્ત હું આસમાનને ઉપર ટેકવું છું કે જે ઊપર અને રોશન અને દુરથી દેખાય એવો છે."

યેહબુન્ત[1] મુન[2] અહુ એ અસ્તહોમન્દ દ્દહુન્ત અવશ દારતારીઅ[3] એ ગેતી લવેત; અમતમ ખુર્શીદ વ માહ વ સેતારેગાન દયન અન્દરવાએ રોશન કર્પીહા વજ્જત હુમન્દ; અમતમ જોર્તાક દાત આહગ દયન જમીક બરા પરગન્દ લખ્વાર રૂસ્ત પવન અવજુન લખ્વાર યેહબુન્ત; અમતમ દયન ઓર્વર રન્ગ[4] યેહબુન્ત ગુને ગુને; અમતમ દયન ઓર્વર અવારીક મનદવમ આતશ યેહબુન્ત અસુજશ્નીઅ[5]; અમતમ[6] દયન ઓર્તારે[7] અમ પુસ યેહ-[8]બુન્ત[9] સરીરતેત[10] જવીદ જવીદ પુસ્ત[11] નાપુન ખુન પએ ચશમ વ ગુશ અવારીક મનદવમ ગીશક[12] બરા દાદ; અમતમ વલ મય રેગલમન[13] યેહબુન્ત આહગ બરા તચેત અવર

(૧) બધી નકલોમાં [illegible] યેહવુન્ત છે, પણ હું ધારૂં છું કે [illegible] 'યેહબુન્ત' નો બગડેલો આકાર છે. [illegible] 'બ' માંનું થોડું પલાખઇ નિકળી ગયાથી 'વ' બન્યો. 1)H નકલમાં એ શબ્દ છુટે 'દાત' આપ્યો છે તે ઉપરથી આ શબ્દ 'યેહબુન્ત' લેવો ચોકશ દિસેછે. (૨) બીજી નકલોમાં [illegible] આપેછે. પાજંદ નકલમાં એને મળતો [illegible] આપેછે. જામાસ્પીમાં પણ એ ફરામાં 'મિન' છે. પણ પુસ્તી અને D H વાળી નકલ [illegible] આપેછે. (૩) કોઇ નકલો અને પાજંદ નકલ અને જામાસ્પી [illegible] 'દાશતાર' આપેછે. D H દાશતારીઅ આપેછે. અર્થ, 'રાખવાનું કામ' એટલે 'ટેકો.' આ ફકરાની મતલબ એ કે "મેં આ હાડમંડ જમીન પેદા કીધી કે જેને મારા સિવાય આ ગેથાનો બીજો ટેકો નથી. આસમાન અને જમીન બેઉને મારા સિવાય કોઇનો ટેકો નથી." કિતાબ કુરાન અને ઉવેસ્ટ જણાવેછે તેમ ફરવરદીન યશ્તનો (?) મો ફકરો આ બાબતની યાદ આપેછે. તે લગભગ તરજુમા જેવો છે.

[illegible]

(૪) બધી નકલોમાં એ શબ્દ [illegible] 'રગ' એટલે 'નસ' અથવા 'રગ' છે પણ ઉવેસ્ટની અટકળ ખરી છે કે એ શબ્દ 'રન્ગ' હોવો જોઇયે કારણ D H વાળી નકલમાં એ બરાબર છે. મા. ઉ. માં પણ જો કે આ શબ્દ [illegible] આપ્યોછે પણ ગુજરાતીમાં તેની હેઠે 'રંગ' અર્થ કર્યો છે. બાબ ૨૭ માં 'રગ' શબ્દ પણ 'રંગ' ને અર્થે વપરાયલો છે, જે પણ અસલ 'રન્ગ' હોવો જોઇએ.

(૫) "નહીં બાળે એવો આતશ" તે ગરમાના જુદાં જુદાં રૂપો (manifestations of heat) છે. જેવાં કે animal heat, vegetable heat.

(૬) બધી નકલોમાં 'અમત' છે પણ 'D H માં [illegible] છે તે બરાબર છે. (૭) અવ [illegible] જે માતા તેમજ માતાનું ગર્ભસ્તાન એ બેઉ અર્થે આવેછે.

જ્યારે મેં જમીન પેદા કરી છે કે જેણે હાડમંદ જીંદગી પકડી અને તેને આ ગેથીનો ટેકો નથી; જ્યારે મારેથી ખુર્શેદ અને ચંદ્ર અને સેતારાઓ (પોતાનાં) ચળકતાં શરીરો વાતા-વરણમાં ફરતાં રાખે છે (lit. લૈઈ જાયછે); જ્યારે મેં અનાજ પેદા કર્યો છે કે તે જમીનમાં વાવવામાં આવી પાછો ઊગેછે અને વધારા સાથે પાછો થાયછે; જ્યારે મેં ઝાડોમાં જૂદા જૂદા રંગો ઉત્પન્ન કર્યા છે; જ્યારે મેં ઝાડપાન (અને) બીજી ચીજોમાં નહીં બાળી નાખ-નારો આતશ પેદા કર્યો છે; જ્યારે મેં માતાના ગર્ભસ્થાનમાં ફરજંદને પેદા કર્યું છે (અને) જૂદી જૂદી રીતે ચામડી, નખ, લોહી, પગ, આંખ, કાન અને બીજી ચીજો પેદા કરી છે (સરી-શ્તેત) અને તે (ફરજંદ) નો ઘાટ બનાવ્યો છે; જ્યારે મેં પાણીને પગો આપ્યા છે કે તે વહે અને વાદળાં પેદા કર્યાં કે જે દુનિયાના તે પાણીને ઘસડી લઈ જાય અને ત્યાં, કે જ્યાં ખાહેશ (યાને જરૂર) હોય, ત્યાં વરસે; જ્યારે મેં હવા પેદા કરી છે, કે જે આંખના પલકારામાં પવન મારફતે નીચેથી ઉપર મરજી પ્રમાણે જોર લઈ જાય છે અને હાથમાં પકડાઈ શકાતી નથી; જ્યારે એઓમાંથી (એટલે ઉપલી પેદાયશોમાંથી) એક પછી એક મેં પેદા કર્યું છે, ત્યારે તેમાં રસ્તાખેજ કરવા કરતાં વધુ મુશ્કેલ (કામ) હતું, સબબ કે મને રસ્તાખેજમાં મદદ હતી, કારણ કે તેઓ હૈયાત છે. (પણ) જ્યારે મેં એઓને પેદા કર્યાં ત્યારે કાંઈ નહીં હતું. હોયલાં (ચેહવુન્ત) માંથી (કોઈ ચીજ) બનશે.

---

(૮) DH માં [illegible] છે.

(૯) ઉવીનદીશમાન અને ગેલ્ડનર ફરવરદીન યશ્ત (ફ. ૧૧, ૨૨, ૨૮) સાથે આ ફકરાને સરખાવે છે. ત્યાં કહેછે કે

[illegible]

(૧૦) ફા. [illegible] to mix, to create (૧૧) DH ની નકલમાં [illegible] 'મુઇ' એટલે 'બાલ' શબ્દ 'પુસ્ત' આગળ વધારે છે.

(૧૨) એ શબ્દ ઉવેસ્ટ 'પીશક' વાંચી strueture અર્થ કરેછે. યુસ્તી એ ફા. [illegible] ને મળતો લઈ Beschäftigung એટલે 'ધંધો' અર્થ કરેછે. ઉવીનદીશમાન પણ એજ અર્થ (Verrichtungen) કરેછે. કદાચ આ શબ્દ અવસ્તાના ઉપલા ફકરાના છેલ્લા શબ્દ [illegible] the sexual organ માટેનો શબ્દ હોય. જે રીતે [illegible] urine ને માટેનો શબ્દ [illegible] ઉપરથી બન્યો તેમ એ બનેલો દિસેછે. મા. ઉ. એ શબ્દ ફક્ત [illegible] 'પીશ' છે. 'પીશ બરા લદ' એટલે "આગળ પેદા કર્યું." 'પાઝંદ નકલ પણ [illegible] આપેછે.

(૧૩) DH [illegible] આપેછે. આનકુએટીલ ('પગ આગળ' એટલે) 'નીચે' 'આ જમીન ઉપર' અર્થ કરેછે, અને પછીના વાક્યના અબર (વાદળાં) નો અર્થ 'ઉપર (આસમાનમાં)' કરેછે, એટલે કે "ખોદાએ પાણી જમીન અને આસમાન બેઉ જગ્યાએ પેદા કીધું."

યેહબુન્ત[1] મુન જક ગેતી મય બોઈ તેમમન આઇગશ કામે વારેત; અમતમ વાએ[2] યેહબુન્ત મુન ચશ્મદીદ[3] પવન વાત નીરૂ અજિર વલ અજાપર યેગુન કામે વજેત પવન યદ્મન ફ્રાજ લા તોબાન ગીરફ્તન[4]; અયોક અયોક મિન વલ્મન્શાન[5] અમતમ યેહબુન્ત પતશ દુશખ્વારતર યેહબુન્ત આઈગ રસ્તાખેજ કર્દન. ચીમે દયન રસ્તાખેજ અએબારીઅ, યેગુન વલ્મન્શાન અએત. અમત[6] વલ્મન્શાન કર્દ લા યેહબુન્ત. યેહબુનેત મીન યેહબુન્ત.

મદમ નગીરે[7] આઇગ અમત જક લા યેહબુન્ત અદીન[8] બરા કર્દ, જક ઈ યેહબુન્ત ચીમ લખ્વાર લા શાયેદ કર્દન? મેમન પવન જક હંગામ મિન મીનોએ જમીક અસ્ત, વ મિન મય ખુન, મિન ઓર્વર મુઇ, મિન આતશ ખય[9] યેગુન શાન પવન બુન્દેહશ્નીઅ પતીરફ્તં[10] ખ્વાહેદ[11].

૪. નજદેસ્ત અસ્ત જકે ગયોમર્દ લાલા અંગીજેદ, આખેર જકે મશી મશ્યાની, આખેર જકે અવારીક મર્દુમાન[12]. પવન પન્જાહ હફ્ત શન્તે સોશયોસ હમાક રીસ્ત વીરાયેન્દ[13] હમાક મર્દુમ મદમ ઇક્વીમુનન્દ[14], મુનચ આહલોબનચ મુનચ દરવન્દ. મર્દુમ કોલા અર્દિશ મિન તેમમન લાલા અંગીજેદ આઇગ શાન જાન બરા વજલુનેત[15]. આખેર અમતશાન હરવેસ્પ આહુ એ અસ્તહુમન્દ તન કર્પ લખ્વાર યેહબુનન્દ[16], અદીનુશાન આઇનીને[17]

---

(૧) આ શબ્દ પછી D H નકલમાં [illegible] 'મીનોઇક' શબ્દ વધુ મળેછે. એ ઉપરથી આંકુએટીલના અર્થને ટેકો મળેછે કે આ ફકરામાં પાણીને જમીન ઉપર અને આસમાનમાં પેદા કરવાનો ઇસારો છે. જો એ શબ્દ કબૂલ રાખીએ તો તરજુમા થાય કે "મીનોઇમાં (એટલે આસમાનમાં) વાદળાંને પેદા કર્યાં કે જે ..."

(૨) આંકુએટીલ આ શબ્દની જગ્યાએ 'l' homme' એટલે માણસ અર્થ કરેછે. ત્યારે દિસેછે કે તે આ શબ્દનો [illegible] 'અઇરીહ' mankind (અવ [illegible] an Aryan) લેછે. એજ ફકરો જામાસ્પીમાં આવેછે ત્યાં તેનો ફારસીમાં [illegible] એટલે 'પક્ષી' અર્થ કીધેછે જે પરથી દિસેછે કે તેના લખનારે એ "વાએ" શબ્દને અવ. [illegible] L. *avis* bird ગણ્યો છે. પણ પાછળથી જે વર્ણન આવેછે કે તે 'હાથમાં પકડી ન શકાય' તે ઉપરથી એ અર્થ ખોટો દિસેછે.

(૩) 'આંખનું જોવું' એટલે 'આંખનો પલકારો', in the glance of an eye. અહીં મતલબ આ છે કે હવા આંખના પલકારામાં નીચેથી ઉંચે ફુકી પવનનું રૂપ પકડી જોર પકડે છે.

(૪) D H [illegible] (૫) ફા. [illegible] D H માં [illegible]

(૬) D H. [illegible] (૭) lit. (આ બાગત) ઉપર જો. (૮) D H [illegible] અદીનમ.

(૯) એને બદલે D H માં [illegible] છે. એટલે "પવનમાંથી હેપાલી."

(આ લાંબા ફકરાની મતલબ એ છે કે ઓહરમજદને સવાલ કરવામાં આવે છે કે "કયામતને દીને રસ્તાખેજ તે કેમ ઉત્પન્ન કરશે? સઘળાં ગુજરેલાંઓને તે પાછાં કેમ ઊભાં કરશે?" ત્યારે ઓહરમજદ જવાબ દે છે કે "એ રસતાખેજનું કામ મારે માટે નવી પેદાયશો પેદા કરવા કરતાં કાંઈ મુશ્કેલ નથી. જ્યારે હું આસમાન, પાણી, સૂર્ય, ચંદ્ર, હવા, ઝાડપાન વિગેરે ચીજો અવલમાં પેદા કરી શક્યો તો સેવટે રસ્તાખેજ કરવાનું કામ મારે માટે મુશ્કેલ નથી, કારણ, દાખલા તરીકે, માણસો મરણ પામ્યાં તો તેઓનાં શરીરના પદાર્થો કાંઈ તદન નીસ્તીમાં ગયા નથી. તેઓના બાલ, નખ, વિગેરે શરીરના બીજા ભાગો હવા, પાણી, જમીન વિગેરેમાં ભેળાઇ ગયા છે. તેમાંથી રસ્તાખેજ ઉત્પન્ન કરવું એ મુશ્કેલ નથી. જયારે હું તદન નવી પેદાયશ પેદા કરી શક્યો ત્યારે જે પેદાયશ હૈયાત છે—જો કે તે છુટી વીખરાઇ ગયલી છે—તેમાંથી કાંઇ ઊત્પન્ન કરવું એ મુશ્કેલ નથી.)

ધ્યાન રાખ કે જયારે જે કાંઈ નહીં હૈયાત હતું તે કરવામાં આવ્યું ત્યારે જે કાંઇ હતું તે શા કાજે પાછું બની નશકે? કારણ કે તે (રસ્તાખેજના) વખતે જમીનના મીનો પાસેથી હાડકાં, પાણી(ના મીનો) પાસેથી લોહી, ઝાડપાન પાસેથી બાલ, આતશ પાસેથી જાન, જે મુજબ કે તેઓએ પેદાયશની શરૂઆતમાં કબૂલ રાખ્યાં હતાં તે મુજબ માગવામાં આવશે.

૪. પેહેલે ગયોમર્દનું શરીર (lit. હાડકાં) ઊભું થશે, પછી મશી મશ્યાનીનાં, પછી બીજાં માણસોનાં. સોશ્યોસનાં ૫૭ વર્ષમાં સઘળાં ગુજરેલાંઓને તેઓ આરાસ્તે કરશે અને સઘળાં માણસો-શું અશો કે વળી શું દરવન્દ-ઉભા થશે. દરેક માણસ ત્યાં, કે જયાં તેનો જાન ગયો હશે ત્યાંથી, ઉઠી ઉભો થશે. પછી સઘળી હાડમંદ દુનિયા પોતાના શરીર

---

(૧૦) DH [illegible] (૧૧) DH માં [illegible] છે, જે [illegible] એટલે જે "તેને મૂળ આપું, પેદા કરૂં." આ ફકરાની બાબત માટે જુઓ મારા બે વિષયો. Astodân અને The Belief about the future of the soul among the ancient Egyptians and Irânians.

(૧૨) DH માં એ શબ્દ નથી, પણ તેને બદલે [illegible] 'અંગીજીનેત' ક્રિયાપદ છે એટલે કે "પછી બીજાં (માણસો) નાં શરીરોને ઉઠાડશે."

(૧૩) D) II. [illegible] એટલે ઊઠાડશે. (૧૪) DE [illegible] ઉપે ઉઠાડશે. આ ફકરાનાં "પન્જાહ હફ્ત સાલ"નો પતેતનાં છેલ્લા ફકરામાં પણ ઇસારો છે (Patêt. Karde 12).

(૧૫) D H માં આ વધારે છે કે [illegible] "આયુપ નજદેસ્ત વલ જમીક ઊપરત હુમન્દ" એટલે "અથવા તો પેહેલે જમીનપર પડેલાં હતાં." આગલા વાક્યનો આ ફકરાથી વધારે ખુલાસો કરેછે કે "જ્યાં તેઓનું કાલબુદ છુટું વીખાયઈ પડેલું હતું ત્યાંથી તેઓ ઉઠી ઉભા થશે."

(૧૬) D) H [illegible] વીરાયેદ "ઉભા થાયછે, આરાસ્તે થાયછે."

(૧૭) એને માટે ફારસી શબ્દ [illegible] 'રૌશ' આપ્યોછે એટલે 'રાહ' અથવા તરીકો system, order.

બરા યેહ્વુનન્દ. જકઇ રેશનીઅ[1] લેવત્મન પુર્શીદ નીમી બરા વલ ગયોમર્દ વ નીમી પવન અવારીક મર્દુમાન બરા શનાસીનેત[2] આઇગ રોબાન તન બરા શનાસેત આઈગ દેન્મન જકે લે અએત અબુ, દેન્મન જકે[3] લે અએત અમ, વ દેન્મન જકે લે અએત બરાદ, વ દેન્મન જકે લે અએત નાઇરીક, દેન્મન જકે લે અએત કતાર્ચીએ જકે નજદીક પતવન્દતર.

૫. આખેર યેહ્વુનેત અન્જમને ઈસદ્વાસ્તરાન[4] પએતાક આઈગ મર્દુમ પવન દેન્મન જમીક[5] હમાક બરા ઈકવીમુનન્દ. દયન જક અન્જમન કોલા અઈશ નીઓક કુનશ્નીઅ એ નેકુશમન વ સલીઆ કુનશ્નીઅ એ નેકુશમન ખદીતુનેત. આખેર દયન જક અન્જમન[6] દરવન્દ અએતુન પએતાક ચેગુન કીરાઈ સફીદ દયન જકે સીહાક યેહ્વુનેત. દયન જક અન્જમન આહ્લોબન મેમન પવન ગેતી દરવન્દ દુસ્ત યેહ્વુન્ત, દરવન્દ ગર્જેત મિન જક આહ્લોબન, આઈગ ચીમ અમત દયન ગેતી મિન કુનશ્ને નીઓક ઈ બેનકુશમન વર્જેત લે આકાસ લા કર્દ. આત જક ઈ આહ્લોબન વલ્મન લા આકાસનીત અદીનશ પવન જક અન્જમન[7] શર્મ અએતુન આવાયદ વદાર્દન.

૬. આખેર આહ્લોબન મિન દર્વન્દ જવીતાક વાદુનન્દ. આખેર આહ્લોબન વલ ગરૂત્માન વ દર્વન્દ લખ્વાર વલ દુશખુ રમીતુન્દ. તર્તા યુમ લેલીઆઆન તનહુમન્દીહા દયન દુશખુ પાદફ્રાસ[8] વાદુનન્દ[9]. આહ્લોબન દયન ગરૂતમાન તન્હુમન્દીહા જક સે[10] યુમ લેલીઆ ઉર્વાખ્મની[11] વીનેત. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ પવન જક યુમ અમત આહ્લોબન મિન દર્વન્દ જવીતાક યેહ્વુનેત કોલા અઈશ અર્સ[12] વદ જન્ગ[13] પતશ ફ્રૂદ યાતુનેત[14]. અમત

(૧) પુસ્તી 'રેશાન' બોલ આપેછે, પણ D H [illegible] આપેછે તે બરાબર છે.

(૨) D H [illegible] આપેછે. આ શબ્દની પછી D H માં આ ફકરો વધારેછે [illegible] એટલે "સેવટે માણસ માણસો એકમેકને પિછાનશે."

(૩) D H માં [illegible] શબ્દ આ અને પછીના ફકરામાં નથી.

(૪) D.H. અને 'મા.ઊ' [illegible] આપેછે, તે બરાબર છે. પુસ્તી અને બીજી નકલો [illegible] આપેછે. એ પાછલા શબ્દને યુસ્ટી, ઊવેસ્ટ, ઉવીનદીશમાન 'સદવાસ્તારાન' વાંચેછે અને વિશેષ નામ તરીકે અર્થ કરેછે. આગલો શબ્દ 'ઇસદ વાસ્તારાન' વંચાય. ઊવેસ્ટ ધારેછે કે એ જરથોસ્તનો બેટો ઇસદ વાસ્તાર હોય અને તેને સેવટની અનજુમનનો વડો ધાર્યો હોય. પણ એમ દિસતું નથી. જરથોસ્તના બેટાઓમાં ઇસદ વાસ્તાર કાંઈ રસ્તાખેજની વખતમાં આગેવાન ભાગ લેનાર ગણાયો નથી. એ શબ્દ વિશેષ નામ નહીં પણ સામાન્ય નામ દિસેછે. દસ્તુર એદલજી (પાનું પ૨૬) એ ફકરાનો અર્થ આપેછે કે "તમામ આદમીઓ વાસતરીઓસ જે બુરજીગર લોગો તેના અનજુમનને જોવું કરશે. એવણનો અર્થ બરાબર તરજુમો નથી પણ તે દેખાડે છે કે એવણ એ શબ્દના પાછલા ભાગ 'વાસ્તરાન' ને વાસત્રયોસ અથવા બુર્જીગર લોકો સમજે છે. આંકુએદીલ પણ એ શબ્દને સામાન્ય નામ

(અને) કાલબુદમાં પાછી થશે અને ત્યારે તેઓને ચોકસ તરીકો આપવામાં આવશે. ખુર્શીદ સાથે જે રોશની છે તેમાંથી અર્ધી ગયોમર્દને અને અર્ધી બીજાં માણસોને ઓળખાવશે એટલે કે રવાન તનને પિછાનશે કે આ મારો બાપ છે, આ મારી માતા છે, અને આ મારો ભાઈ છે, અને આ મારી બઈરી છે અને આ મારૂં નજદીકનું કોઈ સગું છે.

૫. સેવટ આ દુનિયાની જાનદાર પેદાયશની અનજુમન જાહેર થશે કે જ્યારે માણસો આ જમીનપર ઉભાં થશે. તે અનજુમનમાં દરેક માણસ પોતાની નેક કરણીને અને બૂરી કરણીને જોશે. સેવટે તે અનજુમનમાં પાપી એ મુજબ જાહેર થશે કે જેમ એક સફેદ મેંઢો કાળાં (મેંઢાઓ) માં (જાહેર) થાય. તે અનજુમનમાં કોઈ અશો, જે દુનિયામાં પાપીનો દોસ્ત થયો હશે, તે અશો માટે પાપી પોકાર કરશે કે "જ્યારે હું દુનિયામાં (હતો ત્યારે) નેક કામો જે તેણે પોતે કીધાં તેથી મને શા માટે વાકેફ નહીં કીધો?" તો તે અશોને, જો તેણે તેને વાકેફ નહીં કીધો હશે તો, તે અનજુમનમાં તે મુજબ શરમ સાથે પસાર થવું પડશે.

૬. પછી અશોને પાપીથી જુદો કરેછે. પછી અશોને ગરોથમાનમાં અને પાપીને પાછાં દોજખમાં નાખેછે. ત્રણ દિવસ(અને) રાત દોજખમાં શારીરિક સજા કરેછે. અશો, ગરોથમાનમાં તે ત્રણ દહાડા અને રાત શારીરિક સુખ જોએછે. કારણકે કહેછે, કે જ્યારે

ગણેછે. તે તરજુમો કરે છે કે " Ensuite paràitra sur la Terre l'assemblée de tous les êtres du Monde avec l'homme "- ત્યારે એ શબ્દનો અર્થ તે "દુનિયાની સઘળી હસ્તી" કરેછે, પણ એ શબ્દ તે કેમ વાંચેછે તે જણાવતો નથી. મને દિસેછે કે કદાચ એ શબ્દ [illegible] 'ગેતીએ ગેતીઆન' (the world of the earthly creatures) નો અપભ્રંશ નકલ કરનારાઓને હાથે થયો છે. એમ લેતાં આનકુએટીલના અર્થને એ ઇમલો મળતો આવેછે.

(૫) ડા૦ ઉવેસ્ટ એ શબ્દનો અર્થ વખત કરેછે. ત્યારે તેની નકલમાં 'જમાન' શબ્દ હોવો જોઈએ કે જેમ D. IL, મા. ઉ., પેહલવી જામાસ્પી, આંકુએટીલ, યુસ્તી, ઉવીનદીરામાન પાજંદ બુનદેહેશમાં નથી. સઘળી નકલો 'જમીન' આપેછે.

(૬) [illegible] ને બદલે D.H. માં નીચલી ઇબારત છે [illegible] 'આહલોબન દયન દરવન્દ.' એ ઇબારત પાછલા ભાગ સાથે સરખાવતાં વધારે દુરસ્ત દિસેછે કે "અશો માણસ દરવંદોમાં એ મુજબ જાહેર થશે કે જેમ સફેદ મેંઢું કાળા મેઢાંઓમાં જાહેર થઈ આવે."

(૭) આ ફકરાની મતલબ આ છે કે એક માણસે પોતે ભલાં કામો કરી સંતોષ પામવો એટલુંજ નહીં પણ પોતાના આજુબાજુના ઓળખાણ પિછાનવાળાઓને પણ ભલાં કામો દેખાડવાં અને તે અખત્યાર કરવાને શિખાડવું. જે ધણી એ ફરજ ભુલે તેને પછવાડે શરમાવું પડે.

(૮) તતો......વાદુનન્દ. આ ઇબારતને બદલે D.H. માં નીચેપ્રમાણે છે.

[illegible]

અર્થ-તેઓ ત્રણ દિવસ અને રાત દોજખી શરીરવાળા થાયછે. દોજખમાં સજા ગુજારવામાં આવેછે.

(૯) યુસ્તી અને ઉવેસ્ટની નકલો એ શબ્દ [illegible] 'આખેર' લેછે, પણ D.H. માં [illegible] આહલોબન આપેછે તે બરાબર છે. (૧૦) D.H. માં [illegible] વધારે છે તે બરાબર દિસેછે.

(૧૧) અવ. [illegible] ખુશાલી. (૧૨) ફા. [illegible] (૧૩) અવ. [illegible] સં. जङ्घा leg.

(૧૪) એટલે દોજખીઓને આજાબ પહોંચે તેના દેખાવથી ઘણાંઓની આંખમાંથી પુષ્કળ આંસુ પડશે.

આખેર મિન હુમબાજશ[1] અબુ વ અખ મિન વલ બરાદ, દુસ્ત મિન દુસ્ત, જવીતાક વાદુનન્દ કોલા અહિશ જકે નેકુશમન કુનશ્ને વદારેન્દ ગીરીઅન્દ[2]; આહુલોબન દયન[3] દર્વેન્દ વ દર્વેન્દ મદમ નેકુશમન, મેમન અએત મુન અબુ આહુલોબન બેન્મન દર્વેન્દ, અએત મુન અખી આહુલોબન અયોઝી દર્વેન્દ. વલ્મનશાન મુનશાન બેનેકુશમન કુનશ્ને રાએ કદે ઇકવીમુનેત ચેગુન દહાક વ ફ્રાસીઆવે તુર અવારીક મિન દેન્મન આઇનીને ચેગુન મર્ગરજનાન પાદફ્રાસ વદારેન્દ. હીચ મર્દુમ લા વદારેન્દ પાદફ્રાસ ઇ તીશ્રામ ક્ષફ્નામ[4] ફરીતુન્દ.

દયન જક ફ્રશોકર્દ કેરદારીઅ[5] વલ્મનશાન મર્દાને આહુલોબાન ઇ નપેશ્ત[6] આઇગ જીવન્દે હુમન્દ પાન્જદેહ ગબ્રા વ પાન્જદેહ કનીક વલ અએબારીઅ એ સોશ્યોસ બરા યામતુનન્દ. ગુર ચેહ્ર[7] ચેગુન દયન સેપેહેર મિન તહી[8] બીના બરા વલ જમીક નફ્નેત. જમીક અવીન હુમાનાક દર્દ યેહવુનેત ચેગુન મેશ[9] મુન[10] ગોર્ગ નફ્નન્દ. આખેર આતશે અમેરતીન[11] અયોફ્શોસ્ત દયન ફ્રફાન ગેરાન તાફેન્દ[12] પવન જમીક રૂદ હુમાનાક ઇકવીમુનેત. આખેર હરવેસ્પ મર્દુમ દયન જક અયોફ્શોસ્ત વતાખ્તે બરા વદીરેન્દ વ દકય બરા યેહવુનન્દ. મુન આહુલોબન અદીનશ અવીન મયમમુનેત ચેગુન અમત દયન શીરે ગર્મ હુમાએ રોબેત. અમત દર્વેન્દ અદીનશ પવન જક આઇનીને મયમમુનેત આઇગ પવન ગેતી દયન અયોફ્શોસ્તે વદાખ્તે હુમાએ રોબેત.

---

(૧) ફા. [illegible] playmate, associate. lit. 'સાથી.' D. H. મા આ ફકરો નીચે મુજબ છે. [illegible] 'બેનમન મિન હમબાજે અબુ' એટલે "છોકરાને બાપની સંગતમાંથી (જુદો કરે છે)". માં. ઉ. માં એ શબ્દની હેઠે અર્થ [illegible] આપેછે.

(૨) D. H.માં [illegible] છે, જે [illegible] જોઇએ. [illegible] (Semetic) to cry, arab. [illegible] weeping.

(૩) D. H. [illegible] આપેછે.

(૪) આ "તીશ્રામ ક્ષફ્નામ" અથવા "ત્રણ રાતની સજા" માટે વંદીદાદની સાતમી પરેગરદના ૫૩-૫૪માં ફકરા, જે બારા પેહલવી સરેહના છે, તેમાં ઇસારો છે. આ સજા સખતમાં સખત ગણાતી. ઉપર શોશ્યોસના વખતના ૫૭ વર્ષ જણાવ્યાં છે. તેજ સંખ્યા આપી કહેછે કે એ ત્રણ રાતમાંની દરેક ૫૭ વર્ષ લાંબી હોયછે." જેણે ૪ મોટા મરગરજાની ગુનાહ કીધા હોય...અને જેણે મરતી વખત પતેત નહીં કીધી, તેનુ રવાન રસ્તાખેજ લગી દોજખમાં રહે અને રસ્તાખેજમાં તેના રવાનને દોજખથી બહાર લાવે, અને દરેક મરગરજાની ગોનાહે એક વાર તેનું સર કાટે અને વળી પાછો તેને દોજખમાં નાખે તે મિસાલની તેવીજ તે ઉપર પાદેહફરા (સજા) તીશ્રામ "ક્ષપનામ" ની તે ઉપર કરે, યાને તે રવાનને એક રાત ૫૭ વર્ષની થાય, એવો તે ઉપર આજાબ કરે" (પેહેલવી સરેહનો ગુજરાતી સરેહ સાથેનો મરહુમ એ. કાવસજી મનચેરજી મોદીનો હાથનો લખેલો મારીપાસેનો તરજુમો પા. ૨૧૩).

(૫) D.H. માં [illegible] કેર્દારીઅ આપેછે તે વધારે દુરસ્ત છે. પુસ્તી અને બીજી નકલો "ફ્રશોકર્દ કેરદારે વલ્મન" આપેછે એટલે "તેના સોશ્યોસના ફ્રશોકર્દ કરનારાઓ."

(૬) મા. ઉ. માં [illegible] ને બદલે [illegible] ([illegible]) મળેછે, એટલે કે "તે અશો મરદો પોતે કે જેઓ જીવતા છે."

અશો પાપીથી છુટો પડેછે તે દિવસે દરેક શખસનાં આંસુ પગ સુધી વહેછે. જ્યારે પછી બાપને પોતાની બાયડીથી અને ભાઇને તેના ભાઇથી અને દોસ્તને દોસ્તથી છુટાં કરેછે ત્યારે દરેક જણ પોતપોતાની કરણી ભોગવેછે અને રડેછે; અશો પાપી માટે અને પાપી પોતા માટે, કારણ કે એવું બને કે જે બાપ, તે અશો હોય અને છોકરો પાપી હોય; એવું બને કે જે એક ભાઇ, તે અશો હોય (અને બીજો) એક પાપી. તેઓ કે જેઓએ પોતાની કરણીને, જોહાક અને તુરનાં અફ્રાસીઆબ અને આવા તરીકાના બીજાઓની માફક કરી હશે તેઓ મર્ગરજાનોની માફક સજા ભોગવશે. કોઇ માણસ (આવી સજા) કે જેને ત્રણ રાતની સજા કહેછે તે ભોગવશે નહીં.

૭. તે ફ્રશોકર્દના કામમાં તે અશો મરદો, કે જેઓ માટે લખેલું છે કે તેઓ જીવતા છે, તેઓ ૧૫ મરદો અને ૧૫ કુંવારીકાઓ, સોશ્યોસની મદદે પહોંચશે. (તે વખતે) ગુર્ચેહર આકાશમાં ચન્દ્રનાં કિરણમાંથી જમીન ઉપર પડશે. (તેથી) જમીન એ મુજબ દુઃખી થશે કે જેમ મેંઢાંઓ, જ્યારે તેઓવચ્ચે વરૂ આવી પડેછે. સેવટે શાંત આતશ મોટા પહાડોમાં ધાતુને ગરમ કરશે અને તે (ધાતુ) જમીન પર નદીની માફક (પીગળેલી) રહેશે. સેવટે સઘળાં માણસો તે પીગળેલી ધાતુમાં પસાર થશે અને પાક થશે. જો કોઇ અશો (હોયછે) તો તેને એમ માલૂમ પડેછે કે જેમ જાણે તે ગરમ દુધમાંથી પસાર થાયછે. જો દર્વન્દ (હોયછે) તો તેને એ રીતે માલૂમ પડેછે કે દુનિયામાં તાવેલી ધાતુમાંથી તે પસાર થાયછે.

---

(૭) મા. ઉ. માં એ શબ્દ [illegible] આપી گرزدار ગુર્જદાર વાંચેછે. એ શબ્દ બાબ પાંચના ૧ લા ફકરામાં પણ આવેલોછે. એ તરેહવાર રીતે વંચાયોછે, જેમકે ગુરચેહર, દુરચેહર, ગુર્ગદાર, ગુર્જદાર, વિગેરે. ઉવીનડીશમાન આ બાબમાં આ શબ્દને ગુર્જચેહર વાંચેછે, કારણ તે અર્થ કરેછે કે Komet Keulenkopf એટલે 'ગુર્જની સિકલનો પુછડીઆ તારો' (club-headed comet). ઉવીનડીશમાન એને પુછડીઆ તારો ગણવામાં ભુલ કરેછે. તે ખરતો તારો છે. બાબ ૫ માં તે 'ગુરચેહર' વાંચેછે. આ બાબમાં પાછવાડે 'ગુર્ગ' વરૂની મરબાવણી આવેછે. તે ઉપરથી એ શબ્દ 'ગુર્ગચેહર' હોય એમ સંભવિત છે. ગુર ચેહર લેઇએ તો "ગુર (boar ગુરખર) ના સિકલના" એમ અર્થ થાય. આકાશી પદાર્થોનાં જાનવરની સિકલ ઉપરથી નામ હોયછે તે ઉપરથી આ પણ કોઇ જાનવર ગુર યા ગુર્ગ ઉપરથી નામ હોય. કોઇપણ રીતે તે કોઇ ખરતા તારા માટેનો શબ્દ છે. એ ખરતા તારાનો વરસાદ પડવાથી માણસો હબકી જાયછે તેના ઘણાક દાખલા નોંધાયલાછે. કહેછે કે ઇ. સ. પુર્વે ૬૫૨ માં આલબન પહાડપર એમ ખરતા તારાઓનો પથરા સાથે વરસાદ વરસવાથી ખુદ રોમન સેનેટે તેને મોટો ગજબનાક બનાવ સમજી ૯ દહાડા કામકાજ બંધ રાખ્યું હતું કે તેટલા દિવસો ખોદાની યાદ અને ધર્મક્રિયામાં ગુજારવામાં આવે. એ ખરતા તારાઓના પથરોને કરામતી પદાર્થો (miraeulous objects) ગણી ખ્રિસ્તિ દેવળોમાં આગળના વખતમાં જાળવી રાખવામાં આવતા. જેમ આ બાબતમાં કહેછે તેમ કેટલાકો ખરતા તારાનો વરસાદ પડવાથી જાણે કે આફત આવી હોય તેમ સમજતા.

(૮) ફા. [illegible] or [illegible] a moon beam. D.H. [illegible] 'તાબે માહ' ફા. [illegible] આપેછે.

(૯) Cf. અવસ્તા [illegible]

Cf. Afrin-i-Ardâfravash. 17 [illegible]

(૧૦) *DH* [illegible] આપેછે.

(૧૧) Cf. Yacna LXII. 8 [illegible] lit. 'બેઠેલો શાંત આતશ'. અહીં કહેવાની મતલબ એ છે કે "કેઆમતને વખતે જમીનપરનો શાંત આતશ પહાડોપર ધાતુને પિગળાવશે." એટલે એ વિજલીનાં તોફાનોનો ઇસારો છે. D II એ શબ્દ [illegible] આપેછે.

(૧૨) ફા. [illegible] આગળા 'ગીરાન' શબ્દમાંનો । આ શબ્દ સાથે લેઇ યુસ્તી અને ઉવેસ્ટ આ શબ્દને 'વનાવેન્દ' લઇ તેને ફા. [illegible] નું રૂપ લેછે. તે પણ દુરસ્ત દિસેછે.

૮. આખેર પવન જક મહીસ્ત દુશાર્મે હરવેસ્પ મર્દુમ વલ હમ યામતુનન્દ. અબુ વ બેનમેન વ અખ વ દુસ્ત અયોક વલ દુદ પુર્સેદ આઈગ "દેનૂમન અન્દ શન્તે આઈગ યેહવુન્ત હુમની[1]? અવત પવન રોબાન દાતસ્તાન મેમન બુદ? આહલોબન યેહવુન્ત હુમની[2] આયુપ દરવન્દ"? નજદેસ્ત રોબાન તન[3] વીનેત અવશ પુર્સેદ પવન જક ગોફ્ત. અન્શુતા હમાક હેમ-કાલા યેહવુનન્દ. બુલન્દ સેતાયશને વલ ઓહરમજ્દ વ અમશુસ્પન્દાન ગીરીઅન્દ.

૯. ઓહરમજદ પવન જક ગાસ હનુગર્દીનેદ[4] દામ યેહવુનેત આઈગશ કારી મદમ લા આવાયત કર્દન. દયન જક મુનૂશાન રીસ્ત વીરાસ્ત કારી મદમ લા આવાયેદ કર્દ[5]. યજશને પવન રીસ્ત વીરાયશનીઅ સોશયોસ લેવત્મન અએબારાન્ વાદુનેત. તોરા હધયઓશ[6] પવન જક યજશને નકસુનન્દ. મિન પીએ[7] જક તોરા વ હોમ્ સફીદ હોશ[8] વીરાયન્દ વલ હરવેસ્પ મર્દુમ યેહેબુનન્દ વ હરવેસ્પ મર્દુમ અહોશ બવન્દ વદ હમાક હમાક રોબશનીઅ. દેનૂમનચ ઈમલ્લુનેત આઈગ મુન ગબ્રા પત્માન બુદ ઈકવીમુનેત અદીનશ પવન દાતે[9] ચેહલ શન્તે આવાજ વીરાયન્દ. જક મેમન ખુર્દે રીસ્તે બુદ હુમન્દ અદીનૂશાન પવન દાતે પાન્જદેહ શન્ને લપ્વાર વીરાયન્દ વ કોલા અઈશ જન યેહબુનન્દ વ ફરજન્દ લેવત્મન જન નુમાયન્દ. અવીન વાદુનન્દ ચેગુન કુન દયન ગેતી. બરા ફરજન્દ જાયશનીઅ લા યેહવુનેત.

૧૦. આખેર સોશયોસ મિન દાદાર ઓહરમજ્દ ફર્માન હમાક મર્દુમ મોજદ પાદેહશને યેહબુનન્દ પવન કુનશને સજાકીહા. દેનૂમનચ અએતે આહલોબન આઈમ ઈમલ્લુનેત આઈગ વજલુનન્દ વલ વેહેશ્ત. ગરૂતમાને ઓહરમજ્દ ચેગુન બેનફુશમન આવાએદ કર્પ લાલા ઈનસ્યુનેત. વદ હમાક હમાક રોબશનીઅ પવન જક પાકીઅ[10] હમાક સાતુનેત.

---

(૧) D.H. [illegible] આપેછે તે બરાબર છે. બુસ્તી અને બીજી નકલો 'હુમનમ' આપેછે તે ભુલ છે.

(૨) D.H. [illegible] આપેછે તેમ મે વાંચ્યું છું, બુસ્તી [illegible] 'બુદરા' આપેછે તે પણ અહીં ચાલે. ત્યારે એમ અર્થ કરીએ કે "(તારૂ રવાન) અરો થયું હતું કે દરવન્દ."

(૩) બધી નકલોમાં [illegible] છે પણ એ કદાચ [illegible] ને બદલે ભલ હોય કે "એક રવાન પેહલ વેહેલ બીજાં રવાનને આ શબ્દોથી પુછેછે". અહીં રવાન (તનને) શરીરને પુછે એ દુરસ્ત દિસતૂ નથી, કારણ અહીં કેઆમતને દહાડે સઘળાં રવાનોની વાત છે.

(૪) અથ. [illegible] completing,

(૫) "કારી મદમ લા આવાયદ કર્દ." આ ફકરો D H માં નથી. ત્યારે અર્થ થાય કે "જ્યારે ગુજરેલાં ઉઠરો ત્યારે સોશ્યોસ યજશને કરશે" વિગેરે.

૮ સેવટે મોટી ખુશી સાથે સઘળાં માણસો સાથે મળશે. બાપ અને બેટા અને ભાઈ અને દોસ્ત એક બીજાને પુછશે કે આ આટલાં વર્ષ તું ક્યાં હતો ? તારા રવાનને શું ઈનસાફ મળ્યો હતો? તું અશો બન્યું હતું કે દરવન્દ? જે પેહેલ વેહેલાં રવાનને શરીર જોશે તેને તે આ (ઉપલા) શબ્દોથી પુછશે. સઘળાં માણસો એક પોકાર કરનાર થશે. ઓહરમજદ અને અમેશાસ્પન્દો તરફ તેઓ બુલંદ સેતાયશ પોકારશે.

ઓહરમજદ તે વખતે (પેદાયશનું કામ) સંપૂર્ણ કરશે, કે પેદાયશ (તૈયાર) થશે, કારણ કે તેને કાંઈ મોટું કામ કરવા જોગું ન હતું. (એટલે રસ્તાખેજને વખતે આગળી પેદાયશમાંથી પેદાયશને પાછી ઉભી કરવાનું કામ હતું તે કાંઈ પેહેલી પેદાયશ જેવું મુશ્કેલ ન હતું. તેથી તે જલદી તમામ થશે). જેઓ ગુજરી ગયલાં હતાં તેઓમાંથી પાછાં ઉભાં કરવાં તે કોઈ મોટું કામ કરવા જોગું ન હતું. સોશ્યોસ (તેના) મદદ કરનારાઓ સાથે ગુજરેલાંઓને ઉભાં કરવાં માટે ઈજશ્ને કરશે. હધયઓશ ગાયને તે ઈજશ્ને માટે કાપશે. તે ગાયની ચરબી અને સફેદ હોમથી હોશ તૈયાર કરશે અને સઘળાં માણસોને આપશે, અને સઘળાં માણસો હમેશ અને હમેશની (વખતની) ચાલ સુધી અમર્ગ થશે. વળી આ પણ કહેછે કે જેઓ માણસના પ્રમાણના હોતાં, (એટલે જેઓ પુખ્ત ઉમરે ગુજરી મરણ પામેલાં) તેઓને ૪૦ વર્ષની ઉમરનાં પાછાં ઉભાં કરશે. જેઓ નાનાં (નાની વયનાં) ગુજર્યાં હશે, તેઓને ૧૫ વર્ષની ઊમરનાં પાછાં ઉભાં કરશે; અને દરેક જણને તેઓની ઓ-રતો આપવામાં આવશે અને સ્ત્રીઓ સાથે (તેઓને તેઓનાં) ફરજંદો દેખાડવામાં આવશે. તેઓ એ મુજબ કરશે, કે જેમ જ્યારે તેઓ દુનિયામાં હતા ત્યારે (કરતા હતા), સિવાય કે ફરજંદનું જણવું નહીં થશે. (આ ફકરાની મતલબ આ કે કેઆમતને દહાડે સઘળાંએ. એકમેકને પિછાનશે અને મળશે. બાપ પોતાનાં ફરજંદોને અને પોતાની સ્ત્રીને મળશે)

૧૦. પછી સોશ્યોસ દાદાર ઓહરમજદનાં ફર્માનથી સઘળાં માણસોને (તેઓનાં) કામ મુજબ લાયક રીતે બદલો (અને) ઈનામ આપશે. વળી એઓ, કે જેઓ અશો છે,

---

(૬) જુઓ બાબ ૧૯ ફ. ૬. આ ગાયની ચરબીમાંથી 'હોશ' નામનું એક સંતોષ આપનારૂં પીણું બનાવવામાં આવશે કે જેથી રસ્તાખેજ વખતે માણસનાં રવાનોને સેવટની તૃપ્તિ મળશે. તેનો ઈસારો દાદિસ્તાને દીની (સવાલ ૮૯ અને સવાલ ૩૭ માં) પણ મળે છે. એ ગાયની બાબત કોઈ અલંકારિક વર્ણન દિસેછે કે સેવટે માણસો સર્વ રીતે સંતોષ પામી તદન વગર હાજતનાં થશે.

(૭) ફા. [illegible] fat. DH [illegible] 'તમ્બા' આપેછે જેનો પણ એજ અર્થ છે.

(૮) એક જાતનું હુશિયારી આપનાર તેમજ તૃપ્તિ આપનારૂં પીણું, જે કહેછે કે સેવટે કેઆમતને વખતે રવાનોને આપવામાં આવશે. અવ. [illegible] ફા. [illegible] the mind, the soul. એ 'હોશ' શબ્દનો અર્થ 'નાશ' 'મોત' પણ થાયછે, જેમકે આજ ફકરામાં તે 'અ' નકાર સાથે એ અર્થ આપેછે. DH એ શબ્દ [illegible] (આ [illegible]) આપેછે જેનો અર્થ a drink producing immortality થાય છે.

(૯) ફા. [illegible] life, age, year.

(૧૦) DH [illegible] 'આવાકીઅ' આપેછે. અવ. [illegible] મદદ.

દેન્‌મન ઈમલ્લુનેત આઈગ યરત લાકદ ઈક્વીમુનેત વ ગેતી[1] ખરીદ લા ફ્રુમુંદ ઈક્વીમુનેત વ જામે આહલોબન દાદ[2] લા દાદ ઈક્વીમુનેત તેમમન બરહને. અવશ ઓહર્‌મજદ યરત વાહુનેત અવશ મીનોએ ગાસાન[3] કારે વસ્તર્ગી વલ વાહુનેત.

૧૧. આખેર ઓહરમજદ ગનાક મીનોએ, વહુમન અંકોમન, અશવહિશ્ત અન્દેર, શતવીન સાઓર, સ્પેન્દોમદ તરોમત હસ્ત નાઓંઘૂહસ, ખુર્દદ અમોર્દદ તારીચ જારીચ રારત ગોબરનીઅ જાક દરૂગ ગોબરનીઅ, સરૂશ અશમ વખહુનન્દ[4]. આખેર દો દરૂજ ફ્રરાજ ફ્રરુન્દ આહરેમન વ આજ્[5]. ઓહરમજદ વલ ગેતી સાતુનેત બેનફ્રશમન જાત વ સરૂશ રાસ્પી અર્ઈવીંગહનાન[6] પવન યહ્‌મન યખ્સુનેત. ગનાકમીનોએ વ આજ પવન જાક ગહાન નીરન્ગ જાદ અવ્‌જારીઅ અકારીહાતર વખહુનન્દ જાક વદગેં આસ્માન પતશ દયન દોબારેસ્ત લખ્વાર વલ તુમ તાર દોબારેત. ગોચેહર માર[7] પવન જાક અયોકશોરત વતાખ્તે સુજેત[8]. જાક ગન્દગીઅ રીમનીઅ દયન દુશખુ[9] બુદ પવન જાક અયોકશોરત સુજેત દક્યા બરા

---

(૧) 'ગેતી ખરીદ' એ એક જરથોશ્તી ક્રિયા છે. જેમાં ૯ દિવસ ગેવરાતી મીનો નાવરની ઈજશ્ને કરવામાં આવેછે અને પછી ધમબારના વીસપરદ, સીરોજની અને રપીથવનની ક્રિશ્તને કરવામાં આવેછે. અર્થ પ્રમાણે "દુનિયાની ખરીદી કરવી" એંગ્રેજીમાં ધર્મ સંબંધી ભાષામાં જે અર્થે redeem, redemption (*re* and *emerc,* to buy) શબ્દો વપરાયછે તેજ અર્થ અસલમાં આ શબ્દનો છે, એટલે કે "પોતાના ભલાં કામોથી દુનિયાને ખરીદી લેવી" એટલે રવાનને ગુનાહ ભર્યાં કામોથી છુટું કરવું. આ ફકરામાં એ અસલ અર્થે આ શબ્દ વપરાયલો દિસેછે.

(૨) 'આહલોબન દાદ' એ શબ્દ પાછળથી વપરાતા 'અશો દાદ' શબ્દનું અસલ રૂપ છે. ગરીબભલા અશો મરદોને સખાવતમાં કપડાં ભેટ આપવાનાં વસ્ત્ર દાન માટે એ ઈસારો છે. DH માં [illegible] કો 'વલ અર્જાનીકાન' એટલે 'લાયકોને' શબ્દો વધારે છે. એટલે કે અશો દાદ તરીકે વસ્ત્ર (શીઆવ) આપવો તે લાયકોને આપવો.

(૩) સુરતીમાં અને બીજી નકલોમાં પાજંદમાં આ શબ્દ [illegible] લખ્યો છે. પણ D H માં તે પેહેલવીમાં [illegible] ગાસાન લખ્યો છે, તે વધારે બરાબર છે અને તે ગાથા [illegible] ને માટે છે. Cf. Yaçna LV. 2 [illegible]. એનો પેહેલવી તરજુમો નીચે મુજબ છે [illegible] p. 604, the Bodlein MS એટલે "તે ગાથાઓ અમારા રવાનને માટે બેઉ ખોરાક અને વસ્ત્ર માફક છે." એ હામાં ગાથાને [illegible] મીનોઈ રીતે ખોરાક અને વસ્ત્રની ગરજ સારતા જણાવ્યા છે. ત્યારે એ વર્ણન અલંકારિક છે. કહેવાની મતલબ એ છે કે આ જેહાનમાં માણસે ખોદાની બંદગી કરતા રહેવું, ગેતી ખરીદ કરતા રહેવું. એટલે ભલાં કામોથી દુનિયાને ખરીદી રવાનને ગુનાહથી સ્વચ્છ રાખતા રહેવું. લાયક ભલા અશો માણસોને જામે-અશોદાદ (શીઆવ) ની એટલે વસ્ત્રની ભેટ આપી વસ્ત્ર દાન કરતા રહેવું. એમ કરે તેનું રવાન મરણ બાદ તેનો ભલો બદલો પામે. નહીં તો તેનું રવાન જાણે નાગું હોય તેમ રહે. જેઓ અહુમજદને યાદ કરતાં રહે

તેઓ માટે કહે છે કે તેઓ બેહેસ્તમાં જશે. ઓહુરમજદનું ગરોથમાન તેઓના શરીરને, જેમ તેને ઘટતું હોય તેમ, ઊપર ખેંચી લેશે. તે (મરનાર અશો) તે પાકીથી હમેશ અને હમેશ સુધી ચાલુ (આગળ અને આગળ) ચાલતું રહેશે. એમ કહે છે કે જ્યારે (ખોદાની) આરાધના નહીં કીધી હશે અને ગેતી ખરીદ કરવાને ન ફરમાવ્યું હશે, અને પોષાકની અશોદાદ નહીં આપી હશે તો ત્યાં (એટલે પેલી જેહાનમાં તે રવાન) નાગું (રહેશે) જો તે ઓહુરમજદની આરાધના (પરત) કરે તો ગાથાની મીનો પોષાકનું કામ કરે (એટલે ગરજ સારે).

૧૧. પછી ઓહુરમજદ ગનામીનોને, બહુમન અકોમનને, અર્દીબેહેસ્ત અન્દેરને, શેહરેવર સાઓરને, સપેન્દારમદ તરોમત, (જે) નાઓંઘહસ છે તેને, ખોર્દાદ અમર્દાદ તારીચ અને જારીચને, સાચ્ચું બોલવું જુઠાં બોલવાને, (અને) સરોશ એશમને પકડશે. પછી બે દરૂજો છુટા રહેશે, આહરેમન અને આજ. ઓહુરમજદ દુનિયામાં આવશે. પોતે જોતી અને સરૂશ રાસ્પી (થઈ) અઈવ્યંઘહાન હાથમાં પકડશે. ગનામીનો અને આજ તે દુનિયામાં નિરંગથી મારેલા બની, હથિયારો વગર કામે (એટલે અસર ઊપજાવવા વગર ફોકટ) પકડશે, અને જે રસ્તે આસ્માન ઊપર ધસ્યા હતા તે રસ્તે પાછા સીહા અંધકારમાં દોડશે. ગોચેહર, તે સાપને તે પીગળેલી ધાતુથી બાળી નાખશે. દોજખની અંદર જે ગંધકી અને રીમની હતી તે, તે ધાતુથી બળી જશે (અને) સાફ થઈ જશે. તે લેઆનતી ભર્યો જે

અને ઉપર પ્રમાણે ભલાં કામો કરતાં રહે તેઓ જાણે ગાથાના ફરમાનો પ્રમાણે ચાલી પોતાને હાથે પોતાનું બેહેશ્ત ખરીદે છે. માટે તે ગાથાની મીનોઈ શક્તિઓ જાણે તેઓને મરણ બાદ વસ્ત્રથી ઢાંકેલા રાખશે એટલે તેઓને ફરજ નહીં બજાવવા માટે શરમાવું પડશે નહીં.-

(૪) આ ફકરામાં અમેશાસ્પંદો વિગેરે સદ્ગુણો અને તેઓની સામેની બૂરી શક્તિઓ અને દુર્ગુણોનાં નામ દીધાં છે કે સેવટે કેઆમતને વખતે સઘળી સારી શક્તિઓ અને સદ્ગુણો બૂરી શક્તિઓ અને દુર્ગુણો ઊપર ફાવશે. (૫) ફા. ઝ[?] લોભનો દેવ.

(૬) અવ. [illegible] ઈજશ્નેમાં બરસમના તાર બાંધવામાટે વપરાતી ખજુરીની પાતરી.

(૭) અંહી 'સાંપ' તે આહરેમનને માટે દિસેછે.

(૮) D H માં આ ઈબિલો [illegible] સુજઈઅત આપેલોછે. એ કદાચ ગેર કાયદે અવસ્તાના પ્રયોજકનાં [illegible] ની માફક 'અપ' થી પ્રયોજક બનાવવા માટે હોય. અર્થ બાળવું. આ શબ્દ પછી D H માં નીચલી ઈબારત વધારે છે [illegible] "અયોકશોસ્ત દયન વલ દુશખ્ તચેત" એટલે "ધાતુ તે દોજખમાં વહેછે."

(૯) D H [illegible] "દયન જમીક આઈગ" શબ્દો વધારે છે. ત્યારે અર્થ થાયછે કે "જમીનમાં જ્યાં દોજખ હતું ત્યાં જે ગંધકી અને રીમની હતી તે ધાતુથી બળાં કરશે."

યેહવુનેત. જક અમર[1] ઈ ગનાકમીનોએ પતશ બરા દોબારેસ્ત પવન જક અયોકશીસ્ત વખહુનેત. જક જમીક દુશખુ લખ્વાર વલ ફ્રાખુઈઅ એ ગેહાન યાઈત્યુનેત વ યેહવુનેત ફ્રશીકર્દ દયન ખાનાન પવન કામે. ગેહાન અમર્ગ વદ હમાક હમાક શેબરનીઅ.

૧૨. દેનૂમનચ ઈમલ્લુનેત આઈગ દેનૂમન જમીક અન્ હીહર[2] અનશીપ[3] હામુન[4] બરા યેહવુનેત.[5] કુફે યેકાતચ ચીનબર લાલા યખસુનરનીઅ ફ્રૂદ દારેન્દ લાં યેહવુનેત.

બાબ ૩૧.

મદમ તોખ્મ વ પતવન્દે કેઆન.[6]

૧. હોશેન્ગ ઈ ફ્રવાક ઈ સીઆક્મક ઈ મશી ઈ ગયોમર્દ. "તખ્મોરૂપ ઈ વીવંધહાન ઈ વંધહત હોશંગ. જમ"[7] તખ્મોરૂપ સ્પીતુર નારેસ ઈ મુન રૂશનુ એ ચીનક કરીતુન્દ હમાક બરાત બુદ હુમન્દ. મિન જમ વ જમક ઈ અખ્તમનર યેહવુન્ત બદ યોખ્તી ગબ્રા જન. અકવીન[8] બયર[9]ની બુદ હુમન્દ[10]. મીરક અસ્પયાન વ જીઆનક જર્દાહીમ[11] શમ યેહવુન્ત હુમન્દ. પતવન્દ બરા રફુત. સ્પીતુર જક યેહવુન્ત મુન[12] લેવત્મન[13] દહાક જમ બરા કરીનીદ[14]. નર્સી અદીનચ જીવસ્ત. નેસર ગ્યાવાન[15] કરીતુન્દ. ઈમલ્લુનેત આઈગશ જક ગદમને મદમ દાત ઈફ્વીમુનાત આઈગ કોલા યુમ દયન અચારીહા[16] બરા વદીરેદ હમાક પુરરને[17] યોશદાસર પાક બરા વાદુનેત.

---

(૧) આ શબ્દ જૂદી જૂદી નકલમાં તરેહવાર છે. મા. ઉ. અને એ. આં. માં [illegible] છે, તેની હેઠે ફારસીમાં [illegible] લખ્યો છે. પાજંદ નકલોમાં [illegible] આપ્યો છે. આંકુએટીલ પણ Ahariman લખે છે. DH માં [illegible] છે. દ. એ. ની જમાસ્પીના આ બાબતના બાબમાં [illegible] આહરમન છે. યુસ્તી [illegible] શોહમન આપી 'દોઝખ' અર્થ કરે છે (હીબ્રુ). ઉવીનદીનશામાન verfluchte એટલે "લઆનતી બર્યો" અર્થ કરે છે. ઉવેસ્ટ એ શબ્દ આલિમ ધારી vault અર્થ કરે છે. DH ની જુની નકલમાં જેમ આ શબ્દ આપ્યો છે તેમ હું વાંચી એને ફા. [illegible] અમરર more bitter [illegible] bitter સાથ સરખાવુંછું. અર્થ 'ઘણો કડવો' એટલે "લઆનતી બર્યો" ધિક્કારવાજોગ.

(૨) એ શબ્દ 'અનખરાર' પણ વંચાય. અર્થ (ફા. خسر loss) imperishable. એનો બીજો ભાગ 'ખસર' અથવા 'હસર' અથવા 'હસીર' પણ વંચાય જે ફા. خسر યા حسر અને حسیر છે, જેનો અર્થ ico થાયછે. ત્યારે અર્થ 'બર્ફ વિનાની.' ઉવેસ્ટ એમ અર્થ લેછે. (૩) ફા. نشیب declivity, descent.

(૪) D H માં એ ઇમલો [illegible] હામુન છે જે ફા. هامون a desert, a piain છે. યુસ્તી વિગેરે [illegible] આપેછે. તે ડા. ઉવેસ્ટ ધારેછે તેમ ઉપલા જુની નકલના ઇમલાનું બિગડેલું રૂપ છે.

(૫) D H આ. [illegible] શબ્દ આપેછે તે બરાબર છે. બીજી નકલોમાં નથી.

(૬) આ બાબમાં કોઈક નામોને D H ની નકલ પ્રમાણે વાંચ્યાછે અને જે ભાગ યુસ્તીમાં નથી તે તેમાંથી વાંચ્યોછે. આ બાબમાં થોડાક પાછલા ભાગમાં T. D. ની એક નકલનો સરખામણી માટે લાભ લીધોછે.

ગનામીનો તે (દોજખ) માં દોડી ગયો. તેને તે ધાતુથી પકડશે. તે દોજખની જમીન દુનિયાની ફરાખીમાં પાછી લાવશે, અને દુનિયામાં ફ્રશોકર્દ (ખોદાની) મરજી મુજબ થશે (અને) જેહાન હમેશાં હમેશ સુધી ચાલુ અમર થશે.

૧૨. વળી એમ કહેછે કે આ જમીન હેર (નસો) વગરની ખાડાખબોચીઆં વગરનાં મેદાનની થશે. ચેકાત (દાઈતી) નો પુલ જે ચીનવદ (પુલ) ને ઊંચે ધરી રાખવા માટે છે, તે વટીકને નીચો (એટલે સપાટ) રાખશે. તે (પહાડ તરીકે ઊંચો) હસ્તી ભોગવશે નહીં.

બાબ ૩૧.

કેઆનીઓના તોખમ અને બુનીઆદની બાબદપર.

૧. હોશન્ગ ફ્રવાકનો, (છોકરો હતો, જે ફ્રવાક) સીઆમકનો, (જે) મશીનો, (જે) ગયોમર્દનો (છોકરો હતો). તખ્મોરૂપ વીવંઘહાનનો, (જે) વંઘહત હોશંગનો (છોકરો હતો). જમ, તખ્મોરૂપ, સ્પીતુર, નર્સી કે જેને રશનુ એ ચીનક કહેછે, તે સઘળા ભાઈ હતા. જમ (શેદ) અને જમક, જે તેની બેન હતી તેઓથી એક જોડકું, મરદ અને સ્ત્રી, પૈદા પણું. તેઓનાં મેળાપથી વૃદ્ધિ થઈ. મીરક અસ્પયાન અને જીઆનક જર્દાહીમ તે (જોડકાં) નાં નામ હતાં. (એમ) ઓલાદ ચાલુ રહી. સ્પીતુર તે હતો, કે જેણે જોહાક સાથે મળીને જમશેદને કાપી નાખ્યો. નર્સી પણ તે વખતે જીવતો હતો. (તેને) નેસર બ્યાવાન કહેતા હતા. કહેછે કે તેને એવું બુલંદ નસીબ આપેલું છે કે દરેક દિવસ ગરીબીમાં ગુજારે છે (અને પોતાનો) સઘળો ખોરાક પવિત્ર અને પાક કરે છે.

---

(૭) "આ નિશાનીવાળો" ભાગ D H માંથી લીધોછે.

(૮) ફા. [illegible] અને [illegible] વીન એટલે વખત (*vide* Viraf. Ch. 66, 6).

(૯) ફા. [illegible] increase (૧૦) આ ફકરા બદલે D H માં [illegible] છે.

(૧૧) **D H** જરદાહુમ [illegible] આપેછે. (૧૨) **D H** [illegible] આપેછે તે દુરસ્ત છે.

(૧૩) આ શબ્દ પછી પુસ્તીમાં [illegible] 'જમ' શબ્દ છે તે ભૂલ છે. D H માં નથી.

(૧૪) **Cf. Yasht** X I X **46** [illegible] એટલે "જમશેદને કાપનાર સ્પીતુર".

(૧૫) **D H** માં [illegible] 'નર્સોઅે વીઆવાનીક' મળેછે. હું ધારૂંછું કે એ 'બ્યાવાનીક' ઉપર આપેલા [illegible] 'વીવંઘહાન' નું બિગડેલું રૂપછે. એ પણ તખ્મોરૂપ, જમશેદની માફક વીવંઘહાનનો છોકરો હતો, તેથી તેને 'વીવંઘહાન' નો નર્સી કહ્યો હોય.

(૧૬) [illegible] નહીં અને ફા. [illegible] **help, remedy.**

(૧૭) અહીં ગરીબી અને તે ગરીબીમાં પ્રમાણીકપણે, પાક અને સ્વચ્છ રીતે પોતાની રોજી પેદા કરવી, તેને બુલંદ નસીબ ગણ્યું છે.

૨. દહાકે બુતારપે જઈનીગાવે[1] વીરફૂશંધે[1] તાજે ફ્રવાકે સ્યામક. એજ માદર દહાકે[2] ઉદયે[3] એ બયકે તમબયકે[4] ઓવોખમે[5] પહુર્વઅસમે[6] ગધઉવીથવે દ્રુવીએ[7] ઈરેકા[7] એ ગનાકમીનોએ. ફ્રીદુને અસ્પયાન, પુરતોરા અસ્પયાન,[8] સોક તોરા[9] અસ્પયાન, બુર તોરા અસ્પયાન, સીહાકતોરા અસ્પયાન, સપીદ તોરા અસ્પયાન, ગેફ્ર તોરા અસ્પયાન, રમકતોરા અસ્પયાન, વનફ્રગેરની અસ્પયાન, જમ વીવંધહાન. ચેગુન વલ્મન્શાન જવીત મિન અસ્પયાને પુરતોરા દેહ[10] પતવન્દ યેહવુન્ત હુમન્દ. કોલા અયોક સદ શન્ત બરા ઝવરત હુમન્દ ઈ યેહવુનેત હજાર શન્ત. જક હજાર શન્ત દહાક દુશ પાતશાહીઅ યેહવુન્ત. મિન અસ્પયાન પુરતોરા ફ્રીદુન જાદ મુન કીને જમ ખાસ્ત હાનીય[11] ફ્રજન્દ યેહવુન્ત હુમન્દ બરમાયુન[12] કતાયુન.[12] ફ્રીદુન મુન વલમનશાન પુર પરહીખ્તતર[13] યેહવુન્ત.

૩. મિન ફ્રીદુન જાદ સે એન્મન, સેલમ વ તુચ વ અઈરીચ. મિન અઈરીચ દો એનમન[14] દુખ્તી જાદ. એન્મને દુગાને[15] વાનીતાર અનાસ્તોખ[16] શમ યેહવુન્ત. એન્તમન ગન્જાં[17] યેહવુન્ત. સેલમ વ તુચ અઈરીચ વ ફ્રજન્દાન હુબખ્તગાન હમાએ જકતલુન્ત. જક એન્તમન ફ્રીદુન પવન નેહાન દારત. મિન જક દુખ્ત દુખ્તી જાદ. વલ્મન્શાન આકાસીઅ બુદ. અવશાન અમીતર જકતલુન્ત. જક દુખ્ત ફ્રીદુન પવન નેહાન કર્દ વદ હેદ પતવન્દ અમત માનુશે ખુર્શીદ પવન વીનીક "મિન અમ જરહુન્ત. મદમ ચેગુન બરા જરહુન્ત

---

(૧) એ નામો D H માં નીચે મુજબ છે [illegible] જઈનીગાવ બસ્રાએ રાફ્રશાનીગ.

(૨) D H માં [illegible] એટલે 'માંએની તરફવાળાઓ' (૩) D H [illegible] ઉદક.

(૪) 1) II માં [illegible] આગળ મીકું મુકી નામ છુટું પાડયું છે. એટલે અહીં વાકય તમામ કીધો છે. પછી [illegible] 'બયક'ને છુટો લેઈ તેની વંશાવળી ચાલુ કીધી છે.

(૫) D II માં [illegible] ઓવોહ્ખ.

(૬) D II માં એ નામને બદલે બે છુટા નામ છે [illegible]

(૭) એ બે છુટા નામોને બદલે 1) II માં એકજ નામ મળેછે. તે [illegible] છે.

(૮) [illegible] એ શબ્દો D H માં આપ્યા છે તે બરાબર છે. બુરસીમાં નથી તે ભૂલ છે. કારણ પછવાડે કહેછે કે [illegible] "એટલે પુરતોરા અસ્પયાન (અર્થ પ્રમાણે પુશ્કળ ગાયવાળા આસ્પ્યાન)થી ફ્રીદુનનો જન્મ થયો." એ [illegible] તે અવસ્તાની સીતમાન જરથોશતની આફ્રીનનો ફેર-ફાર છે 'પોઉરૂગો બવાહિ યથ આથ્વ્યાનોઇરિ એટલે "આથ્વ્યાનના જેવાં પુષ્કળ ગોરાપંદવાળો થાજે." શાહનામા મુજબ ફરેદુનને દુધ પાનાર ગાયનું નામ [illegible] હતું. તે સાથે કદાચ એ નામને સંબંધ હોય.

(૯) D H માં [illegible] સુકતોરા નામ છે તે બરાબર દિસેછે, કારણ 'સીહાક તોરા' જે બુરસી આપેછે તે નામ તો પછવાડે આવેછે.

૨. દહાક (જોહાક) ખુતાસ્પનો (છોકરો હતો), (જે) જઈની ગાવનો, (જે) વારફશંઘનો, (જે) તાજનો, (જે) ફ્રવાકનો, (જે) સ્યામકનો (છોકરો હતો). મા તરફથી જોહાક ઊદય (ના વંશનો હતો, જે ઉદય) બયકનો, (જે) તમબયકનો, (જે) ઓરોખમનો, (જે) પઉર્વઅસમનો, (જે) ગધઉવીશ્વનો, (જે) દ્રુવીનો, (જે) ઈસ્કાનો, (જે) ગનામીનોના (વંશનો હતો). ફ્રીદુન અસ્પયાનનો, (જે) પુરતોરા અસ્પયાન (નો, જે) સોકતોરા અસ્પયાન (નો, જે) બુરતોરા અસ્પયાન (નો, જે) સીહાકતોરા અસ્પયાન (નો, જે) સપીદતોરા અસ્પયાન (નો, જે) ગેફ્રતોરા અસ્પયાન (નો, જે) રફમતોરા અસ્પયાન (નો, જે) વનફ્રગેશની અસ્પયાન, જે જમશેદ (નો, જે) વીવંઘહાન (નો બેટો યા વંશનો હતો). ત્યારે તેઓની અસ્પયાને પુરતોરા પછીથી જુદી દસ પેહેડી હતી. (અને) દરેક (પેહેડીવાળો શખસ) ૧૦૦ વર્ષ જીવ્યો હતો જે (ત્યારે) ૧૦૦૦ વર્ષ થયાં. તે હજાર વર્ષ જોહાકની બુરી પાદશાહી હતી. અસ્પયાન પુરતોરાથી ફ્રેદુન જનમ્યો, જેણે જમશેદનો કીનો ઈચ્છ્યો. (અસ્પયાન પુરતોરાને ફ્રેદુન ઊપરાંત બીજાં) વલી સાથે બરમાયુન અને કતાયુન (નામનાં) ફરજંદો થયાં હતાં, જેઓમાં ફ્રેદુન વધારે પરહેજગાર હતો.

૩. ફ્રીદુનથી ત્રણ છોકરાઓ જનમ્યા, સેલમ, તુચ (તુર) (અને) એરચ. એરચથી બે છોકરા અને એક છોકરી જનમ્યાં. (તે) જોડકા છોકરાઓનાં નામ વાનીતાર (અને) અનાસ્તોખ હતાં. છોકરી ગન્જ (નામની) હતી. સેલમ અને તુચે એરચને અને (તેનાં) બખ્તાવર ફરજંદોને સઘળાંને મારી નાખ્યાં. તે છોકરીને ફ્રીદુને છુપાવી રાખી. તે છોકરીથી એક છોકરી જનમી. તેઓને (એટલે એરચના ભાઇઓને તેની) ખબર પડી. તેઓએ માએને મારી નાખી. પેઢી છોકરીને ફ્રીદુને દસ પેહેડી સુધી છુપાવી રાખી (એટલે તેણીને અને તેણીની પછીની દસ પેહેડીનાં ફરજંદોને છુપાવી રાખ્યાં) કે જ્યારે માનુશે-ખુર્શીદ-પવન-વીનીક તેની માએથી જનમ્યો. (તેના આ નામનું આ) કારણ કે

---

(૧૦) ગસુત્રી પ્રમાણે તો ૧૦ ને બદલે ૮ પેહેડી થાયછે, કારણ જમશેદ અને વીવંઘહાનને નહીં ગણવા જોઈએ, સબબ કે જમશેદને મારી તે પછી જોહાકે ૧૦૦૦ વર્ષ બૂરી બાદશાહીનું રાજ્ય કર્યું.

(૧૧) D H [illegible] 'હાનીચ' આપેછે તે વધારે દુરસ્ત દિસેછે. અર્થ "વલી (અસ્પયાન પુરતોરાને) બીજા ફરજંદો થયાં હતાં. પુરતી 'અફ્રીનચ' આપેછે.

(૧૨) શાહનામાનાં پرمایهٔ અને کیانوش

یکی بود ازیشان کیانوش نام ∴ دگر نام پرمایهٔ شاد کام Mohl. I. p. 90.

(૧૩) D II માં. એને બદલે [illegible] 'પુર ગદમનતર' એટલે 'વધારે દબદબાવાળો' છે.

(૧૪) D H બે છોકરા [illegible] આપેછે તે બરાબર છે. પુરતી [illegible] આપેછે તે ભુલ છે, કારણ પછવાડે બે છોકરાના નામ છે. (૧૫) [illegible] twins.

(૧૬) D H માં, [illegible] 'અનસ્તખો' છે. (૧૭) D H માં [illegible] એટલે "ગુજક નામ હતું."

ઈશની એ પુર્શીદ પવન વીનીક"(૧) નકુન્ત.(૨) મિન મનોશ પુર્શીદ વીની(૩) ખાહર મનોશ ખર્નાર. મિન મનોશ ખર્નાર મનોચેહર(૪) જાદ, મુનશ સેલમ વ તુચ જકતલુન્ત પવન(૫) ક્રીને અઈરચ. મિન મનોચેહર જાદ ફ્રીશ, નોદર, વ દુરાસ્રો.(૬)

૪. ચેગુન મનોચેહરે, મનોશ ખર્નારે, મનોશ ખર્નાકે કમામસોજક(૭) પુતેરકે(૮) શ્રીતકે બીતગે ફ્રજુશગે જુશંકે, ફ્રગુજગે ગનજકે અઈરીચે ફ્રીદુન, ફ્રાસીઆવે પશંગે(૯) જાદશમ(૧૦) તુરકે સ્પએનસ્પે દુરોશાસ્પે તુચે ફ્રએદએોાન. જક આન, કર્સેવજ કે કદાન(૧૧) ખાનન્દ અગ્રેરદ(૧૨) ઝોલા સે બરાત બુદ હુમન્દ.

૫. પશન્ગ વીસે ઝોલાં દુ બેરાદ બુદ હુમન્દ. વ મિન વીસે પીરાન વ હોમાન વ શાન(૧૩) વ અવારીક બેરાદરાન જાદ હુમન્દ. મિન ફ્રાસીઆવ ફ્રીસ્પો એ ચુર વ શાન(૧૪) શીદે વ અવારીક ફ્રજન્દાન જરહુન્ત હુમન્દ. વીસ્પાન ફ્રરશ(૧૫) કએખુસ્રુઈ અજશ જરહુન્ત બેન્તમને ફ્રાસીઆવ ચેહવુન્ત વ લેવતૂમન ફ્રીસ્પેચુર હમ–માદે ચેહવુન્ત. મિન ફ્રીસ્પેચુરે સુરાક અસુરીક વ અવારીક ફ્રજન્દાન. મિન વલ્મન્શાન ખ્વાસ્તો અઈરીખ્ત વ યજદાન અઈરીખ્ત વ યજદાન દારાદ ફ્રાહખુર્દ લા વહાક અવારીક જાદ હુમન્દ મુન દુગાન(૧૬) દીરન્ગ.(૧૭)

---

(૧) આ " " નિશાનીઓ વચ્ચેના શબ્દો D H માંથી લીધાછે. તે પુસ્તીમાં ભુલથી નીકળી ગયાછે.

(૨) D H માં એને બદલે [illegible] ફા. [illegible] છે. (૩) D H માં એ નામ ફક્ત [illegible] છે.

(૪) D H માં એ શબ્દના આગમચ [illegible] 'મેન' શબ્દ વધારે છે. (૫) D H માં એ ઈબારત [illegible] છે એટલે "અને એરચનો કિનો લીધો."

(૬) D I I માં [illegible] દુરાશ્રોબ છે.

(૭) ડા. ઉવેસ્ટ પેહેલા 'ક'ને ફા. [illegible] ને અર્થે લઈ અર્થ કરેછે,કે "જે મામસોજક હતો." DH માં એને બદલે [illegible] 'મુન અમ ગુજક' છે એટલે "જેની માએ ગુજક હતી."

(૮) D H માં [illegible] અપરક છે. (૯) D H માં [illegible] પશન્ગ નામ છે તે બરાબર છે. શાહનામાનું پشنگ (૧૦) શાહનામાનો زادشم

چون بشنید سالار توران پشنگ ∴ بسی کرد یاد از پدر زادشم

(૧૧) کرسیوز નું બીજું નામ 'કદાન' હતું તે તબરી પરથી માલમ પડેછે. ત્યાં તે નામ ગેન્દેર આપ્યું છે. II (Afrâsiâb) avait deux fils, nominés Sehehré et Schîdé et un frére, nommê Guender (Tabari par Zotenberg I. p, 464).

(૧૨) શાહનામાનો اغریرث

તે જનમ્યો ત્યારે ખુર્શેદની રોશની તેનાં નાખ (વીનીક) ઊપર પડી. મનોશ ખુર્શીદ વીની અને બેહનથી મનોશ ખર્નાર (વીનીક). મનોશ ખર્નારથી મીનોચેહર જનમ્યો, કે જેણે સેલમ અને તુચને એરચના કીનામાં મારી નાખ્યા. મીનોચેહરથી ફ્રીશ, નોદર અને દુરાસો જનમ્યા.

૪. જે મુજબ મીનોચેહર, મનોશ ખર્નારનો (બેટો હતો, જે) મનોશ ખર્નાકનો, (જે) કમામ સોજકનો, (જે) બુતેરકનો, (જે) થ્રીતકનો, (જે) બીતર્ગનો, (જે) ફ્રજુશગનો, (જે) જુશકનો, (જે) ફ્રગુજગનો, (જે) ગનજકનો, (જે) અઈરચનો, જે ફ્રીદુનનો (હતો. તેજ મુજબ), ફ્રાસીઆવ, પશંગનો, (જે) જાદશમનો, (જે) તુરકનો, જે સ્પએનસ્પનો, (જે) દુરોશાસ્પનો, (જે) તુચનો, (જે) ફ્રેદુનનો હતો. (એટલે જેમ મીનોચેહર ફ્રેદુનનાં વંશથી ઊતરેલો હતો, તેમ અફ્રાસીઆબ પણ ફ્રેદુનના વંશનોજ હતો.) તે અફ્રાસીઆબ અને) કર્સેવજ, જેને કદાન કહે છે (અને) અઘેરદ, એ ત્રણે ભાઈ થતા હતા.

૫. પશન્ગ (અને) વીસે બેઊ ભાઈઓ હતા. અને વીસેથી પીરાન, હોમાન અને શાન અને બીજા ભાઈઓ જનમ્યા હતા. અફ્રાસીઆબથી ફ્રીસ્પો એ ચુર, અને શાન અને શીદે અને બીજાં ફ્રરજંદો જનમ્યાં હતાં. વીસ્પાન ફ્રરશ, જેનીથી કએખુસ્રુ જનમ્યો હતો, તે અફ્રાસીઆબની છોકરી હતી અને ફ્રીસ્પે ચુર સાથ એક માએની હતી. ફ્રીસ્પેચુરથી, સુરાક, અસુરીક, અને બીજા ફ્રરજંદો (થયાં હતાં). તેઓથી ખ્વાસ્તો અઈરીખ્ત, અને યજદાન અઈરીખ્ત અને યજદાન દારાદ, ફ્રાહખુર્દ લા વહાક (અને) બીજાં (ફ્રરજંદો જનમ્યાં હતાં), જેઓની વિગત લંબાણ (છે).

---

(૧૩) એ નામ [illegible] ને બદલે [illegible] કહાન અથવા ખાન લેઈએ તો તે વિપેનો ફ્રરખાન નામનો બેટો હોય. Mohl. l.407. જો એ 'શાન'ને પીલસમનો ટુંકો આકાર લેઈએ તો એ નામનો 'વીસે'નો એક છોકરો શાહનામાં પ્રમાણે હતો.

دلیری که به پیلسم نام اوی ۞ گوئی کی نژادی بای گنجوی
که ویسه بدش نام فرخ پدر ۞ برادرش پیران پیروز گر

Vuller I. p. 426.

(૧૪) એ "શાન" અને "શદિ" નામના જે બેટા તે તબરીએ કહેલા Schehré અને Schîdé છે. જુઓ આ ફ્રકરાની આગલી નોટ. શાન નામ 'શાર' પણ વંચાય. (૧૫) શાહાનમાની فرنگیس Vuller II. 612. (૧૬) ફા. دوبالا double, hence, repetition, details.

(૧૭) ફા. درنگ slow, tedious, causing delay.

n

૬. મિન અગ્રીરદ ગોપત[1] મલકા જારહુન્ત વ અમત ફ્રાસીઆવ માનુશચેહર લેવતૂ-મન અઈરાનગાન દયન ગરે પાદશખ્વારગર ગેરફ્તાર કર્દ સીજ[2] વ હાત[3] મદમ શેદકુન્ત અગ્રીરદ મિન યજદાન અયાફ્ત બવીહુનસ્ત. અવશ જક નીઓકીઅ રકહુન્ત[4] આઈગશ જક સેપાહે[5] નીવે અઈરાનગાન મિન જક સખ્તીઅ બોખ્ત. ફ્રાસીઆવ પવન જક આહુ-[6] ઈ અગ્રીરદ જકતલુન્ત. અગ્રીરદ પવન જક પાહેહ્રને ફ્રરજન્દ ચેગુન ગોપત મલકા જારહુન્ત.[7]

૭. ઓજાઓ,[8] ઈ તોહુમાસ્પ ઈ કુઆંનકુ ઈ, બીરીજીસ્ત, અરઊવશ અનાઈરપ વર્એ-તન્ત ઈ રાગી વોધ યના ઈ મરવાક ઈ નોતર ઈ માનુશ[9]ચેહર. મિન ઓાજાગો જારહુન્ત સે ચેન-મન બેન્તમન. કવાદ[10] અપર્નાીએ દયન કરપુદી[11] ચેહવુન્ત. અવ્શાન પવન રૂદ[12] બરા શેહ્કુન્ત. પવન કવાદકાન[13] બરા અફ્રૂસર્દ.[14] ઓાજાગો બરા ખદીતુન્ત વ ઈનરગુન્ત બરા પરારીન[15] ફ્રરજન્દ વન્દીદ[16] નવીદ[17] થમ ખનપ્તુન્ત.

---

(૧) [illegible] આ ફકરામાં આ નામ એક વખત આ મુજબ (ગોપતમલકા) છે, ઉપરથી ગોપત શાહ નામ આપેછે. જે મુજબ બીજી જગ્યાએ આજ ફકરામાં ગોપતમલકા છે.

(૨) ફા. [illegible] trouble અને [illegible]

(૩) અવ. [illegible] from [illegible] to cut સં. ક્ષતિ destruction, sharp or acute pain.

(૪) [illegible] હરકહુનાતન to obtain. (૫) ફા. [illegible] intrepid, bold, warlike.

(૬) અવ. [illegible] ફા. [illegible] vice, fault, defeet.

(૭) આ ફકરામાં અફ્રાસીઆબે, અગ્રેરસને તેણે ઈરાનીઓની બજાવેલી સેવાની સજામાં મારી નાખવાનો ઈસારો છે. તેની હકીકત ફીરદોસી પ્રમાણે એમ છે કે અગ્રેરસની ઈરાનીઓ ઉપર મેહેર-બાની હતી. જ્યારે અફ્રાસીઆબે નોજરને મારી નાખ્યો ત્યારે તે બીજા ઈરાની સેપાહો અને સરદારોને પણ મારવા નીકળ્યો હતો. પણ અગ્રેરસે તેને સમજાવીને તેમ કરતો અટકાવી તે ઈરાનીઓને 'સારી'ના કિલ્લામાં બંધ કરાવ્યા. પછી જ્યારે (Mohl. I. p. 428) નોજરનો કીનો લેવા ઈરાનીઓ હુમલો લાવ્યા ત્યારે સારીમાં બંધ પડેલા બંદીવાનોએ જાણ્યું કે હવે અફ્રાસીઆબ સાહુયોની દાખલ થીનાથી તેઓને આગમચથી મારી નાંખશે. તેથી તેઓએ અગ્રેરસને તેઓને છોડી મુકવાની અરજ કીધી. અગ્રેરસે કહ્યું કે "જો તમોને એમ છોડી મેલું તો અફ્રાસીઆબ મારી ઉપર ગુસ્સે થાય. માટે જો જાલેજર આ મુલક પર હુમલો લાવે તો હું આ જગ્યા, જાણે તેના હુમલાથી બીહીને છોડીને, હું ચાલી જાઉં ને તમારો તેથી છુટકો થાય." તેથી સારીમાં બંધ પડેલાં લશકરે ઈરાનીઓ ઉપર છુપો પેગામ મોકલ્યો કે સારી ઉપર હુમલો લાવે. જાલેજરે કેશ્વાદને લશકર આપી સારી ઉપર હુમલો કરવા મોકલ્યો. ત્યારે અગ્રેરસ તે ગામ છોડી ચાલી ગયો અને ઈરાની સેપાહોનો છુટકો થયો. એ વાતની અફ્રાસીઆબને સેવટે ખબર પડી અને તેથી તેણે અગ્રેરસને મારી નાખ્યો. ઈરાનીઓની બજાવેલી આ સેવા માટે જોકે એ તુરાની હતો તો પણ અગ્રેરસ નર અશો (અગ્રએરથહે નરવહે અષઓનો ફ્રવષીમ યજમઈદે. (ય ૧૩ ફ. ૧૩૧) તરીકે ફરવરદીન યશ્તમાં અને આફ્રીનગાનના દીબાચામાં તેને યાદ કરવામાં આવેછે.

૬. અગ્રેરસથી ગોપત મલકાનો જનમ થયો, અને જ્યારે અફ્રાસીઆબે મીનોચેહરને ઈરાનીઓ સાથે પાદશખ્વારગર પહાડમાં બંદ કીધો, અને તેની ઉપર રંજ અને દુઃખ નાખ્યું ત્યારે અગ્રેરસે ખોદા પાસે દુઆ માગી. તેણે તે દુઆ મેલવી કે તેણે તે બહાદુર ઈરાની લશકરને તે મુશ્કેલીથી છોડવ્યું. અફ્રાસીઆબે તે વાંકને માટે અગ્રેરસને મારી નાખ્યો. અગ્રીરદ ને ત્યાં તે (ભલા કામ) નાં બદલામાં ગોપત મલકા જેવું ફરજન્દ જનમ્યું.

૭. ઓજબો જે તોહુમાસ્પનો (છોકરો હતો), જે કયાનકુનો, જે બીરીજીસ્ત અરફ-વશ અનાઈસ્પ વએતન્તનો, જે રાગીવેધયનાનો, જે મરવાકનો, જે નોદરનો, જે મીનો-ચેહરનો (છોકરો હતો). ઓજબોથી ત્રણ છોકરા (અને એક) છોકરી જનમ્યાં હતાં. કવાદ એક ચામડાંનાં કટકાપર બચ્ચાં તરીકે રહ્યો હતો. તેઓએ તેને નદીમાં નાખ્યો હતો. તે ઘરના ઉંબર ઉપર બેસુદ્ધ પડી ગયો. ઓજબોએ તેને જોયો અને ઊંચકયો અને એક ભલાં ફરજંદ તરીકે તેને મેલવીને (એટલે ઊધારીને) ખુશી ભર્યું નામ આપ્યું.

---

(૮) પશ્ત ૧૩—૧૩૧ નો [illegible] શાહનામાનો زو طهماسب

نديدند جز پور طهماسب زو ∴ كه روز كيان داشت و فرهنگ گو

Vuller I. p. 279 તબરી પ્રમાણે એનાં જુદાં જુદાં નામ હતાં. " Les uns disent qu'il s'appelait Zew, les antres Zâb on Zâgh (Tabari por Zotenberg f. p. 406.)

(૯) તબરીમાં એ ઓજબ અથવા જવની જે વંશાવલી આપી છે તેનાં નામ આ નામોને મળતાં છે. Zâgh, fils de Yo'hannâ, fils de Mîs, fils de Nowder, fils de Minotschehehr (ibid p. 407) એમાં Yobannâ તે આ ફકરાનો [illegible] 'વાધયના' છે. Mis [illegible] 'મરાવાક છે.' ઉપર બીજાં નામો છે તે ક્યાં છે તે સમજ પડતી નથી. કદાચ એ કોઈ ચાલુ ઈબારત હોય કે જે નકલ કરનારાઓએ વિશેષ નામ ગણી તરેહવાર રીતે લખ્યાં હોય. (૧૦) كيكواد કએકોબાદ.

(૧૧) ફા. كستبند a bit of leather worn by a waterman on his left hip on **which he rests** the bag containing water. ડા. ઉવેસ્ટ (kuspud) waist cloth અર્થ કરે છે. તે આ અર્થ શા ઉપરથી લે છે તે માલમ પડતું નથી. કદાચ તે كوس drum અને پود cloth woven in stripes of **different** colours હોય.

(૧૨) અહીં જણાવવા પ્રમાણે કોબાદ કોઈ જંગલમાં સાધારણ રીતે ઉછર્યો હતો. તેનો આડકતરો ઈસારો શાહનામાંમાંથી મળે છે. જુઓ મારી અવસ્તાની ફરહંગ [illegible] શબ્દ. અહીં નદીનો ઇસારો છે તેમ એનું મકાન પણ નદી કીનારે હતું તે શાહનામા પરથી માલમ પડે છે.

بيامد دمان تا لب رود بار ∴ نشستند در زير آن سايه دار

(૧૩) ડા. ઉવેસ્ટ ફા. كواده The wooden sill of a door.

(૧૪) ફા. افسردن to grow faint, feeble, dejeeted.

(૧૫) ફા. پرارزن good, excellent, (Steingass) એ પેહ્‌લવી ફા. فرارزن **proper, excellent** નો બીજો આકાર છે.

(૧૬) ગાળઉઆ or ગાળઉઆ અવ. [illegible] સં. વિદ. **Ger. find-en** અંગ્રેજી find મેળવવું. ડા ઉવેસ્ટ **trembling child** અર્થ કરે છે તો કદાચ T. D. માં એ શબ્દ [illegible] હોય. તો તે ફા. نوبيدن **to** sleep, **to tremble.** (૧૭) ફા. نويد **good** news.

૮. મિન કવાદ કએ અપીવેહ જરહુન્ત. (મિન કએ અપીવેહ[1]) કએ અર્શીન કએ બીઆરશ કએપીશીન વ કએકાઊસ જરહુન્ત. મિન કએકાઊસ સીઆવોખ્શ જરહુન્ત. મિન સીઆવોખ્શ કએખુસ્રુઈ જરહુન્ત. કરીશસ્પ[2] અઉર્વાખ કોલા દો બરાત ચેહ્રુન્ત હુમન્દ, ઈ થ્રીત ઈ સહામ ઈ તુર્ક ઈ સ્પએન્યસ્પ ઈ દુરૂસ્પ ઈ તુચ ઈ ફરીદુન. લોહરાસ્પ ઈ ઊજવ ઈ માનુશ કએ પીસીન કએ અપીવેહ કએકવાદ. મિન કએ લોહરાસ્પ વીશ્તાસ્પ વ જરીર[3] અવારીક બેરાદરાન જરહુન્ત હુમન્દ. વ મિન વીશ્તાસ્પ સ્પેન્દદાત જરહુન્ત હુમન્દ, પેશોતન જરહુન્ત હુમન્દ. વ મિન સ્પેન્દદાત વહુમન આતો[4] તરૂસહ વ મીત્રોતરૂસહ[4] વ અવારીક જરહુન્ત હુમન્દ.

૯. અર્તખ્શતર ઈ પાપકાન, મુનશ અમ બેન્તમન, ઈ સાસાન ઈ વેશ આફ્રીદ જરીર ઈ સાસાન ઈ અર્તખ્શતર મુન વહુમન[5] સ્પેન્દદાતાન ગોફ્ત.

૧૦. અમીતરે કએ અપીવેહ ફરાનક ઈ વધરસ્ના[6] ફ્રતા ઊર્વેત ગાઈ ઈ ફ્રત ઈ રાક ઈ દુરાસ્રુબ માનુશચેહર. દેન્મનચ ઈમસ્લુનેત આઈગ ગદ્મને ફરીદુન દયન જરેહે ફરા-ખોકન્ત પવન કુશી[7] બુન ઈતીબુનેસ્ત, વોકતગ[8] પવન યાતુકીઅ તોરાઈ વલ બુન્હિદે[9] કર્દ વલ તે-મમન યજદરૂન્ત[10]. સે શન્ત તેમમન કરી[11] અજદરૂન્ત[12]. વલ તોરા ચેહબુન્ત વદ ગદ્મન બરા વલ તોરા વજલુન્ત. તોરા યાઈત્યુન્ત શીર દુખ્ત વ વલ સે બેન્મન ઈ જીઅશ બુદ ચેહબુન્ત, ચેગુન નામન વ શાન વ ચંચંઘહા. ગદ્મન વલ બેનમનાન લા બરા વલ ફરાનક વજલુન્ત.

---

(૧) આ શબ્દો યુસ્ટીની નકલમાં નથી પણ તે ઇબારત પ્રમાણે જરૂરના છે. તે ભૂલથી રહી ગયા છે. 'f.D. માં છે. એના ચાર છોકરાઓ માટે ફીરદુસી નીચે પ્રમાણે બોલે છે. અઈપીવંઘુ કોબાદના વખતમાં મરી ગયો હોય, માટે ફીરદોસી એઓને કોબાદના પોતાનાજ છોકરા ગણે છે.

پسر بد خردمند اورا چهار ∴ که بودند ازو در جهان یادگار
نخستین چو کاوس با آفرین ∴ کی آرش دوم بد سیوم کی نشین
چهارم کی ارمین بودش نام ∴ سپردند گیتی بآرام و کام

એ નામોમાં 'બીઆરશ' તે શાહનામાનો 'અર્મીન' છે. અર્શીન, તે આરશ અને પીશીન તે નશીન છે.

(૨) ઉજરને હા. ૯ ફ. ૧૦ પ્રમાણે થ્રીતએ હોમની સ્તુતિ કરીને મોરાદ ચાહવાથી તેને ત્યાં એ બે બેટા [illegible] અને [illegible] નો જનમ થયો હતો. આફ્રીનગાનના દીબાચામાં એ ભાઈઓની પેઢીનાં નામ નીચે પ્રમાણે લેવામાં આવે છે. કેરસાસ્પ, અતરત, સમ, તુર્ક, શેદસ્પ, તુર, જમશેદ. બુનદેહેશમાં એ પેઢી ફરેદુનને પહોંચાડી છે.

(૩) એના દાસ્તાન બાબે જુઓ મારી 'યાદગારે જરીરાન' નામની ચોપડી. તેમાં જણાવવા પ્રમાણે ગુશ્તાસ્પના ભાઈ અને છોકરાઓમાંથી ૨૩ જણ અરજાસ્પ સાથેની લડાઇમાં માર્યા ગયા હતા. ત્યાં તેના એક ભાઇનું નામ 'પાતખુસ્રુબ' જણાવે છે.

૮. કવાદથી કએ અપીવેહનો જનમ થયો. (કએ અપીવેહથી) કએ અર્શન, કએ બીઆરશ, કએપીશીન અને કએકાઊસ જનમ્યા. કએકાઊસથી સીઆવક્ષ જનમ્યો. સીઆવક્ષથી કએખુસ્રુ જનમ્યો. કેરશાસ્પ અને અઊર્વાખ્ષ બેઊ ભાઇઓ હતા, જે થ્રીતનાં (બેટા હતા), જે સામનો, જે તુર્કનો, જે સ્પએન્યસ્પનો, જે દુરૂશપનો, જે તુચનો, જે ફ્રીદુનનો (બેટો હતો). લોહરાસ્પ ઊજવનો (છોકરો હતો), જે માનુશનો, જે કએપીસીનનો, જે અપીવેહનો, જે કએડોબાદનો (છોકરો હતો). કએ લોહરાસ્પથી ગુસ્તાસ્પ અને જરીર (અને) બીજા ભાઈઓ જનમ્યા હતા. અને ગુશતાસ્પથી સ્પેન્દોદાત (એટલે અસફંદયાર) જનમ્યો હતો, (અને) પેશોતન જનમ્યો હતો. અને અસ્પન્દયારથી, બહમન, આતરો તરસહ અને મીત્રો તરસહ અને બીજાઓ જનમ્યા હતા.

૯. અર્દેશર બાબેગાન, જેની માએ (પાપકની) છોકરી હતી, તે સાસાનનો (છોકરો હતો), જે વેશ આફ્રીદ જરીરનો, જે સાસાનનો, જે અર્દેશરનો (છોકરો હતો), જે (અર્દેશર) ને અસ્પન્દયારનો બહમન (૫) કહેતા હતા.

૧૦. કએ અપીવેહની માએ ફ્રાનક (હતી), જે વધરસ્ના ફ્રતા ઊર્વંત ગાઈની (છોકરી હતી), જે ફ્રસ્તનો, જે રાકનો, જે દુરાસ્રુબનો, (જે) મીનોચેહનો (છોકરો હતો). વળી આ કહે છે કે ફ્રીદુનનું ખોરેહ ફ્રાખોકન્ત દર્યામાં કુશીબુન ઉપર બેઠું હતું. વોકતર્ગા જાદુઈથી એક ગાયને ખેતીના કામમાં લાવીને ત્યાં લઈ ગયો. ત્રણ વર્ષ સુધી ત્યાં કુટુંબને લઈ ગયો. જ્યાં સુધી કે તે ખોરેહે તે ગાયને ગયું ત્યાં સુધી તે ગાયને આપ્યું. તે ગાયને લાવ્યા અને દુધ દોહ્યું, અને ત્રણ છોકરા, જે તેને થયા હતા, જેવાકે નામન અને શાન અને ચંચધહા તેઓને આપ્યું. ખોરેહ છોકરાઓને નહીં પણ ફ્રાનકને ગયું. વોકતર્ગાએ ફ્રાનકને દુ:ખ

---

(૪) શાહનામાના آذر افروز અને مهرنوش Mohl. IV. p. 437.

پسر بود اورا گزیده چهار ∴ همه رزم جوی و همه نیزه دار
یکی نام بهمن یکی مهرنوش ∴ سوم آذر افروز گرد بهوش
چهارم بدش نام نوش آذرا ∴ که بنهاد او گنبد آذرا

(૫) અસફંદીઆરના છોકરા બહમનને ઘણાંક પુસ્તકોમાં અર્દેશર કહ્યો છે, તેમ અહીં કહે છે.

(૬) દાદેસ્તાને દીનીમાં એ નામ 'વીધીરીશા' તરીકે આવેછે, જ્યાં ફ્રહંગ (ફ્રાનક) ને તેણીની જણાવી છે (West S. B. E. Pab. Text I l. p. 171.)

(૭) કદાચ કોઇ જગ્યાનું નામ. ઉવેસ્ટ કન્યા Kanyâ વાંચી reed અર્થ કરેછે. જો એ શબ્દ કન્યા વાંચીએ તો کنک hollow withinને અર્થ લેવું વધારે દુરસ્ત છે. અર્થ થાય કે "ફ્રાખોકન્ત દર્યાના પેટામાં તે ખોરેહ બેઠું." પણ આ શબ્દમાં ૭ પુરાની હરફની રીત લખ્યાછે તે 'રા' વંચાવો જોઇએ.

(૮) ઉવેસ્ટ Nôktargâ વાંચેછે, જે પુસ્તી ઉપલા (વીધીરીશા) નો બીજો આકાર ગણેછે. (Iranisches Namenbuch Justi p. 373). (૯) ફા. [illegible] to sow.

(૧૦) T. D. માં [illegible] છે તે દુરસ્ત નથી D H માં [illegible] છે.

૧૧) અરબી کرش children, family, (૧૨) બરા [illegible] [illegible] to carry છે

વોકતર્ગી ફ્રરાનક રન્જ્દન પજબમુનેસ્ત. ફ્રરાનક પવન ગદમન મિન તઓ[1] અબીતર વ-જલુન્ત પતીસ્તાક[2] કર્દ આઇગ નજદેસ્ત ફ્રરજન્દ વલ ઓરબામ[3] યહબુનમ. આખેર ઓ-રબામ વલ્મન મિન અબીતર બુખ્ત વ નજદેસ્ત ફ્રરજન્દ કઓ અપીવેહ જદ વલ ઓશ-બામ યેહબુન્ત. વોક[4] લેવતૂમન ઓશ્બામ હમકાર હેશબામ દયન ગોમીજગીઅ સાતુન્ત.[5]

૧૧. અમીતરે ઓજઓ બેન્તમને વહુમને[6] દાતુક—આમત.[7] હમે લેવતૂમન ફ્રરાસપ અજશાન હમચ.

૧૨. મિન સામ જરહુન્ત શશ ફ્રરજન્દ પવન યુખ્ત જકર વ નફ્દ, અયોક દમનક વ અયોક ખુજ્ર વ અયોક મારાનીક શમ યેહવુન્ત હુમન્દ. વ ગબ્રા વ નિરમન અકવીન શમ અયોક યેહવુન્ત. અવૂશાન અયોક દમસ્તાન શમ યેહવુન્ત. મિન વલ્મનૂશાન વલ્મન ફ્રરા-જતર દારત. અવશ સે અન્દાજ[8] કોસ્તે અઓબશ યેહબુન્ત. અવશ અબરશત્ર કદ ખુદા-ઈઅ વલ્મન અવર્નક યેહબુન્ત. અવરશત્ર હના ઈમલ્લુનેત આઇગ અવર્નક શત્ર. સરૂશ અર્ત[9] વહીશ્ત[10] આફ્રીન પવન પતવન્દ વલ્મનૂશાન શાહવર કર્દ. હના રાઓ અરપ હુમનદીઅ, જીન હુમનદીઅ વ સેતવર-દીન-વરીઅ પાકીજગીઅ વ પઓતાકીઅ વ રામેશ્ને વ હુવહા-ફ્રીઅ[11] વ ફ્રરાજ શમિઅ પવન વલ્મનૂશાન વીશ.

૧૩. દમન[12] અસુરીસ્તાન કતેખુદાઈઅ અઓબશ યેહબુન્ત. ખુદાઈઅ વ દાદે ખુદાઈઅ આરાસ્તન વ દરહાઓ[13] વર્જેશ વ હર્દ[14] ઈ સાખ્ત યદ્રુન્દ પવન વલ્મનૂશાન યેહવુન્ત. સેપરનક સેપાહાક[15] કતેખુદાઈઅ અઓબશ યેહબુન્ત. ખુજ્રઈ રઓ કતેખુદાઈઅ અઓબશ યેહબુન્ત. મારીનરક[16] પતશખ્વારગર મલેકાઈઅ નુશે[17] માલરનીઅ[18] વ દમાનરનીઅ[19] અઓબશ યેહ-

---

(૧) ફા. ... ruin. ઉવેસ્ટ તીબ સેઈ fiuree અર્થ કરેછે. ત્યારે તે ... hasty, impatient શબ્દ છે.

(૨) અવ. ... to desire. (૩) ડા. ઉવેસ્ટ એમને ફ્રરવ. યશ્ત (૫. ૧૧૩) નો ... ધારેછે, જેની બાપડીનું નામ ત્યાં ફ્રેની જણાવ્યું છે. એ ફ્રેની નામ ડા. ઉવેસ્ટ અહીંનું 'ફ્રરાનક' ધારેછે. (૪) આ ... નામ ઉપર આપ્યું છે તેનો ટુંકો આકાર દિસેછે.

(૫) યુસ્તી (Iranisches Namenbuch માં) કહેછે કે આ ફકરામાંની વાત જે અલંકારિક દિસેછે અને બરાબર સમજ પડતી નથી તે એક બાબીલોન દંતકથાની યાદ આપેછે. એ વાર્તા મુજબ Merodaok દેવતાને Gudi-bir એટલે the bull of light રોશની (ગદમન અથવા ઓરેહ) નો ગોધો (તોરા) કહેતા. સૂર્યને આકાશના મેદાનમાં પોતાનો હળ ખેડતો જણાવતા. (Lectures on the origin and growth of Religion as illustrated by the Religion of the ancient Babylonians. Hibbert Lectures, 1887 by A. H. Sayce, p. 290).

(૬) એ નામ દીનકર્દમાં પણ આવેછે. S. B. E. West Pah. Text. IV., p. 30, Bk. VIII., Ch. XIII. 18. (૭) દીન કર્દના ઉપલા દફતરમાં સ્પેન્દરીત નામ છે જે ઉવેસ્ટ સ્પેન્દાદનું

દેવાને ઈચ્છ્યું, (પણ) ફ્રાનક ખોરેહ સાથે બાપના નુકસાનથી જતી રહી, (એટલે નાઠી અને) ખાહેશ કીધી કે પેહેલવેહેલું ફરજંદ (મને થાય તે) ઓરબામને આપું. ત્યારે ઓરબામે તેને બાપથી છોડવી, અને પેહેલું ફરજંદ કએ અપીવેહ (તેણીને ત્યાં) જનમ્યું તે ઓરબામને આપ્યું. વોક (તરગા) ઓરબામની સાથે સરખું-કામ કરનાર થયો અને હોશબામ સાથે ભેળાઇને ફરવા માગો.

૧૧. ઓજઓની માએ વહુમને દાતુક-આમતની છોકરી હતી. ફ્રાસ્પસાથે સઘ-ળાંઓ તેઓથીજ છે.

૧૨. સામથી ૭ ફરજન્દો નર અને નારી જોડકામાં જનમ્યાં. એકનું દમનક અને એકનું ખુસુ અને એકનું મારાનીક નામ હતું. અને નર અને નારીનાં જોડ્યાં એકજ નામ હતાં. એઓમાં એકનું નામ દમસ્તાન હતું. તેઓમાં તેને વધારે ચઢતે દરજ્જેનો ગણતા હતા. તેઓએ તેને ત્રણ ભાગ મુલક આપ્યો. તેને અવરશત્ર (નામનું શેહર) અને તે અવર્નક (શેહરની) પાદશાહી આપી. અવરશત્ર માટે એમ કહેછે કે તે અવર્નક શેહર છે. ત્યાં તેઓએ સરોશ અને અર્દીબેહેસ્તની આફ્રીન એકમેકના સંબંધ સાથે પાદશાહી રીતે કીધી. તેને લીધે ઘોડાની માલેકી, હથિઆરોની માલેકી, અને દીનની ઓસ્તવારી અને પાકી જગી અને જાહેરી અને રામશ્નની અને સારી ઇજ્જત અને નેકનામી તેઓને ઘણી (મળી.)

૧૩. દમનને અસુરીસ્તાનની પાદશાહી આપવામાં આવી. પાદશાહી, અને પાદ-શાહીના ઇનસાફને સીંગાર આપવો, અને કામકાજના ઈલાજો અને ચપળતા, જે સખત રીતે તેઓ ખેંચેછે, એ સઘળાં તેઓમાં (એટલે ત્યાનાં લોકોમાં) હતાં. સેપરનકને ઈસ્પહાનની પાદશાહી આપવામાં આવી. ખુસુઇને રએની પાદશાહી આપવામાં આવી. મારીનરકને પતશખ્વારગરની પાદશાહી (અને તેમાં) નરમાશથી સજા કરવાનું કામ અને ઊપાય કર-વાનું કામ આપવામાં આવ્યું હતું. પ્યાદા ચાલવું, ભરવાડીનું કામ કરવું, સારીરીતે (ફ્રર-

---

અપભ્રંશ ધારેછે. તેનો આ પણ બિગડેલો ઇમલો હોય. (૮) For زاویت or زاوش a determainate measure. ઉવેસ્ટ આખા ઇમલાને સગાનસીહ વાંચેછે, પણ DH માં જેમ હમેશાં 'સે' નો ઇમલો આવેછે તેમ અહીં જુદો ઇમલો છે. (૯) હવે પછી કેટલી ઇબારત DH માં ભુલથી આગળ આવી ગયલી પાછી લખાઇ છે. (૧૦) DH માં ભુલથી એ ઇમલો 'હન વહીશ્ત'

(૧૧) ≠ સાર અને કચા ફા. بہر worth.

(૧૨) T. 1). માં દમનક ***

(૧૩) ફા. ورزش دربا means of exertion.

(૧૪) ફા. حرک moving, visible. (૧૫) T. D. માં ... છે તે બરાબર દિસેછે.

(૧૬) T. D. માં ... મારીન્દક છે જે ઉવેસ્ટ મારગન્દક વાંચે છે. TD ની બાજી નકલમાં DH માફક છે. (૧૭) ફા. نوشہ sweet, cheerful, prosperous. ઉવેસ્ટ ફા. بیشہ forest લેછે.

(૧૮) ફા. مالش chastisement. ઉવેસ્ટ مالش 'રેહવું' લેછે. પણ બધી નકલોમાં 'ન' નથી પણ એકલો 'ર' છે. (૧૯) ફા. چاره remedy. ઉવેસ્ટ ગર માનશ્ની લેછે. گر mountain.

બુન્ત. પીક[1] સાતુનતન શપાન[2] કર્દન હુબ્બયર્નીઅ[3] ખ્વાર[4] બ્બયરનીઅ હમીશે પીરૂજીઅ પવન દુશ્મનાન.

૧૪. મિન હરેતાન[5] રૂતસ્તામ વ હુજવારે[6] જરહુન્ત હુમન્દ.

બાબ ૩૨.

મદમ પતવન્દે પોરશસ્પ ઈ પિતરસ્પ ઈ ઉર્વેદસ્પ ઈ હએચદસ્પ ઈ ચખ્શનુશ[7] ઈ પઈતરસ્પ ઈ હર્શન[8] ઈ હર્દાર ઈ સ્પેતામાન ઈ વીદશ્ત ઈ અયજેમન ઈ રજન ઈ દુરાસુન ઈ મનોશચેહર.

૧. ચુન[9] પઈતરસ્પ દુ પુસ અયોક પોરૂશસ્પ અયોક આરાસ્તી.[10] મિન પોરૂશસ્પ જરતુહશ્ત વલ દર્ગો[11] હિદઇનિશ[12] બ્બદ હુમન્દ. મિન આરાસ્તિ મીતોક્માહ બ્બત. જરતુહશ્ત અમતશ દીન યાઇત્સુન્ત ફ્રેદુમ દયન આઈરાનવેજ. ફ્રાજ[13] યરત પર્શુન્ત.[14] મીતોકમાહ દીન મિનશ મકીરૂન્ત. માવપત[15] પારસ હમાક લખ્વાર વલ દેનુમન તોખ્મે એ માનુશચેહર હુમન્દ.

૨. દોગાન ઈમલ્લુનમ. મિન જરતુહશ્ત બ્બદ સે[16] બેનૂમન સે દુખ્ત. અયોક ઇસદ્‌વાસ્તર, અયોક ઊર્વતદ્નર અયોક ખુર્શીદ ચેહર. ચેગુન ઈસદ વાસ્તર આસરવન રદ માવપતાન માવપત ચેહવુન્ત. સદ્દ શન્ત આખેરે દીન બરા વદર્દ. ઊર્વતદ્નર વાસ્ત્રયોસ રદ ઈ વરે જમ-કર્દ ઈ અછ્ર જમીક. ખુર્શેદ ચેહર અર્તેશ્તર સેપાહપત પેશોતન વીશ્તાસ્પાન પવન કંગદેજ કત્રુનેત. સે દુખ્ત અયોક ફ્રીન, અયોક સ્રીત, અયોક પુરચીસ્ત શમ ચેહવુન્ત હુમન્દ

---

(૧) ફા. [illegible] footman. (૨) ફા. [illegible] shepherd.

(૩) અવ. [illegible] યશ્ત હા. ૬૫ ફ. ૨ યશ્ત આંવા ફ. ૨. (૪) ફા. [illegible] અવ. [illegible]

(૫) એ બાગનું બીજું નામ હતું. (૬) શાહનામાનાં [illegible]

(૭) એ નામ જન્દ હરફે [illegible] લખ્યું છે. તે D H અને TD માં પેહેલવી હરફે લખ્યુંછે તેમ ચખ્શનુશ વાંચવું દુરસ્ત છે, કારણ એજ રીતે તેને આફ્રીનગાનના દિબાચામાં યાદ કરવામાં આવે છે.

(૮) DH અને TD માં [illegible] અર્દદરશ્ન છે તે દુરસ્ત છે. તેમજ ભણવામાં આવે છે.

(૯) DH અને T D [illegible] ચેગુન આપેછે તે વધારે દુરસ્ત છે. એ શબ્દ નહીં હતે તો પણ ચાલત.

(૧૦) DH અને TD 'આરાસ્પી' નામ આપેછે. (૧૧) બાબ ૨૦ ની [illegible] નું બીગડેલું રૂપ હું ધારૂંછું, કે જે નદીના કિનારા ઊપર જરથોસ્તનો જનમ થયો હતો.

જંદોને) જનમ આપવો, આસાનીથી જનમ આપવો. હમેશાં દુશ્મનો ઊપર ફતેહમંદી, (એ સઘળું એ મુલકમાં હતું).

દસ્તાનથી[૧૩] રૂસ્તમ અને હુજવારેનો જનમ થયો હતો.

બાબ ૩૨.

પોરશસ્પના ખેશીઓ (ની બાબત) ઉપર, કે જે (પોરશસ્પ) પીતરસ્પનો (છોકરો હતો), જે ઊર્વંદસ્પનો, જે હએચદસ્પનો, જે ચખ્શનુશનો, જે પઈતરસ્પનો, જે હર્શનનો, જે હર્દારનો, જે સ્પેતામાનનો, જે વીદશ્તનો, જે અયજેમનનો, જે રજનનો, જે દુરાસ્રુનનો, જે મીનોચેહરનો (છોકરો હતો)

૧. જેમકે પઈતરસ્પને બે છોકરા (હતા). એક પોરૂશસ્પ (અને) એક આરાસ્તી. પોરૂશસ્પથી જરથોશ્ત ઈરાનવેજની દારજ નદી, ઉપર જનમ્યો હતો. આરાસ્તિથી મેદયોમાહ જનમ્યો. જરથોશ્ત, જ્યારે તે દીન લાવ્યો ત્યારે, પેહેલે તેણે તેને ઈરાનવેજમાં આરાધી અને ફેલાવી. મેદયોમાહે તેની તરફથી દીન કબૂલ રાખી. પારસના મોબેદો સઘળા પાછા મીનોચેહરની આ પેઢીના છે.

૨. હું વિગતવારે (હવે) કહુંછું. જરથોશ્તથી, ત્રણ છોકરા (અને) ત્રણ છોકરી જનમ્યાં. એક ઈસદ્‌વાસ્તર, એક ઊર્વતદ્‌નર, એક ખુર્શીદચેહર. ઇસદવાસ્તર આથ્રવનોનો સરદાર (હતો) તેથી મોબેદાન મોબેદ થયો. દીન પછી તે ૧૦૦ વર્ષે ગુજરી ગયો. ઊર્વતદ્‌નર ખેડુતોનો સરદાર, જે જમશેદનો બનાવેલો વર, જે જમીનની નીચે (છે ત્યાં હતો). ખુર્શીદચેહર લડવૈયો, (અને) વીશ્તાસ્પના પેશોતનના લશ્કરનો સરદાર, કંગદેજમાં રહેછે. ત્રણ છોકરીઓ, એક ફ્રીન, એક સ્રીત અને એક પુરૂચીસ્ત નામની હતી. ઊર્વતદ-

---

(૧૨) આ અને આગલા શબ્દને ડા. ઊવેસ્ટ 'દર્ગાસ એ હુદીનોઇહ'નું બિગડેલું પાજંદ રૂપ ધારે છે ને અર્થ કરેછે કે "a sanctuary (ફા. [illegible]) of good religion. એ શબ્દ TD માં [illegible] છે જે હું ધારૂંછું કે બાબ ૨૦ માં દારજ નદી સાથે જે [illegible] ઇરાનવેજ શબ્દ આવેછે તે છે. ત્યાં જે કહેછે કે [illegible] તેને મળતું આ વર્ણન હું ધારૂંછું.

(૧૩) મા. ઊ. માં ફારસી હરફે નીચે [illegible] અર્થ આપ્યો છે, જે દેખાડે છે કે તેનો લખનાર એ શબ્દ [illegible] લે છે. પાજંદ નકલ [illegible] 'યશ્ત' આપેછે.

(૧૪) [illegible] પેહેલવી પાજંદ શબ્દકોષમાં એનો અર્થ [illegible] ફા. [illegible] to pass on (a message) થી સમજાવ્યો છે. ત્યારે અર્થ 'ફેલાવવું' (૧૫) ફા. [illegible] or [illegible],

(૧૬) જરથોસ્તનાં ફરજંદોનાં નામો અવસ્તા (ફરવરદીન યશ્ત) પ્રમાણે નીચે મુજબ છે. ઈસદવાસ્ત્ર, ઊર્વતદનર, હવરેચીથ્ર, ફ્રેની, થ્રીત અને પોઊરૂચીસ્તી છે.

ઊર્વતદનર વ ખુર્શીદ ચેહર મિન નીરમને ચકર[1] ચેહવુન્ત હુમન્દ. અવારીક મિન નીરમને પાતશાહીઅ[2] બુદ હુમન્દ. મિન ઈસદવાસ્તર બ્વદ બેનમની ઊરૂરવીજ શમ ચેહવુન્ત. અવશાન અરજ્જે બેયરદા[3] કરીતુન્દ. હના રાએ અમત મિન નીરમને ચકર ચેહવુન્ત અદીન્શાન પવન સેતવરીઅ એ ઈસદવાસ્તર બરા ગુમાર્દ.

૩. દેન્મનચ ખવીતુનેત આઇગ[4] સે[5] બેન્મને જરતુહશ્ત ચેગુન હુર્શીદ્દર હુર્શીદમાહ[6] વ સોશયોસ મિન હવોવ બુદ. ચેગુન ઈમલ્લુનેત આઈગ જરતુહશ્ત સે બાવર[7] વલ નજદીક હવોવ[8] હમાએ વજલુન્ત. કોલા બાવર જક તોખ્મ વલ જમીક હમાએ વજલુન્ત. નીર્યોસન્ગ[9] યજદ રૂશનીઅ જુરીઅ એ જક તોખ્મ હમાએ પદીરફ્ત, પવન નીકાસદારીઅ વલ અનાહીત યજદ અવસ્પાર્દ પવન હન્ગામ[10] બરા વલ અમીતર ગોમીજેદ. નોહ હજાર નોહ સદ નવદો નોહ બીવર ફ્રેશહરે આહલોબાન પવન પાનકીઅ ગુમાર્દ ઇક્વીમુનન્દ, આઈગ શએદાઆન[11] લા વનાસેન્દ.

૪. અમીતરે જરતુહશ્ત દુગદા શમ બુદ. અમીતરે માદરે જરતુહશ્ત ફ્રહિમ્રવા[12] શમ ચેહવુન્ત.

બાબ ૩૩.

દુદે માવપતાન (અથવા મગોપતાન.)

૧. બહક ઈ વહબુખ્તાન ઈ આતરોબુન્દક ઈ માહદદ ઈ મીતોકમાહ ઈ ફ્રાહવખ્શ વિન્દાદ ઈ[13] મીતોકમાહ ઈ[13] કાદ ઈ મીતોકમાહ ઈ આરાસ્તીહ ઈ પીરતાસ્પ. ચેગુન બહક[14] દયન શાહપુહર ઈ[15] ઓહરમજદાન માવપતાન માવપત ચેહવુન્ત કાદ દયન દારાએ વજોર્ગ ફ્રમોર[16] ચેહવુન્ત.

---

(૧) 'ચકરજન' બાયડી, તે રેવાયતો પ્રમાણે, એક વિધવા હોયછે, કે જેણીને પોતાના પેહેલા ખાવિંદને પેટે કાંઈ ફરજંદ થયાં નહીં હોય. તેણીને બીજા ખાવિંદને પેટે જે ફરજંદો થાય, તેમાંનાં અર્ધાં જાણે પેહેલા ખાવિંદનાં (પછવાડેથી દતક થવનાં) ફરજંદો ગણાય. દીનના રિવાજની નજરે જોતાં તેણી પેહેલા ખાવિંદનીજ બાયડી ગણાય, એટલે તેણીનું નામ તેની સાથેજ લેવાય.

(૨) પાતખ્શાહ અથવા પાદશાહ અથવા શવીતાશાહ (DH અને TD) અથવા શાહજન બાયડી, તે કે જે સાધારણ રીતે, હકદાર રીતે, પોતાના માતપિતાની ખુશીથી કાંઈ પણ સરત વિના પરણી હોય તે. એટલે તેણીને પેટે અવતરેલાં ફરજંદ સઘળાં તેણીના ખાવિંદનાંજ ગણાય, કોઈના દતક ન ગણાય. (૩) PH અને TD માં [illegible]

નર અને ખુર્શીદચેહર ચકર બાયડી (ના પેટ) થી હતા. બીજાઓ પાતશાહી બાયડી (ના પેટ) થી હતાં. ઈસદવાસ્તરથી એક છોકરો જનમ્યો. તેનું નામ ઊરૂરવીજ હતું. તેઓ તેને બેયરદાનો અરન્જ કહેતા, તે આ સબબે કે જ્યારે તેની ચકર બાયડીથી પેદા પડ્યો હતો ત્યારે તેને ઈસદવાસ્તરને દતક તરીકે નેમી આપ્યો હતો.

૩. આ પણ (લોકો) જાણે છે કે જરથોશ્તના ત્રણ છોકરાઓ, જેવા કે હોશેદર, હોશેદરમાહ અને સોશ્યોસ હવોવીથી (જનમ્યા) હતા, કારણ કે કહેછે કે જરથોશ્ત ત્રણ વખત હવોવીની નજદીક ગયો હતો. દરેક વખત તેનું બીજ-જમીન ઊપર પડ્યું. નેર્યોસન્ગ યજદે તે બીજની રોશની અને જોર કબૂલ રાખ્યું, (અને) સંભાળથી અનાહીત યજદને સોંપ્યું, (કે તેના) વખતે એક માતા સાથે તેને આમેજ કરે. ૯૯૯૯૯ દસહજાર અશો ફ્રોહરો તેના રક્ષણ માટે નેમાયલાં છે, કે દેવો તે (બીજ) ને નુકસાન કરે નહીં.

૪. જરથોશ્તની માએનું નામ દુગદા હતું. જરથોશ્તની માએના બાપનું નામ ફ્રહિમ્રવા હતું.

બાબ ૩૩.

મોબેદોનું કુટંબ.

૧. બહક વહ બુખ્તાનનો (છોકરો હતો), જે આતરો બુન્દકનો, જે માહદદનો, જે મીતોકમાહનો, જે ફ્રાહવખ્શ વિન્દાદનો, જે મીતોકમાહનો, જે કાદનો, જે મીતોકમાહનો, જે આરાસ્તીહનો, જે પીરતાસ્પનો (છોકરો હતો). જેમ બહક હોરમજદના શાપુર (ના રાજ્ય)માં મોબેદાન મોબેદ હતો તેમ કાદ દારાએ(ના રાજ્ય)માં મોટો ધર્મસંબંધી ફરમાન આપનારો હતો.

(૪) TD અને DM માં અહીં સુધીના ત્રણ શબ્દો નથી. (૫) TD અને DH માં એ 'સે' શબ્દ વધારે છે તે દુરસ્ત દિસેછે. (૬) TD and DH [illegible] અને [illegible] આપેછે, તે નામ વધારે દુરસ્ત દિસેછે; કારણ તે બીજી ચોપડીએ માં પણ મુજેછે. (૭) ફ્રા. ૨૩ જુઓ પાનું ૧૧૮ નોટ ૨. (૮) અવ. [illegible] TD અને DH માં [illegible] (૯) આ ફરેસ્તાનું કામ ખોદાના પેગામ પહોંચાડવાનું છે. (૧૦) TD અને DH માં [illegible] શબ્દ વધારે છે તે વધારે દુરસ્ત દિસેછે. "હન્ગામે નફરામન" એટલે "પોતાના બર વખતે." (૧૧) "આઙગ.... વનાસેન્દ" એ ફકરો TD અને DH માં નથી. (૧૨) DH [illegible] આપેછે.

(૧૩) DH માં 'ઈ' નથી તે ભૂલ છે. TD માં 'ઈ' બરાબર છે. (૧૪) આ શબ્દ TD માં છે તે બરાબર છે. DH માં નથી. (૧૫) આ શબ્દનો છેલ્લો ભાગ D H માં [illegible] છે પણ TD માં [illegible] તે બરાબર છે. (૧૬) DH અને T D માં એ [illegible] છે. ડા. ઉવેસ્ટ એને 'ફ્રમાંદાર' એટલે હુકમ આપનાર માટે લે છે તે બરાબર દિસેછે.

૨. આતરોપાત ઈ મારેસ્પન્દ દાદ અર્તા ઈ દાદ દરાદ ઈ હુદીન ઈ આતરો દાદ ઈ માનુશચેહર વહુમન-ચેહર ઈ ફ્રયાન ઈ બાહક ઈ ફ્રરીદુન ઈ ફ્રશુરતર પરશસ્પો[1] ઈ વીનાસ્પ ઈ નિવર ઈ વખ્શ ઈ વહિધ્રીવ ઈ ફ્રરત ગાક ઈ વખ્શ ઈ ફ્રર્થ રજન ઈ દુરાસુબા માનુશચેહર.

૩. મીત્રોવરાજ ઈ નર્સેહી ઈ અવજુદશન ઈ શીરીનશસ્પ ઈ પર્શતવ ઈ ઊર્વઅદગા ઈ તાહમ ઈ જરગર ઈ દોરાસુબ ઈ માનુશ દુરનામીક ઈ બ્યગ ઈ મરવાક ઈ નોતર ઈ માનુશચેહર.

૪. મીત્રોઅકાવીદ ઈ મદીન વેહ ઈ અક્રોબ ઈ ઈવન્દાદ ઈ વન્દાદ ઈ પએતાક વેહનવખ્ત ઈ બહક ઈ વેહબુખ્ત,

૫. અમીતર મુનશ લે અજશ જરહુન્ત હુમનમ દુખ્તે ફ્રેહમાહ ઈ માહરોબખ્ત ઈ માહઅઈયારીઅ વ માહ બુન્દક ઈ માહબોખ્ત.

૬. પુસનશાદ ઈ મદીનવેહ (ઈ)[3] અક્રોબ (ઈ) ઈવન્દાદ ઈ વન્દાદ (ઈ) પએ-તાક વેહબુખ્ત[4] ઈ બહક ઈ વેહબુખ્ત.

૭. અવારીક કોલા મગોપતાન ઈ જફ્રશાન પવન ખુદાઈઅ નામે[5] મિન હમદુદે ઇમ-લ્લુનેત મિન દેન્મન તોખ્મે માનુશચેહર હુમન્દ. વલ્મન્શાનચ મગોપતાન ઈ કુન હુમન્દ હમાક મિન હમદુદે-હુમન્દ કરીતુન્દ વ લેચ લે બન્દે[6] કરીતુન્દ દાતકીઅ ઈ અશવહીશ્ત ઈ ગોશ્નજમ[7] ઈ વાહરામશાદ ઈ જરતુહશ્ત ઈ[8] જરતુહશ્ત આતરોપાત મારસ્પન્દાન[9].

૮. જાદસ્પરમ[10] ઈ ગોશ્નજમ આતરોપાત હામીદાન ઈ અશો વહીશ્ત ઈ ફ્રેહ સ-રૂશ વ અવારીક મગોપતાન મિન હમદુદે ચેહવુન્ત હુમન્દ.

૯. દેન્મનચ ઈમલ્લુનેત આઇગ પવન અયોક જમસ્તાન પન્જાહ ચુમે દીને મજ-દયસ્નાન પવન શસ કેશ્વર દેદીગર બર મદ[11].

---

(૧) TD માં [illegible] પોરશસ્પો છે.

(૨) TD માં એ શબ્દો માટે 'ઈ' વધારે છે, તે મુજબ અર્થ કર્યો છે. જો એ 'ઇ' નહીં લે-ઇએ તો એ વંશાવળી તુટી જઈ જુદા જુદા ધણીઓની અંહીથી સરૂ થયલી ગણીએ. TD ની ગોપત-શાહવાળી નકલ D H કરતાં વધારે જુની છે. માટે તે પ્રમાણે અર્થ કરવાનું દુરસ્ત દિસે છે. એ. તેહ-મુરસની બીજી જુની નકલ જે TD ની પછીની છે અને જે ગોપતશાહના વંશના એક ધણીએ લખી છે તેની ઇબારત DB ને મળતી છે.

(૩) આ નામો ફ. ૪) માં આપ્યાં છે ત્યાં 'ઈ' વધારે છે તે અંહી પાછી લીધી છે.

(૪) આં નામ ફ. ૪ માં વેહન વખ્ત છે. (૫) 'ખોદાઈ નામે' નામનું એક પેહેલવી પુસ્તક હતું, જે ઊપરથી ફીરદોશીએ પોતાના શાહાનામાની હકીકત લીધી હતી. 'ખોદાઈ' શબ્દ અંહી પાદ-શાહીને અર્થે છે. 'ખોદાઈ નામે' શબ્દ તેજ 'શાહનામે' જાણે એક બીજું રૂપ છે. ડા. ઊવેસ્ટ સામાન્ય નામ લઈ અર્થ કરેછે કે જેઓ પાદશાહી (ખોદાઈ) માં મશહુર (નામે) હતા."

(૬) એ ઇમલો [illegible] છે. પણ ભૂલથી 'ન' અને 'બ' અદલબદલ થઈ ગયલા દિસેછે. ત્યારે ખરો ઇમલો [illegible] લે બન્દે છે. TD માં તે એમજ છે. (૭) ડા. ઊવેસ્ટ એ નામ Yudin

૨. આદરબાદ, મારેસ્પન્દનો (છોકરો હતો) (જે) દાદ અતોનો, જે દાદ દરાદનો, જે હુદીનનો, જે આતરોદાદનો, જે માનુશચેહરનો, (૨)(જે) વહુમનચેહરનો, જે ફ્રયાનનો, જે બાહકનો, જે ફ્રીદુનનો, જે ફ્રશુસ્તરનો, (૨)(જે) પરશસ્પનો, જે વીનાસ્પનો, જે નીવરનો, જે વખ્શનો, જે વહિફ્રોવનો, જે ફ્રાતનો, (૨)(જે) ગાકનો, જે વખ્શનો, જે ફ્રશીનો, જે રજનનો, (૨)જે દુરાસ્રુબનો, (જે) મીનોચેહરનો (છોકરો હતો).

૩. મીત્રોવરાજ નર્સીહીનો (છોકરો હતો), જે અવજાુદશનનો, જે શીરીનશસ્પનો, (૨)જે પર્શીતવનો, જે ઊર્વઅદગાનો, જે તાહમનો, જે જરૂગરનો, જે દારાસુબનો, જે માનુશદુરનામીકનો, જે જાગનો, જે મરવાકનો, જે નોદરનો, જે માનુશચેરનો (છોકરો હતો).

૪. મીત્રોઅકાવીદ મર્દાનવેહનો (છોકરો હતો), જે અફ્રોબનો, જે ઈવન્દાદનો, જે વન્દાદનો, જે પએતાક વેહનવખ્તનો, જે બહકનો જે વેહબુખ્તનો (છોકરો હતો).

૫. (મારી) માતા જેનાથી હું જનમ્યો તે માહઅઈયારીઅના માહરો બખ્તની (છોકરી) ફ્રેહમાહની અને માહબોખ્તના માહબુન્દકની છોકરી હતી.

૬. પુસાનશાદ મર્દાનવેદનો (છોકરો હતો), જે અફ્રોબનો, જે ઈવન્દાદનો, જે વન્દાદનો, જે પએતાક વેહબુખ્તનો, જે બહકનો, જે વેહબુખ્તનો (છોકરો હતો).

૭. બીજા સઘળા મોબેદો, કે જેઓને ખોદાઈ-નામે (નામની કેતાબ) માં એક કુટંબના કહેછે, તેઓ મીનોચેહરના આ તોખમનાં છે. વળી તે મોબેદો, કે જેઓ હાલમાં છે, તેઓ સર્વે એકજ કુટંબના (પોતાને) કહેછે, અને હું બંદો પણ (એજ કુટંબનો છું) કે જેને લોકો દાતકીઅ કહેછે કે જે અશ વહીશ્તનો (છોકરો છું), જે ગોશ્નજમનો, જે વાહરામશાદનો, જે જરથોશ્તનો (છોકરો છે), જે જરથોશ્ત આદરબાદ મારેસપન્દનો (છોકરો છે).

૮. જાદસ્પરમ જે ગોશ્નજમનો, (અને) આદરબાદ, જે હામીદનો, જે અશો વહીશ્તનો, જે ફ્રેહ સરૂશનો, અને બીજા મોબેદો આ એકજ કુટંબના હતા.

૯. વળી આપણ કહેછે કે એક શિયાળામાં ૫૦ દિવસમાં માજદયસ્ની દીન છ બીજા કેશ્વરોમાં ફ્રી વળી.

Yim વાંચેછે. પણ એ ઇમિલો DH અને TD બેઉ ઇરાની નકલોમાં ym છે જેમાં 'યુ' પછીનો હરફ જેવી રીતે તે લખાયલો છે તેવી રીતે હમેશાં 'શ' વંચાય છે.

(૮) એ 'ઈ' DH માં નથી પણ એ. તેહમુરસવાળી બીજી જુની નકલમાં છે.

(૯) આદરબાદ મારેસ્પન્દાનનો જરથોશ્ત નામે છોકરો હતો, એમ આપણે એના પંદનામાપરથી જાણીએ છીએ. ત્યારે દિસેછે કે આદરબાદ મારેસપન્દ પછી તેની ૬) થી પેઢીનો એક ખાનદાની નામે 'દાતકીઅ' બુનદેહરાનો અસલ બનાનાર હોય.

(૧૦) આ નામ TD માં બે વખત છે પણ DH અને એ. તેહમુરસની બીજી નકલમાં એકજ વખત છે. (૧૧) આ ફકરો પેહેલવી નજરે આ બાબને લાગુ પડતો દિસતો નથી. પણ કદાચ એમ કહેવાની મતલબ હોય કે ઊપલા મોબેદોએ ટુક અરસામાં જરથોશ્તી દીનને તેઓના વખતમાં બધે ફેલાવી.

બાબ ૩૪.

મદમ શન્ત મર્દીઅ જમાન દવાજદેહ હજાર શન્ત બુદ.(1)

૧. ઈમલ્લુનેત પવન દીન આઈગ સે હજાર શન્ત મીનોઈ ઈક્વીમુનશ્ને યેહવુન્ત, આઈગ દામ અમિનીતાર(2) અરીબાક અગેરફ્તાર યેહવુન્ત.(3) સે હજાર શન્ત ગયોમર્દ લેવતમન તોરા પવન ગેતી ઈકવીમુનશ્ને યેહવુન્ત હુમન્દ.

૨. યેગુન યેહવુન્ત શશ હજ્વર શન્ત અપાત્યારે હજ્વરે એ ખુદાઈઅ એ કર્યન્ગ વ શીર વ ખુરી યેહવુન્ત હુમન્દ. યેગુન યેહવુન્ત શશ હજ્વર શન્ત અમત હજ્વરે એ ખુદાઈઅ વલ તરાજુક મદ પત્યારે દયન દોબારેસ્ત વ ગયોમર્દ દયન અએબદદીઅ સી શન્ત છવસ્ત. આખેર મિન ચેહલ શન્ત મશી મશયાની મદમ રૂસ્ત હુમન્દ. પન્જા શન્ત જક બુદ અમતશાન જનીઅ શુઈઅ લા યેહવુન્ત. નોદ સે શન્ત અક્વીન જનીઅ શુઈઅ યેહવુન્ત હુમન્દ વદ જક અમત હોશેન્ગ મદ.

૩. હોશેન્ગ ચેહલ શન્ત. તખ્મોરપ સી શન્ત. યમ વદ ગદ્મન બરા વજલુન્ત શશ સદ શાન્જદેહ શન્ત વ શશ બીના. આખેર મિન જક સદ શન્ત દયન નેહાનીક યેહવુન્ત. આખેર હજ્વરે ખુદાઈઅ વલ ગજદુમ મદ વ દહાક હજ્વર શન્ત કર્દ. આખેર હજ્વરે ખુદાઈઅ વલ નીમારપ મદ. ફ્રીદુન પન્જ સદ શન્ત. દયન હુમ પન્જ સદ શન્ત ફ્રીદુન અઈરીચ દવાજદેહ શન્ત. માનુશચેહર શન્ત સદો બીસ્ત. દયન હુમ ખુદાઈઅ એ માનુશચેહર અમત પવન દુશ્ખ્વારગર(1) યેહવુન્ત ફ્રાસીઆવ દવાજદેહ શન્ત. જુગે તોહમાસ્પાન પન્જ શન્ત. કએકોબાદ પાન્જદેહ શન્ત.(2) કએકાવુસ વદ વજલુન્ત વલ આસ્માન હફ્તાદ વ પન્જ શન્ત. આખેર મિન જક (હફ્તાદ વ પન્જ(3)). અક્વીન સદો પંજાહ શન્ત. કએ ખુસ્રુ શસ્ત શન્ત. કએ લોરાસ્પ સદો બીસ્ત શન્ત. કએ ગુશ્તાસ્પ વદ મતને દીન સી શન્ત.(4)

---

(૧) DH માં એ મથાળું નીચે મુજબ છે [illegible] એટલે, એમાં એ ગણુત્રિ 'તાજીકાન' એટલે "આરબો"ની જણાવે છે. TD માં એવુંજ મથાળું છે પણ [illegible] ને બદલે પુસ્તીની માફક [illegible] શબ્દ છે. (૨) DH અને TD માં એ ઇમલો [illegible] છે.

(૩) DH અને TD માં નીચલી ઇબારત વધારે છે. [illegible] એટલે "વર્ક અને તોરા અને દોપતકર (રાશિઓ)ની) હકુમતનો એ હજારો હતો."

(૧) એ પાદશાખ્વારગરનું ટુંકુ રૂપ છે. એનો બાબ ૩૧ માં ઇસારો છે કે મીનોચેહર એ પહાડમાં અફ્રાસીઆબને હાથે બંદ પડ્યો હતો. DH અને TD માં એ ઇમલો બરાબર [illegible] છે.

બાબ ૩૪.

વર્ષની ગણુત્રિ કે જે ૧૨૦૦૦ વર્ષના જમાનાની હતી તેની બાબત ઉપર

૧. દીનમાં કહેછે કે ૩૦૦૦ વર્ષ (પેદાયશની) મીનોઈ સ્થિતિ હતી, એટલે કે પેદાયશ, વિચાર વગરની, હીલચાલ વગરની, અને પકડી ન શકાય એવી હાલતની હતી. ૩૦૦૦ વર્ષ ગયોમર્દની દુનિયામાં ગોસપંદ સાથેની હાલત હતી.

૨. જ્યારે (આહરેમનની) વગર દુશ્મનીનાં ૬૦૦૦ વર્ષ હતાં ત્યારે કરક અને સિંહ અને કન્યા (રાશિ) ની હકુમતનો હજારો પસાર થયો હતો. જ્યારે ૬૦૦૦ વર્ષ પસાર થયાં (અને) જ્યારે તોલા (રાશિ) ની હકુમત નો હજારો આવી પહોંચ્યો ત્યારે દુશ્મન (આહરેમન) (પેદાયશની) અંદર દોડી આવ્યો અને ગયોમર્દ (આહરેમનની) એબ દેનારી હકુમતમાં ૩૦ વર્ષ સુધી જીવ્યો. ૪૦ વર્ષ પછી મશી મશીઆની પ્રગટી નીકળ્યાં. ૫૦ વર્ષ એવાં હતાં કે જ્યારે તેઓ ઓરત અને ખાવિંદની હાલતમાં નહીં હતાં. ૯૩ વર્ષ તેઓ સાથે ઓરત અને ખાવિંદની હાલતમાં રહ્યાં હતાં, તે ત્યાં સુધી, કે જ્યારે હોશંગ આવી પહોંચ્યો.

૩. હોશંગે ૪૦ વર્ષ (પાદશાહી કીધી). તેહમુરસે ૩૦ વર્ષ. જમશેદે, તેનું નુર જતું રહ્યું ત્યાં સુધી ૬૧૬ વર્ષ અને ૬ મહિના. તે પછી ૧૦૦ વર્ષ તે ભરાઈ રહ્યો હતો. પછી હજારાની હકુમત વૃશ્ચિક રાશિને પહોંચી અને ઝોહાકે ૧૦૦૦ વર્ષ(પાદશાહી) કીધી. પછી હજારાની હકુમત ધન રાશિને પહોંચી ફરીદુને ૫૦૦ વર્ષ. ફરીદુનના તેજ ૫૦૦ વર્ષમાં એરચે ૧૨ વર્ષ. મીનોચેહરે ૧૨૦ વર્ષ. મીનોચેહરની તેજ પાદશાહીમાં, જ્યારે તે પાદશખ્વારગર (પહાડ) માં હતો, ત્યારે અફ્રાસીઆબે ૧૨ વર્ષ. જુએ તોહમાસપાને ૫ વર્ષ. કએકોબાદે ૧૫ વર્ષ. કએકાવુસે, તે આસમાનપર ગયો ત્યાંસુધી ૭૫ વર્ષ. તે પછી ૭૫ વર્ષ. બધું મળી ૧૫૦ વર્ષ. કએખુસ્રુએ ૬૦ વર્ષ. કએ લોરાસ્પે ૧૨૦ વર્ષ. કએગુસ્તાસ્પે

---

(૨) D H અને T D માં નીચલી ઈબારત વધારે છે । [illegible] એટલે "સેહામ" (સામ) ની પાદશાહી ઓજુબ અને (કએ) કોબાદ અને મીનોચેહર (ની પાદશાહીના વખત)માં હતી." એ 'સામ' તે કેરેસાસ્પ દિસેછે કે જેને 'સામનો' કહેતા. શાહનામામાં એનું રાજ્ય જણાવે છે. (૩) આ શબ્દો પુસ્તીમાં નથી પણ એ D H અને T D માં છે તે જરૂર જોઈએ.

(૪) આ શબ્દ પછી D H અને T D માં નીચલી ઈબારત વધારે છે.

[illegible]

એટલે "કુલ ગણુત્રિ હજાર વર્ષની. એ હજારાની આખેરીએ હકુમત નાહીદ (?) ને પોહચી, અને જરથોસ્ત સ્પીતામાન દાદાર ઓહરમજદ તરફથી પએગમબરી માટે ગુસ્તાસ્પ પાદશાહ આગળ આવ્યો અને ગુસ્તાસ્પ શાહે દીન કબૂલ કરવા પછી ૯૦ વર્ષ (પાદશાહી કીધી).

અક્વીન સદોબીરત શન્ત. વહુમને સ્પેન્દાદ સદો દવાજદેહ શન્ત. હોમાએ[1] ઈ વહુમન દુખ્ત સી શન્ત. દારાએ ચેહર આજ઼દાન[2] ઈ અએત વહુમન દવાજદે શન્ત. દારાએ દારાયાન ચેહાર દેહ શન્ત. સીકન્દરે અરૂમક[3] ચેહારદેહ શન્ત.

૪. અસ્કાનાન પવન આહલોબન[4] ખુદાઈઅ-શમ યદુન્દ દો સદો હસ્તાદો[5] ચેહાર શન્ત. અર્દશીર બાબકાન સાસાનગાન અમર ચેહાર સદ શસ્ત શન્ત. આપેર વલ તાજી-કાન વજ઼ુલુન્ત[6].

---

(૧) D Hમાં અને એ. તેહમુરસની એક બીજી જુની નકલમાં એ નામ નથી.

(૨) એ હોમાએનું બીજું નામ હતું. જુઓ મારી અયયાદગારેજરીરાન શત્રોઈહાએ અઈરાન પાનું ૧૦૧ (૩) D H અને એ. તેહમુરસની એક બીજી જુની નકલ T D એ શબ્દ [illegible] 'હોમાએ' આપેછે. કેટલાક ઈરાની લખનારાઓ સિકંદરને ઈરાની વંશનો અને બહમનની છોકરીનો છોકરો ગણેછે તેને મળતો આ ઈશારો છે કે "હોમાએનો સિકંદર."

(૪) D H અને T D એ ઈમલો [illegible] આહલોબન એટલે પાક આપેછે તે દુરસ્ત દિસેછે.

(૫) D H અને T D એ આંક [illegible] દો સદ નોહોદ એટલે ૨૯૦ આપેછે. (૬) આ છેલ્લા વાક્યને બદલે D H અને T D માં નીચલો વાક્ય છે.

[illegible]

એટલે "જ્યાં સુધી કમબખ્ત (અનરાકુઈ 'અન' નહીં અને ફા. [illegible] dignity) આરબોએ (ઈરાનના મુલકની) જગ્યા મેળવી ૪૪૭ પારસીઓનાં વર્ષ. હાલ પારસીઓનાં પાંચ ૨૭ વર્ષ. (?)

(જરથોશ્તી) દીન આવી પહોંચવા સુધી ૩૦ વર્ષ. કુલે ૧૨૦ વર્ષ. અસફન્દયારના બહુમને ૧૧૨ વર્ષ. હોમાએ, જે બહુમનની છોકરી, તેણીએ ૩૦ વર્ષ. ચેહર આજાદ, જે બહુમનની (છોકરી) છે, તેણીના (છોકરા) દારાએ ૧૨ વર્ષ. દારાના દારાએ ૧૪ વર્ષ. સિકંદર રૂમીએ ૧૪ વર્ષ.

૪. અશ્કાનીઅનોએ ૨૮૪ વર્ષ ભલી પાદશાહીનું નામ કાઢયું. અર્દેશર બાબેગાન (અને) કુલે સાસાનીઅનોએ ૪૬૦ વર્ષ (પાદશાહી કીધી). ત્યારપછી આરબોને (હાથ પાદશાહી) ગઈ.

વધારો.

મદમ ચીનૂવર[1] વ રેબાને વદદગાન.

૧. ઈમલ્લુનેત પવન દીન આઈગ ચેકાતી[2] ઈ યક સદ ગશ્રા[3] બાલા મીઆને ગેહાન વ સુન ચેકાતે દાઈતી કરીતુન્દ. ગૌંકે[4] તરાઝુ રશ્ને યાતુન. તહી[5] પવન ખુને કુફે અલબુર્જ પવન કુસ્તે અપાખ્તર, વ તહી પવન રોયશ્મને કુફે અલબુર્જ પવન કુસ્તે નીમરૂજ, મીઆન મદમ જક ચેકાતે દાઈતી ઈક્વીસુનેત. પવન જક મીઆને જીનાક[6] ઈ તાએ[7] તીજી શુપશીર[8] હુમાનાક (ઈક્વીમુનાત[9]) ઈક્વીમુનેત, મુનશ નોહ નીજે દર્ના વ પહાના[10] વ તેમમન ઈક્વીમુનેત મીનોયાન યજદાન[11], મુન મીનોઈકહા રોબાને આહલોબાન યોશદાસ્રેન્દ વ કલબાએ[12] મીનોઈ પવન રોયશ્મને જક પુહર વ દુશખુ અજીરે જક પુહર.

૨. અમત મર્દુમ બરા વદીરેન્દ, સે લેલીઆ રોબાન પવન નજદીકે તન તેમમન આદગશ રોયશ્મન ચેહલુન્ત દતીગુનેત, વ જક લેલીઆં મુન વીજરીશ શએદા વ હમકારાન કબદ આન[13] શપ અવ્શાન ખદીતુનેત વ હુમાએ પુરત લખ્વાર વલ આતશ

---

(૧) આ નામ [illegible] અથવા [illegible] પણ લખાય છે. આ બાબમાં વર્ણવેલી બાબત નીચલાં પુસ્તકોમાં પણ આવેછે. વંદીદાદ, ફરગરદ ૧૯ ફ. ૨૭ થી ૩૨. વીશતાસ્પ યશત બા. ૮ ફ. ૫૩-૬૪ (S. B. E., Vol. X X I I I ., Zend Avesta, Part I l , p. 342). વીરાફનામું બાબ ૪ ફ. ૮ થી ૩૫. મીનોખેરદ બાબ ૨ ફ. ૧૨૩ થી ૧૫૭. દદિસ્તાને દીની પુરસેશ ૧૯, ૨૦ West. Pahlavi Texts II, 8. B. E., XXIII., ch. 20,. 21. પણ આ બાબમાં, રવાન સામે તેની કેરદાર આવેછે, તેને લગતાં રૂપની બાબત થોડીક વધારે અને નથી છે.

(૨) આ [illegible] [illegible] નું ટુંક રૂપ છે. આ પહાડને દુનિયાની અધવચમાં ધારવામાં આવેછે. અર્થે પ્રમાણે કાયદામુજબનો (અવ. [illegible]) અથવા દાઈતી નદી આગળનો પહાડ. ફા. [illegible] the snmmit of a mountain.

(૩) *Cf.* બાબ ૧૨ ફ. ૨ પાનું ૩૮. ચેકાતદાઈતી જક ઈ મીઆને ગેહાન સદ ગશ્રા બાલા મુનશ ચીનવર પુહર પતશ ઈક્વીમુનેત.

(૪) T D માં એ ઈમલો [illegible] ગોદ (ઈ ઈજાફતની લેવી) લખ્યો છે. ત્યારે તે ફા. [illegible] a unit સાથે સરખાવી '(તરાજુનું) એક પલ્લું' અર્થ થાય. પણ D. H માં [illegible] છે તેને 'ગોક' વાંચી ફા. کوک a button સાથે સરખાવી અથવા کوک a dorne સાથે સરખાવી પણ પલ્લું અર્થ કરીએ; અથવા ફા. [illegible] a wheel વાંચી પણ પલ્લું અર્થ થાય; અથવા [illegible] a diso વાંચી પણ પલ્લું scale અર્થ કરીએ. કદાચ એ જરદે વાંચયો, જોકે એ શબ્દનો ખરો ઈમલો [illegible] છે. અર્થ 'પીળું.' રશ્ને યજદનાં તરાજુ માટે એ શબ્દ વીરાફનામામાં આવેછે. cf [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (Ardâi Virâf V.5) એ તરાજુ સોનેરી હોવાથી તેને જરદે એટલે પીળું કહ્યું છે.

વધારો.

ચીનવદ (પુલ) અને ગુજરેલાંઓનાં રવાનની બાબત ઉપર.

૧. દીનમાં કહેછે કે ચેકાતી, જે ૧૦૦ માણસની ઊંચાઇનો (છે, તે) દુનિયાની વચ્ચે છે અને જેને ચેકાતે દાઈતી કહેછે. તરાજુનું પલ્લું રશ્નને યજદ (ના હાથમાં છે). તે (ચીનવદ પુલ) નો એક છેડો અલબુર્જ પહાડની તળેટીએ ઊત્તર દિશાએ, અને એક છેડો અલબુર્જ પહાડની ટોંચઊપર દક્ષિણ દિશાએ (અને) તેનો મધ્યભાગ તે ચેકાત દાઈતી ઊપર છે. તેની અધવચમાં એક જગ્યા છે જેની શમશીરના જેવી તેજ ધાર છે, જેની લંબાઈ અને પોહળાઈ નવ (નેજા જેટલી છે), અને ત્યાં મીનો યજદો રહેછે, જેઓ મીનોઈ રીતે અશો રવાનોને પાક કરેછે અને મીનોઈ કુતરા તે પુલના છેડા ઊપર છે અને દોજખ તે પુલની નીચેછે.

૨. જ્યારે માણસો ગુજરી જાય છે, ત્યારે ત્રણ રાત (તેનું) રવાન (તેના) શરીરની આગળ જયાં તેનું માથું હોય ત્યાં બેસે છે, અને તે રાત્રે જે વીજરશ દેવ અને તેના સાથીઓ (છે), તેઓ તે રાત્રે તેઓને ઘણા જોએ છે અને હમેશ પોતાની પીઠ આતશ

(૫) ફા. [illegible] Single, odd; button. *Cf.* Pahlavi Vendidad, XIX., 30, Sp. p. 217, 1. 21 [illegible] (૭૦) [illegible] એટલે "(ચીનવદ પુલના) બે છેડા છે. એક ચેકાત દાઇતીઊપર અને એક અલબુર્જ પર." આ બાબમાં એક છેડાને અલબુર્જની તળેટીએ મુક્યો છે અને મધ્યભાગને ચેકાત દાઇતીઊપર મુક્યોછે. *Cf.* [illegible] Dadifltan-i-Dinik, Ques. XIX., S. B. E., Pahlavi Texts II. West, ch. XX. 4.

(૬) D H માં [illegible] પણ T D માં [illegible] છે તે દુરસ્ત છે. (૭) *Cf.* ફા. [illegible] to sharpen, to give an edge અથવા એ [illegible] પણ ઊપલા તીક્ષ્ણ end નુંજ રૂપ હોય. દાદિસ્તાન બાબ ૨૧) માં એ શબ્દ આવેછે ત્યાં કોઈ નકલમાં [illegible] ફા. [illegible] point of a spear છે.

(૮) T D માં [illegible] ફા. شمشیر છે. ફા. માં શુમશીર [illegible] શબ્દ તલવાર માટે મળતો નથી, પણ [illegible] pl. [illegible] છે તેને મળતો આ શબ્દ હોય. પણ D H ના લખનારને પણ કદાચ આ શબ્દ માટે શક હોય કારણ તે એ શબ્દની નીચે ફારસીમાં લખેછે કે م પ "બા મીમ" એટલે م 'મીમ' અક્ષરથી વાંચવો.

(૯) આ શબ્દ ઊમેરાયો છે T D₂ માં એ નથી. (૧૦) *Cf* Dadistan-i-Dinik, Ques. XX., S. B. E. XVIII. West Pahlavi Texts IL, ch. XXL, [illegible] D H માં [illegible] છે તે T D અને દાદિસ્તાનમાં બરાબર [illegible] છે.

(૧૧) Cf. Pahlavi Vend. XIX. 30 Sp. p. 216. Dastur Darab's Text, p. 207. [illegible] એટલે "જે (પુલના) પોતાના (બે) મીનો યજદો છે" (જેઓ બે નાકે છે એક ચેકાત દાઇતી ઊપર અને એક અલબુર્જ ઊપર). (૧૨) *Vide* my "Funeral Ceremonies of the Parsees," p. 9, n. 11.

(૧૩) [illegible] આન શપ [illegible] અથવા એ શબ્દને અન્દાજ (ફા. اندازه purpose, Intention) વાંચીએ તો અર્થ થાય કે "તેઓની મતલબ ઘણીવાર જોએછે."

વાહુનેત ઈ તેમમન અફ્રુખ્ત ઇકવીમુનેત. હુના રાએ જક સે લેલીઆ વદ યુમ તેમમન આઇગશ રોયશમન યેહવુન્ત આતશ પવન અફ્રુજશ્ને યખ્સુન્દ વ અમત જક આતશ લવેત પુશ્ત લખ્વાર વલ આતશે વાહરામ આયુપ આતશાને હમ અફ્રન્ગ[1] હુમન્દ વાહુનેત. દયન જક સે લેલીઆ અમત કરીનશ્ને[2] વ વશુપશ્ને[3] વલ તન યામતુનેત અદીનશ અએતુન દુશ્ખ્વાર મયમસુનેત યેગુન ગબ્રાઈ અમતશ માન[4] ખફ્રુન્દ[5].

૩. જક સે યુમ રોબાન પવન બાલીને તન પવન જક આમીદ[6] ઈતીબુનેત આઈગ યેહવુનેત અમત ખુન તાપેત વ વાત વલ તન વજલુનેત વ લે લખ્વાર વજલુન્તન તોબાન યેહવુનાત વ આપેરે લેલીઆએ સેઉમ દયન બામી આત જક રોબાને આહલોબાન દેન્મન ઈમલ્લુનેત આઈગ નીઆક વલ્મન મુન મિન જકે વલ્મન નીઆકીઅ કતાર્યાએ આઈગ લે નીઆક અજમ હરકસ નીઆક અવમ ઓહરમજદ પવન કામે શરીતાઈ[7] યેહબુન્ત[8]

૪. વ આત જક રોબાન દરવન્દ ઈમલ્લુનેત દેન્મન જક તન, જાન વ કપે મુનશ લેવત્મન પવન દોબારશ્ને, દોબારેત[9], હુમનમ[10] આપેર મિન લેતુમમન વલ આઈગ દુબારમ[11].

૫. વ આત આહલોબન તીજ પવન જક ગોબશ્ને વાતી પતીરે યાતુનેત ઈ શનપીર નીઓક્તર વ હુ બુઈતર પીરૂજગરતર મિન હમાક વાતાન ઈ પવન ગેતી, મુન રોબાન બરા ઉર્વાખમિનેત્. વ આત દરવન્દ વાતી પતીરે યાતુનેત ગન્દેતર વ પુતેતર અપીરૂજગર્તર મિન હમાક વાતાન પવન ગેતી, મુન રોબાન દુશમરીઅ[12] પીમ[13] યામતુનેત.

---

(૧) ફા. افرنگ dignity, grace, grandeur, power. (૨) [illegible] to cut.

(૩) [illegible] to ruin ફા. کشوفتن to decay, perish, disappear. અવસ્તા, ૭ અને [illegible] to be **perplexed.** (૪) DH માં 'માની' છે. પણ T D ની બીજી જુની નકલમાં ફકત [illegible] છે. ફા. [illegible] અવ. [illegible] ધર. એનો અર્થ કુટુંબ લેઇએ તો અર્થ થાય કે "જ્યારે તેના કુટુંબને કોઈ પાયમાલ કરે."

(૫) અરબીક حفر digging.

(૬) આ શબ્દ હમેશાં [illegible] લખાય છે, [illegible]

(૭) [illegible] (સેમેટીક) પાદશાહ.

(૮) TD. *Cf.* હોરોન્ત નુશ્ક-બાબ II. ફ. ૫. નુ પેહેલવી, હાઉગનો તેસ્ટ વિરાફનામા વિગેરેનો. પાનું ૨૮૧. [illegible]

(૯) એટલે જે ધણીનું શરીર અને જાન બેઊ આ દુનિયામાં દોડતી યાને ભટકતી અને રખડતી હાલતમાં હોય, તે ધણી બીજી દુનિયામાં પણ દોડતો યાને રખડતો ફરે છે.

તરફ પાછી કરે છે કે જે આતશ ત્યાં (લાસની જગ્યાએ) સળગાવેલો હોય છે. તે સબબને લીધે તે ત્રણ રાત દિવસ સુધી (એટલે ત્રીજી રાત તમામ થઈ ચોથો દિવસ થાય ત્યાં સુધી) જ્યાં તે (મરનાર)નું માથું હતું, ત્યાં આતશ બળતો રાખે છે, અને જ્યારે આતશ (ત્યાં) હોતો નથી (ત્યારે તે વીજરશ દેવ પોતાની) પીઠ આતશ બેહેરામ તરફ યાને સઘળા દબદબાવાળા આતશ તરફ કરે છે. તે ત્રણ રાત તે શરીરને જ્યારે દુ:ખ અને આજાર પહોંચે છે, ત્યારે તેને એ મુજબ દુ:ખ લાગે છે કે જેમ એક માણસને જયારે કોઈ તેનું ઘર ખોદી નાખે. (ત્યારે લાગે.)

૩. તે ત્રણ દહાડા રવાન, લાસના માથા આગળ એવી ઉમેદથી બેસે છે, કે એવું બને કે, જયારે લોહી ગરમ થાએ અને પવન શરીર તરફ જાએ અને "હું પાછું (શરીરમાં) જઈ શકું" એમ બને; અને ત્રીજી રાત પછી બામદાદને વખતે, જો તે અશોનું રવાન (હોય તો), આ મુજબ બોલે છે કે "નેક તે, કે જેની તરફથી નેકી બીજા કોઈને (પહોંચે) એટલે હું નેક (તો) મારાથી હરકોઈ નેક (થાય). મને ઓહુરમજદે પાદશાહીની ઈચ્છા સાથે પેદા કર્યો.'

૪. અને અગરજો તે દરવન્દનું રવાન (હોય તો) આ મુજબ બોલે છે "તે ધણી, જેનો જાન અને શરીર (દુનિયામાં) સાથે દોડતી હાલતમાં (હતાં) તે દોડે છે. હું હવે પછી અંહીથી કયાં દોડું?"

૫. અને અગરજો (તે રવાન) અશોનું (હોય છે તો), ઝડપથી તે શબ્દો સાથે એક પવન સામેથી આવે છે, કે જે સઘળા પવનો કે જે દુનિયામાં હોય છે, તેના કરતાં ભલો, વધારે નેક, વધારે સુગંધી, અને વધારે મુબારક (હોય છે) કે જે રવાનને ખુશી કરે છે. જો (તે રવાન) દરવન્દનું (હોય છે તો) એક પવન સામેથી આવે છે, કે જે દુનિયાના સઘળા પવનો કરતાં વધારે ગંધીલો, વાસ મારતો, બદબખ્ત (હોય છે), જે રવાનને બૂરી યાદની ધાસ્તી પહોંચાડે છે.

---

(૧૦) એ શબ્દ અહીં [illegible] 'હું' ને અર્થ છે. એમ એ કેટલીક વાર વપરાય છે. જુઓ હાઉગનો વીરાફનો શબ્દકોષ પા. ૫૫.

(૧૧) *Cf.* Viraf. XVII. 7 [illegible]

(૧૨) [illegible] બૂરી યાદ [illegible] ફા. [illegible] calculation અથવા કદાચ એ [illegible] દુરામીઅ unpleasant શબ્દ હોય, જેમાં [illegible] અને [illegible] ફેરબદલ થઈ ગયા હોય.

(૧૩) ફા. [illegible] જો પેહેલવીમાં [illegible] પણ લખાયલો મળે છે. ધાસ્તી awe ને અર્થે [illegible] શબ્દ વીરાફ ફ. ૨૦ માં વપરાયલો મળે છે.

૬. આખેર યદરૂન્દ આત જક રોબાન વલ હુમાક મુન આહુલોબન મુનચ દરવન્દ. આત આહુલોબન દયન સસ અદીનશ [1] તારા કર્પ વલ પતીરે યામતુનેત, ફ્રૂપેંહ, પુર પીમ, મુન રોબાન અજશ [2] પતીખુઈઅ વ [3] ચર્પીઅ યામ્તુનેત. દુદ કનીક કર્પ પતીરે યામતુનેત, હુકર્પ ઈ સપીદ વસ્તર્ગ ઈ પાંન્જદેહ સાલે મુન મિન હુમાક કોસ્તે નીઓક, મુન રોબાન પતશ [4] શાદ શયેદ. દુદ બોસ્તાન કર્પ યામતુનેત, પુર બર, પુર મય, પુર મીવે, પુર પતીખુઈઅ મુન રોબાન ઉર્વાખમીનાઅ વ પતીખુઈઅ મીનરનીઅ યામ્તુનેત. અએત [5] બુમે વહીરતીક દેન્મન પીશ મિન [6] હુમાર [7] દખ્શે પવન ગેહાન ખદીતુનેત.

૭. અએત મુન જક રોબાન અયોક અયોક પુર્સેત અમતશ પતીરે યેહુવુનેત. પુર્સેત આઈગ લક મુન હુમની મુન લે અએતુન મયમમુનીત આઈગત હરવેસ્પ ખારીઅ વ આસાનીઅ. પતશ અએતુન વહ્મનૂશાન અયોક અયોક પાસખુન ઇમલ્લુન્દ લે હુમનમ આહુલોબન દીને લક જક કુનશ્ને [8] ઝઅત વર્ઝ઼ેદ, અમત લક નીઓઈઅ કર્દ લે લક રાએ લેતમમન યેહુવુન્ત હુમનમ.

૮. આત જક રોબાન દરવન્દ અદીનશ તારા કર્પ વલ પતીરે યામ્તુનેત ખુરક વ [9] જ્હર સહમ્કીન મુન રોબાન ખુરક ખુરકીઅ વ જ્હર ચર્પીઅ અજશ યામતુનેત. દુદ કનીક કર્પ રસેત સહમગન દુશ કર્પ મુનશ તર મીનરનીઅ નેહુકૃત ઈકવીમુનેત. મિન હુમાક કોસ્તે સહમગન, મુન રોબાન અજશ બીમ વ તર્સશ્ને યામ્તુનેત. દુદ બોસ્તાન કર્પ યામ્તુનેત, અવીમય ઈ અવીદરખ્ત [10] ઈ અવીખ્વારીઅ, મુન રોબાન દુશનમિરનીઅ યામતુનેત. અએત ઈ બીમે દુશખુઈક દેન્મન પીશ અમાર દખ્શે [11] ગુયેદ.

૯. અએત મુન વહ્મનશાન અયોક અયોક પુર્સેદ આઈગ "લક મુન હુમની? મિન લક હુનાકૃતર પવન ગેતી લા ખદીતુન્ત". પાસખુન વલ વહ્મન ઈમલ્લુન્દ આઈગ "આઈ

---

(૧) અશો યા દરવન્દ રવાનની સામે તેઓની કેરદાર ગાયની સિકલમાં આવવાનો વિચાર આ બાબમાં તદન નવોજ છે.

(૨) મીનોએરદ બા. II. ફ. ૨ માં એનો પાજંદ [illegible] છે. આબાદી. ઉવેસ્ટ પહેલી ઉપરથી ધારે છે એ અવ. [illegible] to nourish, fertilize ઉપરથી છે [illegible] nourishment. Cf. Âfrin-i-Rapithavin. (૩) ફા. [illegible] ease, facility.

(૪) [illegible] T. D. માં [illegible] છે, જે શાદ શયેદ ફા. [illegible] વંચાય. પાજંદમાં [illegible] ફા. [illegible] એમ [illegible] ને અર્થે વપરાય છે. (મીનોએરદ. પાજંદ. એ. તેહમુરસનો તેક્ષ્ટ પા. ૨૨ બા. ૨ ફ. ૧૧૫). તેથી કદાચ આ લખનારે 'શાવદ' ને અર્થે એ લખ્યો હોય. અથવા કદાચ [illegible] શાદ યેહવુનેત પરથી એ ફિમેલો બગડી ગયો હોય.

(૫) TD માં [illegible] છે, તે બરાબર છે. DH માં [illegible] છે. (૬) ફા. شمار number.

૬. પછી તે સઘળાં રવાનને, પછી જે અશો હોય કે જે વળી દરવન્દ હોય, તેઓને આગળ લઈ જાય છે. જો તે અશોનું (રવાન હોય છે તો) રસ્તામાં તેનીસામે ગાયની સિકલ ફર્બે અને દુધ સાથેની સામે આવે છે, જેનાથી તે રવાનને આબાદી અને આરામ પહોંચે છે. બીજું એક કન્યાની સિકલ સામે આવે છે, (જે) સારા બદનની, જે સફેદ પોષાકની, જે ૧૫ વર્ષની, જે સઘળી બાજુથી નેક, જેનાથી રવાન ખુશ થાય છે. બીજું બાગની સિકલ (સામે આવી) પહોંચે છે, (જે) ફળોથી ભરપૂર, પાણીથી ભરપૂર, મેવાથી ભરપૂર, ફળદ્રુપપણાં (એટલે પાક) થી ભરપૂર (હોય છે) જેથી રવાનને સુખ અને આબાદીનો વિચાર પહોંચે છે. દુનિયામાં જે નિશાણી જોવામાં આવે છે તેના કરતાં ગણુત્રિ ઉપરાંત વધારે આ બેહેશ્તનો મુલક છે.

૭. કેટલાંક રવાનો જ્યારે સામા સામા થાય છે ત્યારે એક પછી એક (અથવા એકમેકને) પુછે છે. તે પુછે છે કે "તું કોણ છે કે જે મને આ મુજબ દેખાય છે? એટલે કે તું સઘળું સુખ અને આસાની છે?" તેઓએ તેને આ મુજબ એક પછી એક જવાબ આપ્યો કે "ઓ અશો! હું છું તારી દીન, તે કરણી, કે જે તેં કીધી. જયારે તેં નેકી કીધી ત્યારે હું તારે માટે અહીં બની હતી."

૮. અગરજો તે રવાન પાપી હોય છે તો ગાયની સિકલ તેની સામે આવે છે, (જે) સુકી (એટલે નબળી) અને દુ:ખી અને ભયંકર (છે), જેનાથી તે રવાનને સુકો સુકાશ અને નબળું સુખ (એટલે ઓછું સુખ) પહોંચે છે. બીજું કન્યાની સિકલ, (જે) ભયંકર અને બૂરા શરીરની, (તે) આવી પહોંચે છે, કે જેનો બૂરો વિચાર છુપો હોય છે. તે સઘળી બાજુથી ભયંકર (હોય છે), જેનાથી તે રવાનને ધાસ્તી અને બીક પહોંચે છે. બીજું બાગની સિકલ (સામે આવી) પહોંચે છે, (જે) પાણી વિનાની, જે ઝાડપાન વિનાની અને આસાની વિનાની (છે), જેનાથી રવાનને બૂરા વિચારો પહોંચે છે. આ દોજખી ધાસ્તી છે જેની નિશાણી (અથવા એબ) ગણુત્રિ ઉપરાંત કહે છે.

૯. તેઓ (એટલે તે સિકલો) છે કે જેઓને તે (રવાન) એક પછી એક પુછે છે કે "તું કોણ છે? તારા કરતાં વધારે હલાકી આપનાર દુનિયામાં મેં કોઈને જોઈ નથી."

---

(૭) અથ [illegible] નિશાણી. (૮) T D મુજબ આ ઇબારત સુધારી છે. D H માં નીચે મુજબ છે [illegible]. દેખાઈતું છે કે એમાંથી [illegible] હરફો ભૂલથી નીકળી ગયા છે. પણ જો જેમ છે તેમ અર્થ કરીએ તો "તે હાલ(કુન) જે તેં કીધું" એમ અર્થ થાય. *Of.* Virâf. IV. ૨૩, ૨૪ [illegible]

(૯) [illegible] weak, afflicted.

(૧૦) [illegible] miswritten for. [illegible]

(૧૧) [illegible] Zend Pahlavi Glossary, p. 33, 1. 2. 'જવીદ' વાંચીએ તો "તેની નિશાણી ગણુત્રિ ઉપરાંત જુદીજ રીતની (એટલે નવાજ પ્રકારની) છે."

દરવન્દ સે દીને લક મુનત નેકુશમન કુનરને હુમનમ. અમત લક જક ઇ સલીતર વર્જીત સેતુમમન લક રાએ ચેહવુન્ત હુમનમ" આઈ[1] પએતાક આઈગ કોલા અઈશ કુનરનીઅ એ નેકુશમન પતીરે ચેહવુનેત.

૧૦. આખેર જક રોબાન રાઈનીન્દ બુને કુકે અલમુર્જ આઈગ તીગે[2] ચેગુક[3] મદમ જક સાતુનેત વદ બાલીસ્ને ચેકાત આઈગ જક તીગે તીજ ઈક્વીમુનેત. આખેર આત આહુલોબન જક તીગે તીજ પવન પાહના બરા ઇકવીમુનેત. આતરો ફ્રબગે પીરૂજગર તારીક્રીઅ બરા જનેત. પવન આતશ કર્પ જક રોબાન પવન જક તીગ વદારેદ. અવશ જક મીનોયાન યજદાન યોશદાસ્રેન્દ. મીનોઈહા પવન ગોકે[4] દેદીગર વદારેદ વદ વલ બાલીસ્ને અલબુર્જ. અવશ વાએ શપીર યદ્મન મદમ વખદુનેત, વલ જીનાકે નેકુશમન યદ્રુનેત, ચેગુન જક અમત રોબાન મકદરૂનેત તેમમન અવસ્પારેદ. તનચ અમત પવન ગેતીહા યોશદાસ્રેન્દ પવન જક અનૂગુશીદે મીનોઈક.

૧૧. આત જક રોબાન દરવન્દ અમત પવન ગોક મદમ વલ ચેકાત યાતુનેત જક તીગે તીજ પવન હુમ તીગી બરા ઈકવીમુનેત વ વદર્ગ લા ચેહમુનેત. અવશ અ-કામગીહા મદમ હુમતીગ સાતુનતન આવાયેદ પવન સેગામ ઈ ફ્રરાજ ખનખતુનેત અએત ઈ દુશમત દુશહુખ્ત દુશહુવર્શત જીઅશ વર્જીત ઈકવીમુનેત. ફ્રરૂદ બર્દનેત. મિન રોયશ્મને પુહર સર નેગુન વલ દુશખુ ઉફ્તેત વ ખદીતુનેત કોલા હનાકીઅ.

૧૨. દેન્મનચ ઈમલ્લુનેત આઈગ મુન પવન રાદીઅ આહુલોબન ચેહવુન્ત ઈક્વીમુનેત અમતશ જક વાત વલ પતીરે રસેત દયન જક વાત કનીક કર્પ ખદીતુનેત. જક પુર્સિશને વાદુનેત અવશ જક કનીક પવન રાસ નુમાઇઅ વલ સરતી[6] યદ્રુનેત મુનશ સે પાઈક પતશ વ પવન જક સરત વલ ગરૂતમાન વજલુનેત, પવન સે ગામ, ઇ અએત[7] હુમત વ હુખ્ત વ હુવર્શત. નજદેસ્ત ગામ વદ વલ સેતર પાઈક, દેદીગર વદ વલ માહપાઈક, સેદીગર વદ વલ ખુર્શીદ પાઈક આઈગ ગરૂતમાને રોશન.

---

(૧) DH માં – TD માં – છે તે બરાબર છે.

(૨) ફા. [illegible] point, edge.

(૩) કદાચ ફા. [illegible] or [illegible] clasp-knife. D H. [illegible], **TD.** માં [illegible] છે. કદાચ એ [illegible] ચીનવદનો બીજો આકાર હોય કે "ચીનવદની ટોચ સુધી ચાલે છે" જો 'ચ' ને આગલા શબ્દ 'તીગ' સાથે સાંધીએ તો 'તીગચે ગોક' વાંચીએ અને અર્થ કરીએ કે "જ્યાં તે (પહાડના) ના ગુંબજ (ગોક) ની ટોચ" ત્યારે એ શબ્દ [illegible] ફા. کوک a dorne.

તેઓએ તેને જવાબ દીધો કે "ઓ પાપી! હું તારી દીન છું એટલે કે તારી પોતાની કરદાર છું. જ્યારે તેં કાંઈ બુરૂં કીધું ત્યારે હું તારે માટે અહીં બની હતી" એટલે કે બોલ્લું છે કે દરેક જણ પોતાની કરણીની મુકાબેલ થાય છે.

૧૦. સેવટે તે રવાનને અલબુર્જની તળેટીએ હાંકી લઈ જાય છે, જ્યાં તે તેની ઉપર, છરીની ધાર ઉપર, ચેકાતની ટોંચ સુધી, જ્યાં તે ટોંચ તેજ થાય છે, ત્યાં સુધી ચાલે છે. પછી જો તે (રવાન) અશો હોય છે, તો તે તેજ અણી પોહળી થાય છે. મુબારક આદર ફ્રોબા અંધકારને મારી કાઢે છે. આતશની સિકલથી તે રવાન તે અણીપરથી પસાર થાય છે. તેને તે મીનોઇ યજદો પાક કરેછે. તે (પહાડનાં) ગુંબદ (યાને ટેકરી) ઉપર મીનોઈ રીતે બીજીવાર અલબુર્જની ટોંચ સુધી પસાર થાયછે. ભલો પવન તેનો હાથ પકડે છે, તેની પોતાની જગ્યાએ લઈ જાએછે, જે મુજબ કે તે રવાન પસંદ કરેછે ત્યાં તેને સોંપેછે. વળી જયારે તે દુનિયામાં (હતું ત્યારે) તેના શરીરને પાક કરતા હતા તે મુજબ મીનોઈ રીતે (પાક કરેછે).

૧૧ જો તે રવાન પાપી (હોય છે તો), જયારે તે ટેકરી પરથી ચેકાત ઉપર આવે છે, ત્યારે તે બારીક ધાર, તેજ (અસલની) ધારની રહેછે અને રસ્તો આપતી નથી. તેને પોતાની મરજી વિરૂધ તેજ અણીઉપર ત્રણ પગલાંથી ચાલવું પડેછે કે જે (પગલાં) તે આગળ ભરે છે અને જે દુશમત, દુજ્બુખ્ત અને દુજવર્શત છે, કે જે તેણે કીધાં હતાં. તે નીચે જાય છે. પુલના મથાળાપરથી તે હંધેમસ્તક દોજખમાં પડેછે અને દરેક હલાકી જોએ છે.

૧૨. વળી એમ પણ કહેછે કે જે કોઈ સખાવતથી અશો બન્યો હોય તેની સામે જયારે પેલો (એટલે ઊપર વર્ણન કરેલો) પવન આવી પહોંચેછે ત્યારે તે પવનમાં તે કન્યાની સિકલ જોએછે. તે સવાલ કરેછે અને તેને તે કન્યા રાહનુમાઈ કરીને એક ખુશનુમાં જગ્યાએ લેઈ જાયછે, જેની ઊપર ત્રણ તબ્બકા (છે), અને તે ખુશનુમાં જગ્યાએથી ગરોથમાનમાં ત્રણ પગલે જાયછે કે જે હુમત, હુખ્ત અને હુવર્શ્ત છે. પેહેલું પગલું સેતર પાયા (બેહેશ્ત) સુધી, બીજું માહ પાયા સુધી, (અને) ત્રીજું ખોર્શેદ પાયા સુધી (છે) કે જ્યાં રોશન ગરોથમાન (છે).

(૪) ફા. کوک dorne, ગુંબજ, ટોંચ, T. D. બીજી નકલ ઓમાં 'નીમ્મીકીઆ' આપેછે. તે પ્રમાણે અર્થ કરીએ તો "તે મીનોઈ રીતે નેકીથી બીજીવાર અલબુર્જની ટોંચસુધી પસાર થાયછે."

(૬) અરબી سره Surrat, the choicest part of a Valley. (૭) D H માં [illegible] છે પણ ઊપર દરવંદ રવાનની બાબતમાં [illegible] છે, તેમ આ ઠેકાણે જોઇએ. T P માં તે તેમ છે.

૧૩. આત પવન પુષ્ઝઅ(૧) દરવન્દ ચેહવુન્ત ઈક્નીમુનેત અમતશ જક વાત પતીરે ચેહવુન્તા દયન જક વાત કનીક કર્પ રસેત વ જક પુસૈરને વાદુનેત. અએત કુનરને તીગે તીજ હુમાનાક વર્દદ મુન હુમાક તીગે તીજ. વલ જક રોબાન ઈમલ્લુનેત આઇગ દરવન્દ અમતત કામે વ અમતત લા કામે? મદમ દેન્મન પવન ગામ સાતુન્તન આવાયેદ.

૧૪. અદીન રોબાન ઈમલ્લુનેત આઇગ આતમ પવન કાર્દા(૨) એ કબદ તીગી બોરીનીન્દ શપીર મયમસુનીત આઇગ પવન ગામ મદમ દેન્મન સાતુનમ. દેદીગર હમ આઇનીને ઇમલ્લુનેત, રોબાન પાસખન ઇમલ્લુનેત આઇગ આતમ પવન તીર બરા મખીતુની(૩) શપીર મયમસુની આઇગ મદમ દેન્મન પવન ગામ સાતુનમ. સેદીગર હમ આઇનીને ઇમલ્લુનેત વલ્મન પાસુખન ઇમલ્લુનેત આઇગ આતમ ખય મિન તન બરા મખીતુની(૩) શપીર મયમસુની આઇગ મદમ દેન્મન પવન ગામ સાતુનમ.

૧૫. અદીન આત જક કુનરને દદી સહમકુનેહ લા-દરતમુક(૪) હુમાનાક ચેહવુનેત લવીને રોબાન બરા ઇકવીમુનેત. જક રોબાન અવીન તરસેદ આઇગ મદમ જક પવન ગામ સાતુનેત વ પવન સે ગામ ફરૂદ બર્દનેત(૫) વલ દુશખુ ઉફતેત. મુનશ વનાસ વ કેરફે કોલા દો રાસ્ત અદીનશ વલ હમીસ્તેગાન ચેહબુન્દ. હમીસ્તેગાન રાએ ઈમલ્લુનેત આઇગ જનાકી ચેગુન ગેતી હુમાનાક. કોલા અઈશ પવન જક પાક જશાન કેર્ફે વ જનાક(૬) ચેહબુન્દ હતીબુનન્દ.

---

(૧) ફા. [illegible] vile, base. [illegible] એમ લઇએ તો તે આગલા અરોના સંબંધના વાક્યમાંના 'રાદીઆ' એટલે 'સખાવત'થી ઉલટો અર્થ એટલે 'કે' 'કંજુસાઈ' ભિક્ષાને અર્થે બરાબર દિસેછે.

(૨) ફા. [illegible] knife. (૩) [illegible] આગલા ભાગ માફક દુરસ્ત દિસેછે.

(૪) ફા. [illegible] lit. 'હાથથી શિખવી શકાય' એટલે 'પળેલાં.' (૫) ફા. [illegible] to retire, to retreat.

(૬) [illegible] એ કદાચ [illegible] 'દીના' નો ભૂલથી લખાયલો ઇમલો હોયકે દરેક જણ પોતાના સવાબ અને દીન અથવા કરણી મુજબના દરજ્જામાં બેસેછે. TD માં એ ઇબારત નીચે મુજબ છે [illegible] એટલે 'દરેક જણને તેમાં, તેના જે સવાબ તે પ્રમાણે જગ્યા આપે છે.'

૧૩. અગરજો હલકાપણાથી જો કોઈ પાપી બન્યો હોય, તો જયારે પેલો પવન તેની સામે આવેછે ત્યારે તે પવન (ના રૂપ) માં કન્યાની સિકલ આવેછે અને તે સવાલ કરેછે. એટલે તેની કરણી તેજ તલવારની માફક જેમ બીજી સઘળી તેજ તલવારો (કરેછે) તેમ કરેછે. તે (કરણી) પેલા રવાનને કહેછે કે "ઓ પાપી! તારી શું ઈચ્છા છે? અને તારી શું ઇચ્છા નથી? તે મુજબ પગલાં ભરી ચાલવું જોઇએ."

૧૪. ત્યારે રવાન કહેછે કે "અગરજો મને ઘણી ધારવાળી છરીથી કાપે તો હું આની ઊપર પગલાં ભરી ચાલું તેના કરતાં બેહેતર દેખાય." (એટલે આ તેજ તલવારની જોખમ ભરી જગ્યા ઊપર ચાલવા કરતાં મને કોઇ કાપી નાખે તે બેહેતર દેખાય). બીજી વખત તેજ મુજબ (તે કરણી) કહેછે (ત્યારે) રવાન જવાબ આપેછે કે "અગરજો મને તીરથી મારો તો આ ઊપર હું પગલાં ભરી ચાલું તેના કરતાં તે બેહેતર દેખાય." ત્રીજીવાર(તે કરણી) એ મુજબ કહેછે, (ત્યારે) તે (રવાન) જવાબ કહેછે કે "અગરજો મારા તનમાંથી જાન તું દૂર કરે (lit. કાપી કાઢે) તો તે આ ઊપર પગલાં ભરી હું ચાલું તેના કરતાં તે બેહેતર દેખાય.

૧૫. પછી તે કરણી એક ભયંકર નહીં પાળેલાં જાનવરની માફક બને છે (અને તે) રવાનની આગળ ઊભી રહેછે. તે રવાન એ મુજબ બીહેછે કે તે (ઊપલા જોખમ ભર્યા રસ્તા) ઊપર પગલાં ભરી ચાલેછે અને ત્રણ પગલાંથી નીચે હઠેછે (અને) દોજખમાં પડેછે. જેનો ગુનાહ અને સવાબ બેઊ સરખાં, તેને હમીસ્તેગાનમાં સોંપેછે. હમીસ્તેગાન માટે કહે છે કે તે દુનિયાના જેવી એક જગ્યા છે. દરેક જણ તે દરજજો કે જે તેને તેના સવાબ અને જગ્યા મુજબ આપવામાં આવે છે, તેમાં બેસેછે.